

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DOĞU MİTİNGLERİ VE KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI
(1967-1968)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR KURT

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU

Erzurum – 2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr. İsmail EYYUPOĞLU danışmanlığında, Kadir KURT tarafından hazırlanan bu çalışma 29/09/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. İsmail EYYUPOĞLU

İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr. S.Esin DAYI

İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Recep Murat GEÇİKLİ

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 29/09 / 2017

Prof. Dr. S.Esin DAYI

Enstitü Müdürü

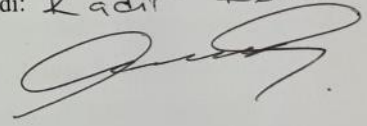
YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Doğu Mitingleri ve Kamuoyundaki Yansımaları (1967-1968)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yöneme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih:

Adı-Soyadı: Kadir KURT

İmza:

ÖNSÖZ

Miting, bir olaya dikkat çekmek ya da gösteri amacıyla genellikle açık yerlerde yapılan toplantı anlamına gelmektedir. Düzenlenme amacına uygun olarak siyasi ya da sosyal erekler içerebilir. Kamuoyunu bilgilendirmek de işlevleri arasındadır. Kitlese bir eylemdir. Elias Canetti kült eseri “*Kitle ve İktidar*” da kitleyi bir araya getiren unsurlardan birisinin “*deşarj*” olduğunu ifade eder. Böylece kitle farklılıklardan kurtulur ve üyeler diğerleri ile kendini eşit hissetmeye başlar. Mitingleri düzenleyenler de bu kitlelerden beslenir. Hedeflenen amaçlar için gerekli destek sağlanır. Mitingin başarısı da buradan kaynaklanır. Yani hem siyasi amaca hem de birlik ve beraberliğe katkıda bulunur. Aksi bir durumda kitle büyümmez ve yok olmaya mahkûmdur.

Bu bağlamda 1967 Ağustosunu itibarıyla başlayan ve bölgesel içeriğe sahip olan bir dizi açık hava ve kapalı salon toplantısını konu edindik. Türkiye İşçi Partisi (TİP) örgütleri ve bazı yerel oluşumlar bu sürece katkıda bulundu. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar 22 Ekim 1967’de Ağrı Mitingi’nde yaptığı konuşmada Doğu Mitingleri’ne nasıl bir anlam yüklediğini şöyle ifade etmekteydi: “*Doğu Mitinglerini sevinç ve heyecanla izliyoruz. Bu mitingler, son yıllarda gittikçe hızlanan özgürlük akımının güçlü bir kolunu teşkil etmektedir. Doğulu fukara emekçiler, Doğulu aydınlarla el ele vererek, haklarına bizzat sahip çıkmaya başlamışlardır*”. Yine bununla ilgili olarak Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (T-KDP) davasında yargılanan Şekip Epözdemir’in 1968 itibarıyla mahkemeye verdiği ifade de Doğu Mitingleri’nin önemini şöyle ifade etmekteydi: “*Kürt halkı, ilk olarak petrolün Akdeniz sahiline borularla çekildiğini gördüğü için iktisadi şuuru şahlandı. Hemen Doğu Kalkınma Mitingleri başlatıldı. Bu gün bu şuuru, Kürdistan’ın en uçra köşesinde filizlenmiş vaziyettedir*”. Son olarak bu mitinglerin Kürt siyasal hareketi açısından ne anlama geldiğini daha iyi aktarabilmek için dönemin önde gelen simalarından Sıraç Bilgin’in şu açıklaması dikkate değerdir: Kendisi Abdullah Öcalan ile Şam’da yaptığı bir görüşmede onun 18 Kasım 1967’de gerçekleşen Ankara Mitingi’ne atfen şu ifadelerine yer verecekti: “*Ben Kürt sorunu konusunda ilk olarak bu mitingde etkilendim*”. Anlaşılacağı üzere Doğu Mitingleri PKK’nın oluşum sürecinde büyük bir etkiye sahipti.

“*Doğu*” terimi Türkiye’de coğrafi bir kavram olarak bilirse de; “*Doğulu*” denilince anlam değişmektedir. Sosyo-kültürel algılar dikkate alındığında, bunun etnik bir kökeni de ifade ettiği anlaşılmaktadır. Çalışmamızda bu tabirler sıkça gündeme gelecektir.

Araştırma konumuz olan “*Doğu Mitingleri ve Kamuoyundaki Yansımaları (1967-1968)*” gerek o dönem ve gerekse günümüz açısından önem arz etmektedir. Etkisi halen güncelliğini korumaktadır. Kürt siyasal hareketi için bir dönüm noktasıdır. Yapılan toplantılar

Anayasal hak talepleri ve geri kalmışlığa bir tepki olarak kendini gösterse de; anadil tartışmaları ve eşit yurttaşlık talepleri de varlığını her mitingde hissettirecekti.

Bazı kaynaklar konuyu aktarırken Doğu Mitingleri adı altında Güneydoğu Anadolu'da yapılan mitingleri de toplamaktaydı. Bazen de Güneydoğu'da yapılan mitingler, Doğu'da yapılan Ağrı ve Tunceli mitinglerinden ayrı tutulmaktaydı. Sonuçta amaç ve gerekçe aynı olduğu için tarafımızca bu konuda herhangi bir özel ayrıma gerek duyulmamıştır.

Yine bu bağlamda dönemin yerel ve ulusal basını ayrıntılı olarak tarandı. Konularına göre tasnif edildi. Bazı gazeteler mahalli olarak yayınlanmasına rağmen aynı isimde olduğu tespit edildi. Karışıklığı önleyebilmek adına dipnot ve kaynakçada parantez içinde gazetelerin yayınlandığı şehrin ismi verildi. Mitingler karşı gerek ulusal ve gerek yerel basında makaleler yayınlandı. Bu makalelerde araştırma çalışmamızda sıkça kullanıldı. Özellikle bölgede yayınlanan ve adları “*Demokrat*” ve “*Adalet*” olan bu gazetelerde yayınlanan yazılarda dile getirilen konular ve yapılan eleştiriler Doğu Mitingleri'ni anlayabilmemiz açısından oldukça önemlidir. Konumuzla ilgili olarak yazı dizileri de yayınlanmıştır. Çoğunlukla ilgili gazetenin ilk sayfasında başlayan bu makaleler, iç sayfalarda devam etmekteydi. Herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemek için örneğin s.1-4 aralığı yerine s.1/4 tercih edilmiştir. TBMM Tutanak dergileri de dipnotta yazılırken ilk önce Roma rakamı ile “*cilt*”, Latin rakamı ile de “*dönem*” belirtildi.

Dönemin şahitlerinin yazdığı anı kitaplarının bir kısmı “*anı-belge*” niteliğindedir. Bu tarz kitapları kaynakça da tasnif ederken “*Hatıralar (Anı-Belge)*” başlığı altında değerlendirdik. Çalışmamızda ismi geçen şahıs, siyasi parti, dernek ve kulüplerle ilgili olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için dipnotta açıklayıcı bilgi verildi. Bunların bir kısmı ile ilgili olarak çok az bir bilgiye ulaşırken bazıları hakkında ise herhangi bir malumata ulaşılamadı.

Konumuz olan “*Doğu Mitingleri ve Kamuoyundaki Yansımaları (1967-1968)*” için doğal olarak ulusal ve yerel basının taranması gerekiyordu. Bu konuda İstanbul'daki Beyazıt Kütüphanesi ile Ankara'daki Milli Kütüphane'nin gazete koleksiyonunda yoğun mesai harcandı. Araştırma konumuzla ilgili olarak farklı iki kurumda bulunan TİP Arşivlerinden herhangi belgeye ulaşılamadı. Tarafımızca defaten bu kurumlar ziyaret edilmesine rağmen “*konu hakkında elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır*” cevabı ile karşılaşıldı. Bunun da temel sebeplerinden birisi; Doğu Mitingleri'nde konuşmacı olarak yer alan kişilerin, 12 Mart 1971 sonrası yargılanmaları idi. Olması muhtemel belgeler bu süreçte zarar görmüş olsa gerekti. Bunun dışında mitinglerde öncü rol oynamış, konuşmacı olarak görev almış ya da bu faaliyetlerin karşısında olarak farklı bir siyasal söylemi savunmuş kişilere ya da ailelerine

ulaşılmaya çalışıldı. Bu bağlamda on dört kişi ile temas kuruldu. Bunların tamamına yakını katkı sundu. İlgili kişilerin isim listesi de kaynakçada “*Sözlü Kaynaklar*” başlığı altında verildi. Ayrıca resmi yayın ve tutanaklardan faydalanıldı. Süreli yayın olarak gazetelerin dışında dergiler de tarandı. Araştırma eserler ve makalelerin yanı sıra konunun gündemdeki yerini koruması gerekçesiyle dijital ortamdaki elektronik kaynaklara (E-Kaynaklar) sıkça başvuruldu. Bu yapılırken de ilgili sayfalar diğer kaynaklarla desteklenmeye çalışıldı. Sayfalara erişim tarihleri de dipnotta verildi.

Birinci Bölüm’de 13 Ağustos-18 Kasım 1967 aralığında Kürt ulusal bilincinin oluşum sürecinde Doğu Mitingleri’nin oynadığı rol irdelendi. Bu dönemde diğer siyasi partilerin bölgeye yaptığı gezilerde tarih biliminin gerekleri doğrultusunda sebep-sonuç ilişkisi içerisinde incelendi. Burada adı geçen mitingler T-KDP ve TİP yerel yöneticilerince düzenlendi. Altı adet miting ayrıntılı olarak incelendi. Mitingler sürecinde diğer siyasal yapıların verdiği karşılıklarda değerlendirildi. Şu hatırlatmada bulunmamızda faydalı olacaktır. Birinci Bölümdeki mitingleri tanımlamak için Sıraç Bilgin’in Ankara Doğu Mitingi’nde kullandığı bir ifadeyi buraya taşıyoruz: “*Kürt ulusal konsepti*” bu mitinglerle vücut bulmaya başlayacaktı.

İkinci Bölüm’de ise TİP’in Doğu’ya düzenlediği gezi sürecinde ve sonrasında gerek bu partinin ve gerekse diğerlerinin bölgedeki siyasi faaliyetleri sebep ve sonuçları ile incelendi. Bu dönemin tarih aralığı ise 16 Ekim 1967-25 Şubat 1968 idi. Birinci Bölüm’den farklı olarak burada TİP Genel Merkezi’nin ağırlığını görmekteyiz. Doğal olarak siyasal söylem de “*sosyalist*” bakış açısını yansıtmaktaydı. Birincisinde etkin olan yerellik İkinci Bölümde yerini daha genel değerlere bırakmıştı. Sonuçta her ikisi de Kürt ulusal bilincinin oluşumuna katkıda bulunacaktı. Bu süreçte AP’nin de düzenlediği bir Doğu Gezisi bulunmaktaydı. Bunu da TİP’in Doğu Gezisi kapsamında değerlendirmemiz konumuz açısından en doğru yaklaşım olacaktır. Diğer partilerin toplantıları ve düzenlenen karşı mitingler de bu bölümde ele alındı. Bu bir siyasi söylemin, diğerini etkisizleştirme çabası olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bazen planlı olarak aynı yere siyasi heyet gönderilirken, bazen de önceden yapılmış gezi programlarının birbirleri ile çakışması olarak belirmektedir. Her ne surette olursa olsun, yapılan etkinliklerde taraflar birbirlerine cevap vermekte ve buna göre siyaset belirlemektedir. Araştırma çalışmamızın planlaması yapılırken ve “*İçindekiler*” kısmı oluşturulurken buna da dikkat edildi.

Araştırma ve yazım sürecinde bana yardımcı olan birçok kurum yetkilisine teşekkür ederim: Bunlar arasında Beyazıt ve Milli Kütüphane’nin vefakâr ve yardım sever memurları, Tarih Vakfı Arşivi Gönüllü Çalışanı Bülent Erdem, TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya

Ekinci başta gelmektedir. Konuyla ilgili bilgi paylaşımı yapan ve yönlendirmede bulunan Prof. Dr. Alparslan Ceylan'a, Baran Akgül, Berzan Ekinci, Cahit Ülgen, Haluk Sevel, Hıdır Keleş, Necati Güllülü, Neval Kiraz, Süleyman Solmaz, Şenol Çağlar, Ziya Kiraz, Kemal Narmanlıoğlu'nun isimlerini de burada yâd etmeliyim. Bunun yanı sıra başta ailem olmak üzere gazete taramalarımnda yardımcı olan arkadaşım Kadir Çamcı ve pek çok arkadaşım da şükranlarımı sunarım.

Bu bağlamda Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sinever Esin Derinsu Dayı'ya, enstitü bünyesinde görev alan kıymetli öğretim üyelerine ve çalışanlarına akademik eğitimime yaptıkları katkılarında ötürü teşekkür ederim. Son olarak danışman hocam Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu'na beni gerek ders gerekse tez aşamasında yalnız bırakmayarak araştırma çalışmamı bu seviyeye getirdiği için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Kadir KURT
Erzurum-2017

ÖZET

Doğu Mitingleri Kürt ulusal bilincinin oluşumunda önemli bir role sahipti. Mitinglere Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile illegal Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (T-KDP) destek verdi. Özellikle Silvan, Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli mitingleri bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bölgedeki parti teşkilatları ve yerel siyasi yapılanmalar bu süreçte etkili oldu. Mitinglerde anayasal hak talebi ve eşitlik ilkesi ön plandaydı. Doğu'nun geri kalmışlığı ve yatırımlardan yeterince faydalanamamış olması diğer söylemlerdi. Mitinglerin düzenlenmesindeki amaç, kamuoyu oluşturulmasıydı. Bu sebeple miting tertip komiteleri yoğun çaba gösterecekti. Hazırlanan bildirilerin içeriği oldukça önemliydi. Bu süreçte basında olumlu ve olumsuz birçok haber yayınlandı. Bölgede iktidar partisi olan Adalet Partisi'ne (AP) destek veren yerel basın sayıca fazlaydı. Bu da miting yapılan yerlerde her iki tarafın birbiri ile rekabetine sebebiyet veriyordu. Mitinglerde geri kalmışlık söylemi ön plana çıkarılmaktaydı. Anadil kullanımı konusunda istekte bulunulmaktaydı. Kürtçe konuşmalar yapılmakta ve şiirler okunmaktaydı. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın konuşmacı olarak katıldığı mitinglerde ise sosyalizme daha çok vurguda bulunuldu. Her iki gruptaki mitinglerin tamamına TİP örgütleri katkıda bulunmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) durumu ise bu süreçte oldukça tartışmalıydı. AP ve diğer siyasi partiler de bölgeye geziler yapacaktı. Açık hava ve kapalı salon toplantıları düzenlendi. Bu bağlamda milliyetçi-muhafazakâr kesimlerde bölgede etkinlik gösterdi. Yaşanılan gelişmeler 1967-1968 itibarıyla Türkiye'deki siyasi tartışmaların niteliğini ortaya koymasından önemlidir. Sonraki süreçte de siyasal, sosyal ve kültürel alandaki etkisi kalıcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Miting, Türkiye İşçi Partisi, Sosyalizm, Kürtçülük, Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (T-KDP), Basın.

ABSTRACT

East rallies played an important role to raise the Kurdish national consciousness. The rally was supported by the Workers' Party of Turkey (TIP) and the illegal Turkey Kurdistan Democratic Party (T-KDP). Particularly Silvan, Diyarbakir, Siverek, Batman, Tunceli rallies should be evaluated within this scope. Political party organizations and local political structures in the region were influential in this process. At the rallies, the main focus was on constitutional right claim and equality principle. Other discourses were that the East was underdeveloped and had not benefited from investments sufficiently. The objective of organizing these rallies was to create a public opinion. For this reason, the organization committees of the rally would have made intensive efforts. The content of the previously prepared reports was very important. A number of positive and negative news were broadcasted in the process. There were many local presses supporting the Justice Party (AP), the governing party in the region. This led to a rivalry between the two sides in the rallying places. At the rallies, the discourse of underdevelopment was prioritized. There was a demand for the use of the mother tongue. The speeches were delivered and poems were read in Kurdish language. The Party Leader of TIP, Mehmet Ali Aybar attended the rallies as a speaker and the socialism was more emphasized at these rallies. TIP organizations contributed to all of the rallies of both groups. The situation of the Republican People's Party (CHP) was quite controversial in this process. AP and other political parties would also be visiting the region. Outdoor and indoor hall meetings were held. In this scope, the nationalist-conservative sections of the society also had activities in the region. The developments in this process are important to reveal the quality of the political debate in Turkey as of 1967-1968. The impact of this process would be permanent on the political, social and cultural environment in the following periods.

Key Words: Rally, Workers' Party of Turkey, Socialism, Kurdism, Turkey Kurdistan Democratic Party (T-KDP), Press.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	XIII
Kaynakça	XV
Giriş	XXX

I.BÖLÜM

KÜRT ULUSAL BİLİNCİNİN OLUŞUMUNDA

DOĞU MİTİNGLERİ VE SİYASİ PARTİLERİN BÖLGEYE YAPTIĞI GEZİLER

(13 AĞUSTOS 1967-18 KASIM 1967)

A- SİLVAN MİTINGİ (13 AĞUSTOS 1967).....	1
1- Miting Fikrinin Ortaya Çıkması ve Mehdi Zana'nın Öncü Rolü	1
2- Silvan Mitingi'ne Katılım Meselesi ve Kimlerin Konuşma Yapacağına Dair Yapılan Tartışmalar	4
3- Silvan Mitingi (13 Ağustos 1967)	7
4- Silvan Mitingi Sürecinde Kürt Siyasal Hareketi'nin Bölgede Güçlenmesi ve AP Hükümeti'ne Yapılan Eleştiriler	9
5- Silvan Mitingi Sürecinde Yapılan Adli Kovuşturmalar ve Basında Yaşanan Tartışmalar	12
B- DİYARBAKIR MİTINGİ (3 EYLÜL 1967)	15
1- Diyarbakır Mitingi İçin Yapılan Hazırlıklar ve Miting Beyannamesi	15
2- Dağıtılan Beyannameye Gösterilen Tepkiler	18
3- Diyarbakır Mitingi (3 Eylül 1967)	23
4- Yapılan Tutuklamalar ve Mitinglere Devam Etme Kararı	29
5- Diyarbakır Mitingi'nin Basındaki Yansımaları	31
a) Ahmet Kabaklı'nın "Kürt Yoktur" Başlıklı Makalesi ve Ulusal Basındaki Diğer Yorumlar	31
b) Diyarbakır Mitingi Sonrasında Basının Tepkisi	34
6- Diyarbakır Mitingi Sonrası Gündemde Yer Tutan Diğer Gelişmeler	37
7- Alparslan Türkeş'in CKMP İl Başkanlıklarına Gönderdiği Genelge.....	38
8- AP Genel Başkan Vekili Talat Asal'ın Diyarbakır Mitingi'ne Yönelik Değerlendirmeleri	42
C- SİVEREK MİTINGİ (24 Eylül 1967)	43
1- Miting Bildirisinin İlanı ve Öğrenci Birlikleri İle Yerel Gazetelerin Desteği.....	43
2- Siverek Mitingi (24 Eylül 1967).....	47
3- Katılımcı Miktarı Üzerinden Yapılan Propaganda ve Yapılan Tutuklamalar.....	52

4- Basına Verilen Demeçler ve “ <i>Bildiri Savaşları</i> ”	53
5- Siverek Mitingi’ne Gösterilen Tepkiler.....	57
a) Siyasi Parti Temsilcilerinin ve Resmi Makamların Siverek Mitingi Sonrası Yaptığı Değerlendirmeler	57
b) İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri’nin Açıklamaları ve Kürtçe Şiir Meselesi	63
c) Yerel Basında Yapılan Yorum ve Tartışmalar	65
d) Ulusal Basında Yapılan Yorum ve Tartışmalar.....	69
D- BATMAN MİTİNGİ (8 Ekim 1967).....	73
1- Batman Mitingi Öncesi CHP’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya Yönelik Bir İnceleme Gezisi Planlaması (26 Ağustos-4 Ekim 1967).....	73
2- Siyasi Parti Başkanlarının Doğu’nun Geri Kalmışlığına Yönelik Değerlendirmeleri (6-8 Ekim 1967)	76
3- Miting Bildirisi Kapsamında “ <i>İstismar</i> ” Endişesi ve Farklı Kesimlerden Gelen Tepkiler	79
4- Batman Mitingi (8 Ekim 1967)	84
5- Miting Sonrası Yapılan Adli Kovuşturmalar ve Mitingin İstismar Edildiği İddiaları.....	89
6- Turhan Feyzioğlu ve Alparslan Türkeş’in Bölgesel Geri Kalmışlığa Çözüm Önerileri.....	91
7- Batman Mitingi Sonrası Gösterilen Tepkiler	94
8- Siyasi Parti Temsilcilerinin Batman Mitingi Sonrası Bölgeye Yaptığı Geziler.....	97
a) CHP’den Grup Başkan Vekili Kemal Satır ve Genel Sekreter Bülent Ecevit’in Gezi Programları.....	97
b) AP’den İmar İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu ve Genel Başkan Vekili Talat Asal’ın Gezisi ve Yapılan Açıklamalara CHP’nin Cevabı	98
E- TUNCELİ MİTİNGİ (15 Ekim 1967).....	101
1- Miting Bildirisinin Hazırlanması ve Duyurulması	101
2- Tunceli Mitingi Gerçekleşiyor (15 Ekim 1967)	103
3- Mitingi Düzenleyen Kesimlere Karşı Yapılan Eleştiriler ve verilen Demeçler (15 Ekim 1967)	105
4- MGK Bağlamında Doğu Mitinglerinin Kamuoyunda Tartışılması.....	108
5- AP’nin Tunceli Mitingi Sonrasında İzlediği Siyaset.....	110
a) AP Yanlısı “ <i>Tunceli Sesi</i> ” Gazetesinde Mitingin Değerlendirilmesi	110

b) İktidar Partisi Temsilcilerinin Tunceli Mitingi Sonrası Yaptığı Değerlendirmeler	111
c) AP'nin Düzenlediği Tunceli Mitingi (28 Ekim 1967)	114
d) Süleyman Demirel'in Mersin Gezisinde Yaptığı Konuşma ve "Adalet" Gazetesi'nin Dış Gelişmeler Bağlamında Doğu Sorununu Ele Alması	116
F- ANKARA DOĞU MİTİNGİ (18 KASIM 1967).....	118
1- Ankara Mitingi Öncesi Siyasi Ortam	118
2- Miting İçin Yapılan Hazırlıklar	120
3- Ankara Doğu Mitingi Toplanıyor.....	121

II. BÖLÜM

TİP'İN DOĞU GEZİSİ SÜRECİNDE VE SONRASINDA BÖLGEDEKİ SİYASİ FAALİYETLER (16 EKİM 1967-25 ŞUBAT 1968)

A- TİP'İN DOĞU GEZİSİNE ÇIKMASI VE GEZİ PROGRAMI.....	125
B- TİP'İN SİİRT TOPLANTISI (17 EKİM 1967).....	127
1- TİP Heyeti Siirt'e Gelmeden Önce Yaşanılan Gelişmeler	127
2- TİP'in Siirt'te Mehmet Ali Aybar Olmadan Gerçekleştirdiği Kapalı Salon Toplantısı (17 Ekim 1967) ve Yapılan Eleştiriler	130
C- AP'NİN DOĞU GEZİSİ (20 EKİM 1967)	132
D- AP HEYETİ SİİRT'TE (24 EKİM 1967)	133
1- Heyet'in Siirt'e Varmasından Önce Yapılan Hazırlıklar	133
2- AP'nin Siirt'te Düzenlediği Toplantı (24 Ekim 1967).....	135
3- Siirt Basınında TİP ve AP Toplantılarına Yapılan Yorumlar	138
E- TİP'İN VAN TOPLANTISI (20 Ekim 1967)	140
1- TİP Toplantısı Öncesi Van'ı Ziyaret Eden Siyasi Heyetler (Ağustos-Ekim 1967)	140
2- TİP Heyeti Van'da Halka Hitap Ediyor (20 Ekim 1967).....	144
F- CHP GENEL SEKRETERİ BÜLENT ECEVİT'İN VAN TOPLANTISI (24 EKİM 1967)	148
G- TİP'İN ÖNCÜLÜĞÜNDE DÜZENLENEN AĞRI DOĞU MİTİNGİ (22 EKİM 1967)	150
1- Miting Öncesi Ağrı'da Siyasal Etkinlikler	150
a) Siyasi Parti Liderlerinin Ağrı Ziyaretleri	150

b) CHP'nin Ağrı Mitingi (21 Ekim 1967)	152
2- TİP'in Ağrı Doğu Mitingi 22 Ekim 1967'de Toplanıyor	156
a) Miting Beyannamesi ve Beraberinde Getirdiği Tartışmalar.....	156
b) Ağrı Mitingi Gerçekleşiyor (22 Ekim 1967)	158
c) Mitinge Yönelik Yerel Basında Çıkan Eleştiriler	165
d) Ulusal Basında Miting Sonrası Yapılan Genel Değerlendirme.....	166
H- AP GENEL BAŞKAN YARDIMCISI TALAT ASAL'IN MARDİN	
MİTİNGİ (22 EKİM 1967)	170
İ- TİP'İN KARS MİTİNGİ KAPSAMINDA SİYASİ HAREKETLİLİK.....	173
1- Miting Öncesi Kars'ta Siyasi Gelişmeler	173
a) Siyasetçilerin Ekim 1967'de Kars'a Yaptığı Ziyaretler ve CKMP	
Mitingi (14 Ekim 1967).....	173
b) CHP'nin Kars Gezisi ve Yaşanılan Tartışmalar (13-14 Ekim 1967)	175
c) AP Kars İl Teşkilatı'nın Düzenlediği Miting (15 Ekim 1967).....	180
2- TİP'in Düzenlediği Kars Mitingi.....	182
a) Miting Öncesi Yaşanan Tartışmalar	182
b) TİP Mitingi Kars'ta Toplanıyor.....	184
3- TİP Kars Mitingi sonrası Tutuklamalara Tepkiler ve Yaşanan Gelişmeler	185
a) Kars Basınında Yapılan Yorumlar ve Düzenlenen Komünizm	
Karşıtı Yürüyüş	185
b) Erzurum Atatürk Üniversitesi Öğrenci Dernek Başkanları Kars'a	
Çıkarma Yapıyor	188
c) Tutuklu Gençlere Milliyetçi Çevrelerden Artan Destek ve Kars	
Cumhuriyet Savcılığı'nın Olayla İlgili Açıklaması.....	190
d) Tutuklu Gençler Kars'ta Yargılanıyor (7 Kasım 1967).....	192
e) Öğrenci Birliklerinden Destek Bildirileri ve Tutuklu Gençlerin	
Serbest Kalması	194
J- TİP'İN ARDAHAN MİTİNGİ SÜRECİ VE CHP İLE YAŞANAN	
İDEOLOJİK TARTIŞMA (25 EKİM 1967)	196
1- TİP Mitingi'nin Halka Duyurulması ve Yerel Basının TİP'e Verdiği	
Destek	196
2- CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Kars'ın İlçelerinde Halkla Temasa	
Devam Ediyor.....	197
a) Bülent Ecevit Ardahan'da (16 Ekim 1967).....	197

b) Bülent Ecevit Posof-Göle-Kağızman'da (18-20 Ekim 1967)	200
c) Abdi İpekçi "Milliyet" Gazetesi'ndeki Köşe Yazısında CHP İle TİP'i Karşılaştırıyor.....	202
d) GP ve YTP Yetkililerinin CHP ve TİP'e Yönelik Eleştirileri).....	203
e) CHP İle TİP Arasındaki Tartışmanın Basındaki Yankıları	204
3- TİP'in Ardahan Mitingi (25 Ekim 1967).....	208
a) Mehmet Ali Aybar'ın Mitingde Yaptığı Konuşma ve TİP'in İdeolojisi	208
b) AP'nin TİP'e Tepkisi	221
K- ANADOLU ŞAHLANIŞ MİTİNGİ (12 KASIM 1967)	222
1- Yapılan Hazırlıklar	222
2- Miting Toplanıyor (12 Kasım 1967)	225
a) Miting İcra Heyeti Başkanı İbrahim Kipel'in Konuşması	226
b) Harb-İş Sendikası Başkanı Mehmet Bindsen'in Konuşması.....	228
c) Esnaf Dernekler Birliği Adına Sırrı Karabacak'ın Yaptığı Konuşma.....	229
d) TMTF adına Sami Sözat'ın Yaptığı Konuşma	230
e) Erzurum Gazeteciler Cemiyeti'nden Durdemir Bilirdönmez'in Yaptığı Konuşma.....	231
f) Erzurum Genel-İş Sendikası Başkanı Süreyya Narmanlıoğlu'nun Konuşması.....	232
g) AP Gençlik kollarından Mehmet İstanbulluoğlu'nun Konuşması	234
h) MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman'ın Konuşması ve Mitingin Sona Ermesi.....	235
L- DOĞU MİTİNGLERİ VE BÖLGESEL KALKINMA SORUNU	
TBMM GÜNDEMİNDE (1 Kasım 1967-25 Şubat 1968)	237
1- Milletvekilleri TİP'in Doğu Mitingleri'ndeki Rolünü Sorguluyor	237
2- İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın TBMM'de TİP'in Doğu Mitingleri'nde Üstlendiği Role Dair Yaptığı açıklamalar (19 Şubat 1968)	242
3- TBMM'de AP'liler ile TİP Milletvekilleri Kavga Ediyor	242
4- TİP'lilere Yapılan Saldırı Sonrası TBMM'de Doğu Mitingleri Hakkında Yapılan Tartışmalar	244
5- Bakanlık Bütçeleri Görüşülürken Doğu'nun Kalkınmasının Gündeme Gelmesi	246
M- TİP'E YAPILAN SALDIRILARIN 68 KUŞAĞI'NI ETKİLEMESİ.....	251
SONUÇ.....	256

EKLER	263
FOTOĞRAFLAR	274

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
AP:	Adalet Partisi
BDP:	Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz:	Bakınız
BYY:	Baskı Yılı Yok
CGP:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev:	Çeviren
DDKO:	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEP:	Demokrasi Partisi
Der:	Derleyen
DEV-GENÇ:	Devrimci Gençlik
DİSK:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DİYTG:	Doğu İlleri Yüksek Tahsil Gençliği
DP:	Demokrat Parti
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP:	Doğru Yol Partisi
FKF:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
GP:	Güven Partisi
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
HADEP:	Halkların Demokrasi Partisi
HP:	Hürriyet Partisi
İTÜ:	İstanbul Teknik Üniversitesi
KAK:	Koma Azadiya Kürdistan/Komaleya azadixwazen Kürdistane
MBK:	Milli Birlik Komitesi
MDP:	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MGP:	Milli Güven Partisi

MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MÖB:	Milliyetçi Öğretmenler Birliği
MÖK:	Milliyetçi Öğretmenler Konfederasyonu
MP:	Millet Partisi
MSP:	Milli Selamet Partisi
MTTB:	Milli Türk Talebe Birliği
ODTÜ:	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
SBF:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMD:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
T-KDP:	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TKMD:	Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği
TKP:	Türkiye Köylü Partisi
TMTF:	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TÖDMF:	Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
TÖS:	Türkiye Öğretmenler Sendikası
Yay. Haz:	Yayına Hazırlayan
YTP:	Yeni Türkiye Partisi
YTTC:	Yüksel Tahsil Talebe Cemiyeti

KAYNAKÇA

A- RESMİ YAYIN VE TUTANAKLAR

Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972),DPT Yayınları, Ankara, 1967.

Resmi Gazete

TİP II. Büyük Kongre Çalışma Raporu (1966)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Türkiye Cumhuriyeti Uyuşmazlık Mahkemesi, Karar No: 1982/160

Yeni Türkiye Partisi Tüzüğü ve Programı, (1967)

B- SÜRELİ YAYINLAR

1) Gazeteler

23 Şubat

Adalet (Ankara)

Adalet (Siirt)

Akgün (Urfa)

Akşam

Aydınlık

Aziziye Postası (Erzurum)

Batman Sesi

Bitlis Birlik

Bugün

Cumhuriyet

Demokrat Gümüşhane

Demokrat Türkiye

Demokrat Urfa

Devrim (Ankara)

Ekinci (Kars),

Elazığ

Fırat (Urfa),

Gayret (Malatya)
Gündüz (Giresun),
Güneş (Malatya)
Güneyde Uyanış(Gaziantep)
Haber (Gaziantep)
Hâkimiyet (Ağrı)
Hâkimiyet (Ağrı)
Hamle (Rize)
Havadis (Ankara)
Hizmet (Trabzon)
Hürsöz (Erzurum)
Hüryurt
Işık (Batman)
Işık (Mardin)
İkbal (Bingöl)
İkbal (Bingöl)
İkinisan
Kars
Medeniyet (Ankara)
Memleket (Siirt)
Mesuliyet (Ağrı)
Milliyet
Mücadele (Siirt)
New York Times
Raman Postası
Rize Postası
Sabah (Amasya)
Sabah (Gaziantep)
Sabah (Trabzon)
Samsun Postası
Sarıkamış
Sarıkamış'ın Sesi
Sebat (Malatya)
Serhat Ardahan

Serhat Artvin
Siirt
Siirt Sesi
Son Baskı (Ankara)
Son Haber (Trabzon)
Son Havadis
Şafak (Mardin)
Şark Telgraf (Muş)
Şehir (Siirt)
Tercüman
Tunceli Sesi
Turan(Elazığ)
Ufuk (Malatya)
Uğur (Siirt)
Ulus
Urfa Postası
Urfa'nın Sesi
Van Postası
Van Sesi
Yeni Giresun
Yeni Harput (Elazığ)
Yeni İstanbul
Yeni Mardin
Yeni Siirt
Yeni Tanin
Yeni Urfa
Yenigün (Trabzon)
Zafer

2) Dergiler

Akis
Amme İdaresi Dergisi
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Ant

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Bîr

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çira

Deng

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Kürt Tarihi

Masa

Ötüken

Serbesti

TİP Haberleri

Turkish Studies

3) Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

Kayseri Ansiklopedisi

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi

C- KİTAPLAR

1- Hatıralar (Anı-Belge)

Aren, Sadun, **Puslu Camın Arkasından**, İmge Yayınları, Ankara, 2006.

Aybar, Mehmet Ali, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

Aybar, Mehmet Ali, **TİP Tarihi**, II, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

_____, **TİP Tarihi**, III, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

_____, **Vietnam Günlüğü, ABD'nin Vietnam'da İşlediği Savaş Suçlarına Karşı Russell Mahkemesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012

Birgit, Orhan, **Kalbur Saman İçinde, Olaylar, Anılar, Portreler**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Buran, Ali, **Bir DDKO'lunun Kürt Yaşamı**, İstanbul, Peri Yayınları, 2011.

Dicle-Fırat, No:1-8 (1962-1963), APEC Yayınları, Stockholm, 1997.

Ekinci, Tarık Ziya, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010.

Ersoy, Mehmet Akif, **Safahat**, Hece Yayınları, İstanbul, 2009.

MTTB 49. Genel Kurul Faaliyet Raporu, 15 Mart 1967- 28 Nisan 1969, İstanbul, 1969.

Nursi, Said, **Mektubat**, Envar Neşriyat, İstanbul, BYY.

Sargın, Nihat, **TİP’li Yıllar, Anılar Belgeler**, I-II, Felis Yayınları, Ankara, 2001.

Uluğ, Naşit Hakkı, **Derebeyi ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

Zana, Mehdi, **Bekle Diyarbakır**, Doz Yayınları, İstanbul, 1991.

_____, **Zelal, Yeniden Doğuş**, Belge Yayınları, İstanbul, 1995.

Ziya Paşa, **Terkib-i Bend ve Terci-i Bend**, Ahmet Kemal ve Şeriki Matbaası, 1928.

2- Araştırma Eserler

Akçura, Belma, **Devletin Kürt Filmi, 1925-2009 Kürt Raporları**, New Age Yayınları, İstanbul, 2009.

Akyol, Mustafa, **Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2006.

Anderson Jack- May, Ronald W., **McCarthy : The Man, The Senator, The "Ism"**, Beacon Press, Boston, 1953.

Arik, Sebahattin Ali, **Dr. Şivan, Sait Elçi, Süleyman Muini ve Kürt Trajedisi, 1960-1967**, Peri Yayınları, İstanbul, 2011.

Arik, Sebahattin Ali, **Dr. Şivan, Sait Elçi, Süleyman Muini ve Kürt Trajedisi, 1960-1967**, Peri Yayınları, İstanbul, 2011.

Atlı, Cengiz, **Kars'ta Siyasi Hayat**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Aybar, Mehmet Ali, **Neden Sosyalizm**, Özal Matbaası, İstanbul, 1987.

Beşikçi, İsmail, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

Bice, Hayati, **Ülkücü Hareket Üzerine Notlar**, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2014.

Bilmez, Bülent-Kayacan Gülay-Aslan Şükrü, **Belleklerdeki Dersim/38**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

Cem, İsmail, **Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir**, Can Yayınları, İstanbul, 1998.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, (Yayın Kurulu: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, XIII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Çal, Gökhan, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969 – 1971)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Çelenk, Halit, **I. THKO Davası**, 68'liler Yayınları, 2008.

Ekinci, Tarık Ziya, **Doğu Dramı**, Ankara Basımevi, 1967.

Ergin, Mehmet, **Asrın Lideri Erbakan**, Ravza Yayınları, İstanbul, 2014.

Feyizoğlu, Turhan, **FKF Fikir Kulüpleri Federasyonu, Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist Bir Öğrenci Hareketi**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Geçikli, Recep Murat, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye ABD İlişkileri**, İleri Yayınları, 2016.

Göktaş, Hıdır, **Kürtler II, Mehabad'dan 12 Eylül'e**, Alan Yayınları, İstanbul, 1991.

Görüryılmaz, Mustafa, **Yalanlar ve Gerçekler**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2014.

Güneş, Cengiz, **Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi, Direnişin Söylemi**, (Çev: Eflâ Yıldırım, Barış Yıldırım), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.

Hofstadter, Richard, **The Paranoid Style in American Politics and Other Essays**, Harvard University Press, Massachusetts, 1965.

Jwaideh, Wadie, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Kabacalı, Alpay, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Gürer Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kaya, Ferzende, **Mezopotamya Sürgünü Abdulmelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2003.

Kayalı, Kurtuluş, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Kılağız, Nuran, **Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.

Kirişçi, Kemal- Winrow, Gareth M., **Kürt Sorunu**, (Çev: Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

- Koçak, Doğan, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri Kapsamında “Partizan Radyo” Tartışmaları (1927-1980)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016.
- Kuzu, Ali, **Alparslan Türkeş Dokuz Işık Ülkücü Hareketin Tarihi**, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2014.
- Langlois, Georges - Boismenu, Jean, Luc Lefebvre, Patrice Regimbald, **20.Yüzyıl Tarihi**, (Çev: Ömer Turan), Nehir Yayınları, İstanbul, 2000.
- Meşe,Ertuğrul, **Komünizmle Mücadele Dernekleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Mumcu, Uğur, **Kürt Dosyası**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- Nalbantoğlu, İlhami, **Kasım Küfrevi'nin Ardından**, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- Özgişi, Tunca, **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.
- Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.
- Pancaroğlu, Adnan Ferruh, **Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2006.
- Sançar, Nejdet, **Gizli Komünist Belgeleri**, Afşın Yayınları, Ankara, 1966.
- Sanlı, Ferit Salim, **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2017.
- Sükan, Faruk, **İhanetler karşısında Türkiye**, Ankara, 1994.
- Şama, Ekrem, **Allah Dostu Erbakan**, Ege Basım Yayın, İstanbul, 2015.
- Şimşir, Bilal N.,**Kürtçülük II, 1924-1999**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011.
- Turhan, Metin, **Alparslan Türkeş 1963-1980**, Panama Yayınları, Ankara, 2016.
- _____, **Ülkü Ocakları 1966-1980**, Hazar matbaacılık, Ankara, 2014.
- Türkdoğan, Orhan, **Güneydoğu Kimliği**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
- Türkiye Siyasetinde Kürtler**, (Der. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar), İletişim Yayınları, 2012.
- Türkiye’de Kalkınma ve İstihdam Odaklı Sanayileşme İçin Planlama Önerileri**, (Haz: Yavuz Bayülken-Cahit Kütükoğlu), TMMBO Oda Raporu, Ankara, 2010.
- Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, İstanbul, 2010.

- Ülker, Talat, **Harsit'in Hırçın Sesi: Atsız**, Taşmedrese Yayınları, Erzurum, 2013.
- Ünsal, Artun, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, I, Felis Yayınları, Ankara, 2001.
- Yavi, Ersal, **Kürdistan Ütopyası, I**, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2006.
- Yeğen, Mesut, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yeleser, Selin, **A Turning Point in the Formation of Kurdish Left in Turkey : The Revolutionary Eastern Cultural Hearts (1969 – 1971)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Yıldırım, Ali, **FKF, DEV-GENÇ Tarihi 1965-1971, Belgelerle Bir Dönemin Serüveni**, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 1997.
- Yiğit, Kadir- Özkaynar, Kür Şad, **Ülkücü Hareketin Kronolojisi**, Hazar Yayınları, Ankara, BYY.

D- MAKALELER

- “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.27, (2005), Erzurum, s.325-339.
- “1960-71 Arasında Kürt Hareketi”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2110-2133.
- “İç Olaylar, CHP-TİP Çatışması”, **Akis**, S. 2, (21 Ekim 1967), s. 4/6.
- “Prof. Dr. Attila Özer'e Armağan”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XII, S.1-2, (Haziran-Aralık 2008), Ankara, 2010, s. XIII-XIX.
- “Yurtta Olup Bitenler”, (Yay.Haz:Teoman Erel-Yılmaz Gümüşbaş), **Akis**, S.683, (5 Ağustos 1967), s.4-17.
- Alacakaptan, Uğur, “Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. Maddeleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 1-4, (1965-1966), s.3-20.
- Altan, Çetin, “Doğu Dramı”, (4 Eylül 1967), s.2/7.
- _____, “Yeni Bir Amerikan Tuzağı”, **Akşam**, (6 Ekim 1967), s.2.
- Aral, Adnan, “Doğu ve AP İktidarı”, **Mücadele** (Siirt), (30 Ağustos 1967), s. 2.
- Aslan, Onur Ender, “Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm”, **Amme İdaresi Dergisi**, S. 31, (Mart 1998), s. 103-123.

- Aslan, Ruşen, “*TİP’deki Doğulular Grubu*”, **Serbesti**, S. 25, (Güz 2007), İstanbul, s.82-86.
- Atay, Falih Rıfkı, “*Politika*”, **Dünya**, (2 Ekim 1967), s.1.
- _____, “*Vatan Bütünlüğü Üzerine*”, **Dünya**, (15 Eylül 1967), s.1/7.
- Atsız, Hüseyin Nihal, “*Kızıl Kürtlerin Yaygarası*”, **Ötüken**, S.42, (Haziran-1967), s.2-3.
- _____, “*Konuşmalar*”, **Ötüken**, S.40, (Nisan-1967), s. 2-10.
- Babaoğlu, Resul- Olgun, Sait, “*Siirt Basın Tarihi: Bibliyografik Bir Döküm*”, **Turkish Studies**, Volume 10/5, (Spring 2015), p.57-78.
- Badıllı, Kemal, “*Portreler*”, **Deng**, S.1, (15 Nisan 1963), s.7.
- Bozkır, Gürcan, “*Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/15, Güz 2007, s.275-308.
- Buğra, Tarık, “*İktidar Ekmeği*”, **Yeni İstanbul**, 19 Ekim 1967, s.1/7.
- Buran, Ali, “*DDKO İlk Ulusalçı, Demokratik ve Ayrı Örgütlemeyi Hedefleyen Kürt Demokratik Gençlik Örgütüydü*”, **Bîr**, S. 6, (Zıvıstan-Kış-2007), s.85-103.
- Büyükboyacı, Şengül, “*Süleyman Demirel Dönemi (1965–1971) Eğitim Politikaları Ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankıları*”, **Ulakbilge**, S. 6, (2015), s.19-57.
- Cumhuriyet**, “*Nurhak’ta Bir Şafak Vakti*”, 29 Mayıs 1998, s.4.
- Çetin, Hüseyin, “*Komünizmin Maskesi Sosyalizmdir*”, **Adalet** (Siirt), (28 Eylül 1967), s.1
- _____, “*Komünizmin Maskesi Sosyalizmdir*”, **Adalet** (Siirt), (29 Eylül 1967), s.1.
- Çetingil, Çetin, “*Siirt’e Mektup*”, **Uğur** (Siirt), 1 Kasım 1967, s.1.
- _____, “*Siirt’e Mektup*”, **Uğur** (Siirt), 14 Eylül 1967, s.1.
- Çiftyürek, S., “*Öcalan Neyi ve Kimi Savundu*”, **Kürt Solu**, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.81-143.
- Demokrat Urfa, “*Doğu’yu Kalkındırma Mitingi*”, **Demokrat Urfa**, (23 Eylül 1967), s.1/4.
- Ekinci, Fikret, “*Düzeltilen Bir Politika*”, **Ulus**, (4 Kasım 1967), s.3.
- _____, “*Fikrin Zaferi*”, **Ulus**, (2 Kasım 1967), s.3.
- _____, “*İyi Vatandaş İyi İnsan*”, **Ulus**, (30 Ekim 1967), s.3.
- _____, “*Politikalarını Kesin Açıklasınlar*”, **Ulus**, (31 Ekim 1967), s.3.
- _____, “*Politikalarını Kesin Açıklasınlar*”, **Ulus**, 31 Ekim 1967, s.3.
- Erduran, Refik, “*Bir Hikâye ki*”, **Milliyet**, 27 Ocak 1967, s.2.

Eyyüpoğlu, İsmail, “*Türkiye’nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği*”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Temmuz 2002**, (Yay. Haz. Yavuz Aslan, Salim Gökçen), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.807-839.

Fenik, Mümtaz Faik, “*Doğu Kalkınması Edebiyat Değildir*”, **Son Havadis**, (21 Ekim 1967), s.1/7.

_____, “*Doğu Mitinglerinde neler söylenmiş*” **Güneyde Uyanış**, (17 Kasım 1967), s.2.

Giritli, İsmet, “*Kalkınma ve Komünizm*”, **Dünya**, (3 Kasım 1967), s.2.

Gönlübol, Mehmet - Kürkçüoğlu, Ömer, “*Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış*”, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s.351-373.

Güldoğan, Esen, “*Çatışma*”, **Adalet** (Siirt), 21 Ekim 1967, s.1.

Güneş, Cengiz, “*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*”, **Türkiye’nin 1960’lı Yılları** (Yay. Haz. Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 701-725.

İpekçi, Abdi, “*TİP ve CHP*”, **Milliyet**, 18 Ekim 1967, s.1.

İzgördü, “*Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar*”, **Demokrat Türkiye** (Urfa), (9 Ekim 1967), s.1.

Kabaklı, Ahmet, “*Beklenen Ses*”, **Tercüman**, (29 Eylül 1967), s.2.

_____, “*Çok Su Götürür*”, **Tercüman**, 22 Ekim 1967, s.2.

_____, “*Doğu Sancısı*”, **Tercüman**, (6 Eylül 1967), s.2.

_____, “*Ecevit Dar Geçitte*”, **Tercüman**, 20 Ekim 1967, s.2.

_____, “*Kürt Yoktur*”, **Birlik** (Bitlis), (12 Eylül 1967), s. 1/2.

_____, “*Kürt Yoktur*”, **Tercüman**, (7 Eylül 1967), s.2.

Kantoğlu, Şeydanur, “*İmkânsız Aşk ve İki Şair Arasında Bir Kadın Ressam: Celile Hikmet*”, **Masa**, S. 4, (Kasım-Aralık2016), s.22-23.

Karaoğlu, “*Bildiriler Şehri*”, **Ekinci**, 20 Ekim 1967, s.1.

Kılınçaslan, Nusret, “*Cumhuriyet Döneminde Kurulan İlk Legal Kürt Örgütü: DDKO*”, **BİR**, S. 6, 2007, s.113-120.

Kotan, Mümtaz, “*Tarihin Karartılması Eylemi Üzerine Somut Bir Örnek: DDKO*”, **BİR**, S. 6, (Zıvıstan-Kış-2007), s.25-84.

Mesçi, Ahmet, “*Siverek Mitingi*”, **Yeni Urfa**, (27 Eylül 1967), s.1.

MukdimSümer, “*Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü*”, (Yazı Dizisi), **Batman Sesi**, (13 Eylül/14 Eylül/16 Eylül/18 Eylül 1967), s. 1/4.

- Okutan, M. Nuri, “Doğu Mitingleri”, **Demokrat Türkiye**, (9 Ekim 1967), s.1.
- Orhon, Orhan Seyfi, “Azınlık Meselesi”, **Son Havadis**, (8 Ekim 1967), s.2.
- _____, “Doğu’da”, **Son Havadis**, (10 Ekim 1967), s.2.
- _____, “Kürtçe Şiir”, **Mesuliyet** (Ağrı), (30 Eylül 1967), s.2.
- _____, “Kürtçe Şiir”, **Son Havadis**, (27 Eylül 1967), s.2.
- _____, “Kürtçe Şiir”, **Son Havadis**, (27 Eylül 1967), s.2.
- Öcal, Mehmet H., “Doğu’nun Kalkınması”, **Demokrat Urfa**, (30 Eylül 1967), s.1/4.
- Önder, Cevat, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Genel Yapısı**, Ak Yayınları, İstanbul, 1967.
- Örnek, Cangül, “Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 1, (2014), s.109-139.
- Özçiçek, Bayram, “Abdullah Öcalan Kimdir”, **Aydınlık**, 27 Aralık 2016.
- Pace, Eric, “U.S. Diplomat And a Mideast Specialist, 87”, **New York Times**, 27 October 1997.
- Serdengeçti, Osman Yüksel, “Doğu Mitingleri”, **Yeni İstanbul**, (30 Ekim 1967), s.3.
- Soileau, Dilek Kızıldağ, “Dersim 38’i Yeniden Düşünmek”, **Kürt Tarihi**, S.17, (Mart-Nisan 2015) s.29-43.
- Solan, Zinar, “Mitîngên Sala 1967an”, **Çira**, S. 14, (Yaz 1998), s.65-77.
- Soysal, İlhami, “Doğu ve Journalciler”, **Akşam**, (5 Eylül 1967), s.1/7.
- _____, “Kıyırdayan Doğu”, **Akşam**, (28 Eylül 1967), s.1/7.
- Şur, Tuncay, “Geleneğin Israrı: Kurdî Legal Siyasetin Sistemik Tasfiyesi ve Dokunulmazlıklar”, **Birikim**, S.326-327, (Haziran-Temmuz 2016), s.178-195.
- Talu, Esin, “CHP-TİP Çekişmesi”, **Adalet** (Ankara), 17 Ocak 1968, s.3.
- Tanju, Sadun, “Bozuk Düzen, Doğu’nun Hayat Hikâyesi: Hamal Sefer”, **Ulus**, (24 Kasım 1967), s.3.
- _____, “Doğu’da Yapılan Mitingler”, **Ulus**, 24 Ekim 1967, s.7.
- Tevetoğlu, Fethi, “Bu Düzeni Ne Yapmalı? Yıkmalı Öyle mi?”, **Son Baskı**, 25 Ekim 1967, s.1/5.
- Tevetoğlu, Fethi, “Kızılıklarla Kızılıkkuruları”, **Son Baskı**, 28 Ekim 1967, s.2.
- Toker, Metin, “Türkiye Seçime Giderken”, **Milliyet**, (11 Ağustos 1969), s.2.
- Urfa’nın Sesi, “Doğu Mitingleri ve Karşıt Toplantılar”, **Urfa’nın Sesi**, 23 Ekim 1967, s.1/3.
- Vatandaşın, “Bu Vatan Benimdir Diyene”, **Haber** (Gaziantep), (17 Ekim 1967), s. 2.

Yazgan, Mustafa, “*Bütün Partileri ve Partizanlığı Ret*”, **Büyük Doğu**, S. 18, (15 Kasım 1967), s.2.

E- E- Kaynaklar

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html

<http://www.mttb.org.tr/sayfalar/tarihce/94> (Erişim Tarihi: 26.05.2017)

<http://ap.org.tr/48-siyasi-tarihimiz>(Erişim Tarihi: 26.05.2017)

<http://www.iletisim.com.tr/kisi/mehmet-ali-aybar/5601#.WRv4tGjyIU> (Erişim Tarihi: 17.05.2017)

<http://mehmetaliaslan.com/author/mehmetaliaslan> (Erişim Tarihi: 18.05.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/13667> (Erişim Tarihi 23.05.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/2553> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/9091> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/18407> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/7014> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

<http://www.derikdernek.com/yazidetay.asp?YaziID=114> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=985> (Erişim Tarihi: 26.05.2017)

http://dogusan.com.tr/kurucu_baskanimiz.php (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

<http://www.vanagidiyorum.com/ferit-melen-kimdir/> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

<http://www.radikal.com.tr/hayat/bulent-ecevit-kimdir-hayat-hikayesi-1224927/>
(Erişim Tarihi: 24.05.2017)

<http://www.birgun.net/haber-detay/barzani-den-yeni-parti-21919.html> Erişim Tarihi: 27.05.2017)

<http://www.xoybun.com/modules/Content/print.php?pid=657> (Erişim tarihi: 27.05.2017)

http://www.emo.org.tr/ekler/b70e8fe62e40c57_ek.pdf?dergi=65 (Erişim Tarihi: 27.05.2017)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 28.05.2917);

<http://www.biyografi.info/bilgi/yeni-turkiye-partisi> (Erişim Tarihi: 28.05.2917)

<http://www.milliyet.com.tr/49-lar-davasi-belgeseli-trt-6-te-gundem-1977350/> (Erişim tarihi: 30.05.2017)

<http://www.milliyet.com.tr/alpaslan--turkes--n-zim--hikmet-in--siirini-nicin--okudu-/hasan-pulur/yasam/yazardetayarsiv/28.12.2006/183171/default.htm>(Erişim Tarihi: 31.05.2017)

<http://erzurumluyum.net/?q=node/4999> (Erişim Tarihi: 02.06.2017)

<http://www.hurriyet.com.tr/ilk-kadin-tbmm-baskanvekili-vefat-etti-166476> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4800> (Erişim Tarihi: 03.06.2017);

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/50-parti-kuruldu-sdp-642939/> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

<https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/> (Erişim Tarihi: 03.06.2017);

<http://www.nerinaazad.net/news/opinions/files/umit-firat-yine-kaybettiklerimiz-uzerine> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

<http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=1114107> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2016/11/1/8.xhtml> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sair_kemal_burkayin_hayati/8 (Erişim Tarihi: 04.06.2017); <http://www.biyografi.net.tr/kemal-burkay-kimdir/> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2983> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4646>(Erişim Tarihi: 05.06.2017)

<http://www.xoybun.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=657> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

http://www.malabadigazetesi.com/haber-23918-sex_said_hareketinden_bir_portre_.html (Erişim Tarihi: 06.06.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/17648>(Erişim Tarihi: 06.06.2017)

<http://vandasabah.com/biyografi-kinyas-kartal-kimdir-10.html>(Erişim Tarihi: 06.06.2017)

<https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 09.06.2017)

<http://www.siirtgazetesi.com.tr/yazi/4367/yarin-benim-dogum-gunum> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

<http://www.haber7.com/siyaset/haber/307968-perincek-kimdir-kimin-adamidir>(Erişim Tarihi: 08.06.2017)

<http://www.ansiklopedi.biz/biyografi/aydin-yalcin-kimdir>(Erişim Tarihi: 08.06.2017)
<http://www.hurriyet.com.tr/cetin-altan-kimdir-40004569> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)
<http://www.mucadelegazetesi.com/belediye.htm> (Erişim Tarihi: 10.06.2017)
<http://www.biyografya.com/biyografi/17452> (Erişim Tarihi: 10.06.2017)
<http://www.biyografya.com/biyografi/5609> (Erişim Tarihi: 12.06.2017);
<http://www.yakamozyakut.com.tr/kitap-yazar/mehmet-cciftci-guzeli-kitap-fuarinda-konusacak-h6500.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
<http://www.biyografya.com/biyografi/5599> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
<https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/>(Erişim Tarihi: 13.06.2017)
<http://www.biyografya.com/biyografi/6102> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa(Erişim Tarihi: 19.06.2017)
www.sarosda.com/saros-korfezi/saros-kirfezi-hakkinda(Erişim Tarihi: 19.06.2017)
<https://www.aydinlik.com.tr/kose-yazilari/bayram-yurtcicek/2016-aralik/abdullah-ocalan-kimdir>
<http://www.birgun.net/haber-detay/ahmet-turk-kimdir-136427.html> (Erişim Tarih: 19.06.2017)
<http://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/Uploads/1982.141.pdf>(Erişim Tarihi: 19.06.2017)
<http://www.hakpar.org.tr/tr/abdulmelik-firat.html>(Erişim Tarih: 20.06.2017)
<http://www.nytimes.com/1997/10/27/world/parker-t-hart-us-diplomat-and-a-mideast-specialist-87.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
<http://erzurumansiklopedisi.com/bilirdonmez-durdemir/>(Erişim Tarihi: 23.06.2017);
<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a477374.aspx> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)
<http://www.erzurumajans.com/mobile/haber-detay.asp?id=2874> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)
<http://erzurumluyum.net/?q=esas-maddesi/2733%20>(Erişim tarihi: 23.06.2017)
<http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Narmanlioglu-dualarla-ugurlandi/47879>(Erişim tarihi: 23.06.2017)
<https://turkkoc.wordpress.com/2015/04/25/erzurum-sehirder-merhum-gazeteci-yazar-selahattin-turgay-daloglunun-citri-ve-1915-1918-ermeni-zulmu-adli-eserlerinin-yeni-baskisini-yapti/>(Erişim Tarihi: 23.06.2017)
<http://www.muzahir.com/nerdeyse-gun-dogacak-siiri-tevfik-paksu/> (Erişim Tarihi: 22.06.2017)

<http://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hucurat-suresi-49/ayet-13/diyamet-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)

www.tomarza.bel.tr/haber/707/eski-bakanlarimizdan-mehmet-yuceler-vefat-etti.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

www.gazete32.com.tr/isparta/ali-ihsan-balim-hayatini-kaybetti-h47725.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

F- Sözlü Kaynaklar

Ceylan, Alparslan (TİP Mitinginden ötürü Kars'ta yargılanan gençlerin avukatı Bahattin Ceylan'ın oğlu)

Akgül, Baran (Batman Mitingi konuşmacılarından Cemil Akgül'ün oğlu)

Ekinci, Berzan (Batman Mitingi konuşmacılarından Tahsin Ekinci'nin Oğlu)

Ülgen, Cahit (Diyarbakır Mitingi konuşmacısı)

Sevel, Haluk (AP Gençlik Kolları Genel Başkanı)

Keleş, Hıdır (TİP'in Kars Mitingi şahitlerinden)

Güllülü, Necati (Siyasetçi, milletvekili. TİP Mitinginden ötürü Kars'taki protesto gösterileri tanıklarından)

Kiraz, Neval (Diyarbakır Mitingi konuşmacılarından Hüseyin Kiraz'ın kızı)

Solmaz, Süleyman (GP Van İl Başkanı Necmettin Vangöl hakkında bilgi alındı)

Çağlar, Şenol (Hüseyin Kiraz'ın arşivi ile ilgili olarak görüşüldü)

Ekinci, Tarık Ziya (Dönemin TİP Diyarbakır Milletvekili)

Kiraz, Ziya (Diyarbakır Mitingi konuşmacılarından Hüseyin Kiraz'ın oğlu)

Narmanlıoğlu, Kemal (Anadolu Şahlanış Mitingi konuşmacılarından Süreyya

Narmanlıoğlu'nun oğlu)

GİRİŞ

Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesine sebep olan olaylar zincirinin ilk halkası 1967 Nisan'ında Hüseyin Nihal Atsız'ın¹ “*Ötüken*” isimli dergide yayınladığı bir yazı idi. Bu yazıda devlet kurmak isteyen Kürtler için “*tek çıkar yolun Türkiye'yi terk etmeleri*” olduğuna değinilmekteydi². Yazıda ayrıca Türkiye'deki Çingenelerden bahsediliyordu. Onlar için düşünülen yol haritası da şöyle oluşturuluyordu: Hindistan'a gönderilmeleri birinci tercih idi. Şayet bu kabul edilmezse Hakkâri vilayeti bölgesine iskân edilmeliydiler. Hüseyin Nihal Atsız onları Kürtlerle evlendirmeyi planlıyordu. Böylece “*İrkçılık düşmanları bu insan güzelleriyle evlenerek Hilâli yükselteceklerdi*”³.

İlgili çevrelerce Hüseyin Nihal Atsız ve “*Ötüken*” dergisi zaman kaybedilmeden protesto edildi. Sıraç Bilgin⁴ ve arkadaşları bu konuda öncü rol oynadı. Bildiri komitesi oluşturuldu. Bu komite “*Erzurumlu, Ağrılı ve Karanlı*” üç kişiden oluşuyordu. Sıraç Bilgin ise “*sakıncalı durumundan dolayı*” bir tedbir olarak bu tür komitelerde yer almıyordu. Arkadaşları büyük bir gayretle çalıştılar ve hiç bir deneyimleri olmamasına rağmen “*iyi bir bildiri*” hazırladılar. Oybirliği ile onayladılar. Anlaşılacağı üzere yapılan faaliyetlerde büyük şehirlerdeki üniversitelere okumak için Doğu'dan gelen öğrenciler öncülük etmekteydi. Bildiri kitlesel bir tabanın eseri olarak yayınlanmalı idi. Ayrıca yasal bir zemine oturtulmalıydı. Bunun için Ankara'da Doğulular tarafından kurulan ve etnik olarak içerisinde

¹ Hüseyin Nihal Atsız 12 Ocak 1905'de İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Nail Bey, annesi Fatma Zehra Hanımdı. İlköğrenimini farklı birçok okulda sürdürdü. Ortaöğrenimini Kadıköy ve İstanbul Sultanilerinde tamamladı. 1922'de Askeri Tıbbiyeye girdi. 4 Mart 1925'de Askeri Tıbbiyeden çıkarıldı. Bu tarihten sonra üç ay Kabataş Lisesi'nde yardımcı öğretmenlik yaptı. Bir müddet de Mahmut Şevket Paşa Vapuru'nda kâtip muavini olarak çalıştı. 1926'da Darülfünun Edebiyat Bölümüne ve aynı zamanda yatılı şubesi olan Yüksek Muallim Mektebi'ne kaydoldu. Böylece akademik hayatı şekillenmeye başladı. Hayatı öldüğü 11 Aralık 1975'e kadar inandığı ilkeler doğrultusunda mücadele ile geçti. Bkz. Talat Ülker, **Harsit'in Hırçın Sesi: Atsız**, Taşmedrese Yayınları, Erzurum, 2013, s.24-30.

² Hüseyin Nihal Atsız, “*Konuşmalar*”, **Ötüken**, S.40, (Nisan-1967), s.2-10; Yazı için Bkz. Ek: 1.

³ H.N. Atsız, “*Konuşmalar*”, s.4.

⁴ Sıraç Kekuyon olarak da tanınmaktadır. 11 Ocak 1944'te Suriye'de doğdu. Babası Şeyh Sait İsyani dolayısıyla idam edilen Şeyh Şerif'in kardeşi Abdülhamit Efendi'dir. Babası Şeyh Sait İsyani'nda büyük rol oynamıştı. Bu yüzden Suriye'ye gitti. Burada dünyaya gelen Sıraç Bilgin, babası tarafından altı yaşında iken Ermeni okuluna gönderildi. İlk eğitimini burada aldı. Sonra Türkiye'ye döndü. Ortaokulu ve liseyi ise Türkiye'de okudu. 1962'de Ankara Tıp Fakültesi'nin Askeri bölümüne kaydoldu. Fakat burada kendi ifadesiyle gerek siyasi çalışmaları gerek aile geçmişi yüzünden barınmadı. 31 Ocak 1963'te okuldan ayrılmak zorunda kaldı. 1965'te “*ilk enternasyonal dayanışma eylemim*” diye tanımladığı Zonguldak kömür işçileri için yapılan yürüyüşe katıldı. Tıp Fakültesi'nde kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) ilk kadrosunda yer aldı. Doğu Mitinglerinde etkin rol oynadı. Atıldığı askerlik mesleğine tekrar girdi. Fakat bu da uzun süreli olmadı. Bir ilaç firmasında çalışmaya başladı. Bir yandan da Irak'taki Kürt mücadelesine katkıda bulunmak için ilaç topladı ve buraya gönderdi. Daha sonra bir süre hapis yattı. Devam eden süreçte Irak'taki Mustafa Barzani hareketini destekledi. Ayrıca çeşitli örgütlerle temas halinde bulundu. Öğrenci affı sayesinde Tıp Fakültesine geri döndü. 1979'da Bingöl'e doktor olarak atandı. Sonraki süreçte yurtdışına çıkma kararı aldı ve önce Yunanistan'a ardından İsveç'e gitti. Kürt siyasal hareketinin önde gelen isimlerinden birisiydi. 2015'de İsveç'te yaşamını yitirdi. Bkz. www.bilgin.nu/about.php (Erişim Tarihi: 01.06.2017); www.ajansjj.com/tr/urun/Dr_Aşayan_Sıraç_KEKUYON_Dr_Sıraç_Bilgin_SETİ_8_Kitap (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

Kürtlerin çoğunlukta olduğu şehir derneklerinden yararlanma yoluna gidildi. Önce aralarında bulunan dernek başkanlarına metni imzalattılar. Sonra teker teker diğer dernek başkanları tarafından metin onaylandı. Derneği olan “*Kürt şehirlerinden*” sadece Siirt Dernek Başkanı Mevlüt Özarpacı metni imzalamamıştı. Bunun nedeni Sıraç Bilgin’e göre etnikti. Mevlüt Özarpacı Arap’tı⁵. Fakat bildiriye on dokuz dernek imzalamıştı⁶. Bildirinin başlığı “*Kim kimi kovuyor? Hodri Meydan*” idi:

“*Kim kimi yok ediyor, kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir. Doğulu gençler olarak ‘Kürt davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye’nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğunun geri kalmasının nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için vatandaşlar arasında mevcut ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle reddediyoruz. Türkiye’de anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır*”⁷. Bu bildiri metni Sıraç Bilgin’in anlattığına göre otuz bin adet basıldı. Yirmi bini Güneydoğu Anadolu’ya gönderildi, on bini ise Ankara’da dağıtıldı. Kendisi askeri kamuflaj ile bu bildiriye dağıtıyordu. Onun deyişiyle bu bildiri bölge insanının kendi alanında “*ilk kalkışması*” idi⁸.

Bu yaşananlardan sonra Hüseyin Nihal Atsız, “*Ötüken*” dergisinde “*Kızıl Kürtlerin Yaygarası*” başlıklı bir makale daha yazdı. Amacını ve “*çekip gitsinler*” tabirini neden kullandığını şöyle ifade etmekteydi: “*Açıkça anlaşılacağı üzere bu satırlar Türkiye’yi bölmek,*

⁵<http://www.bilgin.nu/about4.php>(Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶ Bu bildiri metni TBMM’de de gündeme geldi. Malatya Milletvekili Mehmet Delikaya, 9 Haziran 1967’de konuyu kürsüden dile getirdi ve Hüseyin Nihal Atsız’ın makalelerinden hareketle sözü yukarıdaki bildiri metnine getirdi. Bildiri şu dernekler tarafından imzalanmıştı: “*Ağrı Yüksek Tahsil Talebe Derneği Ankara Şubesi, Batman Petrol Yüksek Tahsil Talebe Derneği, Bingöl Kültür Derneği, Bitlis’i Kalkındırma ve Tanıtma Derneği, Cizre Kültür Cemiyeti, Diyarbakır Kültür Derneği, Elâzığ Yüksek Tahsil Talebe Derneği, Erzurum Öğrenci Yurdu, Hakkâri Kültür Derneği, Hınıs Kültür ve Okutma Derneği, Kâhta Kültür Derneği, Karlhova Kültür-Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği, Mardin Kültür Derneği, Muş Kültür Derneği, Siverek Yüksek Tahsil Kültür Derneği, Tunceli Kültür Derneği, Urfa Öğrenci Yurdu, Vanlı Öğrencilere Yardım Derneği, Varto Kültür-Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği.*” Bkz. **TBMMTD**, XVIII/2, (9 Haziran 1967), s.322.

⁷ “Cengiz Güneş, “*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*”, **Türkiye’nin 1960’lı Yılları** (Yay. Haz. Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 723; 1960-71 *Arasında Kürt Hareketi*”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2129.

⁸<http://www.bilgin.nu/about4.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017); Sıraç Bilgin’in ifade ettiğine göre bu bildiri daha sonra “*Koma azadiya Kürdistan/Komaleya azadixwazen Kürdistane*” KAK olarak ismi duyulacak olan gizli bir siyasi yapılanma tarafından dağıtılacaktı.<http://www.bilgin.nu/about4.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

Doğu illerimizde bağımsız Kürdistan kurmak isteyen vatan hainlerine karşı yazılmıştır. Türklüğe sadık olanların ve kendini Türk duyanların bundan gocunmamaları gerekir”⁹.

Atsız’ın bu açıklamaları yeterince tatminkâr bulunmadı. Konu TBMM’ye taşındı. Türkiye İşçi Partisi (TİP)¹⁰ Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci¹¹, 27 Haziran 1967’de TBMM’de İkinci Beş Yıllık Kalkınma¹² Planı görüşülürken bir konuşma yaptı. Tarık Ziya

⁹ H.N. Atsız, “*Kızıl Kürtlerin Yaygarası*”, **Ötüken**, S.42, (Haziran-1967), s.2-3; Yazı için Bkz. Ek: 2.

¹⁰ TİP 13 Şubat 1961’de on iki sendikacı tarafından kuruldu. Genel Başkanlığa İstanbul İşçi Sendikaları Başkanı Avni Erakalın seçildi. Başkan Vekilliğine Maden-İş sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Sekreterliğe İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri Şaban Yıldız, Saymanlığa Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas getirildi. TİP, 1961 seçimlerine örgütlenme zorunluluğunu yerine getiremediği için katılmadı. 1962’de Mehmet Ali Aybar, TİP Genel Başkanı oldu. TİP’in programı 1964’de I. Kurultay’da kabul edildi. Milli Bakiye Sistemi ile 1965’de genel seçimlere katıldı ve on dört milletvekili ile TBMM’ye girdi. Ayrıca bağımsız Çetin Altan’ın da TİP’e katılmasıyla partinin TBMM’de ki temsilci sayısı on beşe yükseldi. Böylece cumhuriyet tarihinde ilk defa bir sosyalist parti Meclis’e girmiş oluyordu. 1966 yılında ise TİP Cumhuriyet Senatosu’nda bir senatörlük elde etti. 1969 seçimlerinde Milli Bakiye Sistemi’nin kaldırılmış olması partinin oy oranını artırmasına rağmen temsilci sayısında düşüşe neden oldu. TİP bu seçimlerde iki milletvekilliği kazanabildi. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar 1969’da istifa etti ve yerine Mehmet Ali Aslan seçildi. Fakat genel başkanlığı uzun sürmedi. Şaban Yıldız’ın da genel başkanlık görevini kısa süre icra etmesinin ardından 1970’de TİP’in Genel Başkanlığını IV. Büyük Kongre’de Behice Boran devraldı. 11 Haziran 1971’de Anayasa Mahkemesi’nde TİP’in kapatılması için dava açıldı. Siyasi Partiler Kanunu’na muhalefetten parti, 21 Haziran 1971’de kapatıldı. Bkz. Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, I, Felis Yayınları, Ankara, 2001; Nihat Sargın, **TİP’li Yıllar, Anılar Belgeler**, I-II, Felis Yayınları, Ankara; Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, II, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

¹¹ XIII. Dönem Diyarbakır TİP Milletvekili. 1925 Diyarbakır’da doğmuş, İstanbul Tıp Fakültesi’ni bitirdikten sonra Paris Tıp Fakültesi’nde ihtisas yapmıştır. Serbest doktorluk yanı sıra çeşitli devlet görevlendirmelerinde de çalışmıştır. Mesleği dâhilinde yaptığı kuruculuk ve başkanlıklar haricinde Sosyalist Kültür Derneği’nin de kurucu ve yöneticiliğini icra etmiştir. TİP’e katıldıktan sonra siyasi hayatta adından bahsettirmiştir. Tarık Ziya Ekinci halen hayattadır. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html, (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

¹² Türkiye’de kalkınma, 1961 Anayasası’nın 129. Maddesi’nde geçen “*İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir*” ifadesi ile plana bağlandı. Bu kanundan sonra beşer yıllık planlar hazırlanmaya başlandı. İlk plan 1963-1967 devresini kapsamaktaydı. Bu planda Türkiye’nin kalkınma oranı %7 olarak belirlenmişti. Dönem sonunda ise bu oranın yakalandığı gözlemlendi. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın süresinin dolmasının ardından yeni bir kalkınma planına ihtiyaç duyuldu. Bu bağlamda İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturuldu. 1968-1972 yılları arasında uygulanması düşünülüyordu. Planın daha ilk cümlesi Doğu’ya atıfta bulunmaktaydı: “*İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk milletini hür ve medeni bir ortamda, demokrasi ve karma ekonomi düzeni içinde adalete ve tam anlaşma esasına bağlı olarak herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaştırmayı gaye edinmiştir. Plan, Türkiye’de bir yandan fert başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkânları yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır.*” Planda ithal ikameci yoldan sanayileşme politikası esas alındı. Az gelişmiş ülkelere önerilen bu yöntem, tekellerin pazar organizasyonu ve maliyet optimizasyonu güdülemesine dayanmaktaydı. Planda gelişme merkezlerinin önerilmesi de söz konusuydu. Buralar “*potansiyel gelişme bölgeleri, gelişmemiş bölgeler ve metropoliten bölgeler*” diye tanımlanmaktaydı. Bölgesel farklılıkları aşmak için altyapının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi hedefleri yine ön plandaydı. Bu amaçla özel girişim düşük vergilerle desteklendi. Plan, ekonominin yılda %7 oranında gelişmesini öngörmekteydi. Sanayi sektörünü üretiminin yılda ortalama %12 artırılması ve 1967’deki gayrisafî milli hâsıla içindeki payı %16,3’den 1972’de %20,5 e artırılması bekleniyordu. 1972’de dönem sonuna gelindiğinde ise toplam yatırımların Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içindeki payı %19,6’ya çıktı. İmalat sanayi yatırımlarının payı %5,8’e yükseldi. Burada imalat sanayinin toplam yatırımlardaki payının %29,7 olduğu görülmekteydi. Bunlar sanayinin ekonomideki önemini giderek arttırdığını vurgulamaktaydı. Özel sektörün teşvikli projeleri de sürmekte idi. Yatırımların toplamındaki payı büyümekteydi. Toplamda % 41’e ulaştı. Ancak teşvik edilen proje yatırım değerlerinin % 52’si işletmeye alınabildi. Ayrıca öncelikli sektörlerin içine orman ürünleri sanayi ile deri işleme sanayileri de katıldı. Bu sanayi kollarının yatırım yoğunluğu da %50’lere ulaştı. İstihdam sorunu plan döneminde yine çözülemedi. Tarım

Ekinci; “Doğuda yaşayan vatandaşlarımızın etnik özelliklerini paravan yaparak ortaya atılan bu faşist fikirler altında özel sektörcü sosyo-ekonomik düzenin dengesiz ve adaletsiz gelişme olanaklarını doğrulayan ve Doğu bölgesinin geri kalmışlığını haklı göstermeye çalışan ideolojik akımlardır” değerlendirmesinde bulundu¹³. Hüseyin Nihal Atsız’ın bu yazılarına tepkiler devam ederken, Diyarbakır Senatörü Selahattin Cizrelioğlu¹⁴, 17 Temmuz 1967’de konuyu Cumhuriyet Senatosu gündemine taşıdı. Hüseyin Nihal Atsız’ı eleştiren bir konuşma yaptı¹⁵.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için yapılan tartışmalar esnasında ülkenin geri kalmış bölgelerinin durumu da sıklıkla gündeme geldi¹⁶. Planda Doğu’ya yeterince yer ayrılmaması eleştirilerin ortak yönü idi: Bu bölgenin sorunlarına yeterince ağırlık verilmemiş ve gereken kaynak da aktarılmamıştı. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın Mecliste görüşülmeye başlandığı 26 Haziran 1967’den, mitinglerin ilkinin yapıldığı tarihe kadar ki zaman kısaydı ve bu tesadüf değildi. Mitingler, TBMM’deki görüşmelerin sonrasında düzenlenecekti¹⁷. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı TBMM’de görüşülmeye başlandığı güne dönecek olursak, Meclis oturumunda söz alan milletvekillerinin yaptıkları konuşmalar konumuz açısından önem arz etmektedir. Plan adına ilk konuşmayı yapan TİP İstanbul Milletvekili Sadun Aren¹⁸ idi.

---

sektörünün ağırlığı azalmadı. İşsiz sayısının dönem sonunda 1,7-2,0 milyon olduğu tahmin edilmekteydi. İstihdamdaki sanayi sektörünün payı ise %12’ye çıktı. Dış ödemeler dengesi yine sağlanamadı. Cari açık bir önceki plan dönemine göre %20 oranında arttı. Bölgesel eşitsizliğin, yatırımların dağılımı ve katma değerden alınan paylar söz konusu olduğunda, sürmekte olduğu görülmekteydi. Bkz. **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**, DPT Yayınları, Ankara, 1967, s.2-3; **Türkiye’de Kalkınma ve İstihdam Odaklı Sanayileşme İçin Planlama Önerileri**, (Haz: Yavuz Bayülken-Cahit Kütükoğlu), TMMBO Oda Raporu, Ankara, 2010, s.14-21.

¹³**Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Tutanak Dergisi (TD)**, XIX/2, (27 Haziran 1967), s.401.

¹⁴ AP Diyarbakır Senatörü. 8 Şubat 1924’te Diyarbakır’da doğdu. 1951’de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Paris Hukuk Fakültesi’nde doktorasını tamamladı. 1957 yılında Hürriyet Partisi’nden (HP) siyasete girdi. Bu partinin CHP’ye katılmasıyla siyasi hayatına burada devam etti. 1964’te ise CHP’den ayrılarak AP’ye girdi. 1966 seçiminde AP listesinden Diyarbakır Senatörü oldu. 1970’de AP’den istifa ederek siyasi hayatını bağımsız olarak sürdürdü. 1973’te CHP Meclis Grubu’na katıldı. 1975 yılında bu partiden tekrar seçilerek üyeliğini 1980 askeri darbesine kadar sürdürdü. Bülent Ecevit’in 24 Ocak 1974’te kurduğu Hükümet’te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak atandı. Fakat bu görevinden kısa bir süre sonra istifa etti. Çeşitli komisyonlarda üye olarak çalıştı. 1980 Darbesi ile senatörlüğü sona erdi. 12 Ağustos 2011’de öldü. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/13667> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

¹⁵**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, XLIII/I, (17 Temmuz 1967), s.71-75; Yazı için Bkz. Ek: 3.

¹⁶ 1960’ların ortalarından itibaren gündeme getirilmeye başlanan ve 1970’lerle birlikte oldukça popüler bir nitelik kazanan bölgesel geri kalmışlık söylemi “1950’lerle birlikte yaşanan toplumsal-siyasal dönüşüm, devlet iktidarının konsolidasyonu meselesinde yaşanan bir başka büyük dönüşümle sarmalanarak gerçekleşmiştir”. Bölgesel geri kalmışlık sorunu söylemini dile getiren “ilk öznenin” ortamın solu yani CHP olduğunu burada belirtmemizde fayda bulunmaktadır. Bunun sol bir söylem olarak 1970’lerde popülerleşmesi de bu görüşü kuvvetlendiren delillerden birisidir. Bkz. Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.161-162.

¹⁷**TBMMTD**, XIX/2, (26 Haziran 1967), s.314.

¹⁸ XIII. Dönem İstanbul TİP Milletvekili. 1922’de Erzurum’da doğmuş, Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirmiş, İsviçre ve İngiltere’de ihtisas yapmıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde profesörlük yanı sıra Milli Birlik Komitesi (MBK) İktisat Müşavirliği ve Devlet Planlama Teşkilatı Müşavirliği yapmıştır. Ayrıca Sosyalist Kültür Derneği

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın “*emredici ve merkezi*”¹⁹ olması gerektiğini vurguluyordu²⁰. Planın görüşüldüğü ikinci gün TİP Yozgat Milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı²¹ ise köy sorunu ve geri kalmış bölgelere işaret etti. Ayrıca Köy İşleri Bakanlığı'nın hazırladığı Köy Envanter Etütlerinden örnekler gösterip bazı illeri sayarak buralardaki topraksız kimselere dikkat çekti²². Zaten bunlar TİP'in İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na bilinen tepkisinden farklı bir şey değildi.

Sadun Aren ve Yusuf Ziya Bahadınlı'nın görüşleri bu yönde iken, TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci ise İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı apayrı bir yerden, yani “*ırkçılık*” üzerinden değerlendirdi. Kendisi tıpkı bir yıl önce Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin de eleştirilmesine neden olan bir durumla karşı karşıyaydı: İsmet İnönü'nün²³ 1950'de yapılan seçimlerde doğu illerini kaybetmesinin nedeni şimdi Tarık Ziya Ekinci'nin içine düştüğü politik bir yanılaşa sebebiyet verecekti. İsmet İnönü, Doğu illerinin kalkınması için “*hususî bir dikkate ve programa*” ihtiyacı olduğunu söylemişti. Fakat bu söylem bazı siyasi çevrelerce ki, İsmet İnönü onları “*siyaset cambazı*” diye adlandırır, “*memleketi doğu ve batı diye ikiye ayırdıkları*” şeklinde yorumlanmıştı²⁴.

Bir yıl önce İnönü'nün “*siyaset cambazları*” dediği kimselere yaptığı eleştirinin aynını şimdi TİP adına Tarık Ziya Ekinci, Adalet Partisi²⁵ (AP)'ne yapıyordu. Başbakan Süleyman

---

Kurucu üyesidir. Mart 2008'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html, (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

¹⁹TBMMTD, XIX/2, (26 Haziran 1967), s.314.

²⁰ AP Erzurum Milletvekili Cevat Önder, 28 Haziran 1967 günü Meclis'te yaptığı konuşmada Sadun Aren'in İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının “*emredici ve merkezi*” olması gerektiğine cevabı: Bunun ancak Marksist demokrasilerde, Doğu Bloğu ülkelerinde görülebildiği, demokratik ülkelerde bunun olamayacağı şeklindeydi. Bkz. TBMMTD, XIX/2, (28 Haziran 1967), s.487; Süleyman Demirel ise Hükümet adına iddialara yanıt vermek için 30 Haziran 1967'de Meclis'te söz alarak “*Plan emredici değil yol gösterici olmalı*” şeklinde cevap vermişti. Bkz. TBMMTD, XX/2, (30 Haziran 1967), s.7.

²¹XIII. Dönem Yozgat TİP Milletvekili. 1927'de Yozgat/Sorgun'da doğdu. Gazi Üniversitesi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünü bitirdi. Ortaokul-lise öğretmen okullarında Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yaptı. İstanbul'da Hür Yayınevi'ni kurdu. Dünya Dergisi'ni çıkardı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

²²TBMMTD, XIX/2, (26 Haziran 1967), s.387-393.

²³ CHP Genel Başkanı. 1884'te İzmir'de doğdu. Milli Mücadele Dönemi'nde önemli görevler yaptı. Askerlik mesleğinin yanı sıra ülke siyasetinin önemli aktörleri arasında yerini aldı. Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliği ve CHP Genel Başkanlığı yaptı. I. Dönem Edirne, II, III, IV, V, IX, X, XI, XII. Dönem Malatya, VI, VII, VIII. Dönem Ankara Milletvekilliği yaptı. Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı vazifelerini yerine getirdi. Aralık 1973'te öldü.

²⁴Ulus, 4 Haziran 1966, s.1.

²⁵1961-1980 arasında faaliyet gösteren merkez sağ ve liberal görüşlü Türk siyasi partisi. Tahsin Demiray, Ethem Menemencioğlu, Mehmet Yorgancıoğlu, Muhtar Yazır, Necmi Ökten, Cevdet Perin, Emin Açar, Kamuran Evliyaoğlu gibi Demokrat Parti'nin (DP) bazı eski üyeleri ve 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren kimselerle görüş ayrılığına düşen emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma, Halit Ağca, Dr. İhsan Önal gibi kişilerin tarafından kuruldu. 11 Şubat 1961'de kurulan AP, kapatılan DP'nin ardılı idi. MBK tarafından siyasi partilerin “*Demokrat*” adını kullanması yasaklandıktan, partiye AP adı verildi. Kurulduğu yıl içerisinde altmış bir ilde teşkilatını tamamlayıp 15 Ekim 1961 seçimlerine katıldı ve %34,8 oy alarak dört yüz elli üyeli TBMM'de yüz elli sekiz milletvekilliği, yüz elli üyeli Cumhuriyet Senatosu'nda ise yetmiş senatörlük aldı. Seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü liderliğinde Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti

Demirel'in²⁶ “*Geri kalmış bölgelerin kalkınması, bir ayırım yapma anlamında kullanılamaz*” sözlerine şu gerekçe ile karşılık verdi: “*Tehdit yoluyla, özel sektörcü kalkınma felsefesinin*

olan CHP-AP koalisyonu kuruldu. Daha sonra AP genel başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 6 Haziran 1964'teki vefatının ardından geçici genel başkan Sadettin Bilgiç, 27-29 Kasım 1964 tarihlerinde düzenlenen büyük kongrede görevini Süleyman Demirel'e devretti. Süleyman Demirel liderliğindeki AP, 1965'te İsmet İnönü başbakanlığındaki CHP hükümetini düşürdü. Henüz milletvekili olmayan Süleyman Demirel öncülüğündeki AP, 1965 seçimlerinde birinci parti oldu. Meclise oyların %52,9'u ile iki yüz kırk milletvekili girdi. Senatoya ise AP'den doksan yedi senatör seçildi. Bu sonuçlarla I. Demirel hükümeti kuruldu. Daha sonra 1969'da partinin oy oranı düştüyse de 1965 seçimlerinde geçerli olan “*Milli Bakiye Sistemi*” yerini “*d'Hont Sistemi*”ne bıraktığından AP'nin milletvekili sayısı arttı. Böylece AP, 1969 seçimlerinde oyların %46,5'ini almasına rağmen Meclis'e iki yüz elli altı milletvekili ile girdi. 1970 Şubat'ı bütçe görüşmelerinde, partili bazı milletvekilleri ve senatörler bütçeye ret oyu vererek II. Demirel hükümetini düşürdüler. Bunlardan kırk bir kişi partiden ayrılarak, Ferruh Bozbeyli başkanlığında Demokratik Parti'yi kurdular. Daha sonra 12 Mart 1971 muhtırasıyla Süleyman Demirel başbakanlıktan uzaklaştırıldı ve AP iktidardan düşürüldü. 14 Ekim 1973 seçimlerinde ise CHP birinci parti olarak yüz seksen beş milletvekili çıkarırken, AP'nin oy oranı %29,76'ya, milletvekili sayısı yüz kırk dokuz, senatör sayısı da yirmi ikiye düştü. Seçimlerin ardından CHP- Millî Selamet Partisi (MSP) koalisyonu kuruldu. Ancak Bülent Ecevit erken seçime gitmek üzere ayrılınca hükümeti kurma görevi AP'ye kaldı. AP, yanına MSP, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP- parti GP ve MGP'nin devamıdır) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ni alarak Milliyetçi Cephe'yi oluşturdu. 1975-1977 yılları Milliyetçi Cephe ile geçti. 1977 erken seçimlerin de ise hiçbir parti tek başına iktidar olamadı. CHP azınlık hükümeti kuruldu. Güvenoyu alamayınca, AP II. Milliyetçi Cephe'yi kurdu. Ancak 1977 sonunda hükümet gensoruyla düşürüldü. 1979 sonunda AP eski ortakların parlamento desteğiyle azınlık hükümeti kurmuşken 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle parti diğer siyasi partilerle birlikte 16 Ekim 1981 tarihinde resmen feshedildi. 19 Haziran 1992 tarihinde kabul edilen 3821 sayılı kanun ile daha önce kapatılmış olan siyasi partilerin, aynı ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretleri kullanarak yeniden açılmasına müsaade edilmesinin ardından AP Büyük Kongresi 19 Aralık 1992 tarihinde Ankara Atatürk Spor Salonu'nda toplandı. AP iktidarı elinde bulunduran Doğru Yol Partisi (DYP)'ne katılma kararı aldı. Daha sonra AP isminin tescil edilmesi ve saklanması için parti, 11 Nisan 1995'de yeniden açıldı. 26 Kasım 2009'a kadar faaliyet göstermesine rağmen hiçbir seçime katılmadı. Parti, ardından 9 Ekim 2015 tarihinde Vecdet Öz ve arkadaşları tarafından ilk logosuyla yeniden açıldı. Bkz. <http://www.ap.org.tr/48-siyasi-tarihimiz> (Erişim Tarihi: 26.05.2017)

²⁶ 1924'te Isparta'da doğdu. İlköğrenimini 1930-35 yılları arası doğduğu köyde, ortaokul ve liseyi Isparta ve Afyon'da bitirdi. Afyon Lisesi'nden 1941'de mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi adını alacak olan Mühendis Mektebi'ne girdi. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden 1949'da mezun oldu. Aynı yıl Elektrik İşleri Etüt İdaresinde göreve başladı. Sulama ve elektrik konularında araştırma yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne gönderildi. Yurda dönmesinin ardından Devlet Su İşleri'nde Barajlar Dairesi başkanı olarak göreve başladı. 1955'te Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne getirildi. 1960'ta genel müdürlükten ayrıldı. 27 Mayıs'tan sonra serbest mühendislik ve müteahhitlik yaptı. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Siyasete 1962 yılında AP İdare Kurulu üyesi olarak başladı. 28 Kasım 1964'te genel başkanlığa seçildi. Şubat-Ekim 1965'de görev yapan IV. Koalisyon Hükümeti'nde Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı olarak görev aldı. 10 Ekim 1965'te gerçekleştirilen seçimlerde ilk kez milletvekili seçildi. Böylece Türk siyasal hayatı yeni bir figür kazandı. Seçimlerden birinci çıkan partinin lideri olan Isparta milletvekili Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Başbakanı olarak hükümeti oluşturdu. Demirel, 1969, 1970, 1975, 1977 ve 1979 yıllarında beş kez daha hükümet kurdu. 1973 seçimlerinden ikinci parti olarak çıkınca ana muhalefet lideri olarak siyasi hayatına devam etti. MSP lideri Necmettin Erbakan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Alparslan Türkeş ile 1975'te I. Milliyetçi Cephe hükümetini kurdu. 1977'de Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş ile II. Milliyetçi Cephe hükümetini kurdu. 1979 seçimlerinden sonra MSP ve MHP'nin desteklediği azınlık hükümetinin başında olan Süleyman Demirel, 12 Eylül darbesiyle siyaset sahnesinden çekilmek zorunda kaldı. 1982 Anayasası ile siyaset yapması 10 yıl yasaklandı. Kapatılan AP'nin eski yöneticileriyle bağlarını koparmadı. Siyasi partilerin kurulmasına verilen izin ardından Süleyman Demirel ile yakınlığı bilinen siyasetçiler ve bazı eski AP yöneticilerince kurulan Büyük Türkiye Partisi (BTP), Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kararıyla “*AP'nin devamı olduğu*” gerekçesiyle kapatıldı. Siyasi yasağı 1987'de yapılan referandumla kaldırıldı. DYP'nin genel başkanlığına 24 Eylül 1987'de Hüsamettin Cindoruk'tan devraldı. 29 Kasım 1987'deki genel seçimlerde yeniden Isparta milletvekili oldu. DYP, 1991'de yapılan genel seçimlerden birinci parti olarak çıkınca, kendi başkanlığında DYP-SHP koalisyonu kuruldu. Yedinci kez hükümet kuran Süleyman Demirel, 49. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin başbakanı olarak 20 Kasım 1991'den 16 Mayıs 1993'e kadar görev yaptı. 16 Mayıs 1993'te, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı seçildi. Bu görevde yedi yıl kaldı. 2015'de öldü.

*başarısızlığını örtbas etmek ve sorunun tartışma konusu yapılmasını önlemek*²⁷. Tarık Ziya Ekinci etnik ayrımcılığa değinerek bunun devlet uygulamalarında temel argüman olduğunu vurgulamaktaydı. Hatta buralara devletin hizmet götürmemesinin gerekçesi olarak da yine aynı sebebe vurguda bulunuyordu. Ona göre bu; bölgenin mahrumiyet bölgesi olarak kalmasını haklı göstermeye çalışmaktan başka bir şey değildi. Millet bütünlüğüne yönelen faşist emellerin dışa yansımasıydı. Yine bu bağlamda “*ayırıcı-ırkçı*” tutumlarını sürdüren “*Ötüken*” dışında bazı yayın organlarına da eleştiride bulunuyordu. AP Hükümeti’ni bu ayırıcı akımlar üzerinde dikkatle durmaya ve tedbir almaya davet ediyordu. Bölgenin ekonomik yönden de kalkınmasını sağlamak adına şu öneride bulundu: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’na, kamu sektörünün sanayi yatırımlarıyla, altyapı yatırımlarının uzun bir süre karlılığının düşünülmeden, özellikle Doğu illerinde uygulanmasını içeren bir maddenin eklenmesi düşünülebilirdi²⁸.

28 Haziran 1967’de ise TBMM’de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı görüşülürken TİP adına Hatay Milletvekili Yahya Kanbolat²⁹ söz aldı. O da köy ve köylünün sorunları üzerinde durdu. Daha sonra Şaban Erik TİP adına bir konuşma yaptı. Çalışma yaşamına ait değerlendirmelerde bulundu³⁰. 29 Haziran 1967’de ise diğer bir TİP’li Kars Milletvekili Adil Kurtel³¹ söz aldı ve o da İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının başta petrol olmak üzere yeraltı kaynaklarına dair görüş bildirdi. Aynı gün yine TİP adına Urfa Milletvekili Behice Boran³² söz aldı. O da bankaların verdiği kredi konusuna değindi. Özel bankaların yaptığı uygulamaları eleştirdi³³.

Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 06.06.2017); <http://www.milliyet.com.tr/suleyman-demirel-in-hayati-boyle-gundem-2075040/> (Erişim Tarihi: 06.06.2017)

²⁷ **TBMMTD**, XIX/2, (27 Haziran 1967), s.412.

²⁸ **TBMMTD**, XIX/2, (27 Haziran 1967), s.412.

²⁹ XIII. Dönem Hatay TİP Milletvekili. 1928’de Hatay/Reyhanlı’da doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’ni bitirdi. Paris’te Ziraî İktisat üzerine doktora yaptı ve Paris Üniversitesi’nde Ziraî İktisat Doktoru oldu. Ayrıca Ankara Ziraat Fakültesi Ziraî Ekonomi ve İşletmecilik kürsüsünde doktor asistanlığı yaptı. Ağustos 2000’de öldü. Bkz: https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

³⁰ Yahya Kanbolat’ın üzerinde durduğu konular için Bkz. **TBMMTD**, XIX/2, (28 Haziran 1967), s.498-505; Yine Şaban Erik’in Meclis’te yaptığı konuşmanın ayrıntıları için Bkz. **TBMMTD**, XIX/2, (28 Haziran 1967), s. 534-538.

³¹ XIII. Dönem TİP Kars Milletvekili. 1927’de Artvin’de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest Avukatlık yaptı. “*23 Şubat Gazetesi*”ni kurdu. TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği yaptı. Şubat 1998’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

³² XIII. Dönem TİP Urfa Milletvekili. 1910’da İstanbul’da doğdu. ABD Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nü bitirdi. Felsefe doktoru oldu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde doçentlik yaptı. “*Yurt ve Dünya*” dergisi ile “*Adımlar*” dergisini kurdu. Barışseverler Cemiyeti’ni kurdu ve başkanlığını icra etti. Kasım 1987’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 16.05.2017)

³³ Adil Kurtel’in konuşması için Bkz. **TBMMTD**, XIX/2, (29 Haziran 1967), s.607-612; Behice Boran’ın Meclis konuşması için; **TBMMTD**, XIX/2, (29 Haziran 1967), s.626-632.

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde, aşağıda ayrıntılı olarak göreceğimiz üzere, bazı mitingler tertip edilecekti. İlk mitingler için dağıtılan beyannamelerde İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yanı sıra Hüseyin Nihal Atsız'ın yukarıda bahsedilen makalelerine eleştirel atıfta bulunulacaktı. İkinci Beş Yıllık Plan'da Doğu'ya yeterince önem verilmediği sıkça işlenecekti. Gerek "*Faşist-Turanlı*" yayınlar gerekse adı geçen planda Doğu'ya bir şey verilmediği/verilmeyeceği düşüncesi mitinglerin alt-yapısını oluşturacaktı. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sunda başını TİP'in çektiği bu eylemlerin adı yaygın olarak "*Doğu Mitingleri*" olarak tanımlanmaktaydı³⁴.

Bu mitinglerde gündeme gelen başlıca konular; Hükümetin Doğu'yu ihmal ettiği, yatırımların daha çok Batı illerine olduğu, Hükümet'in bu dengesiz gelişmeye karşı hiçbir önlem almadığı, Doğululara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığı ve Doğu'ya karşı ilgisiz olduğuydu. Hükümetin bu tutumu onu bu konuda bir numaralı sorumlu yapıyordu. Ayrıca Hükümet, Soğuk Savaş yıllarının sol düşmanlığıyla beraber yükselen ırkçı-milliyetçi akımları desteklemek ve Kürtleri hedef alan kışkırtıcı saldırılara "*göz yummadan*" da sorumluydu. Fakat sorumlunun sadece Hükümet olmadığı, Türk egemen sınıflar ile ağa-devlet ittifakının da bunda katkısı olduğu vurgusu, daha ilk mitingden itibaren ifade edilmeye başlanacaktı³⁵.

Bir diğer mesele de Doğu'da ki yolların kışın çamur içinde, yazın da toz ve duman olmasına karşın, Batman'da üretilen asfaltın tankerlerle Batı'ya taşınmasıydı³⁶. Gerçi petrol mevzusunda TİP'in şöyle bir yaklaşımı vardı: Yürürlükteki petrol yasasının bazı hükümlerinin değiştirilerek, yabancı şirketlerin ve özel Türk şirketlerinin araştırma yapmasının önlenmesi talep ediliyordu³⁷.

TİP'in merkezinde durum böyleyken ilçe teşkilatlarında da farklılık yoktu. İlk Doğu Mitingi'nin düzenleyicisi TİP Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana³⁸ da bu petrol ve tanker konusundan şikâyetçiydi³⁹. CHP lideri İsmet İnönü'nün, daha mitingler ortada yokken 1966 yılında yaptığı bir konuşmada; "*Doğu illerimizin madenlerinden ve petrolünden istifade etmek çıktırını da biz açmışızdır. Eğer tamamıyla milletin istifadesini sağlayamadıysak kusur*

³⁴ Tarık Ziya Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010, s.70.

³⁵ T.Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

³⁶ T.Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68.

³⁷ **TİP II. Büyük Kongre Çalışma Raporu (1966)**, s.39.

³⁸ 1940'da Diyarbakır'da doğdu. 1963'de TİP'e katıldı. İki yıl sonra TİP Silvan İlçe Başkanı oldu. Doğu Mitinglerinde öncü rol oynadı.12 Mart 1971'den sonra yargılandı ve dört yıl hapis cezası aldı. 1974'de genel aften yararlanarak tahliye oldu. 1975'de TİP kurucuları arasında yer aldı. 1977 yerel seçimlerinde Diyarbakır Belediye Başkanlığı'na bağımsız olarak seçildi. Sonraki süreçte hakkında çeşitli davalar açıldı. Leyla Zana ile evlendi. Yaklaşık sekiz yıl İsveç'te yaşadı ve 2004'de Türkiye'ye döndü. Bkz. Mehdi Zana, **Zelal, Yeniden Doğuş**, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s.1; <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=985> (Erişim Tarihi: 26.05.2017)

³⁹ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, Doz Yayınları, İstanbul, 1991, s.62.

*CHP'nin değildir*⁴⁰ sözleri ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yer altı kaynaklarının kendi hükümetleri döneminde hakkıyla işlenmeye başlandığını vurgulamaktaydı. Bundan sağlanan fayda yeterince tatmin edici değilse sorumlusu ona göre diğer hükümetlerdi. CHP'yi bu konuda suçlamak doğru değildi. Ayrıca bu söylem, AP'ye karşı CHP'liler tarafından her fırsatta dile getirilecekti. Ayrıca bir yıl sonra 1967'de de CHP tarafından AP *“Doğu'yu sadece eşkıya yatağı olarak düşündüğü, buralara yol yapmayı da eşkıyayı yakalamak için lüzumlu gördüğü”*⁴¹ ifadeleriyle eleştirilecekti.

Mitinglere aynı zamanda *“Anayasayı Savunma Mitingleri”* de deniyordu⁴². Ayrıca bu eylemlerin etkisi yığmsal ve toplumsal güçler yani kitleler üzerinde de etkili oluyordu. *“Anayasayı Savunma Mitingleri”* adının verilmesinin altındaki gerekçe Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK)'nın, hatta Türk-İş'in bile anayasal haklara sahip çıkmanın önemini bu mitinglerle kavramış olmasıydı. Zira TİP'in yaptığı bazı protestolar ve Doğu Mitingleri şunu göstermişti; *“Anayasanın savunulmasının yalnız parlamentodaki partilere veya yüksek yargı organlarına bırakılmaması, savunucular içinde en karlısı olan halkın desteğinin aranması”*⁴³ anlamına geliyordu.

Mitinglerin diğer bir adı *“Doğu Uyanış Mitingleri”*⁴⁴ idi. TİP'e göre mitinglerin düzenlenme amaçları şöyle idi: İşsizliğin had safhada olması, komandoların asayişini temin, suçlu ve silah arama amacıyla yaptıkları baskınların halkın öfkelerini yükseltmesi düzenlenen mitinglerin nedenlerinden bir kaçıydı. Halkın bu haksızlıklara karşı sesini duyurması amacıyla mitingler tertip edilmişti. Ayrıca onlara göre Doğu'da ki ayaklanmalardan sonra yapılan *“toplular, köylerin yakılması, bölgenin yasak mıntika haline getirilerek dünyaya kapalı hale sokulması halkta korku atmosferi oluşturmuştu”* ve bu *“korku atmosferini”* dağıtmak da mitinglerin sebepleri arasındaydı⁴⁵.

---

⁴⁰ **Ulus**, 4 Haziran 1966, s.1; Konu ile ilgili olarak İsmet İnönü 1935'de kapsamlı bir rapor hazırladı. Bu rapor Güneydoğu politikasının belirlenmesinde etkili oldu ve uzun yıllar burada ifade edilen konular üzerinde yoğunlaşıldı. Raporda bölgenin esaslı bir programla idare edilmesi üzerinde duruldu. Sorunsuz ve verimli bir hale getirilmesinin gerekliliği vurgulandı. Her il için bir görüş ve öneride bulunuldu. Bu kapsamda; Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Van Gölü, Muş, Ağrı, Iğdır, Kars ve Artvin, Erzurum, Erzincan'a yapılması gerekenlerle birlikte bölgenin idaresine yönelik geniş kapsamlı teklifte bulunuldu. Sonuç olarak İsmet İnönü raporunda cumhuriyetin askeri temele dayandığını belirtmekteydi. Cumhuriyetin *“bir numaralı güvencesi”* olarak da orduyu görmekteydi. Bkz. Belma Akçura, **Devletin Kürt Filmi, 1925-2009 Kürt Raporları**, New Age Yayınları, İstanbul, 2009, s.71-79.

⁴¹ *“Yurtta Olup Bitenler”*, (Yay.Haz:Teoman Erel-Yılmaz Gümüşbaş), **Akis**, S. 683, (5 Ağustos 1967), s.6.

⁴² A. Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, s.193.

⁴³ A. Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, s.210.

⁴⁴ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.513; T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s. 68.

⁴⁵ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.69

İlk miting 13 Ağustos 1967'de Silvan'da gerçekleştirildi⁴⁶. Güneydoğu Bölgesi mitingleri sırasıyla 3 Eylül 1967'de Diyarbakır⁴⁷, 24 Eylül 1967'de Siverek⁴⁸, 8 Ekim 1967'de Batman⁴⁹ da yapıldı.

İlk mitinglere katılım, TİP'in ve yerel örgütlerinin öncülüğünde gerçekleştiriliyordu. Mitinglerde öncü güç TİP olmakla beraber, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP)⁵⁰ de etkindi⁵¹. Mitinglere katılanlar; TİP üst düzey yöneticileri, bölge aydınları, 1965'de Diyarbakır'da gizlice kurulan T-KDP'nin Kürt Milliyetçisi yöneticileri idi. Bu siyasal yapı Kürtçülüğün ideolojik temelleri açısından bir ilkti. Bu sebeple 1965'i bir başlangıç olarak kabul etmekteyiz⁵².

⁴⁶ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68.

⁴⁷ **Demokrat Urfa**, 2 Eylül 1967, s.1/4; **Ulus**, 4 Eylül 1967, s.1; **Adalet** (Siirt), 6 Eylül 1967, s.1.

⁴⁸ Faruk Sükan, **İhanetler karşısında Türkiye**, Ankara, 1994, s.128.

⁴⁹ **Mücadele** (Siirt), 7 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰ 11 Temmuz 1965'de Diyarbakır Gazi Köşkü bahçesinde yemin edilerek kurulan yasa dışı parti. Kurucularının sayısı 21 Ağustos 1965'te, Faik Bucak'ın katılımı ile altıya çıktı. Daha sonra değiştirilecek de olsa, parti başkanlığı Faik Bucak, Sekreterliğe Said Elçi getirildi. Parti aslında Kürdistan Demokratik Partisi'nin uzantısı niteliğindedir. Partiyi kuran altı kişinin isim ve "*Kod isimleri*" şöyleydi: Faik Bucak (Zınar), Said Elçi (Peşmergê Welat), yaşadığı için adı verilmeyen "*Durnas*", Derviş Akgül (Dewêşê Sado-Jirek- 1920'de bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla ayaklanma çıkaran Cemil Çeto'nun kardeşi olan Bişar Çeto'nun torunu. Bkz. <http://www.birgun.net/haber-detay/barzani-den-yeni-parti-21919.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2017); Ömer Turhan (Bendeyê Welat) ve Şekip Epözdemir (Evindarê Welat)'di. Partinin kurulmasında Fehmi Bilal (Fehmi Bilal Fırat, Şeyh Said'in kâtibi) rol oynadı. Faik Bucak, Kemal Badıllı ve özellikle Said Elçi'nin de büyük rolleri vardı. Parti Diyarbakır, Batman, Bingöl, Urfa, Silvan, Botan, Sason, Garzan /Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Yanarsu beldesi, Nusaybin, Kızıltepe gibi Doğu ve Güneydoğu'nun elverişli yerlerinde örgütlendi. T-KDP tüzüğüne göre Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na şu kayıtlar konulmalıydı: "*Türkiye Cumhuriyeti Türk ve Kürtlerden teşekkül eder. Her iki ulus her hususta eşittir*"; "*Türkiye Parlamentosunda Kürtler nüfus nispetine göre temsil edilmeli ve bakanlar kurulunda yer almalıdır*"; "*Türkiye Kürdistan bölgesinin sınırı belirtilmeli, Kürdistan toprağına muhacir yerleştirilmemeli, Kürdistan vilayet ve köylerinin isimleri değiştirilmemeli, değişmiş olanları eski isimlerine çevrilmeli*"; "*Kürdistan şehirlerinde görevlendirilen vali, idari amirler, adli ve tüm memurlar Kürtlerden olmalı, Kürtlerin örf ve adetleri kanunlarda yer almalıdır*"; "*Türkiye Kürdistan'ında resmi dil Kürtçe olmalıdır*"; "*Kürdistan okullarında tahsil Kürtçe olmalı fakat Türkçe de öğretilmeli, Kürdistan Üniversitesi kurulmalı, dar gelirlilerin tahsili devlet tarafından karşılanmalıdır*"; "*Kürdistan'da Kürtçe radyo ve televizyon kurulmalıdır. Kürtçe kitap, dergi ve gazeteler neşredilmelidir*"; "*Dini ibadetler için Âlim, Molla ile ibadethaneler devlet tarafından behemehâl sağlanmalıdır*". Tüzükte tahmin edileceği gibi ekonomik maddeler de yer almaktaydı. Bunlardan dikkat çekici olanı "*Kürdistan'dan çıkan petrol ve madenlerden temin edilen karın % 75'i Kürdistan'a sarf edilmelidir*" maddesi idi. Görüldüğü üzere Partinin programında otonom ve özgür Kürdistan devleti savunuluyor ve sınırlarının çizilmesi isteniyordu. Parti, Doğu Mitinglerinde öncü rol oynadı. Bunu kendi ifadeleri ile "*Bu Partinin asıl çalışma ve teşkilatlanma süreci Ağustos 1965 ile Aralık 1967'dir. 1967'de, enerjimizin çoğunu Doğu Kalkınma Mitinglerine verdik*" şeklinde ifade ediyorlardı. T-KDP'lilerin yargılandığı Antalya Mahkemesi'nde ise Şekip Epözdemir mitinglerin kazanımı, mahkeme ifadesi içinde geçen şu cümleyle açıklıyordu; "*Kürt halkı, ilk olarak petrolün Akdeniz sahiline borularla çekildiğini gördüğü için iktisadi şuuru şahlandı. Hemen Doğu Kalkınma Mitingleri başlatıldı. Bu gün bu şuur, Kürdistan'ın en ücra köşesinde filizlenmiş vaziyettedir*". 1968'de ise partinin yöneticileri tutuklandılar. 12 Mart 1971 darbesi ile parti faaliyetleri durma noktasına geldi. İlerleyen süreçte Kürt Siyasal Hareketi kendisine yeni mevziler edindiği gibi yeni örgütlerin kurulması da gecikmedi. Daha fazla bilgi için Bkz. T-KDP kurucularından Derviş Akgül'ün anlatımı için Bkz. <http://www.xoybun.com/modules/Content/print.php?pid=657> (Erişim tarihi: 27.05.2017); Sebahattin Ali Arık, **Dr. Şivan, Sait Elçi, Süleyman Muini ve Kürt Trajedisi, 1960-1967**, Peri Yayınları, İstanbul, 2011.s.16.; Mustafa Akyol, **Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2006, s.133.

⁵¹ Ali Buran, **Bir DDKO'lunun Kürt Yaşamı**, İstanbul, Peri Yayınları, 2011, s.432.

⁵² Orhan Türkoğan, **Güneydoğu Kimliği**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s.437.

T-KDP'nin kurucusu olan Sait Elçi⁵³ ve yönetim kadrosunda bulunan Ömer Turan⁵⁴ başlangıçta çok faaldiler. Ayrıca ilk mitinglere CHP de katılmıştı. Konu ile ilgili olarak İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker bir köşe yazısında; *“Doğuda Kürtçülük gibi cereyanlarla el ele olmaktan sakınmayan aşırı sol o sahada bile bir ara kendisine bir CHP paravanası uydurabilmiştir. Tertiplenen Doğu'nun kalkınması mitinglerine CHP'nin mahalli teşkilatı önce saf saf ve iyi niyetlerle katılmıştır. Ancak Kürtçe dövizler ortaya çıktığındadır ki Genel Merkezin gözü açılmıştır”*⁵⁵ değerlendirmesinde bulunmaktaydı. Metin Toker, TİP'in CHP'yi paravan niyetiyle kullandığını iddia ediyordu. Ayrıca CHP'nin mahalli teşkilatlarınca bu mitinglere katılım olduğunu da kabul etmişti. Bununla beraber CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in⁵⁶ isteğine karşın Genel Başkan İnönü'nün kesin emriyle bu mitinglere katılım olmadığı da kamuoyunda dile getirilmekteydi⁵⁷. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar⁵⁸ ise;

⁵³ 1925'te Bingöl'de doğdu. DP döneminde parti il örgütünü kurmaya çalıştı. Daha sonra İstanbul'a yerleşti. 1959'da Bingöl Öğrenci Yurdu'nun kurulmasında öncü rol oynadı. 49'lar Davası'ndan tutuklandı. Ziya Şerehanoğlu ile *“Reya Rast”* dergisini çıkardı. 1965'de Faik Bucak, Ömer Turhan gibi isimlerle T-KDP'yi kurdu. Faik Bucak'ın ölümünden sonra T-KDP'nin Genel Sekreteri oldu. 1967'de Doğu Mitinglerinin düzenlenmesinde öncü rol oynadı. 28 Ocak 1968'de ise yasadışı parti kurmak suçundan tutuklandı. Şubat 1969'da tahliye oldu. Bu süreçte Dr. Şivan kod adıyla bilinen Said Kırmızıtoprak ile ilişkileri sıklaştı. Daha sonra 15 Mayıs 1971'de Türkiye'den ayrılarak Irak'a gitti. Burada Said Kırmızıtoprak tarafından kurşuna dizildi. Bkz. *“1960-71 Arasında Kürt Hareketi”*, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2126.

⁵⁴ 1936'da Siirt'te doğdu. Aslen Eruhlu'du. 11 Temmuz 1965'de kurulan T-KDP'nin kurucuları arasındaydı. Kod adı (Bendeyê Welat) idi. Sason ve Diyarbakır'da il özel idaresinde çalıştı, tahrirat kâtipliği gibi görevlerde bulundu. 1967'de Doğu Mitinglerinde etkin rol aldı. Kararlı ve azimli bir kişiliği vardı. 27 Ocak 1968'de tutuklandı ve *“Antalya Mahkemeleri”* diye bilinen yargılama süreci 25 Şubat 1969'a kadar sürdü. Bkz. <http://www.xoybun.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=657> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

⁵⁵ Metin Toker, *“Türkiye Seçime Giderken”*, **Milliyet**, (11 Ağustos 1969), s.2.

⁵⁶ XIII. Dönem CHP Zonguldak Milletvekili. CHP Genel Sekreteri. 1925'de İstanbul'da doğdu. Robert Kolejini bitirdi. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmenlik olarak görev yaptı. 1946-1950 arasında Londra Elçiliği'nin Basın Ataşeliğinde kâtip olarak çalıştıktan sonra 1950 yılında CHP'nin yayın organı olan *“Ulus Gazetesi”*nde çalıştı. *“Forum Dergisi”*, *“Milliyet Gazetesi”*, *“Özgür İnsan”*, *“Araştır”* gibi dergi ve gazetelerde çeşitli kademelerde görev aldı. Gazetecilik mesleğinin yanı sıra şairlik ve yazarlık da yaptı. 1957 yılında milletvekili seçilerek aktif siyaset hayatına giriş yapan Bülent Ecevit, 1959'da parti meclisi üyeliğine seçildi ve 1960'tan sonra oluşturulan Kurucu Meclis'te görev aldı. 1961'de Bülent Ecevit bir kez daha milletvekili seçildi. 1961 ve 1965 yılları arasında İsmet İnönü başkanlığında kurulan koalisyon hükümetlerinin üçünde de Çalışma Bakanı olarak görev aldı. 1974'te MSP ile koalisyon hükümeti kurdu. 8 ay kadar başbakanlık yaptı. 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirildi. 1977 yılında Cumhuriyet Halk Partisi azınlık hükümetinde yeniden başbakan oldu. Bülent Ecevit'in siyasetle uğraşması 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra on yıl yasaklandı. 1987'de yapılan halkoylaması sonunda siyasetle uğraşma yasağı kaldırılınca Demokratik Sol Parti (DSP) genel başkanlığına getirildi. 1991 seçimlerinde Zonguldak milletvekili olarak meclise girdi. 1997 yılındaki seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) ile kısa süreli bir koalisyon hükümeti kurdu. 1999'daki seçimlerin ardından 28 Mayıs 1999'da MHP ve ANAP'la koalisyon hükümeti kurarak başbakan oldu. 3 Kasım 2002 seçimlerinde DSP barajı aşamayınca aktif siyaseti bırakma kararı aldı. Bülent Ecevit, 5 Kasım 2006'da vefat etti. Ülke siyasetinde derin izler bıraktı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 24.05.2017); <http://www.radikal.com.tr/hayat/bulent-ecevit-kimdir-hayat-hikayesi-1224927/> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

⁵⁷ N. Sargin, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, s.513.

⁵⁸ TİP Genel Başkanı. XIII. Dönem TİP İstanbul Milletvekili. 1910'da İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık mesleğinin yanı sıra Hukuk doçentliği yaptı. Çeşitli gazetelerde fıkra yazarlığı yaptı. 1995'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 17.05.2017); Türkiye'de ilk defa bir sosyalist parti meclise Mehmet Ali Aybar'ın öncülüğünde on

Ekim ayında Doğu illerinde yaşayan yurttaşların üst üste düzenledikleri ve TİP'i çağırdıkları Doğu Mitingleri'nin önemli bir olay olmasından bahsederek, halkın sorunlarını dile getirmek için mitingler düzenlendiğini vurguluyordu. “TİP çağrılı olarak bu mitinglerde hazır bulunmuştur”⁵⁹ diyerek partisinin rolünü pekiştiriyordu. Daha sonra ki mitinglere ise Devrimci Doğu Kültür Ocakları⁶⁰ (DDKO) ve Batı'daki çeşitli üniversitelerden gelen Fikir Kulüpleri Federasyonu⁶¹ (FKF) üyesi gençler tarafından destek veriliyordu⁶². Örneğin FKF, TİP'in Diyarbakır'da düzenlediği Doğu Mitingini destekliyor, mitinge dair çağrı bile yapıyordu. Miting çağrısında: “Bugün Türkiye planlı bir şekilde kalkınırken, sen yine planlı bir şekilde geri bırakılmaktasın. 2. Beş yıllık kalkınma planı doğu-batı uçurumunu daha da derinleştirmektedir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi seni öz yurdundan kovmak için düşünen Faşist-Turancı zihniyete karşı hükümet kayıtsız kalmıştır. Doğuluları hor gören zihniyeti takbih ediyoruz” deniliyordu⁶³.

Mitinglere katkıda bulunanlar bir bütün halinde değerlendirildiğinde iki farklı eğilimin varlığından bahsedebiliriz. İlerleyen süreçte bunlar kendi aralarında da siyasi tartışmalara

---

beşmilletvekili ile girdi. 1962-69 tarihleri arasında TİP'in lideri olan Aybar, eylem adamı kimliği ile etkili oldu. 1967'de ABD'yi savaş suçlusunu ilan eden Russeell Mahkemesi'ne üye olarak katıldı. “Dünya sosyalizm tarihinde ilk defa Sovyetlerden bağımsız bir politika güden” TİP'in başkanı ve “Türkiye'ye özgü, güler yüzlü sosyalizm” kavramının yaratıcısı oldu. Bkz. <http://www.iletisim.com.tr/kisi/mehmet-ali-aybar/5601#.WRv4tGjyJIU> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

⁵⁹ M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.161.

⁶⁰ Mayıs 1969'da Ankara ve İstanbul'daki yükseköğrenim Kürt gençliği tarafından kuruldu. Cumhuriyet döneminin ilk bağımsız ve legal Kürt örgütlenmesi DDKO, 1969-1971 arası dönemdeki gençlik hareketinin eylem yönünü ön plana çıkardı. DDKO'nun kurulması ile Kürt siyaseti artık Türkiye sosyalist hareketinden bağımsızlaşmış ve kendi örgütlenmelerini ve kendi siyasal çizgisini oluşturma yoluna girmişti. DDKO'dan sonra Kürt siyaseti bir daha Türkiye sosyalist hareketi ile ortak örgütlenmeyi tartışmadı. DDKO'nun kuruluşu ile Kürt siyaseti 'Doğuculuk' çizgisinden 'Kürtçülük' çizgisine geçiş yaptı. Siyasal açıdan Kürt illerinin geri kalmış durumu da artık Türkiye'nin ekonomik bir sorunu olarak değil, Türk Devleti'nin Kürdistan'ı sömürge haline getirmesi olarak değerlendirilmeye başlandı. DDKO'lar, sosyalist, milliyetçi, sosyal demokrat Kürtlerin örgütüydü. DDKO kurulduktan sonra 'Doğu' kavramı daha yaygın bir şekilde 'Kürt' kavramı gibi algılanmaya başladı. DDKO 12 Mart 1971'den sonra kapatıldı. DDKO çizgisinden 12 Mart dönemi sonrasında yeni Kürt siyasal örgütlenmeleri doğdu. Fakat 12 Eylül 1980'e doğru gidilen süreçte DDKO kökeninden gelen siyasal yapılar bu dönemi ve arkasından gelen 12 Eylül sürecini başarılı şekilde atlatamadılar. Bu, DDKO geleneğinden gelmeyen “Partiya Karkerên Kurdistanê” (PKK)'nın gelişimi ile sonuçlandı. Bkz. Gökhan Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s.156-157; Selin Yeleser, **A Turning Point in the Formation of the Kurdish Left in Turkey: The Revolutionary Eastern Cultural Hearths (1969-1971)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011, s. IV.

⁶¹ 1965'de kurulan sosyalist öğrenci örgütü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kantininde 12 Kasım 1965'de temelleri atıldı. Resmen 16 Aralık 1965'de Ankara'da 4247 sicil numarası ile kuruldu. TİP'i üniversite gençliği içinde bir kitle örgütüne ile desteklemek için oluşturuldu. Sosyalizmi benimsedi. Bu bağlamda Amerika karşıtı gösterilere ve Doğu Mitingleri'ne destek verdi. 1969'da FKF'nin kontrolünü ele geçiren kadrolarca DEV-GENÇ'e (Devrimci Gençlik) dönüştürüldü. Detaylı bilgi için Bkz. Ali Yıldırım, **FKF, DEV-GENÇ Tarihi 1965-1971, Belgelerle Bir Dönemin Serüveni**, İstanbul, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1997, s.68-69; Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Gürer Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.165-166; Turhan Feyizoğlu, **FKF Fikir Kulüpleri Federasyonu, Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist Bir Öğrenci Hareketi**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

⁶² A. Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, s.8.

⁶³ **Adalet** (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5; A. Yıldırım, **FKF, DEV-GENÇ Tarihi...**, s.124.

girecekler ve gerginlik yaşayacaklardı. Siyasi açıdan; Tarık Ziya Ekinci ve Behice Boran'ın konuşmalarında bölgesel geri kalmışlığa ve bunun kaynağı olan ağalık düzeninin tasfiyesine değinilmekteydi⁶⁴. T-KDP çizgisi ise esas olarak Kürtlere dönük baskı politikalarına ve etnik Kürt milliyetçiliğine odaklanıyordu. TİP ile T-KPD arasında ki bu söylem farklılığı Kürt siyasi hareketi açısından pek de umut verici bulunmuyordu. Birliktelik açısından engel teşkil ediyordu⁶⁵. Saflar ayrılmaya başlamıştı. Çünkü Doğu Mitingleri Kürt siyasi hareketi açısından farklı bir süreci başlatan temel dinamiklerden de biriydi⁶⁶. Bu ayrışma ileride de bahsedileceği üzere daha 13 Ağustos 1967'de yapılan Silvan Mitingi'nde kendisini gösterdi. Miting başlamadan önce T-KDP'liler Kürt kökenli olmayanların konuşma yapmasına itiraz ettiler. Engellenmek istenen Nihat Sargın'dı⁶⁷. Neyse ki Tarık Ziya Ekinci'nin ifadesiyle; "*T-KDP'lilerin aymazlıkları*" partililerin araya girmesiyle örtbas edilmişti⁶⁸. Fakat Kürt Siyasi Hareketi için 12 Mart 1971 farklı bir anlam taşımaktaydı. İdeolojik olarak değişik fraksiyonlara sahip kesimler, bu tarihten önce her şeye rağmen birlikte hareket edebiliyordu⁶⁹.

Doğu Mitingleri de TİP'li parlamenterlerin katılmasıyla kamuoyunun ilgisini çekmeyi başardı. Siyasi açıdan muhalefetin ivme kazandığı bir süreç oldu⁷⁰. TİP bölgede bir parti tabanı oluşturma gayreti içindeydi⁷¹. Bu mitingler Kürt siyasi hareketi açısından yeni bir

---

⁶⁴ İsmail Beşikçi'ye göre feodal mülkiyet ilişkilerinde ağalar, devlet görevini yapamadığı için kurumsallaşmıştı. Bu durum devletin mahalli seviyede güçlenmesi ile giderilebilirdi. Ağalık kurumunu ortadan kaldırmak için kooperatifler gibi sosyalizasyonlar ikame edilmedikçe ne ağalık ne de şeyhlik değerinden bir şey kaybetmezdi. Sürgün bir çözüm değildi. Dönemsel olarak yapılan sürgünler çözüm olmamıştı. Toplumsal ve siyasal baskılar karşısında ağalık ve şeyhlik halk nazarında daha da kurumsallaşmıştır. Bu iki kesimin egemen olduğu bir yapıda feodal ilişkiden kapitalizme geçmek çok zordur. Bkz. İsmail Beşikçi, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s.91-93.

⁶⁵ S. A. Arik, **Dr. Şivan, Sait Elçi...**, s.220.

⁶⁶ G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, s.43.

⁶⁷ 1927'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Göğüs hastalıkları dalında ihtisas yaptı. 1946'da İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kurucu yöneticileri arasında yer aldı. Bu derneğin iki dönem yöneticiliğini ve derneğin yayın organı "*Hür Gençlik*" dergisinin yönetmenliğini yaptı. 1962'de asistanlığı sırasında "*Temel Hakları Yaşatma Derneği*" kurucuları arasına katıldı. Aynı yıl TİP'e katıldı. Partide merkez büro üyesi, genel sekreter yardımcısı, genel sekreter olarak görev yaptı. 12 Mart 1971'den önce ise Genel Yönetim Kurulu üyesiydi. TİP'in yeniden açılmasının ardından partinin Genel Sekreterliğini üstlendi. 1980 askeri müdahalesinden sonra yurt dışına çıkan Sargın, TİP ve TKP yönetimlerinin aldığı birleşme ve birleşik partiyi legal olarak yurtda kurma kararıyla TKP Genel Sekreteri Nabi Yağcı ile birlikte Türkiye'ye döndü. Esenboğa Havaalanı'nda tutuklandı ve iki buçuk yıl tutukluluğu sürdü. Tahliyelerinden sonra Nihat Sargın'ın Genel Başkan ve Nabi Yağcı'nın Genel Sekreterlik görevlerini üstlendiği Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) kuruluşu gerçekleşti. Partide kuruluşunun ardından dava açılmasıyla beraber dava sürecinde parti yurt çapında örgütlenmiş, ilk büyük kongresini de gerçekleştirmişti. Bu kongrede parti, kurulmak üzere olan Sosyalist Birlik Partisi saflarında yer aldı. Bu parti TBKP adını aldı. TBKP daha sonra kapatıldı. Nihat Sargın da beş yıl siyasetten yasaklandı. Yasağı bittikten sonra Özgürlük ve Dayanışma Partisi'ne üye oldu. Bu partinin üyesi iken 2010'da öldü. Bkz. N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.24.

⁶⁸ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

⁶⁹ G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, s.112.

⁷⁰ A. Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, s.200.

⁷¹ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, XIII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.851; Fakat 1969 seçimlerine gelindiğinde Tarık Ziya Ekinci'nin Diyarbakır'dan Ankara'ya kaydırılması, Diyarbakır'da TİP'in kazanma şansının çok düşük olduğu içindi. Bkz. M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.121; Burada Milli Bakiye

dönemin habercisiydi. Bölge insanının ilgisini kazanma adına “hızlandırıcı” bir etki yaratacak⁷². Mitingler aynı zamanda “*muhalefet odaklı Kürt siyasal aktivizminin*” yükselmesine de neden oldu⁷³. Diğer taraftan halk, Kürt aydınlarını tanıma fırsatı buldu⁷⁴.

1961 Anayasası'nın içeriğinden kaynaklı etkiler de Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesinde etkili olacaktı. Anayasanın vatandaşa verdiği geniş hak ve özgürlükler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Tarık Ziya Ekinci'ye göre Doğu Mitingleri, 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik ortamda Doğu'da yapılan “*ilk yığinsal*” eylemlerdi⁷⁵. Yine ona göre 1925 Şeyh Sait İsyanı ve 1938 Dersim İsyanı'ndan sonra Kürtlerin ilk geniş kapsamlı eylemiydi⁷⁶. Bu mitinglerde Kürt talepleri ortaya konuldu, Kürt-Türk/Doğu-Batı arasındaki eşitsizliklere vurguda bulunuldu⁷⁷. Ayrıca “*Doğulu*” adı altında Kürt kimliğine göndermeler yapılan gösterilerdi⁷⁸. Kürt aydınları Doğu Mitingleri'nde düşüncelerini sınaama olanağı da bulmuşlardı: Onlara göre “*Doğu Sorunu*” aslında bir “*milli kimlik sorunu*” idi⁷⁹. Böylece İstanbul ve Ankara'da üniversite okuyan Kürt öğrenciler, Kürt aydınlar daha çok ulusal kimliklerini ön plana çıkarmaya başladı⁸⁰. Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesi ile birlikte ilgili siyasi çevrelerde öncelikli olarak şu sonuçlar elde edildi: Siyasal açıdan Kürtler;

Sistemine göre partinin tedbir aldığı da düşünülebilir. Bununla beraber her ne kadar kamuoyunun TİP'e yöneldiğini söylemek güç ise de yine de ciddi bir uyanıştan söz edilebilir. TİP'in ülke sathında ki çalışmaları oylarının bir kat artmasına sebebiyet vermişti. Bkz. M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.161.

⁷² **Ulus**, 24 Ekim 1967, s.7.

⁷³ C. Güneş, “*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*”, s.702.

⁷⁴ A. Buran, “*DDKO İlk Ulusalci, Demokratik ve Ayrı Örgütlemeyi Hedefleyen Kürt Demokratik Gençlik Örgütüydü*”, **BİR**, S. 6, (Zıvıstan-Kış-2007), s.91.

⁷⁵ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68.; Türkiye'deki ekonomik sorunlar ve siyasi istikrarsızlık 1960'da askeri müdahaleye gerekçe oldu. Silahlı kuvvetler DP'nin özellikle Doğu'da gerçekleştirdiği liberalizasyondan rahatsız idi. Bunun Kürt ulusal bilincinin yükselmesine yol açtığı görüşündeydiler. Askerler elli dördü DP üyesi olan elli beş Kürt ileri gelenini tutukladı ve Batı'ya sürdü. Yine onlar tarafından köylere Kürtçe isimler yerine Türkçenin kullanılması için bir yasa çıkarıldı. Hatta tek parti dönemindeki bölgesel politikalara yeniden geçiş yapmayı da planladılar. Buna 1961 Anayasa'sı engel oldu. Bu Anayasa halka daha çok sivil hak, üniversitelere daha fazla özerklik ve öğrencilere kendi örgütlerini kurma hakkı veriyordu. “*Bu ortamda bazı Kürtler giderek artan bir şekilde kendi etnik kimliklerinin farkında olmaya başladılar*”. Bu durumun oy verme davranışlarını da etkilediğine dair belirtiler bulunmaktaydı. Bölgeden YTP, TİP ve GP oy alan küçük partilerdi. Bkz. Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu**, (Çev: Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.113-114; Uğur Mumcu, **Kürt Dosyası**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, s.68; 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası Albay Haşim Tosun'a “*darbe hükümeti*” tarafından bir Kürt raporu hazırlatıldı. 1961 sonuna doğru İsmet İnönü'nün başkanlığındaki AP-CHP koalisyonuna gönderildi. Rapor, “*sadece Kürt sorununu yok saymıyor, Kürtleri de yok sayıyor ve asimilasyon istiyor. Yani Kürtlerin buldukları yerden göç etmelerini sağlayarak köklerinden koparılmasını, kimliklerinin, dillerinin inkâr edilmesini öngörüyordu*”. Bkz. B. Akçura, **Devletin Kürt Filmi, 1925-2009 Kürt Raporları**, s.104.

⁷⁶ **Tarık Ziya Ekinci** ile 12.07.2016'da yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁷⁷ Cengiz Güneş, **Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi, Direnişin Söylemi**, (Çev: Eflâ Yıldırım, Barış Yıldırım), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s.119; Mitinglerin genelinde temel görüş Türkiye'de Doğu ve Batı arasındaki dengesizlik ve bunun Doğu ve Güneydoğu aleyhine olduğuydu. Bkz. İ. Beşikçi, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, s.21.

⁷⁸ N. Sargin, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, s.1207.

⁷⁹ S. A. Arik, **Dr. Şivan, Sait Elçi...**, s.181.

⁸⁰ A. Ünsal, **Umutsuz Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi**, s.273.

kendi sorunlarına çözüm bulmaya yönelik politikalar geliştirmeye başladı⁸¹. TİP ise halk nezdindeki itibarını artırdı⁸². Ayrıca konu ile ilgili olarak bölgedeki yerel gazetelerin yazarlarından bazıları oldukça ilginç yorumlarda da bulundular. Onlara göre yaşananlar mesaj niteliğindedeydi. Kürt ulusal bilincinin uyanışı tarihsel süreçten de güç almaktaydı. İdeolojik ve dini sembeler unutulmuyordu. Bunlardan birisi de Şeyh Sait idi. “*Hükümet Şeyh Sait isyanını öğrenmek, hatırlamak fırsatını buldu, uyarıldı*”⁸³ değerlendirmesi yapılarak gelecekte olabilecek olumsuzluklara da atıfta bulunmaktaydı. Bu da dönemin siyasal şartları açısından önemliydi.

---

⁸¹ G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, s.41.

⁸² M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.97.

⁸³ **Batman Sesi**, 12 Eylül 1967, s.1.

I.BÖLÜM
KÜRT ULUSAL BİLİNCİNİN OLUŞUMUNDA
DOĞU MİTINGLERİ VE SİYASİ PARTİLERİN BÖLGEYE YAPTIĞI GEZİLER
(13 AĞUSTOS 1967-18 KASIM 1967)

A- SİLVAN MİTINGİ (13 AĞUSTOS 1967)

1- Miting Fikrinin Ortaya Çıkması ve Mehdi Zana'nın Öncü Rolü

TİP Silvan İlçe Teşkilatı tarafından 13 Ağustos 1967'de bir miting düzenlendi. Bu ilk Doğu Mitingi tıpkı diğerleri gibi TİP'in öncülüğünde gerçekleşecekti. Bazı TİP Milletvekilleri de mitinge davet edilmişti. Katılımcılar arasında Parti üst yönetiminden kişiler de bulunmaktaydı. Miting TBMM'nin tatil olduğu bir döneme rastlamıştı. İlk Doğu Mitingi, TİP Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana'nın gayretleriyle gerçekleşti⁸⁴.

Kendisi mevcut düzene karşı oldukça tepkiliydi. Henüz miting fikri fiiliyata dönüşmeden önce bir şeyler yapmanın gereği üzerinde durmaktaydı. Zihnini güdüleyen tek şey eylem fikri idi. Bunu nasıl hayata geçireceği noktasında oldukça “*keskin çizgilere*” sahipti. Köprüleri dinamitleme, tankerlerin yolunu kapama, dükkânları kapatırma, fırınlara iş bıraktırma gibi eylemler üzerinde yoğunlaşmıştı. Fikrini arkadaşları ile paylaştığında ise onlardan yeterince destek göremiyordu⁸⁵. Aradığı fırsatı kısa sürede bulacaktı. Hüseyin Nihal Atsız'ın “*Ötüken*” dergisinin 1967 Nisan ve Haziran aylarında yayınladığı bir makale Kürt siyasal hareketi üzerinde deprem etkisi yaratacağı⁸⁶.

Mehdi Zana bir bildiri hazırladı. Kendisi de bildiri dağıtma işine dâhil olmuştu. Bildiri metni oldukça sert bir dille yazılmıştı. Kürt siyasal yaşamında önemli bir yeri olan Doğu Mitingleri'nin ilkinde de bir yerde davetiye niteliğindediydi. İçerik olarak Kürtlerden ve Kürt dilinin varlığından söz ediyordu. Bildiriyi alıp okuyanlar; “*acaba yanlış mı okudum?*” diye yeniden okuyordu. Ayrıca bir taraftan dağıtırken diğer taraftan da yeni bir bildiri yazmaya başladı. İlk yazdığını da matbaada çoğaltmadan önce Zana ismiyle imzaladı. Mehdi Zana

---

⁸⁴ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68.; Bilal N. Şimsir Doğu Mitingleri'nin başlangıcı ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede konuyu Ermenilerin ABD ve Ermenistan'da 1967'de diktiği iki soykırım anıtı ile aynı yıla denk düşmesinden ötürü bu gelişmeyi anlamlı bulmakta ve şu yorumu yapmaktaydı: “*Rastlantıya dikkat buyurunuz: Yurt dışında Türk ulusunu karalayan soykırım anıtlarının dikilmeye başlandığı 1967 yılında, evet aynı yıl, aynı tarihlerde, Türkiye'de de Kürtçü Doğu Mitingleri sahneye konuldu. Kürtçülük ve bölücülük propagandası adam akıllı tirmandırılarak ikinci aşamaya geçti*”. Bkz. Bilal N. Şimsir, **Kürtçülük II, 1924-1999**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s.572-573.; Bilal N. Şimsir o dönemde gerek hükümet ve gerekse muhalefet çevrelerinde sıkça dile getirilecek olan Kürtçülük ve bölücülük söylemini bir kez daha tekrarlıyordu.

⁸⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.87.

⁸⁶ H. N. Atsız, “*Konuşmalar*”, **Ötüken**, S.40, (Nisan-1967), s.2-10; H.N. Atsız, “*Kızıl Kürtlerin Yaygarası*”, **Ötüken**, S.42, (Haziran-1967), s.2-3; Her iki makalenin ilgili yerleri için Bkz. Ek: 1; Ek: 2.

tepki içerikli bildirisini dağıtırken farklı bir yol izleyerek Hüseyin Nihal Atsız'ın “*Ötüken*” dergisinde yayınlanan makalesinden de alıntılar yaparak bunları halka ulaştıracaktı⁸⁷.

Süreç yeni bir eylemi beraberinde getirdi. Bu da miting düzenlenmesi fikriydi. Böylece Kürt siyasal hareketi hem kendi gücünü göstermiş olacak hem de ileri de ifade edildiği üzere TİP'e yeni bir yayılma alanı sağlayacaktı. Miting fikri ortaya çıkınca kapsamlı bir hazırlık süreci başladı. TİP Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana, yöneticilerinden Niyazi Tatlıcı ve İsmet Özcan TİP Genel Merkezi'ne başvuruda bulundular. Partiden izin çıkınca, Mehdi Zana, mitinge Tarık Ziya Ekinci'yi de davet etti⁸⁸. Bu günlerde Nihat Sargın da bölgeye bir ziyaret yapmayı planlıyordu. Halkla temas ederek sorunları dinlemek Meclis'te görev yapan bütün milletvekillerinin sıklıkla yerine getirdikleri bir etkinlikti. Tatil dönemi bunun için iyi bir fırsattı. Nihat Sargın'ın ziyareti bu kapsamdaydı. Mitingden bağımsız olarak planlanmıştı. Bu gezide kendisine eşlik etmesi için TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci'yi bilgilendirdi. O da kendi deyimiyile “*Bizim çocuklar*” tarafından düzenlenen Silvan Mitingi'ne çağrıldığını, kendisine bu mitingden sonra katılabileceğini söyledi. Durum böyle olunca Nihat Sargın da fikrini değiştirerek Silvan Mitingi'ne katılmaya karar verdi. Miting tamamlandıktan sonra bölge için planlanan geziye başlayacaklardı. 10 Ağustos 1967'de Nihat Sargın ile Tarık Ziya Ekinci, Silvan'a gitmek üzere Ankara'dan ayrıldılar⁸⁹.

Mehdi Zana ve arkadaşları ise miting için izin dilekçesini ilgili devlet makamlarına verdi. Yüksek bir katılım sağlayabilmek için de bölgedeki yerleşim birimlerine çağrıda bulunuldu. Amaçlarına dair hem bilgilendirme hem de davet niteliğinde bir metin hazırlandı. Mehdi Zana bizzat kendisi bildirileri dağıtmak üzere Silvan'dan yola çıktı. Urfa'ya geçti ve Siverek'te dağıtılacak olan bildirileri arkadaşı Zeki'ye verdi⁹⁰.

Erciş'ten Patnos'a, oradan da Ağrı'ya hareket etti. Daha sonra Van'a ve Tatvan'a geçti. Tatvan'da iki öğretmenin dağıtılan bildiriden dolayı gözaltına alındığını, sorgulamadan sonra da serbest bırakıldığını bir arkadaşından öğrendi. Buradan Muş'a gitti. Bildirileri TİP İl Başkanı Tahsin Avcı'ya vererek dağıtmasını istedi. Bir sonraki durak Bingöl idi. Oradan Genç'e gitti ve böylece bildiri dağıtma işini tamamlayıp Silvan'a döndü⁹¹. Dağıtılan ve elimize ulaşan bildirilerden birisi şöyleydi:

---

⁸⁷ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s. 88-91; Mehdi Zana'nın kendisi tarafından yazılarak dağıtılan bildirisinin bir örneğine tarafımızca ulaşamamıştır.

⁸⁸ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68-69.

⁸⁹ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.510.

⁹⁰ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.88-91; Mehdi Zana'nın arkadaşı olarak belirttiği Zeki adlı kişinin soyadına ulaşılmadı.

⁹¹ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.88-91.

“Doğu ve Güney Doğulu kardeş!

Sen yüzyıllardan beri karanlığın çıkmaz girdabına atılmış, düştükçe tekmelenmiş, sustukça başına vurulmuş, uyandıkça boğulmak istenmiş ve arkasında sapık ideoloji sahipleri tarafından istihza ile ilkel olmakla itham edilmiş.

Doğunun çilekeş çocuğu kendini dinle!

Kırk dört yıllık cumhuriyet devresinde kanunların bize tanıdığı haklardan hiçbir şey gerçekleştirilmedi. Bölgemizde hiçbir ciddi sanayi tesisi kurulmadı. Ham maddemiz olduğu halde bölgemizden petrol, krom ve demir cevherleri İskenderun, Mersin, Karabük veya diğer batı şehirlerine sevk edildi. Batıda her gün yeni bir tesis açılırken, biz henüz bir fabrikanın bacasını bile göremedik. İktidarlar devde kulak misali ufak tefek şeylerle her geçen yıl gözlerimizi boyamakta.

Sen yirminci yüzyılda dünyaya çile doldurmaya gelmiş olan Doğulu kardeş! Sen bütün bunlara göğüs gererken Faşist-Turancılar Kürtçe konuştuğun ve Kürt olduğun için senin ecdat topraklarından kovulmanı İran’a, Pakistan’a, Afrika’ya gönderilmeni istiyorlar. Hatta kafaları sulanmış bu sapık ideoloji sahibi Faşist-Turancılar yirminci asır Türkiye’sini bir yüz karası olan bölgenin bu geri bırakılmışlığını sana çok görüyorlar.

Senin ırk, dil, cins, dini inanış ve felsefi düşüncesini bir diğeri ile eşit tutan kutsal bir anayasan var. Seni ırkın, dilin sebebiyle bagi gören, seni karanlık uçurumlara itmek isteyenlere cevap vermelisin. Sen de en az bir diğeri kadar şerefliyin. Dilin de en az diller kadar saygıya layıktır. Dilin saygıya layık olduğunu ve kendinin de şerefli bir insan olduğunu artık etrafa duyurmalısın.

Bu sebeple 13 Ağustos 1967 Pazar günü Silvan’da tertiplenen büyük Doğu Mitingine sen katıl çilekeş oğlu!

Not: Mitinge bütün Doğu-Güneydoğu milletvekilleri davetlidir.

Organize: Silvan Miting Tertip Komitesi”⁹².

Anlaşılabacağı üzere TİP Silvan İlçe Teşkilatı bu mitingin düzenlenmesinde öncü rol oynadı. Mehdi Zana ve arkadaşlarının çabasıyla geniş kapsamlı bir miting için harekete geçildi. Civar vilayetlerin de haberdar edilmesinin gerekliliği üzerinde duruldu. Mitinge davet işini bizzat Mehdi Zana üstlendi. Bu amaçla bildiriler dağıtıldı: Yukarıda ifade edildiği üzere içeriğinde Doğu ve Güneydoğu insanının aşağılandığı, ihmal edildiği, Cumhuriyet Dönemi’nde mevcut kanunların tanıdığı haklardan yeterince faydalanamadığı ve yer altı

---

⁹²**Batman Sesi**, 11 Eylül 1967, s.1/4; Cengiz Güneş tarafından yapılan değerlendirmede “*Kim Kimi Kovuyor! Hodri Meydan!*” başlıklı bildiri ile Silvan Mitingi Beyannamesi Kürt taleplerinin “*demokratik doğasını*” vurgulamaktaydı. Yine ona göre bu süreç hak talebinde bulunan Kürtler ile aşırı Türk milliyetçileri arasında “*uzlaşmaz bir sınırın doğuşuna*” neden olmuştu. C. Güneş, “*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*”, s.723.

kaynaklarının ülkenin Batı vilayetlerine aktarıldığına değinildi. Yine bu bildiriye dikkate değer konulardan birisi “*ana dillerinin ve ana yurtlarının kendilerine çok görüldüğünün*” vurgulanmasıydı. Bu bağlamda Doğu ve Güneydoğu insanından bu saldırılara cevap vermesi isteniliyor ve eşitlik bağlamından tepkisel eylemler için çağrıda bulunuluyordu. Bu, o dönemde Kürt siyasi hareketinin geldiği seviyeyi göstermesi açısından dikkate değerdi. Kullanılan dil ve gündeme getirilen değerler, sonraki dönemin ipuçlarını içinde barındırıyor olsa gerekti.

2- Silvan Mitingi’ne Katılım Meselesi ve Kimlerin Konuşma Yapacağına Dair Yapılan Tartışmalar

Silvan Mitingi’ne TİP’lilerle birlikte T-KPD yandaşları ile kendilerini demokrat Kürt politikacıları diye adlandıran siyasiler de katılacaklardı. Ayrıca mitinge fark gözetmeksizin “*bütün partilerin genel başkanları*”, Doğu ve Güneydoğu’da faaliyette bulunan bütün partilerin il ve ilçe teşkilat yöneticileri davet edildi⁹³. Fakat Doğulu milletvekili olarak çağrıya sadece Tarık Ziya Ekinci icabet etmiş ve Nihat Sargın ile birlikte mitinge katılmıştı⁹⁴. Silvan Mitingi’ne; Siirt, Kurtalan, Batman, Baykan, Kozluk ve Sason’dan da yüksek katılım oldu. Tarık Ziya Ekinci’den başka Doğulu vekillerin katılmaması mitingde protesto edildi. Silvan Mitingi’nde konuşma yapanların sayısı on beş idi⁹⁵.

Miting tertip edenlerin ifadelerine göre⁹⁶ iki yüz elli milletvekiline davetiye gönderilmiş ama bunlardan hiçbiri mitinge katılmamıştı. Tarık Ziya Ekinci’nin katılması ise takdir edildi. Bazı çevrelerin yaptığı değerlendirmeye göre; onun bu kararı olması gerekendi. O üzerine düşen görevi böylece yerine getirmişti. Bu da onu büyük bir “*vebalden*” kurtarmıştı⁹⁷. Bu katılan/katılmayan konusu ilerde göreceğimiz üzere de trajik olaylara da

⁹³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.92.

⁹⁴ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.69.

⁹⁵ **Mücadele** (Siirt), 15 Ağustos 1967, s.1.

⁹⁶ Miting tertip komiteleri bu ve bundan sonraki mitinglerde öncü rol oynayacaktı. Araştırmamızda bu komitelerin yayınladıkları bildirimler tarihsel süreç içerisinde değerlendirildi. İsmail Beşikçi’nin konu ile ilgili eseri ise sosyoloji açısından yazılmıştır. Adı geçen yazar miting tertip komitelerinin işlevini “*önderlik*” bağlamında ele almaktaydı. Ona göre “*Bunlar çevredeki mülkiyet ilişkilerini, bu ilişkilere bağlı olarak şekillenen sosyal, kültürel ve siyasal ilişkileri, Türkiye’nin genel toplumsal yapısı içerisinde Doğu Anadolu’nun yerini, çeşitli kamu hizmetlerinin Türkiye ve Doğu Anadolu’daki dağılımını daha iyi gören ve anlayan kişilerdir. Bu fikirlerini mitingler tertip ederek halk yığınlarına ulaştırmaya çalışırlar. O halde Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkını dalmış olduğu bu derin uykudan uyandırarak gerçek çıkarlarının nerede durduğunu göstermek bakımından sosyolojik olarak miting tertip komitesinin davranışını yerinde bir hareket olarak değerlendirmek gerekir*”. Bkz. İ. Beşikçi, **Doğu Mitingleri’nin Analizi (1967)**, s.20.

⁹⁷ **Mücadele** (Siirt), 25 Ağustos 1967, s.2.

sebebiyet verecekti. İleride de ifade edileceği üzere 24 Eylül 1967’ de düzenlenen Siverek Mitingi’nde yaşananlar buna örnekti. Mitingde yoklama alınacaktı⁹⁸.

Silvan Mitingi’ne bölgedeki bütün partilerin davet edilmesi konusu tartışmalıdır. Parti teşkilatlarının ne kadarına davetiye gönderildiği ve bunların ne oranda mitinge katıldığına dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Genel bir çağrının söz konusu olduğu ve böylece bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığı da olasılık dâhilindedir. Miting zaten Doğu’yu geri bırakan “*Hükümetlere*” tepki olarak düzenlenmişti. Bu söylemin “*yüksek sesle*” dillendirilmiş olması bile konunun taraflarını her bakımdan sorumlu kılacaktı. O zaman şöyle bir saptamada bulunabiliriz.

Kurumsal olmasa bile kişisel düzlemde doğu kökenli siyasetçiler bu mitinglere katılmıştır. Bunun altında yatan sebep de aşiret ve etnik köken bağı olabilir. Bununla birlikte şimdiye kadar hükümet mevkiinde bulunmuş partilerin bazı üyelerinin henüz içinde buldukları siyasi oluşumu özümseyememeleri ve idealize edememeleri ile de açıklanabilir. Son bir gerekçe olarak da Kürt siyasi hareketinin satır aralarında ifade ettiği amaçlara yakınlık duymaları ileri sürülebilir. Kürt kökenli olmamalarına rağmen mitinglere katılan siyasetçilerin de başlangıçta “*demokratik*” gerekçelerle mitinglere katıldıkları söylenebilir. Fakat sonraki süreçte bu tavırlarını sorgulamaya başladıkları da burada belirtilmelidir.

Ayrıca bütün partilerin mitinglere çağrıldığı iddiası, geniş kapsamlı bir katılım görüntüsü vermek amacıyla da dile getirilmiş olabilir. Zaten bu çıkarsamalar o günlerde de gündeme gelmiş ve Gaziantep’te yayınlanan “*Haber*” gazetesinin 17 Ekim 1967’deki nüshasının ikinci sayfasında “*Vatandaşın*” imzasıyla bir makale yayınlandı. Yazar “*kimliğim hakkında bir bilgi vermeyi uygun görmüyorum. Zira manasız bir polemik yaratmak istemiyorum*” demektedir. Bu kişi tarafından yapılan değerlendirmede; bütün siyasi partilerin çağrılması meselesi “*şeklen bir maskeleyme yöntemi*” olarak anlamlandırılmaktaydı⁹⁹.

Bu konuda yapılan polemikler sonraki günlerde de devam edecekti. Silvan Mitingi için başlatılan çalışmalar sonucunda yine de azımsanmayacak bir katılım sağlandı. Civar il ve ilçelerden miting için gelenler oldu.

Mehdi Zana ve arkadaşlarının çabaları ile yapılan hazırlıklar tamamlanmak üzereydi. Kendisinin başında bulunduğu Miting Tertip Komitesi, katılımcıları ağırlamak üzere ilçe genelinde seferber olmuşlardı. Böylece Silvan Mitingi 13 Ağustos 1967 Pazar günü Mehdi Zana’nın başkanlığında gerçekleşecekti. Konuşmacılara ne surette söz verileceği anlaşmazlık nedeni oldu. T-KDP’liler Kürt olmayanların konuşma yapmasına itiraz etmişlerdi. Bununla

⁹⁸Mücadele (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1.

⁹⁹ Vatandaşın, “*Bu Vatan Benimdir Diyene*”, **Haber** (Gaziantep), (17 Ekim 1967), s.2.

kastettikleri Nihat Sargın'dı¹⁰⁰. Gerekçe olarak “*Biz hangi partiden olursa olsun, yalnız Doğulu milletvekillerini çağırmaştık, partileri işin içine karıştırmamaştık*”¹⁰¹ dediler. Ayrıca Kürt Milliyetçiliği'ni benimsemiş olan üniversite gençliğinden bir grup da itiraz edenler arasındaydı. “*Bu Kürtlerin mitingidir, solcuların gelip bu mitinge damgalarını vurmalarını istemiyoruz*”¹⁰² diyorlardı. Buna ilk itiraz eden, sonraki mitinglerin de etkili simalarından, Mehmet Ali Aslan¹⁰³ idi: “*Sorunlarımızı en az bizim duyarlılığımızla savunacak olan bir misafirin konuşmasına engel olmayı kabul edemem... Arkasından gittiğiniz milletvekili ağalarınızın hiçbirisi çağrınıza olumlu yanıt vermedi. Sadece TİP milletvekili Tarık Ziya Ekinci arkadaşımızla Parti'nin Genel Sekreteri çağırışı olumlu karşılamış ve mitinge katılmışlardır. Bunu saygıyla karşılamamız lazımdır*”¹⁰⁴ diyerek tepkisini gösterdi.

Ardından Mehdi Zana; “*Bütün parti merkezleri, bütün Doğu ve Güneydoğu milletvekilleri ile ayrıca Doğu ve Güneydoğu'daki bütün partilerin il ve ilçe teşkilatlarına davetiye gönderdim. Kimse gelmedi. Davetimize sadece İşçi Partisi icabet etmiştir. Geldiklerine göre konuşacakları*” vurgusunda bulundu¹⁰⁵. Miting için başvuranın TİP olmasına rağmen, kendi Genel Sekreterlerinin konuşturulmamasını T-KDP istemişti. Bu bir aymazlıktı¹⁰⁶.

T-KDP'lilerin “*Kürt olan-Kürt olmayan*” ayrımı ve Kürt olmayan birine konuşma hakkı bile tanımamaları dikkat çekiciydi. Belki T-KDP'nin inadına TİP, o günkü mitingde Kürt sözcüğünü kullanmamıştı. Bunun kullanılmamasının diğer bir nedeni ise dönemin koşullarıydı. TİP yetkilileri dışında konuşmalar yapanlar dolaylı olarak Kürt/Kürtlük kavramına atıfta bulunmuştu¹⁰⁷. Miting sürecinde yaşananlar katılımcılar arasındaki ayrılıkların da bir göstergesi idi.

¹⁰⁰ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

¹⁰¹ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.512.

¹⁰² M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.92.

¹⁰³ 1935'de Ağrı'da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. 1964'de TİP'e girdi. Ağrı İl Başkanlığı yaptı. Bir dönem adından çok söz ettiren “*Yeni Akış*” dergisini çıkardı. TİP Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Yürütme Kurulu üyeliği yaptı. 16.11.1969'da TİP Genel Başkanlığını Mehmet Ali Aybar'dan devraldı. 21.12.1969'da istifa ederek görevi Şaban Yıldız'a devretti. Bkz. **Milliyet**, 17 Kasım 1967, s.1/7; **Milliyet**, 22 Aralık 1967, s.1/7.

¹⁰⁴ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

¹⁰⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.92.

¹⁰⁶ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

¹⁰⁷ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70.

3- Silvan Mitingi (13 Ağustos 1967)

Silvan Miting, Mehdi Zana'nın açış konuşmasıyla başladı¹⁰⁸. Bölgenin kültürel ve sosyal bakımdan geri bırakılmasını eleştirdi. Doğu-Batı ayrımı yapılmasının doğru olmadığını söyledi¹⁰⁹. Bir diğer konuşmacı Tarık Ziya Ekinci idi. Mehdi Zana ile hemen hemen aynı konuların üzerinde durdu ve “*Bugün yurdumuzun Doğu ve Batı bölgeleri arasında her yönden derin bir uçurum vardır. Ancak emekçi halkımızın iktidarındadır ki, Doğu-Batı diye, Kürt-Laz-Çerkez vs. diye, Sünni-Alevi diye bölgeler ve vatandaşlar arasında bir ayrım gözetilmeksizin, bütün emekçi halkımızın, ülkenin neresinde yaşarsa yaşasın, ana dili ve dini inancı ne olursa olsun memleketimizin bir numaralı yurttaşı olarak şevkli ve inançlı çabasıyla hızlı ve bölgeler arasında dengeli bir kalkınmayı gerçekleştirecek, hak ettiği insanca, insanlık haysiyet ve vakarına yaraşır bir yaşama olanağına kavuşacaktır*”¹¹⁰ dedi.

Mehdi Zana ve Tarık Ziya Ekinci'den başka Nihat Sargın da bir konuşma yaptı. Kendisinin “*kürsüye çıkma meselesi*” yukarıda da ifade edildiği üzere tartışmaya sebebiyet vermişti: “*Kapitalist yoldan, özel sektör eliyle kalkınmada ısrar ettikçe Doğu'nun gelişmesine imkân ve ihtimal yoktur*” dedi¹¹¹. Ayrıca “*Tarihte ilk defa milli kurtuluş savaşını vermiş bir millet olduğumuz halde bugün yine emperyalizmin kucağına düşmüş, yarı bağımlı bir ülke durumundayız*” diyerek, herkesi demokratik yoldan düzeni değiştirmeye davet etti. Konuşmasının devamında ise ilgili kısımda da belirtildiği üzere Hüseyin Nihal Atsız'ın 1967 Nisan ve Haziran'ında “*Ötüken*” dergisinde yayınlanan iki makalesine atıfta bulunarak; “*İkinci Dünya Savaşı günlerinden kalma eski bir faşistin halen çıkarmakta olduğu dergide Doğu sorununa çözüm olarak, ana dilleri Kürtçe olan vatandaşları yurt dışına sürüp Altaylardan gelecek Türkleri onların yerine yerleştirme*” fikrinden bahsetti. Sorunun çözümü için; “*Bu ipe sapa gelmez önerinin tersine, Doğu-Batı ayrımı yapılmadan bu kardeşlerimizin de Anayasa'da yazılı haklarına tamamıyla sahip çıkmaları*” gerektiğini söyledi¹¹².

Mitingde Siirt adına Avukat İdris Arıkan¹¹³ konuştu. Hazırlıksız olduğu halde geçen sene Batman'da yaptığı konuşmadan ötürü ün kazanmıştı. Katılımcıların isteği üzerine kürsüye çıktı. Konuşmasında bölgeler arası dengesizlik ve yatırımlarda ki adaletsizlik üzerinde durdu ve milletvekillerini harekete geçmeye davet etti. İdris Arıkan, ayrıca bu tür

¹⁰⁸ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.87-93.

¹⁰⁹ **Yeni Siirt**, 16 Ağustos 1967, s.1.

¹¹⁰ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.512.

¹¹¹ **Yeni Siirt**, 16 Ağustos 1967, s.1.

¹¹² N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.512.

¹¹³ 1939'da Siirt'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. XV. Dönem AP, XVIII. Dönem ANAP Siirt Milletvekili seçildi. 14.10.1979-12.09.1980 arası Cumhuriyet Senatosu Siirt üyeliği yaptı. Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanı ve Millet Meclisi Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği yaptı. 2001'de öldü. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html(Erişim Tarihi: 24.05.2017)

mitinglerin devam ettirilmesini istedi. Batıda görülen temel atma törenlerinin artık Doğu’da da yapılmasını talep etti ve bunun için geç bile kalındığını söyledi¹¹⁴.

Diğer konuşmacılar¹¹⁵ ise Doğu’nun geri kalmışlığını “*iktidar erkinin ırkçılığına*” bağladı¹¹⁶. Bölgenin Kürt nüfus ağırlıklı olduğu için kasten geri bırakıldığına göndermede bulunuldu. Tarık Ziya Ekinci’nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere yaşananlar kontrolden çıkmıştı. On yaşlarındaki bir çocuğa Kürtçe şiir okutup “*tatmin*” olmaya çalışıyorlardı¹¹⁷. Daha sonra Mehmet Ali Aslan da bir konuşma yaptı. Mehmet Ali Aslan kürsüde sosyalizmi bilimsel bakış açısıyla anlattı. Sınıfsallıktan, emekten, emekçiden, sömürüden söz etti. Ama anlattıkları halkı etkilemiyordu. Halktaki coşku ve heyecan yükseleceği yerde, tam tersine; “*gevşemeler*” başlamıştı. Bu durumu anlayan Mehmet Ali Aslan, halkı coşturmak için hemen Kürtçe “*Rev*”¹¹⁸ şiirini okudu. Şiir halkı coşturmaya, dalgalandırmaya yetmişti. Aynı duygu ve canlılık içinde miting son buldu¹¹⁹.

Mitingde Doğu’daki halkın çektiği sefalet, devletin buradaki vatandaşa “*ikinci sınıf*” muamelesi, bölgenin geri bırakıldığı, bölge insanına eğitim, yönetim ve ekonomik yaşamda fırsat eşitliği tanınmadığı dile getirilmişti. Bu durumu sınıfsal bakış açısıyla değerlendiren konuşmacılar, sorumlunun sadece şimdiye kadar görev yapan hükümetler olmadığını sorunun altında birçok sebep bulunduğunu belirttiler¹²⁰.

Yapılan konuşmalar sosyalist söylemin bütün özelliklerini içinde barındırıyordu. Türk egemen sınıfları ile ağa-devlet ittifakının sorumlu olduğuna vurguda bulunuyorlardı. Köklü bir toprak ve tarım reformu¹²¹ ile birlikte ağalık düzeninin tasfiyesi üzerinde durulmuştu. O

¹¹⁴ **Mücadele** (Siirt), 15 Ağustos 1967, s.1.

¹¹⁵ Mitingde; Sait Elçi, Edip Karahan, Turgay Budak, Mahmut Koçkaya, Nevzat Has, Said Bektaş, Mustafa Karacadağ, Talat İnanç, Mehmet Can, Şemsettin Polat, Şerif/Şerif İssı, Fevzi Dağlı, Osman Aydın, Mehmet Yağmur’un da konuştuğu belirtilmektedir. Bkz. Hıdır Göktaş, **Kürtler II, Mehabad’dan 12 Eylül’e**, Alan Yayınları, İstanbul, 1991, s.105; Ersal Yavi, **Kürdistan Ütopyası, I**, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2006, s.448-449.

¹¹⁶ Cengiz Güneş, Kürt aydın ve siyasi aktivistlerine yönelik olarak da yaptığı değerlendirmede şu eleştiride bulunmaktadır: Kürt aydınları “*Kürt kimliğinin inkârı ve Kürt kültürüne uygulanan baskıların arkasındaki sebebi*” çoğu zaman tek bir gerekçeye dayandırıyorlardı. Bu da yapılan tespitlerin doğruluk payını azaltıyordu. Aydın ve aktivistlerin sorunların kaynağı olarak Doğu’nun az gelişmişliğini görmeleri Kürt siyasal hareketinde “*radikalleşmenin*” önünü açıyordu. Bkz. C. Güneş, “*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*”, s.703.

¹¹⁷ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.70; On ya da on bir yaşlarında bir çocuğa Kürtçe şiir okutulduğu hakkında Bkz. **Demokrat Türkiye** (Urfa), 9 Ekim 1967, s.1.

¹¹⁸ Şiir Abdurrahman Alaca tarafından yazılmıştı. Konusu jandarma baskısı karşısında dağa çıkan iki kardeşin hikâyesi idi. Okunduğunda geniş kitleler üzerinde büyük etki uyandırıyordu. Mehmet Ali Aslan şiiri Silvan’da okumaya başladığında yaşananları şöyle ifade etmekteydi: “*Damların üstü doluydu. Dinleyiciler arasında kadınların çokluğu dikkat çekiyordu. Kürtçe hitapla beraber miting alanı muazzam bir coşku ile hareketlendi. Heyecan doruktaydı ve çilginca alkışlıyorlardı*”. Bkz. <http://mehmetaliaslan.com/author/mehmetaliaslan> (Erişim Tarihi: 18.05.2017)

¹¹⁹ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.93; N. Sargın, **TİP’li Yıllar, Anılar Belgeler, I**, s.512.

¹²⁰ **Ant**, S. 34, (22 Ağustos 1967), s.2.

¹²¹ İsmail Beşikçi bölgedeki feodal ilişkileri ortadan kaldırmak için halka mal olacak ve toplum kalkınması yoluyla desteklenecek bir toprak reformunun gerekli olduğu görüşündedir. Şayet bu gerçekleşirse sosyal

günkü Türkiye'nin emperyalizmin kucagına düşmüş, yarı bağımlı bir ülke durumunda olduğu belirtilmişti. Doğulular demokratik yoldan düzeni değiştirmeye davet edilmişti¹²².

Silvan Mitingi ilk olmasına rağmen gerek hazırlık ve gerekse miting sürecinde yaşananlarla dikkate değerdi. Kürt siyasal bilincinin hangi seviyede olduğunu göstermesi açısından önemliydi. Sosyalist söylem yapılan konuşmaların belirleyici rol oynasa da katılımcılar arasında Kürt Milliyetçiliği'nin etkili olduğu ve yüksek sesle dillendirildiği tespit edilmekteydi.

4- Silvan Mitingi Sürecinde Kürt Siyasal Hareketi'nin Bölgede Güçlenmesi ve AP Hükümeti'ne Yapılan Eleştiriler

Mitingin bazı basın yayın organlarındaki yansıması pek de gerçekçi değildi. Bu iki sebepten kaynaklanıyor olabilirdi. Birincisi bilgi eksikliği idi. Bu durum haber alma kaynakları ile ilgiliydi. İkincisi de “*hedef saptırma*” olarak değerlendirilebilir. Yani devletin miting sürecinde yaşananlara dair kovuşturma yapma ihtimali böyle bir şeye sebebiyet vermiş olabilirdi. Ancak Silvan'daki kolluk güçlerinin hangi seviyede olduğu da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şartlarda böylesine bir mitinge devlet nasıl müdahale etmemiş olabilirdi? Ettiyse de ne oranda başarılı olduğu merak konusu olmaktadır. Ayrıca Miting Tertip Komitesi acaba kendisini başarılı bulmakta mıydı? Verilecek cevaplar konunun bir bütün olarak anlaşılmasına yardımcı olacak argümanlardı.

Siirt'te yayınlanan “*Mücadele*” gazetesinin 25 Ağustos 1967'deki nüshasında şöyle bir haber yayınlanmıştı: Mitingi, “*Üç-dört imanlı genç*” faşist ve Turancı zihniyeti protesto etmek amacıyla düzenlemişti. Miting, Amerikan faşizmine özenerek saçlarını bile onlar gibi bırakan Hüseyin Nihal Atsız'ın dergide çıkan yazısına istinaden düzenlenmişti¹²³. Burada ifade edilen “*imanlı gençlerden*” kastedilen davasına bağlı ve ideallerin taviz vermeyen kişilerdi. Olay sadece Hüseyin Nihal Atsız'ın makalesi etrafında “*koparılan bir fırtına*” ve buna gösterilen “*tepki yumağı*” olarak yansıtılıyordu. İçeriğinde ise geri kalmışlık sorgulanıyor ve halkın bir bütün olarak tepki göstermesi isteniliyordu. Kürt kimliğine vurguda bulunularak da bunun birleştirici özelliğinden faydalanılmaya çalışılıyordu.

Nihat Sargın'a göre Doğu'nun diğer il ve ilçelerinde gerçekleşecek olan “*Uyanış Mitingleri*”ne yol açması bu mitingin başarısı idi. Ona göre bütün Doğu'yu kapsayan bir

---

adalet dengesizliği giderilebilirdi. Fakat bunun için etkili bir bölgesel plan şarttı. Bkz. İ. Beşikçi, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, s.94.

¹²²Ant, S. 34, (22 Ağustos 1967), s.2.

¹²³Mücadele (Siirt), 25 Ağustos 1967, s.2.

uyanıştan artık söz edilebilirdi¹²⁴. İlgili kısımda da ifade edildiği üzere daha Silvan Mitingi'ne hazırlık sürecinde Mehdi Zana Muş'a gitmiş ve bir parkta beklerken Muş'un yerel gazetelerinden birinde "*Silvan'da ki Doğu Mitingini Destekliyoruz*" başlıklı haberi görmüştü. Bu ona göre "*malumun ilanıydı*". Doğru zamanda, doğru eylem dedikleri bu olsa gerekti. Silvan Mitingi henüz düzenlenmemişti. Ama bu süreçte yaşananlar onu şimdiden başarılı kılmıştı. Amaç Kürt halkının desteğini sağlamak ve tepkili hale getirmekse... Bu şimdiden başarmıştı. Hatta Mehdi Zana, Nihal Atsız'ın yazısına gösterilen tepkiler arttıkça güçlendiklerinin farkındaydı¹²⁵. Ayrıca Silvan Mitingi, sosyalist hareketin Doğu illerinde nasıl süratle geliştiğinin bir göstergesiydi. Mitingde açılan; "*Hayallerimizde fabrika bacaları tütüyor, Demirel bir temel de sen at, Petrol, bakır, krom bizde, yaşamak sizde*" yazılı dövizler¹²⁶, iktidarın doğuya bakış açısını gösteriyordu¹²⁷. Silvan TİP İlçe Örgütünün düzenlediği miting, kitlesel protesto mitinglerinin yapılmasını tetikleyen ilk eylem olmuştu¹²⁸.

Başbakan Süleyman Demirel ise Silvan Mitingi'nin yapıldığı 13 Ağustos tarihinde Karadeniz'de bir çimento fabrikasının açılışını yapıyordu. Yaptığı konuşmada şu saptamalarda bulunuyordu: "*Hükümete her gün zehirli oklar atılacaktır, iftiralar yağdırılacaktır. Her şey karalanacak, her şeye bir kulp takılacaktır. Hükümetin hiçbir şey yapmadığı iddia olunacaktır. Millet şu veya bu propaganda ile tabanda bölünmeye çalışılacaktır. Sınıf kavgası tahrik edilecektir. Hürriyetler suiistimal olunacak, devlet otoritesinin zaafa uğratılması için envai çeşit desiseye başvurulacaktır. Bütün bunların karşısında da herkesin ipliğini pazara çıkardığımız zaman bir vaveyla koparılacaktır*" demişti¹²⁹.

¹²⁴ N. Sargin, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, s.513.

¹²⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.90; Cengiz Güneş aşırı milliyetçi gazetelerdeki Kürt karşıtı çeşitli makalelerin mitingler boyunca Kürtleri harekete geçirmede kayda değer bir rol oynadığından bahseder. Ona göre mitingler için "*karmaşık bir siyasal boyut ve arka plan*" mevcuttur. Bkz. C. Güneş, "*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*", s. 722.

¹²⁶ Genel olarak mitinglerdeki yazılı dövizlerin içeriği ile ilgili İsmail Beşikçi şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "*Bütün bu dövizlerde belirtilmek istenen husus mitinglerin bölücü olmadığı, bölgecilik, Kürtçülük gibi hiçbir siyasal amacın güdülmediği, sadece Anayasa tarafından garanti altına alınan bazı hakların alınması ve Doğu ile Batı arasındaki dengesizliğin giderilmesidir*". Bkz. İ. Beşikçi, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, s.26; Cengiz Güneş de İsmail Beşikçi ile neredeyse aynı görüştedir. Mitinglerde açılan dövizler için "*Jandarma karakolları ve cezaevleri inşa eden bölgeye dönük devlet yatırımlarının doğasının bir eleştirisini içermesine rağmen Kürtçülük ya da bölücülük suçlamasından kaçınmak için özel bir çaba sarf edilmekteydi*" ifadelerine yer vermektedir. Bkz. C. Güneş, "*Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi*", s. 722. İlerleyen süreçte de görüleceği üzere gerek iktidar gerekse muhalefet çevrelerinde bu mitinglerin ayrılıkçı bir düşünceye hizmet ettiğine dair sert ifadelerde bulunulacaktı. Ayrıca bunun demokratik bir eylem olması durumunda destek verileceği ifade edilirken sonrasında konu ile ilgili şüphelerin olduğuna dair söylemlere yer verilecekti.

¹²⁷ **Ant**, S. 34, (22 Ağustos 1967), s.2.

¹²⁸ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.68-69.

¹²⁹ **Son Havadis**, 14 Ağustos 1967, s.1/7.

Süleyman Demirel Hükümeti'nin “*Jet*” lakaplı Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan¹³⁰ ise Doğu Anadolu Bölgesine bir inceleme gezisine çıktı. 10 Ağustos'ta Kayseri'den bakanlığı ile alakalı kurumları denetlemek üzere hareket etti. Nihat Sargın ve Tarık Ziya Ekinci'de aynı gün Silvan Mitingi'ne katılmak üzere Ankara'dan ayrıldı¹³¹. Vedat Ali Özkan'ın Silvan Mitingi'nden haberi yoktu. Elazığ'da “*Jet*” lakabına ilaveten “*Hızır Bakan*” lakabını alıp, Silvan Mitingi'nin düzenlendiği 13 Ağustos Pazar akşamı Van'a gitmişti. Pazartesi günü ise kendi bakanlığı ile ilgili birimlerde denetlemelerde bulunmuştu¹³². Bu vesile ile Van'da bir sanatoryumun açılacağını ve Başbakan Demirel'in Ekim ayında buraya gelip hastane tesislerini hizmete sunacağını da söylemişti¹³³. Ayrıca yaptığı denetimlerde “*Ahırdan farksız hastaneler*” olduğunu görmüştü¹³⁴. Yaptığı konuşmada; “*Her vatandaş sağlık hizmetlerinden eşit şekilde istifade edecek, hiçbir tefrik gözetilmeyecektir*” demişti. Van'a yapılacak iki yüz yataklı verem hastanesinin müjdesini vermişti. Sözlerine “*Doğu'ya her hizmeti en iyi şekilde getireceğiz ve Doğu buna layıktır*” suretinde devam ettikten sonra bölgenin refah sürecine girdiğini vurguluyacaktı¹³⁵.

Siirt'te yayınlanan “*Mücadele*” gazetesinin 30 Ağustos 1967'deki nüshasında Adnan Aral şöyle bir değerlendirme yapmaktaydı: Başbakan Süleyman Demirel'in Karadeniz'den başlattığı temel atma törenine memleket kalkınması adına sevinmemek mümkün değildi fakat AP iktidarının Doğu'ya temel atmasını beklemek bir hayaldi. Bu bölge özel teşebbüs ekonomisi ile kalkınamazdı. Ona göre Doğu'nun “*müstemele*” olarak görülmesi de bir diğer açmaz idi. AP'den Doğu hakkında bir sonuç almak isteyen Doğulu milletvekilleri eğer bu bölgenin ıstırabını yüreklerinde hissediyor iseler AP'den istifa tehdidini “*Demirel'in korkudan büyüyen göz bebeklerine*” sokmalıydılar. Yani Doğulu milletvekillerinden istenen AP'den istifa ederek hükümeti düşürme tehdidi idi. AP'li milletvekilleri eğer bunu yaparlarsa partilerinin günahını alınlarında taşımaktan kurtulur, halkın gönlündeki yerlerini alırlardı. Şayet bunu yapmazlarsa halk “*Seçmeme ve seçtirmemeye*” çalışmalıydı. Adnan Aral böylece Kürt halkının geçmişte yaşanmış katliamların bir benzeri ile karşı karşıya kalma olasılığından kurtulabileceğini düşünüyordu. Ayrıca yine ona göre AP, demokratik rejimin iptali için

¹³⁰ AP Sağlık Bakanı. 1923'te Devrek'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Serbest doktorluk mesleğinin yanında birçok devlet görevinde de bulundu. XII. ve XIII. Dönem Kayseri milletvekilliği yaptı. Aralık 1977'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 18.05.2017)

¹³¹ Vedat Ali Özkan'ın Sosyalizasyon Bölgelerini denetlemek için çıktığı Doğu gezisi için Bkz. **Zafer**, 11 Ağustos 1967; 16 Ağustos 1967, s.1-5; Ayrıca aynı ay içinde Trabzon, Giresun, Ordu bölgesinde yaptığı denetim için Bkz. **Zafer**, 21-22 Ağustos 1967, s.1/5.

¹³² **Van Postası**, 14 Ağustos 1967, s.1, **Van Sesi**, 14 Ağustos 1967, s.1.

¹³³ **İkinisan** (Van), 15 Ağustos 1967, s.1.

¹³⁴ **Zafer**, 15 Ağustos 1967, s.1/5.

¹³⁵ **Van Sesi**, 15 Ağustos 1967, s.1.

elinden geleni yaparsa bunu engelleyecek yine Doğulu milletvekilleri idi. Zira AP iktidarı da “*Ağabey*” DP gibi davranıyor ve doğuya hiçbir şey yapmıyordu ve DP diktaya giderken en çok acıyı Doğu halkı çekmişti¹³⁶.

Adnan Aral’ın yaptığı değerlendirmeler oldukça sertti. Kürt kökenli milletvekillerini eyleme davet ediyor ve iktidar partisine ağır suçlamalarda bulunuyordu. Dikta tehdidinin varlığından, kitlesel katliamlara kadar bir dizi olasılığı gündeme getiriyordu. Süleyman Demirel’in yukarıda ifade edilen öngörülerini ile bu yazılanlar arasındaki koşutluk dikkate değerdi. Süleyman Demirel yapılacak eleştirileri önceden tahmin etmiş gibiydi.

5- Silvan Mitingi Sürecinde Yapılan Adli Kovuşturmalar ve Basında Yaşanan Tartışmalar

Silvan Mitingi sonrası yaşananlar Mehdi Zana’yı haklı çıkardı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kısa sürede ses getirdi. Bununla birlikte resmi makamların tepkisi de gecikmeyecekti. Hatta tutuklamalar henüz Silvan Mitingi gerçekleşmeden önce başlamıştı. 11 Ağustos 1967’de TİP Muş İl Başkanı Tahsin Avcı tutuklanmıştı. Halkın buna tepki gösterdiğine dair yerel gazetelerde haberler yayınlanmıştı¹³⁷. Silvan Mitingi’nden bir gün sonra Nihat Sargın, Tarık Ziya Ekinci ve Mehmet Ali Aslan, Muş’a gitti. Adli makamlarla görüşüp Tahsin Avcı’nın serbest bırakılması için resmî başvuruda bulundular¹³⁸. Savcı ve Hâkimi Adalet Bakanlığı’na ve Yüksek Hâkimler Kurulu’na şikâyet ettiler¹³⁹.

Mehdi Zana ise Tahsin Avcı’ya, Muş’ta Silvan Mitingi bildirimlerini dağıtması için verdikten sonra, Silvan’da “*kıyamet koptuğunu*” öğrenmişti. Mitingi düzenleyenlerin bildiriden imzalarını çektikleri ve bir tek kendisinin imzasının kaldığını söyleyen arkadaşı, durumun vahim olduğundan bahsetmişti. O Silvan’a döndüğünde miting çalışmalarına devam etti. Bu sırada kendisine de dava açıldığını öğrendi. Ancak yapılan hazırlıklara devam etti. Hatta mitingde de bir konuşma yaptı. Bu sırada adli makamların kendisine yönelik taleplerine de cevap verdi. Miting sonrası gidip teslim oldu. Hâkim Mehdi Zana’ya, Muş’ta da bildiri dağıtıp dağıtmadığını sordu. O da “*evet*” deyince Tahsin Avcı serbest bırakıldı¹⁴⁰. Mehdi Zana ve üç kişilik Miting Tertip Komitesi hakkında açılan soruşturma yaklaşık iki hafta sürdü.

¹³⁶ Adnan Aral, “*Doğu ve AP İktidarı*”, **Mücadele** (Siirt), (30 Ağustos 1967), s.2.

¹³⁷ **Şark Telgraf** (Muş), 12 Ağustos 1967, s.1.

¹³⁸ **Şark Telgraf** (Muş), 14 Ağustos 1967; N. Sargın, **TİP’li Yıllar, Anılar Belgeler**, s.512.

¹³⁹ **Şark Telgraf** (Muş), 17 Ağustos 1967, s.1.

¹⁴⁰ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s. 91; Fakat daha sonradan Tahsin Avcı’ya 142/3’den dava açıldı ve bir yılı aşkın hapse mahkûm edildi; Bkz. N. Sargın, **TİP’li Yıllar, Anılar Belgeler**, s.513.

Komite üyeleri mahkemeye sevk edildi¹⁴¹. Daha sonradan da yapılan itirazlar olumlu sonuçlandı. Mehdi Zana ve arkadaşları serbest bırakıldılar¹⁴².

Yapılan tutuklamaların yanı sıra Silvan Mitingi kamuoyunda tartışılmaya devam ediyordu. Miting hakkında Siirt'te yayınlanan “*Mücadele*” gazetesinin 25 Ağustos 1967'deki nüshasında “*Doğu Sorunumuz*” başlıklı bir makale yazan Bedirhan Özdemir, yıllardan beri devam eden “*Doğu Sorununun*” devam ettiğini vurgulamaktaydı. Ona göre bu sorunun şimdiye kadar çözülmüş olması gerekirdi. Ama her şey içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Adeta bir “*kör düğüme*” dönüşmüştü. Yine bu makalede kırk dört yıllık cumhuriyetten bu yana doğuya neler yapıldığı sorulacak olsa “*Köy isimlerinin değiştirilmesinden başka bir şeyin yapılmadığı*” cevabı alınırdı. Doğu bölgesi; köylüsü, kentlisi ile daima ezilmeye mahkûm olmuştu. Atatürk'ten beri geçen yıllar dikkate alınırsa daha da gerilere gitmişti. Bu zaman içinde işsizlik artmış, “*Jandarma dipçığı*” faaliyet göstermiş, “*ihmal edilmişlik*” kader olmuştu. Sonuçta Doğu'ya “*Mahrumiyet bölgesi*” adı verilmişti. Bazılarının “*Memleketin doğusu batısı yoktur*” sözüne de Bedirhan Özdemir tepki gösteriyordu. Bu iddialarda bulunanlara şu soruyu yöneltiyordu: Madem öyleyse “*Doğu neden mahrumiyet bölgesidir ve neden Doğu'ya üvey evlat muamelesi yapılıyor*” idi. Doğu-Batı farkı yoksa Doğu neden sürgün bölgesi haline getirilmişti¹⁴³.

Bedirhan Özdemir makalesinde Başbakan Süleyman Demirel'in günlerdir Batı'da çeşitli tesislerin temel atma törenine katılırken neden Doğu'da herhangi bir temel atma ve açılış töreni yapamadığını da sorguluyordu. Vardığı sonuç “*memleketin Doğusu-Batısı*” olduğu yönündeydi. “*Batı'ya fabrika, Doğu'ya komando*” düşmüştü. Doğu'da eşkıya kovalamakla “*Doğu Sorunu*”nun çözüldüğü savunulamazdı. Hâlbuki böyle yaparken bile farkında olunmadan yüzlerce kişiyi eşkıya yaptıkları belirtiliyordu. Batı'da neden eşkıyalık yoktu da Doğu'da vardı? Bunun nedeni ekonomik ve kültürel idi. Bu eleştirilerden Hüseyin Nihal Atsız da payına düşeni alacaktı. Bedirhan Özdemir son olarak Doğu halkının bütün bu olumsuzluklara rağmen bir de sürgün trajedisi yaşamak istemediğine atıfta bulunuyordu¹⁴⁴.

Yukarıdaki düşüncelere karşı yorumlar da yok değildi. “*Batman Sesi*” gazetesinin 13 Eylül 1967'deki nüshasında Mukdim Sümer, “*Silvan-Diyarbakır Mitingleri'nin İç Yüzü*” başlıklı bir makale yazdı. Yeri gelmişken burada Silvan Mitingi ile ilgili olarak yaptığı yorumlara değinmemizde fayda olacaktır. Ona göre Silvan Mitingi Beyannamesi, tamamıyla

¹⁴¹ **Adalet** (Ankara), 28 Ağustos 1967, s.1/7.

¹⁴² Fakat Mehdi Zana, 12 Mart 1971'den sonra diğer sebeplerden tutuklanınca Silvan Mitingi nedeniyle dağıttığı bildiriden dolayı ek olarak bir yıl daha hapis cezasına çarptırıldı. Bkz. M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.165.

¹⁴³ Bedirhan Özdemir, “*Doğu Sorunumuz*”, **Mücadele** (Siirt), (25 Ağustos 1967), s.2.

¹⁴⁴ B. Özdemir, “*Doğu Sorunumuz*”, s.2.

“Vatandaşı bölmek, nifak salmak, kamçulamak, körüklemek ve hatta aslında kıyam olan mitingin neticesinde bir isyan yaratmak amacına” hizmet ediyordu. Beyanname, “Kürtçülüğün doğması” ve masum vatandaşları zehirlemekten başka bir gaye taşııyordu. Beyanname de geçen “Dilin de en az diller kadar saygıya layıktır, şerefli bir insan olduğunu artık etrafa duyurmalısın” cümleleri Mukdim Sümer’e göre incelendiğinde “engerek yılanının zehri” kadar zehirliydi. “Kürtçe konuştuğun ve Kürt olduğun için senin ecdat topraklarından kovulmanı istiyorlar ve 20. Asır Türkiye’sinin bir yüz karası olan bölgenin bu geri bırakılmışlığını sana çok görüyorlar”¹⁴⁵ cümlesi de yazarın yaptığı değerlendirmede “haince bir uydurmanın, haince bir kalemin nifak tohumu” idi¹⁴⁶.

Mukdim Sümer’in nazarında beyannameyi hazırlayanların dilden, dinden, cinsten, dini inanış ve felsefi düşünüşten bahsetmesi, dil türeyişi teorilerine göre “zehirli ateş saçan kalemler” tarafından yazılmıştı. Yazara göre Diyarbakır, başkent kadar yatırım alıyordu ve bu bakımdan Silvan’da yapılan mitingde ifade edilenler yersizdi¹⁴⁷. Ayrıca miting beyanname si hiçte kalkınmaya dair iyi bir niyet yoktu¹⁴⁸. Silvan Mitingi beyanname si beyanname değil “Kıvılcımnâme” idi¹⁴⁹. Silvan Mitingi’nde açıkça “Kürtçülük propagandası” yapılmış ve dava “Geri kalmış şark” davasından çıkarılıp “Türk-Kürt davası” haline getirilmişti¹⁵⁰.

Silvan Mitingi’nden on gün sonra da Nihat Sargın ile Tarık Ziya Ekinci hâlâ bölgedeydi. 24 Ağustos 1967’de Gaziantep’te Lale Düğün Salonu’nda birer konuşma yaptılar. Ancak Silvan Mitingi’ni düzenleyenlerden farklı bir dil kullandılar. Toprak reformuna temas ettiler¹⁵¹. TİP’in bu toplantısı TİP marşı ve Âşık İhsani’den alınan bazı parçaların okunması ile sona erdi¹⁵². Diğerlerine oranla ülke sorunlarına daha olumlu yaklaşıyorlardı. Ayrıca Tarık Ziya Ekinci 5 Ekim 1967’de yine Gaziantep’e geldi. Burada bir basın toplantısı düzenledi. Fakat Doğu Mitingleri’ne dair bu basın toplantısında ne bir soru sorulmuş, ne de mitinglerin konusu açılmıştı. Konu yine toprak reformu idi. Burada dikkate değer bir konu olarak Tarık Ziya Ekinci’nin “Amerika ile kardeşiz” sözü üzerinde durulmalıdır¹⁵³. Emperyalizm karşıtı bir siyasal harekete mensup olan milletvekilinden böyle bir söylem işitmek pek olası olmasa gerekti. Asıl soru gazetecilerden gelmişti. TİP’in ABD’ye düşmanlığının sebebi sorulmuştu.

¹⁴⁵ Silvan Mitingi beyanname sinde geçmeyen fakat Mehdi Zana’nın başka bildirileri de bastırıldığını söylediğimiz bir bildiriden alıntı yapıyor olması muhtemeldir.

¹⁴⁶ Mukdim Sümer, “Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü”, **Batman Sesi**, (13 Eylül 1967), s.1/4.

¹⁴⁷ M. Sümer, “Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü”, **Batman Sesi**, (14 Eylül 1967), s.1/4.

¹⁴⁸ M. Sümer, “Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü”, s.4.

¹⁴⁹ M. Sümer, “Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü”, s.4.

¹⁵⁰ **Haber** (Gaziantep), 17 Ekim 1967, s.2.

¹⁵¹ **Sabah** (Gaziantep), 26 Ağustos 1967, s.1/4.

¹⁵² **Haber** (Gaziantep), 26 Ağustos 1967, s.4.

¹⁵³ **Güneyde Uyanış** (Gaziantep) 6 Ekim 1967, s. 1/4; **Sabah** (Gaziantep), 6 Ekim 1967, s.1/4; **Haber** (Gaziantep), 6 Ekim 1967, s.1/4.

O da partilerinin hangi konumda olursa olsun ABD Hükümeti ile bir düşmanlıklarının olmayacağına vurguda bulundu. Ona göre halkların kardeşliği ön planda olmalıydı. Eleştiriler ABD'ye yönelikti¹⁵⁴.

Silvan Mitingi'nin gerek hazırlık ve gerekse toplantı sürecini üç safhada değerlendirebiliriz. Bunlar mitingi düzenleyenlerin faaliyetleri; miting esnasında yaşananlar ve sonrasında yapılan tartışmalar. Mitingi düzenleyen komiteyi oluşturan kişiler ve destek aldığı kesimler bu açıdan önem arz etmektedir. Burada TİP'in de etkisini unutmamak gerekir. İkinci olarak miting esnasında hem katılımcıların niteliği hem de konuşmacıların gündeme getirdiği konuların vurgulanış tarzı bizlere önemli ipuçları vermekteydi. Doğu'nun geri kalmışlığı ve etnik sorunların gündeme getirilmesi, doğu-batı eleştirisi Silvan Mitingi'nin genel karakterini belirlemekteydi. Son olarak da kolluk kuvvetleri ile adli makamların miting sürecinde takındıkları tavır devletin konuya yaklaşımını belirlememizde oldukça etkiliydi. Bundan sonra yapılacak mitinglerde de benzer konuların gündeme gelmesi kuvvetle muhtemeldi.

B-DİYARBAKIR MİTINGİ (3 EYLÜL 1967)

1- Diyarbakır Mitingi İçin Yapılan Hazırlıklar ve Miting Beyannamesi

Silvan Mitingi'nden sonra öncekinin kapsamında yeni bir toplantının yapılması için belirlenen yer Diyarbakır idi. Mitingin öncülüğünü T-KDP'nin kurucularından Sait Elçi ile Ömer Turan ve Şefik İssı¹⁵⁵ yaptı. Miting izni için Emniyet Genel Müdürlüğüne, Kürtçülük davası şüphelilerinden Sait Elçi ile Ömer Turhan, Şefik İssı başvurdu. Basına yansıyan haberlere göre Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nce olası olumsuzluklar karşısında her şeyden sorumlu tutulacakları bildirilmişti¹⁵⁶.

Miting için yapılan başvuru kısa sürede ulusal basına yansıdı. Mitingi düzenleyenler için "*Son Havadis*" gazetesinin 2 Eylül 1967 tarihli nüshasında şöyle bir yorum yapıldı. Başvuruda bulunanların "*Kürtçü*" kimliği üzerinde durulmakta ve "*vatandaşlar arasında bölücülük yapıp, bölgecilik fikirlerini hortlatmaya çalışanların siyasi hüviyetleri ile*

---

¹⁵⁴**Haber** (Gaziantep), 6 Ekim 1967, s.4.

¹⁵⁵ Şefik İssı ya da Şefik İsi, 1913'de Diyarbakır'da doğdu. Şeyh Said'in silah arkadaşlarından Şeyh Fahri'nin yanında kaldığı, ona hizmet ettiği ve Şeyh Fahri öldükten sonra türbesini yaptığı söylenmektedir. Sonraki süreçte ise T-KDP üyesi oldu. T-KDP davasında suçlu bulundu ve hapis cezası aldı. Bkz. <http://www.xoybun.com/modules/Content/print.php?pid=657> (Erişim Tarihi: 05.06.2017); http://www.malabadi gazetesi.com/haber-23918-séx_said_hareketinden_bir_portre_.html (Erişim Tarihi: 05.06.2017);

¹⁵⁶**Adalet** (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5.

birbirleriyle kurdukları işbirliği hakkında” fikir verdiğine değinilmekteydi. “Kürtçüler-Bölgeciler ile Solcuların ittifak yapıp halkı meşru hükümete kışkırttıkları” vurgulanıyordu¹⁵⁷.

Bu haberlere rağmen miting için yapılan hazırlıklar kesintisiz devam ediyordu. Mitingin programı da belli olmuştu. Buna göre 3 Eylül 1967 Pazar günü saat 14.00’de Belediye Meydanı’nda gerçekleşecekti¹⁵⁸. Erzurum, Hınıs, Van, Bitlis, Siirt, Bingöl, Muş, Mardin, Elazığ, Tunceli, Urfa, Siverek, Ağrı’nın yanı sıra kırk dokuz ilçeden katılımcılar gelecekti. Çevre illerin de eklenmesi ile elli-atmış bin civarında bir rakam bekleniyordu. Bu yüzden otellerde yer bulmanın zor olacağı da basında yer alan haberler arasındaydı¹⁵⁹. Mitinge gazeteciler, yazarlar ve bütün aydınlar çağrılmıştı. Bu miting “*İktidarı protesto mitingi*” kapsamında gerçekleşecekti¹⁶⁰.

Miting talebinin hemen arkasından ise bir bildiri yayımlandı. Çevre illerin yanı sıra Tunceli’de de dağıtılan bu bildiri iddiaya göre “*yüzlerine maske takan ve sinsice hareket*” edenler tarafından gizlice dağıtılmıştı¹⁶¹. Bildiri şöyleydi:

“Doğulu ve Güneydoğulu Kardeş!

Yıllar yılı terk edilmişliğin, ihmalin, farklı muamelelerin kurbanı!

Cehaletin, işsizliğin girdabına düşen yirminci asrın Türkiye’sinde karanlık mağaralarda, kümes gibi evlerde yaşayan, hayvan nefesi ile ısınan, tezek yakan ezilmiş insan!

Bir gün dahi ümidini kaybetmedin. Hep bekledin, hep yalnız kaldın, hep uyutulduğun, yolsuz kaldın. Fabrika bacaları hayalinde boğuldu, işsiz kaldın. Kuru ekmek kavgasında mayın tarlalarında can verdin.

Bugün Türkiye planlı bir şekilde kalkınırken sen yine planlı bir şekilde geri bırakılmaktasın. İkinci beş yıllık kalkınma planı Batı-Doğu uçurumunu daha da derinleştirmektedir.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi seni öz yurdundan kovmayı düşünen Faşist-Turancı zihniyete karşı hükümet lakayt kalmıştır.

Planda ki haksız ve bölgeci tutumu takbih etmek ve Doğuyu hakir gören zihniyete hep bir ağızdan haykırmak için 3 Eylül 1967 Pazar günü saat 14.00’da Diyarbakır’da tertiplenen Doğu ve Güneydoğu Mitingine sen de katıl.

Diyarbakır Doğu ve Güneydoğu Mitingi Tertip Komitesi”¹⁶².

¹⁵⁷**Son Havadis**, 2 Eylül 1967, s.1/7.

¹⁵⁸**Demokrat Urfa**, 2 Eylül 1967, s.1/4, **Ulus**, 4 Eylül 1967, s.1; **Adalet** (Siirt), 6 Eylül 1967, s.1.

¹⁵⁹**Ulus**, 3 Eylül 1967, s.1.

¹⁶⁰**Ulus**, 31 Ağustos 1967, s.1.

¹⁶¹**Tunceli Sesi**, 5 Eylül 1967, s.1.

¹⁶²**Siirt**, 29 Eylül 1967, s.1; **Demokrat Urfa**, 2 Eylül 1967, s.1/4; Metnin Aynı; **Batman Sesi**, 19 Eylül 1967, s.1; Bildirinin gazeteye ilan şeklinde verilmiş nüshası için Bkz. Ek: 4.

Bu miting bir önceki Silvan Mitingi'nden daha kapsamlı bir hedef kitleyi buluşturmayı amaçlamıştı. Bunu bildirisinin sonundaki imzadan anlamaktayız. Miting bildirisinin içeriğinde; terk edilmişlik, ihmal, ayrımcılık, cehalet, işsizlik, farklı ideolojilerin baskısı ve yaşam şartlarının zorluğu karşısında her şeye rağmen direnen, mücadele eden bölge insanından bahsedilmektedir. Ekonomik olarak geri kalmışlığın sebeplerine değinilmekte ve bölgeler arası uçuruma vurguda bulunulmaktaydı. Bu şartları “*yaratan zihniyete karşı seslerini*” duyurması için halk mitinge davet ediliyordu.

Bildiri hem el ilanı olarak basılacak hem de gazetelerde duyurulacaktı. Beyannamenin Güzeliş Halk Matbaası'nda basılması, Diyarbakırlıların Şeyh Sait İsyanı'ndan ibret almamış olduklarının deliliydi¹⁶³. Yani “*Güzeliş Matbaası*” ismi, bir kıyam olan Doğu Mitingleri'nin art mesajı idi, bu güzel bir işti.

Bildiri, Diyarbakır dışında ki illerde gazete ilanı şeklinde halka ulaştırıldı. Örneğin Mardin'de yayınlanan “*Yeni Mardin*” gazetesinde, 28 Ağustos'tan 2 Eylül'e kadar ilan şeklinde yayınlanmıştı. Ayrıca Urfa'daki bir gazete de mitingden iki gün önce haber şeklinde duyuruda bulunmuştu. Yine “*Demokrat Urfa*” gazetesi doğrudan ilan şeklinde duyuruda bulundu¹⁶⁴. Siirt'te de bildiri metni birinci sayfaya taşınıyordu¹⁶⁵. Elazığ'da da bir kısmı yayınlanıyor ve mitingin yapılacağı haber veriliyordu¹⁶⁶. Burada ilginç olan AP'nin izlediği siyaset doğrultusunda kamuoyu oluşturmaya çalışan bir gazetenin de bu bildiriden halkı haberdar etmesiydi. Bu da bölgedeki AP oluşumlarının ne ölçüde parti ilkelerine bağlı olduğu tartışmasını beraberinde getirmekteydi. Ya da diğer tarafın bölgede ne kadar zemin tuttuğuna gösterge olsa gerekti.

Gazetelere ilan verme işi, bundan sonraki mitinglerde de sıkça uygulanacaktı. Aynı eylemi Batman Mitingi için Siirtlileri davet etmek üzere verilen gazete ilanında da tespit etmekteyiz¹⁶⁷. Diyarbakır Mitingi için verilen bu ilanlar da gösteriyor ki her konuda oldukça hazırlıklı davranılıyordu. Diyarbakır Mitingi için 30 Ağustos 1967'de yayınlanan “*Siirt*” gazetesinde şöyle bir yazı yayınlanmıştı. “*Yıllardır sefaletin kucağında terk edilen Doğulu ve Güneydoğulu vatandaşın feryatlarını bir mitingle duyurma hareketi şüphesiz ki çok daha yerindedir. Ve şurası da bir hakikattir ki şimdiye dek Doğu ve Güneydoğuyu kalkındıracağız diyenler hep bura vatandaşını kandırmış ve saflıklarını istismar etmişlerdir. Bura vatandaşına hep başka gözle bakmışlardır. Memleket kalkınmasından bahsedenler buraya*

¹⁶³Batman Sesi, 21 Eylül 1967, s.1.

¹⁶⁴Yeni Mardin, 28-29-30-31 Ağustos 1967, 1/2 Ekim 1967, s.2; Urfa Postası, 1 Eylül 1967, s.1; Demokrat Urfa, 2 Eylül 1967, s.1/4.

¹⁶⁵Siirt, 29 Ağustos 1967, s.1; Bkz. Ek: 5.

¹⁶⁶Elazığ, 30 Ağustos 1967, s.1.

¹⁶⁷Memleket (Siirt), 4 Ekim 1967, s.1; Bkz. Ek: 6.

hiçte memleket göziyle bakmamışlardır” denilmekteydi¹⁶⁸. Böylece başta iktidar partisi olan AP olmak üzere diğer bütün hükümetler suçlanıyordu. Böylece “*geri kalmışlığın*” gerekçesi bulunmuş oluyordu.

2- Dağıtılan Beyannameye Gösterilen Tepkiler

Diyarbakır Mitingi için hazırlanan beyannameye geçen cümleler ulusal basının çoğunda yer aldı. Adı geçen belge için “*Halkı isyana çağıran beyanname*” deniliyor, bir kısmı verilerek bunun “*Halkı bölgecilikle ayırmak niyeti taşıdığı*” söyleniyordu¹⁶⁹. “*Doğu’daki Müslüman Kürtler, bir avuç kızıl ajanın ve onlara inanan bazı ahmak gafillerin bu faaliyetlerini asla tasvip etmemekteydiler*”¹⁷⁰. Ulusal basın mitingleri düzenleyenleri ve beyannameleri yazanları Sovyet Casusu olmakla suçluyordu. Bu ve bu gibi yorumlar şüphesiz ulusal basında birçok kereler yapıldı ve daha sonraki mitinglerde de varlığını devam ettirdi.

Mitingin “*gerçek mahiyetini açıklayan ve vatandaşı milli birlik ve bütünlüğe davet eden*” beyannameler dağıtmaya da başlandı. Bu karşı beyannameler “*MDO, SDK, Eski Harbiyeli gibi imzalarla girişilen teşebbüsleri, yayınlanan bildirimleri, Solun tahriklerini hatırlayanlar, çıkarlarını huzursuzlukta arayan bir takım çevrelerin yeni taktiklere başvurma çabasını görmek üzere olduklarını hissetmekte gecikmeyenler*”¹⁷¹ tarafından yayınlanmıştı. Karşı beyanname şöyleydi:

“Senin milli varlığını istismar etmek ve seni komünizm denen korkunç sefaletin pençesine itmek isteyen menfur eller yine sana hitap ederek seni zehirlemek, anana, babana ve mukaddesatına ihanet ettirmek maksadıyla yapacakları mitinge davet etmektedirler. Bu mitingi tertip eden gizli ellerin kim olduğunu biliyor musun? Öyleyse biz sana söyleyelim! Yüzündeki maskeyi çıkarmaktan korkan kızıl zihniyet uşağı olup işçiden ve senden yana görünenlerdir.

Senin aklını çelmek isteyen kızıl uşaklar, istediğini elde ettiği zaman aile yuvan dağılmış, kızın ve karın elden alınmış ve sen yok olmaya mahkûm edilmiş bulunacağın gibi, bu güzel vatanın parça parça edilerek Sovyetlere teslim edilecektir.

Son Arap camiası içindeki parçalanmayı gördün. Komünistler, dost Arap ülkelerini İsrail gibi küçücük bir devlete paramparça ettirip kendi kucaklarına düşürdüler. Aynı zamanda bunlar, en büyük inancımız olan dinimizi dahi Arap ülkelerinde bir oyuncak haline

¹⁶⁸**Siirt**, 30 Ağustos 1967, s.1.

¹⁶⁹**Yeni İstanbul**, 1 Eylül 1967, s.1/7.

¹⁷⁰**Bugün**, 3 Eylül 1967, s.1/5.

¹⁷¹**Adalet** (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5; **Batman Sesi**, 20 Eylül 1967, s.1/4; **Yeni Harput** (Elazığ), 3 Eylül 1967, s.1.

getirip Müslüman Arap kitlelerini acılar içinde kıvrandırmaya mahkûm ettiler. Eğer bunlar gayelerine erişecek olurlarsa memleketimizde de milli bütünlük şuurunu yok edecekler ve bizleri de bu faaliyetleriyle aynı akıbete sürükleyeceklerdir.

Doğu ve Güneydoğulu kardeşim! Bu gerçekleri duy ve bilerek hareket et ve böyle alçakça bir mitinge gitme, gitmek isteyenleri de yolundan çevir. Güney ve Güneydoğulu kardeşin.”¹⁷²

Bu beyanname bölgenin çeşitli illerinde bastırılıp dağıtıldı. Örneğin Elazığ’da mitingden önce bu bildiri halka ulaştırıldı¹⁷³. Fakat bu beyannamenin milli birlik ve bütünlüğe davet etmediğini düşünenler de vardı. Onlara göre “*kapı altlarından atılan ve sokaklarda dağıtılan*” bu beyanname, “*kötü maksatlı bir teşekkül*” tarafından bastırılıp dağıtılmıştı¹⁷⁴.

Diyarbakır Mitingi Beyannamesi’ne bir cevap da çok geçmeden, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği (TKMD)’den¹⁷⁵ verildi. TKMD Genel Yönetim Kurulu adına Genel Başkan Saffet Solak’ın yayınladığı bu bildiri:

¹⁷² **Adalet** (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5; **Batman Sesi**, 20 Eylül 1967, s.1/4; **Yeni Harput** (Elazığ), 3 Eylül 1967, s.1.

¹⁷³ **Elazığ**, 3 Eylül 1967, s.1.

¹⁷⁴ **Işık** (Batman), 4 Eylül 1967, s.4; **Batman Sesi**, 19 Eylül 1967, s.1/4.

¹⁷⁵ TKMD’ler 1950-1970 yılları arasında etkisi yadsınamayacak siyasi yapılanmalardandır. Bu derneklerin antikomünist söylemi, tarihsel kökenleri Osmanlı’ya uzanan ve Türk toplumunda var olan “*Moskof*” imgesinin oluşturduğu “*dış düşman*” düşüncesinden büyük oranda destek almıştır. Soğuk Savaş dönemi Sovyetler ve ABD politikalarının Türkiye’nin iç politikasına yansımaları sonucu kurulmuşlardır. Ayrıca kuruluşlarında Türkiye’deki Tek Parti dönemi laiklik uygulamalarının milliyetçi ve dindar çevreleri susturmasından da beslendiği söylenmektedir. 1945-1960 arası dönemde ise CHP ve DP’nin sol siyasete bakışındaki izole edici benzerlikten faydalanarak ortaya çıkmıştır denebilir. TKMD’ler 1950, 1956 ve 1963 yıllarında üç defa kurulmuşlardır. 1950’de Zonguldak’ta, 1956’da İstanbul’da, 1963’de ise İzmir’de oluşturuldular. 1963’de İzmir’de kurulan TKMD tüzüğü’nün 2. Maddesi’nde ise kuruluş amacı şöyle belirtilmektedir: “*Dernek; başta Komünizm olmak üzere, yıkıcı, yıpratıcı ve bozguncu fikir ve cereyanlarla mücadele etmek, milli kültürümüzü, milli ve manevi değerlerimizi korumak gayesi ile kurulmuştur*”. 2. Maddenin devamında ise bu maksada ulaşmak için yapılması gerekenler şöyle sıralanıyordu: “*Tarih, vatan, kültür ve kader birliği şuurunu kökleştirmek, demokratik nizam ve insan hakları fikrini kıymetlendirmek, içtimai tesanüt fikrini yaymak, Türk vatani ve milliyeti için her türlü fedakârlıktan çekinmeyen ve bencillikten uzak mefkurecilerin çoğalmasına çalışmak, ahlak, adalet ve ananelere uygun yaşamayı ve milli mukaddesata hürmeti telkin etmek, Türk hars ve mukaddesatına aykırı cereyanlara ve komünizm afeti ile mücadele etmek*”. Derneğin amacı Kuruluş amaçlarına ve beslendikleri düşünceye koşut olarak toplumda var olan “*Moskof*” imgesine ve “*iç düşman*” olan “*komünizme*” ve “*komünistlere*” karşı söylemler ürettiler. Bu söylemlerini “*Komünizmle Mücadele-Milliyetçi Siyasi Dergi*”, “*Komünizmle Mücadele-Hürriyet ve Demokrasinin Yılmaz Müdafiyiz*”, “*Komünizmle Mücadele Birliği*”, “*Türkiye Komünizmle Mücadele*”, “*Mücadele*”, “*Komünizmle Savaş*”, “*Komünizmle Mücadele-Tanrı Türkü ve İnananları Korusun*” gibi dergilerde yayınlamışlardır. Derneğin ideoloji ve eylemsel olarak en yoğun dönemi 1967-1969 arası dönemdir. 1968 Kongresinde ise tamamen AP kontrolüne geçmiştir. Derneğin bütün olarak AP kontrolünde olduğu yıllar 1969-1977 arası kapsamaktadır. Dernek sol görüşün “*Kanlı Pazar*” sağ görüşün ise “*Kızıl Pazar*” olarak adlandırdığı 16 Şubat 1969’deki İstanbul Beyazıt Meydanı’nda ABD 6. Filo’sunu protesto gösterisinde çıkan olaylarda etkin rol oynamıştı. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası Ankara ve Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlıkları yayınladıkları 12 numaralı bildiri ile TKMD’ler ile beraber birçok derneğin faaliyetlerini durdurma kararı aldı. Sıkıyönetim Mahkemesinin kararını kaldırılmasından sonra derneğin etkinlikleri 1971 ile 1977 yılları arası sürdü. Ancak bu dönemdeki siyasal ve kültürel etkinlikleri toplumda belirgin bir yankı uyandırmadı. Bkz. Ertuğrul Meşe, **Komünizmle Mücadele Dernekleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.53-194.

“Son zamanlarda yurdun muhtelif yerlerinde, halkımızı ayırıcı ve parçalayıcı mahiyette, nifak vesikaları şeklinde bir takım beyannameler dağıtıldığına şahit olunmaktadır. Bu kabil beyannameleri tertip ve tanzim edenler Türk Milletini tanımamaktadırlar.

Geniş ve şerefli bir maziye sahip olan ve tarih boyunca beşeriyetin efendiliğini yaparak dünya halkını birliğe ve huzura davet etmiş bulunan bu millet ayırıcılığa nefretle bakar. Ecdadından tevarüs ettiği büyük mana ahlakı böyle bakmasını icap ettirir.

Bu büyük millet, gönlündeki sevgi, muhabbet ve fazilet unsurlarına muvafık düşen her hareketi kabul eder ve ettirir. Buna mukabil uygun düşmeyenleri de reddeder ve peşinden gitmez. Bu itibarla Türk milletini iyi tanımak icap etmektedir.

Tarihen sabit olduğu gibi, Türk milleti gönlündeki hayra ve fazilete temayül neşesiyledir ki, bu vatani, kendi ruhunda meknuz aşk-ı ilahi almış, bu aşk uğruna kanını dökmüş, arkamda kalanlar serbest Allah desin, sapık nazariyelerle yolundan inhiraf ederek insan putuna tapmasın, zulmü gördüğü yere adli, cehli gördüğü yere ilmi vazetsin diyerek şehit olmuş ve annesinin arkandan vurulursan sütümü helal etmem şeklindeki ikazına sadakat göstermiş ve her zaman ve mekânda da göstermeye namzet yaşamaktadır. Bu büyük milletin, bu ulvi neşesiyledir ki bu vatan son hengâmelerde elimizde kalmıştır. O halde şu husus bir bedahet halinde aşikârdır ki, tarih, Türk vatanının tapusunu Allah diyenlerin üzerine tescil etmiştir.

Nitekim her zaman ve daima görüldüğü gibi, devletimizin çok partili siyasi devreyi idrak ettiğinden bu yana, Türk milleti bu hissiyatına hürmet edenlere azami teveccühü göstermektedir.

Mukabil taraflar ne kadar geniş teşkilat ve gayrete sahip olurlarsa olsunlar, milletin rağbetinden mahrum kalmaktadırlar. Bu millete hizmet etmek isteyenlerin milletin bu hissiyatına intibak etmeleri kati zaruret halindedir.

Seçimlerden gayri, sinema, konferans, kitap, tefrika ve beyannamelerde Türk Milleti hadiseleri daima bu kıstas ile değerlendirmektedir. Hatta milletin bu temayülünden istifadeyi bilen ve hattı zatında bu histen mahrum olan bazı yevmi gazeteler, mukaddes aylarda dini tefrikalar neşretmek suretiyle para kazanmanın yoluna dahi bakıyorlar. Bu itibarla Türkiye’de bazı derneklerin, siyasi partilerin faaliyetleri, hatta bilirkişi raporları, içtihat kararları millet tarafından aynı tahlil laboratuarından geçirilir, neticeler kendi inanç sistemine muvafık düşerse muteber addedilir, düşmezse gayri muteber olarak telakki edilir. Meselelerin hallinde bu husus çok mühimdir zira en büyük bilirkişi heyeti millettir. Binaenaleyh millet nezdinde, sessiz ve sözsüz de olsa redde duçar olabilecek faaliyetlerin akibeti hüsrandır. Akibeti hüsrana olan faaliyetleri icra sahasına sokabilen birkaç kişi

kendilerine gençlik süsü verebilirler. Böylelerinin milletle ilgisi yoktur. Bunlar suni ilkahla meşgul olmaktadır. Bu sebeple çalışmalarının neticesi gayrimeşru addedilmeye mahkûmdur.

Netice itibariyle, Türk münevverlerinin, siyasilerinin, adliyesinin, maarifinin ve bütün teşkilatın bu hakikati peşinen ve acilen kabul ve idrak etmesi zaruridir.

Ayrıca kandan ve kinden bahsedenlerin faaliyet sahaları bu toprak değildir. Ev sahibinin arzusu hilafına, fikir tezgâhına küfür bezi dokunmaz. Hiç olmazsa üstatları kadar anlayış gösterebilirler de, kapılar açık, hudut dışına çıksınlar ve ondan sonra faaliyetlerine devam etsinler. Bu gruptan olanlara tavsiyemiz budur. Hüküm büyük millete aittir”¹⁷⁶ denmekteydi. Yazının kaleme alınış tarzı ve değinilen konular Doğu Mitingleri’ne karşı propaganda niteliği taşımaktaydı. Birleştirici bir dil kullanılmıştı. Kürt siyasal hareketinin son günlerde yaptığı eylemleri düzenleyenler yurdu terk etmeye davet edilmekteydi.

Mahalli çevrelerce “Bölgeci” olarak tanınmış Necip Başak’ın mitingin düzenlenmesinde büyük katkısı olmuştu. Ulusal basına yansıyan haberlere göre miting bir hak arama mücadelesi değildi. Amaç ayrımcı ve ayrılıkçılıktı bir düzen için kamuoyu oluşturmaktı. Kürtçü kimliği ile tanınan Sait Elçi, Ömer Turan, Halit Ayçiçek gibi isimlerin varlığı bunun bir delili idi. Yine basına yansıyan haberlere göre Silvan’da olduğu gibi Diyarbakır Mitingi’nde de T-KDP rol oynamaktaydı. Hatta T-KDP’nin Rus Komünist Partisi’nin talimatına uyarak hareket ettiği iddia edilmekteydi¹⁷⁷. Sadece miting bildirisi bile asıl niyetin ne olduğuna yeterliydi. Bildirinin dili de “Sol taktiğin” bir ürünü olarak değerlendiriliyordu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Tertip Komitesi imzasını taşıyan bu bildirinin teması “bölgecilik” idi. “Kıbrıs Mücahitlerinin fevranlarını” istismara kalkanlar ve iktidar-muhalefet çekişmesinden istedikleri sonuca ulaşamayanlar, “sol tahrikçiliğine” başlamış, bu da olmayınca “hayli tehlikeli olan bölgecilik oyununa” yönelmişlerdi. Bu “mevsimsiz bildiri” öyle bir tesir etmişti ki, Türkiye’nin gündemini değiştirmişti¹⁷⁸. Diğer taraftan “Ötüken” dergisine cevap verilmesi ve plan hususunda hükümet programının eleştirisi gerçekte “Masum bir maksadın ifadesi” olabilirdi. Fakat gerçekler mitingde yapılan konuşmalar incelenirse açığa çıkarılabildi¹⁷⁹.

Akşam gazetesinin 3 Eylül 1967’deki nüshasında ise FKF İstanbul Şubesi’nin yayınladığı bir bildiriden bahsedilmekteydi. Bildiride doğudaki hareketliliği ve yapılan

¹⁷⁶İkinisan (Van), 31 Ağustos 1967, s.1/4; Tunceli Sesi, 3 Ekim 1967, s.1.

¹⁷⁷Yeni Tanın, 3 Eylül 1967, s.1/7.

¹⁷⁸Türk Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel’in istifası, devlet sınırlarının iki parlamenter tarafından yabancı devletlere satıldığı iddiası yolundaki haberler ile iktidarı “muhayyel olaylarla hırpalama gayretlerinin önemleri kaybolmuştu”. Bkz. Adalet (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5.

¹⁷⁹Haber (Gaziantep), 17 Ekim 1967, s.2.

toplantıları “*çilekeş Doğu Anadolu emekçilerinin düzenlediği*” eylemler olarak tanımlıyordu. Bu bir “*isyan*” idi. Diyarbakır’da % 67, Hakkâri’de % 81 ve Mardin’de de % 90 oranında “*Türkçe öğretilmemiş*” insanın, “*açlığa mahkûm edilip hor görülen ve hatta sınırlarımızdan sürülsünler denilen mazlum bir kesimin*” isyanı olduğu söyleniyordu. Bildiri anayasal hakkını kullananlara asi diyenleri, demokrasi düşmanı olarak ilan ediyordu¹⁸⁰. FKF’nin yayınladığı bildiride, “*Türkçe öğretilmemiş insanlar*” ifadesi ilerleyen süreçte tamamen bunun zıddına dönüşecekti. Bu tam bir ironi idi. 1967 Eylülünün şartlarından mı yoksa izlenilen bir siyasetin gereği mi olduğunu zaman gösterecekti.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye’nin gündemi değişmişti. İçişleri Bakanı Faruk Sükan’a göre, aşırı cereyanlara karşı mücadele sadece kanunlar çerçevesinde değil sosyal, kültürel, ekonomik tedbirlerle birlikte yürütülecekti. AP hükümeti konuyu bütün yönleri ile ele alma çabası içerisindeydi¹⁸¹. Başbakan Süleyman Demirel de AP Genel İdare Kurulu Toplantısı’nda “*topraksız köylüye devletin 5.000.000 dönümlük arazi dağıtacağını bildiriyor ve Türkiye’de her meseleyi pervasızca istismar eden sol kanat devlet gücünü anlayacaktır*” diyordu. Ankara’da yayınlanan “*Adalet*” gazetesinin 5 Eylül 1967 ‘deki nüshasında ayrıca “*Malum çevrelerin... Sol ve Bölgecilikle hücumu*” geçecekleri belirtiliyordu. Gazete izlediği yayın politikasının bir gereği olarak şu yorumu da yapmaktan geri durmuyordu: Buna göre adı geçen çevreler Türkiye’de bir “*köylü Başbakan*” ile Anadolu’nun imkânsızlığında yetişmiş devlet adamlarının iş başında bulunduğunu unutuyorlardı. “*Seni uyuturlar*” dedikleri Doğulu, elbette Keban’ı, çimento ve süt fabrikalarını, üniversitelerini hatırlayacaklardı. Ayrıca yüksekokullarla parlamentonun açılış günlerinin yaklaştığı günlerde, bütün bu çıkışların birer zemin yakalama çabası olduğu unutulmamalıydı¹⁸².

Anlaşılabileceği üzere yayınlanan bildirimlerde ve düzenlenen toplantılarda sıkça geçen köy, köylülük, kandırılan insanlar ve “*fukaralık*” söylemine AP kadrolarının köken olarak geldiği kaynağa dikkat çekilerek cevap verilmeye çalışılmaktaydı. Türkiye’yi köyde doğup büyümüş bir başbakan yönetmekte ve onun kadroları da yine büyük olanaksızlıklar içinde okumuş ve Türkiye’nin kaderine şimdi yön veren insanlardı. Gazeteye geri kalmışlık suçlamalarına da bölgeye yapılan ve yapılmakta olan fabrikaları örnek vermekteydi.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Diyarbakır Mitingi için yayınlanan beyanname sadece bölgede değil yurt genelinde tepkiye sebep oldu. Mitingde ifade edilenlerle aynı siyasi

¹⁸⁰ Akşam, 3 Eylül 1967, s.1.

¹⁸¹ Son Havadis, 3 Eylül 1967, 3 Eylül 1967, s.1.

¹⁸² Adalet (Ankara), 5 Eylül 1967, s.5.

söylemi paylaşan çevreler buna destek verdi. Buna karşılık gerek hükümet gerekse muhafazakâr kesimlerden ise tepki gösterildi. Onlarda karşı beyannameler ve eleştirel yazılar yayınladılar. Yapılan suçlamalar şöyle idi: İsyân bildirgesi, bölgecilik, kızıl ajanlık, Sovyet casusluğu, sapıklık, din dışı görme... Bunun yanı sıra komünistlerin Arap ülkelerini İsrail'e paramparça ettirdiği de iddia edilmekteydi. Mitingi düzenleyenlerin siyasal geçmişleri de sıkça gündeme getiriliyordu.

3- Diyarbakır Mitingi (3 Eylül 1967)

Mitinge bölgede büyük ilgi gösterildi¹⁸³. Diyarbakır'da yapılan miting adeta Silvan Mitingi'ni "gölgesi altına" alacaktı. Bazı kesimler Diyarbakır Mitingi'ni her nerede ifade etseler bunu bir "ilk" olarak değerlendirmeyi tercih edeceklerdi¹⁸⁴. Diyarbakır Mitingi'nde asayiş sağlamaya üzere Siirt Komando Taburu'ndan askeri birlikler gönderildi¹⁸⁵. "Siirt" gazetesinin 2 Eylül'de yayınlanan nüshasına göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun dertlerini dile getirecek bu mitinge gitmek her aydın gencin vazifesiydi. Siirt mitinge komando taburu gönderirken birçok "aydın genç" de gönderiyordu¹⁸⁶. Devlet, Diyarbakır Mitingi için geniş güvenlik önlemleri almıştı. Bunun sebebi "El altından asıl maksada hizmet edilmesini önlemektir"¹⁸⁷.

Böylece ülke gündeminde ağırlıklı olarak yer tutacak olan Diyarbakır Mitingi için hazırlıklar tamamlandı. Sıra mitinge geldi. Yapılan konuşmalar ve atılan sloganlar bir önceki mitinge benzerdi. Kamuoyunda yoğun olarak tartışılmış olması, mitinge katılımı da yüksek tuttu. Alınan güvenlik önlemleri içinde; "Ey Turan ve Kızılelma maceraperestleri! Menfur ve meşum teşebbüsünüze geçtiğiniz an kefensiz ve mezarsız olarak Dicle ve Fırat'ın engin sularında yok olup gideceksiniz", "Batiya fabrika Doğuya komando", "Günahımız Kürt oluşumuzdur", "Bizi sürenlere hodri meydan", "Doğu mebusları! Vazifenizi biz görüyoruz",

---

¹⁸³ Bu tarihten bir buçuk ay sonra TİP'in 16 Ekim 1967'deki etkinliğine ise katılım düşük olacaktı: Adı geçen etkinlikle ilgili olarak yerel basına ulaşma girişimlerimiz kurumsal gerekçeler ileri sürülerek reddedildi. Konu hakkında TİP Mitingi'ne şahit olan Necati Güllülü'nün tarafımıza aktardığı bilgilere sahibiz. Kendisi Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde öğrenciyken Öğretim Üyesi Osman Arıkan'ın yaptığı Gıda ve Sanayi anketini sahada uygulamak için oluşturulan ekibin içerisinde yer almıştı. Diğer çalışma arkadaşları ise Handan Şirin ve Alaattin Başar idi. Bu saha çalışması için Diyarbakır ve Erzincan'a gideceklerdi. Diyarbakır'dayken TİP'in 16 Ekim'deki mitingine şahit oldular. Necati Güllülü'nün ifadesine göre "Bir avuç insan mitingi izliyordu. Biz mitinge katılımın az olmasına çok sevindik. Eski DP milletvekillerinden birisinin Diyarbakır'da sahibi olduğu traktör acentesine uğradık. Kendisine mitingden bahsettik. Bize dedi ki; Diyarbakır'da TİP tutunamaz". Necati Güllülü kendi değerlendirmesini de tarafımızla paylaştı. Ona göre "Diyarbakır Erzurum'dan daha sağcıydı. Diyarbakır dışarıdan göç aldıktan sonra bugünkü duruma" erişmişti. (Necati Güllülü ile 29.06.2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi)

¹⁸⁴ Siirt, 2 Eylül 1967, s.1.

¹⁸⁵ Yeni Siirt, 4 Eylül 1967, s.1.

¹⁸⁶ Siirt, 2 Eylül 1967, s.1.

¹⁸⁷ Son Havadis, 2 Eylül 1967, s.7.

“Doğu milletvekilleri! Hakkımızı aramıyorsanız istifa edin”¹⁸⁸, “Türkiye Hepimizindir”, “Milletler aya Doğulular yaya”, “Batıya fabrika Varto’ya barika bu mu harika!”, “Savaşta Doğulu vurur barışta Doğulu vurulur”, “Kovulmayız kovarız”¹⁸⁹ gibi sloganların yazıldığı dövizlerle dolu meydana miting başladı.

Konuşmacılardan İdris Arıkan ve İrfan Azizoglu insanca yaşama hakkı elde edilinceye kadar mücadele edeceklerini, mitingden önce halkın toplantıya katılmaması için dağıtılan beyannameleri hazırlayanların “Kafalarının ezileceğini” söylediler. Bahri Koçkaya¹⁹⁰ “Aziz Doğulu ve Güneydoğulu Kürt kardeşlerim” diye söze başladı. Adapazarı deprem felaketzedelerine yapılan yardımın Hınıs depreminden farklı olduğunu söyledi. Malatya’dan mitinge katılan Hasan Akkuyu/Akkuzu “Malatya’da ki Kürt kardeşlerimden aziz Kürt kardeşlerime selam getirdim” diyerek söze başladı. Halka Kürtçe hitap etti. Muş’tan Yahya Bozkurt ise Doğu’nun sahibi olduklarını vurguladı. Siirtli Cahit Ülgen¹⁹¹, Veysel Karani ülkesinin Kürtlerinden selam getirdiğini söyledi. Konuşmasının devamında Kürtçülükten bahsetti ve hapisten korkulmaması gerektiğini belirtti. Urfalı Avukat Adil Rasgeldi ise 1967’den kırk beş yıl önce yani 1922’de “Kürt askerlerin zaferi kazandığından” bahisle “düşman çizmesinden kurtardıklarının Kürtleri sömürmesine” hayır demeye geldiğini söyledi. Tarık Ziya Ekinci’de mitingde konuştu. O da tıpkı İdris Arıkan ve İrfan Azizoglu gibi halkın

¹⁸⁸ **Mesuliyet** (Ağrı), 10 Eylül 1967, s.1.

¹⁸⁹ **Ulus**, 4 Eylül 1967, s.7.

¹⁹⁰ Diyarbakırlı Bahri Koçkaya Doğu Mitinglerinde etkin rol oynadı. 1967’den önceki süreçte de siyasi çizgisini hiç değiştirmede. Örneğin 1963’te yayınlanmaya başlanan “Deng” dergisini kuruluşunda desteklemiştir: “Açtığımız çığırda dolay size minnet ve şükranlarımızı arz eder, bu yolda başarınız için üzerime düşen her ödevi yapacağımı belirtirim” demiştir. “Dicle-Fırat” gazetesinde Kürtçe şiirler yayınladı. Bu gazetenin Folklor Derleme Kolunda Kürt Edebiyatı ve Kürt tarihi hakkında araştırmalarda bulundu. Ayrıca Doğu Mitinglerinde yaptığı konuşmalardan ötürü Davut Özcan ile birlikte yargılandı. Bkz. “Okuyuculardan”, **Deng**, S. 2, (15 Mayıs 1963), s.17; **Dicle-Fırat, No:1-8 (1962-1963)**, APEC Yayınları, Stockholm, 1997, s.5-8; M. Zana, **Zelal, Yeniden Doğuş**, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 8; <https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/> (Erişim Tarihi: 05.06.2017)

¹⁹¹ 1940’da Siirt’te doğdu. Siirt Lisesi’ni bitirdi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne girdi. Mezun olduktan sonra on iki yıl Siirt’te serbest avukat olarak çalıştı. Bu sırada Doğu Mitinglerinden sadece Diyarbakır’dakine katıldı. Kendisi bu sıralarda Siirt Halkevi Başkanı idi. 1973’de ise Turhan Fevzioğlu’nun teşviki ile Siirt’te GP’yi kurdu. Partinin İl Başkanlığı’nı yaptı. 1974’te Siirt’ten ayrıldı. Halen Ankara’da avukatlık yapmaktadır. 14 Haziran 2017’de kendisiyle yaptığımız görüşmede; mitinge “spontane” katıldığını, bölgede ulaşım için gerekli olan yolların yetersizliğinden ötürü anayasanın seyahat özgürlüğü maddesinin tamamıyla uygulanmadığını, buna rağmen vergi memurlarının gelip vergilerini aldıklarını söyledi. “Biz sadece geri kalmışlığa başkaldırdık. Yol, okul yapılınsın, elektrik, su getirilsin” dedi. Mitingde Sait Elçi ile tanıştıklarını, Sait Elçi’nin kendisine “Hanımım Türk’tür. Çocuklarımız da Kürtçe bilmez” dediğini aktardı. Kendisi daha sonradan mitingde yaptığı konuşmadan dolayı tutuklandı. Ceza hukukununun 141 ve 142. Madde’den yargılandı. Cezaevinde bir gece kalmasına rağmen yargılanması birkaç ay sürdü. Bu süreçte yaptığı konuşmadan ötürü mahkeme bilirkişi raporuna müracaat etti. Daha sonra beraat etti. İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ın görüşmek üzere kendisini davet ettiğini ve ona “Cahit Bey, biz sizi araştırdık. Siz milliyetçi adamsınız. Bana bu mitinglerin gerçek amacını söyler misiniz?” dediğini anlattı. Cahit Ülgen ise “Adım başı fabrika yapılırsa bu mesele yine devam eder. Ben bu mitinglerin gerçek amacını gördüm. Sadece tek bir mitinge katıldım. Bir daha da mitinglere gitmedim” dedi. Ayrıca mitingde konuşan İdris Arıkan’ın da kötü niyetli olmadığını yaptığımız görüşmede belirtti. (Cahit Ülgen ile 14 Haziran 1967’de yapılan görüşmede edinilen bilgi)

mitinge katılımını önlemeye çalışan kesimlere suçlamada bulundu¹⁹². Türkiye'nin Doğu ve Batı bölgeleri arasında her bakımdan derin bir uçurum olduğunu söyledi. Asırlardan beri ihmal edilmiş Doğu'nun kalkınmasının bugün politikacılar arasında polemik konusu olduğundan bahsetti¹⁹³.

Erzurum Atatürk Üniversitesi Güneydoğu Talebe Derneği Başkanı da konuşanlar arasındaydı ve “*Hak verilmez alınır*” dedi¹⁹⁴. Konuşmacılardan CHP İl Başkanı Behçet Nergiz, Diyarbakır Mitingi'nin yapıldığı gün Ankara'da konuşan Süleyman Demirel'in AP Genel Kurul Toplantısı'nda söylediklerinden habersizdi. Başbakan, devletin elindeki toprakların tesbitine çalıştıklarını, bunun topraksız köylüye dağıtılacağını söylemişti¹⁹⁵. Behçet Nergiz ise bunlardan habersiz; “*Bu miting, Doğu'ya ve Doğululara ayrı gözle bakan, bölücü ve yıkıcı bir zihniyeti bölmek ve İkinci Beş Yıllık Plan'da Doğu'ya yeni bir şey verilmediğini tenkit etmek ve ilgililerin dikkatini önemli meseleler üzerine çekmek için tertip etmiş bulunuyoruz. Batı'da durmadan temel atan ve açış merasimleri yapan hükümetin, kendi kaderiyle karşı karşıya bulunan Doğu'da nutuklarla iktifa etmesini protesto ediyoruz. Memleket bütünlüğünü şuurlu bir şekilde muhafaza etmeyi mukaddes vazife addeden Doğulular, haklarını da müdafaa etmeye muktedirler. Doğu'ya yöneltilen bölücü zihniyete karşı, sesini çıkarmayan basın da üzüntümüze mucip olmuştur. Bu arada camilerde miting aleyhinde vaizler verilmesi bizleri üzen ayrı bir olaydır*” demişti¹⁹⁶.

Mitingde Edip Karahan¹⁹⁷ da tıpkı Bahri Koçkaya gibi “*Merhaba Kürt kardeşlerim*” diyerek söze başlamış, konuşmasının diğer bölümünde ise Cevdet Sunay'ın¹⁹⁸ Bingöl ziyaretine değinmiş ve “*Yaklaşık on gün önce, vurdumduymazlardan biri Bingöl'e gelerek,*

¹⁹² **Mesuliyet** (Ağrı), 10 Eylül 1967, s.1/4.

¹⁹³ **Ant**, S. 37, (12 Eylül 1967), s.2.

¹⁹⁴ **Mesuliyet** (Ağrı), 12 Eylül 1967, s.1.

¹⁹⁵ **Kars**, 5 Eylül 1967, s.1.

¹⁹⁶ **Milliyet**, 4 Eylül 1967, s.3; **Ulus**, 4 Eylül 1967, s.1/7, **Medeniyet** (Ankara), 4 Eylül 1967, s.1.

¹⁹⁷ 1930'da Mardin'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu fakat mezun olamadı. 1960'da bir süre TİP Eminönü şube başkanlığı yaptı. İlk sayısı 1 Kasım 1962'de yayımlanan “*Dicle-Fırat*” dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Bu gazetede “*Edip Osmanoğlu*” adıyla çeşitli yazılar da yazdı. Komünistlik propagandası yaptığı ve “*Forum*” dergisindeki yazılarından ötürü tutuklanmasının yanı sıra Doğu Mitinglerinde yaptığı konuşmalardan ötürü hapis cezası aldı. Ayrıca 1971 Muhtırası sonrası DDKO ve T-KDP davalarından yargılandı. 1976'da İstanbul'da öldü. Bkz. M. Zana, **Zelal, Yeniden Doğu**, s.8; <http://www.derikdernek.com/yazidetay.asp?YaziID=114> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

¹⁹⁸ 1899 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum, Kerkük, Edirne ve İstanbul'da Kuleli Askerî Lisesi'nde yaptı.1917'de subay adayı olarak eğitim kampına katıldı. Aynı yıl Filistin cephesinde görev aldı. 1918'de Mısır'da İngilizlere esir düştü. Esaretten döndükten sonra Kurtuluş Savaşı'na katılarak önce Güney, ardından Batı cephesinde hizmetlerde bulundu.1927'de Harp Okulu'nu, 1930 yılında ise Harp Akademisi'ni bitirdi. 1949'dan sonra generalliğe yükseldi. 1960'da Genelkurmay Başkanlığı'na atandı.1966'da emekliye ayrılmasının ardından Cumhuriyet Senatosu kontenjan üyeliğine getirildi. 28 Mart 1966'da TBMM tarafından Türkiye'nin beşinci cumhurbaşkanı seçildi. Yedi yıllık görev süresini tamamladıktan sonra 1973 yılında cumhurbaşkanlığından ayrıldı. 1980'deki askeri müdahaleye değin anayasa gereğince Cumhuriyet Senatosu üyesi oldu.22 Mayıs 1982'de öldü. Bkz. http://www.tcgb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/cevdet_sunay/ (Erişim Tarihi: 05.06.2017)

orada bir konuşma yapmış ve konuşmasında saçmalamış, aklınca kendini bir şey sanıyor” demişti¹⁹⁹. Edip Karahan’ın “Vurdumduymazlardan biri” dediği Güven Partisi (GP)²⁰⁰ Genel Başkan Yardımcısı Ferit Melen²⁰¹ idi. Doğu’ya GP’nin yaptığı gezinin gerekçesini “Memleketi birkaç fıkra yazarının felakete sürüklemesine engel olmak için ortaya çıktı”²⁰² diye açıklamıştı.

Doğu Mitingleri’nin başlamasına sebep olan gerekçe Hüseyin Nihal Atsız’ın yazdığı makale idi. Doğal olarak bundan Edip Karahan da haberdardı. Kendilerini bölgenin asıl

¹⁹⁹ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.93-94.

²⁰⁰ 12 Mayıs 1967-16 Ekim 1981 tarihleri arasında varlığını sürdüren siyasi parti. GP resmi olarak 12 Mayıs 1967’de kuruldu. 1965 yılında CHP’nin “Ortanın Solu” politikasını ortaya atmasıyla parti içinde muhalefet oluştu. Akabinde 1965 seçimleri de kaybedilince bu tepkiler büyüdü. 1966 senato seçimlerinden sonra parti içindeki muhalefet ayaklandı ve “Ortanın Solu” politikasının sonlandırılmasını istediler. Muhalefette parti meclisi üyeleri Kayseri Milletvekili ve Grup Başkanvekili Turhan Feyzioğlu, Ankara Milletvekili Emin Paksüt, İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, Tekirdağ Milletvekili Orhan Öztrak, Muğla Milletvekili Turan Şahin, Van Senatörü ve Senato Grup Başkanvekili Ferit Melen, Ağrı Senatörü ve Senato Grup Başkanvekili Fehmi Alpaslan, Balıkesir Milletvekili Süreyya Koç vardı. Bu muhalif grup “8’ler grubu” olarak adlandırıldı. CHP IV. Kurultayı’ı ise bu muhalif gruba cevap vermek üzere toplandı ve alınan kararlar muhaliflerin aleyhine oldu. 8’ler, kurultayın sonucunu beklemeden partiden ayrıldı ve 12 Mayıs 1967’de GP’yi kurdular. GP’ye CHP’den istifa etmiş elli iki senatör ve milletvekilinden kırk beşi kurucu üye olarak katıldı. Partinin temel görüşü Atatürk ilkelerinden başka bir şey değildi. GP’nin adı I. Olağanüstü Büyük Kongresi’nde alınan kararla Milli Güven Partisine dönüştü (17 Ocak 1971). Daha sonra partinin adı tekrar değiştirildi ve MGP’nin adı III. Büyük Kongre ile Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) oldu (3-4 Mart 1973). MGP, 12 Mart muhtırası sonrası kurulan hükümetlerin tamamında yer aldı. I. ve II. Nihat Erim Hükümeti’nde Ferit Melen Milli Savunma Bakanı olarak görev yaptı. CHP içinde çıkan çatışmalar sonrası Nihat Erim başbakanlıktan istifa edince II. Nihat Erim Hükümeti sona erdi ve onun yerine başbakanlığı vekil olarak Ferit Melen yürüttü. Böylece ilk defa küçük bir partiye üye bir milletvekili Başbakan oldu. Suat Hayri Ürgüplü’nün 13 Mayıs 1972’de kurduğu kabinede ise Genel Başkan Turhan Feyzioğlu Başbakan Yardımcısı olarak yer aldı. Ferit Melen de bu kabinede yine Milli Savunma Bakanı olarak yerini korudu. Fakat Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Suat Hayri Ürgüplü kabinesini onaylamaması üzerine Ferit Melen yeni bir hükümet kurdu. Parti bu hükümette iki Bakan ile görev aldı. Ferit Melen’in Başbakan olduğu bu hükümette Adalet Bakanı Fehmi Erarslan idi. Böylece siyasi tarihinde %7’nin üzerinde oy alamayan bir parti Başbakan çıkarmıştı. Daha sonra bu hükümetin de istifası üzerine 15 Nisan 1973’de Naim Talu Hükümeti ve AP-CGP Koalisyonu kuruldu. Naim Talu kabinesinde CGP’den altı Bakan yer aldı. Daha sonra kurulan Sadi İrmak Hükümeti’nde yine CGP’liler ağırlıktaydı. Fakat Meclis’te güvenoyu alamayan hükümet I. Milliyetçi Cephe Hükümeti’ne kadar görev yaptı. 31 Mart 1975 tarihinde hükümet Süleyman Demirel tarafından kuruldu ve “I. Milliyetçi Cephe Hükümeti” olarak adlandırıldı. Bu hükümette dört CGP’li Bakan yer aldı. Bundan sonra II. Ecevit Hükümeti (21.06.1977-21.07.1977) ve V. Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978) kurulmuş fakat CGP’ye yer verilmemişti. III. Ecevit Hükümeti’nde (5 Ocak 1978-17 Ekim 1979) ise CHP, DP, CGP ve AP’den istifa eden milletvekilleri katılmıştı. Bu süreçte CGP’den Meclis’te bir milletvekili kalmıştı. 1979 yılına gelindiğinde ise parti gerçekten çok küçük bir parti konumuna geldi. 1980 askeri darbesini CGP desteklemişti. 16 Ekim 1981 tarihli kanun gereği Türkiye’deki tüm partilerin kapatılmasıyla CGP de tarih sahnesinden çekilmiştir. Böylece GP olarak başlayan siyasi mücadele CGP olarak 1981 tarihinde sona erdi. Daha fazla bilgi için Bkz. Gürcan Bozkır, “Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI, S.15, (Güz 2007), s.275-308.

²⁰¹ Türk siyasi hayatının önemli simalarından birisi olan Ferit Melen 1906 yılında Van’da doğdu. 1931’de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirdi. Çeşitli devlet memurluklarının yanında Maliye müfettişliği ve Vasıtalı Vergiler Genel Müdürlüğü yaptı. Bürokrat olarak görevde bulunduğu yerlerde takdir topladı. Aynı başarıyı siyasette de devam ettirdi ve XI. Dönem Van Milletvekilliği yaptı. IX. ve X. dönem CHP kabinelerinde Maliye Bakanı olarak görev aldı. 1968’de CHP’den istifa ederek GP kurucuları arasında yer aldı. 1971’den 1972’ye kadar Milli Savunma Bakanlığı yaptı. 1972’de Başbakanlık görevini üstlendi. 1975’te tekrar Milli Savunma Bakanlığı’na getirildi. 1980’de Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi fakat bu görevde uzun kalamadı. 1983 seçimlerinde tekrar Van Milletvekili seçildi. 3 Eylül 1988’de Ankara’da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 23.05.2017); <http://www.vanagidiyorum.com/ferit-melen-kimdir/> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

²⁰² **İkbal** (Bingöl), 24 Ağustos 1967, s.1.

temsilcisi olarak gördüklerinden Ferit Melen'e karşı böyle bir tavır takınmış olsa gerekti. Ayrıca Karahan, Doğu'daki il radyolarında Kürtçe yayın yapılmasını da istemişti²⁰³ ki, bu yaptığımız tespitlere göre ilk defa Diyarbakır'da dile getirildi.

Yukarıda da ifade edildiği üzere mitingde TİP dışında CHP'nin de İl Başkanı konuşmacı olarak yer almıştı. Bundan ötürü CHP ve TİP “*el ele*” yorumları yapılacaktı. “*Bugün*” gazetesinin 4 Eylül 1967'deki nüshasında CHP ve TİP'in ortak hareket ettiği imibaresine yer verilecekti²⁰⁴. Buna karşın Edip Karahan'ın “*kendini bir şey sanıyor*” diyerek GP'lileri hedef alması, mitinglerin hazırlık safhasında diğer tüm siyasi temsilcilerin mitinglere davet edildiği söyleminin samimi olmadığını göstermekteydi.

Sait Elçi, Turgay Budak²⁰⁵, Nevzat Has²⁰⁶, Kemal Burkay²⁰⁷, İslam Azizoğlu, Mustafa

---

²⁰³ **Yeni Harput** (Elazığ), 6 Eylül 1967, s.1; İsmail Beşikçi Doğu Mitingleri ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede; “*Bölgede halk çok büyük bir çoğunlukla Türkçe bilmemekte ve Kürtçe konuşmaktadır. Dolayısıyla halk genellikle Türkiye'deki radyo istasyonlarını değil, Kürtçe yayın yapan istasyonları dinlemektedir. Bu ise siyasal ve kültürel bütünleşmenin Türkiye ile değil, Türkiye'nin dışındaki bir takım merkezlerle olması demektir. Eğitim durumunun düşük olması, özellikle hudut bölgelerinde kaçakçılık şeklinde beliren bir ticari ilişki şekli bu durumu destekler niteliktedir*”. Bkz. İ. Beşikçi, **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, s.94.

²⁰⁴ **Bugün**, 4 Eylül 1967, s.1/5.

²⁰⁵ 1946'da Diyarbakır'da doğdu. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1969'da Ankara Üniversitesi Diyarbakır Tıp Fakültesi Biyoloji kürsüsüne asistan olarak girdi. Sonraki süreçte profesörlüğe kadar yükseldi. Dicle Üniversitesi'nde uzun yıllar çalıştı. Bölüm başkanlığı ve rektör yardımcılığı da yaptı. Çeşitli vakıfların başkanlığı ve kurucu üyeliklerini üstlendi. Turgay Budak hakkında İsmail Beşikçi bazı bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre Turgay Budak İsmail Beşikçi'yi mitinglere davet etti. Turgay Budak, İsmail Beşikçi'ye: “*Sizi bu mitinglerde hiç göremedik. Bu bir eksiklik tir*” dedi. Ayrıca kendisinin Doğu İleri Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti Derneği Başkanı olarak Doğu Mitinglerine katıldığını söyledi. Mehdi Zana ise Turgay Budak'ın Ankara DDKO Başkanı olan Yümnü Budak ile akraba olduğunu söylemektedir. Bu bilgiye göre Turgay Budak, Yümnü Budak'ın amcamzadesidir. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/6102> (Erişim Tarihi: 13.06.2017); <https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/> (Erişim Tarihi: 13.06.2017); M. Zana, **Zelal, Yeniden Doğuş**, s.8.

²⁰⁶ Sıraç Bilgin'in anlattıklarına göre Nevzat Has “*müthiş bir ajitatördü*”. Batman'a gelmeden önce yolda gözaltına alınmıştı. Daha sonra miting için gelen kafiyle Diyarbakır'dan Batman'a ulaşmış, mitingin sunuculuğunu yapmıştı. Bkz. <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

²⁰⁶ Demirel'in Romanya ve SSCB seyahatlerinde kendisine refakat eden eşinin yanında götürdüğü özel kuaförü.

²⁰⁷ 1937'de Tunceli'de doğdu. Diyarbakır'da köy enstitüsünü tamamladı. 1955'de öğretmen oldu. 1956'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. 1960'da buradan mezun oldu. Osmaniye'de kısa bir süre kaymakamlık yaptı. Daha sonra bu meslekten ayrılarak serbest avukatlığa başladı. 1965'de TİP'e katıldı. 1967'de Doğu Mitinglerinin düzenleyicileri arasında yer aldı. 1968'de TİP Genel Yönetim Kurulu'na, bir yıl sonra da Merkez Yürütme Kurulu'na seçildi. 12 Mart 1971'den sonra yurt dışına çıktı. 1974'te genel aiftan yaralanarak Türkiye'ye döndü. Aynı yıl arkadaşlarıyla birlikte illegal Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'ni (PSK) kurdu ve genel sekreterliğe seçildi. O ve arkadaşları 1975'de “*Özgürlük Yolu*” dergisini, 1977'de ise “*Roja Welat*” gazetesini çıkardı. Kemal Burkay 1980 yılında tekrar yurt dışına çıktı. İsveç'ten politik iltica aldı. Hakkındaki davaların düşmesiyle, 2011'de Türkiye'ye döndü. 18 Şubat 2012'de Hak ve Özgürlükler Partisi'ne (HAK-PAR) üye oldu. 4 Kasım 2012'de yapılan 5. Büyük kongrede ise HAK-PAR Genel Başkanlığı'na seçildi. Edebi kimliği ile de tanınmaktaydı. “*Varlık, Dost, Papirüs, Yarına Doğru, Sesimiz, Yeni Toplum*” gibi Türk edebiyat dergilerinde ve gazetelerde yazılar yazdı. “*Çıra, Yeni Akış, Ezilenler, Ronahi, Özgürlük Yolu, Roja Welat, Roja Nu, Dengê Komkar, Sol Birlik, Tevger, Özgür Gelecek, Deng, haftalık Azadi, Ronahi, Hêvi, Roja Teze, Dema Nu*” gibi “*Kürt sol ve yurtsever*” kesimlerinde çıkarılan, bazısını da kendisinin yönettiği dergi ve gazetelerde edebi, siyasi ve teorik nitelikte yazılar yazdı. Bkz. http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sair_kemal_burkayin_hayati/8 (Erişim Tarihi: 04.06.2017); <http://www.biyografi.net.tr/kemal-burkay-kimdir/> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

Düşünekli²⁰⁸ Diyarbakır Mitingi'nde söz alarak siyasi görüşlerini halkla paylaştılar. Bununla birlikte Necip Başak, Nurettin Yılmaz²⁰⁹, Tahir Ökten²¹⁰, Hüseyin Kiraz²¹¹, Cahit Bilgen²¹², Yunus Kavak, Abdulkadir Yazıcıoğlu gibi isimler de halka hitap edecekti²¹³.

3 Eylül 1967'de düzenlenen Diyarbakır Mitingi ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapmamız gerekirse şu sonuçlardan bahsedilebilir. Mitinge katılım yüksek olmuştu. Mitingde taşınan dövizler bir yerde verilen mesajın alınması açısından önemli olsa gerekti. Yapılan konuşmalar da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Kürt kimliğinin sorgulanması, Doğu kökenli milletvekillerinin görevlerini hakkıyla yerine getirememesi ve bölgesel eşitsizliklerden yakınılmıştı. Hüseyin Nihal Atsız'ın makalesinden şikâyetçi olunmuş ve doğunun artık sömürtülmeyeceğine vurguda bulunulmuştu. Siyasilerin burası için yaptığı tek şeyin nutuk atmaktan öteye geçmediğine değinilmişti.

Mitingde anadil sorunsalı üzerinde de durulmuştu. Mitingde Kürtçe konuşma yapılmıştı. CHP'li yöneticilerinde mitinglerde yer alması ve konuşma yapması da ayrıca

---

²⁰⁸ Miting öncülerinden olan ve hakkında sınırlı bilgiye ulaşabildiğimiz Mustafa Düşünekli, Sıraç Bilgin'in anlatımına göre mitinglerde Kürt siyasi hareketinin “*Ulusal Solunu*” veya “*Ulusalculuğunu*” temsil ediyordu. Bu da onun içerisinde bulunduğu siyasi oluşumun etkin bir üyesi olduğu anlamına geliyordu. Ayrıca Mustafa Düşünekli Diyarbakır ve Çevre İller DDKO Davası Sanıkları arasındadır. Bkz. <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017); G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969 – 1971)**, s.179; <https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/> (Erişim Tarihi: 13.06.2017); M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.155.

²⁰⁹ 1959'da 49'lar davası tutukluları arasında bulunan Nurettin Yılmaz, 1936'da Mardin'de doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'nde öğrenci iken 49'lar davasından tutuklandı. Sonraki süreçte hâkimlik ve serbest avukatlık yaptı. Barış Derneği Başkanı oldu. Siyasete CHP'den girdi. XV. Dönem Mardin Milletvekili seçildi. XVI. Dönem seçimlerinden önce Bülent Ecevit kendisini veto ettiği için bağımsız olarak adaylığını koydu ve XVI. Dönem Mardin milletvekili olarak seçildi. 1980'de ise Cumhurbaşkanı adayı oldu. Sonraki süreçte ANAP safına geçti ve bu partiden XVIII. Dönem Mardin Milletvekili seçildi. Kendisinin anılarını anlattığı “*Veng*” yayınlardan çıkan “*Yakın Tarihin Tanığıyım*” isimli bir kitabı da bulunmaktadır. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarihi: 13.06.2017); <http://www.ilkehaber.com/yazi/nurettin-yilmaz-13110.htm> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)

²¹⁰ İsmail Beşikçi'nin verdiği bilgiye göre 1971 Temmuzunda Seyrantepe Sıkıyönetim Tutukevine T-KDP'li olduğu gerekçesiyle getirilenler arasındaydı. Ayrıca Mümtaz Kotan da bunlara yakın bilgiler vermektedir. Tutukluken “*Şivan*” hareketinin kendilerini sahiplenmeye başladıkları bir dönemde Tahir Ökten ile birlikte hareket ettiklerini yazmaktadır. Onun hakkında Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)'den milletvekili adaylığını koyan gelini Zeynep Gün şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Sayın Tahir Ökten sadece Babam değildi, o benim için engin bir Kütüphane, aldığım eğitimlerimin içinde en derin ekol ve idolüm. Ben bir Türk çocuğu olarak doğdum, bir Avrupalı gibi yetiştim; ancak bu çok değerli insan kalbimi bir Kürt Kadını, bir Kürt Anası gibi hissetmeyi ve bir Kürt insanı olarak ölme arzusunu öğretti bana. Sevgili Babamın çok büyük hayalini gerçekleştirmek, ondan öğrendiklerimin karşılığını verebilmek, halkıma faydalı olabilmek ve onurlu bir Kürt olarak ölebilmek için milletvekili aday adayı olma kararı verdik*”. Bkz. <https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/> (Erişim Tarihi: 13.06.2017); Mümtaz Kotan, “*Tarihin Karartılması Eylemi Üzerine Somut Bir Örnek: DDKO*”, **BİR**, S. 6, (Zıvıstan-Kış-2007), s.71.

²¹¹ 1921'de Şanlıurfa'da doğdu. 1956'da İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre çeşitli yerlerde mesleğini icra etti. 1963'te TİP'e üye oldu. 1965 Genel Seçimlerinde Şanlıurfa'dan Milletvekili seçilmesine rağmen oy kaybına uğrayarak milletvekilliği düştü. Daha sonraki süreçte yine mesleği ile alakalı çalışmalarına devam etti. 1983'te öldü. (Hüseyin Kiraz'ın kızı **Zülal Kiraz** ile 26 Temmuz 2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi)

²¹² Muhtemelen Cahit Ülgen'dir.

²¹³ H. Göktaş, **Kürtler II, Mehabad'dan 12 Eylül'e**, s.106.

dikkat çekiciydi. Kullandıkları dil; birlik ve beraberlik temalarını içeriyordu. Mevcut iktidar partisinin doğu ve güneydoğu Anadolu’da uyguladığı politikalar eleştiriliyordu. Fakat buna rağmen CHP’nin miting meydanlarındaki varlığı AP’yi destekleyen basın kuruluşlarınca sertçe eleştirilecekti.

4- Yapılan Tutuklamalar ve Mitinglere Devam Etme Kararı

Diyarbakır Mitingi sonrasında alınan bilgilere göre mitinge yetmiş bin kişinin katılmış ve iki yüzden fazla kişi konuşmak istemişti²¹⁴. Mitingi düzenleyenlere göre her miting, bir öncekinden daha iyi oluyordu. Halk üzerinde bir etki bırakıyordu. Düşünmeye ve sorgulamaya sürüklüyordu. Düzenleme komitesince Diyarbakır Mitingi çok ihtişamlı geçmişti. Zihinlerde iz bırakan şeylerden birisi de Edip Karahan’ın konuşmasıydı. Fakat bu yüzden güvenlik kuvvetleri kendisini alıp götürmüşlerdi²¹⁵.

Belki de Edip Karahan’ın tutuklanmasında ne “*Merhaba Kürt Kardeşlerim*” diyerek söze başlaması ne de Cevdet Sunay’ın Bingöl ziyaretini eleştirmesi etkili olmuştu. Gerekçe olarak halkı tahrik edici konuşmalar yapması ve radyolardan Kürtçe yayın istemesi idi²¹⁶. Kürtçülük propagandası yaptıkları iddiasıyla 6 Eylül 1967’de Nöbetçi Sulh Mahkemesi tarafından yapılan duruşmada Diyarbakır Mitingi’nin on dokuz konuşmacısından dördü hakkında gıyabi tevkif kararı alınmıştı. Bunlar Edip Karahan, Avukat Cahit Ülgen, Hasan Akkuzu/Akkuyu, muhasebeci Bahri Koçkaya idi. Duruşmada hazır bulunan Sait Elçi de tutuklanarak cezaevine gönderilmişti²¹⁷.

Avukat Cahit Ülgen ise yakalanarak Diyarbakır Cezaevine sevk edilmişti²¹⁸. Hasan Akkuzu/Akkuyu da Elazığ’da yakalanmış Diyarbakır’a gönderilmişti²¹⁹. Siirt’ten Diyarbakır Mitingi’ne gidenlerin geri döndüğü sıralarda, Cahit Ülgen’in tutuklanma kararıyla Siirtli avukatlara tekrar Diyarbakır yolu görünüyordu²²⁰. Fakat Cahit Ülgen çok geçmeden serbest bırakıldı²²¹. Konuşmacılara yönelik tutuklama kararı çıkmasında sağcı gazetelerin ısrarlı tahriklerinin olması diğer bir iddia idi²²². Diyarbakır mitingi bunlar dışında hadisesiz geçmiş, fakat şehir trafiği biraz aksamıştı²²³.

²¹⁴Şark Telgraf (Muş), 5 Eylül 1967, s.1.

²¹⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.93-94.

²¹⁶ **Mesuliyet** (Ağrı), 6 Eylül 1967, s.1.

²¹⁷ **Ulus**, 7 Eylül 1967, s.1/7.

²¹⁸ **Tunceli Sesi**, 11 Eylül 1967, s.1.

²¹⁹ **Elazığ**, 7 Eylül 1967, s.1; Kaynakta büyük ihtimalle isim yanlışlığından Hasan Akbuz denmektedir.

²²⁰ **Uğur** (Siirt), 7 Eylül 1967, s.1.

²²¹ **Mücadele** (Siirt), 13 Eylül 1967, s.1.

²²² **Ant**, S. 37, (12 Eylül 1967), s.2.

²²³ **Adalet** (Siirt), 6 Eylül 1967, s.1.

“Siirt” gazetesinin 15 Eylül 1967’deki nüshasında mitinglerin Doğu kalkınana kadar yapılacağı belirtiliyordu. Aynı gazetede İkinci Beş Yıllık Plan ile Doğuların inançlarının tamamen sarsıldığı belirtilmekteydi. Seçimler yaklaştı mı bol keseden atanlar, sahte tebessümde bulunanların seçimlerden sonra bölgeye küstükleri söyleniyordu. Küsmelerinde haklıydılar zira hiçbir sözü yerine getirmediği için buralara uğrayamıyorlardı. Doğu’yu kalkındırmak ilgililerin görevidi ve Doğu dilenmiyordu. Herkes gibi vergisini veriyordu²²⁴.

Doğu Mitingleri’nin Doğu kalkınana kadar yapılacağı belirtilmesinin ardından 16 Eylül 1967’de, TİP adına Doğu ve Güneydoğu illerinde on beş günlük bir inceleme gezisi yapan Tarık Ziya Ekinci de bunu doğruladı. Mitingleri iktidarı protesto niteliğindeki eylemler olarak niteledi²²⁵:

“Diyarbakır, Urfa, Mardin illeri ve çevresinde işsizlik had safhadadır. Bu yıl büyük tahribat yapan süne afeti²²⁶ vatandaşları tamamen umutsuzluğa düşürmüştür. Tefecilik halkın belini bükmüştür. Ziraat Bankası küçük çiftçinin değil, ağaların hizmetindedir. Büyük arazi sahipleri çeşitli oyunlarla en yüksek şahıs kredi hadlerinin birkaç mislini alabilmektedir. Bölgede asayiş bozuktur. Köyler büyük oranda okulsuzdur. Sağlık hizmetleri sosyalizasyona rağmen büyük aksaklık göstermektedir. Köy ocakları doktorsuz ve ilaçsızdır. Terk edilen bazı ocaklara hayvan kapatılmıştır. Bölge hizmetlerinin yetersiz ve aksak olması, AP iktidarının özel sektörcü politikasının bir sonucudur. Bu nedenle Doğu’da ilgisizliği ve geri kalmışlığı tel’in mitingleri devam etmektedir”²²⁷. Diyarbakır Mitingi sonrasında yaşanan tutuklama vakaları da ülke gündeminde ağırlıklı yer tutacaktı. Bunda basın rolü olduğu da iddia edilecekti. Onlara göre tutuklanacak isimleri basın hedef göstermişti. Yaşanılan bütün olumsuzluklara rağmen yine de mitinglere devam kararı alınmıştı. Ancak TİP içerisinde yer alan kadroların genel merkezle aynı düşünmediğine dair basında haberler çıkmaya başlayacaktı.

Burada Batman İlçe Başkanı Behçet Atayılmaz’dan bahsetmemiz gerekir. Kendisi miting sürecindeki söylemden rahatsız olmuş ve bunu genel merkezle paylaşmıştı. Ardından da istifa edecekti. Bu istifa basında da yer almış ve TİP’in en azından bölgede çözülmeye başladığına delil olarak “Yeni Tanin” gazetesinin 15 Eylül 1967’deki nüshasında kamuoyu ile paylaşılmıştı²²⁸. Gerekçesi şöyle idi: “Halk arasında bölücü ve ayırıcı bir politikanın takip edildiğini şüpheye mahal kalmayacak şekilde anlamış bulunduğundan” istifa ediyordu.

²²⁴Siirt, 15 Eylül 1967, s.1.

²²⁵Ant, S. 38, (16 Eylül 1967), s.3.

²²⁶ Süne, yaklaşık 1 cm boyunda, toprak renginde, yassı vücutlu bir böcektir. Tahılları erken dönemde sapından sokup içindeki özsuyu emerek tahıl başak oluşmasını engeller.

²²⁷Ant, S. 38, (16 Eylül 1967), s.3.

²²⁸ Haberin başlığı şöyle idi: “TİP İlçe Yönetim Kurulu Toptan İstifa Etti” Bkz. Yeni Tanin; 15 Eylül 1967, s.1.

“Kendisinin bugüne kadar ki takip ettiği yolun bu kabil hallere karşı olduğunu, partide daha fazla kalmasına inanç yönünden imkân kalmadığını” belirtiyordu. Fakat basında çıkan haberlerde eksiklik olsa gerek ki, kamuoyuna duyurulduğu günden üç ay sonra istifa dilekçesinin aslı yeniden “*Van Sesi*” ve “*Van Postası*” gazetelerinde yayınlanır²²⁹.

Bu gelişmelere rağmen bölgede yapılan mitinglere TİP destek vermeye devam edecekti. Ancak Ulusal basın ve hükümet yanlısı gazeteler yaptıkları yayınlarla kamuoyunu etkilemeye devam edeceklerdi.

5- Diyarbakır Mitingi’nin Basındaki Yansımaları

a) Ahmet Kabaklı’nın “*Kürt Yoktur*” Başlıklı Makalesi ve Ulusal Basındaki Diğer Yorumlar

Ahmet Kabaklı’nın “*Tercüman*” gazetesinde Doğu Mitingleri ile ilgili yazıları birbiri ardı sıra yayınlanmaya başladı. Hatta Doğu’daki gazetelerin bazıları da onun makalelerini ileride bahsedileceği üzere kendi sayfalarında yeniden yayımlayacaktı. Diyarbakır Mitinginden sonra kendisi, “*Tercüman*” gazetesinin 6 Eylül 1967’deki nüshasında “*bir şey sömürülmeye istidatlı değilse onu kimse sömüremez*” ifadesini kullanıyordu. Burada bir benzetme yaparak bir ülkede “*açık kapı veya kurt yeniği*” denilen bozukluklar olursa herkesin o kapıdan girip o çürüğü genişletmeye bakacaklarını yazıyordu. Örneklemlerine devam ederek “*Doğu faciasını*” vücudun bir bölgesine kan gitmeyerek orayı felç etmesine atıfta bulunuyordu. Doğu ve Güneydoğu’nun bu yörenin halkından olmayanlarca pek de sahiplenilmediğini belirtmekteydi. Türk eğitim sistemini de bu bağlamda sorgulamaktaydı. Dil, vatan ve kültür birliğinin kurulamamış olmasından yakınmaktaydı²³⁰.

Bitlis’te yayınlanan “*Birlik*” gazetesinin 12 Eylül 1967’deki nüshasında Ahmet Kabaklı’nın “*Tercüman*” gazetesinde 7 Eylül 1967’de yayımladığı “*Kürt Yoktur*” başlıklı yazısını yeniden basıldı²³¹. Makalede bölgenin tarihsel geçmişine değinildi. Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt gibi illerden Dede Korkut Oğuzlarının yaşadığı en şerefli Türk şehirleri olarak bahsedilmekteydi. Buralar Artukoğlu, Akkoyunlu, Karakoyunlu Türklerinin vatanları payitahtları ve diyarlarıydı. Doğu’nun % 100’ü ırkça Türk, dince Müslüman gelenekçe Türklerdendi. Aynı bayrağı selamlamış, Anadolu’yu tek imanla fethetmiş, Alparslan’dan beri

²²⁹ *Van Sesi*, 12 Aralık 1967, s.1; *Van Postası*, 13 Aralık 1967, s.1.

²³⁰ Ahmet Kabaklı, “*Doğu Sancısı*”, *Tercüman*, (6 Eylül 1967), s.2.

²³¹ A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, *Tercüman*, (7 Eylül 1967), s.2; A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, *Birlik* (Bitlis), (12 Eylül 1967), s.1/2.

dokuz yüz yıl aynı devletin şerefli tebaası olmuşlardı. Bu vatanın her serhaddinde şehit vermiş, bu devleti idare eden, fikirce yükselen adamlar çıkarmıştı²³².

Doğu tek bir vatanın iktisadi yapısına, tek bir pazara, tek bir başkente, İstanbul'a iliklerine kadar bağlı Türkoğlu Türkler diyarı idi. Ayrıca son elli yılda milli sıfatına layık yetişen üç şahsiyet; Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Cahit Sıtkı Tarancı Diyarbakırlıydı. Türkçülük fikrinin en büyük düşünürü Diyarbakırlı Ziya Gökalp'ti. Bunun için Türkiye'de Laz, Çerkez, Boşnak yoktu. Memleket dolusu Müslüman Türkler, Türkiye vatandaşları vardı²³³. Anlaşılacağı üzere Türkçülük fikrinin kökleşmesinde önemli bir kişilik olan Ziya Gökalp Diyarbakırlıydı. Bununla birlikte Süleyman Nazif ve Cahit Sıtkı Tarancı isimlerinin ifade ettiği anlam herkesçe malumdur. Bu ortak değerlerle Doğu Mitinglerinin etkisi kırılmaya çalışılıyordu.

Kürtçe ise Farsça-Türkçe-Arapça karışımı bir dildi ve belki Çince ile Yunanca kadar birbirine uzak yirmi-otuz lehçeye ayrılırdı. Kürtçe yayın yapmak isteyen mitingdeki konuşmacının hangi lehçe ile bunu başarmak istediğini sormaktaydı. Bilinmeliydi ki Kürt vardır demek onlara bakarak bir “*Sovyet Kürdistan’ı*” var demekti. Bu “*Moskoflara mahsus bir*” siyasi icattı. Moskova, bir takım hainleri parayla tutmuş, Berlin’de, Paris’te, Türkiye’de, hatta Diyarbakır’da teşekkül etmiş bir partinin içinde onları söyletmekteydi. Bunların kastı, asırlardan beri fakir, cahil bırakılmış Doğulu Türk halkının kanına, canına idi²³⁴. Yazar yine Kürtçülüğün Sovyetlerle ilişkisi üzerinde duruyor ve uyarılarda bulunuyordu.

Bu kimseler Doğu’yu Batı’ya, fakiri varlıklıya, memuru halka, eşkıyayı köylüye, bir Müslüman mezhebini ötekine düşürmek için bu sefer dil meselesini sömürmeye koyulmuşlardı. Bugüne kadar gün görmemiş yoksul köylüyü Rusya’da ki diğer Türkler gibi hepten öldürmek, Irak ve Suriye’dekiler gibi süründürmek istiyorlardı. Paris’ten, Amerika’dan, Moskova’dan bunları besleyenler vardı. Devlet, Meclis, Hükümet ve bütün yurtsever partiler uyanmalı, mükemmel bir yatırım, eğitim, tarım planı yapmalıydı. En iyi icraatçı, uzman elemanları buralara göndererek “*Anadolu’nun sağ kolunu*” bunlardan kurtarmalıydı²³⁵. Ahmet Kabaklı dil konusunun öneminden bahisle yaklaşan ayrımcılık tehlikesine dikkatleri çekiyor ve alınması gereken önlemler için bütün siyasilere çağrıda bulunuyordu. Burada da eğitim konusuna verilecek önem ile bölgenin geçim kaynağı olan tarım konusunda ekilip biçilecek arazilerin durumunun belirlenmesini talep ediyordu.

---

²³² A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, s.1.

²³³ A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, s.1.

²³⁴ A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, s.2.

²³⁵ A. Kabaklı, “*Kürt Yoktur*”, s.2.

Diyarbakır Mitingi günü ise Çetin Altan²³⁶, her zamanki köşesinden bu sefer “*Doğu Dramı*” adlı bir makale yazdı. İktidara yakın çevrelerden Türkiye’nin doğusunda yaşayanlara karşı hakaretler yapıldığını ifade etti. Bunları ülkeyi kendi çıkarlarına göre yöneten egemen sınıfın işiydi. Çetin Altan daha sonra TİP’li arkadaşı Tarık Ziya Ekinci’nin TBMM’deki konuşmalarına değiniyor ve bunlara köşesinde atıfta bulunuyordu²³⁷.

İlhami Soysal da “*Akşam*” gazetesinin 5 Eylül 1967’deki sayısında “*Doğu ve Jurnalciler*” başlıklı bir makale yayınladı. Genel değerlendirmelerde bulundu. Mitinglerin kamuoyundan yeterince karşılık bulmamasından ötürü şikâyetçiydi. “*Kundaktaki*” bebeğin burada geleceği söz konusuydu. Sadece kalkınma planları yapılarak bu sorun çözülemezdi. Mitingleri düzenleyenler geri kalmışlığa tepkiliydi. Bölgesel eşitsizliklerden yakınıyordu. Bölünmeye de karşıydı. Gerçek böyle iken bir takım “*jurnalcilerin*” bu haklı isteklerin karşısına jurnaller ve yalanlarla çıktıklarını, bunlara sorulacak olsa bu mitingi düzenleyenleri milli varlığı istismar etmek ve onu komünizmin “*pençesine*” itmek isteyen kesimlerin düzenlediğini ifade edeceklerini belirtmekteydi²³⁸.

İlhami Soysal’a göre Doğu’daki her hareketi; solculuk, bölücülük, Kürtçülük diye tanımlayanların bilmesi gereken “*güneşin balcıkla sıvanamayacağı*” idi. Bölge insanının etnik ayrılık istemediği ve “*üvey evlat muamelesinden*” vazgeçilmesini talep ettiğine değinmekteydi. Ona göre Türkiye’de Laz, Çerkez, Kürt ayrımı diye bölünmüşlük yoktu, bunların tümünün kanyla çizilmiş Misak-ı Milli sınırları vardı. Mitingler bu sınır içinde yapılacaktı ve kendisine haksızlık edilen her Türk vatandaşı bağıracaktı. Zira bu millet artık uyanmaya başlamıştı ve uyananı uyutmak da sanıldığı kadar kolay değildi²³⁹. İlhami Soysal konuyla ilgili olarak 28 Eylül’de bir yazı daha yayınladı²⁴⁰.

Falih Rıfkı Atay da “*Dünya*” gazetesinin 15 Eylül 1967’deki nüshasında “*Vatan Bütünlüğü Üzerine*” başlıklı bir makale yayınladı. Komünizm tehlikesi üzerinde durdu. Bu gerçeği bilen hiçbir Türk’ün Doğu Mitingleri’nin arkasında “*kızıl komünist suratının sırtıttığını görmezlikten gelemeyeceğini*” yazdı. “*Komünistin*”, miting kalabalığını aldatıcı bir

---

²³⁶ 1927’de İstanbul’da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1946’da “*Ulus*” da gazetecilik hayatına başladı. Muhabirlik ve sekreter yardımcılığı yaptı. Gazeteciliğe “*Hür Ses*” de makale yazarlığı ile devam etti. “*Milliyet, Akşam, Yeni Ortam, Politika, Halkçı, Hürriyet, Tan, Güneş*” gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. “*Balkabağı*” mizah dergisini kurdu. Ayrıca “*Yön*”, “*Devrim*”, “*Çarşaf*” dergilerinde de yazılar yazdı. Çeşitli tiyatro eserleri kaleme aldı. Roman ve şiirler yazdı. Siyasi hayata TİP safından girdi. XIII. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi. 2015’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 08.06.2017); <http://www.hurriyet.com.tr/cetin-altan-kimdir-40004569> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

²³⁷ Çetin Altan, “*Doğu Dramı*”, *Akşam*, (4 Eylül 1967), s.2/7.

²³⁸ İlhami Soysal, “*Doğu ve Jurnalciler*”, *Akşam*, (5 Eylül 1967), s.1/7.

²³⁹ İ. Soysal, “*Doğu ve Jurnalciler*”, *Akşam*, (5 Eylül 1967), s.1/7.

²⁴⁰ İ. Soysal, “*Kıprıdayan Doğu*”, *Akşam*, (28 Eylül 1967), s.1/7.

bahane ile kışkırtıcı ajanlarının arkasından sürükleyip “*kalkınma planında bizi düşünmemişler, toplanıp da hatırlatalım*” dediğini belirtiyordu. Bu kışkırtıcılığın altında ise “*Kürdistancılık*” vardı. Komünistlerin “*sağ kolları*” ile “*Said-i Kürdi'nin Nurculuğunu*” kullanmayı bildiklerini ve her türlü bölücülüğü desteklediklerini vurguladı. Bu amaç doğrultusunda başka partilerin teşkilatlarından da faydalanma yoluna gittiklerini belirtiyordu. Bunun örneği ise CHP idi²⁴¹.

Falih Rıfki Atay'a göre Türkiye'de “*apaçık komünistlik*” vardı: “*Karanlık, gerici ve bütün aydınları soğutucu sağ, mukaddesat maskesi altındaki muzahrafatçı, vicdan sömürücü sağ, komünistlik fesadının geliştiricisi*” idi. Türkiye için bir diğer önemli tehlike de sağ ve sol tehdidi idi. “*Fikirler zamanla fülleşir gerçeğine inanmayanlar tarih okumamış veya tarih dersinden çıkmışlardır*” diyordu. Bu akımların sonunda en hafif zararı da yazara göre; uzun süreli bir sıkıyönetim rejimi ve ordunun bölücülük yapanları bastırması idi. Sosyal devletçi ve sosyal adaletçi olan Anayasa, sağ ve sol siyasete karşı önlemler almalıydı. Falih Rıfki Atay sözlerini şöyle bitiriyordu. “*Vatan tehlikesini görmeyen hukuk, ancak uyuşturucu madde hizmeti görür. Gözümüzü açtığımızda neye uğradığımıza şaşmaktan başka bir şey yapmak elimizden gelmez*”²⁴². Basındaki yorumlar Diyarbakır Mitingi'nin etkisini yansıtmaları açısından oldukça önemliydi. Sağ kesim konuyu oldukça sert bir söylemle ele almıştı. Bölücülük ve komünizm tehdidi makalelerin ana temasını oluşturuyordu.

b) Diyarbakır Mitingi Sonrasında Basının Tepkisi

Gazeteler miting sonrası yapılan tartışmaları sütunlarına taşımaya devam ediyorlardı. Silvan'da olduğu gibi Diyarbakır'da da Kürtçülük propagandası yapılmış, Doğu'nun geri kalmışlığı bir kenara bırakılarak konu Türk-Kürt davası haline getirilmişti. Konuşmacılar kürsüye adeta “*Kürt kardeşlerim*” demek için çıkmışlardı. Halk tahrik edilmiş, Türklere, devlete yani anlaşılacağı üzere her şeye karşı isyan çağrısında bulunulmuştu. Halka ısrarla “*Siz Kürtsünüz, diliniz ayrı, ırkınız ayrı*” denilmiş ve bu sözlerin alkışlanması sağlanmıştı. TİP'in geri kalmış Türkiye gerçeğinden hareket ederek kullandığı yoksulluk, yolsuzluk, susuzluk ve okulsuzluk gibi propaganda vasıtaları, bu mitingde bir ırk ayrımı ve bölgecilik eylemine uygun olarak el değiştirmiş ve Türk halkı bir diğerini sömüren emperyalist bir millet olarak tanıtilmişti²⁴³. Yapılan yorumlardan birisinde de bu eylemlerin amacı, milli bütünlüğü

²⁴¹ Falih Rıfki Atay, “*Vatan Bütünlüğü Üzerine*”, **Dünya**, (15 Eylül 1967), s.1/7.

²⁴² F. R. Atay, “*Vatan Bütünlüğü Üzerine*”, **Dünya**, (15 Eylül 1967), s.1/7.

²⁴³ Vatandaşın, “*Bu Vatan Benimdir Diyene*”, **Haber** (Gaziantep), 17 Ekim 1967, s.2.

bölücü bir ihtilal, iç savaşa kadar gidecek bir kardeş kavgası yaratma çabası olarak değerlendirilmekteydi²⁴⁴.

Yine Diyarbakır Mitingi, vatandaşları öz yurtlarında ikiye ayırmak ve meşru hükümete karşı ayaklandırmak gayesiyle tertip edilmişti²⁴⁵. Ayrıca sosyal hayatta büyük tartışmalara yol açmıştı. Kürt Meselesi birden bire “*su yüzüne çıkmış*”, gazete sütunlarında “*alarm*” konusu olmuştu²⁴⁶.

Diyarbakır’ın, başkent kadar yatırım aldığından kadirşinas olup Allah’a şükretmesi, devlete dua etmesi gerekiyordu. Miting beyannamesinde belirtilen, içinde yaşanan mağaralar sözüne karşı bunların yanında köylülerin esaslı evler inşa ettikleri söyleniyordu. Ayrıca kümes gibi evler sadece Doğu’da değil Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde de vardı. Bunlar bir kattan ibaret *düzayak* evlerdi ki kümeslerden farkı yoktu. Doğu’da hayvan nefesi ile ısınan köylü ise hemen hemen yok gibiydi. Tezek yakan köylülerin bunu bir tasarruf yöntemi olarak yaptıkları belirtiliyordu. “*Fabrika bacaları hayalinde boğuldu*” cümlesi ise isnat değil temenni olarak ele alınmalıydı. Bu yüzden milletvekilleri ve senatörlerin, fabrikaya ihtiyacı olan memleketleri ve halkın dileklerini Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’na ulaştırması gerekirdi. Ayrıca yine bunların olmamasının suçu yine Doğulu milletvekilleri ve senatörlerde idi. “*Kuru ekmek kavgasında mayın tarlalarında can verenler*” ise esasta çok paralıydılar. Çünkü kanuna aykırı olarak kaçakçılıkla iştigal ederlerken, mayın tarlasına düşmüş ve can vermişlerdi. “*Faşist-Turancı zihniyete hükümetin lakayt kaldığı*” cümle ise o günkü demokrasi olgunluğu içinde Faşist-Turancılık ne kadar tehlikeli ise Kürtçülük, Nurculuk ve Komünistliğin de o derece tehlikeli olduğu vurgulanıyordu. Hükümetin de bunların hiçbirine lakayt kalmadığı belirtiliyordu. Yalnız Türkiye değil bütün dünya, İtalyan ve Alman Faşistlerinin II. Dünya Savaşı’nın bombaları altında nasıl dağıldıklarını ve kendilerini imha ettiklerini görmüştü. Hâsılı miting beyannamesi bir propaganda idi. Propaganda bir ülkenin idari sistemini kötölemek için kullanılırdı. Şayet o ülkede ayrılıkçı siyasetin zemin tutması için baskı uygulanacaksa halk; esaret altında ezilen ve hayat hakları ellerinden alınmış şekilde gösterilirdi. Halkla hükümet arasındaki bağı azaltmak ve güveni yok ederek, milli birliği bozulmaya çalışılırdı²⁴⁷.

Diyarbakır Mitingi’nde Kürtçüler ile Solcular, vatandaşları tahrik edecek konuşmalar yapmış, Doğu Anadolu’daki radyolardan Kürtçe neşriyat isteyenlerin ayrımcılık yapmaya

²⁴⁴ **Mesuliyet** (Ağrı), 12 Eylül 1967, s.1.

²⁴⁵ **Tunceli Sesi**, 5 Eylül 1967, s.1.

²⁴⁶ **Hâkimiyet** (Ağrı), 11 Eylül 1967, s.1.

²⁴⁷ Yazı Dizisi için Bkz. M. Sümer, “*Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü*”, **Batman Sesi**, (21 Eylül 1967) , s.1/4; M. Sümer, “*Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü*”, **Batman Sesi**, (22 Eylül 1967) , s.1/4; M. Sümer, “*Silvan-Diyarbakır Mitingleri’nin İç Yüzü*”, **Batman Sesi**, (23 Eylül 1967) , s.1/4.

kalkışması üzerine protesto edilmesi mitingin tam bir fiyasko ile neticelenmesine yol açmıştı²⁴⁸. Tartışmaların bir diğer parçası da radyo olacaktı. Son iki yılda TRT'ye yapılan eleştirilerde de artış olacaktı. Bu hem yönetsel hem de yayın politikası ile ilgiliydi. Radyo'ya solcuların hâkim olduğu iddia edilmekteydi. Diyarbakır Mitingi'nden sonra yaşanan bazı tartışmalar ve yapılan yorumlar bu kapsamda idi²⁴⁹. Radyoda 8 Eylül 1967'de Doğu Mitingleri ile alakalı yorum yapıldı. Buna göre Doğu ve Güneydoğu'nun gerçekten ihmal edildiği kabul edilmiş ve dengesizliği giderici yolda çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmişti. Yorumcu, sosyal yapının ikelliğinden ötürü güç durumda bulunan Doğu ve Güneydoğu'da ki problemlerin çözümü için öncelik göstermek zorunluluğuna işaret etmiş, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı bu bölge için inandırıcı olmamaktadır” demişti. Batı vilayetlerinde ki yatırımlarla bu bölgeye yapılan yatırımların karşılaştırılması suretiyle dengesizliğin açık şekilde ortaya çıktığı ifade edilmiş ve sosyal adaletin tam olarak gerçekleşmesi savunulmuştu²⁵⁰.

Akşam gazetesinin 5 Eylül 1967'deki nüshasında mitinglerin amacının hiçte görüldüğü gibi olmadığı vurgusunda bulunuldu. Ne İkinci Beş Yıllık Planın eleştirisi ve geri kalmışlık ne de “Ötüken” de çıkan yazılara gösterilen tepkiydi. Bu kişiler belirli kesimlere hizmet eden ajanlardı²⁵¹. Ayrıca mitinge elli-atmış bin kişi katılmamış, fakat katılımcı sayısı yirmi bini bulmuş, bunun on bine yakınını çevre illerden gelen katılımcılar oluşturmuştu²⁵². Bu katılımcı sayısını abartıp, mitingin fiyasko ile neticlendiği fikrini desteklemek için mitinge üç yüz kişi katıldı diyenler de vardı²⁵³.

Türklüğe açıldığı zamanlardan beri Doğu, kaderini yaşamış; “*ver demişler vermiş, öl demişler ölmüştü*”. Lakin bütün bunlara rağmen Doğu ve Doğulu için ne bir şey veren olmuş, ne de onun uğruna ölen bulunmuştu. Ancak bunların yanında Doğu'nun “*ırgatını ırgatlıktan kurtarmaya, ırgatın partisi süsü altında*” komünizmin simgesi olan orak çekiç benimsetilerek ihtilal bekleniyordu. Doğu'nun durumundan yakınların bir kısmının buraları hiç görmediğine de vurguda bulunuluyordu. Yapılan yorumlara göre TİP bir oyun

²⁴⁸Mesuliyet (Ağrı), 6 Eylül 1967, s.1/4.

²⁴⁹ 1961 Anayasası'ndan Türk radyoculuğu da etkilendi. Radyo ve televizyon yayınları özerk bir hale getirildi. “antikomünizm” içerikli yayınlar artmaya başladı. 1964'te TRT'nin kurulması ile radyo yayıncılığı için yeni bir dönem başladı. Komünizm tartışmaları 1965'ten itibaren arttı. Aynı yılın hükümet programı TBMM'de tartışılırken AP Milletvekili Esat Kemal Aybar, “Radyo komünizm propagandası yapıyor” diyerek eleştirilerini ifade edecekti. Bkz. Doğan Koçak, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri Kapsamında “Partizan Radyo” Tartışmaları (1927-1980)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016, s. 114-116.

²⁵⁰Mücadele (Siirt), 11 Eylül 1967, s.1.

²⁵¹Akşam, 5 Eylül 1967, s.1/7.

²⁵²Demokrat Türkiye, 4 Eylül 1967, s.1; Akgün (Urfa), 4 Eylül 1967, s.1; Adalet (Siirt), 6 Eylül 1967, s.1; Mücadele (Siirt), 6 Eylül 1967, s.1; Ant, S. 37, (12 Eylül 1967), s.2.

²⁵³Yeni Harput (Elazığ), 6 Eylül 1967, s.1.

hazırlamaktaydı ve programının icabı gereği bölücülüğü, muhtariyet sözüyle beraber sunup Türkiye’yi kolay yutulur bir yem haline getirmek istiyordu²⁵⁴. TİP’in Doğu’daki mitinglere neden burnunu soktuğunun cevabı, TİP’in vazifesinin fırkadan ziyade fırkacılık olmasındandı²⁵⁵. Miting sonrası gerek ulusal gerekse bölgede yayın yapan ve iktidar partisine yakın olan gazeteler sert tepki gösterdi. Bundan hem mitingi düzenleyenler hem de toplantılara destek veren siyasi partiler nasibini aldı. Ancak her şeye rağmen mitingler yapılmaya devam edecekti.

6- Diyarbakır Mitingi Sonrası Gündemde Yer Tutan Diğer Gelişmeler

Diyarbakır Mitingi sonrası Hüseyin Nihal Atsız davası gündemindeki yerini aldı. Kendisi tarafından yazılan iki makale mitinglerin başlamasına sebep olmuştu. Dava 20 Eylül 1967 Toplu Basın Mahkemesi’nde görülmeye başlandı. Milliyetçi gençler Hüseyin Nihal Atsız’ı yalnız bırakmadılar. Duruşmada, makalesinin “*son hür Türk devleti olan Türkiye’yi parçalamak isteyen komünizm ve Kürtçülük cereyanlarına*” bir cevap niteliği taşıdığını belirtmişti²⁵⁶. Hüseyin Nihal Atsız hakkındaki suçlamalar bununla sınırlı kalmayacaktı. Yine aynı konudan ötürü ilerleyen süreçte adli takibata maruz kalacaktı²⁵⁷. Miting beyannamelerinde ve yapılan konuşmalarda “*Faşist, Turancı ya da ırkçı*” söylemi ile Hüseyin Nihal Atsız’ın makalesine atıfta bulunulmuştu. Ayrıca onun temsil ettiği zihniyet eleştirilmişti. Her iki tarafta birbirini suçlamış ama hiç biri fikrinden vazgeçmemişti.

Diyarbakır Mitinginden yaklaşık üç hafta sonra, 24 Eylül 1967’de düzenlenecek olan Siverek Mitingi’ne sayılı günler kala Ağrı’da Vali Mustafa Kemal Şenol tarafından bir basın toplantısı düzenlendi. Doğu ile Batı arasındaki gelişmişlik ölçütü yapılan yatırımlar açısından değerlendirildi. Sonuçta her iki bölge arasında devletin yaptığı yatırımların farklılık arz etmediğine vurguda bulundu. Batı’nın ayrıcalığı özel sektörden kaynaklanıyordu. Özel sektör bölgede yatırım yaparsa fark kapanırdı. Vali “*bölücü cereyanlara*” da değindi. Türkiye’de milli birlik ve beraberliği zedelemeye yönelik hareketlerin her zaman var olduğunu belirtti. Milli değerleri ortak olan bu milletin arasına nifak sokmanın “*Kürtçülük*” dâhil her ne adına olursa olsun başarılı olamayacağını belirtti²⁵⁸. Bu konuşma yerel basında yerini aldı.

²⁵⁴ **Mesuliyet** (Ağrı), 6 Eylül 1967, s.1/4.

²⁵⁵ **Mesuliyet** (Ağrı), 7 Eylül 1967, s.1.

²⁵⁶ **Yeni Tanin**, 21 Eylül 1967, s.1/7.

²⁵⁷ T. Ülker, **Harşit’in Hırçın Sesi: Atsız**, s.118-120.

²⁵⁸ **Hâkimiyet** (Ağrı), 21 Eylül 1967, s.1.

21 Eylül 1967’de CHP Diyarbakır İl Başkanı Avukat Behçet Nergiz ile Diyarbakır Milletvekili Metin Cizreli²⁵⁹ ve Parti İl Yönetim Kurulu Üyesi Hamit Çetin’den oluşan heyet bölgede bir inceleme gezisi yaptı. Diyarbakır’ın Kulp İlçesi’nde parti kongresine katıldı. Metin Cizreli, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Doğu’ya hiçbir şey verilemediğini, şayet 1969’da CHP iktidara gelirse bunu Doğu’nun lehine güncelleyeceklerini ifade etti²⁶⁰. Bu söylem Doğu Mitingleri’nin oluşum sürecine katkıda bulunur tarzdaydı. Onu güdüleyen konulardan birisi de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı idi. Bu konu şimdiye kadar düzenlenen mitinglerin tamamında dile getirilecekti.

7- Alparslan Türkeş’in CKMP İl Başkanlıklarına Gönderdiği Genelge

Alparslan Türkeş, 31 Mart 1964’te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)’ye²⁶¹ üye oldu²⁶². Partide hızla yükseldi. Onun varlığı ile CKMP güçlenmeye başladı. 31 Temmuz 1965’te yapılan parti kongresinde CKMP Genel Başkanı oldu²⁶³. 1967 CKMP için oldukça yoğun geçiyordu. Parti bir dönüşüm yaşamak üzereydi. 24-25 Kasım 1967’de VIII. Büyük

---

²⁵⁹ XIII. Dönem CHP Diyarbakır Milletvekili. 1931’de İstanbul’da doğdu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nden 1955 döneminde Yüksek Mühendis Mimar unvanı ile mezun oldu. Üniversite öğrenimi sırasında Mimarlık Fakültesinde Talebe Cemiyeti ve sonra İ.T.Ü. Talebe Birliği Başkanlığı yaptı. Diyarbakır NATO Hava Meydanı İnşaat Kontrol Mühendisi ve Diyarbakır Belediyesi Fen ve İmar Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Daha sonra bir süre serbest çalıştı. 1965 yılında Diyarbakır Milletvekili olarak TBMM’de girdi. 1969’da TBMM seçimlerine girmeyerek ticarete atıldı ve müteahhitliğe başladı. Hayatta olup Anadolu Kulübü Yönetim Kurulu Genel Başkanlığı ile Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Genel Başkanlığını da yapmaktadır. Bkz. http://dogusan.com.tr/kurucu_baskanimiz.php (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

²⁶⁰ **Ulus**, 22 Eylül 1967, s.1.

²⁶¹ 16 Ekim 1958’de Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Türkiye Köylü Partisi’nin (TKP) birleşmesiyle kurulan siyasi parti. CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı yeni partinin de başkanı seçildi. 27 Mayıs sonrası süreçte parti CHP ile mevcudiyetini devam ettiren diğer önemli siyasi parti konumunu elde etti. Parti 1961 genel seçimlerinde %13,96 oy aldı. 1961 seçimlerinin parti açısından bekleneni vermemesi CKMP içerisinde muhalefet başlamasına neden oldu. Bu bağlamda Genel Başkan Osman Bölükbaşı 1962’de CKMP’den istifa ederek MP’yi kurdu. CKMP, 1961-1962 arasında devam edebilen ilk koalisyon hükümeti CHP-AP Koalisyonunun sona ermesinin ardından kurulan hükümette yer aldı. Bu, 1962-1963 arasında var olan cumhuriyet tarihinin ikinci koalisyon hükümetiydi ve CKMP, CHP ve YTP işbirliği ile oluşturuldu. CKMP bu koalisyondan 1963 yerel seçimlerinde %2,66 oy alınca çekildi. 1964 yılında yapılan kongrede genel başkanlığa Ahmet Oğuz seçildi. Bu kongreden sonra parti içerisinde en önemli gelişme Ahmet Oğuz’un davetiyle Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının partiyeye girmeleri oldu. 1965 yılında parti içerisinde yaşanan gelişmelerden sonra Ahmet Oğuz istifa etti. Alparslan Türkeş ise CKMP genel başkanlığına seçildi. 1965 seçimlerinde partinin oy oranı düştü. Bu seçimlerde %2,24 oranında oy alabildi. CKMP, 24-25 Kasım 1967 olağan kongresinden sonra 8-9 Şubat 1969’a kadar MHP’ye doğru evirildi. İlerleyen süreçte partinin amblemi de değişecekti. Bkz. Ferit Salim Sanlı, **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2017, s.61-260.; https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 30.05.2017)

²⁶² Ali Kuzu, **Alparslan Türkeş Dokuz Işık Ülkücü Hareketin Tarihi**, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2014, s.78.; Bazı kaynaklarda ise Alparslan Türkeş’in 1964’de değil de 1965’te CKMP’ye üye olduğu yazılmaktadır. Bkz. Kadir Yiğit, Kür Şad Özkaynar, **Ülkücü Hareketin Kronolojisi**, Hazar Yayınları, Ankara, BYY, s.36.

²⁶³ A. Kuzu, **Alparslan Türkeş...**, s.78-81.; **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980**, (Yayın Kurulu: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.132.

Kurultayı toplanacaktı²⁶⁴. Kurultay hazırlıkları Doğu Mitingleri'nin yapılmaya başlandığı günlere denk düştü. Kurultay konuşması da doğal olarak mevcut sürecin bir değerlendirmesiydi: “Devletimizin kuruluşunda ve bugüne kadar yaşatılmasında el ele, omuz omuza çalışmış olan şerefli bir milletin şerefli çocukları olarak her çeşit ayırıcı, parçalayıcı ve dirliği bozucu sözlere, fikirlere ve hareketlere karşı amansız olmak zorunluluğundayız. Demokrasi ve hürriyet; ancak Türk Milleti içindir. Türkiye’yi parçalama, milleti bölme hürriyeti diye bir hürriyet olamaz. Bu bakımdan son zamanlarda doğuda tertiplenmiş olan ve masum vatandaşları istismar ederek ayırıcılık, Türkiye devletini parçalama maksadı güden mitinglere karşı hükümetin gösterdiği gafleti çok ağır bir sorumluluk olarak telakki ediyoruz”²⁶⁵. Alparslan Türkeş bir taraftan birlik ve beraberlik mesajları verirken diğer taraftan mevcut hükümetin politikalarını eleştirmekteydi.

Alparslan Türkeş’in CKMP İl Başkanlıklarına²⁶⁶ gönderdiği ve 21 Ekim 1967’de gazetelerde yayınlanan genelgesi şöyle idi:

“Partimiz, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Türk vatandaşlarını bölge, mezhep farkı gözetmeksizin bu milletin öz evlatları saymaktadır. Zaman zaman diğer rakip partilerin sözcüleriyle komünistler fısıltı halinde partimizin ırkçı olduğu ve Doğulu vatandaşlara iyi niyet beslemediğimizi propaganda etmektedirler.

Bunlar alçakça uydurulmuş olan yalanlardır. Bizimle bugün hiçbir ilişkisi olmayan, küçük bir dergide bazı yazarların yazdıkları yazıları istismar ederek bu görüşleri bize mal etmeye çalışmaktadırlar. Bunlar baştan aşağı kötü niyet mahsulü yalanlardır”²⁶⁷. Alparslan Türkeş CKMP’nin ırkçı bir parti olmadığını vurgulamaktaydı. Bu ithamları kesinlikle kabul etmiyordu. Hatta bir süreliğine birlikte çalıştığı fakat şimdi yollarını ayırdığından bahsettiği kişi de Hüseyin Nihal Atsız’dı. “Küçük bir dergi” denilerek kast edilenin de “Ötüken” olduğuna şüphe yoktu. Nihal Atsız ile Alparslan Türkeş arasında 1960’lı yılların sonlarında

---

²⁶⁴ A. Kuzu, Tanıl Bora ile Kemal Can’ın Devlet-Ocak-Dergâh isimli kitabından alıntı yaparak şu bilgileri aktarmaktaydı: “CKMP’nin Kasım 1967 kongresinde toplumcu milliyetçi Dokuz Işık doktrini resmen benimsendi. Türkeş’in Başbuğluğu bu kongrede ilan edildi; Onun ünlü ‘davaya katılıp ihanet eden herkesi vurun’ sözleri de ilk kez bu kongrede dağıtılan bir bildiriye yer aldı”. Bkz. A. Kuzu, **Alparslan Türkeş...**,s.84.; “Davadan döneni vurun” cümlesi CKMP sonrasında kurulan Milliyetçi Hareket Partisi’ne karşı bir argüman olarak kullanılacaktı. Bazı çevreler bunu Sol kesimden kaynaklanan politik manevralar olarak değerlendirmekteydi. Alparslan Türkeş’in partinin başına geçmesinden sonra CKMP içerisinde “albayım, binbaşım” gibi hitaplar sıkça duyulur olmuştu. Parti adeta “askeri kışlaya” dönmüştü. Bu çevrelere göre süreç gayet normaldi. Genel başkanı albay, önde gelen yardımcılarını yarbay, binbaşı ve yüzbaşı idi. Parti binasının idare amiri ise başçavuştu. Osman Bölükbaşı o günleri şöyle anlatmaktadır: “CKMP’de kılıç şakırtısından, çizme gıcirtısından binaya girmek bile mümkün olmuyordu”. Bkz. Hayati Bice, **Ülkücü Hareket Üzerine Notlar**, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2014, s.32.

²⁶⁵ Metin Turhan, **Alparslan Türkeş 1963-1980**, Panama Yayınları, Ankara, 2016, s.16.

²⁶⁶ 1967’de CKMP’nin Türkiye çapında il örgütü sayısı altmış bir idi. Bkz. A.Kuzu, **Alparslan Türkeş...**,s.81.

²⁶⁷ **Elazığ**, 21 Ekim 1967, s.1/5; **Yeni Harput** (Elazığ), 23 Eylül 1967, s.1.

fikir ayrılıkları yaşanmaya başladı. 1967'de Alparslan Türkeş tarafından il örgütlerine gönderilen bu genelge ikilinin ilişkilerinin bu yıl itibarıyla koptuğunu göstermektedir²⁶⁸.

Alparslan Türkeş tarihi kökenlere atıfta bulunarak partinin sıkça dile getirdiği Türklük şuuruna ve İslam'ın faziletine değinmekteydi. “*Biz dokuz yüz yıllık tarihi olan Türkiye'nin kuruluşunda ve bugüne kadar yaşatılmasında İslamiyet imanı ve faziletini, Türklük şuurunu ile temel yapmış olan bu milletin çocuklarını batılı veya doğulu diyerek yahut başka herhangi bir şekilde ayırım yapmaksızın eşit saymaktayız.*

Hatta Doğulu vatandaşlarımızı tarihi olaylar dolayısıyla geçirdikleri birçok felaketlerden dolayı daha fazla bakım ve ilgiye layık görmekteyiz. Bugünkü hükümetinde kabul etmiş olduğu İkinci Beş Yıllık Plan'da Doğu bölgesinin kalkınması için yatırımlara yer vermediğinden dolayı şiddetle tenkit ve yermekteyiz”²⁶⁹. Dikkat edilirse burada doğu insanının çektiği acılar inkâr edilmemekle birlikte, bölgesel kalkınmadan da yeterince payını alamadığına da değinilmekteydi.

“Türkiye’de Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arnavut vesaire gibi isimler ile anılan vatandaşlarımız ayrı ayrı varlıklar olmayıp hepsi Türk Milleti’nin öz evlatlarıdır. Her milletin içinde çeşitli bölgelere mensup insanlar arasında, dil ve şive farkları bulunabilir. Bunların hiçbir önemi yoktur.

Yetmiş iki çeşit milletin karışmasından yüz doksan yılda bir Amerikan milleti meydana gelmiştir. Türkiye’de yaşayan insanlar ise dokuz yüz yıldan fazla bir zamandan beri bir arada ve İslamiyet’in kaynaştırıcı ruhu içerisinde çoktan birbirlerine kaynaşmış ve bölünmez bir kütle meydana getirmişlerdir. Türkiye’yi parçalamak isteyen düşman kuvvetler, sinsi kışkırtmalar ile Türk milletini bölmeye ve parçalamaya çalışmaktadırlar”²⁷⁰. Alparslan Türkeş’in CKMP İl Başkanlıklarına gönderdiği bu genelgede aslında yeni bir söylem

---

²⁶⁸ Genelde CKMP'nin 1969 Kongresi'nde Alparslan Türkeş ile Hüseyin Nihal Atsız'ın fikir ayrılığına düştüğünden bahsedilir: “*Atsız, CKMP’yi ve genel başkanı Türkeş’i 1969 yılındaki ad ve amblem değişikliği kurultayına kadar destekledi. ‘Ötüken’de ki makalelerinde Türkeş ve CKMP’den övgü ile söz etti. ‘Ötüken’in Mart 1969 tarihli 63.nüshasında ‘Kocakurt’ imzasıyla Türkeş’e hitaben bir yazı yayımladı. ‘İki Açık Mektup, Sayın Başbuğ’a Hitap’ başlığı ile yayınlanan makalede partinin adının ‘Ulusal Birlik Partisi’, ambleminin de ‘Bozkurt’ olması isteniyordu. Atsız’ın tavrı, CKMP’nin 1969’daki Adana Kongresi’nden sonra değişti. CKMP’nin ismi MHP yapılmış, amblemi de üç hilal olarak değiştirilmişti. MHP’nin yeni imajı ve fikri yapısının Türkçülükle bağdaşmadığını düşünen Atsız, partiden uzaklaştı. Türkçüler Derneği’nin İstanbul Şubesi de Atsız’la birlikte MHP’den koptu. Atsız ve arkadaşları, MHP’nin Türkçülükten taviz vererek dinci bir görünüme kavuştuğunu düşünüyorlardı. MHP’den önce ‘Ötüken’, sonra Atsız’ın kitapları ve sonra Atsız’ın kendisi yasaklandı. Böylece Ülkücü Hareket yolunu Atsız’da ayırarak sürdürdü.” Bkz. T. Ülker, **Harsit’in Hırçın Sesi: Atsız**, s.173.*

²⁶⁹ **Elazığ**, 21 Ekim 1967, s.1/5; **Yeni Harput** (Elazığ), 23 Eylül 1967, s.1.

²⁷⁰ **Elazığ**, 21 Ekim 1967, s.1/5; **Yeni Harput** (Elazığ), 23 Eylül 1967, s.1.

bulunmuyordu. 1965'te kendisi genel başkan olmuş ve yukarıda belirtilen konuların tamamını içeren açıklamalar o tarihten bu zamana kadar yapılmıştır²⁷¹.

Genelgede TİP'e yönelik suçlamalar da bulunmaktaydı: “TİP ve bunun dışında ki diğer komünistler, sureti haktan görünerek, bir taraftan Kürtçülük kışkırtması yaparak, Doğu'nun temiz ve mert vatan evlatlarını kandırmaya çalışmakta, diğer taraftan da tertipleedikleri bu ırkçılık hareketlerini partimizin üstüne yıkmaya gayret etmektedirler.

3 Eylül 1967 günü Diyarbakır'da bunların tertipleedikleri miting, Türk vatanının bütünlüğünü parçalamak için uydurmuş oldukları bir düzenbazlıktır. Doğu'da Kürtçe konuşan vatandaşlarımız bizim öz kardeşlerimizdirler. Kürtler Türk'ten ayrı bir millet değildirler, Türk milletinin bölünmez bir parçasıdır.

Doğu halkının Türk soyundan ve Türk milletinden olduğu, Doğu bölgesinde bulunan Selçuk abidelerinden ve Doğulu ilim adamlarımızın tarihi eserlerinden belli bulunmaktadır. Bundan başka dokuz yüz yirmi yedi yıldan beri Anadolu toprakları üzerinde aynı devleti kurmuş, aynı dinin mensupları olarak bugüne kadar birbirimizle sarmaş dolaş yaşamış durumdayız. Dinimizin emri de Cenabı Hakkın birliğine bağlı olmak ve tevhide riayetkâr hareket etmektir.

Bugüne kadar gerek İslam dünyasının ve gerekse Türk devletinin başına gelen birçok felaketler hep bu gibi tefrikalardan ileri gelmiştir. Birlik ve muhabbet içinde olanları, Cenabı Allah da sever ve korur. Bu hususları dikkate alarak partimizin görüşlerini ve fikirlerini vatandaşlarımıza her yerde anlatınız.

Doğulu ve Batılı gibi bölgencilik ayrımları yapmanın günah olduğunu ve memleket için de, yapanlar için de zararlı bulunduğunu ortaya koyunuz. Bütün vatandaşlarımızı tevhidin şanını yükselterek İslam'ın yüzünü güldürmeye, Allah yolunda, vatan ve millet yolunda daima el ele ve tam birlik içerisinde çalışmaya teşvik ediniz. Komünist kışkırtmacılarına, fesatçılara karşı uyanık bulununuz ve bunlarla mücadelede devletin emniyet kuvvetlerine daima yardımcı

---

²⁷¹ CKMP'ye yakın kuruluşlardan birisi Ülkü Ocakları olacaktır. Milli birlik ve beraberliği bozucu faaliyetlerin karşısında durulacaktır. İlk kuruluş Ülkü Ocağı adı altında Ankara Hukuk Fakültesi bünyesinde gerçekleşti. Tüzüğünde yukarıdakilerle benzer ifadeler yer alacaktır. “Öğrencilerde milliyetçi, toplumcu, ahlakçı ve Ülkücü duygu ve düşüncelerin kökleşmesine yardımcı olmak. Milli birlik ve beraberliğimizi kuvvetlendirecek ve yaşatmak... Her türlü zararlı ve bölücü faaliyetin karşısında bulunmak”. Bkz. M. Turhan, **Ülkü Ocakları 1966-1980**, Hazar matbaacılık, Ankara, 2014, s.1.; Yine bu bağlamda Ülkü Ocakları tarafından yayınlanan bildirilerde şu ifadeler yer veriliyordu: “Milliyetçi-Toplumcular, asırlar boyunca kendi kaderine terk edilen, bütün sosyal imkanlardan, fırsat eşitliğinden mahrum bırakılan ve insanca yaşama hakkına kavuşamayan fakir Anadolu halkının, işçisinin savunucusudur ve yanındadır. Gayri meşru olarak yoksul halkın sırtından milyonları vuran vurgunculara, vergi kaçırıcı ahlaksızlara, hissiz ve duygusuz iş adamlarına, Türklük gurur ve şuurunu, İslam ahlak ve faziletini imanı ile karşı koyacağız, kale gibi karşularına dikileceğiz”. Bkz. M. Turhan, **Ülkü Ocakları 1966-1980**, s.10.

olunuz”²⁷². Alparslan Türkeş Diyarbakır Mitingi’ni bölücü bir eylem olarak değerlendirmekteydi. Kürtçe konuşan insanları da “kardeşimiz” olarak nitelendirmekteydi. Birlik ve beraberliğin önemine vurguda bulunmaktaydı. Kardeşliğin bir diğer ölçütü de din idi²⁷³. Kendisi CKMP İl Başkanlıklarından bu bildiriye okumalarını istedi. Ayrıca buldukları yerde halka anlatmaları talimatını da verdi²⁷⁴.

8- AP Genel Başkan Vekili Talat Asal’ın Diyarbakır Mitingi’ne Yönelik Değerlendirmeleri

AP Genel Başkan Vekili Talat Asal²⁷⁵, bölgeye bir gezi düzenledi. İlgili bölümde daha ayrıntılı anlatılacağı üzere kendisi Diyarbakır Mitingi’nden sonra buraya geldi²⁷⁶. Bu süreçte Siverek , Batman ve Tunceli Mitingleri de tamamlanmıştı²⁷⁷. Ancak Talat Asal’ın 20 Ekim 1967’de yaptığı toplantıda söyledikleri doğrudan Diyarbakır Mitingi ile ilgili olduğu için burada değerlendirmeyi uygun bulduk.

Talat Asal Diyarbakır’da bulunan Yenişehir Sineması’nda halka hitap etti²⁷⁸. Konuşmasına anayasal özgürlüklere değinerek başladı. Hak kavramının bir sınırı olduğunu vurguladı. Kimsenin anayasayı kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayamayacağını belirtti. Bunun devamında suç fiilinin oluştuğunu ifade etti. Cumhuriyet tarihinin edimlerini inkar etmenin akılcı bir yol olmayacağına dikkat çekti²⁷⁹.

²⁷²Elazığ, 21 Ekim 1967, s.1/5; **Yeni Harput** (Elazığ), 23 Eylül 1967, s.1.

²⁷³ Ülkücü kadroların 1980 öncesinde temel bakış açısı şöyle idi: “Yaşadığımız coğrafyada ve vatanımızdaki insanlar bizim insanlarımızdı. Bu insanlar bizimle aynı kibleye secde ediyor, beraber ağlayıp beraber güliyorlardı. O halde bir takım farklılıkları daha fazla kaşımamızın bir manası bulunmuyordu. Bir kişinin memleketini, ilini, ilçesini, köyünü veya mezhebini ya da etnik kimliğini kaşımak hiçbir fayda getirmezdi. Bu kişi Ülkücü ise bizim için yeterliydi. Bu görüş Ülkücü olmanın temeli olarak, bir kişi vatansever ve birlikte yaşama duygusuna sahipse gibi düz, doğru ve basit bir felsefe üzerine bina edilirdi. Bundan sonraki aşamanın ise teşkilatın yetiştirmesine bırakılması gerekirdi”. Bkz. Mustafa Görüryılmaz, **Yalanlar ve Gerçekler**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2014, s.150.

²⁷⁴Elazığ, 21 Ekim 1967, s.1/5; **Yeni Harput** (Elazığ), 23 Eylül 1967, s.1.

²⁷⁵ AP Genel Başkan Vekili ve Zonguldak Milletvekili. 1922’de Çankırı’da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Raportörlük ve müşavirliğin yanı sıra serbest avukatlık yaptı. DP kurucu üyesi idi. DP’de başladığı siyasi hayatını, bağımsız milletvekili olarak devam ettirdi. Sonra AP’ye katıldı. XII. Dönem Edirne, XIII. Dönem Zonguldak, XIV. Dönem Samsun, XV. ve XVI. Dönem İzmir Milletvekilliği yaptı. 43. Hükümet’te Gençlik ve Spor Bakanı olarak görev aldı. 2012’de öldü Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 24.05.2017); <http://www.biyografiya.com/biyografi/2553>(Erişim Tarihi: 24.05.2017)

²⁷⁶**Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1.; Talat Asal konuşmasında Diyarbakır Mitingi’ne değindiği için bunun ilgili kısmını burada aktardık. İkinci Bölüm’de TİP’in Siirt Toplantısı başlığı altında onunla eş zamanlı olarak AP Heyeti’nin bölgeye yaptığı gezi ayrıntıları ile açıklandı.

²⁷⁷Siverek Mitingi 24 Eylül 1967, Bkz. **Milliyet**, 25 Eylül 1967, s. 1; **Yeni Urfa**, 27 Eylül 1967, s.1; T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s. 72; Batman Mitingi 8 Eylül 1967, Bkz. **Ulus**, 9 Ekim 1967, s.1; **Milliyet**, 9 Ekim 1967, s.1; **Batman Sesi**, 6 Ekim 1967, s. 4; 16 Ekim 1967, s.1; **Adalet** (Ankara), 9 Ekim 1967, s. 1; Tunceli Mitingi 15 Ekim 1967’de yapıldı. Bkz. **Milliyet**, 15 Ekim 1967; M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s. 95; T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.72.

²⁷⁸**Havadis** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1.

²⁷⁹**Havadis** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/5; Konuşmasının bir kısmı için Bkz. **Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/7.

Mitinglerde sıkça gündeme getirilen konulardan birisi olan ekonomik gerilik konusunda şu açıklamaları yaptı: 1961 Anayasası ile birlikte planlı ekonomiye geçilmişti. Anayasanın ilgili maddesine göre ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma belirli bir plana göre uygulama sahasına sokulacaktı. Bu ülkenin bütününe kapsayıcı bir eylem planı idi²⁸⁰.

Talat Asal İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na da değindi. 119.500.000.000 liralık yatırım planlanmıştı. Yatırımlar her yıl belirlenecek programa göre yapılacaktı. Bu gerçekler ortadayken Doğu'ya bir yatırım gerçekleştirilmediğini söyleyenler ona göre iftiracıydı. Sözlerine şöyle devam etmişti: “*Bilmeleri lazımdır ki, plan sokakta yapılmaz ve mitingle icra edilmez*”²⁸¹.

İktidar partisinin temsilcisi olarak Talat Asal oldukça sert eleştirilerde bulunuyordu. Rakamların dili ile konuşuyordu: Doğu ve Güneydoğu illerinde nüfus 5.845.000 idi. Bu ülkenin tamamının % 18'ine karşılık gelmekteydi. Rakamlarla bölgeye yapılan yatırımların düzenli olarak arttığından bahsetti. Talat Asal bu konuda dürüstçe davranmayanların “*kasıtlı tahrikçiler*” olduğunu belirtti. Gelişmiş bir ülkeye sahip olabilmek için huzur, güven ve istikrarın gerekliliğine değindi. Ülkenin birlik ve beraberliğinin önemini şu sözlerle vurguladı²⁸²:

“*Topraklarımızın zerresi bile başkasının hakimiyetine giremez. Devletimizin istiklali tenkis edilemez. Ülke ve millet bütünlüğü esastır. Devlet tek bir zümre tarafından idare olunamaz. Kanunun cürüm saydığı fiil övülemez. Halk, devletine ve kanununa itaatsizliğe teşvik ve tahrik edilemez. Bunların dışında düşünen ve davrananların sonu hüsrandır. Bilinmelidir ki anarşi teşvikçilerinin karşısına kanun çıkar. Devlet kiralık kafaların akıllarını başlarına getirmeye muktedirdir. Türkiye komünizmin tampon bölgesi olamaz...*”²⁸³. Anlaşılacağı üzere Talat Asal da son cümleleri ile hem kanunun üstünlüğünü hatırlatmış hem de suç işleme konusunda ısrarcı olanlara uyarılarda bulunmuştu.

C- SİVEREK MİTINGİ (24 Eylül 1967)

1- Miting Bildirisinin İlanı ve Öğrenci Birlikleri İle Yerel Gazetelerin Desteği

Önceki mitinglerde olduğu gibi burada da bir tertip komitesi oluşturuldu. Miting Tertip Komitesi Başkanı Mustafa Düşünekli idi. Üyeler ise Celal Karahan ve Hamza

²⁸⁰Havadis (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/5; Konuşmasının bir kısmı için Bkz. **Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/7.

²⁸¹Havadis (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/5; Konuşmasının bir kısmı için Bkz. **Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/7.

²⁸²Havadis (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/5; Konuşmasının bir kısmı için Bkz. **Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/7.

²⁸³Havadis (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/5; Konuşmasının bir kısmı için Bkz. **Son Baskı** (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1/7.

Kaynak'tan oluşuyordu. Komite tarafından miting için bir davet bildirisi de hazırlamıştı. Kamuoyu mitinge hazırlanıyor, Başbakan dahil bütün Bakanların çağrıldığı söyleniyordu²⁸⁴. Hatta bu çağrının Cumhurbaşkanı'na da gönderildiği belirtiliyordu²⁸⁵. Hazırlanan bildiri şöyleydi:

“Doğulu ve Güneydoğulu kardeş!

Yıllar yılı ezilmişliğin, sömürülmenin ve hor görülmenin kurbanı!

Cehaletin, işsizliğin ve açlığın girdabına düşen çağdaş uygarlığın çok gerilerinde bırakılan mağaralarda yaşayan, hayvan nefesi ile ısınan, tezek yakan çilekeş insan. Bugüne dek dayanabildin. Çok bekledin ve de yalnız kaldın. Unutuldun, uyutuldun, okulsuz, yolsuz, susuz ve işsiz kaldın. Tüm bunlara rağmen ekmek kavgasında mücadele gücünü yitirmedin. Uyutulmanın yanında planlı bir şekilde geri bırakıldın. Planlı kalkınan Türkiye’de Batı-Doğu uçurumu gittikçe artmakta.

Geri kalmışlığın, sefaletin yetmiyormuş gibi, seni öz yurdundan kovmayı düşünen Faşist-Turancı zihniyete karşı hükümet bigane kalmakta. Aksine senin haklı çabanda seninle beraber olanları demir parmaklıklar arkasına atarak anayasayı çiğnemekte. Umudunu yitirmeyen insan!

Planda ki haksız ve bölgeci tutumu takbih, Faşist-Turancı zihniyeti protesto ve anayasayı çiğneyenleri ikaz etmek maksadıyla 24 Eylül 1967 Pazar günü saat 14.00’da Siverek’de tertiplenen Doğu ve Güneydoğu mitingine sen de katıl.

Parti davalarını, aşiret kavgalarını, mezhep ihtilaflarını ferdi ihtirasları artık bırak. Öz davan olan Doğu’nun kalınmasında birleş, kararlı ve ısrarlı ol, korkma, yanlış telkinlere kapılma.

Doğu ve Güneydoğu Mitingi Tertip Komitesi / Siverek”²⁸⁶.

Bildirinin içeriği kendisiden önceki Silvan ve Diyarbakır Mitingi ile benzer bir içeriğe sahipti. Ezilmişlik, sömürü ve geri kalmışlık ana temalar idi. Faşist-Turancı zihniyeti protesto amacı taşıyordu. Anayasayı ihlal edenlere uyarı niteliğindedeydi. Halbuki gerek Alparslan Türkeş tarafından hazırlanan genelgede gerekse resmi açıklamalarda anayasal düzenle ilgili bilgilendirmede bulunulmuştu. Bunlara rağmen mitingler hız kesmeden devam ediyordu. Katılımda güneçtikçe artıyordu. Siverek Mitingi bu bağlamda örnek oluşturabilecek nitelikteydi.

²⁸⁴Uğur (Siirt), 11 Eylül 1967, s.3; Siirt Sesi, 11 Eylül 1967, s.1.

²⁸⁵Ulus, 21 Eylül 1967, s.1.

²⁸⁶F. Sükan, İhanetler karşısında Türkiye, s.128.

Bazı öğrenci dernek ve birlikleri de Siverek Mitingi'ne destek veriyordu. Bunlar Türkiye Milli Talebe Federaasyonu (TMTF), Ankara Üniversitesi Talebe Birliği, Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği ile Ağrı, Bingöl, Bitlis, Cizre, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Hakkari, Hınıs, Kahta, Karlıova, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Tunceli, Urfa, Van ve Varto öğrenci kültür dernekleri idi. Mitinge verdikleri desteği bir bildiri ile kamuoyuna duyuruyorlardı²⁸⁷.

TMTF başta olmak üzere yirmi iki gençlik kuruluşunun yayınladığı bildirin başlığı “Doğu ve Güneydoğulu Kardeşlerimize” idi. Bildiriye başlarken Tanrı huzurunda, Türkiye'nin ezilen vatandaşlarının kalkınma savaşında onlarla beraber olacaklarına dair yemin edildikten sonra şu ifadelere yer veriliyordu²⁸⁸:

“Bugün senin yıllardır süregelen sömürülüşünün, ezilmişliğinin ilk açıklaması olan bu davranışını, uyanışını büyük bir samimiyetle karşılarken, seni ihmal etmişliğin acı sorunluğu içinde Türk Yüksek Öğrenim Gençliği olarak üzüntü duyuyoruz. Bugüne dek görevini gereğiyle bilmeyenler, senin uyanmaman için çalışmışlardır. Bağrından çıkmış, ayranına kaşık çalmış evlatların bile, çıkarları yüzünden seni istismardan çekinmemişlerdir. Biraz mutlu hayat onların seni unutmalarına kafi gelmiştir. Tüm geri kalmış ülkelerin sömürülmesi yanında senin sömürülmen çifteleşmiş, emperyalistler ve içinde olanlar seni sömürmüştür. Bugün seni hayvanlarıyla bir odada kalmaya mahkum etmişler. Senin varlığını hazmedemeyenler, sana isim bulma gafleti içine düşmüşlerdir. Bunlar Türk topraklarında yaşayan, her kişinin Türk vatandaşı olduğunu bilmeyecek kadar Tarih ve Anayasa bilincinden yoksun kimselerdir.

Yıllarca Doğu'yu bir umacı gibi tanımaktan zevk alan, seçim zamanında sana uğrayıp oy hırsızlığı yapmaktan başka gayesi olmayan politikacıları suçluyoruz. Senin sefaletin üzerine saraylar kuruldu. Senin kahramanlığıyla sınırlar çizildi. Ancak senin haklı feryatların karşısında seni suçlamaktan zevk duydular. Fabrikalar açtılar, gazete sütunlarına boy boy poz verdiler. Mutlu Türkiye nutukları çektiler. Bunlar seni uyutmak için verilen uyku haplarıdır. Bugün artık buna bağışıklık kazandın. Uykudan yeni uynamışlığın mahmurluğu geçmeden seni uyutmak istiyorlar. Yersiz jandarma, karakol korkusu, tehdit, kurşuna dizilirsin gibi alışılmış laflar seni yıldırmasın, sen dikta rejimine değil, demokratik düzen içinde anayasanın sana verdiği hakları kullanıyorsun. Seni suçlamakla kendi suçlarını örtmek istiyorlar. Beş yıllık planla seni beş yıl daha kaderinle başbaşa bırakmanın sorumluluğunu duyup, sana verecekleri cezayı kendilerine verselerdi hak yerini bulacaktı.

²⁸⁷Medeniyet (Ankara), 24 Eylül 1967, s.1/5.

²⁸⁸Medeniyet (Ankara), 24 Eylül 1967, s.1/5.

Seni anlamak istemeyenler İslamiyet'in, kutsal Kuran'ımızın herkesin eşit olduğunu, sosyal adaletin varlığını savunan ayetlerini bilmemekle ona da ihanet edip, din istismarcılığını ortaya koyuyorlar. Başlamış olduğun kalkınma savaşını, hakkının savaşını sona erdireceksin. Ama bir kuşak ama iki kuşak. Bu zafer senindir. Bu savaşta Türk yüksek öğrenim gençliği olarak hiçbir ayırım gözetmeksizin daima seninle olacağız. En büyük desteğin Türkiye yüksek öğrenim gençliği olsun. Okulsuz, yolsuz köylerinde Amerikan barış gönüllüleri oldukça, yılda on iki ay çalışıp karnını doyurmadıkça, ilaçsız, doktorsuz, susuz kaldıkça, her an senin acını duyacağız. Kentlerinde bacaları duman tüten fabrikalar, köyünde okul, emeğinde karşılık, plan ve idarende adalet olduğu gün büyük mutluluğa kavuşacağız. Gülen yüzün ise gençliğin kuvveti olacaktır.”²⁸⁹

Bu bildiri kendisinden öncekilerle benzerlik içerisindeydi. Doğu Mitingleri için dağıtılan bildirimlerde de aynı konular ele alınmıştı. Diğerlerinden farklı olan yönü dini öğelere yer vermesiydi. Bu durum Doğu ya yeni bir taban arayışı ya da kendilerine yapılan “kökü dışarıda din dışı” oluşumlar iddialarına cevap verme çabası olarak değerlendirilebilir.

Siverek Mitingi'nden bir gün önce Urfa'da yayınlanan “*Demokrat Urfa*” gazetesinde “*Doğuyu kalkındırma mitingi*” başlığıyla bir makale yayımlandı²⁹⁰. Makale gazetenin adıyla imzalandı. Bu sebeple gazetenin kendi görüşü olarak değerlendirebiliriz. Makalede tarihin çeşitli devirlerinde farklı amaçlarla mitingler yapıldığı hatırlatılıyor, İstiklal Harbi sırasında Sultanahmet Mitingi'ne atıfta bulunuluyordu. Bu mitinglerin halkı coşturduğundan ve insanları bir gaye etrafında birleştirdiğinden bahsediliyordu. Türkiye'de farklı gerekçelerle mitingler yapıldığı hatırlatılıyordu. Bunların bir kısmı başarılı olmuştu. Başarısız olanlar da vardı²⁹¹.

Doğu ve Güneydoğu'yu kalkındırma gayesiyle yapılan mitinglerden istenilen sonuç alınmasa da bölgesel isteklerin Ankara'ya duyurulması açısından faydalı bir olaydı. Burada yaşayan insanların durumu ortadaydı. “*Ya susulup kadere razı olunacak*” ya da bölgenin sesi duyurulacaktı. Dilenen, Doğu-Batı ayrımı yapılmadan, mitinglerin haklı bir isteğin tezahürü olmasıydı. Zira “*Ağlamayana meme verilmiyordu*”. Bölücü ve yıkıcı olmamak şartıyla dile getirilen konularda haklı olunduğu ortadaydı²⁹². “*Demokrat Urfa*” gazetesi, adından da anlaşılacağı üzere iktidar partisine yakın bir yayın organıydı. Hükümetin görüşleri ile mitinglerde yapılan konuşmalar tamamen birbirine aykırı idi. Şimdi adında “*Demokrat*” sıfatı

²⁸⁹ **Medeniyet** (Ankara), 24 Eylül 1967, s.1/5.

²⁹⁰ **Demokrat Urfa**, “*Doğu'yu Kalkındırma Mitingi*”, **Demokrat Urfa**, (23 Eylül 1967), s.1/4.

²⁹¹ D. Urfa, “*Doğu'yu Kalkındırma Mitingi*”, s.1/4.

²⁹² D. Urfa, “*Doğu'yu Kalkındırma Mitingi*”, s.1/4.

bulunan bir gazete mitinglere destek veriyordu. Bunu yaparken de bölücü ve yıkıcı olmamayı temel esas kabul ediyordu.

Siverek'te miting başlamadan önce istenmeyen bazı olaylar gerçekleşti. İçinde davul ve zurnacı olan grupla Siverek'e gelen bir otobüs ilçeye girince arandı. Yaşanan gerilim üzerine müzisyenler karakola götürüldü. Bu durum halk tarafından duyulunca karakol önünde toplandı. Olayın büyümemesi için emniyet yetkililerince yapılan soruşturma kısa sürede tamamlandı. Müzisyenler serbest kaldı. Fakat konu miting sürecinde kullanıldı. Tertip komitesince davulcu ve zurnacılar ellerine ve bellerine zincir bağlanarak miting alanına getirildi. Halkın tepkisi ve heyecanı artırılmaya çalışıldı²⁹³.

Bu sırada yine Tertip Komitesi Başkanı Mustafa Düşünekli tarafından gazetecilere bir demeç verildi. Başbakan ve İçişleri Bakanı'nın mitinge engel olmaları için senatörlerden bazılarını Siverek'e gönderdiğini söyledi. Anayasa'nın tanıdığı toplanma ve konuşma hakkını hiçbir kuvvetin ellerinden alamayacağını belirtti. Doğu Mitingleri'nin Ağrı, Derik, Kızıltepe ve Urfa'da da sürdürüleceğine değindi²⁹⁴. Miting öncesi yaşananlar ve verilen demeçler, yapılacak toplantının gündeminin yoğun olacağına işaret etti.

2- Siverek Mitingi (24 Eylül 1967)

Siverek Mitingi 24 Eylül 1967 Pazar günü yapıldı²⁹⁵. Cumhuriyet Meydanı'nda saat 14.00'da başladı ve 17.00'ye kadar sürdü. Meydan oldukça kalabalıktı. Taşınan dövizler şöyle idi: *“Daha Susacak mısınız; Doğu Davası Şiddet Rejimi İle Halledilemez; Kim Nerede, Ne İşliyor Hepsini Bileceğiz Yakındır; Toprak, Üzerinde Çalışan İnsanlarıdır; Yok Edelim İnsanın İnsana Kulluğunu”*²⁹⁶, *“Mezopotamya Kürtlerindir”*²⁹⁷, *“Selahattin Eyyübi'nin torunlarını kimse bu topraklardan kovamaz”*²⁹⁸; *“Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğu'ya verilen sıfır!; Dipçik değil uzatılacak el isteriz; Doğu'nun kaderi işsizlik, açlık, hor görülme, Anayasa ileridedir, onu geri itmesinler, Doğu'da kazan, Batı'da ye”*²⁹⁹.

Açış konuşmasını Tertip Komitesi Başkanı Mustafa Düşünekli yaptı. Mitingin hiçbir partinin malı olmadığını söyledi ve; *“Gayemiz, Demirel ve iktidar erkanının da itiraf ettiği gibi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda geri bırakılmış bulunan Doğu bölgesinin sesini duyurmak, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yatırım nimetlerinden Doğu'yu mahrum etmek*

²⁹³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94.

²⁹⁴ **Ulus**, 25 Eylül 1967, s.7.

²⁹⁵ **Milliyet**, 25 Eylül 1967, s.1; **Yeni Urfa**, 27 Eylül 1967, s.1; T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s. 72.

²⁹⁶ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94.

²⁹⁷ **Demokrat Türkiye** (Urfa), 28 Eylül 1967, s.1.

²⁹⁸ **Yeni Siirt**, 29 Eylül 1967, s.1.

²⁹⁹ **Ulus**, 25 Eylül 1967, s.1.

isteyenleri protesto etmektir. Biz Batıya neden yatırım yapılıyor demiyoruz. Fakat İstanbul'a bir asma köprü yapıldığı zaman, Hakkariye'de bir fabrika yapılıns istiyoruz"³⁰⁰ dedi.

Diyarbakır Mitingi sonrası tutuklanan Sait Elçi, daha sonra serbest bırakıldığı için bu mitinge katılabiliyordu. Sait Elçi de Mustafa Düşünekli gibi bu mitinglerin hiçbir partinin malı olmadığından söz etti. Asırlardan beri devam eden açlık, sefalet ve cehalet karanlığından kurtulmanın çabası olduğunu söyledi: “Bu çabaya bütün siyasi partileri ve aydınları katılmaya davet ediyoruz. İstiraplarımıza ortak olanlara saygı besliyoruz. Bizi suçlamak için iftira ve bölücülükle itham edenleri de şiddetle telin ediyoruz. Anayasanın temin ettiği haklara kavuşmak için mücadelemiz devam edecektir. Bu mücadeleye mani olmak isteyenler, mutlaka hüsrana uğrayacaklardır. Zaman ve hadisat bizim bölücü değil, birleştirici olduğumuzu ve memlekete faydalı olacağımızı ispat edecektir” dedi³⁰¹.

Siverek Mitingi'nde Behice Boran da bir konuşma yaptı. “Doğu Mitingleri'nin çeşitli yorumlara neden olduğunu, aslında bu mitinglerin halkı uyarmak amacı taşıdığını” söyledi: “Birlik ve kardeşlik lâfla değil, eşitsizlikleri, haksızlıkları ortadan kaldırmakla olur. Doğu bölgesi mahrumiyet bölgesi olarak bırakıldıkça, memleketin dengeli kalkınması beklenemez. Doğu-Batı arasındaki eşitsizliğin kalkmasına çalışmak, millî bütünlüğü zayıflatıcı değil, aksine kuvvetlendirici bir hareket tarzıdır”³⁰².

Behice Boran'dan sonra Tarık Ziya Ekinci söz aldı. Doğu'da yapılan mitinglerin demokrasiyi yerleştirmek için girişilen bir hamle olduğunun altını çizdi³⁰³. Mitingde yerli halktan Avukat Adil Rasgeldi konuştu. Mitingde bu konuşmacıların yanı sıra kendinden önce ki iki mitingde olduğu gibi Kürtçe şiir okundu. Şiir, on bir yaşındaki bir çocuğa okutturuldu. Çocuğa okutturulmasının sebebi cezai ehliyetinin olmamasından faydalanmaktı³⁰⁴. Fakat bu mitingde Ankara Sosyalist Kültür Derneği adına konuşan Ahmet Kotan ve TMTF temsilcisi Davut Özcan³⁰⁵ da Kürtçe şiirler okudular ve hitap ettiler³⁰⁶.

Silvan Mitingi konuşmacılarından İdris Arıkan, Siverek Mitingi'nde de kürsüye çıktı. İçeriği yoğun bir konuşma yaptı: “Bugün yine sömürülüştümüzü, hor görülmemizi, üvey evlat

³⁰⁰Ulus, 25 Eylül 1967, s.1.

³⁰¹Ulus, 25 Eylül 1967, s.1/7.

³⁰²Milliyet, 25 Eylül 1967, s.7.

³⁰³Milliyet, 25 Eylül 1967, s.1; N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, II, s.1206.

³⁰⁴Demokrat Türkiye (Urfa), 25 Eylül 1967, s.1.

³⁰⁵ Hakkında sınırlı bilgiye ulaşabildiğimiz Davut Özcan'ın TİP üyesi olduğu tarafımızca tespit edildi. TİP'in Malatya'da düzenlediği 4. Büyük Kongre'sine Mardin-Derik'ten delege olarak katıldı. Ayrıca 12 Mart 1971'den sonra askeri mahkemede Doğu Mitinglerinde yaptığı konuşmadan ötürü yargılanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Zana, **Zelal, Yeniden Doğu**, s. 8; Ruşen Aslan, “*TİP'deki Doğulular Grubu*”, **Serbести**, S.25,(Güz 2007), İstanbul, s.83-84; <https://ismailbesikciyazilari.wordpress.com/2011/04/08/hapisdeki-ddko-devrimci-dogu-kultur-ocaklari-ismail-besikci/>(Erişim Tarihi: 03.06.2017); <http://www.nerinaazad.net/news/opinions/files/umit-firat-yine-kaybettiklerimiz-uzerine>(Erişim Tarihi: 03.06.2017)

³⁰⁶Milliyet, 25 Eylül 1967, s.7.

muamelesine tabi tutulmamızı, anayasanın bizlere bahsettiği hakların sınırları içinde protesto etmek için toplanmış bulunuyoruz. Devam etmekte olan bu mitinglerin gayesi Doğu ve Güneydoğu'nun gelmiş geçmiş hükümetler tarafından ihmal edilmesine karşı sesimizi yükseltmektir. Bu mitinglerde bizler herhangi bir ideolojinin veya sapık bazı fikirlerin hizmetkarlığını yapıyor değiliz. Amacımız Doğu ve Güneydoğulu vatandaşın insan haysiyet ve şerefine yakışır bir hayat yüzeyine ulaştırılmasıdır"³⁰⁷. Bu konuşmada ezilen, ayrımcılığa tabi tutulan ve ötekileştirilen bir coğrafyada bahsedilmektedir. Bu topraklarda yaşayan halkın da mevcut hükümetlerin "kurbanı" olduğuna değiniliyor. Anlaşılacağı üzere halkın artık tepki göstermesinin gerekliliğine vurguda bulunuluyor ki, bundan önceki Silvan ve Diyarbakır mitinglerinde de benzer çağrıda bulunulmuştu. Bu süreçte gerek tertip komiteleri, gerekse konuşmacıların "ucu dışarıda olan bir ideolojiye" hizmet ettiğine değinilmişti. İdris Arıkan bu iddialara da cevap veriyordu. Hatta bu fikirlere "sapık" eleştirisinde bulunuyordu ki, bu da hayli ilginç bir saptama idi. Adeta muhafazakar söylemin bakış açısını yansıtıyordu desek eksik bir şey ifade etmiyor oluruz. Dertlerinin sadece "insanca" yaşamak olduğu belirtiliyordu.

İdris Arıkan konuşmasının devamında anayasaya ve ekonomik duruma değindi: "Kendisinden ilham ve kuvvet aldığımız kaynak 1961 Anayasasıdır. İşbu anayasanın 20. Maddesinde³⁰⁸ herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, bu düşünce ve kanaatini söz, yazı, resim gibi vasıtalarla açıklayabileceği hükmünü koymuş, 28. Maddesi³⁰⁹ de vatandaşlara önceden izin almaksızın saldırsız bir şekilde toplantı ve gösteri yapmak hakkını tanımıştır. İşte bizler bu hükümlerin sınırları içinde mitinglerimizi tertip ediyor ve düşüncelerimizi açıklıyoruz. Doğu ve Güneydoğu'nun Batı'ya kıyasla yıllar yılı devam edegelmiş bir ihmalkarlık yüzünden geri kalmış olduğu kimsenin inkara işaret edemeyeceği açık bir gerçektir. Bu gerçek Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın gerek plan hedef ve stratejilerini gösteren kısımlarında ve gerekse yıllık uygulama planlarında; 'Bugün Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu kısmı diğer bölgelere kıyasla geri kalmış bir durumdadır. Bu durumu izale etmek ve neticeden bölgeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak için gerekli tedbirler alınacaktır' şeklinde ifade edildiği halde iş fülüyata intikal ettiğinde bu vaatler unutulmakta, bazı Doğulu milletvekillerinin 'Yatırımların yüzde yirmi beş nispetindeki

³⁰⁷ **Mücadele** (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1/4.

³⁰⁸ İdris Arıkan'ın atıfta bulunduğu anayasa maddesi şöyle idi: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz". Bkz. **Resmi Gazete**, S. 10859, (20 Temmuz 1961), s.4642.

³⁰⁹ İdris Arıkan'ın kendisine dayanak ettiği anayasa maddesi şöyle idi: "Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırsız toplanma veya gösteri yürüyüş yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir". Bkz. **Resmi Gazete**, S. 10859, (20 Temmuz 1961), s.4643.

bir kısmını Doğu'ya yapalım şeklindeki teklifleri kulak arkası edilmektedir. Bugün medeniyetin bir bölgeye evvelemede kendilerine alt yapı yatırımları dediğimiz yol, su ve elektrik yatırımlarıyla gittiği hatırı sayılır otoritelerce kabul edilen bir hakikattir. İşte devlet Doğu'yu, bu üç nevi yatırımdan fazlasıyla yoksun bırakmıştır. Bugün Doğu'da yolları dokuz ay kapalı kalan kazalar vardır. Bugün Doğu'da hayvanlar ile insanların birlikte su içtikleri köyler vardır ve bugün Doğu'da gün ışığından başka bir ışık göremeyen insanlar vardır. Bu sorunların nedenlerine inildiğinde karşımıza hep bir ejderha edasıyla devlet ihmali çıkmaktadır. İddiamız bu ihmalin son bulması ve rahmet yüzünün biraz da Doğu'ya çevrilmesidir”³¹⁰. Anayasa tartışması mitingler sürecinde sıkça gündeme geldi. Taraflar birbirlerini anayasal suç işlemekle itham etti. İdris Arıkan'ın düşünce ve kanaat özgürlüğüne atıfta bulunması, toplantı ve gösteri hakkından bahsetmesi ve bunu yine anayasayı temel olarak yapması; mitinglerin suç değil, bir hak olduğuna dayanak tutuyordu. Ekonomik konularda ise şu başlıklar ön plana çıkıyordu: Bölgeler arası eşitsizlik, verilen sözlerin tutulmaması, bölge milletvekillerinin yaptıkları ekonomik çözüm önerilerine kayıtsız kalınması. İdris Arıkan özellikle üç şeyin eksikliğini vurguluyordu: Yol, su, elektrik. Şayet bölge uygar dünyanın bir parçası olacaksa devlet bu hizmetleri zaman kaybetmeden bölgeye yansıtmalıydı.

Siverek Mitingi'nde yapılan bu konuşmanın içeriğinde ekonomik konular ağırlıklı olarak yer tutuyordu. İdris Arıkan Süleyman Demirel'e de eleştiride bulunurken onun şahsında diğer bütün hükümetleri eleştiriyordu: “Sayın Başbakanın geride bıraktığımız yaz ayları içinde temel attığı ve tesis açtığı yerlerin adlarını, hafızamızda canlandırdığımızda, bu iddiamızın haklılığı kendiliğinden ortaya çıkar. Tenkitlerimizin hedefi sadece bugünkü iktidar ve bugünkü Başbakan değildir. Son otuz yılın bütün iktidarlara Doğu'yu ihmal etmişlerdir. Bu yüzden hepsinin, Doğu'nun bugün içinde bulunduğu geri durumda payı vardır. Bazı hemşerilerimiz bizlere ‘Bu mitingler yapılıyor. İyi güzel ama bir netice alınmıyor ki, hükümet halen eski tutumunda’ şeklinde sözler söylüyorlar. Bu şekilde düşünen Doğulu kardeşlerimiz istiyorlarki, mitinglerin akabinde Doğu'da fabrika bacaları tütmeye başlasın. Yollar yaz-kış açık hale gelsin... Oysa ki böyle bir düşünüş şekli hatalıdır”³¹¹.

³¹⁰**Mücadele** (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1/4.; Halbuki YSE olarak kısaltılan bir devlet kurumu vardı. Asli görevi köylere yol, su, elektrik götürmekti. 1960 nüfus sayımına göre Türkiye'de toplam nüfusun %69'u köylerde yaşamaktaydı. Elektrikten faydalanan köy sayısı ise 234'tü. Bundan köylerin sadece binde altısının elektrikten faydalandığı anlaşılmaktadır. Birinci Beş Yıllık kalkınma planında bin köyün elektrik enerjisine kavuşması ön görüldü. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da üç bin köyün elektrikle kavuşturulacağı düşünüldü. 1973'te elektrikle kavuşmuş köylerin oranı %12,6'ya ulaşabilecekti. Bu da köylere elektrikle kavuşmanın göstergesiydi. Köylerdeki diğer sorunlar içinde aynı şeyler söylenebilirdi. Bkz. http://www.emo.org.tr/ekler/b70e8fe62e40c57_ek.pdf?dergi=65 (Erişim Tarihi: 27.05.2017)

³¹¹**Mücadele** (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1/4.

İdris Arıkan Doğu Mitingleri sayesinde bir farkındalık yaratmayı amaçladıklarını da vurgulamaktan geri durmuyordu: “Bu mitingler bir bakıma Doğulu insanın uyanmakta olduğunu, davasına sahip olmaya başladığını ilgililere duyurmak için tertiplenmektedir. Bu yolda ilhamı ve kuvvet kaynağı, biraz evvel arzetmiş olduğumuz gibi 1961 Anayasasıdır. Buna rağmen 3 Eylül 1967 tarihinde yapılan Diyarbakır Mitingi’nden sonra TRT bir yorumunu ayırmış, birkaç gün evvel toplanan bir parti meclisi ise evvela Doğu’nun geri kalmışlığını ve bu yüzden tertiplenen mitingleri görüşmüştür. Biz bazı çevreler tarafından ileri sürüldüğü gibi bir Doğu-Batı tefriki yapıyor değiliz. Böyle bir iddiayı ileri sürenler haklı davamıza çamur sıçratmak isteyen kötü niyetli kimselerdir. Doğu-Batı tefriki yapmak aklımızın köşesinden bile geçmez. İnsanca yaşamayı istemek ve yıllar yılı süregelen bir ihmalkarlığı protesto etmek hiçbir zaman böyle bir anlama gelmez. Devlet yatırımlarında Doğu’ya pek iltifat etmediği için özel sektör de bu bölgeye yanaşmamaktadır. Kâr peşinde koşan bu sektörü Doğu’ya çekmekte, devletin öncülük yapması şarttır. Özel sektörün Doğu ve Batı illerindeki yatırımları karşılaştırıldığında, Doğu illeri aleyhine ortaya çıkan tablo korkunçtur. Sözlerime burada son vermek istiyorum. Doğu davasını, konuşma müddetinin sınırlı olduğu bu mitingde etraflı olarak ortaya koymak mümkün değildir. Buna rağmen davanın ana hatlarını gözler önüne sermenin bahtiyarlığı içindeyiz. Davamız insanca yaşamak davasıdır. Herhangi bir ideolojinin hizmetkârı değiliz. Bizi bu yola iten Doğu’nun yürekler acısı katı gerçekleridir”³¹².

Mitingde söz alan ve ismini tespit edemediğimiz bir başka konuşmacı ise; “Neden ben kendi öz dilim olan Kürtçe şarkıları Türkiye Radyosu’ndan dinleyemiyeyim? Okulda Kürtçe okumayayım? Nüfus cüzdanımda ana dili Kürtçe diye yazılmasın?” Diye sorular sordu. Bu sebeple Irak Radyosu’nu dinlediğini söyledi³¹³. Anadilde eğitim ve yayım yapılması talepleri daha çok T-KDP’lilerden³¹⁴ geldiği için bu konuşmayı adı geçen yasadışı siyasi örgüt sempatzanı ya da üyesi bir kişi tarafından yapıldığı kuvvetle olasıdır.

³¹²Mücadele (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1/4.

³¹³İzgördü, “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”, Demokrat Türkiye (Urfa), (2 Ekim 1967), s.4; Bu köşe yazısı çok önemli olduğundan aşağıda Siverek Mitingi’ne tepkileri işlerken tamamını vereceğiz.

³¹⁴T-KDP’nin tüzüğü de bize bu konuda güçlü ipuçları vermektedir. Anadilde eğitim, yayım ve yayım yapılması bu tüzükte yer almaktadır. Bunun dışında Kürt kimliğinin devlet makamlarınca tanınması ve anayasaya eklenmesi de talepler arasındadır. Bkz. <http://www.xoybun.com/modules/Content/print.php?pid=657>(Erişim tarihi: 27.05.2017)

Mitingde ayrıca Abdülkadir Kadirağagil, Bahri Koçkaya, Kemal Burkay, İslam Azizoğlu, Adil Rastgeldi, Sadık Eren, Nevzat Sağnıç³¹⁵, Kemal Fevzi Bilgin, Himmet Buluttekin, Cavit Coşkun'un da konuşanlar arasında olduğu söylenmektedir³¹⁶.

Mitinge katılmaları için davet edilen milletvekilleri için yoklama da yapıldı³¹⁷. Milletvekillerinin tek tek adları okunup yoklama alındı. “*Yok, yok, yok*” sesleri arasında sıra Urfa Milletvekili Behice Boran'a sıra geldiğinde herkes “*Burda*” diye bağırdı. Miting bu hava içinde 17.00'de son buldu³¹⁸.

3- Katılımcı Miktarı Üzerinden Yapılan Propaganda ve Yapılan Tutuklamalar

Miting öncesinde yirmi bin kişi meydana beklenilmesine rağmen rakam beş bin kişi ile sınırlı kalmıştı³¹⁹. Bu tarz haberler daha çok hükümet yanlısı basın organlarında çıkıyordu. Mitingi etkisizleştirmek için böyle bir yola başvurmuşlardı. Yine bu kaynakların bahsettiğine göre miting beklenen ilgiyi görmemiş ve taşıma usulü ile getirilen az sayıdaki dinleyici meydana yerini almıştı. Siverek'in yerleşik halkı da mitingin Kürtçülüğe hizmet ettiğini anlayınca miting alanını terk etmişti³²⁰.

27 Eylül 1967'de yayınlanan “*Demokrat Urfa*” gazetesinde ise şu benzer yorumlara yer veriliyordu: Buna göre Siverek'e yirmi bin kişinin geleceği yönünde duyum alanlar “*Siverek'e akın başladı*” tarzında haber yapmaya başlamışlardı. Miting günü yaşananlardan sonra ise aynı gazete asıl gayenin Kürtçülük olduğunu sütunlarına taşıyordu. Katılımcı sayısının ise iki bini geçmemiş olduğuna değiniliyordu. Miting alanında heyecanlı bir kitlenin bulunmaması ise satır aralarında yapılan yorumlardan birisi idi. Kürtçülük yapılmaya başlandıktan sonra da meydanın boşalmaya başladığı belirtiliyordu³²¹. Halbuki miting

³¹⁵ 17 Şubat 1955'de Tatvan'da doğdu. Babası “*Apê Feqî*” veya “*Mamê Feqî*” olarak bilinen dilbilimci Feqi Hüseyin Sağnıç idi. Nevzat Sağnıç on iki yaşında iken Doğu Mitinglerinde konuşmalar yaptı. 1974'te daha sonra Komal Yayınevi'ni kurup “*Rizgarî*” dergisini çıkartacak olan DDKO “*Ocak Komünü*” grubuyla ilişkilerini geliştirmeye başladı. Sonrasında, Tatvan Devrimci Kültür Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. 1975'de kurulan ve 1980'de askeri darbe ile birlikte kapatılan Komal Yayınevi'nin 1977'de sahibi ve genel yayın yönetmeni idi. 1992'de Komal Yayınevi yeniden açılırken kurucuları arasında yer aldı. Yayınevinin, özellikle Kürtçe yayınlarının ve yine yayınevi bünyesinde çıkarılan “*Stêrka Rizgarî*” dergisinin redaksiyonunda görev aldı. 1992'de kurulan ve Türkiye'de adında Kürt kelimesinin yer aldığı ilk kuruluş olan Kürt Kültür ve Araştırma Vakfı'nın (KÜRT-KAV) kurucuları arasındaydı. 1993'de İzmir'de kurulan Arya Kültür-Sanat Merkezi'nde de çalıştı. Komal Yayınevi İzmir bürosunda başladığı Kürtçe dil derslerine burada devam etti, Simültane çevriler yaptı. 1993'de kurulan Demokrasi Partisi'nin de (DEP) kurucularından biri oldu.

DEP'in 1994 yılında kapatılmasının ardından yeni kurulan Halkın Demokrasi Partisi'nin de (HADEP) kurucuları arasında yer aldı. 2006'da öldü. Bkz. <http://docplayer.biz.tr/16331596-Unutmadik-nevzat-sagnic-in-anisina-17-02-1955-14-05-2006.html>(Erişim Tarihi: 30.05.2017)

³¹⁶ Zinar Solan, “*Mitîngên Sala 1967an*”, **Çira**, S. 14, (Yaz 1998), s.70.

³¹⁷ **Mücadele** (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1.

³¹⁸ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.514.

³¹⁹ **Demokrat Urfa**, 23 Eylül 1967, s.1.

³²⁰ **Demokrat Türkiye** (Urfa), 25 Ekim 1967, s.1.

³²¹ **Demokrat Urfa**, 27 Eylül 1967, s.1.

meydanındaki durumun tam tersi olduğuna dair farklı kaynakların varlığından bir önceki başlıkta bahsettik³²². Bu sebeple miting sonrası yazılanları karşı propaganda unsuru olarak değerlendirmek gerekir.

Mitingden birkaç gün sonra Tertip Komitesi Başkanı Mustafa Düşünekli ile üyelere Celal Karahan ve Hamza Kaynak, Siverek Adliyesi'nce tutuklandılar³²³. Gerekçe “*Mezopotamyanın asıl sahibi Kürtlerdir. Selahattin Eyyübi'nin torunlarını kimse bu topraklardan kovamaz*”³²⁴ yazılı pankartlardı. İddialara göre mitingi sabote etmek isteyen asıl kişiler tespit edilememişti. Birileri mitingi sabote etmek için bu tarz pankartları miting meydanına sokmuştu³²⁵. Diğer taraftan tutuklamaya gerekçe oluşturan suç isnatlarından birisi de Mustafa Düşünekli'nin Başbakan Süleyman Demirel'e “*Buraya gelirse kafasını koparacağım*” dediği idi³²⁶. Tutukluların savunmasını yapmak üzere Siverek'e on kişiden fazla avukat gelmişti³²⁷. Hakim karşısına çıktıktan sonra da tutuklanan şahıslar salıverilmişler, ve sonra “*Türkiye'de gerçek hakimler vardır*” demişlerdi³²⁸.

Yapılan tutuklamalar miting meydanında suç unsuru olabilecek meteryalden ve konuşmalardan kaynaklanmıştı. Buna karşılık gerek avukatların savunma stratejileri gerekse de iddia makamının dile getirdiği suçlamalara karşı oluşturulan karşı söylem başarılı olmuş ve tutuklular serbest bırakılmıştı. Siverek Mitingi'ni sabote edebilecek belirli bir kesimin varlığından bahsedilmişti ki bu da T-KDP'lilerden başkası olmasa gerekti. Çünkü kürsüden konuşma yapanlardan birisinin anadilde eğitim ve yayımdan bahsettiğini ilgili kısımda ifade etmiştik.

4- Basına Verilen Demeçler ve “*Bildiri Savaşları*”

Hüseyin Nihal Atsız Siverek Mitingi'nin gündemi işgal ettiği günlerde Toplu Basın Mahkemesi'nde yazdığı yazılardan dolayı yargılanmaktaydı. Bütün yoğunluğuna rağmen miting günü olan 24 Eylül 1967'de “*Yeni İstanbul*” gazetesine bir demeç verdi: “*Dış kuvvetler şimdi Kürtleri tahrik ediyor. Onlar da buna uyararak bilhassa dışarda kurdukları teşkilatlar vasıtasıyla bağımsız bir Kürdistan için çalışıyorlar. Buna karşı hükümet hiçbir tedbir almıyor. Bu durum karşısında biz Türkçü olarak uyarma vazifemizi yapıyoruz. Daha da vazife*

³²² M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94; **Demokrat Türkiye** (Urfa), 28 Eylül 1967, s.1; **Yeni Siirt**, 29 Eylül 1967, s.1; **Ulus**, 25 Eylül 1967, s.1.

³²³ **Demokrat Türkiye** (Urfa), 28 Eylül 1967, s.1; **Siirt Sesi**, 29 Eylül 1967, s.1; **Demokrat Urfa**, 30 Eylül 1967, s.1.

³²⁴ **Demokrat Türkiye** (Urfa), 28 Eylül 1967, s.1; **Yeni Siirt**, 29 Eylül 1967, s.1.

³²⁵ **Yeni Siirt**, 29 Eylül 1967, s.1.

³²⁶ **Son Baskı** (Ankara), 12 Ekim 1967, s.1.

³²⁷ **Yeni Siirt**, 30 Eylül 1967, s.1.

³²⁸ **Yeni Siirt**, 4 Ekim 1967, s.4.

yapmaya devam edeceğiz. Hükümet uyanık olupta bu tehlikeye karşı kesin tedbirler almazsa yakın bir gelecekte ve şüphesiz dış kuvvetlerin de yardımıyla Türkiye'nin bir parçası daha bizden koparılacak ve Doğu'da ki büyük Türk Dünyası ile temasımız ve rabitalarımız kesilecektir. Bu tehlikeye karşı memlekette şuurlu olarak mücadele eden tek fikir Türkçülük'tür"³²⁹ dedi. Hüseyin Nihal Atsız'ın kurulacak bir Kürdistan ile Doğu'daki Türk Dünyası'yla bağlantının kopacağını söylemesi, bölgenin jeopolitik önemi hakkında fikir vermekteydi. Hükümeti önlem alamama konusunda uyarmaktaydı. Siverek Mitingi'nin düzenlendiği gün bir başka konu da Milli Türk Talebe Birliği³³⁰ (MTTB) İkinci Başkanı Atilla Özer'in³³¹ verdiği beyanattı. Atilla Özer; "Doğu halkının saf ve temiz duyguları bazı çevrelerce istismar ediliyor" diyerek "Türkiye doğusu, batısı, güneyi ve kuzeyi ile bir bütündür. Bu bütünlüğü menfur gayelerle parçalamak isteyenlere, Türk milleti hain damgasını vuracak ve çelik iradesi ile boğacaktır. Kalbinde başka bir milletin gururunu taşımayan ve kendisini Türk hisseden ve Türklüğe adayan herkes Türktür"³³² demişti.

MTTB İkinci Başkanlık Sekreteri Necmettin Güngör ise İsmet İnönü'nün, Başbakan Süleyman Demirel'e yaptığı tavsiyesini eleştirmişti. Doğu'daki dayanın kaldırılmasına değin yaptığı eleştiride; "Doğu'daki dayak İnönü'nün eseridir. İnönü'nün kendi eserini yıkmaya gayret etmesine şaşıyorum"³³³ demişti.

³²⁹Yeni İstanbul, 24 Eylül 1967, s.1/6.

³³⁰ MTTB, ilk olarak 14 Aralık 1916 yılında kuruldu. 1916'dan 1980'e kadar, fasıllı olarak faaliyet gösteren MTTB dört devre geçirdi. I. Devre 1916-1920: MTTB'nin ilk kuruluşunu İttihat ve Terakki iktidarı gerçekleştirdi. Bu dönemde MTTB İttihat ve Terakki Partisi'nin politika görüşü doğrultusunda hareket etti. II. Devre 1926-1936: Bu yıllarda MTTB, cumhuriyet kadrosunun resmi görüşü doğrultusunda, devlet desteğiyle birtakım çalışmalar yaptı. 22 Kasım 1936 da kapatıldı. Aradan on yıl geçtikten sonra 1946 yılında "Türk Talebe Birliği" adıyla tekrar kuruldu. III. Devre 1946-1965: MTTB sol görüş kapsamında siyaset izledi. IV. Devre 1965-1980 yılları arasında gerçekleşti. 1965 yılından itibaren MTTB faaliyetleri milliyetçi bir yapıya büründü. Komünizmle mücadele adı altında toplantılar düzenledi. "İlk olarak düşünülmesi icap eden husus; 'Milli Birlik' fikrini sağlam unsurlara dayayıp kökleştirmektir." gibi sloganlarla amacını ortaya koydu. Fakat 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile MTTB'nin IV. devresi de sona ermiş oldu. Daha sonra 27 Mart 2008'de tekrar kuruldu ve günümüze dek varlığını sürdüren MTTB'nin V. Devresi başlamış oldu. Daha fazla bilgi için Bkz. <http://www.mttb.org.tr/sayfalar/tarihce/94>(Erişim Tarihi: 26.05.2017)

³³¹ 15 Mart 1967-19 Mayıs 1969 MTTB İkinci Başkanı ve Ankara İcra Konseyi Başkanı. 1941'de Kahramanmaraş'ta doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra avukatlık yaptı. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Anayasa Hukuku Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. Anayasa Hukuku dalında doktora yaptı. Gazi Üniversite Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku bilim dalında Doç. Dr. ve Prof. Dr. olarak görev aldı ve Kamu Hukuku Bölüm Başkanlığı yaptı. 2008 yılında Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden emekli oldu. Birçok vakıf ve derneğin yönetim kadrosunda yer aldı. Detaylı bilgi için Bkz. "Prof. Dr. Atilla Özer'e Armağan", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XII, S.1-2, (Haziran-Aralık 2008), Ankara, 2010, s. XIII-XIX.

³³²Son Baskı (Ankara), 25 Eylül 1967, s.1/7; Siirt Sesi, 27 Eylül 1967, s.1.

³³³Son Baskı (Ankara), 25 Eylül 1967, s.1/7; Siirt Sesi, 27 Eylül 1967, s.1.

Mitingden iki gün sonra da Doğu İlleri Yüksek Tahsil Gençliği (DİYTG), 25 Eylül 1967'de³³⁴ bir bildiri yayınlayarak daha önce kendilerinin de isimlerinin kullanıldığı bir başka bildiriye kınamışlardı. Ayrıca Doğu'da devam eden mitingler hakkında şunları söylemişlerdi:

“Türkiyemizin dertlerini her vesileyle istismar etmek isteyenler, bunun yeni bir örneğini, bizlerin adına yayınladıkları bildiriyle vermişlerdir. Haberimiz olmadığı halde, adımızı kullanarak bildiri yayınlayanların hangi kisve altında olduklarını ve hangi niyetle bu davranışta bulduklarını gayet iyi bilmekteyiz.

Doğu'nun vefakâr çocuğu olan bizler, sömürmek ve sömürülmek edebiyatı yapanlara ve adımızı kullananlara karşı bir cevap vermeyi, ayrılmaz bir bütün olarak telakki ettiğimiz Türkiye'mizin gençliği olarak vazife saymaktayız. Doğulu kardeşlerimiz! Senin bitmeyen tükenmeyen dertlerinin olduğu bir gerçektir. Ama bu dertlere sokak köşelerinde bildiri dağıtan fikir fukaralarının çare bulamayacaklarına inanıyoruz.

Her şeyi el ele, gönül gönüle, bizi parçalamak isteyenlere karşı başarabileceğimiz mutlaktır. Doğu'da yaşasak da kalbimiz Edirne'de, Zonguldak'ta, İzmir'de, Adana'da atmaktadır. Bizi parçalamak isteyenlere, derdimiz ortakmış gibi görünüp, bizi kendi siyasi istikballerine ve emellerine alet etmek isteyenlere fırsat verme! Bu cevap sınıf ve bölge bölücülüğü yaparak milleti birbirine düşürmek ve kardeş kavgasına sürüklemek isteyenlere, milliyetçi vatansever gençler tarafından indirilen bir şamardır.

Modası geçmiş sol sloganlarla ve ucuz edebiyat ile uyuyan gençliği aldatıp avlamak, sınıf ve bölge tahrikçiliğiyle milleti düşman kamplara ayırmak artık mümkün olmayacaktır. Kendi ihmal ve lakaytlıkları yüzünden Doğu bölgesini bu gün ki duruma sokanların, kusurlarını başkalarına mal ederek hatalarını unutturmaları imkânsızdır.

Hiçbir müspet çare göstermeden sınıfları ve bölgeleri birbirine düşman etmek ve kardeş kavgasının enkazı üzerinde ideolojilerini yükseltmek isteyenler, avuçlarını yalayacaklardır. Uzun yıllar ihmale uğramış olan Doğu bölgesinin, elbette bir an önce çözülmesi gereken sayısız dert ve meseleleri vardır. Fakat bu dertler ve meseleler sınıflarla bölgeleri birbirine düşürmek suretiyle değil, bilakis milli beraberlikle el ele, gönül gönüle ve hürriyet temeline dayanan demokratik rejim sayesinde düzeltilecektir. Manen zaten zengin ve derin olan Doğu'yu, iktisaden kalkındırmanın yolu yatırımları o bölgeye kaydırmaktır. Devlet; yol, su, elektrik gibi altyapı yatırımlarını yaptığı, vergi ve kredi politikası ile o bölge cazip hale sokulduğu takdirde, Doğu kısa zamanda gelişip kalkınacaktır”³³⁵. Doğu İlleri ile

³³⁴ **Medeniyet** (Ankara), 26 Eylül 1967, s.1.

³³⁵ **Adalet** (Ankara), 27 Eylül 1967, s.1/7; **Devrim** (Ankara), 27 Eylül 1967, s.1/5; **Yeni Tanin**, 27 Eylül 1967, s.1; **Mesuliyet** (Ağrı), 2 Ekim 1967, s.2.

bağlantılı olan ve yüksek öğrenim gören bu gençlik örgütünün bildirisi birlik ve beraberlik temelliydi. Verdiği mesaj bölge insanının oyuna gelmemesi yönündeydi. Dile getirilen sorunlara katılıyorlardı. Bölgeye yatırım yapılmasını istiyorlardı. Onlara göre sorun anlaşılacağı üzere ekonomik temelliydi. Bu doğrultuda atılacak adımlarla çözülebilirdi.

“*Bildiri savaşları*” hız kesmeden devam ediyordu. Benzer konulardan şikâyetçiydiler. Bilgileri olmadan isimleri kurumsal olarak kullanılıyordu. Bunu kınıyorlardı. DİYTG içerisinde on dokuz kişi yaptıkları basın toplantısı ile Siverek Mitingi aleyhine bildiri dağıtanları hedef aldı:

“*Yıllardan beri universal sömürücülerle işbirliği halinde kendi ulusunu sömüren şartlandırılmış yarasa tipi insanlar, halkımızın uyanış ve kendi durumunun bilincine varışı karşısında tüm zavallılıklarıyla mutat davranışlarına başladılar. Örneğin 25.09.1967 tarih ve tertip komitesi adına üç imzalı bildirimleri bu menfur zihniyetin tecellisidir. Ayrıca Doğu gençlik teşekküllerinin kendi çıkar ve menfur düşüncelerine paravan edilip bildirimleri hayali imzalarla doldurmaları kişiliklerini ayna gibi yansıtmaktadır. Halkımızı sömüren, ulusal sınırlarımızın dışındaki kişilerin dahili temsilcilerinin militanları bir şüursuzluk içerisinde tarihi akışın karşısına dikilmek istiyorlar.*

Gençliğin soylu davranışlarını kendi midelerinin açısından tehlikeli gören sözümler ona simitlik öğrenci temsilcileri vatan hainliği ithamlarını savuruyorlar. Halkımızın uyanışını, kalkınışını isteyen ve sömürünün karşısına dikilen kişiler vatan haini oluyorlar da, yabancılara gönülden kucak açarak alkışlayanlar vatanper oluyorlar.

Tek temennimiz McCarty'den³³⁶kendilerine miras kalan bu münakkitlik cüppelerini sırtlarından ayırıp, ezilmiş Doğu halkına dönük olmalarıdır. Bu tip kişiler şunu bilmelidirler ki, yıllarca sömürülen halkımızın ıstırabını içtenlikle duyarak yetişen gençlik tarihsel görevine başlamıştır. Bu oluş gerçekleşecektir. Tüm karşı tepkiler parçalanmaya, dağılmaya mahkumdur³³⁷.

Yukarıda tam metnini verdiğimiz ve 25 Eylül 1967'de duyurulan bildiri Erzurum, Kars, Van, Muş, Bingöl, Hakkari, Elazığ, Erzincan, Sivas, Mardin, Ağrı, Siverek, Hınıs ve Varto adına Yüksek Tahsil Gençleri imzası ile dağıtılmıştı. Bildiriyi hazırlayanın AP'liler olduğu iddiası kısa sürede gündeme düştü. Bu durum Doğulu gençler arasında üzüntüye

---

³³⁶ Metinde kastedilen ABD'li siyasetçi Joseph Raymond McCarthy'dir. Komünizm karşıtı olmasıyla bilinir. Komünist olduklarını iddia ettiği kişilerin listesini yayınlamasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Bkz. Jack Anderson- Ronald W. May, **McCarthy : The Man, The Senator, The "Ism"**, Beacon Press, Boston, 1953; Richard Hofstadter, **The Paranoid Style in American Politics and Other Essays**, Harvard University Press, Massachusetts, 1965.

³³⁷ **Medeniyet** (Ankara), 27 Eylül 1967, s.1/5.

sebebiyet vermişti³³⁸. DİYTG temsilcileri Siverek Mitingi aleyhinde ki bildirisinin AP Gençlik Kolları'nda görev yapan üç kişi tarafından Kızılay'da dağıtıldığını iddia ettiler. Bildirisinin “*İğrenç bir zihniyetin*” ürünü olduğu yorumunu yaptılar³³⁹.

Karşıt bildiriden haberlerinin olmadığını vurguluyarak böyle bir yazının altına imza atmayı “*Onursuzluk*” olarak addettiklerini belirttiler. Ayrıca Siverek Mitingi'nin hiçbir siyasi partiyle ilişkisinin olmadığı; Urfa'da olduğu halde davet edilen AP Urfa Senatörü'nün mitinge gelmediğinden de bahsedildi. Bir kısım çevrelerin ki buna hükümet yetkilileri de dahil miting ve bildiriye yanlış yorumladığı da belirtilmekteydi³⁴⁰.

Anlaşılacağı üzere her iki tarafında destek peşinde olduğu ve başkentte bir kamuoyu oluşturma çabası içinde oldukları söylenebilir. Birbirlerinden habersiz imza kullanıldığını ima etmeleri, “*Doğulu Gençler*” dendiği zaman yaratılmak istenen algıdan kaynaklanmaktadır. Bu algı, Doğu'nun kalkınmadığını iddia edenler ve bunların karşısında olanların oluşturmak istediği algıdır.

5- Siverek Mitingi'ne Gösterilen Tepkiler

a) Siyasi Parti Temsilcilerinin ve Resmi Makamların Siverek Mitingi Sonrası Yaptığı Değerlendirmeler

Başkente bu “*bildiri savaşları*” olurken 27 Eylül 1967 günü Eskişehir'de bir açılış vesilesiyle yaptığı konuşmasında Devlet Bakanı Seyfi Öztürk³⁴¹, CHP ile TİP'e eşit paydada çatar gibi “*Türk vatandaşları arasında asla tefrik yapmıyoruz. Biz otuz iki milyonla aynı kader gemisinde yolculuk yapmak istiyoruz. Biz yokları devralmış bir iktidarız, hayallerin değil gerçeklerin iktidarıyız*” demişti. Seyfi Öztürk, 1968'de 19.500.000.000 liralık yatırım yapılacağını söylerken bunu AP'nin “*hizmet aşkına*” delil saymış ve şu konuşmayı yapmıştı:

“*Bütün dünya devletleri bizi büyük millet, büyük devlet olarak görmektedir. Bu tabii hakkımızdır. Ancak dış ülkeler bizi yükseltirken, bizi kendi içimizde sefil, perişan, zelil yapmaya çalışanlar var. Bu mudur Türk olmak? Geçmiş hataların vebalini taşıyanlar, memlekette bölücülüğe önder olarak yokluk istismarına başlamışlardır. Halbuki yok olan her*

³³⁸ **Medeniyet** (Ankara), 26 Eylül 1967, s.1.

³³⁹ **Milliyet**, 28 Eylül 1967, s.1/7.

³⁴⁰ **Ulus**, 28 Eylül 1967, s.1/7.

³⁴¹ AP Hükümeti Devlet Bakanı. 1927'de Eskişehir'de doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi ve bir süre serbest avukat olarak çalıştı. Siyasi hayatına CKMP saflarında başladı. 27 Mayıs 1960'dan sonra oluşturulan Kurucu Meclis'te CKMP temsilcisi olarak yer aldı. 1965'de ise saf değiştirerek AP'ye geçti. XII, XIII, XIV, XV, XVI. Dönem Eskişehir Milletvekili seçildi. 29. Hükümet'te Köy İşleri Bakanı, 30. Hükümet'te Ulaştırma Bakanı, 31 ve 32. Hükümetlerde Çalışma Bakanı, 34. Hükümet'te Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 2002'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 24.05.2017); <http://www.biyografya.com/biyografi/15389> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

şeyin ihmali ve nedeni, kendi zihniyeti ve davranışlarındadır. Bugün Doğu'ya name yazan politikacılar şunu unutmamalıdır ki, şimdi Doğu illerimizde genel müfettişlik yoktur. Bunlar yıkılmış, yerine hizmet rejimi gelmiştir. Memleketi elinde kalem, harita üzerinde ikiye bölenler, birlik ve beraberlik düşmanıdır. Anayasa ve rejim düşmanıdır. AP'nin iktidarda olması bir hizmet hükümetinin iş başında olduğunu ifade eder. Biz karşılığı şeref olan bir hükümetiz. Yılda 2 ya da 3.000.000.000 tl yatırım yapılan Türkiye'de, artık 19.500.000.000 tl yatırım yapılıyor. Bu da Türk iktisadi hayatının bu kadar yatırım yapılabilecek seviyeye getirildiğinin delilidir” demişti. Doğu'daki jandarma baskısına da gönderme yapar gibi, bir şehir olan Londra'da on iki bin polis olduğunu, bir ülke olan Türkiye'de ise dört bin polis bulunduğunu belirterek Türkiye'yi şöyle tarif etmişti: “Ülkemizi huzur, saadet ve kardeşlik güneşi aydınlatmaktadır”³⁴².

Siyasilerden gelen açıklamalarda onları bu tartışmalara dahil edecek nitelikteydi. Yeni Türkiye Partisi (YTP)³⁴³ Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoglu³⁴⁴, basında kendisi hakkında

³⁴²Yeni Tanin, 28 Eylül 1967, s.1/5; Seyfi Öztürk benzer açıklamaları bundan yaklaşık üç hafta önce de Diyarbakır Mitingi vesilesi ile de yapmıştı. Mahmutiye'de bir süt fabrikasının açılışı münasebeti ile yaptığı konuşmada; “Türk Milleti AP'yi kendisini ezenlere karşı iktidara getirmiştir. Memleketimiz bugün hızlı bir kalkınma hamlesi içindedir. Kendilerinin başaramadığı işleri AP iktidarının millet hesabına başarmış olması, kıskançlıkları doğurmamalıdır. Türk milleti geçmişin ve halin muhasebesini yaparak doğru hüküm verecek tecrübeye sahiptir. Kimlerin seçimsiz iktidar yolları aradığını, hile ve tehdit ile iktidarda kalmak istediklerini bilmektedir” diyerek devamında CHP'nin yapamadıklarını sıralıyordu. Bununla beraber “Vatandaş ilericileri diye tasnif edenlerin, şimdi de zengin ve fakir diye bölücü ve ayırıcı bir faaliyete girişmiş olmaları tabiatları icabıdır” diyerek yine CHP'yi eleştiriyordu. Bkz. Yeni Tanin, 4 Eylül 1967, s. 1/5.

³⁴³ 1961 ile 1973 arasında faaliyet göstermiş siyasi parti. 13 Şubat 1961'de kuruldu. 1967 Parti tüzüğünde geçen “27 Mayıs 1960 hareketini yapanlar, bu hareketin hiçbir zümreye karşı olmadığı gibi hiçbir zümre hesabına da yapılmadığını daha ilk günde ifade ettiler” cümlesi, partinin 1960 darbesi ile alakalı görüşünü açıklar nitelikteydi. Buna göre parti darbenin halka karşı değil iktidara karşı yapıldığı görüşündeydi. “İleri insanlık topluluğunun ve Batı uygarlığının hakiki ve faydalı bir üyesi olarak, Türk milletinin modern dünyadaki yerini, ancak Atatürk devrimlerine sadık kalarak ve onların yerleşmesi ve gerçekleşmesine çalışarak temin edilebileceğine inanıyoruz” cümlesiyle de parti Atatürkçü görüşünü aktarmaktaydı. İktisadi görüş olarak ferdi şahsiyeti engellemeyen, fakat devletçiliği de göz ardı etmeyen bir yapıdaydı. Partinin genel başkanlığına MBK yönetiminde Maliye Bakanı olan Ekrem Alican getirildi. 1961'deki genel seçimlerde oyların %13,73'ünü alarak 65 milletvekilliği kazandı. 1962'de kurulan İsmet İnönü başkanlığındaki hükümette altı bakanlık aldı. 1965'te kurulan Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki koalisyon hükümetinde de yer aldı. 1965'te yapılan genel seçimlerde partinin oyları düştü. Oyların %3,72'sini alarak 19 milletvekilliği kazandı. 1966-1970 arasında üç kez genel başkan değişti. 1969'da yapılan genel seçimlerde yine oy oranında azalma oldu ve genel oyların %2,18'ini alarak altı milletvekili kazanabildi. YTP 1961 Senato Seçimlerinde yirmi yedi/bazı kaynaklarda yirmi sekiz, 1964 seçimlerinde on bir, 1966 seçimlerinde bir senatörlük kazandı. YTP, 1973'te siyasi yaşamdan çekildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 28.05.2017); <http://www.biyografi.info/bilgi/yeni-turkiye-partisi>(Erişim Tarihi: 28.05.2017); Tunca Özgişi, **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s.61; **Yeni Türkiye Partisi Tüzüğü ve Programı**, 1967, s.33-40.

³⁴⁴ YTP Kurucu ve Genel Başkanı. 1917'de Silvan'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre doktorluk yaptı. 16 Mayıs 1946 tarihinde Silvan Belediye Başkanı seçildi. Görevini IX. Dönem Diyarbakır Milletvekili seçilinceye kadar sürdürdü. X. Dönem de yine DP listesinden Diyarbakır Milletvekili seçildi. Fakat bu partiden daha sonra istifa ederek bir süre bağımsız kaldı. Ardından HP'ye girdi. 27 Mayıs 1960'dan sonra YTP'nin kurucuları arasında yer aldı ve partinin genel başkanı oldu. XII, XIII, XIV. Dönem Diyarbakır Milletvekili seçildi. 27. Hükümet'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yaptı. 1970'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 24.05.2017); <http://www.biyografya.com/biyografi/9091> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

çıkan CHP'ye geçeceği hakkındaki iddiaları gündem doğrultusunda değerlendirdi. Yusuf Azizoğlu, YTP'yi bırakıp CHP'ye geçmesi konusunda çıkan söylentileri Doğu ile alakalandırarak cevap verdi: *“Benim CHP'ye girmem bahis konusu olamaz, çünkü İkinci Koalisyon'da bir kanadın mahdut zorlamalarına rağmen, CHP'nin Doğu'ya yatırım götürmeye niyetli olmadığını açıkça gördük. AP'nin beş yıllık plan müzakerelerinde Doğu'ya hiçbir pay vermemeye kararlı olduğunu ve Doğu'ya karşı bölgeci bir parti olduğunu gördük. TİP'in ise Doğu'nun ıstırabını ve iyi niyetlerini katı ideolojilerine vasıta olarak kullanma çabaları içerisinde olduklarını üzüntü ile müşahade etmekteyim. Türkiye'nin genel yatırımlarının en az dörtte birini 'özel bir doğu kalkınma planı' ile Doğu'ya yatırmayı açıkça ilan ve kabul etmeyen hiçbir partiyi benimsemiş veya yardımcı olmama imkân yoktur”* demişti³⁴⁵.

Yusuf Azizoğlu AP'yi bölgecilikle suçlamaktaydı. Ona göre TİP ise ideolojik davranarak bölgesel sorunları istismar ediyordu. Sorunun temeli ekonomikti ve yatırımların dörtte biri bölgeye kaydırılmalıydı. Böylece partilerinin hem TİP'ten hem de AP'den farklı bir siyaset izlediğini vurguluyordu.

CKMP lideri Alpaslan Türkeş ise Siverek Mitingi aleyhinde bildiri dağıtan mahalli derneklere mensup gençlerle 28 Eylül 1967'de buluştu. Doğulu gençleri kabul eden Alpaslan Türkeş onlara *“Biz Türkiye halkının kaderde, kıvançta, tasada bir ve bütün olduğuna, daha üstün ve ileri bir hayat tarzına eşit imkanlarla el ele yürümesi lüzumuna inanırız. Bu amaçla maziden gelen sebepler ile geri kalmış illerimize özellikle Doğu Anadolumuza kalkınma gayretlerinde öncelik verilmesini istiyoruz”*³⁴⁶ demişti. Böylece Alpaslan Türkeş miting aleyhindeki bildiriye dağıtan gençlere verdiği desteği kamuoyu ile de paylaşmış oldu.

Urfa Valisi Kemalettin Gazezoğlu, son zamanlarda yapılan Doğu Mitingleri'ne cevap vermek üzere 29 Eylül 1967 Cuma günü vilayet makamında bir basın toplantısı düzenledi. Urfa'ya 1966 ile 1967 arasında yapılan yatırımlar hakkında bilgi verdi. Yatırım miktarı 86.000.000 lirayı geçmişti³⁴⁷. Kemalettin Gazezoğlu ekonomik konuların farklı çevrelerde dile getirilmesine görev bölgesi olan Urfa'dan rakamların dili ile cevap vermişti. Buna rağmen ekonomik konulardaki eleştiriler devam edecekti.

Bakanlar Kurulu, 2 Ekim 1967'de Başbakan Süleyman Demirel'in başkanlığında toplandı. Doğu Mitingleri gündemin ana maddelerinden birisiydi. Miting tertip komitelerinin

³⁴⁵Yeni İstanbul, 26 Eylül 1967, s.1/7; Mücadele (Siirt), 28 Eylül 1967, s.4;

³⁴⁶Yeni İstanbul, 29 Eylül 1967, s.1/7.

³⁴⁷ Urfa Valisi Kemalettin Gazezoğlu'nun basın toplantısının tamamı için Bkz. Demokrat Urfa, 4-14 Ekim 1967, s.1; Urfa'ya yapılan yatırım miktarının belirtildiği tablo için; Ek: 7.

kimler tarafından oluştuğu, faaliyetleri ve varsa onları bu yola sevk eden kişi ve gruplar üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapılması ilgili bakanlıklardan istendi³⁴⁸.

İktidar Partisi AP kadar diğer siyasi partiler de Doğu Mitingleri'nin ifade ettiği anlamı kendi siyasi anlayışları doğrultusunda değerlendirmektedirler. Bunlardan birisi GP idi. Kocaeli bölge toplantısından sonra 2 Ekim 1967'de bir bildiri yayınlayarak kamuoyu ile görüşlerini paylaştı. Bildiri başlığı “mahrumiyet bölgelerinin kalkınması” idi: “GP, geri kalmış bölgelerin kalkınması konusunu başlıca davalarından biri sayar. Plan müzakerelerinde GP bu konuda ciddi teklifler ve tenkitler yapmıştır. GP Türkiye'yi ırkçılık esasından bölmeye çalışanları, sosyalizm maskesi altında vatan ve millet bütünlüğünü parçalamaya uğraşanların kirli gayretlerine dikkati çekmeyi vazife bilir. Vatan ve millete sadık, tarih boyunca bu vatan için mücadele etmiş asil insanlar, solun maceracılığına ve kışkırtıcılığına şamar vurmaya bileceklerdir. Doğu'yu ve bütün geri kalmış bölgeleri kalkındırmak için cesur ve cömert tedbirlere ihtiyaç vardır. Sosyalizm maskesi altında vatani parçalamaya çalışanlara fırsat vermemek lazımdır”³⁴⁹. Anlaşılacağı üzere bildiri slogan tarzında kısa cümlelerle yazılmıştı. Bölücülük karşılığı temel söylemdi.

Bu toplantıda CHP'de eleştirilerden payına düşeni aldı. CHP aşırı solcular ile birlik olup “milli dava” olan “Doğu'nun kalkınması davasını” istismar ediyordu. Doğu Anadolu doğru politikalarla refaha kavuşabilirdi. GP bunun için alınacak önlemlerin takipçisi olacağını ilan ediyordu. Geçmişten gelen ihmaller bölgeyi bu duruma sokmuştu. Bunda CHP'nin de katkısı vardı. Bu durumun adı geçen parti tarafından istismar edildiği de vurgulanıyordu. Bildiride CHP, Türkiye'yi bölmek isteyen aşırı solcularla “yarışan” bir parti olarak tasvir ediyordu³⁵⁰.

Millet Partisi (MP)³⁵¹ Genel İdare Kurulu da 5 Ekim 1967'de bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiride özellikle “yıkıcı ve tehlikeli tahrikler” üzerinde duruluyordu. bunlara karşı

³⁴⁸Yeni Tanin, 3 Ekim 1967, s.1.

³⁴⁹Yeni Tanin, 3 Ekim 1967, s.1/5.

³⁵⁰Yeni Tanin, 3 Ekim 1967, s.1/5.

³⁵¹ 1948-1977 arasında faaliyet gösteren siyasi parti. Parti 20 Temmuz 1948'de halen milletvekili olan ve CHP ile DP'den istifa edenler tarafından kuruldu. Genel başkanlığa Hikmet Bayur, fahri genel başkanlığa Fevzi Çakmak getirildi. Osman Nuri Köni genel başkan vekilliğine, Mustafa Kentli Genel Sekreterliğe getirildi. Partinin siyasi görüşü devletçi değildi. İımlı liberalizmden yanaydı. Ticaret, din, siyaset, sanayi ve ilim alanında geniş bir hürriyet taraftarıydı. Cumhuriyet, adalet, milliyetçilik esaslarına bağlıydı. MP, din görevlilerinin siyasete karışmamalarını istiyordu. Siyaset adamlarının da din işlerine karışmalarına karşıydı. Hatta Diyanet İşleri ve vakıfların, devlet kuruluşları arasında yer almamasını istiyordu. MP bu esaslar içinde 1948 ve 1949 Milletvekili Ara Seçimlerine katılmadı. 14 Mayıs 1950'de gerçekteşen Milletvekili Genel Seçimlerine katılarak oyların %3,11'ini alarak bir milletvekilliği kazanabildi. 1951 Milletvekili Ara Seçimlerinde ise milletvekili çıkaramadı. Parti daha sonra Ankara Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi tarafından Cemiyetler Kanununun 33. maddesi gereğince geçici olarak 08 Temmuz 1953'te kapatıldı. Fakat 1954 Milletvekili genel seçimlerine katılmak amacıyla CMP adıyla 10 Şubat 1954 tarihinde eski MP'liler tarafından tekrar kuruldu. Genel Başkanlığına Osman Bölükbaşı getirildi. Bu yeni parti, MP'nin kapatıldıktan sonra onun eskiyi muhafaza eden, dinci tarafını

hükümetin bir an önce harekete geçmesi isteniyordu. MP'nin “*bu yolda atılacak tesirli ve meşru her adımda hükümetin yanında olacağı*” bildiriliyordu. Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu şartların anayasa ile uyuşmadığı vurgulanıyordu. Bu durum bazı çevrelerce istismar ediliyordu. 1967'de yapılan ihlaller son safhasına gelmişti. Masum taleplermiş gibi gösterilen bu isteklere bazı siyasi partilerin de destek verdiğiinden bahsedilmekteydi. MP eşitlik bağlamında devletin buralara ulaşmasını savunuyordu. Hükümetten bir an önce müdahil olması ısrarla talep olunuyordu³⁵².

11 Ekim 1967'de CHP Genel Meclis üyesi Kemal Satır³⁵³ ve beraberindekiler Urfa'ya gelmişlerdi. Urfa'da iddia edilene göre AP'liler CHP'lilerin elektiriğini tıpkı Mardin'de yaptıkları gibi kesmiş, böylece Kemal Satır, konuşmasını mikrofonsuz olarak yapmıştı. Kendilerinin; “*Can ve mal güvenliğini sağlamak, fakire iş bulmak, insanca yaşama düzenini gerçekleştirme savaşına çıkan kimseler olduğunu*” söylemişti³⁵⁴. İlerleyen kısımlarda göreceğimiz üzere CHP söylemi ile Doğu Mitingleri'nin söylemi arasında yer yer benzerlikler olacaktı.

CHP'den başka AP'de bölgeye ziyaretler yapıyordu. AP Genel Başkan Vekili ve beraberindekiler Doğu Gezisi kapsamında 21 Ekim 1967 Urfa'ya geldi. AP'lilerin Urfa'ya gelip, Atlas Sineması'nda bir toplantı düzenleyecekleri üç gün önceden duyurulmuştu.

---

atarak yapıcı bir sosyal ve siyasi parti olarak kuruldu. Böylece CMP, 2 Mayıs 1954 milletvekili genel seçimine katıldı ve beş milletvekilliği kazandı. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinde ise oyların %7,14'ünü alan parti dört milletvekilliği kazanabildi. CMP, TKP ile 16 Ekim 1958'de birleşti ve bu karar CMP Üçüncü Büyük Kongresi'nde (19–21 Kasım 1958) onaylandı. Partinin adı CKMP oldu. Genel Başkanlığa Osman Bölükbaşı getirildi. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin araya girmesinden sonra yapılan 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde CKMP, elli dört milletvekilliği kazandı. Ayrıca senatoya on altı temsilci gönderdi. Fakat CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Aralık 1961'de istifa dilekçesini verdi. Bu istifa genel başkanlıkça kabul edilmedi. Fakat Osman Bölükbaşı yirmi dokuz arkadaşı ile beraber 31 Mayıs 1962'de tekrar istifa etti ve 13 Haziran 1962'de tekrar MP'yi kurdu. Parti, 1965 seçimlerinde otuz bir milletvekili çıkardı. 1969'da ise altı milletvekili çıkarabildi. Parti, 1965'te bağımsız Suat Hayri Ürgüplü'nün Başbakanlığında AP, CKMP ve YTP ile 4. koalisyon hükümetinde iktidara katıldı. Osman Bölükbaşı Hükümete bakan verdi fakat kendisi kabineye girmedi. 1968 Senato Seçimlerinde iki senatörlük kazandı. 1972'de ise Osman Bölükbaşı partiden ayrıldı ve partinin genel başkanlığına eski Genelkurmay Başkanı Cemal Tural getirildi. 1975'de genel başkanlığa Cemal Kargılı getirildi. Fakat parti 1977'de kendisini feshetti. Bkz. Adnan Ferruh Pancaroğlu, **Yakın Tarihimize Millet Partisi Olgusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2006, s.9-13; https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

³⁵²Yeni İstanbul, 6 Ekim 1967, s.1/7.

³⁵³ 1911'de Adana'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Serbest doktorluk yaptığı sıralarda CHP'de çeşitli görevler aldı. 1943'te VII. Dönem Seyhan Milletvekili olarak Meclis'e girdi. VIII-XI-XIV. Dönem de tekrar Adana Milletvekili seçildi. XII. ve XIII. Dönem'de ise Elazığ'dan Milletvekili seçildi. 1962 yılında CHP Genel Sekreteri oldu. Bu görevinde 1965'e kadar kaldı ve bu görevi 1965'de Bülent Ecevit'e devretti. 1972'de CHP'den ayrıldı ve Cumhuriyetçi Parti'ye (CP) kurucuları arasında yerini aldı. Genel başkan oldu. CP'nin GP ile birleşmesi üzerine CGP'de genel başkan yardımcılığına getirildi. 18. Hükümet'de Ulaştırma Bakanlığı yaptı. 28. ve 36. Hükümetlerinde ise Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı yaptı. 1973'te politik hayattan çekildi. 1991'de öldü. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html (Erişim Tarihi: 24.05.2017); https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 24.05.2017); <http://www.biyografya.com/biyografi/18407> (Erişim Tarihi: 24.05.2017)

³⁵⁴Yeni Urfa, 14 Ekim 1967, s.1.

Toplantıya; AP Başkan Vekili ve Zonguldak Milletvekili Talat Asal, Bingöl Senatörü Dr. Arif Hikmet Yurtsever, Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri³⁵⁵, Artvin Milletvekili ve eski Köyişleri Bakanı Sabit Osman Avcı³⁵⁶, Elazığ Milletvekili Kevni Nedimoğlu³⁵⁷, Bitlis Milletvekili Cevdet Geboloğlu³⁵⁸, AP Gençlik Kolları Genel Başkanı Haluk Sevel, Gençlik Kolu Genel Merkez Üyelerinden Yalçın Akçadağ, AP Genel Merkezi Basın Şefi Muzaffer Yılbar katıldı³⁵⁹.

Doğu Mitingleri'ne karşı yapılan bu toplantı için “*Aydınlatıcı bilgi almak isteyenler*” davet ediliyordu. Bu duyurudan sonra AP'liler gelmeden bir gün önce de toplantının yeri ve saati basın aracılığı ile yeniden hatırlatıldı³⁶⁰. 20 Ekim 1967'de Diyarbakır yolu ile Hilvan'a gelen AP heyetine, AP Gençlik Kolları Genel İdare Kurulu üyelerinden Cenk Koray da katıldı. AP Heyeti yüz elli araçlık bir konvoyla Urfa'da karşılandı. Bir gün sonra Atlas Sineması'nda yapacakları toplantıya katılımın fazla olacağı söyleniyordu³⁶¹.

Toplantı, önceden bildirildiği üzere 21 Ekim 1967 günü Atlas Sineması'nda yapıldı. Toplantıda AP'li Talat Asal'a Urfa'da CHP'lilerin de maruz kaldığı elektrik kesintisi soruldu. O da; “*Bende köylüyüm, benim köyümde bile elektrik yok*” cevabını verdi³⁶².

Talat Asal konuşmasında milli birlik ve beraberliğe de vurgu yaptı ve şunları söyledi: “*Milli bütünlüğümüzü ve milli beraberliğimizi her türlü siyasi menfaat üzerinde tutmak, mutabık bulunmamız şart olan asgari müştereklerden biri hatta birincisidir. Bu asgari müşterekin gereği olarak icap eder ki, milli bekamız, milli bütünlüğümüz ve milli beraberliğimizle mümkündür. Biz inanıyoruz ki ırk, din ve mezhep farklılıkları, siyasi*

³⁵⁵ 1930'da Şanlıurfa'da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık ve çiftçilik yaptı. AP'den XIII, XIV, XV. Dönem Urfa Milletvekili oldu. Daha sonra DYP'den XIX, XX, XXI. Dönem yine Urfa Milletvekili seçildi. 31. ve 32. Hükümet'te Turizm ve Tanıtma Bakanlığına getirildi. 40. Hükümet Adalet Bakanı, 49. Hükümet Tarım ve Köy İşleri Bakanı, 50, 51, 52. Hükümet'te Devlet Bakanlığı yaptı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

³⁵⁶ 1921'de Artvin'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ni bitirdi. Mühendis olarak çalıştı. Orman Müdürlüğü'nde çeşitli yöneticilikler yaptı. Siyasete AP safından girdi. XII, XIII, XIV, XV. Dönem Artvin Milletvekili seçildi. XIV. Dönem TBMM Başkanı seçildi. XVI. Dönem İstanbul Milletvekilliği yaptı. 30. Hükümet Köy İşleri Bakanı, yine aynı hükümette Orman Bakanlığı yaptı. 31. Hükümet'te Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına getirildi. 2009'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

³⁵⁷ 1915'de Elazığ'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yanı sıra savcı ve hâkimlik de yaptı. Yargıtay üyeliğinde bulundu. Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı görevini üstlendi. Siyasete AP'den girdi. XIII. Dönem Elazığ, XIV. Dönem de ise yine aynı partiden Zonguldak Milletvekili seçildi. 1973'de öldü. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

³⁵⁸ 1921'de Bitlis'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Mesleği ile alakalı çeşitli görevlerde bulundu. Kurucu Meclis'te Bitlis'i temsil etti. Cumhuriyet Senatosu'nda Bitlis Üyeliği yaptı. Siyasete AP'den girdi. XIII. Dönem Bitlis Milletvekili seçildi. 2005'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

³⁵⁹ **Demokrat Urfa**, 18 Ekim 1967, s. 1/4.

³⁶⁰ **Fırat (Urfa)**, 20 Ekim 1967, s.1.

³⁶¹ **Demokrat Urfa**, 21 Ekim 1967, s.1.

³⁶² **Urfa'nın Sesi**, 23 Ekim 1967, s.1.

mücadele zeminine sokulmamalıdır. Aksi halde ayyıldızlı bayrağımıza gönül vermiş olan insanların temelden bölünmesi neticesi doğar ki, buna kimse müsaade edemez. Şurası da bilinmelidir ki din ve mezhep farklılıklarını ihtilaflarının basamağı yapmak isteyenler kendilerini kaplanların pençesinden kurtaramazlar. Din ve vicdan hürriyeti anayasamızın teminatı altındadır. Bundan dolayı da anayasamız, komünist anayasalardan farklıdır ve komünizme kapalıdır. Vatandaşların din ve vicdan hürriyetini ve ibadet hakkını irtica olarak vasıflandıranlar, bir başka manada kendileri irticanın içindedirler ve anayasanın paralelinden çıkmaktadırlar. Şefkat ve muhabbet milli bütünlüğün ve milli beraberliğin temelidir ve bizim hizmet felsefemizde şefkat, muhabbet, milli tesanüt ve milli beraberlik vardır. Bu anlayışın icabı olarak da milli menfaatleri menfur emellere basamak yaptırmayız”³⁶³. Talat Asal bu konuşmasında ayrıca laiklik konusuna değindi. Ona göre din ve vicdan hürriyeti irtica ile karıştırılmamalıydı.

b) İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri'nin Açıklamaları ve Kürtçe Şiir Meselesi

Siverek Mitingi ile ilgili değerlendirmelerin sayıca çokluğu konunun öneminden kaynaklanmaktaydı. Toplumun hemen her kesiminden Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşananlarla ilgili bir yorum yapılıyordu. Öğrenci birlikleri ve derneklerinin konuya gösterdikleri hassasiyet aslında umut verici bir gelişmeydi. Ayrıca hangi taraftan olursa olsun gençliğin sorumluluk almaya hazır oluşunun göstergesiydi. Bunlardan birisi de İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri³⁶⁴ idi. 30 Eylül 1967’de gazetelerde yayınlanan beyanatında öncelikle Siverek Mitingi’nde Kürtçe şiir okuyan kişi ile herhangi bir bağlarının olmadığını ifade etti. Ona göre bu mitinglerin doğu illerinin durumuna bir katkısı da olamazdı. Bu aynı zamanda başında temsil ettiği kurumun da görüşüydü³⁶⁵. Ufuk Şehri’nin kastettiği Siverek Mitingi’nde Kürtçe şiir okuyan kişi de Davut Özcan’dı.

Ufuk Şehri konuşmasında Kürtçülüğü değerlendirdi ve mitinglere destek verenlerin samimiyetini sorguladı: *“Kürtçülük, hiçbir akli esasa dayanmayan, kökü tamamen dışarda emperyalist uşaklarının ortaya attığı gülünç ve meşum bir iddiadır. Emperyalizme karşı*

³⁶³Havadis (Ankara), 22 Ekim 1967, s.1/5; Demokrat Urfa, 25 Ekim 1967, s.1/4.

³⁶⁴ İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri hakkında kısıtlı bilgiye ulaşıldı. Kendisinin “Doğulu Aşiretlerimiz ve Menşei” adında 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Yayınları’ndan çıkan bir kitabı mevcuttur. Ayrıca 1968’deki öğrenci olaylarında aktif rol oynadığı tespit edilmiştir. Bkz. Şengül Büyükbayacı, “Süleyman Demirel Dönemi (1965–1971) Eğitim Politikaları Ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankaları”, Ulakbilge, S. 6, (2015), s.38-43.

³⁶⁵Tercüman, 30 Eylül 1967, s.3; Adalet (Ankara), 30 Eylül 1967, s.7.

olduğunu söyleyen ve sırf bu niyetle Vietnam'a giderek tetkiklerde bulunanların³⁶⁶, Kıbrıs ve Batı Trakya bizim davamız değildir diyenlerin Doğu Mitingleri ile yakından ilgilenmeleri samimiyetsizliklerinin derecesini ortaya koymaktadır. Biz Doğu Mitingleri'nin başka amaçlarla yapıldığına inandığımız için temsilci göndermedik. Siverek'te Kürtçe şiir okuyan TMTF temsilcisi değildir. Doğu ihmal edilmiştir. Ancak bu ihmal Doğu bölgemizde Kürtçülük propagandası yapmaya cevaz vermez³⁶⁷.

Konu din kardeşliğine gelmişti. Ufuk Şehri buna da atıfta bulunduktan sonra Siverek Mitinginin İstanbul'da olması halinde istenilmeyen olayların yaşanacağına dikkat çekti. Kolluk makamlarını göreve çağırdı. Bunun yanı sıra aşağıda da ifade edildiği üzere bazı önerilerde de bulunmaktan geri durmadı: Diyarbakır Mitingi'nde dile getirilen radyo neşriyatından hoşnutsuzluğun başka bir yansıması da TMTF safında gerçekleşiyordu. Fakat tabii ki Diyarbakır Mitingi'nde istenenin aksi yönde idi. Radyo neşriyatından Ufuk Şehri'de şikâyetçiydi. Çünkü radyolar Doğu'ya hitap etmemektedir. Buranın insanı ezo gelin çorbasını içerken ezo gelin türküsünü dinlemek istiyordu fakat "Ye-ye" müziği dinletiliyordu. Ufuk Şehri, mitingde söylenenlerin ikinci bir "Dersim" yaratacağı konusunda endişeli idi³⁶⁸. Ufuk Şehri yukarıda da ifade edildiği üzere Doğu'nun geri kalmışlığını kabul ediyor, fakat buradan beslenerek Kürtçülüğe mevzi kazandırmanın doğru olmadığını söylüyordu. Çünkü Kürtçülüğün kökü dışarıda idi.

Ünlü edebiyatçılar da Siverek Mitingi sonrasında yaşanan tartışmaların bir parçası olmuştu. Orhan Seyfi Orhon tarafından 27 Eylül 1967'de "Son Havadis" gazetesinde yayınlanan bir yazıda Ankara Sosyalist Kültür Derneği adına konuşan Ahmet Kotan'ın ve TMTF temsilcisi Davut Özcan'ın Kürtçe şiir okuması ele alınıyordu: Bunlar Kürtçe şiirleri Doğu'da kültür dağıtmak için mi, yoksa Doğuluları toprak ağalarından kurtarmak için mi okuyordu? Yoksa şimdi toprak dağıtmak yerine Kürtçe şiirle mi yetinilecekti? Yoksa Kürtçe şiir okumak "Kompradorlara" karşı halktan yana olmak mı demekti? Ona göre Siverek Mitinginde Kürtçe nutuk atmanın, Kürtçe şiir okumanın Türkiye'yi parçalamak isteyen sırtını komünizme dayamış bir Kürtçülük propagandası olduğunu anlamamak "budalalık"³⁶⁹.

³⁶⁶ Ufuk Şehri'nin kastettiği TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'dır. Mehmet Ali Aybar, ABD'nin Vietnam'da işlediği savaş suçlarını araştırmak amacıyla Bertrand Russell'ın girişimiyle oluşturulan Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin bir üyesiydi. O, "Russell Mahkemesi" olarak da bilinen Mahkeme'nin Vietnam'da bir tahkikat komisyonuyla yaptığı incelemelerde yaklaşık bir ay gözlemlerde bulunmuştu. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Vietnam gözlemleri için Bkz. M. A. Aybar, **Vietnam Günlüğü, ABD'nin Vietnam'da İşlediği Savaş Suçlarına Karşı Russell Mahkemesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.183-213.

³⁶⁷ **Tercüman**, 30 Eylül 1967, s.3; **Adalet** (Ankara), 30 Eylül 1967, s.7.

³⁶⁸ **Tercüman**, 30 Eylül 1967, s.3; **Adalet** (Ankara), 30 Eylül 1967, s.7; Ufuk Şehri'nin bu beyanatının başka bir biçimini, daha sonra yerel bir gazetede tam metin olarak yayınlanmıştır; Bkz. Ek: 8.

³⁶⁹ Orhan Seyfi Orhon, "Kürtçe Şiir", **Son Havadis**, (27 Eylül 1967), s.2; O. S. Orhon, "Kürtçe Şiir", **Mesuliyet** (Ağrı), (30 Eylül 1967), s.2.

Anlaşılaçağı üzere Orhan Seyfi Orhon Kürtçe şiir okunulmasını masum bir eylem olarak tanımlamıyordu. Ona göre bu bölücü zihneyete hizmet anlamı taşıyordu.

c) Yerel Basında Yapılan Yorum ve Tartışmalar

Siverek Mitingi bir çok yorumu beraberinde getirmişti. Bunlardan birisi konumuz açısından oldukça dikkate değerdı. Ahmet Mesçi tarafından “Yeni Urfa” gazetesinin 27 Eylül 1967 tarihli nüshasında “Siverek Mitingi” başlıklı bir yazı kaleme alındı. Bölge insanın görüşlerini yansıtmak amacı ile yayınlanmıştı. Bu mitinglerin Doğu’yu ihmal eden Hükümete karşı düzenlenmiş olduğı iddia ediliyordu. Kalkınma planında yeteri kadar yer verilmediğı için iktidar protesto edilmekteydi. Ülkenin diğere kısımları kalkınma hamlesinin bir parçası olmuşken kendi bölgelerinin bundan mahrum kalması kabul edilemezdi. Bu “vatan ve namus” borçları idi. Bu gaye ile yapılan ve yapılacak olan mitingleri destekliyorlardı. Fakat bir şartla bunu kabul ediyorlardı. Başka ideolojiler “peşinde koşanlar olursa” bunların karşısındaydılar. Bu vatan bir bütündü, bölünemez, parçalanamazdı. Mitingler bölgesel kalkınma amacına hizmet ettiğı müddetçe “Eller patlayıncaya kadar alkışlanması” bir görevdi³⁷⁰.

Mitingler Doğu’nun geri kalmışlığını önplana çıkardığı sürece buna destek vereceğini açıklayanların sayısı azımsanmayacak kadardı. Doğu ile Batı arasındaki gelişmişlik farkı onlara göre büyük bir haksızlıktı. Bu durum karşısında Doğulular işi hep oluruna bırakmış ve düzeleceğini ümit etmişti. Ama hiçbir şey düzelmemişti. Sadece halk, “Seçim zamanı bol keseden atan oy avcılarını” alkışlamaktan yorulmuştu. Doğu bölgesinin “Yirminci yüzyılın yüz karası” olduğı söyleniyor, “Medeniyetten zerre nasip verilmediğı” vurgusu yapılıyordu. Bu yorumların devamında şu değerlendirme yapılmaktaydı: Doğu’nun TBMM’deki temsilcileri de “hep yatmışlardı”. Fakat Doğulu artık “uyutulmak” istemiyor insanca yaşamak istiyordu. Kanuni yollarla cehalet, açlık ve işsizlikle mücadele etmek istenmesi en doğal haklarıydı ve bu mücadele için geç bile kalmışlardı. Doğululardan yükselen feryat “Yeter bu üvey evlat muamelesi, bizde insanca yaşamak istiyoruz” idi³⁷¹.

28 Eylül 1967’de Siirt’te yayınlanan “Adalet” gazetesinde Hüseyin Çetin tarafından yazılan bir makale yer aldı. Buna göre Türkiye’de daha rahat hareket edebilmek için aslında komünist olan kimseler sosyalizmi kendilerine maske yapmışlardı. Yazı oldukça sert bir üslupla kaleme alınmıştı. Ona göre Türkiye’de yaşamak bir nimetti. Komünistler bu ülkeyi yabancılara “satmaya” çalışıyorlardı. Türk milletini de yokluğa sürüklemek için her türlü

³⁷⁰ Ahmet Mesçi, “Siverek Mitingi”, **Yeni Urfa**, (27 Eylül 1967), s.1.

³⁷¹ Uğur (Siirt), 27 Eylül 1967, s.1.

çabayı gösteriyorlardı. Sosyalizmi önplana çıkararak asıl amaçları olan komünizme hizmet ediyorlardı³⁷².

Bazı iyi niyetli kişiler de “safıklarının” bir sonucu olarak bilmeden onların yanında yer alıyordu. Yazara göre bunların tamamı “Vatan haini” idi. Onlara “Bu vatan üstünde olan her şey haramdı”. Arkalarında demir perde ülkeleri vardı. Bunların Türkiye’de ki bazı kanun boşluklarından faydalanarak faaliyet gösterdikleri ve Türkiye’yi komünist bir ülke haline getirmeye çabaladıklarından bahsediliyordu. Adli makamlar göreve davet ediliyordu. Ayrıca “her Müslüman-Türk’ün vazifesi komünistlerle mücadele etmek ve onları her gördüğü yerde ezmektir”. Bu mücadelen kaçan bir kişi savaş meydanında düşmana silahı teslim eden vatan haininden farkı yoktu. Bu mücadele mukaddes bir vazife idi³⁷³.

Mehmet H. Öcal tarafından 30 Eylül 1967’de “Demokrat Urfa” gazetesinde “Doğu’nun Kalkınması” başlıklı bir makale yayınlandı. “Doğulunun Doğuluya” ihanetinden bahsediliyordu. Buna göre mitingler Doğu’nun kalkınması adı altında tertipleniyordu. İşin aslı farklıydı. Bu mitingler için söylenecek tek söz “Nifak mitingleri” olduğu idi. Amaç Kürdistan idi. Konumuz açısından dönemin zihniyetini yansıtmaya sebebiyle yazının bir kısmını aşağıya alıntılıyoruz:

“İkinci Beş Yıllık Plan’da ki Doğu Çilesi ne ilk ne de son çilemizdir. Bu çilenin müsebbibi birçoklarının zannettiği gibi Hükümet değil, bizzat Doğuludur. Doğulu’nun Büyük Millet Meclisi’ne, Senato’ya gönderdiği zatların ‘Dava Adamlığı’ yönünden kalitesi nedir? Aynı sıralarda oturan bir Batılı parlamenterle, bizim Doğulunun memleket davası peşinde ki görüşü, düşüncüsü, enerjisi, bilgi kapasitesi, muhitinin derinliklerini bilme, anlama, duyma hassasiyeti aynı mıdır? Asla... Bu fark Doğuya çok şey kaybettirmiştir. Türkiye üniversitelerinde yurdun her tarafından öğrenciler vardır. Bunlar mezun oldukları zaman çoğunun batıda toplanması nedendir? Doğulu doktorun, doğulu mühendisin, doğulu öğretmenin Doğudan kaçması, Doğulunun Doğuluya ettiği ihanet değil midir? Bunlara bencillik ruhunu aşılaman, gelen birkaç idealisti de eften püften bahanelerle Doğudan soğutan yine doğuludan başkası değildir... Doğuda ki bu sosyal düzen, bu ağalık, bu hovardalık, bu memleket sevgisizliği devam ettikçe yüksek tahsilliler bizden kaçtıkça, çilemiz dolmaz... Hükümeti boşuna suçlamayalım...”³⁷⁴.

Dikkat edilirse burada yazar önemli bir tespitte bulunmaktadır. O da Doğuluların bile Doğu’da durmadıkları idi. Bir yolunu bulan yaşadığı yeri terk edip Batı’ya göç ediyordu.

³⁷² Hüseyin Çetin, “Komünizmin Maskesi Sosyalizmdir”, **Adalet** (Siirt), (28 Eylül 1967), s.1.

³⁷³ H. Çetin, “Komünizmin Maskesi Sosyalizmdir”, s.1.

³⁷⁴ Mehmet H. Öcal, “Doğu’nun Kalkınması”, **Demokrat Urfa**, (30 Eylül 1967), s.1/4.

Elbetteki bunda yaşam seviyesi ve bölgesel imkanlar yapılan tercihi etkiliyordu. Buraların kalkınması halinde iç göçün duracağı düşünülüyordu. Yine de her şeye rağmen yazar, bölge insanının kalarak mücadele etmesinin gerekliliği üzerinde duruyor ve işin bu kısmında mevcut hükümeti eleştirmenin gereksizliğine değiniyordu.

Urfa'da yayınlanan Demokrat Türkiye gazetesinin 9 Ekim 1967'deki nüshasında İzgördü imzası ile yayınlanan “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar” başlıklı makalede³⁷⁵ ise mitingdeki konuşmacıların talepleri ele alınıyordu: Şayet bir mücadele veriliyorsa bunun devamlılığı olacak mıydı? Hak istemek bir beceri gerektirdi. Makalenin yazıldığı dönem itibarıyla haklı olmak bile bazen yeterli değildi. Toplum kolaylıkla kandırılabilirdi. Becerikli demagoglar bunun üstesinden gelebilirdi. “Yanlış kullanılmış bir kelimenin açtığı polemik bile koca bir davayı bile kaybettirebilir” idi. Yazara göre Doğu Mitingleri de bu kapsamda ele alınmalıydı. Kim ne derse desin her bakımdan Batının üstünlüğü ortadadır. Siverek Mitingi'nde konuşmacılar petrol rafinerilerinin Batı'ya yapılmasını eleştirmişti. Halbuki ulaşım ve nakliye açısından Batı'nın elverişli konumu maalesef göz önünde bulundurulmamaktaydı. Kürtçe konuşmakla ve bunu sürekli gündemde tutmakla maalesef iktisadi konulara çözüm getirilemezdi³⁷⁶.

Makalede Doğu insanının zaaflarına da değinilmekteydi. Hak elde etme konusundaki zayıflığına atıfta bulunuluyordu. Hükümetlerin hizmet götürmemesi karşısında tepkisiz kalındığına değiniliyordu. En azından seçim dönemlerinde tepki gösterilmemesi eleştiriliyordu. Burada Mehmet Akif Ersoy'dan bir alıntı yapıyordu: “Mehmet Akif, Nihat Cemal'e yazdığı Abdülhamit'in zulmü ile ilgili şiirinde der ki 'Peki Abdülhamit zalim ama biri kalksa zalimleri ve mazlumları saysa utanmamız icap etmez mi?’”³⁷⁷.

Yazar şayet miting yapılabiliriyorsa parlamenter sistem içerisinde de hak aramayı bilmek zorundayız demektedir. Mitinglere katılan kitlede sorgulanıyordu. Her ne kadar mitinglerin siyasi bir yönü yoktur denilsede bazı katılımcıların yakalarında TİP rozeti taşıması bu iddiayı zayıflatmaktaydı. Siverek Mitingi'nde Kürtçülüğün aleni olarak sergilendiğinden de bahsetmekteydi. Radyoda, okulda Kürtçenin kullanılması ve nüfus cüzdanına anadilinin Kürtçe yazılması talebi de yazara göre akılcı değildir³⁷⁸:

“Peki ama senin hüviyet cüzdanına o zaman hangi sebeple TC damgası vurulacak. Türk ordusu senin topraklarını, Türk polisi senin can emniyetini hangi nezaket kuralına binaen koruyacak. Kürtçe yayın yaptığı için Irak radyosunu dinliyormuş hatip. Türkiye'de

³⁷⁵ İzgördü, “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”, **Demokrat Türkiye** (Urfa), (9 Ekim 1967), s.1.

³⁷⁶ İzgördü, “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”, **Demokrat Türkiye** (Urfa), (9 Ekim 1967), s.1.

³⁷⁷ İzgördü, “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”, s.1.

³⁷⁸ İzgördü, “Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”, s.1.

*vatandaşlık zorla değildir. Dileyen o radyo istasyonlarını yakından dinleyebilir. Ve hem Kürtçülük isteyeceksiniz, hem de Irak'a gidin diyen bizim de tasvip etmediğimiz Nihal Atsız'a küfür edeceksiniz. Küfür değil tasviptir bu bence. Şeyh Saitten bu yana kaç yıl geçti? Acaba Doğu'ya yatırım yapmayan gerek özel teşebbüs gerekse kamu sektöründe o hadisenin çekingenliği yok mudur? Seni zengin edeyim ki benden daha rahat kop, Barzani'nin dilencilikle topladığı silahı sen alınterimin karşılığı diye al. Yağma yok*³⁷⁹.

Yazar İzgördü'ye göre Kürtçülük iddiasında bulunan bunu doğrudan ifade etmeliydi. Dolaylı yollara sapmamalıydı. Bunu yaptıkları zaman miting meydanında kimsenin kalmayacağını da çok iyi bildiklerini vurguluyordu. İzgördü, makalesini şu cümlelerle tamamlıyordu: *“Biz Doğuluyuz diye ortaya çıkmışsınız. Sizinle müşterek coğrafi bir yönde oturabiliriz ama sadece bu kadar müştereklik. Bizim gibi düşündükçe bizdensiniz. Rum ve Ermeni azınlığının aldığı iddia ettiğiniz hakları istemekte ısrar ederseniz ne kanun ne de akli selim sahibi vatandaşlar daha fazla azıtmanıza müsaade etmez. Bunu böyle bilin*³⁸⁰.

M. Nuri Okutan 9 Ekim 1967'de *“Demokrat Türkiye”* gazetesinde *“Doğu Mitingleri”* başlıklı bir makale kaleme aldı. Bazı art niyetli kimselerin Doğu'nun bu samimi mitinglerini sabote etmekte oluklarını ve kendi davalarını kabul ettirmek için Kürtçülük propagandası yapıp *“İpe sapa gelmez konuşmalar”* yaptıkları belirtiliyordu. Bu *“Sapık fikirli”* kimseler kürsülere on bir yaşında bir çocuğu çıkarıp Kürtçe şiirler okutmakta ve kendilerinin cesaret edip yapamadıkları konuşmaları bu çocuğa yaptırmaktaydı. Hâlbuki mitinglerin Doğu'nun kalkınması için yapıldığı söyleniyordu. Onun için mitingi düzenleyenlerin böyle kimseleri aralarına almamaları gerekiyordu. Başarılı olmak istiyorlarsa böyle davranmalıydı. Aksi halde bu mitingler Doğu'nun ve Doğulunun aleyhine olacaktı³⁸¹.

“Urfa'nın Sesi” gazetesinde 23 Ekim 1967'de yayınlanan *“Doğu Mitingleri ve Karşı Toplantılar”* adlı bir makalede; TİP'in Doğu'nun kalkınması konusunu kendisine paravan ettiğinden bahsediliyordu. Başka ideolojilerin peşinde koşmakla suçlanıyordu. Makalede, Doğu'nun geri kalmışlığının istismarına karşı çıkılıyordu. Ayrımcılığa tepki gösteriliyordu. Ortak hafızadan bahsedilerek ırkların bu coğrafyada karıştığına vurguda bulunulmaktaydı. Makalede Doğu Mitingleri'ne de değinilerek bunu düzenleyenlere *“Beyinsiz”* yakıştırması yapılıyordu. Ekonomik eşitsizlik söylemlerine cevap verebilmek için vilayet bütçelerinin hazırlanma sürecine dikkatleri çekiyordu. Siyasi ve idari yapıların gereken sorumluluğu almadığına vurguda bulunuluyordu: *“O zaman seslerini çıkartmayanların şimdi sokaklarda*

³⁷⁹ İzgördü, *“Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”*, s.1.

³⁸⁰ İzgördü, *“Doğu Mitingi ve Doğru Olmayanlar”*, s.1.

³⁸¹ M. Nuri Okutan, *“Doğu Mitingleri”*, **Demokrat Türkiye**, (9 Ekim 1967), s.1.

bol keseden konuşmaya hakları yoktu. Bu noktada bütün partilerin senatörleri ve mebusları meclislerde sustuklarından hepsi günahkardılar ve vazifelerini yapmamışlardı”³⁸².

Makalede AP'nin Urfa gezisi de eleştiriliyordu. Bir seçim veya kongre havası içinde “*Kiralık kalabalıklara*” cevap verildiği düşünülüyordu. Hapishane ve vilayet binası gibi ölü yatırımlardan başka bir şey yapılmadığına değiniliyordu. Fabrika bacaları, işletmeler, su, elektirik yoktu. Talat Asal ve ekibinin “*Büyük bir ağanın gelin alayı gibi bir konvoyla karşılanması*” eleştiriliyordu. “*Boş arabalarla şehre girip gezerken halkın alkışlamadığı ve toplantının yapılacağı sinemaya binbir rica ile götürülen milletin çok emek harcanmasına rağmen sinemayı bile dolduramaması*” iktidarın protestosu niteliğindediydi. Halkın AP'nin Doğu Mitinglerine tepki göstermesinden ötürü bu partiye küskün olduğu bilgisi veriliyordu. Siverek'e değil de toplantı yapmak için Urfa'ya gelmelerine de anlam verilemiyordu. Urfa'da Kürtçü'nün de komünistin de olmadığından bahisle, Talat Asal'ın Doğu Mitinglerine Urfa'da cevap vermesi üzüntüyle karşılanmıştı. Diğer gücendikleri konu ise Urfa'nın elektirik sorununa Talat Asal'ın; “*Ben Çankırı'nın köylüsüyüm, benim de köyümde elektirik yok*” cevabı idi. Urfa'nın dünyanın en eski şehirlerinden biri olmasına rağmen Talat Asal'ın Urfa'yı köy yerine koyması kırıngılığa sebep olmuştu. Bu cevap AP'nin “*Kırdığı bir pottu*”³⁸³. Basında çıkan yorumlar konumuz açısından büyük bir zenginlik arz etmektedir. Lehte ve aleyhte fikirler Doğu Mitinglerinin önemine katkıda bulunmaktadır.

d) Ulusal Basında Yapılan Yorum ve Tartışmalar

Orhan Seyfi Orhon, “*Son Havadis*” gazetesinin 27 Eylül 1967'de nüshasına bir köşe yazısı yayınladı. Doğu illerinde Kürdistan tehlikesine dikkatleri çekti. Komünistlerden yardım gören Kürtçülerin bunun için çalıştığını yazdı. İzlenen politikadan da bahsetti: Bunların amacının Kürt milliyetçiliği oluşturmak olduğunu, Türk milletine mal olmuş film, sanat, edebiyat adamlarının birçoğunun Kürt olduğunu ileri sürdüklerine değindi. Böyle yapanların Türk milliyetçiliğinin ırka değil, milli kültüre, milli şuur, milli vicdana dayandığını anlamadıklarından bahsetti. Orhan Seyfi Orhon'a göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kürtlük davası komünizmle birleştirilmeye çalışılmaktaydı. Sonra da Siverek Mitingi hakkında açılan soruşturmaların nasıl sonuçlanacağını merak ettiğini belirterek bir de istekte bulunuyordu. Orhon'un isteği, memleketin Kürtçe nutuklar söylenip, Kürtçe şiirler okunarak nasıl parçalandığının seyrettirilmemesiydi³⁸⁴.

³⁸² “*Doğu Mitingleri ve Karşı Toplantılar*”, **Urfa'nın Sesi**, (23 Ekim 1967), s.1/3.

³⁸³ Urfa'nın Sesi, “*Doğu Mitingleri ve Karşı Toplantılar*”, **Urfa'nın Sesi**, (23 Ekim 1967), s.1/3.

³⁸⁴ O. S. Orhon, “*Kürtçe Şiir*”, **Son Havadis**, (27 Eylül 1967), s.2.

Orhan Seyfi Orhon 10 Ekim'deki bir başka yazısında ise yine Siverek Mitingi'nden örnekler vererek Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra şimdi de Türkiye Cumhuriyeti'nin aynı sorunla karşılaştığını belirtiyordu. Ona göre Siverek Mitingi bunun bir göstergesiydi. Burada halka Kürtçe hitap edilmesi ve konuşmalar yapılması bölünmenin ön hazırlığı idi. Cumhuriyet'in eşitlik temeli üzerine kurgulandığından bahisle; *“Hizmeti ve kıymeti gerektirirse bir İstanbullu gibi bir Siverekli vatandaşa Cumhurbaşkanlığı makamına geçebilir”* diyordu³⁸⁵.

“Ant” dergisi ise TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın 2 Ekim 1967'de Kartal İlçe Kongresi'nde yaptığı bir konuşmayı sütunlarına taşımıştı. Mehmet Ali Aybar: *“Bütün iktidarlar Doğu'ya üvey evlat muamelesi yapmıştır. Bu geri bırakılmış ekonomi bölgesinde yaşayan emekçilere ikinci derecede vatandaş gözü ile bakılmaktadır. Aslında burada da mesele bir sınıf meselesidir. Zira doğunun büyük ağaları ikinci derecede vatandaş durumunda değildir. Memleketin ister doğusunda ister batısında yaşasınlar, fakara halk kitlelerinin menfaati müşterektir”*³⁸⁶ demektedir. Ona göre konu bir “sınıf” meselesinden ibaretti. Ağaların memleketin herhangi bir yerinde, fakir halk gibi ikinci sınıf muamele görmediklerini belirtiyordu.

“Ant” dergisi Doğu'nun CHP ve AP tarafından planlı bir şekilde ihmal edildiğini yazıyordu. Doğu'da yapılan mitingler egemen sınıfların ve gelişmiş bölgelerin temsilcisi olan iktidarı telaşa düşürmüştü. Doğu Mitingleri'nde yapılan konuşmaların İçişleri Bakanı Faruk Sükan tarafından yazıya döküldüğünü, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bu dosyaları incelemekle görevlendirildiğini yazıyordu. Ayrıca bu mitinglere bütün partilerin temsilcilerinin çağrıldığını, buna karşın son Siverek Mitingi'ne sadece TİP temsilcileri Behice Boran ve Tarık Ziya Ekinci'nin katıldığı belirtiliyordu. İçişleri Bakanı Faruk Sükan ise mitinglerin tertiplenmesi bağlamında sorumluluğunun TİP'e ait olduğunu düşünüyordu. O, TİP'in bölgecilik yaptığını iddia ediyordu. Şu değerlendirmeyi yapıyordu: Bilerek ya da bilmeyerek partinin kapatılması için çaba gösteriyorlardı. “Ant” dergisine göre Faruk Sükan dönemin ajan filmlerine atfen *“Bond özentisi oyunlar”* peşindeydi³⁸⁷.

“Ant” dergisi, Doğu Mitingleri'ni kendi okuruna aktarmaya devam ediyordu. Çetin Altan'ında makalesinde yazdıklarına³⁸⁸ yakın; *“Doğu Anadolu halkının ihmal edilmişlikten*

³⁸⁵ O. S. Orhon, “Doğu'da”, **Son Havadis**, (10 Ekim 1967), s.2.

³⁸⁶ “Haftanın Notları”, **Ant**, S. 41, (10 Ekim 1967), s.2.

³⁸⁷ “Haftanın Notları”, **Ant**, S.40, (3 Ekim 1967), s.3.

³⁸⁸ Çetin Altan'ın “Yeni Bir Amerikan Tuzağı” adlı makalesinde TİP'lilerin Doğu'da Bölgecilik ve Bölücülük yapmakla suçladıklarına dair yazısı için Bkz. Ç. Altan, “Yeni Bir Amerikan Tuzağı”, **Akşam**, (6 Ekim 1967), s.2; Dikkat edilirse Çetin Altan'ın bu yazısı ile Ant Dergisi arasında yazılanların anlamı ve tarihleri birbirine yakındır.

kurtulmak için düzenlediği mitinglerin, Türkiye’de ki anti-emperyalist ve anti-kapitalist halk hareketini yıkmak üzere Amerika’nın maşaları tarafından istismar edilmeye başlandığını” yazıyordu³⁸⁹. Yani bu mitingler düzenlenince burada dile getirilen konular ve taşınan pankartlar hükümetin tepkisini çekecekti. Böyle bir durumda muhafazakar çevrelerin de desteğini alacak olan hükümet, kısa sürede bunları Sovyet casusu olmakla suçlayacak ve kolluk kuvvetleri bu kesimi etkisiz hale getirecekti. Çetin Altan’a göre bu kesim emperyalizm karşıtıydı. Dolayısıyla ABD’ye karşıtı. Böylece mitingleri düzenleyen kitle ABD için bir tehdit oluşturuyordu. Ortadan kaldırılınca sorun da yok edilmiş olacaktı.

Ahmet Kabaklı da Siverek Mitingi’nin sonrasında 29 Eylül 1967’de “*Tercüman*” gazetesinde “*Beklenen Ses*” başlıklı makalesinde yine aynı konuya değiniyordu. Bazılarının ülkenin Doğu’su adına anlaşılamayan bir dille “*Sovyet ağzı ve bölücü düşman diliyle*” konuşup, halkı tahrike çalıştıklarını belirtiyordu. Bu duruma üzüldüklerini belirten Ahmet Kabaklı, Doğu gençleri adına yayınlanan ve “*Türkiye’imizin dertlerini her vesileyle istismar etmek isteyenler*” cümlesi ile başlayan bildiriye değerlendiriyordu. Ahmet Kabaklı’ya göre iki türlü bölgecilik vardı; Birisi Anadolu’nun doğusuna Kürt, kuzeyine Laz, güneyine Arap, batısına Çerkez diyen ve Türklerin nerede oturmakta olduğunu bir türlü gösteremeyen bölgecilikti. Diğeri ise bazı bölgelerde geri kalmışlık acısını, intikamcı, bozguncu ruhlarına ve siyasi emellerine alet etmek isteyenlerin yaptığı bölgecilikti. Birincisini önlemek için vatan ve milletin ne olduğunu, ilkokuldan itibaren öğretmek gerektiğini belirtiyordu. İkincisini önlemek için ise ekonomik tedbirler üzerinde duruyordu. Bölgesel kalkınma ile birlikte göç önlenecek, “*gecekondu sefaletine*” bir dur denilecekti³⁹⁰.

Tecrübeli devlet memurları buralara tayin edilmeliydi. Ahmet Kabaklı yazısını; “*Bu bölgecilik eğer siyasi kin ve hırsla yapılmıyorsa, muhakkak ki bir iptidailik alametidir. İki şehir halkımızın vuruşmasında ve Biz Trakyalıyız! Yok Egeliyiz! Yok Karadenizliyiz! Yok Doğuluyuz! Diye konuşanların çıkardıkları basit zabita vakalarında, bu çirkin acı barbarlık herkesçe görülmüştür. On dört ve on beşinci asırlarda Karamanlı, Aydınlı, yok İsfendiyarlı, Tekeli, Karakoyunlu, Akkoyunlu... Yok, Osmanlı diye Türkler birbirleriyle vuruşur, ayrı devlet olmak iddiası taşırlardı. II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, bu gibi ilkel ayrılıklara son vererek milli birliği kurdular. Şimdi altı yüz yıl öncelere dönemeyiz. Hepimiz Türkiyeliyiz ve Türk’üz diyemeyenlerin kötü maksatlı veya aşiret ruhlu iptidailer olduğunu bilmeliyiz”* sözleri ile bitiriyordu³⁹¹.

³⁸⁹ “*Haftanın Notları*”, **Ant**, S. 41, (10 Ekim 1967), s.4.

³⁹⁰ A. Kabaklı, “*Beklenen Ses*”, **Tercüman**, (29 Eylül 1967), s.2.

³⁹¹ A. Kabaklı, “*Beklenen Ses*”, s.2.

Falih Rıfık Atay, Siverek Mitingi sonrası 2 Ekim 1967’de “*Dünya*” gazetesinde bir değerlendirme yazısı yayımladı. Mitingleri solcuların hazırlandığını, Kürtçe nutuk söylendiğini, tertipçilerin arasında ise eski azılı ve sicilli komünistlerin olduğunu belirtti. Bu hareketlerin sola oy toplamak ve iktidarı yıkmak için bölücülüğe doğru gittiğini belirtiyordu. Daha sonra sağ ve solun tahlilini yapıyordu. Sağ; kara milliyetçi, şeriatçı ve halifeci idi. Komünist sol gibi ona da bilerek ya da bilmeyerek yataklık eden partiler vardı. Bunlar Sünnilik taassubu ile öz Türk olan nice milyonları Araplığın ve Kürtlüğün kucağına atmakta ve bölücülükte sola yardım etmekteydi. “*Sol eğer reformcu demekse Anayasa reformcudur. Sağ eğer din demekse, Anayasa vicdan ve ibadet hürriyetlerinin baş koruyucusudur. Sağ anayasacıya komünist der. Sol anayasacıya gerici der. Gerçekte ise Anayasa’nın sağında şeriatçı ve halifeci, solunda komünist vardır. Sağ tehlikeyi görmeyenin sağ gözü, sol tehlikeyi görmeyenin sol gözü kördür*” diyordu. Ülkenin parçalanmaya doğru sürüklendiğini belirtiyordu: “*Camilerde Atatürk’e gâvur diyen hocalar, adları milyonluk gazetelerde çıkan müftüler ise yerlerinde oturmaktaydı*”. Kürtçülüğü güdümleri altına alan komünistler kısıktırcılığa devam ederken, kimlerim bunları “*fikir akımcıları*” diye koruduğunu soruyordu³⁹².

Orhan Seyfi Orhon da 8 Ekim 1967’de “*Son Havadis*” gazetesinde “*Azınlık Meselesi*” başlıklı köşe yazısında; Partiler Kanununun 89. Maddesi’nden alıntı yaparak konuya giriş yapmıştı. Buna göre; “*Siyasi partiler, Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek veyahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler*” dendiği için bunun aksini yapanların bölücülük ile uğraştıklarını vurguluyordu. Buna örnek olarak ise Siverek Mitingi’ni veriyordu. Yine yapılan Kürtçe nutuklar ve okunan Kürtçe şiirlerden hareketle Türkiye’de azınlık meselesinin TİP tarafından diriltilmeye çalışıldığını belirtiyordu. Hâlbuki Misak-ı Milli sınırları içinde Türk vatanının kurulduğunu, bu sınırlar içinde olanların eşit hak ve hürriyetlere sahip olduğunu belirtiyor, TİP’in ise bunun tam tersi yönünde hareket ettiğine değiniyordu. Partiler Kanunu’na göre TİP’in yaptığı suçtu. Orhan Seyfi Orhon, milliyetçiliği milli kültürle, milli vicdanla, milli tarih şuuruyla oluşturup kendini Türk saymak olarak tanımlıyor, bunlar dışında ne dil, ne ırk ölçüsüyle Türkiye’de bir Kürt Meselesinin yaratılamayacağını ifade ediyordu. Türkiye’de bir azınlık meselesi çıkarmak isteyenlerin Türkiye’yi parçalamak isteyenler olduğuna atıfta bulunuyordu³⁹³.

³⁹² F. R. Atay, “*Politika*”, *Dünya*, (2 Ekim 1967), s.1.

³⁹³ O. S. Orhon, “*Azınlık Meselesi*”, *Son Havadis*, (8 Ekim 1967), s.2.

D- BATMAN MİTİNGİ (8 Ekim 1967)

1- Batman Mitingi Öncesi CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya Yönelik Bir İnceleme Gezisi Planlaması (26 Ağustos-4 Ekim 1967)

26-27 Ağustos 1967'de toplanan CHP Merkez Yönetim Kurulu, yayınladığı bir bildiri ile yeni yurt gezileri planlandığını bildirdi³⁹⁴. Bu gezi Süleyman Demirel'in 17-26 Ağustos 1967'de gerçekleştirdiği Ege Bölgesi gezisinin sonrasında planlandı³⁹⁵. Programı Hüdayi Oral³⁹⁶ ve Hayrettin Uysal³⁹⁷ yaptı. Buna göre 5 Eylül 1967'de Ege gezisi başlayacaktı. Öte yandan Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Hayrettin Uysal'ın başkanlığında ki ekip de Sakarya ve Bolu'ya gidecekti³⁹⁸.

Süleyman Demirel'i takip eden CHP, Doğu'da da bunu sürdürecekti. CHP Genel Merkezi 6 Eylül 1967'de, Bülent Ecevit'in yapacağı gezi hakkında bilgilendirmede bulundu. Buna göre Ecevit; 5-31 Ekim arasında yirmi beş gün sürecek bir geziye çıkacaktı. 15-16 Ekim arasında Bülent Ecevit'in Diyarbakır'da, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Mardin, Urfa illerinin iştirakiyle bir bölge toplantısı yapması planlanıyordu³⁹⁹. Yine programa göre beş il ve on dokuz ilçeyi içine alacak gezide ilk durak Erzurum olacak, Pasinler, Horasan, Sarıkamış, Selim, Kars, Susuz, Ardahan, Posof, Hanak, Göle, Kağızman, Tuzluca, Iğdır, Doğubayazıt, Diyadin, Taşlıçay, Ağrı, Tutak, Patnos, Erciş, Van, Hakkâri, Başkale'ye gidilecekti. Bu gezi “Doğu bölgesinin sorunlarının işlenmesi” amacıyla yapılacaktı⁴⁰⁰. Fakat ileride ifade edildiği üzere gezi programında değişiklik yapılacaktı.

9 Eylül 1967'de CHP'nin kuruluşunun kırk dördüncü yıl dönümü kutlama töreninde konuşan İsmet İnönü; “Sağımızda olanlar irtica yoluna varmışlardır. Solumuzda olanlar aşırı

³⁹⁴Ulus, 29 Ağustos 1967, s.1/7.

³⁹⁵ Süleyman Demirel'in Ege Gezisi İçin Bkz. **Son Havadis**, 18 Ağustos 1967/27 Ağustos 1967, s.1.

³⁹⁶ 1925'de Denizli'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre serbest avukatlık yaptı. MTTB Hukuk Derneği İkinci Başkanlığı'nı icra etti. Siyasete CHP'den girdi. XII, XIII, XIV, XV. Dönem Denizli Milletvekili seçildi. XII. Dönem TBMM Adalet Komisyonu'nda Başkanlık yaptı. 28. Hükümette Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı görevinde bulundu. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası kurulan SDP'nin yönetim kadrosunda yer aldı. Bu partinin adı daha sonra Sosyal Demokrat Halkçı Parti oldu. Bu partiden XVIII. Dönem milletvekili seçildi. 2005'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 10.06.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/17452>(Erişim Tarihi: 10.06.2017)

³⁹⁷ 1928'de İzmir'de doğdu. İstanbul Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Bir süre Türkçe öğretmenliği yaptı. MEB'de aldığı çeşitli görevlerin yanı sıra Mili Eğitim Müdürlüğü de yaptı. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Türk Dil Kurumu üyeliklerinde bulundu. Bir süre TÖDMF Genel Başkanlığı'nı yürüttü. TÖS'ün kurucu üyeleri arasında yer aldı. “Ulus”, “Dünya”, “Vatan”, “Tanin”, “Yeni Tanin”, “İzmir Türkyolu”, “Milliyet”, “Sakarya”, “Demokrat”, “Akşam Haberleri” gazetelerinde çalıştı.“Varlık”, “Yeni Ufuklar”, “Köy ve Eğitim”, “Yelken”, “Gayret” dergilerinde de yazarlık yaptı. “Demet” dergisinin başyazarlığını icra etti. Siyasete CHP safından girdi. XIII, XIV, XV, XVI. Dönem Sakarya milletvekili seçildi. 40. Hükümet'te Sosyal Güvenlik Bakanlığı yaptı. Çeşitli edebi eserler de kaleme aldı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 10.06.2017)

³⁹⁸Ulus, 5 Eylül 1967, s.1/7.

³⁹⁹Ulus, 7 Eylül 1967, s.1/7.

⁴⁰⁰Ulus, 4 Ekim 1967, s.1/7.

soldadılar, ifrat yolundadırlar” dedi⁴⁰¹. Bu sözler İsmet İnönü’nün CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ile ayrıştığı noktayı çok önceden göstermesi bakımından önemliydi⁴⁰².

20 Eylül 1967 Çarşamba günü İsmet İnönü’nün başkanlığında İstanbul Kartal’da toplanan CHP Parti Meclisi 23 Eylül 1967 tarihine kadar devam etti⁴⁰³. Burada alınan karar doğrultusunda Genel Sekreter Bülent Ecevit ve beraberindekilerin bir görev gezisine çıkacağı, bunun sonucunda “*Doğu’nun makûs talihini yeneceği*” söylenmekteydi⁴⁰⁴. Gezi Doğu Mitinglerinin yapıldığı bir sürece denk düştü. Gazetelerde konuya geniş yer verilmeye başlandı. Örneğin ilerleyen süreçte “*Ulus*” gazetesinde yapılan şu yorum dikkate değerdi: “*AP iktidarının hazırladığı İkinci Beş yıllık Plan’da Doğu’ya gerekeni değil hiç önem vermemesi Doğu halkının başkaldırmasına yol açmıştı*”⁴⁰⁵.

Yaşanılanları “*başkaldırı*” olarak değerlendiriyordu. Yapılan bu açıklamadan sonra basın gündemi CHP’nin gezisi oldu. Konu ile ilgili lehte ve aleyhte yorumlar yapılmaya başlandı. Örneğin Kartal toplantısında “*her kaynak Doğu’ya seferber edilecektir*” sözü “*CHP’nin seferberlik ilan etmesi*” olarak değerlendirildi⁴⁰⁶. Yine de geziye yönelik olumlu yorumlar çoğunlukta idi. Bülent Ecevit Parti Meclisi Toplantısı sonrasında Ankara’ya geri döndü. Gezi için son hazırlıklarını tamamladı. Bu sırada CHP Meclis Grup Başkan Vekili Kemal Satır ve beraberindeki Kemal Demir⁴⁰⁷ ve Orhan Kabibay⁴⁰⁸ ile bölgeye bir gezi planlamaktaydı⁴⁰⁹.

21 Eylül 1967 Perşembe günü CHP Parti Meclisi toplantısında Merkez Yönetim Kurulu Sözcüsü Orhan Birgit⁴¹⁰ şu açıklamada bulundu: “*Parti Meclisi, İkinci Beş Yıllık*

⁴⁰¹ **Ulus**, 10 Eylül 1967, s.1/7.

⁴⁰² CHP-TİP çatışmasını ele alırken göreceğimiz üzere İsmet İnönü’nün bu sözleri, Ardahan’da Bülent Ecevit’in TİP’e vereceği cevap kadar tartışılmadı. Bülent Ecevit’in Kars’ta kendi aleyhlerine dağıtılan bir bildiriye Ardahan’da verdiği cevap iki partiyi doktrin tartışmasına kadar götürdü. TİP’lilerin İsmet İnönü’nün bu sözlerine tepki vermemesi ilginçti. Ayrıca İnönü’nün bu söylemleri TİP ile çatışmanın ilk sinyalleri olarak da değerlendirilebilir ki bu sözler tam da ilk iki Doğu Mitingi yapıldıktan sonra söylenmişti.

⁴⁰³ **Ulus**, 21 Eylül 1967, s.1/7; **Ulus**, 24 Eylül 1967, s.1.

⁴⁰⁴ **Ulus**, 8 Ekim 1967, s.4.

⁴⁰⁵ **Ulus**, 8 Ekim 1967, s.4.

⁴⁰⁶ **Ulus**, 8 Ekim 1967, s.4.

⁴⁰⁷ 1921’de Trabzon’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre serbest doktorlu yaptı. Siyasete CHP safından katıldı. XII. XIII. XIV. XV. Dönem Bolu CHP Milletvekili yaptı. 28, 35, 38 ve 39. Hükümetlerde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlerine getirildi. 36. Hükümette ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı oldu. Kızılay Genel Başkanlığı yaptı. 2010’da yaşamını yitirdi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

⁴⁰⁸ 1918’de Çanakkale’de doğdu. Harp Akademisi’ni bitirdi. NATO ve CENTO oluşumlarında subay olarak görev aldı. Devlet Müşavirliği yaptı. MBK üyeliğine getirildi. Siyasi hayata CHP safından katıldı. Bir süre Bağımsız Milletvekili olarak kaldı. Daha sonra CGP safına geçti. XIII. Dönem Sivas, XIV. Dönem İstanbul milletvekili seçildi. 2002’de yaşamını yitirdi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

⁴⁰⁹ **Ulus**, 6 Ekim 1967, s.1/7.

⁴¹⁰ 1927’de Kars’ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Öğrencilik yıllarında gazeteciliğe başladı. “*Ulus*” gazetesinin İstanbul temsilciliğini yaptı. “*Dünya*” ve “*Yeni Sabah*” gazetelerinde istihbarat

*Planda AP iktidarının açıkça ihmali görülen Doğu bölgemizin bütün sorunlarını etraflıca anlattılar. Ve bu konuda ki görüşlerini açıkladılar... 1950'de iktidarı devrettiğimiz zaman en çok ilkokul bulunan bölge Tunceli idi. Biz vatanın her bölgesine olduğu kadar, özellikle geri kalmış Doğu Bölgemiz üzerinde itina gösterdiğimizi Birinci Beş Yıllık Plan'da da göstermiştik*⁴¹¹ dedi.

22 Eylül 1967 Cuma günü ise iki gündür devam eden Parti Meclisi'nde görüşmelerin büyük bir kısmı Doğu kalkınması ile ilgili sorunlara ayrıldı. Bu görüşmelerde alınan sonuç kamuoyuna duyuruldu. Ayrıca bildiride Doğu Mitingleri'nden de bahsedilmekteydi:

“Yüzyılların ihmaline uğramış Doğu Bölgesi, CHP iktidarlari zamanında görmeye başlamış olduğu ilgiden şimdi geniş ölçüde yoksundur. İkinci Beş Yıllık Plan'ın Doğu'ya özel bir önem vermeyişi ve sanayiye belirli merkezlerde daha çok yoğunlaştırabilecek nitelikte oluşu, yurdumuzda bölgelerarası adaletsizliği Doğu aleyhine artıracaktır.

Oysa çağımızda birçok uluslar, ülkelerinden dengeli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme sağlayabilmek için az gelişmiş bölgelerine özel bir önem verirler. Böyle bölgeler için ayrı kalkınma planları hazırlayanlar da vardır.

Ortanın solu hareketiyle zümre veya bölge ayrımı gözetmeksizin bütün Türk halkını insanca yaşama imkânlarına kavuşturma mücadelesini hızlandıran CHP de geri kalmışlığın acısını ekonomik, sosyal ve kültürel bütün yönlerle duymakta olan Doğu bölgemize özen göstermeyi ve kaynaklarımızı öncelikle bu bölgenin kalkınması için seferber etmeyi görev bilir.

Son zamanlarda bölge halkının sorunlarını dile getirmek üzere düzenlenen mitingleri, CHP'nin bu mitinglerin hazırlanışında herhangi bir ilgisi veya ön bilgisi bulunmamakla beraber, dikkatle izlemektedir. Eğer iktidar ve bütün partiler, bölge halkının bu mitinglerde de açığa vurulan ekonomik ve sosyal ıstırapları üzerine süratle ve yapıcı bir anlayışla eğilmezlerse, ilgisizliğin ve ihmalciliğin sebep olduğu huzursuzluk ortamı her türlü istismara elverişli hale gelebilir.

şefi,haber müdürü olarak çalıştı. “Yeni Ulus”, “Halkçı”, “Hür Vatan”, “Hareket” gazetelerinde de çalıştı. “Devir” dergisini çıkarmaya başladı. “Kim” dergisini kurdu ve burada da yazarlık yaptı. Serbest avukatlık da yaptı. Basın İlan Kurumu Genel Kurul Üyesi ve Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerinde bulundu. Siyasete CHP safında girdi ve bu partiye 1946'da üye oldu. XIII, XV ve XVI. Dönem İstanbul, XIV. Dönem Ankara Milletvekili seçildi. 37. Hükümet'te Turizm ve Tanıtma Bakanlığına getirildi. 12 Eylül 1980'den sonra gazeteciliğe geri döndü. “Dünya” gazetesinin yayın yönetmenliğini, “Hürriyet” gazetesinin danışmanlığını üstlendi. Köşe yazarlığını yaptığı “Yeni Günaydın” gazetesinin genel yayın yönetmenliğini ve başyazarlığını yaptı. Hürriyet ve Aydın Doğan vakıflarının yönetim kurulu başkanlıklarını icra etti. 1991'de DSP'den İstanbul Milletvekilliğine adaylığını koyduysa da seçilemedi. “Cumhuriyet” gazetesinde köşe yazarlığına başladı. Üniversitelerde dersler verdi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 12.06.2017); Orhan Birgit, **Kalbur Saman İçinde, Olaylar, Anılar, Portreler**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.9. <http://www.biyografya.com/biyografi/8573> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁴¹¹Ulus, 22 Eylül 1967, s.1/7.

Kurtuluş Savaşımızda ulusal bağımsızlık ve bütünlüğümüz uğrunda kahramanca mücadele etmiş olan bu bölge halkına hizmet için CHP, geçmiş iktidar sırasında göstermiş olduğu çabaları daha artırmak ve iktidara geldiğinde İkinci Beş Yıllık Plan'ın Doğu kalkınması yönünden eksikliklerini giderici değişiklikleri hazırlamak, yıllık programları bu açıdan izlemek üzere şimdiden çalışmalara başlamayı kararlaştırmıştır.

Türkiye'de bölgelerarası sosyal adalet ve denge sağlamak, doğu halkını yoksulluktan ve topraksızlıktan kurtarmak, kamu hizmetlerine ve eğitim imkânlarına daha yeterli ölçüde kavuşturmak amacıyla yönelen bu çalışmalara, bir yandan bilim adamlarının, öbür yandan bölgemizde doğrudan doğruya CHP'nin inisiyatifıyla seminerler ve tartışmalı konferanslar düzenlenecektir.

Parti yöneticileri, senatör ve milletvekilleri ve araştırmacıları önümüzde ki aydan başlayarak bu bölgede yaygın yoğun gezi ve inceleme programları uygulayacaklardır. Parti Meclisinin önümüzdeki toplantısı da bu bölge de, Diyarbakır'da yapılacaktır..."⁴¹²

Bu bildiri çok önemli ipuçları vermektedir. “Yüzyıllardır ihmale uğramış Doğu bölgesine” hizmetin sadece CHP zamanında gittiği söyleniyordu. Ayrıca Doğu Mitingleri'ni düzenleyenlerin kullandıkları “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Doğu'ya yeterli önemin verilmediği” söylemini aynı şekilde CHP de dile getiriyordu. “Ortanın solu hareketiyle zümre veya bölge ayrımı gözetmeksizin” insanca yaşam için mücadele edileceği ifade edildi.

4 Ekim 1967 Çarşamba günü ise CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in gezisi ile ilgili yeni bir açıklama yapıldı. 10-20 Ekim arasında Doğu gezisine çıkacağı belirtildi. Bu halde 6 Eylül 1967'de yayınlanan bildirinin hem tarihi hem de planı değiştirildi⁴¹³. Program çeşitli ilçelerden gelen istekler de göz önüne alınarak yeniden düzenlendi. Son değişikliğe göre gezi yine 10 Ekim 1967'de başlayacak fakat bu sefer 28 Ekim'e kadar devam edecekti. Yukarıda sayılan il ve ilçelerden çıkarılma yapılmaksızın Arpaçay, Çıldır, Taşburun, Aralık, Muradiye ilçeleri de gezi programına eklendi⁴¹⁴. Fakat Bülent Ecevit 10 Ekim 1967'de hava muhalefeti yüzünden uçakla değil de otobüsle hareket etmek zorunda kaldı⁴¹⁵.

2- Siyasi Parti Başkanlarının Doğu'nun Geri Kalmışlığına Yönelik Değerlendirmeleri (6-8 Ekim 1967)

Batman Mitingi öncesinde yaşanan siyasi gelişmeler ve liderlerce verilen demeçler miting sürecinde yaşananları daha iyi değerlendirebilmemiz için oldukça önemlidir. CKMP

⁴¹²Ulus, 23 Eylül 1967, s.1.

⁴¹³Ulus, 4 Ekim 1967, s.1/7.

⁴¹⁴Ulus, 6 Ekim 1967, s.1/7.

⁴¹⁵Ulus, 10-28 Ekim 1967, s.1/7.

Genel Başkanı Alparslan Türkeş, 4 Ekim 1967’de bir heyetle birlikte Doğu gezisine çıkacağını açıkladı⁴¹⁶. Gezisinin ilk durağı Malatya’da 6 Ekim 1967’de yaptığı konuşmada bayraklarının Türk milliyetçiliğini ifade ettiğini; İslam ile Türk’ün kudretinin bu bayrakta birleştiğini; Kalkınma için güç birliği gerektiğini; Birlikten güç doğacağını belirtti. Ona göre Türk’ün olmadığı bir dünyanın hiçbir anlamı olamazdı. Yeryüzünün değeri de Türk’ün üzerindeki varlığı ile ilintiliydi. Şayet milli varlık yok edilmek isteniyorsa yapılacak şey ahlaki değerleri yozlaştırmaktı. Türklük düşmanları savaş alanlarında yapamadıklarını bu yolla elde etmeye çalışıyorlardı. Alparslan Türkeş konuşmasının bu kısmında yabancı ideolojilerin zararlı faaliyetlerine değindi: *“Komünist cereyanlar türlü maskeler altında faaliyet göstermektedirler. Kendilerine kâh sosyalist, kâh fukara dostu, kâh ilerici sıfatlarını vererek milli varlığımıza kastetmektedir. Aziz vatandaşlarım bunları teşhir etmek kolaydır. Bu kişiler Milli Mücadele’den kaçıp Moskova’da şiir yazar bir haini milli kahraman ilan edenler, dünyayı maddeden ibaret sayarlar. Bu kişiler illere ağıt düzer, Türkiye dışında kalan soydaşlarımıza düşman gibi bakarlar. Biz bunlara karşı savaşıyoruz. Savaşacağız ve onları mutlaka ezeceğiz”*⁴¹⁷. Burada özellikle Komünizm hakkında uyarılarda bulunmakta materyalist düşüncüyü eleştirmekteydi. Ayrıca Nazım Hikmeti *“hain”*⁴¹⁸ olarak nitelermekteydi

Konuşmasının son kısmında da Doğu Mitingleri’ne değindi. Burada yaptığı değerlendirmede temsil ettiği ideoloji pek de koşut olmayan bir cümle söyledi: *“Bu mitinglerin tahrik ve tertipçilerinin art fikirleri olsa bile milletimiz o meydanlarda kalkınma ve güçlenme arzu ve iradesi ile toplanmaktadır. Hükümet bu istek ve iradeyi anlamalı ve geri kalmış bütün bölgelere başta Doğu bölgesi olmak üzere özel sermayeyi tahrik için vergi indirimleri, kredi destekleri, faiz indirimleri tanımalı. Alt yapı yani yol, enerji ve su*

---

⁴¹⁶**Yeni İstanbul**, 29 Eylül 1967, s.1/7; Fakat Türkeş’in gençlerle buluştuğu 28 Eylül 1967’den önce Ağustos ayının sonlarında yayınlanan bir habere göre, Eylül ayı içerisinde Alparslan Türkeş bir Karadeniz gezisine çıkacaktı. Bkz. **Kars**, 31 Ağustos 1967, s.1; Anlaşılacağı üzere Alparslan Türkeş Doğu Mitingleri dolayısıyla gezi planını değiştirdi. Karadeniz gezisine ek olarak Doğu ve Güneydoğu gezisi de programlarına eklendi.

⁴¹⁷**Gayret** (Malatya), 9 Ekim 1967, s.1; **Milliyet**, 8 Ekim 1967, s.9; **Son Baskı** (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/5; **Güneş** (Malatya), 7 Ekim 1967, s.1; Alparslan Türkeş’in Malatya konuşması için Bkz. **Ufuk** (Malatya), 9-10 Ekim 1967, s.1.

⁴¹⁸ Alparslan Türkeş’in bu konuşması içinde bulunulan dönemin bir yansımasıydı. Sahip olduğu ideoloji ve takipçisi olunan kitlenin kültürel birikimi bunda elbette etkiliydi. Ancak Alparslan Türkeş’in ilerleyen süreçte bu katı tavrını yumuşattığı da bir vaka idi. Alparslan Türkeş, MHP’nin 1994 Ekim kurultayında Nazım Hikmet’in bir şiirini okudu. Salonu dolduran MHP’liler de hayretlerini gizleyememişlerdi. O konuşmasını, yardımcısı Rıza Müftüoğlu’na danışarak hazırlamıştı. Konuşmada, Nâzım Hikmet’in şiiri yoktu, Rıza Müftüoğlu niçin Nazım Hikmet şiiri okuduğunu Alparslan Türkeş’e sorunca aldığı cevap şöyledir: *“Bölücü gruplar Türkiye’nin birliği ve dirliğini tehdit ediyor. Ben Nâzım’dan İstiklal Savaşı ile ilgili bu şiiri okuyarak Milli Sol’a mesaj veriyorum, onlarla yakınlaşmaya çalışıyorum. Bu şiir Milli Sol’a uzattığımız bir zeytin dalıdır. Milli olan bütün değerleri benimsiyoruz. Nâzım’dan şiir okumanın temel sebebi budur”*. Alparslan Türkeş, daha sonra, İsmet Solak’la yaptığı konuşmada da benzer açıklamalar yapacaktı. Alparslan Türkeş gençliğinde Nazım Hikmet’in *“Salkım Söğür”* şiirini okuduğunu ifade edecekti. Bkz. Hasan Pulur, *“Alparslan Türkeş Nazım Hikmet’in Şiirini Niçin Okudu?”*, **Milliyet**, (28 Aralık 2006); <http://www.milliyet.com.tr/alpaslan--turkes--n-zim--hikmet-in--siirini-nicin--okudu/-hasan-pulur/yasam/yazardetayarsiv/28.12.2006/183171/default.htm> (Erişim Tarihi: 31.05.2017)

*hizmetlerinde öncelik vermelidir. Bu maksatla bütçe dışı özel bir fon tesis edilmeli, tasarruf bonolarından elde edilen senelik altı yüz milyon lira bu fona yatırılmalıdır. Bunu sağlamak için hükümeti ikazda devam edeceğiz*⁴¹⁹ dedi. Anlaşılacağı üzere ona göre mitingleri düzenleyenler “*art fikirli*” olsa da Doğu’dan yükselen tepkilerin haklılık payı vardı. Kalkınma talep ediliyordu. Ortaya bir irade konuluyordu. Hükümet bütün bunlara karşı sessiz kalmamalıydı. Gereken ekonomik tedbirleri almalıydı. Alparslan Türkeş’in bu yaklaşımının ilerleyen süreçte değişip değişmeyeceğini zaman gösterecekti.

Malatya’daki programını tamamlayan Türkeş buradan Elazığ’a geçti ve 7 Ekim 1967’de partisinin Elazığ Cumhuriyet Meydanı’nda düzenlediği mitingde konuştu. Halkın zor şartlarda yaşam mücadelesi verdiğine değindi. AP’yi eleştirerek Türk halkının beklediği değişimi gerçekleştirmekten uzak olduğunu belirtti. Gün geçtikçe halkın desteğini kaybettiğine değindi. Sosyal yardım hizmetlerinin zayıflığına; halkın %85’inin sıkıntı içerisinde olduğuna; bürokrasinin çözümsüzlüğüne; sosyal adaletin toplumun hiçbir kesiminde tam anlamıyla olmadığına değindi. Ona göre “*Bir ev halkı birbirlerine karşı ilgisiz ve birbirinden habersiz farklı yaşayışlar içirişinde bulunurlarsa o evin huzursuzluktan kurtulmasına imkân olamaz. Memlekette gücü, gücü yetene hali, bütün şiddeti ile hâkim bulunmaktadır*”⁴²⁰. Böyle bir durumda ne demokrasiden ne de gerçek bir hukuk düzeninden bahsedilemezdi. Çözüm olarak da şu önerilerde bulunuyordu: Eşitlik toplumun tamamını içine alacak bir surette kapsayıcı olmalıydı. Yine sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma kurumları ülkenin tamamında etkin olmalıydı. Bu sebeple hükümet zaman kaybetmeksizin harekete geçmeliydi. Sözlerine şöyle devam etti: “*Bilhassa Doğu bölgesi hükümet yardım ve otoritesi dışında kalmış bulunmakta ve her çeşit eşkıyanın hükmünde yaşamaktadır. Bu halin kısa zamanda son bulması emniyet ve asayişin kurulması şarttır. Emniyet ve asayiş tesisi ile birlikte milletin geçim şartlarını yükseltici tedbirler alınmalıdır. Biz Doğu kalkınması için yol, su, elektrik gibi alt yapı yatırımlarında Doğu’ya öncelik verilmesini, özel teşebbüsü Doğu’ya sevk için kredi artırmak, faiz indirmek, vergi indiriminde bulunmak gibi tedbirler alınmasını istiyoruz. Tasarruf bonolarından elde edilen senelik altı yüz milyon lira gelirler, bonoların vergilerinden meydana gelecek bir milyar liradan bir Doğu Fonu kurularak oraya yatırılmasını zaruri görüyoruz*”⁴²¹ dedi. Alparslan Türkeş görüldüğü üzere Malatya’daki açıklamalarından pek farklı bir şey söylemedi. Malatya’da özel fon olarak değindiği konunun adını Elazığ’da “*Doğu Fonu*” olarak koydu.

⁴¹⁹Gayret (Malatya), 9 Ekim 1967, s.1; Milliyet, 8 Ekim 1967, s.9; Son Baskı (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/5.

⁴²⁰Elazığ, 8 Ekim 1967, s.1; Akşam, 8 Ekim 1967, s.7, Son Baskı (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/7.

⁴²¹Elazığ, 8 Ekim 1967, s.1; Akşam, 8 Ekim 1967, s.7, Son Baskı (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/7.

Alparslan Türkeş Elazığ'da yukarıdaki konuşmayı yaparken, Başbakan Süleyman Demirel de 8 Ekim 1967'de Kırıkkale'de idi. Bu tarih Batman Mitingi ile aynı tarihe karşılık geliyordu. Bazı tesislerin açılışını yapmak üzere gelen Süleyman Demirel'in bir ilki de gerçekleştirdiğine basında yer verildi. Bu da Kırıkkale'ye ilk defa bir başbakanın gelmesiydi. Süleyman Demirel konuşmasında; *“Nasıl ki iktidarlar milletin huzur ve sükûn içinde çalışmasını arzu ediyorlarsa, muhalefetler de aynı arzunun içinde bulunmaya mecburdurlar”* dedi. Milleti bölmeye kimsenin başarılı olamayacağını da ısrarla vurguladı. Ona göre *“Devlet gemisi doğru yoldaydı”*. Ayrıca *“Çalışmayan insanı, çalışan insanın kazancı ile mi geçindireceğiz”* diyordu. Buradan da komünizme gönderme yaptığı açıktı. Süleyman Demirel bir de *“Memleket meselelerini kardeş kardeşe halledeceğiz”*⁴²² diyerek başka yollara başvurulmaması için uyarı da bulundu.

Batman Mitingi ile aynı gün MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı da Gaziantep'te bir miting konuşması yapıyordu: *“Bozuk iktisadi düzenin getirdiği açlık ve sefaletin gençlerin bir kısmı üzerinde yıkıcı tesirlerinden istifade eden fesatçılar, Türkiye'nin geleceğini tehlikeye sokabilecek bir takım davranışlarına zemin bulabilmektedirler”* demekteydi⁴²³. Gezisinin amacını ise; *“Aşırı cereyanların kol gezdiğini müşahede ettiğim için Türkiye'yi kol geziyorum”* diyerek açıklamıştı. Yine bu mitingde konuşan MP Genel İdare Kurul Üyesi İsmail Yılmaz ise iktidarın bütün yatırımları daha çok Batı Anadolu bölgesine yaptığını ve Doğu Anadolu'ya üvey evlat muamelesi yapıldığını dile getirmişti. Mitingde konuşanlar genellikle komünizm tehlikesini dile getirmişti⁴²⁴. O günün Türkiye'sinde iktidar partisi dışındaki partilerin genel başkanları ve resmi yetkilileri bir konuda ortak bir söyleme sahiptiler. O da ülkenin iyi yönetilmediği ve Doğu'nun ihmal edildiği savıydı.

3- Miting Bildirisi Kapsamında “İstismar” Endişesi ve Farklı Kesimlerden Gelen Tepkiler

Batman Mitingi öncesi bölge halkının bir talebi vardı. Mitingin istismar konusu edilmesi istenmiyordu. Çünkü Silvan Mitingi'nden beri gerek siyasiler ve gerekse basın aracılığı ile verilen mesajlar kamuoyunda günlerce tartışılmıştı. Şimdi de Batman Mitingi'ne sayılı günler kala halk aynı şeyin burada da gündeme gelmesini istemiyordu. 6 Ekim 1967'de yayınlanan *“Siirt”* gazetesinde mitingden hangi sonucun beklendiğine verilen cevapta; istenilenin bölgesel geri kalmışlığın ortaya konulması ve hükümetin dikkatinin Doğu'ya

⁴²²Zafer, 9 Ekim 1967, s.1/5.

⁴²³Sabah, 10 Ekim 1967, s.1/2.

⁴²⁴Güneyde Uyanış, 10 Ekim 1967, s.1.

çekilmesi olarak açıklanmıştı⁴²⁵. Bu istismar mevzusundan pek rahatsız olunduğu açıktı. Eğer herhangi bir istismar olursa, bunu yapanlar öncelikle karşılarında Doğu gençliğini bulacaklardı⁴²⁶.

Batman'da da kendisinden öncekiler gibi bir mitingin düzenlenmesi için harekete geçildi. İlk önce bir tertip komitesi oluşturuldu. Üyeler, Abdülkerim Ceylan⁴²⁷, Haydar Azizoğlu, Sabri Yıldız⁴²⁸, İbrahim Ramanlı ve İhsan Ekinci idi. Komite tarafından miting bildirisi hazırlandı. Buna bir de davetiye eklenerek dağıtıldı⁴²⁹. Bildirinin tam metni şöyleydi:

“Aziz Doğulu ve Güneydoğulu kardeşlerimiz!

Tarihin kaydettiği en eski devirlerden beri bu topraklar üzerinde yaşamış, manevi değerlerini korumuş, vatan, millet ve mukaddesat uğrunda can ve malını feda etmiş Doğu ve Güneydoğu halkı, cumhuriyetin kurulmasına takaddüm eden tarihlerde ki harplerde binlerce evladını şehit vermiş, Kurtuluş Savaşımızın ilk anlarında Erzurum'uyla, Sivas'ıyla, karargâh vazifesini görmüş, cumhuriyetin kurulup kökleşmesi için dâhili ve harici düşmanlarla canı pahasına mücadele etmiştir. Her türlü harici tahrik ve teşviklere rağmen aziz vatanın bütünlüğüne, milli birlik ve beraberliğe samimi ve tabii sadakat göstermiş, Misak-ı Milli' den asla inhıraf etmemiştir. Fakat ne yazık ki Cumhuriyetin kuruluşundan sonra üvey evlat muamelesine tabi tutulmuş, sistematik baskı altında bırakılmış, kasten ihmal edilmiş, medeniyet nimetlerinden istifade ettirilmemiş ve buna giden yollar kapatılmıştır. Bu haksızlığa karşı sesini çıkarmak isteyen vatanseverler türlü itham ve bahanelerle işkenceye tabi tutulmuş ve birçoğu sindirilmek istenmiştir. Bunun neticesi olarak bölge cahil ve sefil kalmıştır. 1961 Anayasasının getirdiği hak ve hürriyetlere rağmen bu ihmal ve lakaytlık devam etmiş ve kalkınma planlarında da tescil edilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi bölge halkının başka diyarlara sürülmesi hususunda basında yayınlar yapılmıştır. Böylece memleketin

⁴²⁵Siirt, 6 Ekim 1967, s.1.

⁴²⁶Siirt, 7 Ekim 1967, s.1.

⁴²⁷Abdülkerim Ceylan ya da Abdülkerim Ceyhan/Ceyhan. T-KDP üyesidir. DDKO Kozluk kurucu üyeleri arasındaydı. Burada sekreter olarak görev yaptı. Ankara DDKO öncülüğünde 27 Temmuz 1969'da Hilvan'da düzenlenen “Açlık Mitingi” ne destek verdi. Ayrıca 9 Kasım 1970'de kurulan Silvan DDKO'nun kurucuları arasında da yer aldı. Bkz. G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, s.81-177; Tuncay Çelen, Ömer Gürcan, **Hesaplaşma, 68 Gençliği ve Katledilişi**, Süvari Yayıncılık, 2006, s.178.; Sıraç Bilgin onunla tanışmasını ve Doğu Mitingleri'ndeki rolünü şöyle anlatmaktadır: “Onu 1967 Mitingleri dolayısıyla yaptığımız çalışmalarda tanıdım. Mitinglere imzasını atan ender isimlerden biri idi. Kürdistan çapındaki bu en geniş halk hareketi ona çok şeyler borçludur. Bu çalışmalar esnasında ayağı sakatlanmıştı. Batman'da bir kahvesi vardı rahmetlinin. Bir kahve ki ne kahve... Dernek sanki. Mellanın kahvesinde Türkçe konuşmak yasaktı. Bu yasak çok ciddi uygulanan bir yasaktı ve asla delinmezdi”. Bkz. <http://www.bilgin.nu/about2.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁴²⁸ Sabri Yıldız, T-KDP üyesidir. 18 Kasım 1971'de kurulan Batman DDKO'nun kurucuları arasındadır. Batman DDKO'nun yönetim kurulunda da görev aldı. DDKO davasından yargılanmıştır. Bkz. G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969-1971)**, s. 178-179; Tuncay Çelen, Ömer Gürcan, **Hesaplaşma, 68 Gençliği ve Katledilişi**, s.160.

⁴²⁹Raman Postası, 2 Ekim 1967, s.1; Dipnot Bilgisi; **Batman Sesi**, 18 Ekim 1967, s.4.

muhtelif bölgeleri arasında fiili bir ayrılık yaratılmıştır. Bu yaraların sarılması için devlet gerekli tedbirleri alacağı yede muhafazası için bol miktarda jandarma ve Milli Emniyet Mensubu göndermiştir.

Evet, sevgili kardeş!

Bu gidişata dur demenin zamanı gelmiştir. Anayasamızın ve Birleşmiş Milletler İnsan Hak ve Hürriyetleri statüsünün çerçevesi dâhilinde meşru ve mukaddes direnme hakkımızı sonuna kadar kullanacağız. Bu davada insanlık şeref ve haysiyetini müdrik yerli ve yabancı teşekküller, fertler seninle beraberdir. Türk Milli Talebe Federasyonu, Milli Türk Talebe Birliği, Ankara Üniversitesi Birliği, Ankara Yüksekokullar Talebe Birliği ile yüzlerce Doğu yüksek tahsil gençliği dernek ve teşekküllerinin yayınladıkları ve davayı haklı gösteren bildirimleri senin için en büyük manevi destektir. Bu haklı davayı türlü saiklerle baltalamak isteyen gerek içinden çıkmış ve gerekse bu iş için tavzif edilmiş kimselerin bozucu sözlerine kulak asmayacaksın. Zira halkın sesi hakkın sesidir. Bu sesi bütün dünyaya duyurmak için 8 Ekim 1967 Pazar günü saat 12'de Batman Cumhuriyet Meydanı'nda tertiplediğimiz mitinge seni candan ve sabırsızlıkla bekliyoruz. Dert ve dava hepimizindir”⁴³⁰.

Batman Mitingi için hazırlanan bildiri, iki kısımdan oluşuyordu. Birinci kısımda tespitler yapılıyor, ikincisinde ise eyleme geçme zamanının geldiğinden bahsediliyordu. Kendisinden önceki mitinglerde yayınlananların aksine milli ve manevi değerlerden bahisle, Kurtuluş Savaşı yıllarına atıfta bulunuluyordu. Misak-ı Milliye bağlılık ifade ediliyordu. Cumhuriyet ile birlikte ihmal edilmişlik, baskılar, geri kalmışlık ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının adeta bir sarmal gibi bütün doğu şehirlerini kapladığına değinilmekteydi. Bildiride bu haksızlığa sesini çıkarmak isteyenlerin de sindirildiği ifade edilmekteydi. Çıkan isyanlar neticesinde sürgün edilen halka da değinilmekteydi. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü maddelerine de atıfta bulunulmaktaydı. Bölgede jandarma ve istihbaratın halk üzerinde baskı unsuru olduğu da vurgulanıyordu. Mitinge öğrenci birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarının destek verdiğini belirtmek için isimlerine yer veriliyordu.

Heyetin hazırlamış olduğu bildiri civar il ve ilçelere de gönderildi. Miting Tertip Komitesi'nden İbrahim Ramanlı ile Abdülkerim Ceyhun, Kozluk'a bildiri dağıtmaya motosikletle giderken kaza geçirdi⁴³¹. Bir pikabın çarpması sonucu yaralanan kazazedeler Diyarbakır Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Onlara çarpan aracın MİT'e ait olduğu iddiası bir süre halk arasında dillendirildi. Fakat hiçbir şey ispat edilemedi. Kazazedeler yaralı olarak hastanede bulduklarından, Mehdi Zana Batman Mitingi tertip komitesine yardımcı olmak

⁴³⁰Mücadele (Siirt), 7 Ekim 1967, s.1.

⁴³¹Raman Postası, 2 Ekim 1967, 2 Ekim 1967, s. 1; Yeni Tanın, 8 Ekim 1967, s.1.

üzere görev aldı⁴³². Batman Mitingi için hazırlanan bildirinin yirmi bin kopya basıldığı ve Doğulu milletvekilleri dâhil olmak üzere civar illere gönderildiğinden bahsediliyordu. Davetiye konusunda ise bildik tavır yine sergileniyordu. Bütün milletvekillerinin davet edildiği belirtiliyordu⁴³³. Aslında çoğunlukla bildiri metninin altında bir de davet cümleleri içeren bir bağımsız kısım yer alıyordu. Örneğin Silvan Mitingi bildirisi bu surette tasarlanmıştı.

Bildiri metni kamuoyu ile paylaşıldıktan sonra basın kuruluşları sütunlarında bildiri metnine yer vermeye başladılar⁴³⁴. Basında konunun gündeme gelmesi mitinge ilginin de artmasına sebebiyet verecekti. Bildiri içeriğinden dikkat çekici cümleler alınarak daha çarpıcı haberler yapılmaya başlanmıştı. Hatta bildirinin içeriği ile uyumlu el ilanları da basında yer almaya başlamıştı. Burada da anayasa ve insan hakları beyannamesi kapsamında “*direnme hakkının*” kullanılacağı ve yerli, yabancı bütün kurumların kendileri ile beraber oldukları ifade edilmekteydi⁴³⁵.

Ulusal basın bunları yaparken civar illerin yerel gazeteleri de verilen ilanları yayınlıyordu. İl halkının adına davet yapılıyordu. Örnek olarak Siirt’te 4 Ekim 1967’de yayınlanan “*Memleket*” gazetesinde Siirtliler, Batman Mitingi’ne davet ediliyordu.⁴³⁶ Aynı gün başka bir gazete de bu davete Siirtlilerin katılacağı karşılığını veriyordu⁴³⁷. Ayrıca 4 Ekim 1967’de yayınlanan “*Yeni Siirt*” gazetesi, Siverek Mitingi dolayısıyla tutuklanan Tertip Komitesi Başkanı Mustafa Düşünekli, Hamza Kaynak ve Celal Karahan’ın serbest bırakılma haberini Batman Mitingi haberi ile birlikte veriyordu. Bu iki haber okuyucularda sevinç ve heyecana sebep oluyordu⁴³⁸. Cumhuriyet Savcılığı ise dağıtılan bildirileri ilgili kanunun maddesine aykırı bularak toplatılması için mahkeme kararı çıkartmıştı. Buna göre bildirinin altında tertip komitesinden en az birinin imzasının olması gerekirdi. Demek ki miting bildirisi bundan önceki üç mitingde olduğu gibi komitenin herhangi bir üyesi tarafından imzalanmamıştı. Fakat bildiriler çoktan dağıtıldığı için mahkeme kararı ile bir sonuç alınamamıştı⁴³⁹.

Miting bildirisi Elazığ’da da dağıtıldı⁴⁴⁰. Bildiride; “*Bu davada insanlık şeref ve haysiyetini müdrük yerli ve yabancı teşekküller, fertler seninle beraberdir*” cümlesi

⁴³² M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95.

⁴³³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94.

⁴³⁴ **Akşam**, 2 Ekim 1967, s.1; **Yeni Siirt**, 4 Ekim 1967, s.1; **Siirt Sesi**, 4 Ekim 1967, s.1.

⁴³⁵ **Ulus**, 6 Ekim 1967, s.1.

⁴³⁶ **Memleket** (Siirt), 4 Ekim 1967, s.1.

⁴³⁷ **Mücadele** (Siirt), 4 Ekim 1967, s.1; **Siirt**, 7 Ekim 1967, s.1.

⁴³⁸ **Yeni Siirt**, 4 Ekim 1967, s.4.

⁴³⁹ **Raman Postası**, 2 Ekim 1967, s.1; Dipnot Bilgisi; **Batman Sesi**, 18 Ekim 1967, s.4.

⁴⁴⁰ **Turan** (Elazığ), 7 Ekim 1967, s.1.

vatandaşlar arasında “şaşkınlığa” sebebiyet verdi. “Vatanın iç işlerine karışan” gizli bir örgütün varlığı tartışılmaya başlandı⁴⁴¹.

Batman Mitingi Tertip Komitesi’nce hazırlanan bildirin yanı sıra bir de üniversite öğrenci birlikleri ile Doğu ve Güneydoğu İlleri Kültür ve Öğrenci Dernekleri tarafından hazırlanan bir başka bildirin varlığından burada bahsetmeliyiz. Bu bildiri basına yansıdığı kadarıyla Siverek Mitingi’nde TMTF’nin destek amaçlı dağıttığı bildirin bir benzeriydi. Siverek Mitingi bildirisinde geçen “*Seni anlamak istemeyenler İslamiyet’in, kutsal Kuran’ımızın herkesin eşit olduğunu, sosyal adaletin varlığını savunan ayetlerini bilmemekte...*”⁴⁴² Kısmı yazılıydı. Anlaşılan din olgusu kullanılarak hem bölgeye hem de farklı siyasi kesimlere mesaj verilmekteydi. Birlik ve beraberlik mesajı verilirken sırasıyla siyasi kesim, öğrenci birlik ve dernekleri ve dindar kesim hedef alınmıştı. Üçüncü kesimin yapılan suçlamalara cevap niteliği de vardı.

Miting Bildirisi sonrasında tepkiler de gelmeye başladı. Milliyetçi Öğretmenler Derneği Federasyonu’nun ikinci kurultayı yapılıyor, Genel Başkan Selahattin Arıkan’ın⁴⁴³ konuşması 8 Ekim 1967’de “*Son Baskı*” gazetesinde yayınlandı. Selahattin Arıkan, sosyalizm maskesi altında komünizm propagandası yapanların “*gemi aziya aldıklarını, bunlara karşı halkı mukavemete hazırlamak zorunda olduklarını*” söylüyordu. TİP’in Doğu’da tertiplemediği mitinglerde birlik ve beraberliği bozucu faaliyetlerde bulduklarını ifade ediyordu. “*Serbest bırakılsa Ruslar da ancak bu kadar propaganda yapar*” diyordu. Kızıl komünistlerin Ankara ve İstanbul’dan ümidini kesmiş olduklarından şimdi Doğu’yu hedef seçtiklerini vurguluyordu. Ona göre “*Kızıl propaganda Doğu’ya kaymıştı*”. Selahattin Arıkan buna karşılık milliyetçilerinde “*Doğu’ya kaymaları*” gerektiğini ve komünistlerle mücadeleye başlamalarını öneriyordu⁴⁴⁴. “*Komünistler eğer daha fazla azıtlarsa kahraman Türk ordusu hak ettiklerini avuçlarına koyacaktır*” demekten de geri durmuyordu⁴⁴⁵. Atatürkçü kesime de eleştirilerini yöneltmekteydi: “*Atatürkçü geçinen bu çevreler, komünizmin her görüldüğü yerde ezilmesini, kimin emrettiğini bilmezlikten geliyor. Bu büyük emre göre, kızıkların başını elbet kahraman*

⁴⁴¹Yeni Harput (Elazığ), 6 Ekim 1967, s.1.

⁴⁴²Medeniyet (Ankara), 24 Eylül 1967, s.1/5.

⁴⁴³ 1911’de Kayseri’de doğdu. Öğretmen okulunu bitirdikten sonra uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Bu görevinden istifa ederek bir süre serbest çalıştı. Komünist faaliyetlerle karşı cephe aldı. Uzun yıllar dergi çalışmaları ve kültür yayıncılığı yaptı. 1947’de “*Öğretmen*” dergisini çıkardı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sıracı’nın davetiyle Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü’nde çalıştı. Daha sonra Bakanlık bünyesinde kurulan Öğretici Filmler Teşkilatı Bölge Başkanı olarak görev yaptı. 1964’te Milliyetçi Öğretmenler Birliğinin Federasyon ve Konfederasyon Başkanlığı’nı üstlendi. Çeşitli makaleler ve kitaplar yazdı. 1982’de öldü. Bkz. **Kayseri Ansiklopedisi**, I, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2015, s.135-136.

⁴⁴⁴Son Baskı (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/7; **Adalet** (Ankara), 8 Ekim 1967, s.1/7.

⁴⁴⁵Devrim (Ankara), 9 Ekim 1967, s.1/5.

Türk ordusu ezecektir” demektedir⁴⁴⁶. Selahattin Arıkan Komünistlerin Sovyetleri, kendilerinin Türk Dünyası’nı işaret ettiğini şu cümlelerle ifade etmekteydi: “*Onlar kurtuluşu Kuzey’de gösterirken biz Güney’de göstereceğiz*”⁴⁴⁷.

Batman Mitingi öncesinde basında şu temenniler yer aldı: 7 Ekim 1967’de yayınlanan “*Siirt*” gazetesinde “*Sinesinden petrol fışkıran, bağrından ufuklara doğru dev tesisler boy salan*” Batman’da yapılacak olan mitingün amacına uygun olarak düzenlenmesi isteniyordu. “*Haris emeller peşinde koşan maceraperest kişiler*” bu mitingi istismara kalkıştırlarsa bunların derhal susturulması ve konuşmalarına meydan verilmemesi uyarısında bulunuluyordu⁴⁴⁸.

Batman mitingü öncesinde yaşananlar şimdiye kadar yapılan mitinglerin bir devamı niteliğindedir. Mitingleri düzenleyen irade her mitingde biraz daha tecrübe kazanıyordu. Bununla birlikte mitingleri eleştiren kesimler de daha deneyimli olarak konuya yaklaşıyorlardı.

4- Batman Mitingi (8 Ekim 1967)

Batman Mitingi 8 Ekim 1967’de Batman Cumhuriyet alanında yapıldı⁴⁴⁹. Mitingde güvenlik önlemleri en üst seviyeye çıkarılmıştı. Batman dışından polis takviyesi yapılmıştı. Ankara’dan otuz beş toplum polisi gönderilmişti. İki yüzden fazla resmi ve sivil polis, jandarma ile beraber geniş güvenlik önlemleri almıştı. Ayrıca ilk defa bir mitingde güvenlik için gelen komando birliği de mevcuttu⁴⁵⁰.

Civar il ve ilçelerden de katılımın olduğu Batman Mitingi, Kızıltepeli şair Nevzat Has tarafından kürsüden sunuldu. Saat 12.00’den 17.00’ye kadar sürdü. Taşınan dövizlerde şunlar yazılıydı: “*Batıya fabrika yol, Doğuya komando karakol; Demirel bir temel de Doğuya at; Türk basını her gün berber Nuh’a*⁴⁵¹ *değil biraz da Doğu’ya eğil; Beş yıllık plan hepsi de yalan Doğulu uyan*”⁴⁵²; “*Petrol Kanımızdır! Onu da aldınız; İnsanca yaşamak istiyoruz; Siyasi ve iktisadi baskınız içimizde ki ateşi söndüremeyecektir; Demirel! Doğu’ya bir temel; Plan Batı’yu imar Doğu’yu istismar*”⁴⁵³; “*Anayasa’nın uygulanmasını istiyoruz; Geniş iş*

⁴⁴⁶**Devrim** (Ankara), 11 Ekim 1967, s.1.

⁴⁴⁷**Zafer**, 8 Ekim 1967, s.5.

⁴⁴⁸**Siirt**, 7 Ekim 1967, s.1.

⁴⁴⁹**Ulus**, 9 Ekim 1967, s.1; **Milliyet**, 9 Ekim 1967, s.1; **Batman Sesi**, 6 Ekim 1967, s.4; 16 Ekim 1967, s.1; **Adalet** (Ankara), 9 Ekim 1967, s.1.

⁴⁵⁰**Bitlis Birlik**, 11 Ekim 1967, s.1; Hâlbuki asayiş için gönderilen ilk komando taburu Diyarbakır Mitingi’nde görevlendirilmişti.

⁴⁵¹ Demirel’in Romanya ve SSCB seyahatlerinde kendisine refakat eden eşinin yanında götürdüğü özel kuaförü.

⁴⁵²**Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁴⁵³**Ulus**, 9 Ekim 1967, s.1/7.

alanları istiyoruz; Fabrikalar istiyoruz; Doğu'nun derdine bakınız; Irmaklarımızda geçitler yok, yollara muhtacız"⁴⁵⁴.

Mitingde Haydar Azizoğlu, Abdülkerim Şerefhan, Sıraç Bilgin⁴⁵⁵, Behice Boran, Davut Özcan, İskân Azizoğlu⁴⁵⁶, Mustafa Düşünekli, İbrahim Yüce, Tarık Ziya Ekinci, Nevzat Sağnıç, Cemil Akgül⁴⁵⁷, Veysel Baykara halka hitap ettiler⁴⁵⁸.

⁴⁵⁴**Son Baskı** (Ankara), 9 Ekim 1967, s.7.

⁴⁵⁵ Sıraç Kekuyon olarak da tanınmaktadır. 11 Ocak 1944'te Suriye'de doğdu. Babası Şeyh Sait İsyani dolayısıyla idam edilen Şeyh Şerif'in kardeşi Abdülhamit Efendi'dir. Babası Şeyh Sait İsyanında büyük rol oynamıştı. Bu yüzden Suriye'ye gitti. Burada dünyaya gelen Sıraç Bilgin, babası tarafından altı yaşında iken Ermeni okuluna gönderildi. İlk eğitimini burada aldı. Sonra Türkiye'ye döndü. Ortaokulu ve liseyi ise Türkiye'de okudu. 1962'de Ankara Tıp Fakültesi'nin askeri bölümüne kaydoldu. Fakat burada kendi ifadesiyle gerek siyasi çalışmaları gerek aile geçmişi yüzünden barınmadı. 31 Ocak 1963'te okuldan ayrılmak zorunda kaldı. 1965'te "*ilk enternasyonal dayanışma eylemim*" diye tanımladığı Zonguldak kömür işçileri için yapılan yürüyüşe katıldı. Tıp Fakültesi'nde kurulan FKF'nin ilk kadrosunda yer aldı. Doğu Mitinglerinde etkin rol oynadı. Atıldığı askerlik mesleğine tekrar girdi. Fakat bu da uzun süreli olmadı. Bir ilaç firmasında çalışmaya başladı. Bir yandan da Irak'taki Kürt mücadelesine katkıda bulunmak için ilaç topladı ve buraya gönderdi. Daha sonra bir süre hapis yattı. Devam eden süreçte Irak'taki Mustafa Barzani hareketini destekledi. Ayrıca çeşitli örgütlerle temas halinde bulundu. Öğrenci affı sayesinde Tıp Fakültesine geri döndü. 1979'da Bingöl'e doktor olarak atandı. Sonraki süreçte yurtdışına çıkma kararı aldı ve önce Yunanistan'a ardından İsveç'e gitti. 2015'de İsveç'te yaşamını yitirdi. Bkz. www.bilgin.nu/about.php (Erişim Tarihi: 01.06.2017); www.ajansjj.com/tr/urun/Dr_Aşayan_Sıraç_KEKUYON_Dr_Sıraç_Bilgin_SETİ_8_Kitap(Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁴⁵⁶ 1939'da Kırklareli'nde doğdu. Çiftçilik yaptı. Doğu Mitinglerinde konuşma yaptı. Sonraki süreçte T-KDP davasından yargılandı ve suçlu bulundu. XVI. Dönem CHP Diyarbakır Milletvekili Seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 04.06.2017); <http://www.xoybun.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=657> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

⁴⁵⁷ Cemil Çeto'nun torunu olan Cemil Akgül 1942'de ailesinin sürgünde olduğu Suriye'de doğdu. Ailesi Cemil Çeto ve Şeyh Sait isyanlarındaki faaliyetleri dolayısıyla ilk önce Niğde'ye, daha sonra da Suriye'ye sürgüne gönderilmişti. Fakat daha sonra çıkarılan af ile Türkiye'ye geri döndüler. Böylece Cemil Akgül liseyi Türkiye'de okuma imkânı buldu. Siirt Kurtalan Lisesi'nden mezun oldu. Daha sonra çiftçilik ve öğretmenlik yaptı. 1968'de Kurtalan Belediye Başkanı seçildi. 12 Mart 1971'de sonra bir süre tutuklu kaldı.1977 ve 1989'da tekrar Kurtalan Belediye Başkanı seçildi. Oğlu Baran Akgül ile yaptığımız görüşmede verdiği bilgiye göre CHP, GP ve DSP'den seçilmişti. Daha sonra Demokrasi Partisi (DEP)'ne geçti. Böylece ilk defa DEP'e geçen on dört belediye başkanı arasında yer aldı. Bu partiye geçen belediyelerin bazıları şunlardı: "*Hakkâri, Yüksekova, Çukurca, Batman-Kozluk, Mardin-Nusaybin, Kızıltepe, Siirt-Kurtalan, Gökçebağ, Diyarbakır-Lice, Silvan, Kulp, Urfa-Suruç*". Bkz. Tuncay Şur, "*Geleneğin İsrarı: Kurdi Legal Siyasetin Sistematik Tasfiyesi ve Dokunulmazlıklar*", **Birikim**, S.326-327, (Haziran-Temmuz 2016), s.182. Daha sonra 1990'lı yılların başlarında Hollanda'ya iltica etti ve halen orada yaşamaktadır. Halk arasında "*Rahşan Affi*" diye bilinen ve Rahşan Ecevit'in önerisiyle 22 Aralık 2000'de çıkarılan af ile Türkiye'ye gelmesinin yolu açılmıştır. Batman Mitingi'nde Cemil Akgül'ün oğlu Baran Akgül'ün verdiği bilgiye göre Nazım Hikmet'in "*Kerem Gibi*" gibi şiirini okudu. (13 Haziran 2017'de Cemil Akgül'ün oğlu **Baran Akgül** ile yapılan görüşmede edinilen bilgi.); Fakat Nazım Hikmet'in "*Şarktan Geliyorum*" adlı şiirini okuduğu bilgisi de vardır. Bkz. **Akşam**; 12 Ekim 1967, s.3; **Son Baskı** (Ankara), 12 Ekim 1967, s.1.

⁴⁵⁸**Raman Postası**, 9 Ekim 1967, s.1; Dipnot Bilgisi; **Batman Sesi**, 18 Ekim 1967, s.4.

Ayrıca sunucu Nevzat Has, Tahsin Ekinci⁴⁵⁹, Avukat Kemal Badıllı⁴⁶⁰, Mehmet Ali Aslan, Tahir Şahinve İstanbul'dan beyannameler getirip dağıtan Münir Öztürk de konuşanlar arasındaydı⁴⁶¹. Haydar Koyuncu⁴⁶², GP Siirt İl Başkanı Avukat Nebil Oktay⁴⁶³ ve daha önceki mitinglerde “*ateşli nutuklar veren*” İdris Arıkan ise Siirt adına Batman Mitingi'ne katılarak görüşlerini halkla paylaştı⁴⁶⁴. Bunların içinde mitingi “*sabote etmek isteyen gericiler*” de mevcuttu. Başlarında Siirt Barosu avukatlarından Nebil Oktay vardı⁴⁶⁵. Kendisi yukarıda da ifade ettiğimiz üzere GP'li idi. Atatürkçü bir partinin il başkanının böyle bir mitingde konuşma yapması dikkat çekiciydi. Mehdi Zana bunları “*gerici*” olarak nitelemektedir. Burada iki olasılık bulunmaktadır. Birincisi Doğu Mitingleri'nin düzenlendiği ilk günden beri dile getirilen bölücülük eleştirileri idi. Nebil Oktay ya bölge insanı olarak bunun böyle olmadığını bir kanıtı olarak sunulmuş olabilir ya da halkın olumsuz yaşam şartlarına artık “*dur*” demesinin zamanı geldiği fikrine sahipti. Konuyu geri kalmışlığa bir tepki olarak algılıyor olsa gerekti. Kendisinin Kürtçü olmadığını delili Mehdi Zana'nın onun hakkında yaptığı değerlendirme idi.

Mitingin açış konuşmasını ilgili başlıkta da ifade edildiği üzere bir trafik kazası sonrası tedavi sürecini tamamlayan İbrahim Ramanlı yaptı. Batman Mitingi'nin bir son olmadığını söyledi. Doğulu, hakkını alıncaya kadar mücadele devam edecektir dedi. Diğer konuşmacılar da Doğu'nun geri kalmışlığı üzerinde durdu. Mitinglerin bir anayasal hak olduğuna değindiler. Anayasanın tam anlamıyla hayata geçirilmesinin gerekliliğini vurguladılar. Demokrasi mücadelesi için gösterilen çabaların hız kesmeden devam etmesi konusunda uyarıda bulundular. Batılı aydınların ve ileri görüşlü siyasi partilerinde bu

---

⁴⁵⁹ 1927 Diyarbakır Lice'de doğdu. İlk ve ortaokulu burada okudu. Liseyi Diyarbakır'da tamamladı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi. Bir süre hâkimlik yaptı. Daha sonra serbest avukatlık yapmaya başladı. Diyarbakır TİP Milletvekili Tarık Ziya Ekici'nin kardeşidir. Siyasi hayatta TİP saflarında yer aldı. TİP Diyarbakır il başkanlığı yaptı. Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Tahir Efendi'nin kızı Rabia ile evlendi. Hayattadır. (Tahsin Ekinci'nin oğlu **Berzan Ekinci** ile yapılan görüşme sonucunda tarafımıza verilen bilgi. Görüşme Tarihi: 02.06.2017)

⁴⁶⁰ 1923'te Urfa'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre serbest avukatlık yaptı. Siyasi hayata YTP ile başladı. XIII. Dönem Urfa Milletvekili seçildi. Bir süre bağımsız milletvekilliği yaptı. “*Deng*” dergisinde yazılar yazdı. Kürt siyasal hareketinin içerisinde yer alan bir kişi olarak kendisi T-KDP'nin kurulmasında da rol oynadı. 1975'te öldü. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 30.05.2017); Kemal Badıllı, “*Portreler*”, **Deng**, S.1, (15 Nisan 1963), s.7.

⁴⁶¹ **Batman Sesi**, 20 Ekim 1967, s.1; Z. Solan, “*Mitîngên Sala 1967an*”, **Çıra**, S. 14, (Yaz 1998), s.70.

⁴⁶² Uzun yıllar CHP Siirt İl Başkanlığı yapmıştır. 3 Eylül 1953'te “*Siirt Sesi*” gazetesini basın hayatına kazandırmıştır. Ayrıca 22 Kasım 1967'de yayın hayatına başlayan “*Kelle Koltukta*” isimli mizah dergisinin de sahibidir. Bkz. Resul Babaoğlu, Sait Olgun “*Siirt Basın Tarihi: Bibliyografik Bir Döküm*”, **Turkish Studies**, Volume 10/5, (Spring 2015), p. 67-69.

⁴⁶³ 1929'da Siirt'te doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre serbest avukatlık yaptı. Siyasi hayata GP safında katıldı. Bir süre bağımsız milletvekilliği yaptı. Daha sonra CHP safına geçti. XIV. XV. ve XVI. Dönem Siirt Milletvekilliği yaptı. 36. Hükümette İmar ve İskân Bakanı olarak görev aldı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 30.05.2017)

⁴⁶⁴ **Siirt**, 10 Ekim 1967, s.1.

⁴⁶⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95.

eylemleri desteklemeleri gerektiği ifade edildi. Bununla birlikte Batman Mitingi için yapılan çalışmalar devam ederken bazı memurların olumsuz tavırlarına da değinildi. Bu kişilerin yaptıklarının bedelini mutlaka ödeyecekleri uyarısında bulunuldu⁴⁶⁶. Mitingdeki konuşmacılardan biri de Avukat Abdülkerim Şerefhan idi. Konuşmasında “*Doğu ve Güneydoğu’nun muhtelif yerlerinde düzenlenen mitingler bazı çevrelerce ve bazı basınca iddia edildiği gibi ne art bir düşünceye ne bir ideolojiye bağlıdır ve ne de herhangi bir siyasi parti ve teşekkülle ilgisi vardır. Bu mitingler ezilen, ihmal edilen kitlelerin tabii reaksiyonundan doğmaktadır*” demekteydi⁴⁶⁷.

Batman Mitingi kendinden önceki mitinglerden bir bakıma ayrılıyordu. Önceki “*mitinglerin halktan olumlu tepki aldığını gören bazı politik çıkar çevreleri, önceleri karşı olmalarına rağmen, sonunda bu mitinglere sahip çıkmaya, hatta o güne kadar kimsenin sahip çıkmadığı uç sloganları atmaya bile başlamışlardı*”. Oysa aynı kişilerin birçoğu Silvan mitingine karşı çıkmıştı. Halkın ilgisini görünce, tutum değiştirerek Batman Mitingi’ne sahip çıkma çabasına girmişlerdi. Batman Mitingi’ne, neredeyse bütün partiler ve diğer bazı kuruluşlar davet edilmişti. Ancak TİP’in dışında parti olarak bu mitinglere katılan olmadığı Mehdi Zana tarafından aktarılmaktaydı⁴⁶⁸. Hâlbuki bu mitinge GP ile CHP İl başkanları da katılmıştı⁴⁶⁹.

Miting meydanında azınlıkta kalan belirli bir kesim TİP’lileri konuşurmamak için girişimde bulundu. Buna rağmen Behice Boran’ın konuşması sağlandı⁴⁷⁰. Behice Boran, bu mitinglerle iktidarın dikkatini Doğu ve Güneydoğu bölgelerine çekmek istediklerini söyledi. İktidar bölge meselelerine eğilinceye kadar mitinglerin devam edeceği belirtildi. Behice Boran, bölgesel gerçeklerden bahsetmenin milli bütünlüğü bozucu bir hareket olmadığını, aksine bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesiyle bütünlüğün sağlanabileceğini belirtti⁴⁷¹.

“*Doğu’nun geri bırakılmışlığı politik bir meseledir. Mesele temelinden politik olduğu için çözüm yolu da politikadan geçer. İktidarlar bu bölgeleri için gerekli tedbirleri almamışlardır. Doğu meselesi emekçi sınıfların politikada söz sahibi olmasıyla çözülecektir*” dedi⁴⁷². Ayrıca Doğu’yu AP iktidarının “*ihmal bölgesi*” olarak niteledi. Konuşma yapanlardan TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci, hükümeti Anayasa’ya karşı olmakla suçladı:

⁴⁶⁶Ulus, 9 Ekim 1967, s.1/7.

⁴⁶⁷Siirt Sesi, 11 Ekim 1967, s.1.

⁴⁶⁸ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94-95.; Anlaşılan GP Siirt İl Başkanı Nebil Oktay’ın konuşması Mehdi Zana tarafından ciddiye alınmamaktaydı. Zaten Nebil Oktay’ı “*gerici zihniyetin temsilcisi*” olarak tanımlamaktaydı

⁴⁶⁹Ant, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁴⁷⁰ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95.

⁴⁷¹Milliyet, 9 Ekim 1967, s.3.

⁴⁷²Milliyet, 9 Ekim 1967, s.3.

“Bu itibarla Türkiye’de yürürlükte olan sömürücü düzen Doğu’da katmerli bir şekilde hüküm sürmektedir” dedi⁴⁷³. Doğu’da işsizlik ve sefaletin had safhada olduğunu belirtti⁴⁷⁴.

Konuşmacı Selim Şerefhanoglu da İtalya’yı örnek göstererek “Güney İtalya’nın hazırlanan özel kalkınma planlarıyla Kuzey İtalya durumuna getirildiğini, Türkiye’de de bu şekilde bir planın hazırlanması gerektiğini” belirtti. Mitingde TİP’in Kurtalan Belediye Başkanı adayı Cemil Akgül, Nazım Hikmet’in bir şiirini okudu⁴⁷⁵. Mitingdeki konuşmacılardan birisi Bayan Demirel’in “berberi için beş bin lira sarf edildiğini, sonra bu beş bin lirayla bir köyün içme suyunun getirilebileceğini” belirtti⁴⁷⁶. CHP Siirt İl Başkanı Haydar Koyuncu ise: “Doğu’nun kalkınmasıyla ilgili tenkitler eğer Kürtçülük ise ben Kürdüm ve Kürtçüyüm” dedi⁴⁷⁷. Haydar Koyuncu’nun bu yorumu onun kişisel fikri idi. CHP’nin bölge politikalarının bir yansıması değildi. CHP Doğu ve Güneydoğu’nun geri kalmışlığını sürekli olarak dile getirirse de konuşmacının “Kürtçülük” söylemi amacını aşan bir ifade olmuştu.

Kürsüye daha sonra Sıraç Bilgin çıktı. Mitingin sunucusu Nevzat Has, Sıraç Bilgin’i “Ankara Doğulu Yüksek Tahsil Gençliği Temsilcisi” olarak takdim etti. Sıraç Bilgin kürsüye “İşev şeve... Şev bi şeve... Dê digirî li tirba xwe ve... Dilketîme o sîng jahrim... Bê welêt û bê bajêrim...”şiirini okuyarak geldi. Onun bu şiiri okuması ile meydan “allak bullak oldu ve yirmi bin kişiyi aşan mahşeri kalabalık birden dalgalanıverdi.”Sıraç Bilgin konuşmasında Medya’lıların torunu ve bu yurdun yerlisi olduklarını“üstüne basa basa anlattı”. Konuşmasını ise hep bir ağızdan üç kez söylenen bir Kürt atasözü ile bitirdi: “Bexê nêr ji bona kêre!”⁴⁷⁸

Mitingin sonuna doğru spiker Nevzat Has, Şevket Turan’ın⁴⁷⁹ tertip komitesine gönderdiği telgrafını okudu. Binbaşı iken ordudan atılan, Kürtçülükten bir buçuk yıl hapis yatan ve mitingin düzenlendiği günlerde halen tutuklu bulunan bir kişi idi. Bu telgrafta, 1959 yılında Kürtçülükten tutuklu iken ölen Emin Batu⁴⁸⁰ “Şehit” olarak ilan edilmişti ve Emin

⁴⁷³ **Son Baskı** (Ankara), 9 Ekim 1967, s.1/7.

⁴⁷⁴ **Milliyet**, 9 Ekim 1967, s.3.

⁴⁷⁵ Cemil Akgül, Nazım Hikmet’in “Şarktan Geliyorum” adlı şiiri okumuştur, Bkz. **Akşam**; 12 Ekim 1967, s.3; **Son Baskı** (Ankara), 12 Ekim 1967, s.1.

⁴⁷⁶ **Adalet** (Siirt), 18 Ekim 1967, s.1; Fakat bu konuşan kim ise “Bir zamanlar zimmetine geçirerek iflasını verdiği iki yüz seksen bin lirayla altı bin köyün içme suyu temin edilebilirdi” diye eleştiriliyordu. Bkz. **Adalet** (Siirt), 18 Ekim 1967, s.1.

⁴⁷⁷ **Bitlis Birlik**, 10 Ekim 1967, s.1.

⁴⁷⁸ <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁴⁷⁹ 49’lar davasında tutuklanan Gülhane Tıp Akademisi Maliye Şube Müdürü ve Levazım Binbaşısı. Mardin doğumludur. Bkz. <http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=1114107> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁴⁸⁰ Mardinli, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi. 1959’da Kürt siyasal hareketinin şekillenmesinde büyük etkisi olan 49’lar davası tutuklularındandı. 49’lar davası Kerkük ve Musul bölgesinde Türkmenlerin de aralarında bulunduğu bir grubun, Irak’ta General Abdülkerim Kasım’a karşı isyan ederek çatışma halinde olması ve o dönemde General Kasım’la iyi ilişki içinde olan Mustafa Barzani’ye bu isyanın bastırılması görevi verilmesi ile gelişti. İsyanın bastırılması esnasında bazı Türkmenlerin hayatını kaybetmesi üzerine CHP Niğde Milletvekili Asım Eren, Başbakan Adnan Menderes’e; “Kürtlerin Irak’ta öldürdüğü Türkmen kadar, siz

Batu'ya saygı duruşunda bulunulması isteniyordu. Akabinde Nevzat Has, herkesi saygı duruşuna davet etti⁴⁸¹.

O sıralarda Siirt'te sürgün cezasını çekmekte bulunan Şadi Alkılıç⁴⁸² da mitingin katılımcıları arasındaydı. Yaşanılanlar onu da etkilemişti. “Gözleri dolu dolu:Çok mutluyum. Bugünleri de görecek miydim” diyerek duygularını dile getirdi⁴⁸³. Batman Mitingi saat 17'de son buldu⁴⁸⁴.

Batman Mitingi'ni değerlendirecek olursak diğer mitingler gibi katılım yüksek tutulmaya çalışıldı. Buna rağmen ne kadar kişinin miting alanında yer aldığı bilgisi kesin değildir. Taşınan dövizlerde güvenlik güçlerinin baskıları, kalkınma planına yapılan eleştiriler, petrolün yerinde kullanımı, yatırımların yetersizliği, bölgesel eşitsizliğin giderilmesi, iş alanların artırılması talepleri vardı. Bu dövizler de yine önceki mitinglerin benzer türevleriydi. Mitingde yirmi iki kişinin konuştuğu tarafımızdan tespit edildi. Mitingde GP ve CHP il başkanlarının olması ayrı bir tartışma konusu oldu. Kürtçülük konusu da mitingde kendisini yeterince hissettirmişti.

5- Miting Sonrası Yapılan Adli Kovuşturmalar ve Mitingin İstismar Edildiği İddiaları

Mitingde neler olduğu konusunda herkes bilgi sahibi olmak istiyordu. Özellikle Batman'a yakın yerlerde merak had safhadaydı. Doğal olarak Batman'dan yurdun dört bir tarafına bilgi geçilmekteydi. Giden haberler, mitinge binlerce Doğulunun katıldığı ve hadisesiz geçtiği şeklindeydi⁴⁸⁵. Fakat birkaç gün sonra haberlerin içeriği değişmeye başladı. Batman Mitingi'nde Kürtçe atasözleri söylediği gerekçesiyle savcılık, gözaltına alınan bir

---

deburada o kadar Kürt öldürmeyi düşünüyor musunuz?” sorusunu sordu. Bu soru Kürt öğrenci ve aydınların, gönderdiği telgraflarla Asım Eren'i protesto etmeleri ile neticelendi. Bu protesto eylemlerine katılan; yedi rütbeli asker, on altı hukukçu, sekiz tıpcı, iki fabrikatör, üç tüccar ve iki gazetecinin aralarında bulunduğu elli kişi 17 Aralık 1959'da gözaltına alındı. Tutuklananlar Emin Batur'un kötü hücre şartlarına dayanamayarak ölmesi üzerine kırk dokuz kişi kalmışlardı. Bu yüzden bu davaya 49'lar davası denildi. Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/49-lar-davasi-belgeseli-trt-6-te-gundem-1977350/> (Erişim tarihi: 30.05.2017)

⁴⁸¹ **Adalet** (Ankara), 9 Ekim 1967, s.1/7.

⁴⁸² Lütfullah Şadi Alkılıç. “Şadi Baba” diye de tanınmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin Yunus Nadi adına düzenlediği “Yunus Nadi Armağanı” yarışmasının 1962-1963 yılı için belirlediği konu “Liberalizm mi? Sosyalizm mi?” idi. Şadi Alkılıç da bu yarışmaya “Türkiye'nin tek kurtuluş yolu: Sosyalizm” başlıklı yazıyı Hikmet Alkılıç imzası ile gönderdi. Yazı 12 Aralık 1962'de “Cumhuriyet” gazetesinde yayınlandı. Şadi Alkılıç 24 Aralık 1962'de tutuklandı. Bu süreçte mahkeme Şadi Alkılıç'a altı yıl üç ay ağır hapis, iki yıl bir ay Kadıköy bölgesinde ikametle genel güvenlik gözetimi altında bulundurulma, sürekli olarak kamu hizmetlerinden yasaklı kalma cezalarını verdi. Şadi Alkılıç Uluslararası Af Kurulu “Amnesty International” tarafından Ocak 1967'de “Dünyada ayın mahkûmu” ilan edildi. Bkz. Refik Erduran, “Bir Hikâye ki”, **Milliyet**, 27 Ocak 1967, s.2; **Milliyet**, 31 Ocak 1967, s.3; <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2016/11/1/8.xhtml> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁴⁸³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.94-95.

⁴⁸⁴ **Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁴⁸⁵ **Siirt**, 10 Ekim 1967, s.1; **Mücadele** (Siirt), 10 Ekim 1967, s.1; **Siirt Sesi**, 11 Ekim 1967, s.1.

öğrenci hakkında tutuklama talebinde bulundu. Fakat bu öğrenci Sulh Ceza Mahkemesi tarafından serbest bırakıldı. Bunun üzerine savcılık tekrar itiraz etti ve mahkeme de sanığın tutuksuz olarak yargılanmasına karar verdi⁴⁸⁶.

Ayrıca mitingde Nazım Hikmet'in bir şiirini okuyan TİP'in Kurtalan Belediye Başkanı adayı Cemil Akgül'ün hakkında soruşturma açıldı. TİP Siverek İlçe Başkanı Mustafa Düşünekli'ye ise Başbakan Demirel'e hakaretten, Münir Öztürk'e de Kürtçülük propagandası yapmaktan soruşturma açıldı⁴⁸⁷. Miting konuşmacılarından Sıraç Bilgin de mitingden sonra gözaltına alındı. Daha sonra serbest bırakıldı⁴⁸⁸.

Miting hakkında istismardan söz edilmeye başlandı. Batman Mitinginde konuşan hatiplerden biri de “gerici” olarak vasıflandırılan Nebil Oktay'dı. GP Siirt İl Başkanı olan Nebil Oktay, “Yeni Urfa” gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü'ne hitaben bir yazı göndererek mitingden diğer partiler tarafından istismar edildiği iddialarına açıklık getirmeye çalıştı:

“Sayın gazetenizin 13 Ekim 1966 tarihli nüshasında⁴⁸⁹, Doğu Mitingleri'nin partiler tarafından istismar edildiği yazılmaktadır. Pazar günkü mitinge iştirak etmiş bir konuşmacı olarak bu fikrin doğruluğuna ben de iştirak ederim.

Yılların ihmaline uğramış, ezilmiş ve sömürülmüş bir bölge olarak, toplantılar tertip etmek, sesimizi duyurmak, bu vatana verdiğimiz kadarını istemekte elbette ki çok haklıyız. Hakımızı aramak, iştirmek ve almakta da kararlıyız. Bu sebeptendir ki toplantılara devam edeceğiz. Ama bu meşru, bu insani ve altında hiçbir art niyet yatmayan davamız şu veya bu parti tarafından istismar edilmemeli ve Doğu davasında da deneme tahtası yapılmamalıdır. Yurdunun bütünlüğünü ve bölgesinin menfaatlerini her şeyden üstün sayan bir insan olarak temennim budur” demişti⁴⁹⁰. Gazete bu yazıyı manşetten verecekti. Nebil Oktay mitingleri bir hak arama aracı olarak görüyor ve orada ifade edilen tespitleri sahipleniyordu. GP'yi temsil etmesine rağmen bunu partisinin görüşü olarak algılamamız gerekir. Kendi şahsi fikri olarak değerlendirmemiz gerekir. Yapılan açıklamalar istismar karşıtlığını içerdiği için gazetelerde yer almıştı⁴⁹¹.

⁴⁸⁶ **Adalet** (Ankara), 11 Ekim 1967, s.7.

⁴⁸⁷ **Son Baskı** (Ankara), 12 Ekim 1967, s.1; **Yeni Siirt**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁴⁸⁸ <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁴⁸⁹ Bu nüshasında gazete “*Doğu Kalkınmasının Partiler Tarafından İstismarını Kabul Etmiyoruz*” başlıklı bir haber yapmış, Batman'da yapılan miting hakkında adli kovuşturma açıldığını ve “*Aşırı*” bir konuşma yapan Cemil Akgül isimli şahsın tutuklandığını, ayrıca her konuşmacının istismar yoluna giderek partisinin propagandasını yaptığını yazmıştı. Bkz. **Mücadele** (Siirt), 13 Ekim 1967, s.1; Mitingin istismar edildiğine dair başka bir haber için Bkz. **Siirt**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁴⁹⁰ **Mücadele** (Siirt), 14 Ekim 1967, s.1.

⁴⁹¹ **Yeni Urfa**, 11 Ekim 1967, s.1.

“Siirt” gazetesi 16 Ekim 1967’de mitingleri kısa sürede beklenen etkiyi yarattığına dikkat çekmekteydi. Siyasi partilerin Doğu’ya yönelik değerlendirmelerinde sayısal artış olduğunu belirtiyordu: “*Şimdiye kadar hiçbir parti iktidarının çalışmasına sahne olmayan Doğu bölgesi için, bütün partiler şimdi yarış halindedir*” . Ayrıca gayeleri bölücülük olan bazı “*Tıynetsizlerin*” Doğu’nun “*feryatlarına gölge düşürmek*” istediklerine değiniliyordu. Doğu Mitingleri’nde kimseye istismar fırsatı verilmemeliydi. Doğu’nun haklı feryadına gölge düşürmek isteyenlere karşı mücadele etmek her Doğulu gencin vazifesiydi. Doğu’nun kalkınma davası partililik davası değildi⁴⁹². İstismar konusu mitingler devam ettikçe gündemdeki yerini koruyacak gibiydi.

6- Turhan Feyzioğlu ve Alparslan Türkeş’in Bölgesel Geri Kalmışlığa Çözüm Önerileri

Batman Mitingi sonrası 9 Ekim 1967’de GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu⁴⁹³, Niğde’de yaptığı konuşmada geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve komünizme karşı Nasıl mücadele edileceğine dair açıklamalarda bulundu: Buna göre bölge geri kalmıştı. Fakat bundan çıkar elde etmek isteyen komünistlere Türk milleti “*gereken dersi*” verecekti. Komünistlerin hareket tarzlarına da değinerek her türlü haklı davanın sömürücüsü olduklarına vurguda bulundu. Toplumsal birlikteliği bozucu tavırlar sergilediklerine değindi. Bu şartlar içerisinde mevcut sorunları bölge halkının dilinden anlayan ve milli bütünlük ülküsüne bağlı olanlar çözebilecekti. “*Uyanık yurttaşlarımız kendilerini kalkındırmak isteyenlerle kıışkırtmak ve maceraya sürüklemek isteyenleri ayıracak olgunluktadır. Geri kalmış bölgeleri kurtaracak olan zülüm ve kırbaç idareleri değildir. Hürriyet, huzur ve güven içinde iktisadi ve sosyal yatırımların bu bölgelere akmasıdır. Aşırı solcular sadece zülüm, kan ve kırbaç getirebilirler*”⁴⁹⁴.

⁴⁹²Siirt, 16 Ekim 1967, s.1.

⁴⁹³ 1922’de Kayseri’de doğdu. Galatasaray Lisesi’nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. İngiltere’de doktora yaptı. 1955’de profesör oldu. Ankara Hukuk Fakültesi’nin dekanlığını yaptı. 27 Mayıs 1960’dan sonra ODTÜ Rektörlüğüne seçildi. Kurucu Meclis Üniversite Temsilciliği’ne ve Anayasa Komisyonu Başkanlığı’na getirildi. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanlığı ve Türk Hukuk Kurumu ile Avrupa Konseyi İkinci Başkanlığı görevlerinde bulundu. XI. Dönem Sivas, XII. XIII. XIV. XV. ve XVI. Dönem Kayseri Milletvekili seçildi. 1967’de CHP’de giderek güçlenmeye başlayan “*ortanın solu*” görüşüne katılmayarak, kırk yedi milletvekili ve senatörle birlikte partiden istifa etti. Hemen ardından genel başkanı olduğu GP’yi kurdu. Bir süre sonra CP ile GP’nin birleşmesiyle oluşan CGP’nin genel başkanlığına seçildi. 25. Hükümette Milli Eğitim Bakanlığı, 26. Hükümette Devlet Bakanlığı, 27. ve 39. Hükümette Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerini üstlendi. Çeşitli eserler de kaleme aldı. 1988’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 04.06.2017); <http://www.biyografi.net/kisiyayrinti.asp?kisiid=2983> (Erişim Tarihi: 04.06.2017)

⁴⁹⁴Zafer, 10 Ekim 1967, s.1/5; Yeni Tanin, 10 Ekim 1967, s.1/5; Son Baskı (Ankara), 10 Ekim 1967, s.1/7.

Turhan Feyzioğlu Türk milliyetçiliğinin Marksizm'in üstesinden geleceğini de ifade etmekten geri durmuyordu. *“Allah’a inanan ve hür yaşamaya kararlı olan sol macera kışkırtıcılarını yeneceklerdir. Irk ve mezhep farklarıyla vatandaşların ayrılmasına, farklı muamele görmesine imkân bırakmayacağız. Hedefimiz bütün yurttaşların anayasa himayesinde hür yaşayabileceği bir Türkiye’dir. Komünizmin vatanımızı ve milletimizi dilim dilim bölme yolunda hazırlık ve planlarını boşa çıkaracağız. Atatürk’ün birleştirdiğini solculara parçalatmayacağız”*⁴⁹⁵ diyerek bu konudaki inancını ortaya koymuştu. 10 Ekim 1967’de ise GP’nin bakış açısını yansıtan bir bildiri yayınlandı. *“GP, git gide azgın hale gelen sol maceracıların ve Anayasa nizamını yıkmak isteyenlerin bütün tertiplerini tesirsiz bırakacak olan, aka ak, karaya kara diyen, bölücü değil toplayıcı, yıkıcı değil yapıcı bir siyasi partidir”*⁴⁹⁶ denildi.

CKMP lideri Türkeş ise birbirine yakın bugünlerde Bingöl’de idi. Hükümetin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Doğu bölgesine gereği kadar önem vermediğini ve bu bölgenin geri bırakıldığını ifade etti. Öncelikli olarak Doğu’nun sorunlarının ele alınmasının gerekliliği üzerinde durdu. Bölgenin şimdiki seviyeden daha da yükseğe çıkarılması için ne gerekiyorsa yapılması istenildi⁴⁹⁷.

CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ve eski Devlet Bakanı Mehmet Altınsoy⁴⁹⁸, 9 Ekim 1967’de Doğu gezisinin bir diğer durağı olan Bitlis’e gelmişlerdi. Türkeş ve beraberindekiler, belediye önünde bulunan Esnaf Kıraathanesinde halkla bir araya geldi. Önce Mehmet Altınsoy bir durum değerlendirmesi yaptı. Sonra Alparslan Türkeş söz aldı. Sanayi merkezlerinin gelişmiş bölgelere yığıldığından bahsetti. Bunun insani ve doğal bir durum olduğunu vurguladı. Ancak bu durumun devamı halinde ülkenin bir kısmı gelişirken diğer bölgelerinin geri kalacağını ifade etti. Bunun da beraberinde getirdiği göç sorunsalına dikkat çekti. Sosyal problemlerin hayatın her alanında kendisini hissettireceğine değindi.

⁴⁹⁵Zafer, 10 Ekim 1967, s.1/5; Yeni Tanin, 10 Ekim 1967, s.1/5; Son Baskı (Ankara), 10 Ekim 1967, s.1/7.

⁴⁹⁶Yeni Tanin, 11 Ekim 1967, s.1/5.

⁴⁹⁷İkbal (Bingöl), 9 Ekim 1967, s.1; Van Sesi, 10 Ekim 1967, s.1.

⁴⁹⁸ 1924’de Aksaray’da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre serbest avukatlık yaptı. Diyanet İşleri Başkanlığı’nda çalıştı. Siyasete CKMP safından girdi. Kurucu Meclis’te bu partinin temsilciliğini yaptı. CKMP’den XII. ve XIII. Dönem Niğde Milletvekili seçildi. TBMM’de XII. Dönem Milli Eğitim Komisyonu Başkanlığı yaptı. Demokratik Parti’den 1973’de XV. Dönem Niğde Milletvekili seçildi. Yine bu dönemde TBMM Başkanvekilliği görevini icra etti. Avrupa Konseyi üyeliğinde bulundu. Sonraki siyasi hayatı Anavatan Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi saflarında şekillendi. 1984’de kurucularından olduğu Anavatan Partisi’nden Ankara Belediye Başkanı seçildi. 1995’de ise Refah Partisi’nden XX. Dönem Aksaray Milletvekili seçildi. 29. ve 54. Hükümetlerde Devlet Bakanı görevini icra etti. 2007’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 10.06.2017); <http://www.biyografya.com/biyografi/18507>(Erişim Tarihi: 10.06.2017)

Vatandaşların kendi bölgelerinde işsiz olduğunu vurguladı. Göç ederek iş bulduğu yerlerde de sıkıntı içerisinde yaşadığına değindi⁴⁹⁹.

Ekonomi biliminin sayısal verileri içinde şu sosyal tespitlerde bulundu. Bir işyeri altı kişinin iâşesini karşılayabilirdi. Dokuz bin işçi çalıştıran “*Karabük köyünde*”⁵⁰⁰ elli beş bin nüfuslu bir şehrin kurulduğundan bahsetti. Türkiye’nin o günkü kalkınma hızı olan %7 ile ABD’nin iki yüz elli yıl sonra yakalanabileceğini belirtti. Kalkınma hızının sebep olduğu ağır temponun kabul edilemez olduğunu vurguladı. Yine çözüm olarak işçilerin üretime ortak edilmesini; milli gücün kalkınma hamlesine yönlendirilmesini; Sermaye, emek ve bilgi üçlüsünün devletin yol göstericiliğiyle ülkeyi kalkındırabileceğine olan inancını dile getirdi. Beceriksiz hükümetlerin, idealist olmayan idarelerin “*küçük hesaplarından*” uzak durulması gerektiğini ifade etti. “*İkinci Kuvayı Milliye ruhu ortaya çıkmalıdır*” dedi. Emeğin de hissedar olduğu sanayinin hızla kurulabileceğini belirtti⁵⁰¹.

Alparslan Türkeş geçimini temin etmek için gurbete çıkmış olan genç insanların kendi yaşam alanlarında, dışarıda kazandıklarından daha düşük ücrete çalışmayı kabul ettiklerini hatırlattı. Sözlerine “*Dün fatih olarak gittiğimiz ülkelerde bugün iş aramak zilletine düşmemeliyiz. Artık hükümetlerin milli haysiyetimizin zedelenmesine göz yummaları bir cehalettir. Bilhassa Doğu Bölgesi, tabiatının verdiği büyük imkânlar içinde yoksulluk ve sıkıntı çekerek yaşamaktadır. Bu bölgenin imkânlarını milletin faydalanmasına sunmak için elimizi toprağın bağına daldırmalıyız*” dedi. Özel bir fon kurularak Doğu’nun kalkınmasına derhal başlanılmalıydı. Bu fona şimdilik tasarruf bonolarından kesilen 1.000.000.000 lira ile her yıl bonolardan elde edilen 600.000.000 lira yatırılmalıydı. Ayrıca Özel teşebbüse verilecek bazı özel imkânlarla bölgeye yatırımcı çekilebilirdi. Bunlar arasında kredi artırması, faiz düşürmesi, vergi indirimi gösterilebilirdi. Alparslan Türkeş sözlerini şöyle tamamladı: “*yeni kurulan fabrikalar etrafında yeni bir çağ doğacaktır. Biz hükümeti bu yola getirmek için zorlayacağız*”⁵⁰².

⁴⁹⁹ **Bitlis Birlik**, 9 Ekim 1967, s.1; **Bitlis Birlik**, 10 Ekim 1967, s.1;

⁵⁰⁰ Karabük, 1937’ye kadar, Safranbolu’ya bağlı Öğlebeli Köyü’nün 13 hanelik bir mahallesi iken 1935’de açılan Ankara-Zonguldak demiryolunun üzerinde yer alması şehrin gelişmesinde etkili oldu. Kömür yataklarının bu yola yakınlığı nedeniyle, burada bir demir çelik fabrikası kurulması kararlaştırıldı. 3 Nisan 1937’de Atatürk’ün talimatıyla, İsmet İnönü, hâlâ Karabük’ün en önemli geçim kaynağı olan Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın temellerini attı. 6 Haziran 1995’te ise, Çankırı’nın Ovacık ve Eskipazar ilçeleri ile Zonguldak’ın Yenice, Safranbolu ve Eflani ilçelerinin birleştirilmesiyle Türkiye’nin 78. ili oldu. Bugün Türkiye’nin en büyük demir çelik firmalarının kuruluş yerleri Karabük’tedir. Bkz. <http://www.karabuk.gov.tr/karabuk-tarihi> (Erişim Tarihi: 09.06.2017)

⁵⁰¹ **Bitlis Birlik**, 10 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰² **Bitlis Birlik**, 10 Ekim 1967, s.1.

Alparslan Türkeş Bitlis'ten sonra sırasıyla 10 Ekim 1967'de Van⁵⁰³, 11 Ekim 1967'de Hakkâri⁵⁰⁴, 12 Ekim 1967'de Van⁵⁰⁵, 13 Ekim 1967'de Ağrı⁵⁰⁶, 15 Ekim 1967'de Kars'a geçti⁵⁰⁷. Alparslan Türkeş, bu süreçte Doğu Mitinglerinin düzenlendiği hiçbir ile uğramayacaktı⁵⁰⁸. Gezisinin ikinci kısmında ise Karadeniz bölgesinde partililerle ve halkla bir araya gelecekti⁵⁰⁹.

Gerek Turhan Feyzioğlu ve gerekse Alparslan Türkeş sorunların çözümü için ekonomik kalkınma hamlelerinin yanı sıra milli birlik ve beraberliğin korunmasını tavsiye ediyorlardı. Bu önerileri bölgeden yapıyor ve halkla birebir temas ederek kamuoyu ile paylaşıyorlardı. Alparslan Türkeş'in yaptığı değerlendirmelerde ekonomik konulara hâkimiyeti ve kullandığı dil oldukça dikkate değerdi.

7- Batman Mitingi Sonrası Gösterilen Tepkiler

Batman Mitingi sonrasında sert tartışmalar oldu. Buna göre mitingi solcular düzenlemişti. Doğu'daki vatandaşlar "*Kürtçülük Mücadelesi*" sloganı altında tahrik ediliyordu. "*Milli bütünlüğü dinamitlemek*" maksadını taşıyordu. Kürtçülükten dolayı ordudan kovulan Şevket Turan'ın telgrafının okunması ve TİP'liler tarafından da hapiste ölen Emin Batu'nun şehit olarak ilan edilip halkın saygı duruşuna davet edilmesi, okunan şiirler ve yapılan konuşmalar mitingin asıl amacını ortaya koymaya yetiyordu. Bütün bunlar "*Komünizm kadar tehlikeli olan tahriklerdi*"⁵¹⁰. Basında yer alan eleştirilerin bir kısmı bunlardı.

Gençlik ve öğrenci birlikleri harekete geçerek protesto bildirimleri yayınlamaya başladı. MTTB İzmir Temsilcisi Ömer Işık, 10 Ekim 1967'de; Doğu Mitingleri'ni düzenleyenleri

⁵⁰³ Alparslan Türkeş ve heyeti Van'a bu gelişlerinde Hakkâri'ye gitmek için buradan geçmişlerdi; Bkz. **Van Sesi**, 11 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰⁴ Türkeş'in Hakkâri'de nekonuştuğu hakkında kaynak olmamasına rağmen olayların ve daha önce söylenenlerin ışığında 12 Ekim 1967'de burada olduğu kesindir.

⁵⁰⁵ **Van Sesi**, 13 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰⁶ Ağrı'dan Doğubayazıt'a hareket edeceği söylenen Türkeş, muhtemelen 14 Ekim 1967'de buradaydı. Bkz. **Mesuliyet** (Ağrı), 14 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰⁷ **Kars**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁵⁰⁸ Ağrı Mitingi Alparslan Türkeş'in buradan ayrılmasından sonra icra edildi.

⁵⁰⁹ 17-18 Ekim 1967 günü Artvin, 19 Ekim 1967'de Rize, 20 Ekim 1967'de Trabzon, 21 Ekim 1967'de Gümüşhane, 22 Ekim 1967'de Giresun'da, 23 Ekim 1967 akşamı ise Ordu'ya gitti. Buradan da 25 Ekim 1967'de ayrıldı. 26 Ekim 1967'de Amasya'ya gelerek oradan da Ankara'ya varmak üzere yola çıktı. Bkz. **Serhat Artvin**, 19 Ekim 1967, s.1; **Rize Postası**, 20 Ekim 1967, s.1; **Hamle** (Rize), 20 Ekim 1967, s.1; **Yenigün** (Trabzon), 21 Ekim 1967, s.1; **Hizmet** (Trabzon), 21 Ekim 1967, s.1; **Son Haber** (Trabzon), 21 Ekim 1967, s.1; **Sabah** (Trabzon), 21 Ekim 1967, s.1; Türkeş'in Trabzon konuşması bu gazetelerden Hizmet hariç 23 Ekim 1967'deki sayılarında mevcuttur; **Gündüz** (Giresun), 23 Ekim 1967, s.1; **Yeni Giresun**, 23 Ekim 1967, s.1; Türkeş'in Giresun konuşması her iki gazetenin ertesi günkü sayısında mevcuttur. **Demokrat Gümüşhane**, 26 Ekim 1967, s.1/3; **Ordu Sesi**, 24-25-26 Ekim 1967, s.1; **Samsun Postası**, 26 Ekim 1967, s.1; **Sabah** (Amasya), 27 Ekim 1967, s.1.

⁵¹⁰ **Adalet** (Ankara), 11 Ekim 1967, s.1/7.

bölücülükle suçladı: “*Yurda düşman olan unsurların vatan topraklarını kundaklamaya ve bölmeye çalıştıkları, birlik ve beraberliği bozmaya uğraştıkları bildiriliyor*”, hainleri milliyetçi gençlik olarak Türk Milletinin huzurunda lanetlediklerini duyuruyordu. Her türlü güçlüğü yenecek kudrette olduklarını, ilham kaynaklarının milli iman ve milli ahlakları olduğunu söylüyordu. “*Siyasi istismarcıların planladıkları tuzakların, milliyetçi Türk gençliğinin yumruklarıyla başlarında parçalanacaklarını*” hatırlatıyordu. Her şey Türk milletinin yüceltilmesi, birlik ve beraberliği içindi⁵¹¹.

MTTB'nin bildirisine FKF İstanbul Sekreterliği'nce karşılık verildi. FKF İstanbul Sekreteri Veysi Sarısözen⁵¹² tarafından bir bildiri yayınlandı. Adı geçen federasyonca daha önce Diyarbakır Mitingi dolayısıyla hazırlanan bildiriden de içerik olarak farklıydı: Doğu ve Güneydoğu illerinde yapılan mitingleri ve bunlara gösterilen tepkileri ilgiyle takip ettiklerini belirtilmekteydi. Yüzyıllardır bölge halkı kendisi dışında cereyan eden bir takım olayların parçası olmaya zorlanmaktaydı. Bunun bir sonucu olarak da her bakımdan geri bırakılmıştı. Düzenlenen Doğu Mitingleri de bu ihmaller zincirine bir tepkiydi. Bu sebeple Veysi Sarısözen halkın “*bu asil direnişini sevinçle*” karşılamaktaydı. Mitingler bölge halkının çektiği sıkıntılara tepkisiydi. Saygı ile karşılanmalıydı. Halkın yanında bulunan ve ona destek veren aydınların hep birlikte verdikleri mücadele 1961 Anayasası kapsamında gerçekleşmekteydi. Anayasal bir hak mücadelesiydi. Kendileri için bir ümit kaynağıydı⁵¹³.

Veysi Sarısözen geri kalmışlıkta ekonomik ve sosyal şartların yanı sıra etnik özelliklerinde rol oynadığını vurgulamaktaydı. Bu anayasanın öngördüğü eşitlik ilkesine tersti. “*Kardeşlikle*” de bağdaşmıyordu. Ona göre hazırlanan son kalkınma planında bir gerçeklikten bahsedilmekteydi. O da Doğu'nun Batı kadar doğal kaynak bakımından zengin olduğuydu. Bu durum bilinmesine rağmen gereken önlemler alınmamıştı. Parlamento ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)⁵¹⁴ üzerine düşen görevi yerine getirmemişti. Ona göre

⁵¹¹ **Adalet** (Ankara), 11 Ekim 1967, s.1/7.

⁵¹² FKF'nin yöneticileri arasında yer aldı. Bir süre Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nde (ÖDP) siyaset yaptı. Daha sonra bu partiden ayrılarak Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP)'nin kurucuları arasında yer aldı. Genel Başkan Yardımcısı oldu. 2002 Genel Seçimlerinde Demokratik Halk Partisi (DEHAP)'tan İstanbul milletvekili adayı oldu. “*Günlük*” ve “*Özgür Gündem*” gibi gazetelerde köşe yazarlığı yaptı. Bkz. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4800> (Erişim Tarihi: 03.06.2017); <http://www.radikal.com.tr/turkiye/50-parti-kuruldu-sdp-642939/> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁵¹³ F. Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, s.130; **Sebat** (Malatya), 16 Ekim 1967, s.1/2; N. Sargın, **TİP' li Yıllar, Anılar Belgeler**, II, s.1209; **Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁵¹⁴ Türkiye'de 1960'dan 1980'e kadar ülkenin kalkınmasına yön veren, kalkınma planları yapan bir kurumdur. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlandırılması, gerçekleştirilen politikalar arasında devinin sağlanması, toplumsal ve kültürel değişimin uyumlu yönlendirilmesi kuruluşunda etkili oldu. Ayrıca ekonomiye gerçekçi kamu müdahalesinin temini amacıyla Kalkınma Planlarının hazırlanması ve uygulanması düşünülmüyordu. Bu amaçlar doğrultusunda 30 Eylül 1960 tarihinde 91 numaralı kanun ile Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. Devlet Planlama Teşkilatının görevleri ilgili kanunda şöyle ifade edilmekteydi: “*Memleketin tabii, beşerî ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tam bir şekilde tespit ederek*

üniversitelerde eğitim alan ve bildirinin altında imzaları olan Doğu ve Güneydoğulu gençler mücadele vermeye devam edecekti⁵¹⁵. Bildirinin devamı şöyle idi:

“Hükümetin bu haklı uyanış karşısında sosyal ve ekonomik tedbirler alması gerekirken, faşist sindirme politikası izlenmesi esef vericidir. Kesinlikle belirtelim ki, Doğu ve Güneydoğu'nun bu uyanışı tarafımızdan tasvip ve takdir görmektedir. Ancak adı çıkar peşinde olan bir takım çevreler sahte metotlarla kamuoyunu etkilemek hevesindedirler. Bu çabalar onlara fayda getirmeyecektir.

Çünkü bu uyanış Anayasa çerçevesi içindedir. Çünkü bu uyanış kardeşin kardeşle kavgası değil ezilenlerin ezenlere karşı çıkışıdır. Çünkü bu uyanış tarihi akışın gereğidir. Durdurulamaz. Saygılarımızla”⁵¹⁶.

Anlaşılabacağı üzere Hükümeti de sosyal ve ekonomik önlemler almak yerine baskıcı politikalar uygulamakla eleştiriyordu. Çıkar çevrelerinin mitinglerden ötürü kamuoyunu etkilemesine karşı da uyarıda bulunuyordu. Sonuç olarak gelinen noktayı anayasal bir hak olarak değerlendiriyor; Sömürü düzenine başkaldırı olarak tanımlıyor; Tarihsel gerçekliğin bir sonucu olduğunu vurguluyordu.

Bu bildirinin altında; Diyarbakır, Urfa, Adıyaman, Siirt, Tunceli, Derik, Siverek, Nusaybin, Midyat, Karakoçan Yüksek Tahsil Öğrenci Dernekleri ile bazı birkaç derneğin imzası bulunuyordu⁵¹⁷. Açıkça görüleceği üzere etnik gruplar üzerinden konu Doğu'nun doğal kaynaklarına, oradan da “*etnik uyanışa*” getiriliyordu.

---

*takip edilecek iktisadi ve sosyal politikayı ve hedefleri tayinde Hükümet'e yardımcı olmak. Muhtelif bakanlıkların iktisadi politikayı ilgilendiren faaliyetlerinde koordinasyonu temin etmek için tavsiyelerde bulunmak ve bu hususlarda müşavirlik yapmak. Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli plânları hazırlamak. Plânların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili daire ve müesseselerle mahalli idarelerin kuruluş ve İşleyişlerinin ıslahı hususunda tavsiyelerde bulunmak. Plânın uygulanmasını takip etmek, değerlendirmek ve gerekli hallerde plânda değişiklikler yapmak. Özel sektörün faaliyetlerini plânın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri tavsiye etmek”. DPT daha sonra bazı yapısal değişikliklere uğradı. 24 Ocak 1980'den itibaren eski rolünü kaybetti. Bu değişim DPT'yi 1991'e kadar ekonominin yürütüldüğü bir örgüt durumuna getirdi. 1993'den sonra ise ekonomiyi izleyen, projelerle ekonomiye yön veren, uluslararası örgütlerle işbirliği yapan, yapısal uyum siyaseti çerçevesinde toplumda uyum sağlamayı amaçlayan bir yapıya büründü. 2011'de ise Bakanlar Kurulu'nun 3 Haziran 1967'de aldığı karar ile Kalkınma Bakanlığı kuruldu. **Resmi Gazete**, S. 10621, (5 Ekim 1960), s.2274; Onur Ender Aslan, “Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm”, **Amme İdaresi Dergisi**, S. 31, (Mart 1998), s.120; **Resmi Gazete**, S. 27958, (8 Haziran 2011), s. 1133.*

⁵¹⁵ F. Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, s.130; **Sebat** (Malatya), 16 Ekim 1967, s.1/2; N. Sargın, **TİP' li Yıllar, Anılar Belgeler**, II, s.1209; **Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁵¹⁶ F. Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, s.130; **Sebat** (Malatya), 16 Ekim 1967, s.1/2; N. Sargın, **TİP' li Yıllar, Anılar Belgeler**, II, s.1209; **Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁵¹⁷ F. Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, s.130; **Sebat** (Malatya), 16 Ekim 1967, s.1/2; N. Sargın, **TİP' li Yıllar, Anılar Belgeler**, II, s.1209; **Ant**, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

8- Siyasi Parti Temsilcilerinin Batman Mitingi Sonrası Bölgeye Yaptığı Geziler

a) CHP'den Grup Başkan Vekili Kemal Satır ve Genel Sekreter Bülent Ecevit'in Gezi Programları

Batman Mitingi tamamlandıktan sonra siyasi parti temsilcilerinin bölgeye ziyaretlerinde bir yoğunluk yaşandı. Gerek iktidar gerekse muhalif partilere mensup siyasi parti temsilcileri çeşitli vesilelerle bu gezilerini gerçekleştirecekti. Bunların arasında bakanlar ve milletvekilleri de vardı.

İlgili kısımda da ifade edildiği üzere CHP'nin zamanlama olarak Batman Mitingi öncesi bölgeye bir gezi planı vardı. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in yanı sıra CHP Grup Başkanvekili Kemal Satır da bölgeye ayrı bir gezi düzenleyecekti. İki heyette farklı güzergâhlar takip ederek bölgeyi inceleyecekti. Bülent Ecevit'ten önce Kemal Satır ve beraberindekilerin yola çıkması düşünülüyordu. Kemal Satır'a Kemal Demir ve Orhan Kabibay eşlik edecekti. 9-18 Ekim arasında bu gezi gerçekleşecekti. İlk durağın Diyarbakır olması planlanmıştı. 10 Ekim'de Mardin, Kızıltepe ve Viranşehir'e uğrandıktan sonra aynı tarihte Urfa'ya geçilecekti⁵¹⁸.

Ertesi gün Urfa'da düzenlenecek olan toplantıya katılacak olan heyet, 12 Ekim'de Birecik ve Nizip'e giderek geceyi Gaziantep'te geçirecekti. 13 Ekim'de Maraş toplantısında hazır bulunacaktı. 14 Ekim'de Maraş'tan hareketle Türkoğlu, Fevzipaşa, İslâhiye, Hassa, Kırıkhan ve Reyhanlı'ya uğramak suretiyle akşam Antakya'ya gidilecekti. 15 Ekim'de Ceyhan'da olunacak, 16 Ekim'de Kadirli ve Kozan'da bulunulacak ve aynı gece Adana toplantısına geçilecekti. 17 Ekim'de Mersin ve Tarsus toplantılarında konuşma yapılacak, 18 Ekim'de de Adana'dan Ankara'ya dönülecekti⁵¹⁹.

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ve beraberindeki heyet de hazırlıklarını tamamlayarak 10 Ekim 1967'de Ankara'dan otobüsle yola çıktı. Programlama safhasında sıkça yapılan değişikliklere rağmen gezi, 27 Ekim'e kadar on yedi gün sürdü⁵²⁰. Bülent Ecevit Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun birçok yerini dolaştı. Halkla temas etti. Halkın kendilerine çok şey öğrettiğini söyledi. Edindikleri deneyimi "*kırk cilt ansiklopedi okusaydık öğrenemezdik*" cümlesiyle vurguladı. Ayrıca "*Biz bu gezilerimizde yurdu kırattan daha hızlı ve süratli geziyoruz*"⁵²¹ diyerek kendilerinin AP'den daha iyi siyaset yaptığını belirtti.

CHP'nin iki koldan yürüttüğü Doğu ve Güneydoğu Anadolu gezisi partinin bundan sonraki siyasi hamlelerini belirlemede etkili olacaktı. Bülent Ecevit'in yaptığı değerlendirme

⁵¹⁸Ulus, 6 Ekim 1967, s.1/7.

⁵¹⁹Ulus, 6 Ekim 1967, s.1/7.

⁵²⁰ Bülent Ecevit ve Kemal Satır'ın gezilerini toplu bir halde incelemek için; Ulus, 10-28 Ekim 1967, s.1/7.

⁵²¹Van Sesi, 25 Ekim 1967, s.1.

bu sebeple oldukça önemlidir. Halkla birebir temas ederek sorunları yerinde tespit etmenin bir siyasetçi açısından ne kadar gerekli olduğunun ifadesiydi. Gerçi AP heyetleri de bölgede inceleme gezisi yapıyordu.

b) AP'den İmar İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu ve Genel Başkan Vekili Talat Asal'ın Gezisi ve Yapılan Açıklamalara CHP'nin Cevabı

İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu⁵²² 13 Ekim 1967'de Tunceli'ye bir ziyaret yaptı: Doğu Mitinglerini düzenleyenleri vatan haini olmakla suçladı. “*Türkiye'nin meseleleri sokaklarda halledilemez*” dedi⁵²³. Ayrıca Doğu illerine 1963'de 400.000.000 lira civarında yatırım yapılmışken 1967'de bu tutarın 4.500.000.000 lirayı bulduğunu belirtti. Kendilerinin halkın oyu ile iktidara geldiğini söyledi. Şayet halk aksini takdir ederse bunu da saygı ile karşılayacaklarını belirtti. Doğu Mitinglerini düzenleyenlerin emellerinde samimi olmadıklarını vurguladı. Haldun Menteşoğlu Doğu Mitingleri'nin hükümeti yıkmak için yapıldığı değerlendirmesini yaptı⁵²⁴.

Su tedariki için Tunceli'ye 1967'de 5.000.000 liralık yatırım yapılacağını belirtti. Bu proje 10.000.000 liraya da mal olsa bu konuda kararlı olduklarını vurguladı. Haldun Menteşoğlu: “*Memleket meseleleri sokaklarda halledilemez. Eğer bu mitingi tertip edenler iyi niyetli iseler fikirlerini bize de açıklarlar. Biz milletin reyini ile iktidara gelmiş bir halk hükümetiyiz. Tenkitten her zaman için hoşlanırsınız. Memleketimizde bir Doğu-Batı ayrımı yapmak isteyenler vatansever değildir. Mitingler başta bulunan iktidarın gözle görülen hizmetlerini inkâr etmektedir, bunlar yalan söylüyorlar, bunlara inanmayınız*” dedi. Mitingleri düzenleyenleri “*vatan haini*” ilan etti⁵²⁵.

Doğu Gezisi kapsamında bölgeyi dolaşan AP Genel Başkan Vekili Talat Asal ve beraberindekilerin programında ise Bitlis'te vardı. Yapılan hazırlıklar kapsamında AP Bitlis İl Başkanlığı yapılacak toplantıya halkı davet etti. 25 Ekim 1967 Çarşamba günü Yıldız Sineması bu buluşmaya sahne olacaktı. AP heyeti on kişiden oluşmaktaydı. Yapılacak konuşmaların içeriği de doğal olarak bölgesel sorunları içerecekti⁵²⁶. En dikkat çekici

---

⁵²² 1916'da Muğla'da doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Kaymakamlık, valilik, mülkiye müfettişliği yaptı. 1961'de AP listesinden Cumhuriyet Senatosu Muğla üyeliğine seçildi. Bu görevini 12 Eylül 1980'e kadar sürdürdü. 27 Ekim 1965-3 Kasım 1969 tarihleri arası devam eden I. Süleyman Demirel Hükümeti'nde İmar ve İskân Bakanlığı yaptı. 3 Kasım 1969'dan 6 Mart 1970'e kadar süren II. ve 6 Mart 1969'dan 26 Mart 1971'e kadar süren III. Süleyman Demirel Hükümeti'nde İçişleri Bakanlığı yaptı. 1988'de yaşamını yitirdi. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/10502> (Erişim Tarihi: 03.06.2017); <https://www.icisleri.gov.tr/gorev-yapmis-bakanlarimiz1> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁵²³ **Milliyet**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁵²⁴ **Adalet** (Ankara), 14 Ekim 1967, s.7.

⁵²⁵ **Tunceli Sesi**, 16 Ekim 1967, s.1/4.

⁵²⁶ **Bitlis Birlik**, 24 Ekim 1967, s.1.

konuşmayı Talat Asal yaptı. Sözlerine Doğu'nun ihmal edilmişliğinin kendi iktidarlarına yüklenilmemesi gerektiğini vurgulayarak başladı. Bu yüzyıllardan beri varlığını devam ettiren bir sorundu. Bunun kendi hükümetlerine yönelik bir koz olarak kullanılmak istendiğine değindi⁵²⁷.

Bazı kıyaslamalar yaptı: “1960 yılında bu muntıkada bir tek köyün yolu yoktu. Yani CHP yirmi yedi yılda bu bölgede bir tek köy yolu yapmamıştır. Buna karşılık AP iktidarı 1967 yılı zarfında bin altı yüz kırk sekiz köye yol yapmıştır. CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidarı içinde bin iki yüz seksen köyde içme suyu var görünmektedir. 1967 yılı sonu itibariyle on iki bin köyde içme suyu götürülmüştür. Yine bu bölgede, 1950'de elektriği olan tek köy yoktu. Şimdi yüz köyde elektrik vardır. Üç bin yüz köyde okul varken, bu rakam bugün yedi bin altı yüze yükselmiştir. Ortaokul sayısı yüz on dokuz, lise sayısı yirmi bire, meslek yüksekokulu sayısı yirmi üçe, teknik öğretim yapan okul sayısı otuz yediye, yüksekokul sayısı ikiye yükseltilmiştir. CHP zamanında dört bin beş yüz ilkokul varken, bugün altı bin yüz yirmi yedi ilkokul var. Öğrenci sayısı dört yüz yetmiş binden altı yüz seksen beş bine, öğretmen sayısı on bin altı yüzden on beş bin üç yüz yetmiş bire ulaşmıştır. Bu bölgede elli üç ortaokul yeniden yapılmış ve sayısı yüz yetmiş dörde yükseltilmiştir. Ortaokul öğrenci adedi kırk binden atmış üç bin iki yüze yükselmiş, yirmi üç ayda yedi lise yeniden yapılmıştır. Öğrenci adedi on bin yedi yüzden on beş bine yükselmiştir. Yedi meslek okulu ilave edilmiştir”⁵²⁸.

Talat Asal yukarıda ifade edilen rakamlarla yirmi üç aylık hükümetleri döneminde ilerleme kaydedildiğini açıkladı. Sözlerine yapılan yatırımların devam edeceğini belirterek devam etti. CHP'nin iktidarı döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir sürgün yeri olduğuna değindi. Bunu Varlık Vergisi⁵²⁹ ile örneklendirdi. Buraları Sibiryaya benzettiğinden bahsetti. AP'nin halktan güç aldığını ve onun “eseri” olduğunu belirtti. Ülkenin her tarafının onlar için bir olduğunu, ayrımcılık yapmadıklarını ifade etti. Sözlerini

⁵²⁷ **Havadis** (Ankara), 26 Ekim 1967, s.1/5.

⁵²⁸ **Havadis** (Ankara), 26 Ekim 1967, s.1/5.

⁵²⁹ Varlık Vergisi ilk kez, Şükrü Saraçoğlu'nun ekonomide ağırlığın Türklere verilmesi kararını almasıyla 1940'da CHP'nin gizli oturumunda gündeme gelmişti. 11 Kasım 1942'de ise 4305 sayılı kanun numarası ile kabul edildi. II. Dünya savaşının devam ettiği yıllardaki olağanüstü koşullarda bir defaya mahsus olmak üzere konulan bir servet vergisiydi. Verginin konusu, servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve olağanüstü gelirleriydi. Kanunun çıkarılış amaçları ise enflasyonla mücadele için tedavülde para çekme, savaş yıllarında “çok para kazanmış olanlardan” vergi alma, devlet gelirlerini artırma idi. Alınan kararlara göre vergi on beş gün içinde nakit olarak ödenmeliydi. Azınlıklar arasında bu süre içinde vergiyi ödeyemeyenler kamplara çalıştırılmak üzere gönderileceklerdi. Toplam mükellef sayısı 114368, alınması düşünülen vergi 465.384.820 Türk lirası idi. Ancak bu tutarın 314.920.940 liralık kısmı tahsil edilebildi. Vergisini ödeyemeyen mükelleflerin ya işyeri ve diğer varlıklarına el konulmuş ya da vergilerini çalışarak ödemeleri için çalışma yerlerine gönderildiler. Bkz. Kerem Karabulut, “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.27, (2005), s.325.-330.

şöyle tamamladı: “Yurdun harita üzerinde bölünmesine razı değiliz. Hiçbir şekilde bölünmesine ve bölünerek düşünülmesine rıza göstermeyiz”⁵³⁰.

AP heyetinin Bitlis’e yaptığı geziden bir ay sonra CHP heyeti Bitlis’e geldi. Onların amacı da partilerinin il kongrelerine katılmak ve bölgede ziyaretlerde bulunmaktı. Bitlis İl Kongresi 27 Kasım 1967 pazartesi günü saat 11’de Yıldız Sineması’nda düzenlendi. Kongreye bizzat İsmet İnönü tarafından görevlendirilen Erzurum milletvekili Gıyasettin Karaca⁵³¹ ile Muş Milletvekili Nermin Neftçi⁵³² de katıldı. İsmet İnönü; Urfa, Siirt, Mardin ve Muş’a birer milletvekili görevlendirmiş, Bitlis’e ise bu sayıyı iki olarak uygun görmüştü. Gıyasettin Karaca’da Neftçi ile beraber Bitlis’e gelmişti⁵³³.

Bu kongrede CHP İl Başkanı Kenan Akışık⁵³⁴, il idare kurulunun faaliyet raporunda Bitlis’in sorunlarına değindi. Bitlis’in özel bir program içine alınmasını belirterek sözü Doğu Mitingleri’ne getirdi. AP Genel Başkan Vekili Talat Asal’ın Bitlis’te verdiği beyanatların halk arasında tepkiyle karşılandığından bahsetti. İktidar partisinin bu zihniyetle yaptığı gezilerin gereksiz olduğunu ve masraftan başka bir anlam ifade etmediğini söyledi.

Nermin Neftçi de konuşmasında; “*Halen köylerimizde toprak altında yaşayan çok insanımız vardır. Hayvanla birlikte kalan insanlar vardır. Ayrıca okulsuz, yolsuz, susuz ve doktorsuz olan yerlerimiz çoktur. İşte Ortanın Solu komünizme karşıdır. Hakkın yoludur. Halkı kalkındırmanın yoludur*” diyerek sözü İkinci Beş Yıllık Plana getirdi ve “*Doğu bölgesinin kalkınması için plan yapılmış, maalesef bu plan ile kalkınmıyor. İşe politika giriyor. Süleyman Demirel, işadamlarını kayırmak için Doğu’da ki yatırımları başka illere aktarmaktadır. Onun için buraya bir şey yapılmıyor*” dedi⁵³⁵.

---

⁵³⁰**Havadis** (Ankara), 26 Ekim 1967, s.1/5.

⁵³¹ 1927’de Erzurum’da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre savcılık ve hâkimlik yaptı.1961’de Ceza Hâkimliği’nden istifa edip, CHP saflarında siyasete girdi. XII. XIII. XIV. Dönemde CHP, XV. XVI. Dönem’de ise AP Erzurum Milletvekilliği yaptı. 34. Hükümette Devlet Bakanı olarak görev aldı. Türk Milli Ahlakını Koruma Derneği’ni kurdu ve başkanlığını yaptı. Ankara Kadastro Teşkilatı başkanlığı yaptı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 02.06.2017); <http://erzurumluyum.net/?q=node/4999> (Erişim Tarihi: 02.06.2017)

⁵³² 1924’te İstanbul’da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Daha sonra CHP safında siyasete girdi. XIII. ve XIV. Dönem Muş milletvekili seçildi. CHP’de Parti Meclisi üyeliği, Merkez ve Grup Yönetim kurullarının üyesi idi. Daha sonra CGP safına geçti. 1973’te TBMM’nin ilk kadın başkanvekili oldu. Yine aynı yıl gerçekleşen 1973 Milletvekili Genel Seçimlerine katılmadı. Nermin Neftçi 2003’te yaşamını yitirdi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.06.2017); <http://www.hurriyet.com.tr/ilk-kadin-tbmm-baskanvekili-vefat-etti-166476>(Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁵³³**Bitlis Birlik**, 28 Kasım 1967, s.1.

⁵³⁴ 1925’te Bitlis’te doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Cumhuriyet savcılığı ve serbest avukatlık yaptı. Siyasete CHP safından katıldı. XIV. Dönem CHP Bitlis Milletvekili seçildi. Şiir ve edebiyatla da ilgilendi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.06.2017); <http://www.biyografiya.com/biyografi/7014> (Erişim Tarihi: 03.06.2017)

⁵³⁵**Bitlis Birlik**, 28 Kasım 1967, s.1.

Nermin Neftçi, Talat Asal'ın partilerine yaptığı eleştirilere cevap verdi. Geri kalmış illerin gelişmesi için gelmesi için plan yapıldığını, bu planda 3.500.000.000 liranın doğuya ayrıldığını fakat Başbakan'ın yapılacak işleri zengin iş adamlarına ihale ederek yatırımları Ege bölgesine kaydıracağı eleştirisinde bulundu. Süleyman Demirel'in, DPT'ye hazırlattığı ve sonra dağıtımını yasakladığı bir kitaptan da bahsetti. Gerekçe olarak da şunu ileri sürdü: Kitapta İstanbul, İzmir ve Bursa'da bir vatandaşın yüz yetmiş lira kazanırsa Diyarbakır'dakinin altmış iki, Bitlis'tekinin elli, Muş'takinin kırk iki lira kazandığı ifade edilmişti. Aradaki rakamsal farkın bu kararın alınmasında etkili olduğunu söyledi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise kongreye yolladığı bir telgrafla kongrenin hangi hedef doğrultusunda çalışması gerektiğini şu cümlelerle belirtti: “*CHP Kongresinde vatandaşlar bugün milli beraberliği sağlayan meseleleri*” görüşmeliydiler⁵³⁶. Siyasilerin Doğu ve Güneydoğu'ya ilgisi bundan sonraki süreçte de devam edecekti.

E- TUNCELİ MİTINGİ (15 Ekim 1967)

1- Miting Bildirisinin Hazırlanması ve Duyurulması

Tunceli'de miting yapılmadan önce 26 Eylül 1967'de Vali Necati Kınacı tarafından bir açıklama yapıldı. Konu Tunceli'ye Birinci Beş Yıllık Kalkınma planı çerçevesinde 1966-67 devresinde Tunceli'ye yapılan yatırımlar idi⁵³⁷. Aslında Doğu Mitingleri başladığından beri bölge valilerinin başvurduğu bir yöntem idi. Doğu'nun “*yatırım fakiri*” olduğu konusunun mitinglerde dillendirilmesine adeta bir cevap niteliğindedeydi. Tunceli'de miting için çalışmalar başlamıştı. Miting 15 Ekim 1967'de⁵³⁸ düzenlenecekti. Miting Tertip Komitesi şunlardan oluşuyordu: Başkan Av. Kemal Burkay, üyeler Hasan Aygün ve Kalman Yüksel. Tuncelililer miting beyannamesini okumaya başlamışlardı:

“Doğulu Kardeşim! Tuncelili Kardeşim!15 Ekim 1967 günü Tunceli tarihi bir gün yaşayacak. Çok uzaktan da gelsen, yayan da gelsen o gün Tunceli'de bulun, o havayı yaşa, çünkü o gün yapılacak Doğu Mitingi ile senin dertlerin söylenecek, senin hakların istenecek.

Doğulu kardeşim, Türkiye yoksulsa sen besbeter yoksulsun, işsizsin, yolun yapılmamış, okuma imkânların yok. Sen mağaralarda ışısız evlerde, çift sürdüğün öküzlerle yan yana yaşamaya bırakılmışsın. Işığın gaz lambası, bineğin eşek, yediğin arpa ekmeği, yaktığın

⁵³⁶ **Bitlis Birlik**, 28 Kasım 1967, s.1.

⁵³⁷ Tunceli'ye yapılan yatırımlar hakkında Vali Necati Kınacı'nın yaptığı bilgilendirme için Bkz. **Tunceli Sesi**, 27-30 Eylül 1967, s.1.

⁵³⁸ **Milliyet**, 15 Ekim 1967, s.1; M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95; T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s. 72.

tezektir. Bölgeden çıkan petrole, bakıra, demire seyircisin. Köpüklü ırmaklarının üstünde bir baraj yok. Çoğu kentlerinde bir fabrika bacası bile tütüyor.

Trahom, verem, sıtma, kızamık ve şap sendedir. Kıtlığı sen çekersin. Şimdi de bölge olarak sana önem veren yok. Beş yıllık planda yine bir kenara itilmişsin. Sana ayrılan yatırımlar deveye kulak gibi. Beş yıllık planda İstanbul Köprüsü var. Beş yıllık planda televizyon var ama senin sağlam bir pabuç giymen yok. Bütün bu yoksulluğun, çilen yetmiyormuş gibi bir de seni hor görüyorlar. Binlerce yıldan beri üstünde yaşadığın, uğrunda kan döktüğün bu topraklar seni kovmaktan söz edenler var. Hükümet buna seyirci kalıyor.

Kardeşim! Ötende ki medeni dünyaya bir bak. Bin bir yoksulluğun içinde ki güvensiz, umutsuz, mutsuz hayatına bir bak. Seni hor görenlere bir bak ve kendi kendine sor; Ne yapmalıyım? Toplan ve sesini duyur. Duyur ki güzel günler gelsin. Duyur ki senin için bir şeyler yapılsın. Sen gücünü anayasadan alıyorsun. Ona en çok sen evet dedin. Orada senin hakların, özgürlüklerin yazılı.

Hakların ak kâğıt üstünde yazılı olması yetmez. Sen haklarına sahip çıkmazsan kimse onları sana vermez. Bırak aşiret kavgalarını, bırak mezhep kavgalarını, kardeş kavgalarını bırak birlik ol. Köylü, işçi, memur, esnaf, öğrenci! Her biriniz sorumlusunuz. Her birinizin gücü var. Toplanın ve sesinizi duyurun. Bu ülkeyi güzel ve yaşanılır yapacak sizlersiniz. Boş verenler yoksulluktan şikâyet edemezler. Kötülükten dert yanamazlar.

Doğulu kardeşim! Tuncelili kardeşim!15 Ekim günü saat 13.00'de Tunceli'de yapılacak Doğu Mitingine katıl. Doğu Mitingi Tertip Komitesi: Tunceli Avukat Kemal Burkay/ Hasan Aygün/Kalman Yüksel⁵³⁹.

Bildiri oldukça edebi bir dille kaleme alınmıştı. Bunda Kemal Burkay'ın etkisi olsa gerekti. Bundan önceki bildirimlerle büyük benzerlikler taşıyordu. “Sorunların ortaya konulması ve hak talebinin” dile getirilmesi mitingin hangi önceliklere göre gerçekleşeceğini işaretleriydi. Halktan yüksek bir katılım beklendiği de vurgulanıyordu. Bölge insanının ilkel şartlarda yaşadığı⁵⁴⁰, yer altı kaynaklarının bilincinde olmadığı, gerekli yatırımların yapılmadığı, sağlık sorunlarının üst seviyede olduğu, beş yıllık kalkınma planından yeterince

⁵³⁹ F. Sükan, **İhanetler Karşısında Türkiye**, s.131.

⁵⁴⁰ Dersim olarak bilinen ve sonradan ismi Tunceli olan bu ilin geçmişten bu tarihe kadar zor şartlarda yaşadığı birçok kaynaktan aktarılır. Bölge birçok isyana da sahne olmuştur. Gelişme olmadığı için halkın yaşam seviyesinde de pek bir değişiklik olmamıştır. Birinci Umum Müfettişliğin 1931 tarihli raporunda halkın durumu şöyle ifade edilmektedir: “Dersim halkı fakirdir. Ziraata elverişli toprak pak azdır, işsizdir. Öyle köyler vardır ki, sahip oldukları birkaç keçinin mahsulâtını bütün ihtiyaçlarına karşı kullanırlar. Bereket-i tenasül vardır. Aile çabuk çabuk büyür, ihtiyaç artar, servet yine odur. Bu sebeple maişetini temine çareler arar, artık canı pahasına da olsa başındaki ağanın emrine girer. Bir defa buna tutuldu mu iş elinden geçmiştir. Çünkü mevcudiyetini ağaya teslim etmiştir”. Bkz. **Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s.233.

payını alamadığı vurgulanıyor ve vatandaş olarak artık bir şeyler yapmanın zamanı geldiğini hatırlatıyordu. Yine diğer bildirimlerde olduğu gibi hak kavramının anayasa ile ilintisini açıklıyordu. Hak arama mücadelesine davet ediyordu. Ayrılıkların bir kenara bırakılarak birlik ve beraberlik çağrısında bulunuyordu.

Miting için hazırlanan bildirimler çevre illerde de dağıtıldı. Buralardan da katılımcılar zor şartlarda Tunceli'ye gelecekti. Mitinge Siirt'ten de katılanlar olacağı haberi alınmıştı⁵⁴¹. Ayrıca Mardin Nusaybin'den gelen bir grup da mitinge iştirak etmişti⁵⁴².

Mitingin oldukça yoğun bir içeriğe sahip olması bekleniyordu. Tunceli Mitingi'ne kadar söylenen sözlerin, yapılan açıklamaların, verilen demeçlerin elbette burada bir yansıması olacaktı. Bununla birlikte mitinglerin bildik simalarından bazıları da burada kendilerinden bahsettirecekti. Bunlardan birisi Mehdi Zana idi. Beraberindekilerle yapılan hazırlıklara destek olabilmek için miting günü sabah erkenden Tunceli'ye gitmişlerdi. Fakat Tuncelililer onlara hiç ilgi göstermemişti. Hatta kimse “*bir lokma ekme*” bile vermemişti. Onlar da kahvehanelerden birine gidip kahvaltılarını orada yapmışlardı. Mehdi Zana bu ilgisizliği “*38 Soykırımında yaşananlar hala belleklerde olduğu için halk temkinli hareket etmeyi yeğliyordu. Bakışlarda yine mi başımızı belaya sokacaksınız? İfadesi vardı*” cümleleriyle açıklıyordu. Fakat miting başladığında bu durumdan eser kalmadığını, mevcut “*soğukluğun*” giderildiğini belirtiyordu⁵⁴³. Yapılan hazırlıkların tamamlanması ve katılımcıların gelmesi ile artık Tunceli Mitingi toplanabilirdi.

2- Tunceli Mitingi Gerçekleşiyor (15 Ekim 1967)

Doğu'da özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu yerleşim birimlerinde yapılan Doğu Mitingleri artık halkta bir bilinç uyandırmaya başlamıştı. Bundan önceki dört mitingin düzenlenme sürecinde edilen deneyimler, doğal olarak bir sonraki mitinge de yansımaktaydı.

⁵⁴¹Mücadele (Siirt), 14 Ekim 1967, s.1.

⁵⁴²Yeni Harput (Elazığ), 17 Ekim 1967, s.1.

⁵⁴³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95-96.; Bölgede çıkan isyanlarda dış etkenden sürekli olarak bahsedilmiştir. Yerli, ikamet eden halkın kendi başına isyan etme olasılığının Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından sonra mümkün olmadığı resmi makamlarca ifade edilir. Çünkü bu ayaklanma sonrası halkta büyük bir yılgınlık vardır. İsyan için tahrik sadece dışarıdan gerçekleşebilir. “*hariçteki siyasi teşkilatlar dersimi kendi siyasi emellerine kullanmayı her surette arzu ederler ve programlarına da bunu koyduklarından*” bahsedilmektedir. Bkz. **Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932)**, s.232.; Resmi söylemin dışında bazı “*Kürt Tarihi*” araştırmacılarınca yapılan yorumlarda; gerek Osmanlı ve gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde devletin Dersim'i bir sorun olarak algılayıp, onu ortadan kaldırılacak bir “*çiban*” olarak gördüğüne vurgu yapılmaktadır. Bu tanımlamaların 1937-1938 sürecinde giderek sıklık kazandığı belirtilmektedir. Bkz. Dilek Kızıldağ Soileau, “*Dersim 38'i Yeniden Düşünmek*”, **Kürt Tarihi**, S.17, (Mart-Nisan 2015) s.41; Ayrıca bu bağlamda bir diğer yorumda şöyledir: “*Dersim 38 gibi on binlerce insanın fiziken tasfiyesi ve sürgüne gönderilmesi şeklinde derin toplumsal yıkım yaratan müdahale, resmi belgelerde isyanın bastırılması olarak anlatılmıştır*”. Bkz. Bülent Bilmez, Gülay Kayacan, Şükrü Aslan, **Belleklerdeki Dersim/38**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015, s.22.

Bu bağlamda miting meydanı halk tarafından doldurulmuş ve alandaki heyecan üst seviyeden herkesi etkilemeye başlamıştı. TİP adına konuşma yapan Ali Karcı⁵⁴⁴: “*Bu memlekette Kürtçe de konuşulacak Zazaca da*” dediğinde, halk bir anda coşmuştu. Konuşmalar devam ettikçe halktaki coşku artmış, heyecan tırmanışa geçmişti. Mitingin bir gün öncesinde hissedilen tedirginlik kaybolmuştu. Mitingde Doğu’nun, geçmişte olduğu gibi, cumhuriyet devrinde de kasten geri bırakıldığı iddia edildi. Halkın ırk ayrılığı sebebiyle hor görüldüğü ifade edildi. Kürt halkında birlik ve beraberlik bilincinin oluşmaya başladığına değinildi. Bu sayede mevcut sömürüye son verilebilecekti. Doğu’nun doğal kaynaklarının Batı’ya aktarıldığından bahsedildi. Doğululara adeta “*üvey evlat*” muamelesi yapılıyordu. Doğulu parlamenterlerin de üzerlerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmediğinden bahsedildi. Halkın kendi temsilcilerini seçmesi gerektiği iddia edildi. TİP’in, Doğu’nun her yönden kalkınması için gerekeni yapacağı vurgulandı. Maddi ve manevi istismara son verileceği belirtilirken çözümün sosyalizm olduğu belirtildi⁵⁴⁵.

Mitingde Tarık Ziya Ekinci, Kahraman Ataç, İsmail Keskin, Dursun Söylemez, Bahri Koçkaya, Şaban Erik, Kemal Burkay, Mustafa Düşünekli, Sabit Eren, Kalman Yüksel de konuşmacılar arasındaydı⁵⁴⁶. Konuşmacılar⁵⁴⁷ ayrıca Hükümet tarafından Doğu ve Güneydoğu’ya tam anlamıyla yatırım yapılmadığını belirtti. Bu iddialarını güçlendirmek için rakamlarla örneklendirdiler. Hükümetin Doğu’ya sadece 98.000.000 liralık yatırım yaptığı ifade edildi. Tunceli’nin sorunları da dile getirildi⁵⁴⁸. Bu bağlamda diğer bir konuşmacı Tunceli’de ki pahalılıktan bahsetti. TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci de yaptığı konuşmada kendilerinin halktan, emekçiden ve işçiden yana olduklarını söyledi. Ağalardan şikâyet etti⁵⁴⁹. TİP Adana Milletvekili Ali Karcı Amerikan halkına düşen et miktarının yıllık

⁵⁴⁴ XIII. Dönem Adana TİP Milletvekili. 1926’da Gaziantep’te doğdu. Gazetecilik, matbaacılık, muhabirlik, fıkra yazarlığı yaptı. Aralık 1980’de öldü. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 17.05. 2017)

⁵⁴⁵ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.95-96.

⁵⁴⁶ Z. Solan, “*Mitîngên Sala 1967an*”, **Çıra**, S. 14, (Yaz 1998), s.71.

⁵⁴⁷ Tunceli’de miting günü yaşananlarla ilgili olarak sadece tek bir gazeteye ulaşabildik. Bu gazete “*Tunceli Sesi*” idi. Kendisi iktidara yakın bir gazete idi. Konuşmacılardan bazılarının isimleri belirtilmiş, diğerleri “*konuşmacılar*” diye tanıtılmıştır.

⁵⁴⁸ Dersim’in tarihi, sosyo-kültürel arka planı ile ilgili olarak yapılan bir değerlendirmede şu ifadeler yer verilmiştir: Dersim özgün bir kültüre sahiptir. Bu özgünlük hayatın her alanında kendisini hissettirir. Geleneksel, modern ve sosyalist değerlerin birlikte yaşadığı ender toplumlardan birisidir. Türkiye’nin yoksul kentlerinden birisidir. Buna rağmen vergi borcunu düzenli ödeyen ikinci ildir. Adı suçların görece az olduğu, sosyal dayanışmanın ise güçlü olduğu bir il olarak tanıtılmaktadır. Tarih boyunca farklı dil, kültür, inanç ve aşiretlerin birlikte yaşadığı bir coğrafya olduğuna vurguda bulunulur. B.Bilmez, G. Kayacan, Ş.Aslan, **Belleklerdeki Dersim/38**, s.21.

⁵⁴⁹ **Tunceli Sesi**, 17 Ekim 1967, s.1/4; Tunceli Mitingi’nin düzenlenmesinden kırk iki yıl önce Naşit Hakkı Uluğ, bölgeye bir ziyaret yapmış ve buradaki ağalık düzeninden bahsetmişti: “*Derebeyi, bey, ağa, şeyh ve çelebi hepsi birdir. Lakapları ne olursa olsun bu mazi yadigarları birbirinin aynıdır. Yalnız beyin ve ağanın bir şeyh gibi Muhammed’e veya Ali’ye çıkar bir seçeresi olması şart değildir. Bey; bütün kudret ve heybeti ile kurulaşmıştır. Bir köy, beş köy, on beş köy, kırk köy, seksen bir köy, yüz altmış dokuz köy öz malıdır. Köyün toprağı, evleri,*

yetmiş kiloyu aştığını söyledi. Ayrıca mitinge destek veren derneklerin adları da okundu. Örneğin Elazığ Yüksek Tahsil Cemiyeti mitingin destekçileri arasındaydı⁵⁵⁰.

Mitinge ayrıca Sıraç Bilgin de katıldı. Kendisi Batman Mitingi'nden sonra tanınmaya başlanmıştı. Fakat Kemal Burkay ona konuşma hakkı verilmeyeceğini söyledi. Kemal Burkay burada onu “kurtaramayacağını” söyleyerek onun konuşma isteğini reddetti. Anlaşılan Sıraç Bilgin Batman'dakine benzer bir konuşma yaparsa güvenlik kuvvetleri ile yine sorun yaşayabilirdi. Kemal Burkay da bunu kast ederek böyle bir cümle kullanmış olabilirdi. Bu karar Batman, Sason, Beşiri, Diyarbakır gibi yerlerden gelenler arasında tepkiyle karşılandı. Sıraç Bilgin bunu TİP'lilerin onu Kürtçü olduğu için konuşturmadıkları şeklinde yorumladı. Çünkü kendisi Doğu meselesini “ekonomik bir mesele değil de ulusal bir mesele olarak ortaya koyuyordu”. Sıraç Bilgin bu tavrın sonucunda Ağrı Mitingi'ne katılmaktan vazgeçti. Çünkü o miting de TİP'lilerin yönetiminde yapılacaktı⁵⁵¹.

Tunceli Mitingi böylece son buldu. Yapılan konuşmaların genelinde diğer mitinglerdeki hak arama talepleri dile getirildi. Miting de Kürtçü söylemlerin diğer mitinglere göre az olması Kemal Burkay gibi itidalli kişilerin miting tertip komitesinde yer almasından kaynaklanıyor olsa gerekti. Miting bu hava içinde son buldu.

3- Mitingi Düzenleyen Kesimlere Karşı Yapılan Eleştiriler ve verilen Demeçler (15 Ekim 1967)

Tunceli Mitinginin yapıldığı gün 15 Ekim 1967'de Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem⁵⁵², Tayyare Sinemasında yapılan İzmir AP İl Gençlik Kolları Kongresi'nde konuşmuş, “Türkiye’de bugün genel yapısı içinde çizilmeye çalışılan bir tablo vardır. Bir grup insan, memlekette ne kadar iyi şey varsa bunları kötü göstermeye çalışmaktadır. Bunlar iktidarda oldukları müddetçe ‘iyidir’ dedikleri şeylerin bugün ‘kötü’ olduğunu iddia etmektedirler. Bu grup ortanın solunda canlanmaya çalışan CHP ile Karl Marks’ın ideolojilerini yaymaya çalışan TİP’tir. Gece gündüz AP’nin yaptığı veya yapacağı tasarrufları memleket aleyhinde

---

havası, suyu, rüzgârı, içindeki insanlar, hayvanlar, sabanlar, üvendireler, inekler ve öküzler birbirinden farksız olarak beyin malıdır”. Bkz. Naşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s.13-14.

⁵⁵⁰Yeni Harput (Elazığ), 17 Ekim 1967, s.1.

⁵⁵¹<http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁵⁵² 1927’de İzmir’de doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre serbest avukat olarak çalıştı. Siyasete AP safından girdi. XII. XIII. XIV. XV. ve XVI. Dönem İzmir Milletvekili seçildi. 29. Hükümet’te Sanayi, 30 ve 36. Hükümet’te Çalışma, 39. Hükümet’te ise Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. “Fikirler, Töre, Kemalist Ülkü, Çınar, Edebiyat Dergisi, Gülpınar, İlk Yaz, Çaba, Şiir Defteri ve Çağrı” gibi birçok dergide şiirleri neşredildi. “Tercüman, Milliyet, Orta Doğu, Yeni Asır, Ege Ekspres, Ege Telgraf” gazetelerinde ve “Maya” dergisinde makaleleri yayımlandı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 05.06.2017); <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4646>(Erişim Tarihi: 05.06.2017)

göstermeye çalışmaktadır” diyerek Türkiye’nin her şeye 1950’den sonra sahip olmaya başladığını ileri sürdü⁵⁵³. Aynı gün AP Genel Başkan Vekili Talat Asal ise partisinin Kocaeli İl Divanı’nda *“Memleketi sınıf kavgasına, bölgecilik rekabetine, ayırıcılığa itmek istiyorlar. Denge meselesini dengesiz bir mantıkla istismar ediyorlar”* dedi⁵⁵⁴.

GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da Tunceli Mitingi günü açıklama yapan siyasilerden bir diğerydi. Manisa, Burdur, Muğla ve Denizli teşkilatlarıyla bir bölge toplası münasebetiyle bir araya geldi: *“Mini etek modası veya erkeklerin kız gibi saç uzatma modası nasıl Türk milletinin büyük çoğunluğuna ulaşmayan bir geçici moda ise sosyalizm ve Marksizm kışkırtmaları da, milletine, dinine, mülkiyetine ve hürriyetine bağlı Türk milletinin çoğunluğuna ulaşmayacaktır. Sol macera heveslileri Türk milletinin reddettiği bir salon modasının temsilcileri olarak kalmaya mahkûmdur”*⁵⁵⁵ diyerek sol zihniyeti gelip geçici bir *“heves”* olarak tanımladı. Bu iddiasını güçlendirmek için *“mini etek modasına”* benzetmesi de ayrıca oldukça ilginç bir yaklaşımdı.

Tepkiler ortak hazırlanan bir bildiri ile kamuoyuna duyuruldu. Bunlar arasında Siverek Mitingi sırasında *“istismar edilmemek kaydıyla Doğu Mitingleri yararlıdır”* diyen MTTB İkinci Başkanı Atilla Özer de vardı. Ayrıca Milliyetçi Öğretmenler Konfederasyonu (MÖK) Genel Başkanı Selahattin Arıkan, Türk Ocağı Başkanı Galip Erdem, Türk Ev Kadınları Derneği Başkanı Aliye Coşkun, Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Başkanı Emine Işınso Okçu, Milliyetçi Gençlik Teşkilatı Başkanı Ekrem Zeybek, Ankara Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı Başkanı İrfan Bahar, İnsan Hak ve Hürriyetleri Derneği Genel Başkanı Refik Korkut’un imzaları ile bir ortak bildiri yayımlandı. Doğu bölgesinin Türkiye’den koparılmak istendiğine dikkat çeken bildiride şu ifadelere yer verildi:

“1961 Anayasası’nın getirdiği içtimai ve iktisadi prensipler istismar edilerek memleket yamalı bir bohça haline getirilmek istenmektedir. Bunlar milleti halk, vatani bir coğrafi toprak parçası, devleti bir birleşmiş unsurlar devleti telakki ediyorlar. Bu görüş açısından hareketle bilhassa Doğu’da yaşayan vatandaşlarımızı ayrı bir etnik grup olarak mütalaa ederek memleketi parçalamak isteklerini üzüntü ile müşahede etmekteyiz.

Maalesef bu bölücü ve parçalayıcı tahrikler bir siyasi parti mensupları ve bazı gafiller tarafından yürütülmektedir. Bu durum karşısında biz aşağıda imzaları bulunan teşekküller şu hususları kamuoyuna açıklamayı bir vatan borcu sayarız.

⁵⁵³ **Adalet** (Ankara) 16 Ekim 1967, s.1.

⁵⁵⁴ **Zafer**, 16 Ekim 1967, s.5.

⁵⁵⁵ **Zafer**, 16 Ekim 1967, s.1.

1-Türkiye gelişmekte olan bir ÷lke olup kendi içerisinde her memlekette olduğu gibi kalkınmış ve kalkınmamış b÷lgelere sahiptir. Türkiye'mizin Doğu Anadolu'su kalkınmada geciken bir b÷lgedir. Doğu Anadolu y÷zyıllardır ihmale uğramış ve s÷ratle kalkınması gerekli bir vatan parçasıdır. Bu vatan parçasının s÷ratle kalkınması sadece Doğu'nun değil, Türkiye'nin, hatta Ortadoğu'nun kalkınmasında b÷y÷k amel olacaktır.

2-Doğu'nun maddi y÷nden geri kalmış olduğunu kabul etmekle beraber, Doğu'yu bir K÷rdistan, özbeöz Türk olan doğulu vatandaşlarımızı ayrı bir etnik grup sayan zihniyeti şiddet ve nefretle reddederiz. Biz Türk ve K÷rt diye bir ayırım olamayacağını ve K÷rtlerin menşe itibariyle Türk olduğunu kabul ediyoruz. Aksini iddia tarihi hakikatleri inkãrdır. Bize göre kalbinde başka bir milletin gururunu taşımayan ve kendisini samimi olarak Türk sayan ve Türkl÷ėe dayanan herkes Türk'tür.

3-Türkiye bir toprak parçasının ismidir. Bu coğrafi bir tabirdir. Bu coğrafi saha üzerinde 1071 Malazgirt Zaferi'nden beri Türk milleti yaşar. Bu milletin yaşadığı sahaya Türk vatanı denir. Türk milleti ve Türk vatanı bölünmez bir bütündür. Bütünü parçalamak isteyen dış d÷şmanlar ve içimizde onların tahrik ettiği bazı gafiller vardır. Bu d÷şmanlar ve gafiller Türk milletinde kendine dönüşün başladığını görünce yıkıcı faaliyetlerini hızlandırdılar. Türk milleti siyasette olduğu gibi iktisatta da bağımsız olmak istiyor. Bunun için hızlı bir sanayileşmenin lazım olduğunu uyanık Türk milleti anlamıştır. Bu durum ise Orta Doğu'da çıkarları bulunan bir takım devletlerin menfaatlerine aykırı olmaktadır. Bu devletler bu şekildeki yıkıcı faaliyetleri destekliyorlar. Biz bütin tutumlar müvacehesinde Türk milletini yönetenlere ve yönetmek isteyenlere şunu ciddiyetle duyurmak istiyoruz: Türkiye Devleti, Türk milletinin devletidir. Türkiye'de oturan vatandaş kitlesi Türk'tür. Türkiye bir Türk vatanıdır. Binaenaleyh Türk Devletini bir birleşmiş unsurlar topluluğu, Türk vatanını sadece bir coğrafi parça olarak telakki eden komünistlerin telkini karşısında hükümeti ciddi tedbirler almaya davet ediyoruz. Biz Doğu'nun geri kalışının giderilmesi için yapılan samimi, ciddi çalışmaların dışında bölüc÷ ayırıcı davranışlarda bulunarak Doğu'nun özbeöz Türk halkını başka bir ırktan telakki edip K÷rtç÷l÷k yapanlara karşı bundan sonra kayıtsız kalmayacağımızı, onlara Türk vatanının bir takım art niyetlilerin zehirlerini saacakları saha olmadığını bildireceğimizi b÷y÷k Türk milletine saygularımızla duyururuz"⁵⁵⁶. Bu bildiri de vurgulanan konular kısaca şunlardı: Gelişmekte olan ÷lkelerde b÷lgeler arası farklılıklar olabilir. K÷rtç÷l÷k asla kabul edilemez. Milli birlik ve beraberlik asla tartışılamaz.

⁵⁵⁶Yeni Tanin, 16 Ekim 1967, s.1/5; Zafer, 16 Ekim 1967, s.1/5; Adalet (Ankara), 16 Ekim 1967, s.1/7.

Tunceli Mitinginin yapıldığı gün bir okuyucu yorumu da “*Milliyet*” gazetesinin 15 Ekim tarihli nüshasında yer alıyordu. Yazıda Doğu’nun ihmal edildiğinden söz etmenin bölgecilik mi olduğu sorusuna cevap aranıyordu. Doğu’nun ihmal edildiği kabul ediliyor, bu gerçeğin üzerine “*ağ gerildiği*” vurgulanıyordu. Doğu’nun ihmal edildiğini söyleyenlere ise “*Bölgecilik kulpunun takıldığı*” belirtiliyordu. Yeni mezun bir doktor, öğretmen, yargıç için Doğu bir “*deneme tahtası*” idi. Memur Doğu’da kazandığını Batı’da harcıyordu. Memura, Doğu’ya tayin edildin denildiğinde “*anasından doğduğuna bin pişman oluyordu. Bunların ifade edildiği an ise bölgeci*” olunuyordu⁵⁵⁷.

Parlamento üyeleri birbirlerini Doğu’nun geri bırakılması konusunda suçluyorlardı. Sadece bu bile Doğu’nun ihmal edildiğinin ayrı bir göstergesi idi. Suç “*ben ihmal etmedim sen ettin diyen politikacılarda mı, yoksa ihmal edildim diyen zavallı vatandaşa mı?*” sorusuna cevap arıyordu. Yazıyı gönderen okuyucu bir noktaya da özellikle değiniyordu. Doğu Mitingleri adı altında çeşitli “*dalavereler*” çevrildiğini, bunları yapanlar Barzani adına çalışıyor iseler bunun tasvip edilemeyeceği vurgulanıyordu. Böyle olursa bunların karşısına çıkılıp “*Dur Arkadaş*” denileceği belirtiliyordu⁵⁵⁸.

Anlaşılacağı üzere Doğu’nun geri kalmışlıktan kurtarılması faaliyetlerine destek verilirken bunu politik bir araç olarak kullanılmasına tepki gösteriliyordu. Bu mitingleri düzenleyenlere karşı ülkenin geri kalanında yaygın bir güvensizlik mevcuttu.

4- MGK Bağlamında Doğu Mitinglerinin Kamuoyunda Tartışılması

Milli Güvenlik Kurulu (MGK) bilindiği üzere alanında, Devlet’in en üst koordinasyon kuruludur. Anayasal bir kuruluştur. İlgili kanunların kendisine verdiği yetki doğrultusunda faaliyetlerini yürütür. Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında Başbakan ve ilgili bakanlar ile Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı’nın katılımı ile toplanır. Karşılıklı görüş alışverişinde bulunulur. Sorunlar ayrıntılarıyla ele alınır⁵⁵⁹.

⁵⁵⁷ *Milliyet*, 15 Ekim 1967, s.2.

⁵⁵⁸ *Milliyet*, 15 Ekim 1967, s.2.

⁵⁵⁹ Türkiye’nin milli güvenlik yapılanmasının temeli, 1933’de kurulan ve esas amacı milli seferberlik olarak belirlenen Yüksek Müdafaa Meclisi ile atıldı. Daha sonra bu yapılanma AB üyelik süreci çerçevesinde değişime uğradı. MGK, devletin en üst koordinasyon kurulu olup, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında Başbakan ve ilgili bakanlar ile Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı’nın anayasal bir platformda bir araya gelmeleri ile milli güvenliğe ilişkin sorunların en üst seviyede görüşüldüğü ve tartışıldığı bir ortam sağlar. MGK dört dönemde incelenmektedir. Bunlar: Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Kâtipliği Dönemi (1933 - 1949), Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği Dönemi (1949 - 1962), 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi (1962-1983), 1982 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Dönemi’dir. Bu dönemler MGK’nın değişim süreçlerini de içermektedir. MGK son halini Anayasa’nın 118’inci maddesinde 03 Ekim 2001 tarihinde ve 2945 sayılı kanunda 15 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirilen değişikliklerle aldı. Bu değişikliklerle Başbakan Yardımcıları ile Adalet Bakanı da kurul üyeleri arasına dâhil edildi. Üye sayısı,

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın başkanlığında 16 Ekim 1967'de toplanan MGK, dokuz buçuk saat süren bir toplantı yaptı. Doğu Mitingleri de gündeme geldi. Yapılan değerlendirmede; “Doğu Anadolu'daki tahriklerin” bir siyasi parti tarafından tertiplendiği yolunda görüşlerinin tam olmadığını belirttiler. Ancak partilerden bazı şahısların kişisel olarak faaliyet gösterdiklerini söylediler. Bunlar hakkında partilerin gerekli tedbirleri alması gerektiğini tavsiye ettiler. Kurula bilgi veren uzmanlar Doğu Mitingleri'nde “bir tahrik olduğunu” kesinlikle ifade etmişlerdi. Toplantıda Karadeniz Bölgesinde ki silah kaçakçılığına da değinildi. Kaçakçılığın siyasi maksatlarla yapıldığı söylendi. Silahların Irak'ta faaliyet gösteren Barzani'ye gönderildiği belirtildi⁵⁶⁰.

17 Ekim 1967'de ise Doğu Mitingleri ile ilgili olarak MGK'dan hükümete bir raporun gönderildiğine dair haberler çıktı. Konu ile ilgili bir soruya Başbakan Süleyman Demirel; “Büyük yalan, hepsi yalan, feci bir yalan” diye cevap verdi: “Bunu arzu edenler mi var? Anayasanın 28. maddesi⁵⁶¹ sarihdir. Toplanıp miting yapılabilir. Türkiye Hükümetinde kanun düzeni işleyecektir. Mitingler yapılır. Suç işlenirse kanunlar vardır. Üç beş kişinin yaptığı miting milyonlarca insanın yaşadığı o bölge halkını ilzam etmez. Bunlar hürriyetin işaretidir. Endişe etmeye lüzum yoktur”⁵⁶². Süleyman Demirel'in “yalanladığı” haberler, Doğu bölgesindeki mitinglerden sonra bu bölgede bir hareketin beklendiği ve konunun MGK tarafından görüşüldüğü hakkındaki haberlerdi⁵⁶³.

Yukarıda ifade edildiği üzere MGK'da Mitinglerde kısırtıcılık yapılmasına herhangi bir siyasi partinin kurumsal olarak destek verdiğine dair açık bir delil yoktu. Bu konuda tam bir kanaat oluşmamıştı. Şayet siyasi bir parti mensubiyeti varsa o da ideolojik ve etnik gerekçelere dayanan kişisel eylemlerdi. Yapılan bu değerlendirme oldukça önemliydi. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü maddelerine Süleyman Demirel tarafından atıfta bulunulması da kamuoyundaki gerilimi azaltmaya yönelik bir adım olarak değerlendirmek gerekir.

---

değişikliğinin yapıldığı tarih itibarıyla on beşe çıkarıldı. MGK kararları, Bakanlar Kurulu tarafından değerlendirilerek uygun bulunması halinde kabul edilecek tavsiye kararları haline getirildi. İki ayda bir toplanması esası ile olağanüstü toplanmasında Genelkurmay Başkanı'nın teklif etme yetkisi kaldırıldı. Bkz. <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 09.06.2017)

⁵⁶⁰Milliyet, 17 Ekim 1967, s.1/7.

⁵⁶¹ 1961 Anayasası'nda 28. Madde şöyledir: “Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir”. Bkz. **1961 Anayasası**, Madde: 28.

⁵⁶²Milliyet, 18 Ekim 1967, s.7.

⁵⁶³Adalet (Ankara), 18 Ekim 1967, s.7.

5- AP'nin Tunceli Mitingi Sonrasında İzlediği Siyaset

a) AP Yanlısı “Tunceli Sesi” Gazetesinde Mitingin Değerlendirilmesi

İktidar partisine yakın basın kuruluşları mitingin hemen ertesinde karşı propagandaya geçti. Bunlardan birisi “Tunceli Sesi” idi. Ona göre mitinge katılım beş yüz kişi civarındaydı. Katılım miktarı küçük gösterilerek halkın ilgisinin olmadığı zihinlere yerleştirilmeye çalışılıyordu. Ayrıca mitingde hükümetin Doğu’ya sadece 98.000.000 lira yatırım yaptığını söyleyenler de bu eleştiriden paylarını alıyorlardı. Doğu’ya 4.000.000.000 lirayı aşan yatırım yapıldığı belirtiliyordu. Konuşmacılardan birisi Tunceli’de pahalılık olduğundan yakınmıştı. Ona karşı da şu cevap veriliyordu: Kendi dükkânlarında sattığı mallar, piyasadan pahalıydı. Tarık Ziya Ekinci de eleştirilerden payını aldı. Onun ağalık düzeninden şikâyetçi olmasının dürüstçe olmadığına değinildi: Kendisinin Diyarbakır’ın en verimli arazisine sahip olduğu ve bu arazinin sahibi olarak karın tokluğuna işçi çalıştırdığı ifade edildi. Samimiyetsizlikle suçlandı. Mitinge gösterilen ilgisizlikte bu samimiyetsizliğe bir cevaptı⁵⁶⁴.

Gazetede yapılan yorumlardan birisi şöyle idi: Samimi konuşmayanlar “*hodri meydan*” demişlerdi fakat “*her hodri meydan diyen, meydandan muzaffer çıkamazdı*”⁵⁶⁵. Buna rağmen Tuncelililer iyi niyetlerini bozmamışlardı. Tersine durumda miting meydanı “*bu yalancı ve bölücü sosyalistler için kaçış meydanı olacaktı*”⁵⁶⁶. Ayrıca miting Doğu’yu kalkındırma adına düzenlenmişti ama bu bölgenin ihtiyaçları belirtilmemişti. Sadece TİP’in propagandası yapılmıştı. “*Doğu’yu kalkındırmanın yolunun sosyalizm olduğu*” söylenmişti. Ali Karcı’nın ABD gibi kapitalist bir ülkeden örnek verip kişi başına düşen et miktarını söylemesi, “*TİP’in savunduğu fikirlerin dahi sahibi olmadığına anlaşılmasına*” yetmişti. Çünkü TİP her zaman ABD’nin karşısındaydı. Alınan emniyet tedbirleri ise çıkması olası olayları önlemek içindi. Kimseyi yıldırma amacıyla oraya sevk edilmemişlerdi. Buna karşılık Tarık Ziya Ekinci, “*emniyet kuvvetlerini kanunsuz bir hareket içinde göstermeye*” çalışmıştı. “Tunceli Sesi” gazetesi ayrıca bu mitingleri tertip edenlerin sıklıkla dile getirdiği “*öğrenci dernekleri de bizi destekliyor*” iddialarına karşılık verdi. “*Elazığ Yüksek Tahsil Gençliği Derneği*”nin adından bahsedildi. Dernek temsilcilerinden alınan bir bilgi gazete sütunlarına taşındı. “*Kendilerinin böyle bir destekten haberlerinin olmadığı*” bilgisi kamuoyu ile paylaşıldı. Yaşanılanların bir

⁵⁶⁴Tunceli Sesi, 17 Ekim 1967, s.1.

⁵⁶⁵ Hatırlanacağı üzere Hüseyin Nihal Atsız’ın “Ötüken” dergisindeki yazıları “Hodri Meydan” başlıklı bir bildiri ile protesto edilmişti. Mitingde bu yazıya ve sonrasında gelişen olaylara kalabalığı deşarj etmek için atıfta bulunulmuş olabilir.

⁵⁶⁶Tunceli Sesi, 17 Ekim 1967, s.1.

“tertîp” olduğu ifade edildi⁵⁶⁷. “Tunceli Sesi”nin yazdıklarına bir destek de Adalet Bakanı Hasan Dinçer’den⁵⁶⁸ gelecekti.

İsim vermeden Türkiye’deki aşırı faaliyetlere değinen Adalet Bakanı Hasan Dinçer; “Türkiye’de aşırı faaliyetler vardır ve bunlar kanunların boşluklarından istifade edilerek yapılmaktadır. Memleket için zararlı gördüğümüz bu aşırı ve bölücü faaliyetleri, bir taraftan mevcut kanunlarımızı hassasiyetle tatbik ederek önlemeye çalışırken öte yandan da boşlukları yeni kanunlarla doldurmaya çalışmaktayız. Memleket bütünlüğü için zararlı her faaliyeti bizim için üzerine hassasiyetle eğilinmesi gereken bir konudur”⁵⁶⁹ dedi.

“Tunceli Sesi” gibi gazeteler AP destekli basın kuruluşları idi. Hemen her şehirde bu tarz gazetelerin varlığı bir vaka idi. Buralarda hem iktidar partisinin propagandası hem de olası eylemlerin gücünü kırmak için yayınlar yapıyordu. İkincisinden kastedilen ise çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu bölgeleri oluyordu.

b) İktidar Partisi Temsilcilerinin Tunceli Mitingi Sonrası Yaptığı Değerlendirmeler

17 Ekim 1967’de İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu ise Elazığ’daydı. Hükümetlerine yapılan eleştirileri yanıtladı. CHP ve TİP’in kamuoyunda tereddüt yaratacak şekilde işledikleri ‘İkinci Beş Yıllık Planda yatırımlar Doğu illerine kapanmıştır’ iddiasına “Doğu’ya yapılan yatırımlar için rakamlar konuşur” diyerek cevap verdi⁵⁷⁰. Haldun Menteşoğlu: Bu yıl Doğu bölgesine yapılan yatırımların tutarının 1.265.000.000 olduğunu, “İkinci Beş Yıllık Plan’da Doğu’ya yatırım kapanmıştır sloganı atanların hilaf-ı hakikat konuştuklarını, Doğu’ya önem verilmediğini iddia edenlerin haksız ve insafsız kişiler olduğunu” söyledi. Zira İkinci Beş Yıllık Plan’ın icra programları henüz hazırlanmamıştı. Yatırımların miktar ve yeri yıllık icra programlarında gösterilirdi. Plan, halen “hedefleri, ilkeleri ve yıllık mesai kaynaklarının sıhhatini” ifade etmekteydi. Bu yüzden yatırımların “ne cismi ne de miktarı” yazılıydı. Menteşoğlu “İcra programını görmeden yatırımlar Doğu’ya kapanmıştır demek gerçekleri inkâr olur” dedi⁵⁷¹.

⁵⁶⁷Yeni Harput (Elazığ), 17 Ekim 1967, s.1.

⁵⁶⁸ 1910’da Afyon’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Türkçe öğretmenliği, Cumhuriyet Savcılığı, hâkimlik ve bir süre de serbest avukatlık yaptı. Siyasete AP safından katıldı. XII. ve XIV. Dönem Afyon, XIII. Dönem Konya Milletvekili seçildi. 27. Hükümet’te Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, 29. Hükümet Milli Savunma, 30. Hükümet Adalet, 32. Hükümet Devlet Bakanlığı yaptı. 2001’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 05.06.2017)

⁵⁶⁹Zafer, 17 Ekim 1967, s.5.

⁵⁷⁰Turan (Elazığ), 18 Ekim 1967, s.1.

⁵⁷¹Turan (Elazığ), 18 Ekim 1967, s.1; Zafer, 18 Ekim 1967, s.1/5; Adalet (Ankara), 18 Ekim 1967, s.1/7.

Konuşmasında CHP'nin iktidardan düştüğü 1963'de tarım sektörüne yapılan 86.500.000 liralık yatırıma rağmen kendilerinin 1967'de 116.700.000 lira, yine aynı yıllarda %57 fazlalıkla sanayi alanına 777.400.000 liralık yatırım yapıldığını söyledi. Ayrıca hizmetler kesiminde yatırımın 1963'de 195.500.000 lira olmasına rağmen 1967'de 372.800.000 liraya çıktığını belirtti. Bu durum karşısında Doğu'ya eskiye nazaran önem verilmediğini iddia edenler “*haksız ve insafsız kişilerdi*”. Sonraki yıllarda bölgeye yapılacak olan yatırımın daha da artacağını söyledi. Ona göre “*vatansever Doğu halkının vicdanına ümitsizlik ve karamsarlık telkin ederek milli bünyede zaaf yaratmak isteyenler, vatan menfaatlerinin karşısında olan kimselerdi*”. Fakat Türkiye ve Türk Milleti bunlar karşısında bölünmez bir bütündü⁵⁷².

19 Ekim 1967'de ise YTP Genel Başkan Vekili Süleyman Arif Emre⁵⁷³, solcuların, sanki Anayasa Mahkemesi'nin 141. ve 142. maddelerini⁵⁷⁴ iptal etmiş gibi davrandıklarını söyledi. Kanun dışı sol örgütlerin “*pervasızca*” Marksizm propagandasını yaptığını belirtti. Kanunların hiçe sayıldığını vurguladı. Amaçlarına ulaşmak için mezhepçilik, bölgecilik ve ırkçılık yapıldığını ifade etti. Konu sadece rejimi değil, milli birlik ve beraberliği de hedef almıştı. Süleyman Arif Emre CHP'yi de izlediği siyaset ile bu oluşumlara bilmeyerek ortam sağladığından yakındı. Birçok siyasi parti bu kötü gidişe engel olmak için çaba gösteriyordu. Ancak bu işbirliği içinde yapılmadığından sahada da etkili olamıyordu. Bunun için parti çekişmelerinin bir tarafa bırakılarak hukuki yollarla sorun çözülünceye kadar işbirliği içinde çalışmayı teklif ediyordu⁵⁷⁵.

⁵⁷²Turan (Elazığ), 18 Ekim 1967, s.1; Zafer, 18 Ekim 1967, s.1/5; Adalet (Ankara), 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁵⁷³ 1923'de Adıyaman'da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre devlet memuru olarak çalıştı. Serbest avukatlık yaptı. Siyasete HP saflarında girdi. Daha sonra YTP XIII. Dönem Adıyaman Milletvekili seçildi. 1970'de kurulan Milli Nizam Partisi'nin (MNP) kurucuları arasında yer aldı. MNP'nin kapatılmasından sonra da 1972'de Milli Selamet Partisi'nin (MSP) kurdu ve bu partinin genel başkanlığını yaptı. XV. ve XVI. Dönem de bu partinin İstanbul Milletvekili seçildi. Sonraki süreçte Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP), Saadet Partisi (SP) yönetiminde görev aldı. Bu süreçte yine XX. Ve XXI. Dönem'de İstanbul Milletvekilliğine seçildi. O Milli Görüş Hareketi'nin temellerini atanlar arasında sayılmaktadır. Çeşitli şiirler kaleme almış, kitaplar yazmıştır. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html(Erişim Tarihi: 06.06.2017); <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/hasan-karakaya/suleyman-arif-emre-ile-siyasetteki-35-yilini-konustuk-7738.html>(Erişim Tarihi: 06.06.2017)

⁵⁷⁴ Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri, çeşitli suçlar hakkında hükümler koymaktaydı. Birincisi, komünist cemiyetler kurulmasını suç saymaktaydı. Anarşizmi, diktatörlüğü, ırkçılığı tesis ve millî duyguları yok etmeği veya zayıflatmayı amaç edinen cemiyetleri de yasaklamaktaydı. 142. madde ise, 141. maddeye koşut olarak, komünizm, anarşizm, diktatörlük, ırkçılık propagandalarını ve millî duyguları yok etmeğe veya zayıflatmağa yönelik propagandayı cezalandırmaktaydı. 1936 tarihli Türk Ceza Kanunu değişikliği ile Türkiye gündemine girmiş ve 1991'de kaldırılana kadar sınıf siyaseti ve düşünce özgürlüğü önünde başlıca hukuki engel olarak görülmüştür. Bkz. Uğur Alacakaptan, “*Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. Maddeleri*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 1-4, (1965-1966), s.3; Cangül Örnek, “*Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.1, (2014), s.109.

⁵⁷⁵Zafer, 20 Ekim 1967, s.5.

20 Ekim 1967’de gazetelerde Süleyman Demirel’in Doğu Mitingleri ile ilgili demecine yer verildi: Muhabirin sorusuna karşılık “*Son iki ayda Silvan’da, Diyarbakır’da, Siverek’te, Batman’da, Tunceli’de yapılmış olan beş mitingi kastettiğinizi sanıyorum*”⁵⁷⁶ diyerek soruya netlik getirme gereğini duydu. Devamında: “*Miting, Anayasamızın 28. Maddesinde, izne bağlı olmaksızın Türk vatandaşlarına hak olarak tanınmıştır. Gayet tabiidir ki bu hakkın içinde her hakta olduğu gibi hakkın suiistimal edileceği derpiş olunmamıştır. Yapılmış olunan bu beş miting, sadece mitingi tertipleyenleri ve konuşanları ilzam eder. Onun dışında hiçbir şekilde muntika halkını ilzam etmez ve bir töhmet veya suçluluk altına sokmaz. Türk hukuk sisteminde suçun ve cezanın şahsiliği prensibi kabul olunmuştur*”⁵⁷⁷. Anlaşılacağı üzere Süleyman Demirel de mitingleri düzenleyenlerin bu anayasal haktan faydalandığını belirtmektedir. Bölge halkının ise oradaki olumsuz gelişmelerden herhangi bir sorumluluğunun olmadığını vurgulamaktadır. Bütün yükümlülük mitingi düzenleyenlere aittir. Mitingleri düzenleyenler ile bölge halkını birbirinden ayırmaktaydı.

Süleyman Demirel mitinglerde yapılan konuşmaların içeriğinde herhangi bir suç unsurunun olması halinde sürecin nasıl işlediğini de şöyle ifade etti: Mitinglerdeki konuşmalar takip edilmiş ve suç unsuru taşıyanlar zaman kaybedilmeden mahkemeye sevk edilmişti. Suçun cinsini de doğal olarak Türk hâkimleri belirleyecekti. “*Türkiye’de her ne şekilde olursa olsun Türk kanunlarının suç saydığı fiilleri işleyenler hiçbir şekilde yakalarını kanunun pençesinden kurtaramayacaklardır*” denilerek hükümetin kararlılığı bir kez daha ifade edilecekti. Süleyman Demirel konuşmasında anayasanın üçüncü maddesine⁵⁷⁸ de atıfta bulundu. Bölücülükle mücadele edeceklerini ifade etti. Birlik ve beraberlik mesajı verdi. “*Ayrıca Türk vatandaşı bu bütünlüğü zedeleyecek mahiyetteki her türlü tehlikeyi, Türk devletinin ortadan kaldıracak güce sahip olduğu inancı içindedir. Bu inancında da haklıdır. Türk vatandaşının tefrik ve temyiz kabiliyeti her türlü takdir ve hayranlığın üstündedir*”⁵⁷⁹ dedi. Anlaşılan mitinglerdeki bazı Kürtçü söylemler doğal olarak başta Süleyman Demirel olmak üzere hükümeti rahatsız etmişti.

Süleyman Demirel konuşmasının bu kısmında Doğu Mitingleri’nde sıklıkla gündeme getirilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına getirdi. Yapılan eleştirilere şöyle cevap verdi: “*İkinci beş yıllık planda yatırımlar sadece sektörler itibariyle tayin edilmiş, hangi vilayete ne yapılacağı tayin olunmamıştır. Bugün yurdumuzun her köşesinde olduğu gibi Doğu*

⁵⁷⁶ **Milliyet**, 20 Ekim 1967, s.1/7.

⁵⁷⁷ **Milliyet**, 20 Ekim 1967, s.1/7.

⁵⁷⁸ Süleyman Demirel’in atıf yaptığı anayasa maddesi şöyleydi: “*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî Dil Türkçedir. Başkent Ankara’dır.*” Bkz. **1961 Anayasası**, Madde:3.

⁵⁷⁹ **Milliyet**, 20 Ekim 1967, s.1/7.

bölgemizin her köşesinde de büyük bir gayretle çalışılmaktadır. İnkârcular ve nifakçılar ne derse desin, Türk vatandaşının gözünü perde ile kapatmaya imkân yoktur. Bu itibarla bu mitinglerin maksadı ne olursa olsun, neticesi sadece tedirginlik yaratmaktan daha ileriye geçmez". Süleyman Demirel'e göre halk birlik ve beraberliği hedef alan saldırıların farkındadır. Ülkenin Doğusunda yaşayan halk da buna dâhildir. Ne kadar kışkırtılmaya çalışılırsa çalışılsın aldatılmasına olanak yoktur⁵⁸⁰.

Basından da Süleyman Demirel'e destek yazıları gecikmeyecekti. Mümtaz Faik Fenik 21 Ekim 1967'de "Son Havadis" gazetesindeki "Doğu Kalkınması Edebiyat Değildir" başlıklı makalesinde "Doğu'ya hiçbir şey yapılmamış" iddiasına cevap veriyordu. Bu makalede Bülent Ecevit'i kışkırtıcılıkla suçlamaktaydı. Amaç "Doğu'yu bir an evvel kalkındırmak mı yoksa Doğu'nun oyları ile partileri kalkındırmak mı?" Sorusunu kendi kendine soruyor ve CHP'nin şimdiye kadar takip ettiği politika dikkate alındığında ikinci şıkkın daha akla yatkın olacağını belirtiyordu. Mümtaz Faik Fenik'e göre CHP 1950'ye kadar Doğu'ya bir şey götürmemiş, bundan dolayı Doğu kalkınması bu tarihe kadar lafta kalmış, ancak 1950'den sonra fiili olarak başlamıştı. Batman rafinerisi ve geniş ölçüde petrol sondajlarının, Fırat Nehri üzerindeki Birecik Köprüsü'nün, 90 kilometrelik Tortum Yolu'nun, CHP'nin dünyanın hiçbir yerinde bu rakımda şeker fabrikası yapılmamıştır diyerek itiraz ettiği Erzurum Şeker Fabrikası'nın, Atatürk Üniversitesi'nin, Diyarbakır'da ki şayak fabrikasının o devrin eseri olduğunu söylüyordu. Ama her şeye rağmen yazar, Doğu'nun istenilen ölçüde kalkındırılmadığından yakınıyor, AP'nin de bu konuyu ciddiye aldığını belirtiyordu. CHP ve TİP'lilerin bu konudaki eleştirilerinin bir "saman alevi" gibi parlayıp yok olacağını ifade ediyordu⁵⁸¹.

c) AP'nin Düzenlediği Tunceli Mitingi (28 Ekim 1967)

Tunceli AP İl Teşkilatı ile bazı teşekküller birleşerek 28 Ekim 1967'de miting yapmayı kararlaştırdılar. İlgili yerin temini için vilayete başvurmak üzere olan tertipçiler, zaten yapılan Doğu Mitingleri'ne cevap vermek üzere yola çıkan Talat Asal ve ekibinin de mitinge katılacaklarını söylüyorlardı. Mitingi Tertip Komitesi Başkanı Mehmet Ateş, hazırlıkların devam ettiğini belirtti. "TİP'in civar illerden toplayıp getirdiği birkaç kişinin Tunceli'yi temsil edemeyeceğini" söyledi. Mitingleri düzenleyenlerin "Eğer hükümetle ilgili halledilecek davaları varsa, bu nevi mitingleri kendi il ve ilçelerinde tertipleyecekleri

⁵⁸⁰ Milliyet, 20 Ekim 1967, s.1/7.

⁵⁸¹ Mümtaz Faik Fenik, "Doğu Kalkınması Edebiyat Değildir", Son Havadis, (21 Ekim 1967), s.1/7.

mitinglerde halletmelerini” dile getirdi. Bunların Tunceli’yi karıştırmalarına hiçbir hakları yoktu. AP mitinginin amacı da bu duruma tepki göstermekti⁵⁸².

Bu beyanattan iki gün sonra AP Milletvekili Kenan Aral’ın⁵⁸³ da Tunceli’ye geleceği haberi AP’nin yayın organı gibi çalışan “*Tunceli Sesi*” gazetesinde yayınlandı⁵⁸⁴. Bir gün sonra 28 Ekim 1967’de miting, Cumhuriyet Meydanı’nda saat 14’de gerçekleşti. Mitingde Mehmet Ateş ilk sözü aldı. Tunceli Mitinginde konuşanların “*yapmaya çalıştıkları iftira ve isnatları nazikâne bir lisanla*” cevaplandırdı. Daha sonra kürsüye Belediye Başkanı Hüseyin Aytaç çıktı. Tahrikçilere karşı Tuncelililerin uyanık bulunmalarını ikaz edip hükümetin yaptığı ve yapacağı yatırımları anlattı. Daha sonra Milletvekili Kenan Aral, Hükümet Doğu’ya bir şey yapmamış diyen nifakçıları Tunceli’nin ilçesi Pülümür’e “*hükümetin kısa zamanda neler yaptığını, ne kadar para sarf ettiğini görmeleri ve huzuru bozmamaları için*” davet etti⁵⁸⁵.

Bingöl Senatörü Arif Hikmet Yurtsever⁵⁸⁶ ise yaptığı konuşmada hükümetin Doğu’yu Batı seviyesine çıkarmak için sonsuz bir gayret içinde olduğunu belirtti. Van Milletvekili Kinyas Kartal⁵⁸⁷ ise Doğu’nun TİP’i asla desteklemediğini, bu parti mensuplarının fikirlerinde samimi olmadıklarını, bu memleketi bölmek için kardeşi kardeşe düşman etiklerini söyledi. Mitingde son konuşmayı Genel Başkan Vekili Talat Asal yaptı. Önceki konuşmalarındaki gibi hükümetin Doğu illerine neler yaptığını rakamlarla anlattı. Bir gün sonra kutlanacak olan Cumhuriyet Bayramı’ndan bahsederek konuşmasına başladı. Cumhuriyet’in kazanımlarını dile getirdi. Atatürk’ün öncülüğünde milli dayanışmanın bir sonucu olarak cumhuriyetin kurulduğunu anlattı. “*Yüce Atatürk’ün büyük emaneti cumhuriyetimizin ilelebet payidar olması, milli beraberliğimiz ve milli bütünlüğümüz ile kaimdir*” dedi. Sözlerine Türkiye’nin

---

⁵⁸²**Tunceli Sesi**, 25 Ekim 1967, s.1.

⁵⁸³ 1928’de Tunceli’de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde doktora yaptı. Savcı yardımcılığı, Sümerbank Genel Müdürlüğü Avukatlığı ve serbest avukatlık yaptı. Siyasete AP safından girdi. XIII. ve XIV. Dönem Tunceli Milletvekili seçildi. XIII. ve XIV. Dönem TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği yaptı. 2004’te öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 06.06.2017)

⁵⁸⁴**Tunceli Sesi**, 27 Ekim 1967, s.1.

⁵⁸⁵**Tunceli Sesi**, 30 Ekim 1967, s.1.

⁵⁸⁶1925’de Bingöl’de doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bitirdi. Kıgı Sıtma Savaş ve Hükümet Tabipliği, Bingöl Hükümet Tabipliği ve Verem Savaş Dispanseri Tabipliği yaptı. 1966’da AP’den Cumhuriyet Senatosu Bingöl Üyeliği’ne seçildi. Avrupa Konseyi Türk Grubu Üyeliği ile Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği yaptı. 2001’de öldü. Bkz. <http://www.bingolhaber.com/m/haber/kimler-geldi-kimler-gecti.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2017)

⁵⁸⁷ 1900’de Erivan’da doğdu. Babası “*Brukan Aşireti*” reisi idi ve Ermenilerce öldürülmüştü. Kinyas Kartal Harp Okulu’nu bitirdi. Askerlik mesleğinin yanı sıra çiftçilik ve tüccarlık da yaptı. Siyasete AP safından girdi. XIII. XIV. XV. XVI. Dönem Van Milletvekili seçildi. 5 Haziran-17 Kasım 1977 tarihleri arasında beş ay boyunca en yaşlı üye sıfatıyla Meclis Başkanlığını yürüttü. 1991’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 06.06.2017); <http://vandasabah.com/biyografi-kinyas-kartal-kimdir-10.html> (Erişim Tarihi: 06.06.2017)

bölünmez bütünlüğüne değinerek devam etti ve milli hâkimiyet ilkesini Atatürk devrimleri kapsamında anlattı⁵⁸⁸.

Talat Asal sözlerini şöyle tamamladı: “*Sosyalizm maskesi altında bu memleketi bölmek isteyenler, din, dil, mezhep ayrımı yapanlar, asil Türk milletinin milli bütünlüğünü asla bozmaya muvaffak olamayacaklardır. Batı-Doğu ayrımı yaparak, halkımızı karanlıklara sevk etmeye çalışanlar, er geç hüsrana uğrayacaklardır. TİP’liler bu memleketin kaderi üzerine kumar oynamak sevdasına kapılmışlardır. Türkiye’nin kaderi üzerinde kumar oynatmayacağız, oynanmasına da iktidar partisi olarak müsaade etmeyeceğiz*” dedi. AP’nin Tunceli’de düzenlediği miting böylece sona erdi⁵⁸⁹.

Bu Tunceli Mitingi’ne cevap niteliği taşıyordu. AP’nin burada bir miting düzenlemesi parti teşkilatı olarak güçlü olduklarına işaret etti. Tabii aynı zamanda iktidar partisi olmanın da devlet olanaklarını kullanma açısından etkisi olsa gerekti.

d) Süleyman Demirel’in Mersin Gezisinde Yaptığı Konuşma ve “Adalet” Gazetesi’nin Dış Gelişmeler Bağlamında Doğu Sorununu Ele Alması

Başbakan Süleyman Demirel, bazı tesislerin açılış ve temel atma törenini gerçekleştirmek için 5 Kasım 1967’de Adana’ya, oradan da Mersin’e geçti. Mersin’de Atatürk Meydanı’nda toplanan halka yaptığı konuşmada “*Türk Milleti aydınlık olalım diyor. Türk Milleti daha evvel okul, yol, su istiyordu. Bunların büyük bir kısmı yerine gelmiştir*”⁵⁹⁰ diyerek sanki mitinglerin düzenleniş amaçlarını temelden, isnat noktasının belinden kırıyor gibiydi. Ne de olsa tertip komitelerince mitinglerin yapılış gerekçeleri arasında okul yol ve suyun olmaması da gösteriliyordu. Süleyman Demirel kendi iktidarlarında bu sorunların büyük ölçüde halledildiğini de ifade ediyordu.

Buradan da konu “*düzen değişmelidir*” diyenlere geldi. Süleyman Demirel “*Zor işi göze almak lazımdır. Bunu göze alamayan bir takım kimseler, yurdun dört köşesinde düzen değişmelidir propagandası yapmaktadırlar*”⁵⁹¹ dedi. Aslında toplumsal sorunların kısa bir sürede çözülmesi o günün şartlarında oldukça zordu. Kıbrıs sorununun da gündemi yoğun olarak işgal ettiği bir dönemdi⁵⁹². Doğu Mitingleri böylesine zorlu bir süreçte iç siyasetin gündemini belirliyordu.

⁵⁸⁸ **Havadis** (Ankara), 29 Ekim 1967, s.1/5.

⁵⁸⁹ **Tunceli Sesi**, 30 Ekim 1967, s.1.

⁵⁹⁰ **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1967, s.1.

⁵⁹¹ **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1967, s.1.

⁵⁹² Kıbrıs Türk Toplumunun liderlerinden Rauf Denktaş Türkiye’ye yaptığı bir ziyaret sırasında Makarios, onun adaya dönmesini yasaklamıştı. O da gizli yollarla adaya girmek isterken 31 Ekim 1967’de tutuklanmıştı. Bu da mevcut krizin büyümesine sebebiyet vermişti. 1 Kasım’da Türk toplumu Makarios’a muhtıra vererek Denktaş’ın

Bugünlerde Ankara’da AP’ye yakınlığı ile bilinen “*Adalet*” gazetesinin 5 Kasım 1967’de yayınlanan nüshasında Doğu’daki gelişmelerle ilgili yorumlara sütunlarında yer veriyordu. Doğu sorununun öteden beri Türkiye’yi meşgul eden bir mesele olduğundan bahsediyordu. Bugüne kadar işlenen konular, imkânsızlıkların yanı sıra ihmal edilmiş, özen gösterilmemiş ve üzerine düşülmemiş bir Doğu idi. Ama bütün bunlar “*Batı cephesinde*” işlenmişti. İşin bir de “*Doğu cephesi*” vardı. Oradan gelen haberler “*bir iki sorumsuzun faaliyetiyle mesele alev almasın diye*” üstüne gidilmesini belirtiyordu⁵⁹³.

“*Adalet*” gazetesine göre Doğu’da yaşayan halkın bir kısmının Kürt olmasını istismar edenler vardı. İş “*muhtariyet*” vaadine kadar da götürmüşlerdi. Milli Mücadele yıllarında Musul’u kaptırmamak için İngiliz politikasının güttüğü “*ayırıcılık, Kürtçülük, bölgecilik*” siyaseti henüz unutulmamıştı⁵⁹⁴. II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında ise Sovyet Rusya’nın İran’da kurulan Kürt Cumhuriyetine karşı Irak’taki, İran ve Türkiye’deki Kürtleri hedef gösteren bir politikasının varlığı söz konusuydu⁵⁹⁵. Böylece “*bölgeciliğin uluslararası bir sorun haline getirilmesi*” ile konu sonuçlanacaktı. Bunun ardından gelen ise “*petrol politikası*” idi. Bu da şu demek oluyordu: “*Türkiye’de Doğu’nun ihmal edilmişliği tezini işleyen maceracı ve muayyen akıma mensup kimselerin güttükleri bu ayırıcı politika temayülünde mutlaka bir art pazarlık mevzusu*” vardı⁵⁹⁶.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Süleyman Demirel mitinglerde sürekli dile getirilen geri kalmışlık problemine kendi iktidarlarında çözüm üretildiğinden bahsetmekteydi. Mersin’e yaptığı gezinin yakınlığı münasebetiyle Kıbrıs Sorununa da bir “*mesaj*” niteliği olsa gerekti. Özellikle AP’ye yakın basın organlarda geniş kapsamlı değerlendirmelere de

---

serbest bırakılmasını istedi. Makarios ise bu isteğe bazı Türk köylerini kuşatarak verdi. Türk Hükümeti de Rauf Denktaş’ın serbest bırakılmasını istedi. Türkiye İngiltere ve ABD’den arabuluculuk da talep etti. 4 Kasım 1967’de Türkler Lefkoşa’da bir miting düzenledi. Olaylar protesto edildi. 7 Kasım’da Rumlarla Türkler arasındaki çarpışmalar yeniden başladı. Türkiye’nin girişimleri sonucu Rauf Denktaş 12 Kasım 1967’de serbest kaldı. 15 Kasım 1967’de Rumlar bazı Türk köylerini işgal ettiler. Birçok Türk’ü öldürdüler. Ada’da görevli Türk Silahlı Kuvvetleri alarma geçti. Bkz. Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, İstanbul, 2010, s.974-975.

⁵⁹³ **Adalet** (Ankara), 5 Kasım 1967, s.3.

⁵⁹⁴ “*Şeyh Sait ayaklanması, İngiltere’nin Musul tezini güçlendirmiş, İngiltere’ye yaramıştır*”. Bkz. Bilal N. Şimşir, **Kürtçülük 1924-1999**, II, s.31.

⁵⁹⁵ 1945 sonrasında Sovyetler Birliği’nin İran politikası değişmeye başladı. Yeni politikaya göre kuzeybatı eyaletleri özerk olacak ya da İran’ın geri kalanında bağımsızlık eylemleri için destek olunacaktı. Kürt liderlerden bazıları Bakü’ye götürülerek orada Kürt Demokrat Partisi’nin kurulmasına vesile oldular. Kadı Muhammed Mahabad’a dönüşünde Kürdistan Demokrat Partisi’nin kuruluşunu açıkladı. Yayınlanan bir bildirme ile partinin amaçları açıklandı. İnsani ve anayasal haklar Rıza Şah’tan talep edildi. Mahabad Cumhuriyeti Ocak 1946’da kuruldu. “*Roosevelt Kadı Muhammed’in Kürt Cumhuriyeti’nin kuruluşunu aşiret reisleri, yeni Kürdistan Demokrat Partisi’nin liderleri, Molla Mustafa ve üç Sovyet yetkilisinin katıldığı bir toplantıda ilan ettiğini belirtir. On üç üyeli bir milli meclis kuruldu ve Kadı Muhammed Cumhurbaşkanı seçildi*”. Cumhuriyet’in resmen ilanı da Mart 1946’da gerçekleşti. Bkz. Wadie Jwaideh, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.485-489.

⁵⁹⁶ **Adalet** (Ankara), 5 Kasım 1967, s.3.

rastlanılıyordu. Bunlardan birisi de Ankara’da yayınlanan “*Adalet*” gazetesiydi. Bahsedildiği üzere bölgesel dengeler üzerinde dönemin büyük güçlerinin Kürt kozunu oynamalarına dikkat çekiliyordu.

F- ANKARA DOĞU MİTINGİ (18 KASIM 1967)

1- Ankara Mitingi Öncesi Siyasi Ortam

Ankara Mitingi 18 Kasım 1967’de düzenlendi. İçerik olarak Doğu Mitingleri kapsamında değerlendirilmektedir. Basına ismi “*Ankara Doğu Mitingi*” olarak yansımıştı⁵⁹⁷. Sadece Doğu’nun bölgesel sorunları ile yetinmeyip, Kürt siyasal hareketini de öne çıkaran bir miting idi. Bundan önceki mitinglerde görev almış, konuşma yapmış kişilerde burada yer alacaktı. Silvan, Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli ve Ağrı Mitingi sonrası Ankara’da böyle bir mitingin düzenlenmesi dikkat çekiciydi. Türkiye’nin yoğun gündemi içerisinde bu konu başlarda yer almaktaydı.

Mitingler Kürt siyasal hareketi açısından ortak sorunların dile getirildiği bir platform olarak değerlendirilmekteydi. Miting tertip komiteleri her yerde farklı kişilerden oluşmasına rağmen ideal birlikteliğinden kaynaklanan ortak bir akıldan da söz edilebilir.

Mitinglerin başlamasından bu güne kadar iki mitingin arası ilk önce üç haftayken, daha sonra bu süreç gittikçe kısaldı. Böylece kamuoyunun gündeminden hiç düşmedi. Ayrıca TBMM’nin yeni yasama yılı kasım ayında başlayacağından parlamentoyu da etki altına almak gibi bir amaç da burada düşünülebilir. Milliyetçi muhafazakâr kesimlerin tepkilerine karşılık vermek amacıyla da düzenlendiği öngörülebilir. Mitingin Ankara’da gerçekleştirilmesi bir yerde ilgili çevrelere mesaj niteliğindedir.

Miting, gerek katılım gerekse uyandırdığı etki açısından istenildiği gibi geçmedi. Bu miting, aynı zamanda 1990'lara kadar Kürtlerin Ankara'da düzenlediği ilk miting olma özelliğine de sahipti⁵⁹⁸.

Miting tarihi yaklaştıkça siyasi tartışmalar da yoğunlaşmaya başladı. Ankara Mitinginin hemen öncesine 16 Kasım 1967’de GP Genel Yönetim Kurulu toplantısında konuşan Turhan Feyzioğlu son günlerde Bolşevik propagandalarının arttığından bahisle, “*sol ihtilal kışkırtıcılığına hız verenlerin bir zorbalık rejiminin hasreti içinde*” olduklarını ifade etmişti. Konuşmasında: “*Dergilerde Atatürk’ün kurduğu cumhuriyeti halk düşmanı cumhuriyet diye ilan eden ve silahlı iç savaş kışkırtılığını çeşitli yollardan yapanlar, Rus Bolşevik ihtilalinin ellinci yıldönümünü kendi bayramları gibi kutladılar. Cumhuriyetin*

⁵⁹⁷Cumhuriyet, 19 Kasım 1967, s.1.;Ulus, 19 Kasım 1967, s.1; Adalet, 19 Kasım1967, s.1.

⁵⁹⁸<http://www.bilgin.nu/about3.php>(Erişim Tarihi: 01.06.2017)

yıldönümünün kutlanmasını yersiz görerek hür demokratik rejimimizi alay konusu yapanlar sol ihtilal kışkırtıcılığına hız verdiler. Bunların karşısında her zamankinden daha uyanık ve daha azimli olmalıyız” dedi⁵⁹⁹.

Doğu'daki yerel gazeteler Doğu'nun kalkınmasına geniş yer ayırıyordu. Bu bağlamda Siirt'te yayınlanan “*Adalet*” gazetesinin nüshaları örnek olarak gösterilebilir: Miting öncesi Doğu'nun geri kalmışlığı Hükümet'in öncülüğünde iş dünyasının patronları ile de tartışılmaktaydı. Basında bu yönde haberler çıkıyordu. Başbakan Süleyman Demirel'in Vehbi Koç ile bir buçuk saat görüştüğünden bahsediliyordu. Ondan yatırımlarını Doğu'ya kaydırarak diğer iş adamlarına da örnek olması istenmişti. Genel Sekreter Necmettin Erbakan'ın da Odalar Birliği'nin kongresinde yaptığı konuşmaya yer veriliyordu⁶⁰⁰: Doğu illerinin organize sanayi bölgeleri ile donanacağı, bunun için projelerin hazırlanmakta olduğu, devletin özel sektöre yatırım malları teminine çalıştığını söylemişti. Bu iş için ayrılan döviz miktarının 16.000.000 liradan 40.000.000 liraya çıkarılacağı da ifade edilmişti⁶⁰¹. Bir süre sonra Bitlis'te konuşan CHP Muş Milletvekili Nermin Nefçi ise “*Süleyman Demirel iş adamlarını kayırmak için Doğu'daki yatırımları başka illere aktarmaktadır. Onun için buraya bir şey yapılmıyor*” diyecekti⁶⁰².

Süleyman Demirel'in iş adamlarına ayrıcalık tanıdığına yönelik eleştiriler sıklıkla dile getirilmekteydi. Bu da onlardan birisi idi. İşte bu şartlarda Ankara Mitinginin gerçekleşmesi için son hazırlıklar yapılmaktaydı.

⁵⁹⁹ *Adalet* (Siirt), 17 Kasım 1967, s.1.

⁶⁰⁰ Süleyman Arif Emre o günlerde yaşananları anlatırken 1967'nin bu günlerde Odalar Birliği Genel Sekreterliği yapan Necmettin Erbakan ile Başbakan Süleyman Demirel'in aralarının iyi olmadığını bunun sebebinin de yatırımcılara verilecek döviz dağılımından kaynaklandığını belirtir. Erbakan adil dağılımdan yana iken Süleyman Demirel bir banka kurulmasını önerir. Bu defa bankanın en fazla hissesinin kime ait olacağı konusunda anlaşmazlığa düşerler. Necmettin Erbakan da bu işin artık Odalar Birliği Genel Sekreterliği ile mümkün olmayacağını anlar ve bu kurumun yönetimi ile genel başkanlığını ele geçirmek için çalışma başlatır. Yukarıda ifade edilen konuşma işte bu kongre sırasında yapılandır. AP ve CHP'nin Necmettin Erbakan'ın kazanmaması için büyük çaba gösterdiğinden bahseder Süleyman Arif Emre. Kongre sırasında olaylar çıkar, kavgalar yaşanır. Seçimi Necmettin Erbakan kazandı. Fakat Süleyman Demirel bir Bakanlar Kurulu kararı çıkararak Odalar Birliği Genel Kongresi'nde seçim maddesini iptal ettikleri halde seçim yapıldığını belirterek geçersiz kılmış, kararın uygulanması ile de Faruk Sükan'ı görevlendirmişti. Bu konu ile ilgili olarak yapılan yorumlarda şu tespiti yer verilmekteydi: Necmettin Erbakan'ın aleyhine gibi görünen bu olaylar, onu Türkiye'ye tanıtacaktı. Onu destekleyenlerde şu kanı uyanacaktı: “*Keşke bu adam siyasete girse de liderimiz olsa*”. Yaşanılan bu gelişmelerden sonra Necmettin Erbakan'ın siyasi parti kurma süreci başlayacaktı. Ekrem Şama, **Allah Dostu Erbakan**, Ege Basım Yayın, İstanbul, 2015, s.180-182. ; Necmettin Erbakan, Odalar Birliği Genel Başkanlığı için yapılan kongrede %75 oy alarak seçimi kazandı. Ancak seçimin Faruk Sükan tarafından kongrenin iptal edildiği yönünde de bilgiler bulunmaktadır. Süleyman Arif Emre'nin kırk, civarında milletvekili ve senatörün Erbakan'a destek vermesi ile Faruk Sükan'ın polis ve jandarma zoruyla Necmettin Erbakan'ı Odalar Birliği Genel Merkezi'nden çıkarmaktan vazgeçmişti. Bkz. Mehmet Ergin, **Asrın Lideri Erbakan**, Ravza Yayınları, İstanbul, 2014, s.48.

⁶⁰¹ *Adalet* (Siirt), 18 Kasım 1967, s.1.

⁶⁰² **Bitlis Birlik**, 29 Kasım 1967, s.1.

2- Miting İçin Yapılan Hazırlıklar

Bunlar söylenirken miting için hazırlıklar da başlamıştı. Fakat Sıraç Bilgin'e göre başkentteki Kürt Öğrenciler bir türlü istikrarlı bir komite oluşturamıyorlardı. O Türkiye'de iken iki miting komitesi oluşturuldu fakat bunların ikisi de istifa etti. Dağıtılmayan en son komitenin başında Ruşen Arslan vardı. Fakat o da komitenin karşısına çıkan engelleri sayıp istifa etti. Kararlı kimselerden yeni bir komitenin oluşturulması gerekiyordu. Bir toplantı düzenlendi. Burada araştırmamızın “Giriş” kısmında isminden bahsettiğimiz “*Koma azadiya Kürdistan/Komaleya azadixwazen Kürdistane*” (KAK) grubu⁶⁰³, Sıraç Bilgin'i miting başkanı olarak öneriyordu. Kısa bir süre içerisinde bu önermeler tüm salonu kapsadı. Sıraç Bilgin bir konuşma yaptı. “*Eğer görevi alırsa tek başına da kalsa mitingi yapacağını*” söyledi. Onun komite başkanlığı oybirliği ile kabul edildi ve yeni bir komite oluşturuldu. Komiteye Nusret Kılınçaslan⁶⁰⁴, Mehmet Demir⁶⁰⁵, Mevlut Özarpacı (Siirt Derneği Başkanı) ve Mehmet adlı Ruhalı/Rakkalı biri girdi⁶⁰⁶.

Miting hazırlıkları için bir yer tutuldu. Komite oldukça kararlıydı. Komiteye yardım edenler arasında Ahmet Türk⁶⁰⁷ de vardı. Gönüllü olarak bu faaliyete katılmıştı. Daha sonra o,

---

⁶⁰³ Sıraç Bilgin'in ifadesi ile Kürt Tarihi'nde çok önemli roller oynayan örgüt, Sait Kırmızıtoprak'ın kurmayı düşündüğü bir Kürdistan partisinin taban ve tavanını oluşturuyordu. <http://www.bilgin.nu/about4.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶⁰⁴ DDKO kurucularından olan Nusret Kılınçaslan Mardin'de doğdu. 1952'de Diyarbakır Amerikan Kolejine kaydoldu. 1967'de mezun oldu. Sonrasında Hacı Ali Demirel'in, Ankara'da açmış olduğu özel yüksekokulun İnşaat Mühendisliği bölümüne kayıt oldu. Ankara DDKO kurucuları arasında yer aldı. Ayrıca DDKO Ankara Yürütme Kurulu'nda çalıştı. 1971'de 3. sınıftayken DDKO davasından dolayı tutuklandı. Yargılama sonucunda on iki yıl hapis ve beş yıl Bolu'da mecburi ikamet cezasına çarptırıldı. 1974'de af ile serbest bırakıldı. Aftan sonra okula devam etmedi. Köyünde ikamet edip çiftçilikle uğraşmaktadır. Kendisi yazdığı makalede birçok Doğu Mitingine katıldığını söylemekle beraber, Ankara Mitingi tertip komitesindeki varlığını da açıklamıştır. Nusret Kılınçaslan Doğu Mitingleri'nin Kürt siyasal yaşamına yaptığı katkıları şöyle ifade etmekteydi: “*Artık bütün Doğu'da yaygın bir şekilde uyanış ve bilinçlenme başladı. Artık açık veya kapalı da olsa, uzun bir suskunluk döneminden sonra Kürt meselesi konuşulur oldu. Özellikle büyük şehirlerde üniversite okuyan Kürt gençleri arasında büyük bir uyanış vardı. Bir kısmı FKF'de yer alan ve sosyalist görüşü benimseyen üniversiteli gençlerde ayrı örgütlenme anlayışı gelişti. Ve böylece Kürtlük bilinci gelişmiş ve metropollerde okuyan Kürt gençleri arasında Kürtlük anlayışı ile asgari müştereklerde birleşmek için birçok toplantı yapıldı*”. Bkz. Nusret Kılınçaslan, “*Cumhuriyet Döneminde Kurulan İlk Legal Kürt Örgütü: DDKO*”, **BİR**, S. 6, 2007, s.116.

⁶⁰⁵ Turhan Feyzioglu'nun Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan makale dizisinden edindiğimiz bilgiye göre Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Öğrenci Derneği Başkanlığı yaptı. Ayrıca Halit Çelenk'in verdiği bilgiye göre kendisine Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nden çıkarken 25 Aralık 1967'de “*Ülkücü Komandolar*” tarafından suikast yapıldı. Sıraç Bilgin ise Mehmet Demir'in Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) mensubu olduğu bilgisini vermektedir. Bu bilgi sonradan görülen bir mahkeme kararıyla da doğrulanmaktadır. Kararda Mehmet Demir'in takma adının “*Tayyar*” olduğu ve “*Malatya THKO/C başkanı*” olduğu belirtilmektedir. Bkz. **Cumhuriyet**, “*Nurhak'ta Bir Şafak Vakti*”, 29 Mayıs 1998, s.4; Halit Çelenk, **I. THKO Davası**, 68'liler Yayınları, 2008, s.444; Sıraç Bilgin'in verdiği bilgi için; <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017); Türkiye Cumhuriyeti Uyuşmazlık Mahkemesi, Karar No: 1982/160, Mahkeme kararı için Bkz. <http://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/Uploads/1982.141.pdf> (Erişim Tarihi: 19.06.2017)

⁶⁰⁶ <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶⁰⁷ 2 Temmuz 1942'de Mardin'de doğdu. İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu'nda eğitimine başladı. Çiftçilik yaptı. Siyasete DP'den girdi. XV. Dönem Mardin Milletvekili seçildi. Daha sonra bu partiden ayrılarak CHP'ye geçti. XVI. Dönem tekrar Mardin Milletvekili seçildi. 1990'da HEP kurucuları arasında yerini aldı. Daha sonra DTP'nin kurulmasıyla partinin genel başkanı oldu. XVIII, XIX, XXIII. Dönem milletvekili seçildi. 30 Mart 2014

“Kürt meselesine bu fiili girişle birlikte oradakilerin çoğunu geride bırakan bir kararlılıkla yürüyüşüne devam etmişti”. Komite Kürt meselesi ile ilgilenen belli başlı kişilere görüş de sordu. “Türk kesiminden” TİP dışındaki odakları, FKF’yi ve TMTF’yi konuşmacı olarak davet ettiler. TMTF Başkanı Sencer Güneşsoy ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyalist Fikir Kulübü Başkanı⁶⁰⁸ davete olumlu cevap verdi⁶⁰⁹.

Fakat mitinge engel çıkaranlar da vardı. Bu engelleme Sıraç Bilgin’e göre “hem içten ve hem dıştan” yapılıyordu. “Hem Türk Devleti, hem de bazı Kürt Aydınları bu mitingin ertelenmesi için sonsuz bir çaba içine girdiler”. Özellikle İstanbul’dan gelen bir grup aydın mitingin yapılmaması için diretti. Fakat başarılı olamadılar. Çünkü komite olumsuz yorumları dikkate almamaktaydı⁶¹⁰.

Miting için Turgay Budak ve amcazadesi Yümnü Budak⁶¹¹ Kızılay’da beyanname dağıttı. Fakat her ikisine de ceza hukukun 171. Maddesine muhalefetten haklarında dava açıldı⁶¹². Bu süreçte Turgay Budak’ın mitingde bir konuşma yaptığını da tespit etmekteyiz. Hakkında dava açılmış olmasına rağmen henüz tutuklanmamış olmasından ötürü mitingde konuşma yapabilecekti⁶¹³.

3- Ankara Doğu Mitingi Toplanıyor

Doğu Mitingleri’nin yedincisi 18 Kasım 1967’de saat 13.30’da Ankara Gürsel Meydanı’nda başladı⁶¹⁴. Mitingde şu dövizler açıldı: “Bakanlar yüzünüzü doğuya dönün; Silahla değil refahla tanışmak isteriz; Plan mı yalan mı? Savaşta Mehmetçik barışta dipçik; Beş yıllık plan mı beş bin yıllık plan mı; Tarih sizden hesap soracaktır”⁶¹⁵, “Petrol Doğu’da çıkar, Doğulu tezek yakar, Milletler Ay’da, Doğulu niye mağarada”⁶¹⁶.

Mitingde konuşanlar ise Sıraç Bilgin, Nevzat Has, Hacı Tahir Kızılkaya, Turgay Budak, Kemal Fevzi Bilgin, İdris Arıkan, Mahmut Esat Aslan, İbrahim Şahin, İskân

---

yerel seçimlerinde Mardin Büyükşehir Belediye Başkanı seçildi. Siyasi görüşlerini savunmaya devam etmektedir. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarih: 19.06.2017); <http://www.birgun.net/haber-detay/ahmet-turk-kimdir-136427.html> (Erişim Tarih: 19.06.2017)

⁶⁰⁸ İsmine ulaşamadı.

⁶⁰⁹<http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶¹⁰<http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶¹¹ Diyarbakır’ın Hazro beylerindendir. DDKO’nun kurucuları arasında yer almasının yanı sıra Ankara DDKO’nun ilk başkanı idi. 12 Mart 1971’den sonra tutuklanarak DDKO’dan yargılandı. Daha sonraki süreçte 1994’te Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) kurucuları arasında yerini aldı. 1995’de öldü. Bkz. M. Kotan, “Tarihin Karartılması Eylemi Üzerine Somut Bir Örnek: DDKO”, **BİR**, S. 6, (Zıvıstan-Kış-2007), s.41; Cumhuriyet, 23 Aralık 1967, s.5.

⁶¹² **Adalet** (Ankara), 19 Kasım 1967, s.7.

⁶¹³ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

⁶¹⁴ **Ulus**, 19 Kasım 1967, s.1; **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1; Mitingin Kurtuluş Meydanı’nda yapıldığı haberi için Bkz. **Adalet** (Ankara), 19 Kasım 1967, s.1.

⁶¹⁵ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

⁶¹⁶ **Ulus**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

Azizoğlu, Nezir Şemmikanlı⁶¹⁷, Fikri Arıkan⁶¹⁸, Mustafa Düşünekli idi⁶¹⁹. ABD Büyükelçisi⁶²⁰, Melik Fırat⁶²¹, YTP Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu da kendi arabalarından takip ettiler. Mitinge davet edilen Sencer Güneşsoyise kararından vazgeçti. Mitinge katılmadı. Sadece İbrahim Seven gelmişti. Diğer konuşmacıların tamamı “*Kürt ulusal konsepti*” yanlılarıydı⁶²².

Mitingde yüzden fazla sivil polis görevlendirildi. İçlerinden bazıları mitingle ilgili notlar almaktaydı. Ayrıca polis, mitinge katılanların fotoğraflarını çekti⁶²³. Doğulu gençlerden Fikri Arıkan, Doğu’da Kürtçülüğün mevcut olmadığını ve Kürtçe konuşan Türk vatandaşlarının bulunduğunu belirten bir konuşma yaptı. Bu tam bir ironi idi:

“*Doğu Mitingleri’nde bölücülük yapıldığı iddiaları doğru değildir. Doğu’nun sorunlarını, Batı’ya nazaran gelişmemesinin nedenlerini devletin resmi istatistiklerine dayanarak açıklamak hiçbir zaman bölücülük olamaz. Doğu’da Kürtçülük yoktur, yalnız Kürtçe konuşan Türk vatandaşları bulunmaktadır. Devletin Doğu’ya eğitim olanaklarını vermemiş olması ve radyonun eğitici yayınlar dışında müziğe yer vermemesi sonucunda Doğulu vatandaş Türkçe öğrenmek imkânlarından yoksundur*”⁶²⁴. Burada yaşanan sorunun kaynağı “*devlet*” olarak gösteriliyordu.

---

⁶¹⁷ CHP Gençlik Kolları’nda çalıştığı ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyal Demokrasi Derneği kurucularından biri olduğu söylenmektedir. Fakat kesin olan DDKO kurucuları arasında olduğudur. 12 Mart 1971’den sonra yargılanmıştır. Bkz. **Türkiye Siyasetinde Kürtler**, (Der. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar), İletişim Yayınları, 2012, s.136; G. Çal, **Kürt Siyasal Hareketinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları Deneyimi (1969 – 1971)**, s.171.

⁶¹⁸ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

⁶¹⁹ Z. Solan, “*Mitîngên Sala 1967an*”, **Çira**, S. 14, (Yaz 1998), s.71.

⁶²⁰ Sıraç Kekuyon isim vermiyor fakat o tarihlerde ABD Ankara Büyükelçisi Parker T. Hart idi. Bkz. Eric Pace, “*U.S. Diplomat And a Mideast Specialist, 87*”, **New York Times**, (27 October 1997); <http://www.nytimes.com/1997/10/27/world/parker-t-hart-us-diplomat-and-a-mideast-specialist-87.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2017)

⁶²¹ Abdülmelik Fırat 1927’de Erzurum’da doğdu. Babası Şeyh Şahabettin, Şeyh Said’in yeğeni aynı zamanda onun kızı Aşan Hanım ile evliydi. Ticaret ve çiftçilikle uğraştı. Diyarbakır Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nu bitirdi. 1957’de yedi yıl yaşını büyüterek XI. Dönem DP Erzurum milletvekili oldu. 27 Mayıs 1960’dan sonra tutuklandı. 1991’de partisi DYP’den XIX. Dönem Erzurum milletvekili seçildi. Ancak sonra hükümetin Kürt politikasıyla ters düşerek partiden ayrıldı. RP’den ihraç edilen Hasan Mezarıcı ile yeni bir parti kuruluşu için çalıştı ancak bundan bir sonuç alınamadı. HAK-PAR’ı kurdu. Bu partinin genel başkanı iken 2009’da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarih: 20.06.2017); <http://www.hakpar.org.tr/tr/abduelmelik-firat.html> (Erişim Tarih: 20.06.2017); Abdülmelik Fırat şeyhlik ve ağalık düzeninin temsilcilerinden birisi idi. Kürt meselesinin takipçilerinden. Siyasetçi olması sebebiyle bu konuda dönemin hükümetlerine de uyarılarda bulunmuştu. “*Abdülmelik Fırat, Demirel’le hareket etmekle suçlandığı günlerde AP iktidarına şu mevzuu anlatmakla meşguldü. Kürt gençlerine şiddet kullanmayın, onları terorize ediyorsunuz. Bu hareket ve yaklaşımlarınız onları CHP’ye bile itiyor... Bu arada AP iktidarı doğu mitingleri ile hareketlenen ve adım adım daha bilinçli bir şekilde haklarını savunan insanların çoğaldığı Doğu ve Güneydoğu’da devlet güçlerini yeterli bulmayarak Türkiye tarihinde bir ilke imza atmış ve özel birlikler kurmuştu*”. Bkz. Ferzende Kaya, **Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat’ın Yaşam Öyküsü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2003, s.201-206.

⁶²² <http://www.bilgin.nu/about3.php>(Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶²³ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

⁶²⁴ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

Mitingde Doğulu gençlerden Kemal Fevzi Bilgin de bir konuşma yaptı. Doğu'da yapılan mitinglerde çok sayıda polis ve jandarmanın bulundurulduğundan bahsetti. Ona göre bu mitinglerde bir kişiye üç polis⁶²⁵ düşüyordu. Konuşmacılardan biri de Turgay Budak'tı. Konuşmasında “*Kalkınma battıya fabrika doğuya hapishane yapmakla olmaz. Doğu ezilmiş ve uyutulmuştur*” ifadelerine yer verdi⁶²⁶.

Konuşmacılar üretim maddelerinin büyük çoğunluğunun Doğu'dan çıktığını buna karşılık Doğu halkının ulusal gelirden en az payı aldığını vurguladı. Büyük yatırımların Batı'ya kaydırıldığını, Doğu'ya yatırım istendiğinde de elektrik, su ve yol olmadığı için gerçekleştirilemediğini ileri sürenlerin varlığından bahsedildi. Yol, su, elektriğin neden şimdiye kadar sağlanamadığı ve bunun suçunun niçin Doğululara yüklendiği sorgulanıyordu. Ayrıca konuşmacılar mitinglerde bölücü amaç gütmediklerini ifade etme gereği duydular⁶²⁷.

Ancak mitingde Abdullah Öcalan'da⁶²⁸ vardı. Kendisi “*mitingin o sırada önemsiz gibi görünen bir iştirakçisi*” olarak değerlendirilebilirdi. Abdullah Öcalan, Sıraç Bilgin ile Şam'da yaptığı bir görüşmede; “*Ben Kürt sorunu konusunda ilk olarak bu mitingde etkilendim*” diyecekti. Sıraç Bilgin'e göre Abdullah Öcalan “*daha sonra dev adımlar atarak Kürt sorununu neredeyse bir dünya sorunu haline getirecekti*”⁶²⁹. Abdullah Öcalan'ın Kürt siyasi hareketinin geçmişine yönelik sonradan yaptığı değerlendirmeler de oldukça ilginçtir⁶³⁰.

⁶²⁵ Kemal Fevzi Bilgin'in polis hakkındaki bilgilendirmesi bu yönde iken Sıraç Bilgin, Ankara Mitingi'nde üç bin polisin görev yaptığını söylemektedir. Bkz. <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶²⁶ **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1967, s.1/7.

⁶²⁷ **Ulus**, 19 Kasım 1967, s.7.

⁶²⁸ 4 Nisan 1949'da Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesine bağlı Ömerli Köyü'nde doğdu. İlk ve ortaokulu Halfeti, liseyi Ankara'da okudu. Tapu Kadastro Lisesi'nden 1968'de mezun oldu. Aynı yıl kadastro memuru olarak Diyarbakır'a atandı. 1970'de tayini İstanbul'a çıktı. İstanbul DDKO'ya üye oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırdı. 1971 sonlarında kaydını naklen Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne aldırdı. Mahir Çayan grubunun öldürülmesini protesto etmek için basılan “*Şafak bildirilerini*” Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde dağıtmak ve boykota katılmaktan 7 Nisan 1972'de gözaltına alındı. Kendi ifadesiyle Mamak Askeri Cezaevi'nde yaklaşık yedi ay yattı. Halk içerisinde ve sol kamuoyunda ise “*APO'cu*”, kendi içlerinde ise “*Kürdistan Devrimcileri*” adını verdikleri grubu 1974'de kurdular. Daha sonra 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Ziyaret Köyü'nde yapılan ilk toplantılarında kendilerine PKK adını verdiler. Ancak duyulmaları AP Şanlıurfa Milletvekili Celal Bucak'a yapılan saldırı sonrasında bırakılan bildiri ile oldu. Sonraki süreçte örgüt, eylemlerine devam etti. Abdullah Öcalan ise Kenya'da 15 Şubat 1999'da Türk Özel Kuvvetlerine teslim edildi. 16 Şubat 1999'da Türkiye'ye getirildi. Yargılandı ve ilk önce idam cezasına çarptırıldı. Fakat daha sonra bu ceza AB Uyum Yasaları çerçevesinde uygulanmadı. 2017 itibarıyla halen İmralı'da hapis yatmaktadır. Bkz. Bayram Özçiçek, “*Abdullah Öcalan Kimdir*”, **Aydınlık**, 27 Aralık 2016; <https://www.aydinlik.com.tr/kose-yazilari/bayram-yurtcicek/2016-aralik/abdullah-ocalan-kimdir> (Erişim Tarihi: 19.06.2017)

⁶²⁹ <http://www.bilgin.nu/about3.php> (Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶³⁰ Abdullah Öcalan İmralı'ndaki savunmasında bunun bir kardeş kavgası olduğunu söylese de bu sorun bu kadar basit değildi. “*Sorun kardeşler arasındaki haksızlık veya ihmalkârlıktan ibaret olsaydı. Bunca kanlı kavgalar yaşanmazdı*”. Abdullah Öcalan'ın geçmişteki Kürt siyasi hareketini değerlendirirken şöyle bir sınıflama yaptığını tespit etmekteyiz: “*Milli ve siyasi nitelik taşımayan, ilkel milliyetçi, hilafetçi, feodal Kürtçülük, bölücü, dar ayrılıkçı, emperyalizmin işbirlikçileri gibi sıfatlarla adlandırılıyordu*”. Abdullah Öcalan 1960 sonrası Kürt hareketini de “*işbirlikçi olarak birçok yönden eleştirir... Tüm bunlarla Öcalan, Kuzey Kürdistan'da ulusal mücadeleyi kendisiyle (PKK) ile başlatıp onunla bitirmek istiyor. Ama Öcalan ve PKK daha siyaset sahnesinde yok iken kuzeyde ulusal özgürlük mücadelesi vardı. Kürt ulusal hareketi yine kitleleşti, yine Diyarbakır başta olmak üzere il ve ilçelerde belediye kazanıyordu, yarın Öcalan ve PKK olmasa da Kürt*

AP taraftarı “*Adalet*” gazetesi ise mitingin solcuların teşvikiyle düzenlendiğini yazıyordu. Mitingi üç yüz kişi takip etmişti⁶³¹. Bu yüzden “*fiyasko*” ile sonuçlandığı söyleniyordu. Gazeteye göre Doğu’nun durumu bahane edilerek ABD aleyhine konuşmalar yapılmıştı. Yine adı geçen gazeteye göre; konuşmacıların “*Biz Doğuluyuz Gardaş*” gibi deyimler kullanmaları, Doğu’yu Türkiye’den ayrı bir ülke gibi göstermek çabasına düştüklerinin göstergesiydi⁶³². Ankara Doğu Mitingi’nin düzenlendiği günlerde Türkiye zorlu süreçten geçmekteydi. Mitingin gerek düzenlenme, gerekse toplanmasında ismi geçenler verdikleri mesajlarla Kürt siyasal hareketi için yeni bir dönemin başlamasına sebebiyet verecekti. Mitinge katılım az olmasına rağmen söylemi etkili olmuştu. Abdullah Öcalan’ın da yıllar sonra ifade ettikleri bunun göstergesiydi. Her ne kadar Kürt siyasal hareketini kendince safhalara ayırıp, PKK’yı merkeze alma çabası gösteriyorsa da siyasal kimliğinin oluşmasında Ankara Doğu Mitingi’nin katkısı yadsınamazdı.

Halkı’nın mücadelesi, farklı koşullarda farklı hedeflere devam edecektir”. Bkz. S. Çiftiyürek, “*Öcalan Neyi ve Kimi Savundu*”, **Kürt Solu**, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.101-111.

⁶³¹ Aynı bilgiyi Sıraç Bilgin’de vermektedir. Ona göre mitingi engellemek isteyenler bu sayıyı üç yüze indirmeyi başarmışlardı. Bkz. <http://www.bilgin.nu/about3.php>(Erişim Tarihi: 01.06.2017)

⁶³²**Adalet** (Ankara), 19 Kasım 1967, s.1/7.

II. BÖLÜM

TİP'İN DOĞU GEZİSİ SÜRECİNDE VE SONRASINDA BÖLGEDEKİ SİYASİ FAALİYETLER (16 EKİM 1967-25 ŞUBAT 1968)

A- TİP'İN DOĞU GEZİSİNE ÇIKMASI VE GEZİ PROGRAMI

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın önerisiyle Doğu'ya bir gezi planlandı. Nerelere gidileceği konusunda ön çalışma yapıldı. Belirlenen program yol güzergâhındaki parti il ve ilçe teşkilatlarına gönderildi. Mehmet Ali Aybar geziye başkanlık edecekti. Ayrıca Merkez Yürütme Kurulu üyesi ve Urfa Milletvekili Behice Boran, Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci, Kars Milletvekili Adil Kurtel ve diğer bazı parti yöneticileri de eşlik edecekti⁶³³. 16 Ekim 1967'de Diyarbakır, 17 Ekim 1967'de Silvan, Kozluk ve Siirt'i, 18 Ekim 1967'de Tatvan, Gevaş ve Van, 19 Ekim 1967'de Başkale ve Hakkâri, 21 Ekim 1967'de Erciş ve Ağrı, 23 Ekim 1967'de Iğdır ve Kars, 25 Ekim 1967'de Arpaçay, Çıldır, Ardahan ve Göle, 26 Ekim 1967'de Selim ve Sarıkamış, 27 Ekim 1967'de ise Erzurum'un ziyareti planlanmıştı⁶³⁴.

TİP'liler, gezinin başlangıcı olan 16 Ekim 1967'den üç hafta önce Adil Kurtel'i bölgeye göndermişti. Örneğin Ardahan'a da giden Adil Kurtel, burada yaptığı incelemelerden sonra TİP heyetinin Ardahan'a geleceği haberini vermiş ve parti örgütünün de yapılacak toplantı için şimdiden hazırlık yapmasını sağlamıştı⁶³⁵. TİP gezisi hakkında kamuoyu bilgilendirildikten sonra konu basında tartışılmaya başlanmıştı. Özellikle TİP'e muhalif olan kesimler gezi öncesi ve sonrasında yapılan işlerden rahatsız olacak ve bunları art niyetli girişimler olarak değerlendireceklerdi. Örneğin Mehmet Ali Aybar yola çıkarken parti teşkilatlarına bilgilendirmede bulundu ve “*gerekli tedbirlerin*” alınmasını istedi. Bu durum AP yanlısı basında “*tamim yollanması*” olarak sunuldu. “*Tedbir alınması*” isteğini ise örtülü bir mesaj olarak yorumlayıp “*Doğu'nun karışması*” olarak değerlendirdiler⁶³⁶.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ile beraberindeki heyet, 16 Ekim 1967'de Doğu gezisine çıktı⁶³⁷. Önceden yapılan gezi programından bazı sapmalarda yaşandı. Ancak ileride de ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere gidilen şehirler ve tarihleri şöyleydi:Yola çıktıkları aynı gün Diyarbakır'a ulaştılar.

⁶³³ T. Z. Ekinci, *Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler*, s.71.

⁶³⁴ *Ant*, S. 42, (17 Ekim 1967), s.6.

⁶³⁵ *23 Şubat*, 29 Eylül 1967, s.1.

⁶³⁶ *Adalet* (Ankara), 17 Ekim 1967, s.5.

⁶³⁷ N. Sargın, *TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler*, II, s.1209.

Bir gün sonra 17 Ekim 1967'de Siirt⁶³⁸, 20 Ekim 1967'de Van⁶³⁹, 22 Ekim 1967'de Ağrı'da Doğu Mitingine⁶⁴⁰ katıldılar. 23 Ekim 1967'de Iğdır'a⁶⁴¹, 24 Ekim 1967'de Kars'a⁶⁴² ve 25 Ekim 1967'de Ardahan'a⁶⁴³ vardılar. Buralarda düzenlenen etkinliklere katıldılar. Doğu illerini kapsayan bu on günlük gezide; Tatvan, Başkale, Erciş, Patnos, Posof, Sarıkamış ilçelerine de uğranıldı. Buralarda da halkla temas edildi⁶⁴⁴. Diyarbakır, Siirt ve Van'da kapalı salon toplantıları; Hakkâri, Iğdır, Kars, Ardahan, Posof'ta açık hava mitingleri; Başkale, Erciş, Patnos, Sarıkamış ve Tatvan'da da kahve sohbetleri yapıldı⁶⁴⁵.

Bu gezi tamamen TİP tarafından tertip edildi. Düzenlenen mitinglerin gerek hazırlık ve gerekse toplantı gününde hiçbir sorun yaşanmadı. Bilindiği üzere bundan öncekilerde ikilikler çıkmakta ve çatışmalar yaşanmaktaydı. TİP mitinglerinde bu durum söz konusu olmayacaktı. Bunun da sebebi miting sorumluluğunun tek bir partide olmasıydı. Mitinglere T-KDP'nin hiçbir katkısı yoktu⁶⁴⁶. Ağrı'da ise ilk defa bir partinin genel başkanı Doğu Mitingleri kapsamında kürsüden halka seslendi. Bu kişi Mehmet Ali Aybar idi. Anlaşılacağı üzere TİP'in düzenledikleri ile Birinci Bölümdeki mitingler arasında bazı genel farklılıklar bulunmaktaydı.

Doğu Mitingleri'nin kazanımları, Mehmet Ali Aybar başkanlığındaki Doğu gezisi ile perçinlenecekti⁶⁴⁷. Mehmet Ali Aybar, Doğu Mitingleri kapsamındaki kazanımları partililerine 1 Ocak 1968'de yayınladığı mesaj ile açıklayacaktı: “*Sosyalizm, geçen yıl köylere biraz daha girdi. Köy kahvelerinde tartışılan bir konu haline geldi. Son yaptığımız Doğu Gezisinde, uğradığımız hemen her köyde, İşçi Partililere, yani sosyalistlere rastladık. Bu son derece önemli bir gelişmedir*”⁶⁴⁸. Mehmet Ali Aybar yapılan mitinglerin sosyalist bilincin yerleşmesi açısından faydalı olduğunu, emek ve hak kavramlarının artık yöre insanının zihninde farklı anlamlar içerdiğini belirtmekteydi.

---

⁶³⁸ **Memleket** (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1; **Siirt Sesi**, 17 Ekim 1967, s.1; **Adalet** (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1; **Siirt**, 19 Ekim 1967, s.1.

⁶³⁹ **Van Sesi**, 21 Ekim 1967, s.1; **Van Postası**, 21 Ekim 1967, s.1.

⁶⁴⁰ **Mesuliyet** (Ağrı), 23 Ekim 1967, s.1/4.

⁶⁴¹ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9.

⁶⁴² **Kars**, 25 Ekim 1967, s.1; **Ekinci** (Kars), 25 Ekim 1967, s.1.

⁶⁴³ TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Ardahan konuşmasının tam metni için Bkz. **23 Şubat**, 30 Ekim 1967'den 22 Aralık 1967'ye kadar, s.1/2.

⁶⁴⁴ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9.

⁶⁴⁵ T. Z. Ekinci, **Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler**, s.72.

⁶⁴⁶ **Tarık Ziya Ekinci** ile 12.07.2016'da yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁶⁴⁷ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.514.

⁶⁴⁸ **TİP Haberleri**, S. 4, (1 Ocak 1968), s.1.

B- TİP'İN SİİRT TOPLANTISI (17 EKİM 1967)

1- TİP Heyeti Siirt'e Gelmeden Önce Yaşanılan Gelişmeler

Doğu'nun geri kalmışlığı bir vaka idi. Buna rağmen yüzyılların ihmaline karşı yine de Cumhuriyet Dönemi'nde hükümetler yaşanılan tüm olumsuzluklara rağmen bölgeyi sosyal ve ekonomik açıdan geliştirmek için çaba gösterdi. Ancak yine de yaşam seviyesi olarak oldukça düşük idi. Bu durum da siyasal kurumların çözüm önerilerine yansıyor. O günlerde gerek hükümet ve gerekse diğer siyasi partiler konuyu daha çok ekonomik bir mesele olarak tanımlamaktaydı. Sorunun sosyal boyutuna da değinilmekteydi. Miting ve toplantılardan da anlaşılacağı üzere siyaset buralarda daha farklı bir görünüm arz ediyordu: Ekonomi önemsenmekle beraber kimlik konusunu da gündeme getirilmekteydi. Geri kalmışlık, yatırım yoksunluğu, bölgesel eşitsizlik ve Kürtçenin kullanımı temel sorunlar olarak ortaya konuluyordu. TİP'e göre sosyalist bir iktidar kurulursa bu mesele çözülebilirdi.

Siirt geri kalmış bir il idi. Bu durum Doğu Mitingleri'nin de etkisi ile basında dile getirilmeye başlandı. Çetin Çetingil takma ismi ile yazılar kaleme alan Ahmet Arıttürk⁶⁴⁹ tarafından yazılan bir mektup, 14 Eylül 1967'de "Uğur" gazetesinde yayınlandı. Kendisi askerdeyken bu mektubu yazmıştı. Askeri eğitim esnasında verilen molada tüfek dipçliğini kendisine dayanak yaparak mektubu yazdığından bahsetmekteydi. Kendi ifadesi ile mektuptan barut kokusu alınması mümkündü ve "sayın büyükler" bu yüzden kusura bakmamalıydı. Zira tüfek dipçigi üzerine konup yazılan mektup elbette ki barut kokacaktı. Mektubun teması Siirt'in mevcut durumu idi. Milletvekilleri "Siirt'in dertleriyle dertlenmek zahmetine" halen daha katlanamıyorlar mı? Diye bir soru soruyordu. Cevabını da şöyle veriyordu: "Muhakkak ki öyledir". Ona göre "bir asırdır Siirt'i ihmal edenler bir ayda mı kalkındıracaktı"⁶⁵⁰.

Bugünlerde TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci Siirt İl Teşkilatı'nı ziyaret etti. Kendisi Kozluk ve Sason'da bütün üreticileriyle görüşmüş ve köylünün tefecilerin elinden kurtarılması gerektiğini söylemişti⁶⁵¹. Bu inceleme gezisi Mehmet Ali Aybar'ın Siirt'e

---

⁶⁴⁹ 26 Ağustos 1967'de Siirt'te doğdu. 1960'dan sonra "Siirt" gazetesinde çalışmaya başladı. Ayrıca "Uğur", "Demokrat Siirt", "Siirt'te Hürriyet" gazetelerinde gerçek adı Ahmet Arıttürk yanında "Çetin Çetingil", "Hacı Hacıoğlu", "Genç Abid", "Abid", "Taşçı" gibi takma adlarla yazılar yazdı. "Mila Milli Haber Ajansı", "Ak Ajans", "Tercüman", "Milli Gazete", "Yurt Haber Ajansı" gibi medya kuruluşlarının Siirt muhabirliğini yaptı. Halen "Siirt" gazetesinde yazılar yazmaktadır. Bkz. <http://www.siirtgazetesi.com.tr/yazi/4367/yarin-benim-dogum-gunum> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

⁶⁵⁰ "Siirt'e Mektup", Çetin Çetingil, Uğur (Siirt), (14 Eylül 1967), s.1.

⁶⁵¹ Mücadele (Siirt), 21 Eylül 1967, s.1; Gazete 21 Eylül tarihli nüshasında Tarık Ziya Ekinci'nin bir haftadır süren temaslarına değinmektedir. Bu yüzden Tarık Ziya Ekinci'nin 14 Eylül 1967'de Siirt'e gelmiş olması muhtemeldir.

yapacağı ziyaretle birlikte düşünüldüğünde oldukça anlamlı idi. Anlaşılan TİP Heyeti gezi için önceden hazırlık yapıyordu.

Bir de CHP'nin durumu söz konusu idi. İlgili kısımda ifade edildiği üzere CHP Genel Merkezi Eylül 1967'de yayınladığı bir bildiri ile Ekim'de Bülent Ecevit'in yirmi beş gün sürecek bir geziye çıkacağını duyurmuştu. Siirt'e de geleceği ifade edilmekteydi. Bunun üzerine Siirt basını konuyu gündemine aldı. Yapılan değerlendirmede Bülent Ecevit'in "*CHP'nin yıllardır ihmal ettiği bir şehirde nasıl karşılanacağı*" sorgulanmaktaydı. Ayrıca kendisinin "*millete hangi vaatlerle ümit vereceği de*" merak ediliyordu. Hatta CHP'nin Siirt'e gelmesi TİP'in burada gittikçe güçlenmesinden duyulan rahatsızlığa da bağlanmaktaydı. Bunun yanı sıra GP'nin kurulmasıyla bazı bölgelerde teşkilat dahi kuramayan CHP'nin kendi örgütüne bir "*kuvvet şiringası vurmak*" istediği de yapılan yorumlar arasındaydı⁶⁵². Fakat Bülent Ecevit Siirt'i ziyaret etmeyecekti. 15-16 Ekim tarihlerinde sadece Siirt'in de içinde bulunduğu Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Hakkâri, Mardin ve Urfa illerinin katılımıyla Diyarbakır'da bir bölge toplantısı yapmayı planlanmıştı⁶⁵³.

Siirt'te AP'nin durumu da bu günlerde oldukça hareketliydi. Altı ayda bir düzenlenen İl Divan Toplantısı'nın zamanı gelmişti. 14 Ekim 1967 Cumartesi günü saat 17'de AP Siirt İl Divanı toplandı. AP İl İdare Kurulu, bütün ilçe başkanları, AP'li senatör ve milletvekilleri, Sadık Perinçek⁶⁵⁴, Meclis Grup Başkanvekili Aydın Yalçın⁶⁵⁵, Genel Kurul üyelerinden

---

⁶⁵² **Mücadele** (Siirt), 30 Eylül 1967, s.1.

⁶⁵³ **Ulus**, 7 Eylül 1967, s.1/7.

⁶⁵⁴ Sadık Perinçek 1915'de Erzincan'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Hâkim yardımcılığı, hâkimlik, savcılık yaptı. Siyasete DP safından girdi. X. Dönem DP Erzincan Milletvekili seçildi. Daha sonra YTP'ye geçti. XII. Dönem Erzincan Milletvekili seçildi. YTP'den de AP'ye geçti ve XIII. ve XIV. dönemlerde yine Erzincan Milletvekili seçildi. 2000'de öldü. Doğu Perinçek'in babasıdır. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 08.06.2017); <http://www.haber7.com/siyaset/haber/307968-perincek-kimdir-kimin-adamidir> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

⁶⁵⁵ 1920'de Isparta'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni (SBF) bitirdi. Burada asistan olarak çalışmaya başladı. Sonraki süreçte profesörlüğe kadar yükseldi. Columbia Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. "*Forum*" dergisini kurdu ve burada yazılar yazdı. Amerikan İktisadi Yardım Misyonu İktisat Müşaviri, MBK Sosyal ve İktisadi İşler Başkanlığı'nda bulundu. Siyasete kurucuları arasında yer aldığı HP'den girdi. Daha sonra AP'ye geçerek XIII. Dönemde İstanbul, XIV. Dönemde Ankara Milletvekili seçildi. Fakat Süleyman Demirel ile anlaşamadı. Partiden ihraç edildi. Bir süre akademisyenlik mesleğine devam etti. 1979'da "*Yeni Forum*" adlı dergiyi çıkarmaya başladı. 12 Eylül 1980'den sonra parti kurmaya çalıştıysa da başarılı olmadı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 08.06.2017); <http://www.ansiklopedi.biz/biyografi/aydin-yalcin-kimdir> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

Ahmet İhsan Kırımlı⁶⁵⁶ hazır bulundu⁶⁵⁷. Siirt Milletvekili Hüseyin Hüsnü Oran⁶⁵⁸ yaptığı konuşmada; “Bir müddetten beri Doğu’da yapılmakta olan ve muhalefet partileri tarafından istismar edilmek istenen mitinglerde yer yer cereyan eden bölücü ve ayırıcı tahrikler hiçbir zaman muvaffak olamayacaktır. Doğu halkı kötü cereyanlardan nefret eder, kendilerini bundan tenzih ederiz. İktidar partisi ve hükümeti daima milli birlik ve beraberliğin takipçisi olmakta devam edecektir” dedi⁶⁵⁹. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın, ülkede yapılacak olan yatırımları gösterdiği ve uygulamasının hükümetin yetkisinde olduğunu söyledi. Bundan dolayı hükümetin nereye isterse oraya yatırım yapabileceği, tesis kurabileceği belirtildi. Hüseyin Hüsnü Oran, Doğu mitinglerini “susturabilmek için” Doğu ve Güneydoğu’da kurulacak olan tesislerin Başbakan tarafından halka duyurulmasını önerdi⁶⁶⁰.

Meclis Grup Başkan Vekili Aydın Yalçın ise hükümetin Doğu’yu ihmal etmediğini belirtti. Aksine bu geri kalmış olan yurt parçasının kalkınması için büyük çabalar gösterdiğini vurguladı. Üç yıl içinde Batı’da yapılacak tesisler bir öncekine oranla %10 iken, Doğu’da bu oranın %23 olduğunu söyledi. Doğu’nun bütün illerinin Batı seviyesine çıkarılması için gerekli planların hazırlandığını ve bunların uygulamaya başlandığını dile getirdi. Söz alan Sadık Perinçek’te Doğu’nun geri kalmışlığına değindi. Bunun sorumlusunun kendi partileri olmadığını belirtti. CHP’nin yirmi yedi yıllık iktidarı dönemini suçladı. Ona göre CHP’nin ihmal ettiği Doğu’yu ancak AP kalkındırabilirdi⁶⁶¹. Aydın Yalçın da “Doğu ve Güneydoğu yatırım miktarı diğer bölgelerin üstündedir” açıklamasında bulundu. Yapılan diğer konuşmalarda ise AP’nin bölgeye daha çok yatırım yaptığı kabul ediliyor fakat Siirt için bir çimento fabrikasının kurulması isteniyordu. Hatta fabrikanın yeri bile işaret ediliyordu. Ayrıca bunun Hükümet programına alınması da teklif ediliyordu⁶⁶².

---

⁶⁵⁶ 1920’de Balıkesir’de doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi. Uzmanlığını Londra Whipps Cross Hospital’de Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları dalında yaptı. Meslek hayatına ABD’de devam etti. Türkiye’de Üniversite Talebe Birliği, Tıp Talebe Cemiyeti, Balıkesir Yüksek Tahsil Talebe Kurumu, Balıkesir Talebe Yurdu, Karesi Spor Kulübü, Balıkesir-Çanakkale Tabipler Odası başkanlığı yaptı. Londra Türk Talebe Federasyonu’nda delege olarak bulundu. İngiltere Türk Talebe Birliği Yönetim Kurulu üyesi, Amerika Türk Talebe Birliği Kuruculuğu ve Başkanlığı, ABD Kırım Türkleri Derneği Fahri Başkanlığı, Türkiye Aile Planlaması Derneği Genel Başkanlığı, Türk Atlantik Antlaşması Derneği kuruculuğu ve Yönetim Kurulu Üyesi yaptı. ABD’de bulunduğu sıralarda Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi ile alakalı çeşitli konferanslar verdi. Siyasi hayata AP safından girdi. XII. XIII. XIV. XV. Dönem Balıkesir Milletvekili seçildi. 36. Hükümet’te Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak görev aldı. 2001’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

⁶⁵⁷ **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁵⁸ 1927’de Siirt’te doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Meslek hayatı sürecinde hâkimlik ve serbest avukatlık yaptı. Siyasete AP safından girdi. XIII. Dönem Siirt Milletvekilliği seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

⁶⁵⁹ **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁶⁰ **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁶¹ **Adalet** (Ankara), 16 Ekim 1967, s. 1; **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁶² **Şehir** (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1.

Anlaşılabacağı üzere TİP heyeti Siirt'e gelmeden önce gündem oldukça yoğundu. Bülent Ecevit'in ziyaretinden bahsedilmiş ama bu gerçekleşmemişti. AP ise Siirt'te geniş kapsamlı bir toplantı gerçekleştirmişti.

2- TİP'in Siirt'te Mehmet Ali Aybar Olmadan Gerçekleştirdiği Kapalı Salon Toplantısı (17 Ekim 1967) ve Yapılan Eleştiriler

17 Ekim 1967 Salı günü TİP Siirt İl Başkanı Sait Sabuncu⁶⁶³ iki adet bildiri yayınlattı. Birincisinde; TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Merkez Yürütme Kurulu Üyeleri Urfa Milletvekili Behice Boran ve Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci'den oluşan heyetin 17 Ekim itibarıyla Siirt'e geleceği haber veriliyordu. Heyet mensuplarının aynı gün akşamı Marmara Sineması'nda saat 18.30'da düzenlenecek kapalı salon toplantısında yurt ve dünya sorunları ile bu sorunların çözüm yolları hakkında konuşma yapacakları ifade ediliyordu. Bir numaralı bildiri bu konuşmaları dinlemek üzere halkı davet için yayınlanmıştı. İkincisi ise "*ilgili makamların nazari dikkatine*" başlığı altında bir uyarı niteliğini taşıyordu. TİP heyetine Siirt'teyken bazı saldırıların olabileceği yönünde söylentilerin dolaştığı belirtiliyordu. Bunlara karşı ilgili makamların gerekli tedbirleri alacaklarına inanç ve güvenlerinin olduğu vurgulanıyordu. "*Uysal halkın nahoş olayları yaratacağına değil önleyeceğine*" inanıyorlardı. Bu bildiride "*dışarıdan getirildiği söylenen*" bazı kimselerden bahsediliyordu. Bunlar uygunsuz bir harekete girişir de gerekli emniyet tedbirleri alınmazsa sorumluluk TİP'lilere ait değildi⁶⁶⁴.

Bu yazıların okunduğu gün TİP Heyeti çoktan Siirt yoluna çıkmıştı. Hatta Siirt'in Başkan İlçesi'nden geçerlerken Veysel Karani Türbesi'ne ziyarette bile bulunmuşlardı. Heyet adına M. Ziyaettin Sonceley⁶⁶⁵ tarafından Almanya'dan getirilen bir Kur'an-ı Kerim türbeye hediye edilmişti⁶⁶⁶.

Fakat TİP'liler Siirt'e eksik gelmişlerdi. Geleceği ilanla duyurulan TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve Çetin Altan heyette yoktu. Yapılan açıklamada önemli bir mazeret yüzünden gelemediler denilecekti. Güvenlik gerekçesi ile gelmemiş olmaları da büyük

---

⁶⁶³ 1967'de TİP Siirt İl Başkanı olan Sait Sabuncu, "*Çetin Çetingil*" imzalı mektubu yazan Ahmet Arıtürk'ün akrabası idi. Daha sonraki süreçte de Siirt il Başkanlığı görevini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Bkz. <http://www.siirttehurriyet.com/Ahmet-Aritürk/1326/14-Mart-Tıp-Bayramını-Kutlarken.html> (Erişim Tarihi: 08.06.2017); <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1969/9/25/5.xhtml> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

⁶⁶⁴ **Siirt Sesi**, 17 Ekim 1967, s.1; Bir numaralı bildiri imzasız bir şekilde yine gazetelerde yayınlandı. Bkz. **Memleket** (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁶⁵ Kendisinin 31 Ağustos 1969'da yapılacak olan milletvekili ön seçimlerinde TİP'ten aday gösterildiği tespit olunmuştur. Bkz. **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1969, s.5.

⁶⁶⁶ **Uğur** (Siirt), 19 Ekim 1967, s.4.

olasılıktı. Katılımcılar Marmara Sineması'ndaki konuşmaları esnasında yakında Çetin Altan'la beraber Siirt'e yeniden geleceklerini de sözlerine ekleyeceklerdi⁶⁶⁷.

Marmara Sineması'ndaki toplantıda konuşanlar arasında Behice Boran da vardı: “Memleketimizde altı yüz bin kişi ancak refah ve huzur içindedir. Diğer vatandaşla, dar gelirlili, işsiz vatandaşlardır. Çok azınlıkta ki bu zenginler vergi vermekten kaçınırken bu vergi fakir vatandaşlardan alınıyor. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarına gelince bölgeler arasındaki dengeyi sağlamaktan çok uzaktır. Bugün Doğu ihmal edilmiştir denildiği vakit buna bölücülük diyorlar, neden bölücülük olsun. Bugün Doğulu vatandaşlar, ihmal neticesi değil midir ki mayın tarlalarından geçmek mecburiyetinde kalıyor. Dış meselelerimize gelince bugün ki tutumla her an memleketimiz bir üçüncü dünya savaşı eşiğindedir. Hâlbuki bizim kalkınmaya ihtiyacımız vardır. Bütün bu durumlardan kurtulmamız kendinizden milletvekili seçmek ile mümkündür” dedi⁶⁶⁸. Behice Boran'ın “kendinizden milletvekili seçin” cümlesi ile temsilcilerin halkın içinden seçilmesini işaret ediyordu. Bu bölgede milletvekillerinin çoğunlukla toprak ağalarından ve aşiret reislerinden seçilmesini böylelikle eleştiriyordu.

TİP'in Siirt toplantısı son bulduktan sonra hemen eleştiriler başladı. TİP'lilerin Siirt'e gelirken gerçekleştirdikleri türbe ziyareti eleştiriliyordu. Siirt'te yayınlanan “Adalet” gazetesinin 21 Ekim 1967'deki nüshasında yazılanlara göre; bunda hayretle karşılanacak bir şey de yoktu. Çünkü TİP'lilere Kur'an-ı Kerim lazım olmazdı, hem zaten okumasını bilmezlerdi. Asıl marifet koltukları altında gizledikleri haçı, Moskova'nın herhangi bir kilisesine hediye etmeleri idi⁶⁶⁹. Bunlar çok sert eleştirilerdi.

Yayınlanan bildiriler için de “TİP'in kendini meşhur etme” çabalarından biri yorumu yapılıyordu. Daha sonra TİP İl Başkanı'nın emniyet önlemlerinin artırılmasına yönelik uyarısı hedef alınmıyordu. Mitingin Siirt'te sabote edilmediği, böyle bir şeye de asla izin verilmediği ifade edildi. Aksi halde “TİP'in meşhur edilmesi gibi” bir sorumsuzluğun yükü altına girilecekti⁶⁷⁰.

Şu bir gerçektir ki, Siirt'te TİP güçlenmeye başlamıştı. “Adalet” gazetesine göre solcu olduğunu iddia eden CHP, TİP'e daha fazla eğilimli idi. Doğu ve Güneydoğu da yapılan mitingler, kalkınma talebini ön plana çıkarıyordu. Yine gazeteye göre bu asıl amacı gizlemek içindi. CHP ve TİP Milletvekilleri ile senatörlerinin miting konuşmaları kendi partilerinin propagandasından başka bir anlam taşıymıyordu. Ayrıca bu mitinglere katılan AP'li

⁶⁶⁷Siirt, 19 Ekim 1967, s.1; Uğur (Siirt), 19 Ekim 1967, s.4.

⁶⁶⁸Siirt, 19 Ekim 1967, s.1.

⁶⁶⁹Adalet (Siirt), 21 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁰Adalet (Siirt), 19 Ekim 1967, s.1.

milletvekilleri de var ise onlar da konuşmaktan ziyade dinlemek ve bu partilerin amaç ve fikirlerini anlamak için katılmış olabilirlerdi⁶⁷¹. “*Adalet*” gazetesindeki bu yorumlar dönemin iktidarının bakış açısını yansıtmaya açısından dikkate değerdi.

C- AP’NİN DOĞU GEZİSİ (20 EKİM 1967)

AP Genel Başkan Vekili Talat Asal, Doğu Mitingleri’nde gündeme gelen konulara cevap verebilmek için bir gezi düzenledi. Kendisinden başka Senatör Arif Yurtsever, Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri, Artvin Milletvekili Osman Avcı, Elazığ Milletvekili Kevni Nedimoğlu⁶⁷², Bitlis Milletvekili Cevdet Geboloğlu, AP Gençlik Kolu Başkanı Haluk Sevel, Gençlik Kolu Genel Merkez Üyelerinden Yalçın Akçadağ, Cenk Korey, AP Genel Merkezi Basın Şefi Muzaffer Yılbar da eşlik edecekti⁶⁷³.

Talat Asal gezisini 20 Ekim 1967’de Diyarbakır’dan başlattı⁶⁷⁴. Diyarbakır Yenişehir Sineması’nda yaptığı konuşmada AP’nin Doğu gezisinin amaçlarını belirtti⁶⁷⁵. O, Silvan Mitingi de dâhil olmak üzere Doğu Mitingleri’nin başladığı yer olan Diyarbakır’da yaptığı konuşmada şu konulara değindi:

*“Aranıza gerçekleri vakıalarla, rakamlarla anlatmaya geldik. Aranıza müfterileri, yalan söyleyenleri, milleti, memleketi bölmek isteyenleri, kendilerini kızıl rüzgârların esintisine kaptırmış madrabazları teşhire geldik. Aranıza kandırılmanın mümkün olmadığını, yerinde söylemeye ve size olan güvenimizi ve gönülden bağlılığımızı tekrar ifadeye geldik”*⁶⁷⁶.

Anlaşılabileceği üzere iktidar partisi AP, Doğu Mitingleri’nde kullanılan söyleme karşı önlem amaçlı mitingler düzenliyordu. Yapılan eleştirilere karşı halkla doğrudan temas kurarak Doğu Mitingleri’nin halk üzerindeki etkisini azaltmaya çalışıyordu.

Diyarbakır gezisi tamamlandıktan sonra Talat Asal ve beraberindekiler; 21 Ekim’de Urfa⁶⁷⁷, 22 Ekim’de Mardin⁶⁷⁸, 23 Ekim’de Batman⁶⁷⁹, 24 Ekim’de Siirt⁶⁸⁰, 25 Ekim’de

⁶⁷¹ *Adalet* (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷² 1915’de Elazığ’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest avukatlık yanı sıra savcı ve hâkimlik de yaptı. Yargıtay üyeliğinde bulundu. Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı görevini üstlendi. Siyasete AP’den girdi. XIII. Dönem Elazığ, XIV. Dönem de ise yine aynı partiden Zonguldak Milletvekili seçildi. 1973’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁶⁷³ *Yeni İstanbul*, 20 Ekim 1967, s.1/7.

⁶⁷⁴ *Havadis* (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁵ *Son Baskı* (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁶ *Havadis* (Ankara), 21 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁷ *Urfa’nın Sesi*, 23 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁸ *Işık* (Mardin), 23 Ekim 1967, s.1.

⁶⁷⁹ *Batman Sesi*, 24 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸⁰ *Siirt*, 25 Ekim 1967, s.1; *Adalet* (Siirt), 25-26 Ekim 1967, s.1; *Uğur* (Siirt), 26 Ekim 1967, s.1.

Bitlis⁶⁸¹, 26 Ekim’de Muş⁶⁸², 27 Ekim’de Bingöl⁶⁸³, 28 Ekim’de Tunceli⁶⁸⁴, 29 Ekim’de de Malatya’da bulundu⁶⁸⁵. Meclis’in açılmasından önce Ankara’ya döndüler. Böylece doğu gezileri içinde en kısa zamanda AP’nin gezisi sona erdi. 20 Ekim’de Diyarbakır’dan başlayan gezi, 29 Ekim’de Malatya’da sona erdi⁶⁸⁶.

Bu gezide AP adına Doğu Mitingleri’ne cevap veren Talat Asal ve ekibi, aslında sıkıştırılmış bir programla etkinliklerini tamamladılar. Yapılan gezi beklentileri tam olarak karşılayabildi mi? sorusunun cevabını zaman gösterecekti. Bu gezilerde yapılan konuşmalarda ise gündem hiç değişmeyecekti. İleride de ifade edileceği üzere; İkinci Beş Yıllık Plan, Doğu’ya yapılan yatırımlar, CHP’ye yönelik eleştiriler, bölücülük karşıtlığı, birlik beraberlik mesajları idi.

D- AP HEYETİ SİİRT’TE (24 EKİM 1967)

1- Heyet’in Siirt’e Varmasından Önce Yapılan Hazırlıklar

TİP’in Siirt Toplantısı gerçekleşmeden önce kamuoyu AP’nin yapacağı toplantı hakkında bilgilendirilmeye başlanmıştı. AP’nin TİP’in Marmara Sineması’ndaki toplantısından bir hafta sonra 24 Ekim 1967’de bir salon toplantısı düzenleyeceği belirtiliyordu⁶⁸⁷. TİP Heyeti Siirt’e vardığında AP’liler de kendi toplantıları için hazırlık yapıyordu. 17 Ekim’de Siirt’te yayınlanan “*Adalet*” gazetesi Doğu Mitingleri kapsamında CHP ve TİP üyelerinin yaptığı konuşmaları şöyle değerlendiriyordu: “*Doğu ve Güneydoğu kalkınması perdesi altında yapılan mitingler bize CHP ve TİP mebuslarının ve senatörlerinin mitinglerde konuşmalarını seyrettirirken, bu hatiplerin aynı zamanda kendi partileri uğruna yaptıkları propagandalar gözlerimizden kaçmamaktadır*”⁶⁸⁸.

AP’nin bir salon toplantısı yapma kararında 14 Ekim’de düzenlenen AP İl Divanı’nda etkili olmuştu⁶⁸⁹. Yine “*Siirt*” gazetesinde şu yoruma yer verilmişti: “*İnşallah yapılacağı söylenen miting Doğu’nun haklı feryatlarına karşı değil istismar edenlere karşı olur*” deniliyordu⁶⁹⁰. Fakat AP’nin toplantıyı hangi salonda yapacağı hakkında bir açıklamada

⁶⁸¹ **Son Havadis**, 26 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸² **Şark Telgraf** (Muş), 27 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸³ **İkbal** (Bingöl), 28 Ekim 1967, s.1

⁶⁸⁴ **Tunceli Sesi**, 30 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸⁵ **Gayret** (Malatya), 31 Ekim 1967, s.1; **Sebat** (Malatya), 1 Kasım 1967, s.1.

⁶⁸⁶ Bu gezide söylenenleri kronolojik olarak takip etmek için; **Son Havadis**, 21 Ekim 1967, 28 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸⁷ **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸⁸ **Adalet** (Siirt), 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁸⁹ AP İl Divanının yapıldığı duyurulan haberin arkasına AP’nin Doğu Mitinglerine karşı bir miting tertip edeceği haberi iliştilmişti. Bkz. **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹⁰ **Siirt**, 17 Ekim 1967, s.1.

bulunulmuyordu. İlerde de ifade edileceği üzere toplantının yapılacağı yer son anlarda açıklanacaktı.

TİP Heyeti'nin Siirt'ten ayrıldığı gün; *“AP'nin Genel Başkan Vekili Talat Asal ve arkadaşlarının Doğu kalkınması namı altında yapılan tezvir ve yalanlara cevap vereceği”* bildirilerek yapılacak toplantı hatırlatılıyordu. Son günlerde yapılan *“sol temayüllü mitinglerde ki yalanlara cevap verilmesi”* amaçlanıyordu. Siirt'e yapılacak yatırımlar hakkında kesin rakamlarında açıklanacaktı⁶⁹¹.

AP'nin yapacağı toplantının yeri belli değildi. 22 Ekim 1967'de belirlendi. 23 Ekim 1967'de ise kamuoyuna duyuruldu. Yapılan açıklamada kimlerin misafir olarak hazır bulunacağı da belirtildi. Toplantı 24 Ekim 1967'de saat 16.30'da Özgen Sineması'nda yapılacaktı. Toplantıya; AP Başkan Vekili Talat Asal ve beraberindekiler katılacaktı⁶⁹².

Tüm bunlar olurken *“Siirt”* gazetesinde ilginç yorumlarda yapılmıyor değildi. Yaşanılardan ötürü *“kendilerine gına gelenler”* de vardı. *“Şu mitingler bir bitse”* diye serzenişte bulunuyorlardı. Zira mitingler *“kabak tadı”* vermeye başlamıştı. Doğu'nun yüzyıllardır ihmal edildiği görüşü kabul edilmekte idi. Ancak hükümetlerin *“Doğu'ya sıcak ilgi gösterdiği ve Doğu'ya abide değerinde eserler hediye ettiği”* de vurgulanıyordu. *“Doğu'da yama o kadar genişlemiş ki yapılanlar göze batmıyor”* deniyordu. Bu göze batmayan eserler arasında ilkokul, lise, hastane yanı sıra Botan Hidroelektrik Santrali, bir iki sene içinde yapılan halk eğitim merkezi, genel kütüphane, ziraat ve öğretmen okulları vardı. Fakat bunların yanında halkın tek istediği *“bacası tüten”* bir fabrikaydı⁶⁹³.

Bu yakınmalardan biri de *“Doğu kelimesinin ağızlarından düşmez oluşuna”* idi. Siirt'i ziyaret eden iktidar ve muhalefet temsilcilerinin *“Doğu diye haykırıp durmalarına”* yapılıyordu. Bununla birlikte iktidar ve muhalefet milletvekillerinin Doğu'yu adeta bir *“karargâh”* haline getirmiş olmaları memnuniyet verici bir gelişme olarak kabul ediliyordu. Ancak bir çekinceleri vardı. İstismar edilmekten korkuyorlardı. Bu *“hay huyların bir seçim yemi”* olmasından şüpheleniyorlardı. Her devirde istismar konusu olan Doğu'nun geri kalışında bunun payının büyük olduğu söyleniyordu. *“İstismardan ağızları yanan Doğulu vatandaşlara gölge etme başka ihsan istemem”* sözünü söyletmemeleri isteniyordu⁶⁹⁴.

⁶⁹¹Adalet (Siirt), 18 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹²Adalet (Siirt), 23 Ekim 1967, s.1.Siirt, 23 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹³Siirt, 18 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹⁴Siirt, 20 Ekim 1967, s.1.

2- AP'nin Siirt'te Düzenlediği Toplantı (24 Ekim 1967)

Toplantının yapılacağı 24 Ekim 1967 günü AP Heyeti Siirt'e ulaştı. Kezer mevkiinde Hayrettin Özgen⁶⁹⁵ tarafından karşılandı. Şehre varıldığında parti binası ziyaret edildi. Burada biraz dinlendikten sonra toplantının düzenleneceği sinemaya gitmek üzere harekete geçildi⁶⁹⁶. AP Genel Başkan Vekili Talat Asal, parti binasından toplantı salonuna kadar omuzlar üstünde taşındı. Toplantısı saat 17.00'de Özgen Sineması'nda başladı⁶⁹⁷.

AP Siirt İl Başkanı Lütfü Güldoğan⁶⁹⁸ açış konuşmasını yaptı. Toplantının hangi maksatla düzenlendiğini açıkladı. CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidar devrinde Doğu'ya, dolayısıyla Siirt'e neleri yaptığı veya yapamadığını anlattı. *“CHP devrinde Doğuya ilk defa jandarma ve tahsildar girmiştir”* dedi ve ardından *“yurt ve memleket sorunlarının müsebbiplerini”* yerdı. Daha sonra kürsüye Siirt Milletvekili Hüseyin Hüsnü Oran çıktı. Konuşmasında halkı kökü dışarıda ideolojilere karşı uyardı. Siirtlilerin milliyetçi olmakla övünç duyduğundan bahsetti. AP'nin Siirt'e yaptığı yatırımlara değindi. Hizmete giren öğretmen ve Teknik Tarım Okulu'nu örnek verdi. Sözü Doğu Mitingleri'ne getirdi: *“Bu mitinglerde konuşan CHP'liler hep köylüden yana olduklarını söylemektedirler. Aslında hiç kimseden yana oldukları yok. Tek yana oldukları taraf, kendi menfaat ve şahsi çıkarlarıdır”* diyerek CHP'lileri eleştirdi⁶⁹⁹.

Hüseyin Hüsnü Oran'dan sonra AP Gençlik Kolları Genel Merkezi'nden Yalçın Akçadağ konuştu. Doğuluların kendilerini ancak 1950'den itibaren vatandaş olarak kabul ettiklerine değindi. 1950 öncesi bu insanların *“hor görüldüğünü”* ve vatandaş sayılmadığını belirtti. Devlet memurunu sadece seçim dönemlerinde görebildiğine vurguda bulundu. Fakat AP iktidarında hükümetin *“vatandaşın ayağına”* kadar gittiğini söyledi. Mevcut Hükümet'te Doğu'dan yedi bakan olduğu belirtti. Bunların da konun bilincinde olduğunu ve Doğu'nun geçmiş hükümetler tarafından ihmal edildiğini belirtti. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Rafet Sezgin'in Pervari'de büyük bir barajın yapılması için büyük bir çaba harcanacağından bahsetti. Bu sırada Bitlis Milletvekili Cevdet Geboloğlu araya girerek; *“Böylelikle Siirtliler*

⁶⁹⁵ 1921'de Siirt'te doğdu. Liseyi bitirdikten sonra ticaretle uğraştı. Siyasete YTP safından girdi. 1956-1960 arası Siirt Belediye Başkanlığı yaptı. XII. Dönem Milletvekili seçildi. 1968'de öldü. Bkz. <http://www.mucadelegazetesi.com/belediye.htm>(Erişim Tarihi: 10.06.2017)

⁶⁹⁶ **Uğur** (Siirt), 26 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹⁷ **Adalet** (Siirt), 25 Ekim 1967, s.1.

⁶⁹⁸ 1922'de Siirt'te doğdu. Terzilik ve inşaat müteahhitliği yaptı. 1955'de yayın hayatına başlayan *“Demokrat Eruh”* gazetesinin başyazarı oldu. Daha sonra *“Adalet”* gazetesini çıkardı. Siirt'te DP, AP, Milli Nizam, Milli Selamet partilerinin kurulmasına yönelik çalıştı ve il başkanlıklarını üstlendi. Edebiyatla da uğraştı. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/5599>(Erişim Tarihi: 12.06.2017); Resul Babaoğlu, Sait Olgun *“Siirt Basın Tarihi: Bibliyografik Bir Döküm”*, **Turkish Studies**, Volume 10/5, (Spring 2015), p. 67.

⁶⁹⁹ **Şehir** (Siirt), 26 Ekim 1967, s.1.

senelerdir hasretle özlemini çektiğiniz çimento fabrikasına kavuşacaksınız” dedi. Bu sözleri Siirtliler tarafından alkışlarla karşılandı⁷⁰⁰.

Bitlis Milletvekili Cevdet Geboloğlu da konuşmasında: “Serhat şehrin kahraman çocukları” diye söze başladı. Ardından; “İmansız, fikirden yoksun, sizi bölmek isteyen, kardeşi kardeşe vurdurmak gayesiyle buraya gelip konuşan sapıkların sözleri sizin imanınızın duvarına çarparak parçalanacaktır” dedi⁷⁰¹.

Toplantıda Talat Asal da söz aldı. Sözlerine Başbakanın selamını iletmekle başladı: Doğu Mitingleri’ni kast ederek yapılan gezileri sadece bunlar için düzenlemediklerini belirtti. Halkla temas ederek onların dileklerini dinleme fırsatı bulduklarını da ifade etti. “Yirmi gündən beri diyar diyar dolaşıyorum, halkın yanında olmak işte budur. Evet, Doğu geri kalmış memleket, mahrumiyet bölgesi, doğru. Fakat bu demek değildir ki Doğuya hiçbir şey yapılmamıştır. Zamanımızda Doğu bölgesi için yapılan yatırım, bütün bölgelere yapılan yatırımların %23,1’ni teşkil etmektedir. Bu da AP’nin Doğu’ya verdiği önemin bir delilidir. Doğu’nun ihmali bize yüklemek istiyorlar, yani yirmi üç aylık iktidara...”⁷⁰² dedi.

Talat Asal daha sonra konuşmasına şöyle devam etti: “Doğulu vatandaşların kimseye istismar fırsatı vermeyeceğine her şeyden çok biz inanıyoruz. Çünkü cumhuriyetin kuruluşunda en çok emeği geçen sizlersiniz. Memleketimiz iktisaden geri kalmış diyorlar. Bu geri kalmışlığın nedenini onlara sormak icap etmez mi?” diyerek gelecek yıl Siirt için açıklanan yatırımın 467.000.000 lira olduğunu söyledi⁷⁰³. Diğer Doğu illerine ayrılan rakamları da açıklayan Talat Asal, bunu “AP’nin Doğu illerine gerekli önemi verdiklerini belirtmek amacıyla” yaptığını ifade etti⁷⁰⁴.

Talat Asal, Doğu’ya gelip konuşanların “kardeşi kardeşe, fakiri zengine düşman” ettiklerini söyledi. Kendilerinin buna seyirci kalamayacağını belirtti. Onlar da gelip konuşacaklardı. Hatta kendileri gelmeyecek millet onları getirecekti. Çünkü AP halkın bizzat kendisiydi. CHP gibi devlet zoruyla kurulmuş bir parti değildi. Millet kurmuştu ve Hükümet olarak yetki vermişti: “Halk Partisi eğer milletin yanında olsaydı bir defacık olsun bu millet onu iktidara getirirdi. Valilerin il başkanı, kaymakamların ilçe başkanı oldukları devirde neden bu memleketi kalkındıramadılar? Neden Türkiye’yi geri kalmış bir ülke olarak bıraktılar” dedi. Devamında İkinci Beş Yıllık plana değindi. Doğu için büyük hizmetler olduğunu söyledi. Sonra da bir ve beraber olmak mecburiyetinde olduklarından bahsetti.

⁷⁰⁰Şehir (Siirt), 26 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰¹Adalet (Siirt), 27 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰²Siirt, 26 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰³Siirt, 26 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰⁴Uğur (Siirt), 26 Ekim 1967, s.1.

Sosyalizm hevesine kendini kaptıran Müslümanların ne hale geldiklerinin görüldüğünü söyledi⁷⁰⁵.

Talat Asal toplantıda toprak reformuna da değindi. Muhalefetin bunu sıkça gündeme getirdiğine vurguda bulundu. Kimsenin malının zorla alınıp bir başkasına verilemeyeceğinden bahsetti. İş bu noktaya gelirse “*gasptan*” başka bir anlam taşımayacağını belirtti. Hazine arazilerinin dağıtılmasının daha uygun bir hareket olacağını belirtti. “*AP hükümeti iş başına geçtiğinden bu yana 36.805 kişiye⁷⁰⁶ 18.357.590 metrekare toprak dağıttı*” dedi. Doğu’nun on sekiz şehrine yapılan yatırımların miktarının toplam yatırımın %18’ine denk geldiğini de söyledi. 1965’te Doğu’ya yapılan yatırım miktarının tüm yatırımlara oranla %23 vurguladı. Sadece Siirt’e 1966’da nüfusunun 275.000 olmasına rağmen 167.000.000 liraya yakın yatırım yapıldığını söyledi. Ege Bölgesi ile Siirt ilini kıyasladı. Ege Bölgesinin toplam sekiz iline yapılan yatırımın Siirt’e yapılan yatırım kadar olduğunu belirtti. 1967’de ise Siirt’e 500.000.000 liraya yakın yatırım yapıldığına değindi⁷⁰⁷.

Talat Asal, TRT’de konuşan CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in “*AP kalkmış batının üç şehrinde üç televizyon istasyonu yapıyor. Hâlbuki Doğu halkı radyoyu doğru dürüst dinleyemiyor*” sözlerini eleştirdi. TRT Kanunu’nu çıkaranların kendileri olduğunu, değiştirmeyi teklif ettiklerini fakat bunun kabul edilmediğini söyledi. Talat Asal’a göre CHP, halkı AP’ye karşı kıskırtmak için elinden geleni yapıyordu⁷⁰⁸. CHP’nin “*Doğu’yu sürgün yeri*” olarak kullandığını ve bu yüzden de buraları “*Sibirya*” gibi gördüğünü söyledi. Bunun delili olarak da Varlık Vergisi’nin sürgünlerinin Doğu’ya gönderilmesini gösterdi. AP’nin ayrımcılık yapmadığını, ülkenin gerçeklerini dikkate alarak siyaset yaptıklarını ve bölünmeye karşı olduklarını belirtti. Aynı toplantıda konuşan Kevni Nedimoğlu da “*köylüyü şehirliye, işçiyi işverene, öğrenciyi öğretmene düşman etmek isteyen bir siyasi partinin yurdun her tarafına zehir saçmakta olduğunu ve bunların Türk kanunlarının demir pençesini başlarında mutlaka hissedeceklerini*” vurguladı⁷⁰⁹.

Talat Asal CHP Dönemi’nde Doğu’nun sürgün yeri olarak görüldüğüne atıfta bulunmuştu. Bu günlerde Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) ile Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)⁷¹⁰ Genel Başkanlığı’nın düzenlediği “*Öğretmen Kıyımını Protesto*” toplantısında konuşan yedi sürgün öğretmen, suçlarının Atatürkçülük ile

⁷⁰⁵ **Adalet** (Siirt), 27 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰⁶ Kaynakta matbu hata olabilmesinden ötürü 3685 kişiye de olabilir.

⁷⁰⁷ **Şehir** (Siirt), 26-27 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰⁸ **Şehir** (Siirt), 26-27 Ekim 1967, s.1.

⁷⁰⁹ **Adalet** (Ankara), 26 Ekim 1967, s.1/7.

⁷¹⁰ TÖDMF ve TÖS 17 Ekim 1967 tarihinde bu olayı bildirimlerle protesto etmişlerdi. Bkz. **Milliyet**, 18 Ekim 1967, s.1/7.

Türkiye'nin doğal kaynaklarına sahip çıkmak olduğunu belirtti. “Doğu’ya sürülen” öğretmenlerden Ömer Serin, AP’nin Doğu’yu sürgün yeri olarak gördüğüne değindi. Bekir Ünal ise “*Bizi Doğu’ya sürenler, Ağrı’yı vatan saymayanlar bilmelidir ki oralarda gerçekleri tüm gücümüzle işleyeceğiz. Daha çok çeksinler diye Doğu’yu geri bırakanlar bu zihniyetlerinde yanıldıklarını göreceklerdir*”⁷¹¹ dedi. Dikkat edilirse sürgün söylemi AP iktidarında da güncelliğini korumaktadır.

AP’nin Siirt’te gerçekleştirdiği salon toplantısı gerek hazırlanış ve gerekse etki bakımından oldukça kapsamlıydı. Katılımcıların AP’nin üst düzey yöneticileri olması da bu bakımdan dikkate değerdir. Doğu’da yapılan miting ve salon toplantılarını düzenleyenlere sert eleştirilerde bulunuldu. Özel hayatın bir parçası olan inanç konusu dahi gündeme getirildi. Bölücü olduklarına atıfta bulunuldu. CHP suçlandı. Geri kalmışlığın sorumluluğu bu partiye yüklendi. Siirt’e yapılan yatırımlardan bahsedilerek muhalif eleştirilerin önüne geçilmeye çalışıldı. İlginç tartışmalardan birisi de yörenin sürgün yeri olması savları idi. Basında TİP’in gezi ve toplantısından ziyade AP’ye daha çok yerilmişti. Bunda “*Siirt*” gazetesinin AP yanlısı yayın politikası da etkiliydi.

3- Siirt Basınında TİP ve AP Toplantılarına Yapılan Yorumlar

TİP ve AP’nin toplantıları son bulduktan sonra yapılan yorumlarda, iki partinin de Doğu’nun ihmal edildiğini kabul ettiği belirtiliyordu. Yani TİP’in kalkınmaya ilişkin söyledikleri ile AP’nin benzer iddiaları, bölge insanının siyasal eğilimlerini etkilemeye yönelik söylemlerdi. Ekonomik gerilik ve halkın fakirliği bunda başat unsurdu. Buna karşılık zor durumdaki Siirtliler mevcut sorunların iyileştirilmesi karşısında “*maziye unutmaya*” hazırды. Hepsinin dileği büyük bir iş sahasının açılmasıydı. Çimento fabrikası ve büyük dokuma fabrikası bacalarının tüteceği zamanı bekliyorlardı⁷¹².

Daha önce Çetin Çetingil takma ismini kullanan Ahmet Arıtürk’ten bahsedilmişti. Kendisi basında çıkan yeni bir makale ile kamuoyuna seslendi. Yazının başlığı “*Siirt’e Mektup*” idi. Talat Asal’ın önceden yaptığı bir konuşmaya atıfta bulundu: “*Bir bölge halkını diğer bir bölge halkına kıskırtmak usulleri, komünistlerin bilinen taktikleridir*” sözünü irdeledi ve gerçeklik payı bulunduğunu belirtti. Bununla birlikte “*bu sözün ucunun gene Doğu Bölgesine dayandığını*” belirtmekten de geri durmadı. Doğu Bölgesi’nden “*son aylarda*

⁷¹¹Siirt Sesi, 25 Ekim 1967, s.1.

⁷¹²Şehir (Siirt), 30 Ekim 1967, s.1.

yükselen ve bir uyanışın işareti olarak telakki edilen” bu feryatları istismar edenlerin olabileceğinden bahsediyordu⁷¹³.

Kendisi yazısında konuya farklı bir açıdan da yaklaşmaktaydı. Doğulu vatandaşların feryatları onların istismarına değil uyanışına sebep olacaktı. Çünkü Doğulu vatandaş her zaman, her yöreden çok komünizm düşmanı olmuştu. Onu aşırı cereyanlara hiç kimse sürükleyemezdi. Böyle bir sevdaya kapılanlar karşılarında Doğu gençliğini bulacaklardı. Doğulu vatandaşın “içinden kopup gelen feryatlarına” komünist kışkırtmasıdır diye damga vurmak ve kulak tıkamak doğru bir hareket değildi. Komünizm tehlikesine karşı hükümetin bulacağı çare Doğu Bölgesini diğer bölgelerin seviyesine çıkartmaktı⁷¹⁴.

Çetin Çetingil yaptığı değerlendirmede; Doğulu vatandaşın “feryatlarına komünist propagandasıdır diyerek kulak tıkayanların” bir yerde komünizme hizmet etmiş olacağını belirtmekten de geri durmamaktaydı. Aksi takdirde yöre halkı yapılan bütün uyarılara rağmen “kışkırtıcı parmağa hak vermek” zorunluluğunu duyacaktı. Sonucun böyle olmasındaki bir diğer etken de cehaletti. Okuma-yazma oranının düşüklüğü idi. Doğulu aydınlara halkı uyurma konusunda büyük görevler düşüyordu. Bir bölge halkını diğer üzerine kışkırtmak komünist bir eylem olarak biliniyorsa da fırsatçılara imkân verilmemeliydi. Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi konusunda aceleci davranılmıyordu. Aksi halde komünizmin amaçlarına hizmet edilmiş olunurdu⁷¹⁵.

Siirt’te düzenlenen TİP Toplantısı’nın üzerinden iki hafta geçmiş olmasına rağmen halen konu Siirt basının gündemindeydi. TİP’lilere şu soru yöneltiliyordu: “Onlar niçin Adana’ya, Mersin’e, Konya’ya ve o gibi yerlere gidemediler de Siirt’e geldiler?” . Şu cevabı da kendileri veriyordu: TİP’liler o yerlere “dikiş tutturamayacakları” için gitmemişlerdi. Siirt’i “işsiz bir yer” olarak bilmiş ve buraya gelmişlerdi. Fakat bu düşüncelerinde aldanmışlardı. Siirt’te Mehmet Ali Aybar’a “kavuk sallayacak” yoktu. İşte burada devreye AP’nin “ünlü hatipleri” girmişti. 17 Ekim’de TİP’in düzenlediği toplantıda konuşulanlar “hezeyan, gaf, şantaj ve sabotaj” olarak nitelendiriliyordu. Halka doğru yolu göstermek ve TİP’in bölgedeki oyunlarını bozmak için AP heyeti Siirt’i ziyaret etmişti⁷¹⁶.

Siirt’te yayınlanan “Siirt Sesi, Uğur, Şehir” gazetelerinde yapılan değerlendirmelerde Kürtçü, Sosyalist ve Komünist söyleme destek verilmemekle beraber bölgesel sorunların çözülmesi için zaman kaybedilmeden harekete geçilmesi isteniyordu. Fakirlik oldukça her tür ideoloji bölgede zemin bulabilirdi.

⁷¹³ Ç. Çetingil, “Siirt’e Mektup”, **Uğur** (Siirt), (1 Kasım 1967), s.1.

⁷¹⁴ Ç. Çetingil, “Siirt’e Mektup”, s.1.

⁷¹⁵ Ç. Çetingil, “Siirt’e Mektup”, s.1.

⁷¹⁶ **Adalet** (Siirt), 2 Kasım 1967, s.1.

E- TİP'İN VAN TOPLANTISI (20 Ekim 1967)

1- TİP Toplantısı Öncesi Van'ı Ziyaret Eden Siyasi Heyetler (Ağustos-Ekim 1967)

Van'ın bu günlerde bakanlık seviyesinde ziyaretçileri vardı. Dönemin Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan bakanlığına bağlı kurumları da içine alacak surette bir inceleme gezisinde bulunmak üzere 14 Ağustos 1967'de Van'a geldi. 15 Ağustos'ta ayrıldı. Bir sonraki gün bir başka heyet Van'a ulaştı. Gelen MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman⁷¹⁷ ile aynı birliğin Basın-Yayın Müdürü Mehmet Çiftçigüzeli⁷¹⁸ idi. Van'da Türk Milliyetçileri Küçük Kurultayı'nı toplamak üzere bulunuyorlardı. Bu toplantıya YSE ve Toprak Su işçilerinin bağlı olduğu Sendika Başkanları ile Ticaret Odası, Şoförler Cemiyeti, AP, GP, Milliyetçi Öğretmen Birliği, TKMD, Van Tanıma ve Tanıtma, Van Folklor ve Turizm Derneği ile mahalli basın mensupları katılmışlardı⁷¹⁹.

MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman açış konuşmasında bu ziyaretin sebebini açıkladı. *“Türkiye'deki fikri mücadelenin Van'da da akisler uyandırdığı ve bu bakımdan Van'daki hadiseleri yerinde incelemek, düşmanın prova mahiyetindeki davranışlarını görüp tespit etmek”*⁷²⁰ gayesi ile Van'a gelmişlerdi. İsmail Kahraman, burada *“düşman”* sözcüğünü kullanırken aşırı sol kesimin Van'daki etkinliğinden bahsediyor olsa gerekti. Bir sivil toplum kuruluşunun başındaki birisi için oldukça keskin ve sert cümleler kullanıyordu. Ayrıca MTTB'nin düzenlediği *“Anadolu'ya Doğru”* etkinliğinin ilk durağının Van olması da burada bulunmalarının bir diğer sebebi idi. İsmail Kahraman solun, *“parçala-yut parolası ile Türk'ün madde ve mana planında parçalanmasını hazırlamaya çalıştıkları bu dönemde, bütün illerde*

⁷¹⁷ 1940'da Rize'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ardından İstanbul Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nde başkanlık ve MTTB'nin genel başkanlığını yaptı. Siyasi hayata RP safından girdi. 24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerde RP'den XX. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi. 28 Haziran 1996'da dönemin Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan tarafından 54. Hükümet'in Kültür Bakanlığı görevine atandı. Bu görevini hükümetin istifa ettiği 18 Nisan 1997'ye kadar sürdürdü. RP'nin kapatılmasından sonra FP'den İstanbul XXI. Dönem Milletvekili seçildi. Bir süre siyasete ara verdi. 1 Kasım 2015 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nden İstanbul Milletvekili seçildi. 2 Kasım 2015'te yapılan TBMM Başkanı seçildi. Böylece TBMM'nin 27. Başkanı olarak göreve başladı. 2017'de halen daha bu görevine devam etmektedir. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarihi: 12.06.2017); <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1346331-ismail-kahraman-kimdir> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷¹⁸ 1945'de Kilis'te doğdu. 1968'de Gazetecilik Yüksekokulu'nu bitirdi. 1978'de İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu Radyo Televizyon Bölümünü bitirdi. 1984'de Devlet Lisan Okulu'ndan mezun oldu. Gazeteciliğe 1967'de *“Bab-ı Ali'de Sabah”* gazetesinde başladı. *“İttihat”*, *“Tercüman”*, *“Özgür”* gazetelerinde muhabirlik ve çeşitli işlerde çalıştı. MTTB'nin *“Milli Gençlik”* dergisini yayınladı. TRT'de görev yaptı. TRT Haber Merkezi'nde uzun yıllar muhabir, yönetici ve program yapımcısı olarak hizmet verdi. İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesinde metin çözümlemeleri hocalığı yaptı. Türkiye Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu'nda bulundu. Birçok gazetede yazıları yayınlandı. Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı kurucuları arasında yer aldı. Çeşitli eserler kaleme aldı. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/5609> (Erişim Tarihi: 12.06.2017); <http://www.yakamozyakut.com.tr/kitap-yazar/mehmet-cciftciguzeli-kitap-fuarinda-konusacak-h6500.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷¹⁹ **İkinisan** (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

⁷²⁰ **İkinisan** (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

Türk Milliyetçilerinin” bölünmüşlükten kurtulup birleşmelerinin gereği üzerinde durdu. Daha sonra komünistlerin İstanbul’da ki faaliyetlerinden bahsetmiş, bazı dergilerin “*en sicilli komünistlerin reklamını*” yaptığını ve Masonluğun komünizmle el ele verdiğini söyledi⁷²¹.

İsmail Kahraman bu kesimlerin doğrudan doğruya İslamiyet’e saldıramadıkları için “*Nurcu, Süleymancı, hilafetçi*” suçlamalarıyla bu kesimin üzerine gittiğinden bahsetti. Yine benzer biçimde Türkçülüğe saldıramadıkları için de “*ırkçı ve kafatasçı*” ithamlarını kullanarak milliyetçileri yok etmeye çalıştıklarını söyledi⁷²². Toplantı sonrası bir de bildiri yayınlandı.

Van’ın bir diğer ziyaretçisi ise GP Heyeti idi. Genel Başkan Turhan Feyzioğlu, Genel Başkan Yardımcılarından Ferit Melen, Orhan Öztrak⁷²³ ile Genel Kurul üyesi Konya Milletvekili İhsan Kabadayı’nın⁷²⁴ bulunduğu heyet 21 Ağustos 1967’de Van’a geldi. Şehir Sineması’nda bir toplantı yapıldı. Toplantıda açış konuşmasını GP İl Başkanı Necmettin Vangöl⁷²⁵ yaptı. Sonra kürsüye Ferit Melen çıktı. GP’nin çok kritik bir süreçte kurulduğunu, Türkiye’nin son yıllarda solun etkisi altına sokulmak istendiğini belirtti. Örnek olarak da CHP’yi verdi. Çok köklü bir parti olmasına rağmen solun “*dümen suyuna*” girdiğini söyledi⁷²⁶.

Ferit Melen’den sonra konuşan İhsan Kabadayı’da “*Her seyahat edenin bir derdi var*” dedi. Kendi dertlerinin ise “*milletin derdini dağıtmak*” olduğunu belirtti. CHP’nin “*Ortanın Solu*” lafından sonra “*huy değiştirdiğini*” ifade etti. Aşırı solun izahını ise şu sözlerle yaptı: “*Sol dozu başlangıçta hafif gelir sonradan felaket getirir. Sola karşı birleşiniz ve solu yok etmeye çalışınız*” dedi. Orhan Öztrak ise CHP’den ayrılış nedenlerinden bahsetti. Ayrıca

⁷²¹ **İkinisan** (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

⁷²² **İkinisan** (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

⁷²³ 1914’de Tekirdağ’da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. İsviçre’de doktora yaptı. Çeşitli devlet görevlerinin yanı sıra kaymakamlık, mülkiye müfettişliğinde bulundu. Ayrıca serbest avukat olarak da çalıştı. Kurucu Melis’te Tekirdağ temsilciliği yaptı. Siyasete CHP’den girdi. XII. ve XIII. Dönem Tekirdağ Milletvekili seçildi. CHP’de Merkez idare kurulu ve genel sekreter yardımcılığı yaptı. 1967’de CHP’den ayrılarak GP kurucuları arasında yerini aldı. GP’nin CGP’ye dönüşmesinden sonra bu partinin genel sekreteri oldu. XIV. Dönem’de tekrar Tekirdağ Milletvekili seçildi. 27. Hükümet’te Gümrük ve Tekel, 28. Hükümet’te İçişleri Bakanlığı yaptı. 1995’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

<http://www.biyografya.com/biyografi/9240>(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷²⁴ 1920’de Konya’da doğdu. Harp Okulu’nu bitirdi. Subay olarak orduda çalıştı. Siyasete CHP’den girdi. Kurucu Meclis’te CHP’yi temsil etti. XII. ve XIII. Dönem’de CHP’den Konya Milletvekili seçildi. Daha sonra bu partiden ayrılarak GP’ye geçti. Bu partinin CGP olmasıyla burada da yerini aldı. XIV. Dönem Konya Milletvekili seçildi. Daha sonra MHP’ye geçti ve bu partiden XVI. Dönem Konya Milletvekili oldu. Milletvekilliğim yanı sıra Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyeliği yaptı. 1997’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷²⁵ 1967’de GP İl Başkanı olan Necmettin Vangöl hakkında sınırlı bilgiye ulaşıldı. 1980’de asıl görevi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi Üyesi iken vekâleten Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne getirildi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü İnsan Kaynakları Müdürü **Süleyman Solmaz** ile 12.06.2017’de yapılan görüşme. Kendisi Necmettin Vangöl’ün Van’lı olduğunu bilgisini de vermiştir) Vakıflar Genel Müdürü Mustafa Emam görevinden alınarak yerine Necmettin Vangöl getirildi. Necmettin Vangöl’ün avukat olduğu tespit edildi. 3 Mart 1997’de öldü. Bkz. **Milliyet**, 7 Aralık 1980, s.8; **Milliyet**, 7 Mart 1997, s.12.

⁷²⁶ **İkinisan** (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

Hükümet ile ekonomik ve sosyal önlemler konusunda aynı fikirde olmadıkları söyledi. Doğu'nun kalkınmasına öncelik tanınmasını, her yılın bütçesinden bu bölgeye yeni imkânlar sağlanmasını talep ettiklerini belirtti. Türkiye'de sınıf kavgalarını körükleyen bir rejimi de istemediklerini, insanı "*insanlıktan çıkarıp bir makine haline getiren zihniyete*" de karşı olduklarını belirtti⁷²⁷.

Bu söylemlerin hedefinde TİP olduğu açıktı. Orhan Öztrak'tan sonra söz sırası Turhan Feyzioğlu'na geldi. O da konuşmasında komünizmi eleştirdi ve CHP'den ayrılma sebeplerini "*imam kıble değiştirdiği için biz imam değiştik, arkasından gitmedik*" diye açıkladı. İktidardan, komünizmle iyi mücadele etmediğinden dolayı şikâyetçi oldu. Türkiye'den açlığı, sefaleti, yoksulluğu kaldırmanın gerekli olduğunu fakat bunun aşırı sol ile değil demokratik yolla yapılması gerektiğini söyledi. Kalkınma, özel girişimi desteklemekle değil onu desteklemek ile olurdu. Doğu kalkınması için programda önlemler aldıklarını ve faydasını gördüklerini fakat "*tecübelerin onlara yeni tedbirler almayı öğrettiğini*" söyledi⁷²⁸.

Turhan Feyzioğlu Anadolu'ya az hizmet götürüldüğünü, hayat pahalılığının arttığını, asayişsizliğin devam ettiğini belirtti. Turhan Feyzioğlu'nun bu konuşmaları "*komünistlere şamar*"⁷²⁹ olarak değerlendiriliyordu. Bir yerlere "*nispet*" olsun dercesine kendi sosyal adalet anlayışlarından da bahsetti: "*Sosyal adalet anlayışımız, varlıklıyı varlıksız, orta halliyi fakir hale getirmek değildir. Vatandaşlar arasında yoksulluğu değil refahı daha yaygın hale getirmeliyiz. Türkiye'den fakirliği söküp atmalyız. Yurttaşları, devlet kapısında köle haline getiren sistemleri reddediyoruz*"⁷³⁰ dedi. GP heyeti Van programını tamamladıktan sonra Van'dan Hakkâri'ye geçti. Bu aynı zamanda yeni usulün de başlangıcı oldu. 1967'den itibaren hangi parti Van'a gelse buradan Hakkâri'ye geçti.

CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, çıktığı doğu gezisinde diğer bir durak olan Van'a 10 Ekim 1967 tarihinde geldi. Beraberinde Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Altınsoy vardı. Alparslan Türkeş, Van'dan kısa bir süre kaldıktan sonra Hakkâri'ye geçmeyi planlıyordu. Yaptığı açıklamada birkaç gün içerisinde Van'da bir toplantı yapacağını söyledi. Doğu Anadolu'nun geri kalmışlığı ile eşkıya-ağa ittifakına değinen bir de beyanatta bulundu:

"Doğu Anadolu bölgesi vatanımızın uzun yıllardan beri ihmale uğramış, büyük dertlerle dolu bir parçasıdır. Kabul edilmiş bulunan 1967 plan programında Doğu bölgesi için yine halkın yüzünü güldürecek yatırımlara yer verilmemiştir. Bizim öz kardeşlerimiz olan Doğulu vatandaşlarımız çeşitli fesat ve kışkırtmalara da mazur bulunmaktadır. Bölgecilik

⁷²⁷İkinisan (Van), 17 Ağustos 1967, s.1.

⁷²⁸Van Sesi, 22 Ağustos 1967, s.1/2.

⁷²⁹İkinisan (Van), 22 Ağustos 1967, s.1.

⁷³⁰Zafer, 22 Ağustos 1967, s.1/5.

tahrikleri hem içerdeki vatan hainlerinden ve hem de dışarıdaki sömürücü kamplardan körüklenmektedir. Doğu illerimizin, özellikle Güneydoğu Anadolu'nun bugün için bir numaralı başta gelen dertlerinden birisi asayiş ve adalet konusudur. İktidar partisi istinat ettiği fırsatçılar zümresiyle jandarma ve savcılara hâkim olup halka karşı cephe almıştır. Köylü bu zümreye karşı kendi kendilerine hak alma yollarını aramaktadır. Bunun için silahlı eşkıyalar halkın zaman zaman başvurduğu insanlar haline gelmektedir. Çoğu zaman bu ağa zümresi bir koldan kuvvetli eşkıyaları da himaye ettirip o yolla da halkı ezmektedirler. Siirt'in Eruh ilçesine bağlı otuz iki köyü, Hamido ve Tilki Selim çetelerinin şerrinden kurtulmak için sakinleri tarafından terk edilmiştir. Buna benzer olaylar sürüp gitmektedir. Hükümetin hem çok adil ve şefkatli hem de fitneciliğe müsamaha etmeyecek uyanık ve kuvvetli bir idare kurması gereklidir. Bugün ki il teşkilatının üstünde geniş yetkilere sahip genel müfettişliklerin kurulması düşünülebilecek tedbirlerdendir. İktidarı Doğu illerimizle daha çok ilgilenmeye ve dertlerine esaslı çözüm yolları bulmaya çağırıyoruz”⁷³¹.

Hatırlanacağı üzere Alparslan Türkeş iki gün önce Elazığ'da iken tasarruf bonolarından elde edilen yıllık 600.000.000 lira gelire, bonoların vergilerinden gelecek 1.000.000.000 liranın kurulması önerilen Doğu Fonu'na yatırılmasını zorunlu gördüklerini söylemişti⁷³². Şimdi ise önerilerine yeni birini daha ekliyordu. İl idarelerinin üzerinde genel müfettişlikler kurulmasını istedi.

Alparslan Türkeş Hakkâri gezisini tamamladıktan sonra Van'a döndü. 12 Ekim 1967'de Van Şehir Sineması'nda düzenlenen CKMP toplantısında bir konuşma yaptı. İlk olarak kürsüye çıkan Mehmet Altınsoy oldu. Konuşmasında Doğu'nun meseleleri üzerinde durdu. Doğu'nun uzun yıllar boyunca ihmal edilmiş olduğunu ve partisinin bu konuyu önemle ele aldığını belirtti. Hükümete konu ile ilgili bir muhtıra vermek üzere doküman toplamak için Doğu gezisine çıktıklarını anlattı. Birlik ve beraberlik duygusuna değindi. “Ayırıcıları” ihanetle suçladı. Doğu Mitingleri'nin faydalı olduğunu fakat aşırı siyasi oluşumların bunları istismar ettiklerine değindi. Devletin iklim elverişsizliğini telafi edici önlemler almasını ve Doğu'nun endüstrileşmesi gerektiğini belirtti. Mehmet Altınsoy'dan sonra kürsüye Alparslan Türkeş çıktı. Çeşitli meselelere değindikten sonra İsmet İnönü'ye, tıpkı AP'lilerin CHP'yi bir şey yapmamakla itham etmeleri gibi “Mazisi istikbaline kefalet etmiyor” dedi. “İnönü, yirmi

⁷³¹İkinisan (Van), 11 Ekim 1967, s.1; Van Sesi, 11 Ekim 1967, s.1.

⁷³²Elazığ, 8 Ekim 1967, s.1.

yedi yıl ve ondan sonraki iki yıl iktidarda iken ne yapabildi ki seksen dört yaşından sonra ne yapsın”⁷³³ sözleriyle görüşünü açıklamaktaydı.

CKMP Heyeti'nin Van'dan ayrılmasından sonra İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çok emeği bulunan DPT Heyeti geldi. Et üretiminin Van'daki durumunu incelemek üzere ziyarette bulundular. Heyet, plan hakkında yapılan eleştirilere değinmeden, 14-17 Ekim 1967'ye kadar Van'da incelemeler yaptı⁷³⁴. Anlaşılacağı üzere Ağustos-Ekim 1967 arasında sırasıyla; AP, MTTB, GP ve CKMP heyetleri Van'ı ziyaret etti. Siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri kendi siyasi anlayışları kapsamında mevcut durumu değerlendirdiler. TİP Heyeti'nin gelmesinden önce Van hareketli günler geçiriyordu.

2- TİP Heyeti Van'da Halka Hitap Ediyor (20 Ekim 1967)

TİP Heyeti Doğu gezisi kapsamında 20 Ekim 1967'de Van'a geldi. TİP Van İl Teşkilatı'nda bazı ayrılıklar olmuştu. TİP Van İl İdare Kurulu üyesi ve TİP İl Saymanı Vahdettin Akyel Diyarbakır Mitingi'ne sayılı günler kala 28 Ağustos 1967'de istifa etmişti. Gerekçesini de şöyle belirtmişti: “*Son olaylar dolayısıyla mensubu bulunduğum TİP'in memleketimizde anarşi çıkarmak gayesiyle hareket ettiğini öğrendiğim için TİP Van İl İdare Kurulundan ve İl Saymanlığından istifa ettim*” diye açıklamıştı⁷³⁵. Buna rağmen yine de TİP'in destekçisi olan pek çok Vanlı bulunmaktaydı. Bu durum parti teşkilatında büyük çaplı ayrılıklara sebebiyet vermedi.

TİP Heyeti aynı gün Şehir Sineması'nda bir toplantı düzenlendi. Toplantı saat 18.30'a kadar sürdü. Konuşmacılar arasında TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın dışında Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci ve Siirt Milletvekili Behice Boran da vardı⁷³⁶.

Tarık Ziya Ekinci konuşmasında Türkiye'nin bir dönemeç noktasında bulunduğunu, bir düzen değişikliği yapılması gerektiğini söyledi. Sözü sınıf mücadelesine ve bölgeler arasındaki dengesizliğe getirdi. Türkiye'de servet paylaşımını, toprak dağıtımındaki adaletsizliği, işsizliği, dış ticaretin belirli kişilerce yürütüldüğünü, sağlık, eğitim, vergi atılımlarının emekçi halkın zararına işlediğini, bunun için toprak reformu yapmak, milli servetin dağılımını tanzim etmek, kredi müesseseleriyle sigorta ve dış ticaretin devletleştirilmesi gerektiğinden bahsetti⁷³⁷.

⁷³³ Alparşlan Türkeş ve Mehmet Altınsoy'un diğer konuşmaları için Bkz. **İkinisan** (Van), 12 Ekim 1967, s.1; **Van Sesi**, 13 Ekim 1967, s.1.

⁷³⁴ **İkinisan** (Van), 19 Ekim 1967, s.1; **Van Sesi**, 19 Ekim 1967, s.1.

⁷³⁵ **İkinisan** (Van), 29 Ağustos 1967, s.1.

⁷³⁶ **Van Sesi**, 21 Ekim 1967, s.1.

⁷³⁷ **Van Sesi**, 21 Ekim 1967, s.1.

Behice Boran'da konuşmasında Doğu Mitingleri'ne temas etti. Anayasanın 28. Maddesi⁷³⁸ ile toplanma hürriyetinin teminat altına alındığını ifade etti. *“Mitinglerde Doğu bölgesinin geri kalış sebepleri izah edilmiş ve Doğu Bölgesi'nin geri kaldığı tespit ve tescil edilmiştir. Diğer bölgelerde birçok dertler mevcuttur. Bölgeler arasındaki dengesizlik ve emekçi sınıf ile diğer sınıflar arasındaki dengesizlik, iktisadi sistemin neticesidir, kapitalizmin sonucudur. Bugünkü plan tatbikatında da verimlilik esası ön plandadır. Batı geliştiği için plan tatbikatında bütün yatırımlar Batı'ya akmaktadır. Doğu'ya yatırım ancak devlet eliyle olur. Fakat bizim devletçiliğimiz, kapitalizm zihniyetiyle işleyen bir devletçilik olduğundan Doğu'ya yatırım yapılmamıştır. Bu mesele kendiliğinden değişecek bir mesele değildir. Değişikliğin ancak anayasa yolundan ve politika kanalından geçmesi gerekir. Bugün Türkiye'de üç yüz ile beş yüz bin ailenin hiç toprağı yoktur. Buna mukabil Amerikalılara üs için bedelsiz toprak verilmiştir”* dedi⁷³⁹. Behice Boran'ın konuşmasına dikkat edilirse oldukça akademik bir dil ve sosyalist söylem ile halka hitap etmekteydi.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise konuşmasına *“Memleketin çok kritik günlerde bulunduğu bir sırada sizlere hitap ediyorum”* diyerek başladı. Ona göre ülkenin durumunu geçim sıkıntısı çekenler bilirdi. Bunu bir de memleket idaresinde *“vukufu ve melamesi”* olanlar bilirdi. Ülkede büyük dengesizlikler mevcuttu. Bir tarafta büyük üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar vardı. Diğer tarafta ise hiçbir şeye sahip olmayanlar mevcuttu. Mehmet Ali Aybar dünya uluslarından da örnekler verdi. Bir tarafta zengin sanayileşmiş ülkeler, diğer tarafta ise sadece zirai üretimde bulunan fakir ülkeler vardı. Türkiye'de oyların %53'ünü alan AP'ye sözü getirdi: *“Bu seçimlerde her sınıf, halk AP'ye oy verdi. Bilhassa emekçi sınıf kendi derdine çare bulunacağını, hayatı ucuzlatacağını, işsize iş temin edeceğini bekliyordu. Buna mukabil bugün gıda fiyatlarında yüzde yirmi bir artış olmuştur. Yani emek gücünün iştirah kabiliyeti %21 azalmıştır. Türkiye mali iflasın eşiğine gelmiştir. Bütçemiz her yıl milyarlarca lira açık vermekte, dışarıdan alınan borçlarla bu açıklar kapatılmaktadır. Arada bir zümre büyük servet ediniyor. Böyle düzen olmaz”*⁷⁴⁰ dedi.

Toprak dağıtımındaki adaletsizliği, Türkiye'deki açık ve gizli işsizliğin beş milyon civarında olduğunu belirtti. Bir milyona yakın işsiz emek gücünün yabancı ülkelere gittiğini söyledi. Mevcut düzenin ülkede iflas ettiğini bildirdi. Dünyadan örnekler vermeye devam etti. *“Vietnam'da olduğu gibi memleketimizde de bir Amerikan sömürücülüğü alıp*

---

⁷³⁸ Behice Boran'ın atıfta bulunduğu anayasa maddesi şöyledir: *“Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüş yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir”*. Bkz. **Resmi Gazete**, S. 10859, (20 Temmuz 1961), s.4643.

⁷³⁹ **Van Sesi**, 21 Ekim 1967, s.1.

⁷⁴⁰ **Van Sesi**, 21 Ekim 1967, s.1.

yürümüştür. Bu sömürücülüğe son vermek zamanı gelmiş ve geçmiştir. İkinci bir milli kurtuluş savaşı ile Amerikan sömürmesine nihayet vermeliyiz” dedi. Mehmet Ali Aybar, Amerika’nın, Kıbrıs Sorunu’nda Türkiye’yi desteklemediğini, her zaman karşısında olduğunu söyledi. Ona göre Kıbrıs Sorunu’nun Yunanistan lehine çözülmesinde ABD’nin çıkarı vardı. Buradan da sözü Türkiye’nin üye olduğu uluslararası kuruluşlara getirdi. “NATO ittifakının yirmi yıllık müddeti bir yıl sonra bitmektedir. Bu ittifaktan bir an önce çıkılmalıdır” dedi. Yakında bütün emekçilerin uyanacağını ve “sosyalizme giden mutlu yolu” bulacaklarını söyledi⁷⁴¹.

Mehmet Ali Aybar konuşmasına şöyle devam etti. Türkiye’nin 1957-1958 yıllarında ki buhranlı günlerini yeniden yaşadığını söyledi. “Devlet çarkını, sömürücü bir azınlığın çıkarlarına göre çeviren bir siyasi ve ekonomik düzenle, Türkiye’nin kronikleşen bir buhran içinde kalması, ekonomik ve mali iflasa sürüklenmesi, esasen kaçınılmaz bir sonuçtur” dedi. Ona göre TİP olacakları, daha Süleyman Demirel’in hükümet programını okuduğu gün tahmin etmişti. AP Hükümeti tutamayacağı vaatler vermişti. Bundan dolayı TİP’liler ekonomik ve mali iflasa doğru gidileceğini iki yıl önce işaret etmişti. TİP’in haklı olduğu ise şimdi ortaya çıkmış, “elle tutulur gözle görülür bir hal” almıştı. Somut deliller şunlardı: Bir yıl içinde gıda maddeleri fiyatları %21 artmıştı. Yatırım malları ithalatında hızlı bir daralma göze çarpıyordu. İşsizlik gittikçe artmakta, “sosyal bir afet halini” almaktaydı⁷⁴².

Hükümet, bu darboğazın dış kredilerle atlatılabileceğini ummaktaydı ama bu son derece “kısır bir politika” idi. Mehmet Ali Aybar’a göre “Komprador ekonomisi düzeninde yaşayan Türkiye” için borçlanmak, “istikbali ipotek etmektir”. Üstelik bu düzen “emekçi halk kitlelerinin rızkını kesip, kompradorlara yeni kar imkânları sağlamaktaydı”. Bu konuda, işçiler, köylüler, tüm emekçiler, gözlerini bir kere daha açmalıydılar. “Politika, ekmek kavgası demektir”. Mehmet Ali Aybar’a göre Türkiye’de esas itibarıyla iki sınıf vardı: Sömürücüler ve sömürülenler. Sömürücüler; toprak ağaları ve komprador burjuvazi idi. Bunlar genel olarak, “baş sömürücü olan Amerika’dan” destek almaktaydılar. Emekçiler ise “henüz politikanın bir sınıf karakteri olduğunu iyice göremedikleri için, bindikleri dalı kesmekte, oyları ile sömürücüleri, Amerikancıları iş başına getirmekteydiler”. Vatandaş “devlete sahip çıkarak ağırlığınızı koyduğu gün” gidişat değişecekti. O zaman herkes daha çok mal-mülk sahibi olacaktı. Doktora, ilaca kavuşacaktı. “Horlanmadan bu memleketin efendileri olarak yaşayacaktı”⁷⁴³.

⁷⁴¹Van Sesi, 21 Ekim 1967, s.1.

⁷⁴²TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9.

⁷⁴³TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9.

Daha sonra Mehmet Ali Aybar sözü düzen değişikliğine getirdi. Ona göre düzen insafsızdı ve değişmesi gerekiyordu. Düzenin değişmesinden ne kastettiklerini, ne anladıklarını da şöyle açıklıyordu: “*Haksız, insafsız düzen değişecektir. Değiştirilmelidir. Düzenin değiştirilmesinden ne anladığımızı bir defa daha ortaya açıkça koymak isterim. Emekçi halkın sömürülmesine yol açacak ekonomik ve sosyal ilişkiler değiştirilecektir, yabancılarla, Amerika ile ortaklaşa emekçi halkımızı sömüren toprak ağalarının, ihracatçı ve ithalatçıların, fabrikatörlerin ve bankerlerin lehine dönen devlet çarkı emekçi fakara halk yararına döndürülecektir. Milli ekonomi bu bir avuç büyük sermayedarın temsil ettiği özel sektörün hâkimiyetinden çıkartılacak, halkın ihtiyaçlarını karşılar hale getirilecektir. Köklü reformlar yapılacaktır. Ağaların elinde en çok 500 dönüm toprak bırakılacak, topraksız köylüye, toprağı yetmeyen köylüye parasız toprak dağıtılacaktır. Ayrıca köylüye yardımcı olacak tarım istasyonları kurulacak, kooperatifçilik teşvik edilecektir. Dış ticaret, bankacılık, sigortacılık millileştirilecek, bir avuç vurguncunun halkın sırtından milyonlar kazanması böylece önlenecektir.*

Milli ekonominin gereklerine göre büyük endüstri dalları devlet eliyle kurulacaktır. Özel sektör plana bağlı kaldığı, yurdun sanayileşmesine yardımcı olduğu sürece makul ölçülerde desteklenecektir. Küçük teşebbüs sahipleri devletin tam desteğine kavuşacaktır. Amerikan emperyalizminin ve yabancı sermayenin politik, ekonomik ve sosyal hayatımızdaki hâkimiyetlerine son verilecektir. Anayasa tastamam eksiksiz uygulanacaktır. Bütün bu işleri anayasaya sahip çıkan, devlete sahip çıkan, işçisi, köylüsü, küçük esnafı, küçük memuru, namuslu aydınlarıyla emekçi halkımızın kendisi yapacaktır. Kısaca insanı insana kul eden, kütleleri bir sermayedara sömürten kapitalist düzen değişmelidir; değişecektir diyoruz”⁷⁴⁴.

Yukarıda konuşmasından bir kesit sunulan Mehmet Ali Aybar aslında nasıl bir düzen kurulması gerektiğini ortaya koyuyordu. Emek ve hak kavramı üzerinde duruyordu. Sömürü düzeni tümünden değiştirilecekti. Bütün devlet aygıtı yeniden yapılandırılacaktı. Fakir halk gözetilecek, ağalara belirli bir miktar toprak verilecek, kooperatifçilik teşvik edilecek, finans sektörü millileştirilecekti. Sanayileşmenin büyük bir kısmı devlet tekelinde olacak, anayasaya bağlı olunacaktı.

---

⁷⁴⁴**TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9/10.; Mehmet Ali Aybar ilerleyen süreçte yazdığı bir kitapta Türkiye’de sosyalizmin gerçekleşmesinin önündeki engellerden bahsetti. Bunlar yapısal ve ideolojik sorunlardı: Geleneklerin tutucu olması, az gelişmiş ve sanayileşmemiş bir ülke konumunda bulunması, kamuoyunun sürekli olarak sola karşı yönlendirilmesi, Tam Bağımsızlık İlkesi’nin uygulanmaması, yüzyılların mirası olan bir aşâğılık duygusu, yapılan reformların çoğunlukla yukarıdan aşâğıya olurken sosyalizmin aşâğıdan yukarıya bir seyir izlemesi, solun bölünmüşlüğü idi. Mehmet Ali Aybar Bütün bu olumsuzluklara rağmen yılgınlık göstermeyeceklerini de ifade etmekteydi. Bkz. M. A. Aybar, **Neden Sosyalizm**, Özal Matbaası, İstanbul, 1987, s.175-194

Salon toplantısı tamamlandıktan sonra TİP'liler Van'dan Hakkâri'ye geçti. Hükümet yanlısı basın TİP toplantısına pek fazla ilgi göstermedi. Hatta heyetin şehirden ayrılmasını dahi anti-propagandaya dönüştürdü. Halkın yolcu etmeye dahi gelmediğini yazdı⁷⁴⁵.

F- CHP GENEL SEKRETERİ BÜLENT ECEVİT'İN VAN TOPLANTISI (24 EKİM 1967)

Bülent Ecevit öncülüğünde bir heyetin 22 Ekim 1967'de Van'a geleceği TİP'in toplantısından önce halka duyuruldu. Bu sebeple CHP Merkez Yönetim Kurulu üyesi önceden gerekli düzenlemeleri yapması için gönderilmişti⁷⁴⁶. Fakat gezi programındaki bazı aksamalardan ötürü CHP Heyeti 24 Ekim 1967 Salı günü Van'a geldi. Kalabalık bir heyet onları karşıladı⁷⁴⁷. Bülent Ecevit, Van'a daha yeni yapılan karayolundan girdi. Ecevit'i karşılamaya gelen arabaların camlarında “Doğu'nun Yolu Ortanın Solu” dövizleri bulunuyordu⁷⁴⁸. Gazetelerde heyetin geliş amacı hakkında yazılar yayınlanıyordu. İlgili kısımda da ifade edildiği üzere geziye İstanbul Kartal'da yapılan parti toplantısında karar verildiği belirtiliyordu. Ayrıca Beş yıllık Kalkınma Planı eleştiriliyor ve daha fazla yatırım isteniliyordu⁷⁴⁹.

CHP'nin Van'da düzenlediği toplantı saat 15.30'da şehir sinemasında başladı. Konuşmacılardan Selahattin Hakkı Esatoğlu⁷⁵⁰, Türkiye'nin bugünkü sosyal yapısını, toprak dağılımı, vergi, kredi konusu, eğitim ve sağlık hizmetleri konusundaki “adaletsizliği” eleştirdi⁷⁵¹.

Selahattin Hakkı Esatoğlu'nun konuşması Mehmet Ali Aybar'ın ifade ettikleri ile içerik yönünden benzemektedir. İki konuşmacıyı da dinlemiş olanların zihninde bir karışıklık olsa gerekti ki tam bu sırada Muş Milletvekili Nermin Neftçi söz aldı: AP'nin sağcı, TİP'in ise aşırı sosyalist bir parti olduğunu vurguladı. CHP'nin bu iki partinin arasında, Ortanın

⁷⁴⁵Van Postası, 21 Ekim 1967, s.1.

⁷⁴⁶Van Sesi, 11 Ekim 1967, s.1.

⁷⁴⁷“Van Sesi” gazetesi otuz, “Ulus” gazetesi altmışa yakın araba ile karşılandığı bilgisini vermektedir. Bkz. Van Sesi, 25 Ekim 1967, s.1; Ulus, 26 Ekim 1967, s.1. Bu da basında çıkan haberlerin ne kadar abartılı olduğuna gösterge olsa gerektir.

⁷⁴⁸Ulus, 26 Ekim 1967, s.7.

⁷⁴⁹İkinisan (Van), 24 Ekim 1967, s.1.

⁷⁵⁰1925'de Nevşehir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre İlhan Selçuk ile serbest avukatlık yaptı. “Son Telgraf”, “Ulus” gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. “Yaratış” dergisini kurdu. Siyasete CHP safından girdi. XIII. ve XIV. Dönem Nevşehir Milletvekili seçildi. 1970'de öldü. Bkz. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷⁵¹Van Sesi, 25 Ekim 1967, s.1.

Solu'nda olduğunu belirtti. İlyas Seçkin⁷⁵² de Van'a yapılan hizmetlerin sadece CHP zamanında gerçekleştirildiğini söyledi⁷⁵³.

Ardından son konuşmayı Ecevit yaptı: *“Halk Doğu'da asayişsizlikten şikâyetçi. Can, mal emniyeti kalmamış. Eşkiyanın silahsız hale getirilmesini ve bu büyük korkunun üzerlerinden kaldırılmasını vatandaşlar her yerde istiyorlar. Ama eşkiya ile mücadeleyi bu iktidardan beklemeyin. Parlamentodaki milletvekillerine, senatörlere tabanca dağıtan bir zihniyet, dağdaki eşkiyayı silahlandıramaz. Siz dağdaki Hakimoları, Davudoları bırakın, iktidarın saflarında, her cebinde tabanca, bıçak, muşta bulunan ve parlamento içinde silahla adam kovalayan Hamidolar var. Asayiş böyle bir iktidar mı koruyacak? Bunu beklemeyin, ancak ortanın solundaki bir halk partisi, iktidara geldiği zaman memleketin bir başından diğer başına tabancasız, silahsız dolaşmak özgürlüğüne kavuşabilirsiniz”* dedi⁷⁵⁴.

Bülent Ecevit, Mustafa Düşünekli'nin 24 Eylül 1967'de Siverek Mitinginde yaptığı konuşmaya benzer sözler etti. Hatırlanacağı üzere o: *“Biz Batıya neden yatırım yapıyor demiyoruz. Fakat İstanbul'a bir asma köprü yapıldığı zaman, Hakkâri'ye de bir fabrika yapılsın istiyoruz”* demişti⁷⁵⁵. Bülent Ecevit ise: *“Siz burada vapurla ancak üç saatte Van Gölü'nü geçerken, İstanbul'da bir yakadan öbürüne on beş dakikada araba vapurları ile geçişin süresini azaltmak için Boğaz Köprüsü projesini plana koyanlar ve bu işe Van ve Hakkâri illerimizin imarına yetecek 1.400.000.000 lirayı ayıranlar elbette Doğu kalkınması ile ciddi şekilde ilgili değillerdir”* dedi⁷⁵⁶.

İlgili bölümde ifade edildiği üzere AP Genel Başkan Vekili Talat Asal 24 Ekim'de Siirt'te idi. Bu tarih CHP'nin Van toplantısına denk gelmekteydi. CHP'li heyet Van'da iken Siirt'te yaptığı konuşmada Talat Asal; CHP'nin Doğu'yu sürgün yeri olarak kullandığını ve bu yüzden de buraları Sibiryaya gibi gördüğünü söylemişti. Bunun delili olarak da Varlık Vergisinin sürgünlerinin Doğu'ya gönderilmesini göstermişti⁷⁵⁷. Bülent Ecevit Varlık Vergisi sürgünlerini değil de, Doğu'nun AP tarafından bir sürgün yeri olduğunu şu sözlerle ifade etti: *“Doğu AP iktidarı tarafından öğretmenlerin, memurun sürgün yeri haline getirilmiş. Gezim sırasında cezalandırılmış ve ta sınırlara kadar sürülmüş ülkücü”*⁷⁵⁸ öğretmenlerle, çeşitli

---

⁷⁵² 1918'de Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ile Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Maliye Bakanlığı'nda çalıştı. Bir süre serbest avukatlık yaptı. Siyasete CHP'den girdi. XI, XII, XIII ve XV. Dönem'de Ankara Milletvekili seçildi. 27. Hükümet de ise İçişleri ve Bayındırlık Bakanlığı yaptı. 1996'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 12.06.2017)

⁷⁵³ **Van Sesi**, 25 Ekim 1967, s.1.

⁷⁵⁴ **Ulus**, 26 Ekim 1967, s.7.

⁷⁵⁵ **Ulus**, 25 Eylül 1967, s.1.

⁷⁵⁶ **Ulus**, 26 Ekim 1967, s.7.

⁷⁵⁷ **Adalet** (Ankara), 26 Ekim 1967, s.1/7.

⁷⁵⁸ İdealist anlamında kullanılmıştır. Başka bir siyasi partinin gençlik yapılanması ile karıştırılmamalıdır.

görevlerde ki memurlarla karşılaştım. Artık daha ileriye sürülecekleri yer yok. Fakat yine de siz Doğulular için bir teselli noktası var. Bu sürülen öğretmenler, memurlar, AP zihniyetinde ki bir iktidarın tutumu ortada olduğuna göre, en idealist, en dürüst, en vatansever görevliler arasından seçilip böyle bir haksızlığa uğratılıyorlar. Onlar buralarda da görevlerini yapacaklar ve Doğu'nun uyanmasında, kalkınmasında büyük roller oynayacaklardır"⁷⁵⁹. Bu söylem yine aynı gün TÖDMF ile TÖS'ün Antalya'da düzenledikleri *Öğretmen Kıyımını Protesto* toplantısında konuşan yedi sürgün öğretmenin yaptığı açıklamalarla örtüşmekteydi⁷⁶⁰.

Bülent Ecevit için 24 Ekim özel bir tarihi. O, CHP Genel Sekreterliği'ne gelişinin birinci yıldönümünü kutluyordu. Realist bir insandı ve öz eleştiri yapabiliyordu. Bu siyasal eylemlerine de yansıyor. Yaptığı konuşmanın bir yerinde "*Bugünkü düzenden sorumlu olanlar arasında CHP'de var*" demişti⁷⁶¹. AP ise sorumluluk kabul etmemekle beraber bunu sürekli olarak CHP'yi eleştirmek için kullanıyordu. Van'da saat 15.30'da başlayan CHP Toplantısı, akşam 18.30'da bitti. Genel Sekreter ve beraberindekiler Hakkâri'ye doğru yola çıktı⁷⁶².

Van'da yapılan bu toplantıda Bülent Ecevit, CHP Heyeti'ne gösterilen ilginin merkezindeydi. Hem partide üstlendiği görev hem de kişisel özellikleri için bu noktaya gelmesinde etkiliydi. Bülent Ecevit'in yaptığı bu gezi esnasında parti örgütü ve halk tarafından daha yakından tanınmış ve kendisine saygı uyandırmıştı. Bu da Türk siyasi hayatına yeni bir liderin katılacağı anlamına geliyordu.

G- TİP'İN ÖNCÜLÜĞÜNDE DÜZENLENEN AĞRI DOĞU MİTINGİ (22 EKİM 1967)

1- Miting Öncesi Ağrı'da Siyasal Etkinlikler

a) Siyasi Parti Liderlerinin Ağrı Ziyaretleri

Siyasi parti liderlerinden önce Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan, bakanlığı ile ilgili denetlemelerde bulunmak üzere 10 Ağustos 1967'de yola çıkmıştı. Bölgenin durumu sağlık kurumları açısından hiç de iyi değildi. Kendisi Van'da "*ahırdan farksız hastaneler var*" demişti. Bu söz henüz kamuoyunda tartışılırken 15 Ağustos 1967'de Ağrı'ya geldi. Burada "*Hekimleri Anadolu'ya çekeceğiz*" dedi. Vedat Ali Özkan'ın bu sözü, doktor yokluğunu

⁷⁵⁹Ulus, 26 Ekim 1967, s.7.

⁷⁶⁰Siirt Sesi, 25 Ekim 1967, s.1.

⁷⁶¹Van Sesi, 25 Ekim 1967, s.1; Ulus, 26 Ekim 1967, s.7.

⁷⁶²Van Sesi, 25 Ekim 1967, s.1; İkisan, 25 Ekim 1967, s.1.

açıklamak için yeterliydi⁷⁶³. Bu tespitten sonra siyasi partilerin Ağrıya yaptığı ziyaretlere değinebiliriz.

1967'nin Ağustos'unda Ağrı'ya GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu geldi. 20 Ağustos 1967'de Ağrı'da şu konuşmayı yaptı: *“Milliyetçi bir muhalefet, iktidarın müspet işlerinden dolayı haset ve kin değil, sadece sevinç duyar. Türkiye'nin başka bir köşesinde kurulacak olan çimento fabrikası bizi sevindirir. Bu fabrika, Türkiye'nin gelişmeye muhtaç bölgesinde kurulursa iki kat seviniriz. Çünkü kalkınma hedefi ile bölgeler arası denge ve adalet aynı zamanda gerçekleşmiş olur. Mahrumiyet bölgelerine en iyi idarecileri, en başarılı hekimleri, en yapıcı ve kudretli personeli götürmeye çalışmalıyız. Bu bölgelere gelenler sürgüne değil, daha şerefli bir yurt hizmetine geldiklerini bilip, hissetmelidir. Bu bölgeleri kaldırmak için yapacakları hizmetin maddi ve manevi mükâfatını devlet ve millet onlardan esirgememelidir”*⁷⁶⁴.

Doğu Gezisine çıkan CKMP lideri Alparslan Türkeş ile Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Altınsoy da, 13 Ekim 1967'de Van'dan Ağrı'ya geldi. Burada herhangi bir toplantı düzenlememelerine rağmen yaptıkları açıklamalar önemliydi. Alparslan Türkeş tarafından bir gazeteye yapılan açıklamada Doğu Mitingleri ile ilgili olarak şunları söyledi:

“Türk Milleti eşsiz bir tarihe sahip bulunan, geleceği çok aydınlık bir millettir. Türk milletinin varlığı dünya için, özellikle Ortadoğu bölgesi için güvenlik, barış ve mutluluğun kaynağı ve dayanağı olacaktır. Gittikçe artan nüfusu okullardan ve üniversitelerden taşan çocukları ve gençleri, Türkiye'nin ilim ve kalkınma yolundaki sağlam ümidini teşkil etmektedir. Türk milletindeki bu gelişmeler, karanlık gayelerin peşinde olan kuvvetleri endişeye sevk etmektedir. Bunun sonucu olarak da memleketimizi içinden karıştırmak ve parçalamak maksadıyla kışkırtmalar yapılmaktadır. Doğu'da düzenlenmiş olan son mitingler böyle kötü niyetlerle masum halkı iğfal etmeye çalışmaktadırlar. Doğu Mitingleri'ni komünistler ve bir takım soysuzlar düzenlemektedirler. İhmal edilmiş bulunan Doğu bölgemizin kalkınması için ve ihtiyaçlarının hükümete duyurulması için elbette doğulu vatandaşlarımız kanunların kendilerine verdiği hakları kullanacaklardır. Fakat zihniyetleri bozuk bir takım insanların kendilerini alet etmelerine imkân vermemek hususunda uyanık olmalıdırlar. Biz Doğu Anadolu'nun kalkınması için karış karış bütün doğuyu dolaşarak vatandaşlarımızın fikirlerini almaktayız. Buralardan aldıklarımızı TBMM'ye Cumhuriyet

---

⁷⁶³Zafer, 16 Ağustos 1967, s.1/5.

⁷⁶⁴Zafer, 21 Ağustos 1967, s.1/5.

*Hükümeti'ne sunacağız. Bizim öz insanlarımız olan ve bölünmez parçamız bulunan Doğulu kardeşlerimizin dertlerini her zaman dile getireceğiz ve onlara yararlı olmaya çalışacağız*⁷⁶⁵.

Bu beyanat, Alparslan Türkeş'in 10 Ekim 1967'de Van'a geldiğinde Hükümete valiliklerin üstünde genel müfettişlikler⁷⁶⁶ önerdiği beyannameden daha sertti. Mehmet Altınsoy da Doğu Mitingleri hakkında bir açıklamada bulundu: Bölgeler arası farklılıkların doğa ve iklim şartlarından kaynaklı olarak kendiliğinden oluştuğunu belirterek sözlerine başladı. Devleti idare edenlerin yetersizliği, beşeri ve ekonomik sıkıntıları daha da belirgin hale getirmişti. Bölgeler arasında dengeli kalkınma sözü de sadece “lafta” kalmıştı. Hiçbir ciddi adım atılmamıştı. Hak talebi demokratik bir düzenin gereklerindendi. Mehmet Altınsoy Doğu Mitingleri'ni bu kapsamda değerlendirdiklerini ve bir hak arayışı olarak kabul ettiklerini vurguladı. Fakat şu uyarıyı da yapmaktan geri durmadı:

“Biz Doğu Mitingleri'ni bu manada kabul eder ve sadece iktisadi gayeye matuf bir hak arayışı telakki ederiz. Bunun ötesinde siyasi maksatların tahakkukuna büyük kitleleri alet etmek için bir perde olarak kullanılması fakrı zaruret edebiyatı ile maskeleyip, bölücü ve yıkıcı propagandaların yapılması ve hele zihniyeti ve gizli niyeti bizce malum olan çevrelerin bu mitingleri tertip etmesi, demokrasi düzeninin getirdiği meşru bir hakkın suiistimali manasını taşımaktadır. Masum halkın mahrum kaldığı haklarının bu derece kötü maksada alet edilmesi, memlekete hayır getirmeyecektir”⁷⁶⁷ dedi.

Bu açıklamalardan sonra Alparslan Türkeş ve heyeti Ağrı'dan ayrıldılar⁷⁶⁸. Anlaşılacağı üzere bir kez daha CKMP'nin üst düzey yetkilileri konu hak aramaksa buna destek vereceklerini vurguladı. Bununla birlikte başka niyetlere hizmet etmek için bunu bir “maske” olarak kullanıyorlarsa bu tam anlamıyla bir suiistimaldi ve asla kabul edilemezdi.

b) CHP'nin Ağrı Mitingi (21 Ekim 1967)

TİP ve CHP'nin Ağrı teşkilatı arasında mitingleri birlikte düzenlemek gibi bir fikir ortaya atılmıştı. Hatta bunun ilk defa Ağrı'da gerçekleşmesi için de hiçbir engel yoktu. Fakat CHP'liler son kararın Bülent Ecevit'in Ağrı'ya gelmesinden sonra verilmesinin daha uygun olacağını belirttiler⁷⁶⁹.

⁷⁶⁵Mesuliyet (Ağrı), 14 Ekim 1967, s.1.

⁷⁶⁶İkinisan (Van), 11 Ekim 1967, s.1; Van Sesi, 11 Ekim 1967, s.1.

⁷⁶⁷Mesuliyet (Ağrı), 14 Ekim 1967, s.4.

⁷⁶⁸Mesuliyet (Ağrı), 14 Ekim 1967, s.4.

⁷⁶⁹Mesuliyet (Ağrı), 17 Ekim 1967, s.1.

Bülent Ecevit'in Ağrı'ya bir gün erken gelmesiyle birlikte miting yapma fikri mümkün olmadı. Ayrıca "...CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün CHP'nin katılmaması için kesin emir verdiği" de söylenilmekteydi⁷⁷⁰.

CHP 21 Ekim 1967 Cumartesi günü açık hava toplantısı düzenleyecekti. Ağrı İl Başkanı Süreyya Onay bunu bir ilan ile kamuoyuna duyuruyordu. Bildiride, bu toplantının aslında Pazar günü düzenleneceğinden bahsedildi. Fakat buna bazı "kötü niyetli tertiplerin" mani olduğu, bunun içinde toplantının bir gün öne alındığı yazıldı⁷⁷¹. "Kötü niyetli tertiplerden" kasıt Pazar günü TİP'lilerin yapacağı Ağrı Mitingi idi. Çakışmadan ötürü bu toplantı bir gün önceye çekilmişti.

"Doğuluların davaları ve bunlarının devalarının" dinlenmesi için toplantıya katılımın bir hak ve görev olduğu duyuruldu. Bu bildiriye göre toplantı, "Doğu'nun karanlık ufkunda beliren bir güneşti". Bu duyurunun en önemli özelliklerinden birisi CHP'nin "halk içinde ayırıcı değil birleştirici" olduğunu vurgulamasıydı⁷⁷². Bunun belirtilmesinin altında CHP'lilerin, TİP'le ayrıştıkları noktanın vurgulanması yatıyordu.

CHP mitinginin TİP ile çakışması üzerine şu yorumlar yapıldı: Miting Tertip Komitesi toplantı yapılabilecek bütün alanları önceden tuttuğu için Bülent Ecevit ve beraberindekiler Pazar günü yapılacak olan miting bir gün önceye çekmişti. Aksi halde Pazar günü, miting yapacak yer bulamayacak ve şehri terk etmek zorunda kalacaklardı⁷⁷³.

Yaşanılan bu tartışmadan sonra miting başladı. Bülent Ecevit'in konuşması heyecanla bekleniyordu. Kendisi kürsüye çıktıktan sonra değindiği ilk konu "şeyhlik" meselesi idi. Yolda gelirken gözlemlediği bir olaydan bahsetti. Geçtiği yerdeki çocukların çıplak ve gıdasız kaldıklarını, buna karşılık köylülerin şeyhe torbalarla yiyecek taşıdıklarını söyledi. Ona göre suçlu ne şeyh ne de köylü idi. Suçlu kötü düzendi. Bölge insanı "zincirlerinden" kurtuluncaya kadar bu konuları dile getireceğini belirtti. Kimseye kul köle olmadan insanca yaşamının ve mevcut devleti benimseyebilmenin yolu halkçı bir devlet anlayışı ile mümkün olabilirdi. Mezhep, tarikat ve zümre farklarının bırakılması gerektiğini vurguladı. Bunların hepsinin üzerinde insan olmanın birleştirici özelliğine değindi. Buradan da konuyu "Ortanın Solunun" insanca yaşamın yolunu gösterdiğine bağladı⁷⁷⁴.

Birliğe en çok ihtiyaç olunan Doğu ve Güneydoğu'da buraları bölmek isteyen kesimlerin varlığını dikkat çekti. Bunların yurt içinde olduğunu ve dış düşmanlardan çok daha

⁷⁷⁰ N. Sargın, **TİP'li Yıllar, Anılar Belgeler**, I, s.513.

⁷⁷¹ Ağrı İl Başkanı Süreyya Onay'ın bildiri için Bkz. Ek: 9.

⁷⁷² **Hâkimiyet** (Ağrı), 21 Ekim 1967, s.1.

⁷⁷³ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s. 96-97.

⁷⁷⁴ **Ulus**, 23 Ekim 1967, s.1/7.

fazla zararlı olduklarını belirtti. Bülent Ecevit partilerin tutumunu da değindi. Partilerin şu veya bu zümreye aidiyet bildirmeleri zümreciliği tahrik etmekteydi. Politikacıların aşiret mensubu olduklarını söyleyip oy istemelerini doğru bulmadığını belirtti. Bu durumu Türklük şuuru içinde birleşen aileleri, “aşiret aşiret, zümre zümre” bölmeye çalışmak olarak değerlendirdi. Diğer taraftan bazı “kafaları sakat kafatasçıların hepsi bu vatan uğrunda kanlarını akıtmış olan insanları, hepsi Türküm diyen milletin kafatasına bakıp, Türk ya da değil şeklinde ayırt ettiklerinden”⁷⁷⁵ söz etti. CHP’nin milliyetçiliğinin Orta Asya milliyetçiliği olduğunu belirtti. “Bu toprağa bağlı, bu vatan benim diyen herkesin Türk olduğunu, bu topraklarda en eskiden, binlerce yıl önceden beri yaşayan insanlarla, bundan dokuz yüz yıl önce Orta Asya’dan gelmiş olan insanların aynı derecede Türk olduğunu” söyledi. “Sağ” dan ve “aşırı sol” dan gelenlerin başka türlü milliyetçiliği telkin ettikleri, fakat Ortanın Solu’nun Atatürk Milliyetçiliği’ni getirdiğini açıkladı. CHP’nin milliyetçilik anlayışının kafatasçı, ırkçı, ümmetçi olmadığını vurguladı. Bu topraklara bağlı, bu vatan benimdir diyen bütün insanları kapsayan bir milliyetçilik olduğundan bahsetti. İktidara geldiklerinde vatanın doğusu-batısı demeyeceklerini, doğusunu da batısı seviyesine ulaştırmak için ne gerekiyorsa yapacaklarını söyledi⁷⁷⁶.

Bülent Ecevit, TİP’le ilgili olarak da şu değerlendirmeyi yaptı: Mensupları “Türklük ve Kürtlük ayrımı” yapıyordu. CHP böyle bir ayrımın karşısındaydı. TİP’in yaptıkları “vatana ihanet” olarak adlandırdı. İzledikleri siyasetin “tehlikeli” olduğunu söyledi. Ayrıca TİP’in mülkiyet hakkını tanımadığını, mülkiyet hakkının olmadığı yerde ise gelişmenin olamayacağını belirtti. “Ağanın diktatörlüğünün yanında devletin diktatörlüğünün de zararlı olduğu” vurguladı⁷⁷⁷.

Bülent Ecevit’in miting konuşmasında yaptığı açıklamalarla ilgili olarak yapılan değerlendirmeler konumuz açısından oldukça dikkate değerdir. Bu yorumlardan birisi olumlu diğeri olumsuz idi. TİP “Türklüğü dar manada tefsir ederek bir kısım halkı yabancı görmek”⁷⁷⁸ gibi bir yanlışa sürüklenmekteydi. Bu değerlendirme Bülent Ecevit’in görüşlerine hak verilmekteydi. Yapılan bir diğer yorum da ise CHP Genel Sekreteri’nin konuşması içerik olarak çok sert bulunmuştu. Buna gerekçe olarak da kendisinin Tunceli’de “yuhalanması” ve Ağrı’da miting yapacak yer bulamaması gösterilmekteydi⁷⁷⁹.

⁷⁷⁵Ulus, 23 Ekim 1967, s.1/7

⁷⁷⁶Ulus, 23 Ekim 1967, s.1/7

⁷⁷⁷Hâkimiyet (Ağrı), 23 Ekim 1967, s.1.

⁷⁷⁸Hâkimiyet (Ağrı), 23 Ekim 1967, s.1.

⁷⁷⁹ M. Zana, **Bekle Diyarbakır**, s.97.

Bülent Ecevit'ten sonra kürsüye Merkez Yönetim Kurulu Üyesi İlyas Seçkin geldi. Türkiye'nin en önemli meselelerinden birinin “Fırat meselesi” olduğunu söyledi. Doğu'nun kalkınması için bu konu önemli idi. Fakat ona göre Hükümet bu konuda pek çaba göstermiyordu. Altı yıldır Fırat ve Dicle üzerindeki ortak su hakları konusunda Irak ile çatışma halinde olunmasına rağmen⁷⁸⁰ buna bir çözüm bulunamıyordu. Buna rağmen doğal gaz konusunda Hükümet'in anlaşma çabasını eleştiriyordu. İlyas Seçkin'e göre ortak su hakları meselesi halledilmeden, Irak ile bir doğal gaz anlaşması yapılması sakıncalıydı. Çünkü sonradan Irak Hükümeti, su meselesinde haklı çıkmak için doğal gaz anlaşmasını koz olarak ileri sürebilir, Türkiye'yi gaz vermemekle tehdit edebilirdi⁷⁸¹.

Mitingde CHP Parti Meclisi Üyesi Nevşehir Milletvekili Selahattin Hakkı Esatoğlu da söz aldı: CHP'nin siyasi demokrasiyi 1941'de güvence altına aldıktan sonra bugünkü amacının Ortanın Solu ile sosyal demokrasiyi⁷⁸² hayata geçirmek olduğunu ifade etti. Sosyal dengesizlikler, sosyal demokrasi ve ortanın solu politikasıyla giderilebilirdi. “*Sosyal dengesizlik akıllı tedbirlerle giderilmezse memleketi tehlikeli patlamalardan korumak güç olacak*” idi. Bölücülüğe karşı da şu yorumu yaptı: “*Türk milletinin sefaletini, halkı bölmeye vasıta sayanların davranışını*” tasvip etmediklerini söyledi. Mitingde Muş Milletvekili Nermin Neftçi de konuştu. Kendilerinin “*ne sağı ne de aşırı solu*” istediklerini, sınıfları

---

⁷⁸⁰ Su sorunu Türkiye, Suriye ve Irak arasında karmaşık bir sorundur. Geçmişten gelen ve 2000'li yıllarda da varlığını devam ettiren bu sorun ile ilgili olarak hazırlanan Fırat/Dicle Havzası'nın Su Sorunu Matrisi'ne göre Türkiye, eski anlaşmalar paylaşma yönelik “*değil*” derken; Suriye ve Irak tavrını aksi yönde koymaktaydı. Yine benzer surette Türkiye kalıcı bir anlaşma istemezken Suriye ve Irak bu görüşe karşı çıkıyordu. Örneğin Türkiye uluslararası su yolu tanımını kullanmıyorken, Suriye ve Irak kullanılmasını istiyordu. Türkiye ile Suriye Fırat ve Dicle ortak havzadır derken Irak bunun ayrı havzalar olduğunu iddia etmekteydi. Hatta Türkiye'nin bu konuda savunduğu doktrin “*mutlak ülke egemenliği*” iken Suriye “*nehirin bölünmez bütünlüğü*”, Irak ise “*tarihsel kullanım hakkı*” doktrinini savunmaktadır. Bkz. Konuralp Pamukçu, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s.250.

⁷⁸¹ **Ulus**, 23 Ekim 1967, s.1/7

⁷⁸² İsmail Cem kavram ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktaydı: Sosyal Demokrat kavramının yaygın kullanımı ülkemizde yeni sayılabilir. 1972 sonrasında dönemin CHP'sinden söz ederken sosyal demokrat nitelikli parti, sosyal demokrat iddialı program benzeri tanımlara yazılarımızda ve konuşmalarımızda sıkça yer vermiştik. O yıllarda hayli genel ve belirsiz çağrışımlar yapan demokratik sol, halkçı gibi deyişlere kıyasla sosyal demokratın geleceğe dönük bir yarar getirebileceğini öngörmekteydik: Sosyal demokrasi üzerinde durup düşünmenin, CHP'yi kendini daha doğru tanımaya, doğru tanıtmaya, ideolojik berraklığa, biraz da toparlanmaya yönelteceğini varsaymıştık. Söz konusu yıllarda kimi CHP'li sosyal demokrasi kavramından pek hoşlanmamıştı. Bazıları okuduğu birkaç el kitabının etkisiyle CHP solculuğuna kıyasla bir gericilik diye bunu almıştı. Ötekiler sosyal demokrasinin Marksizim ile getirdiği çağrışımı üstünkörü yorumlayarak onu fazla ilerici bulmuştu. Bkz. İsmail Cem, **Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir**, Can Yayınları, İstanbul, 1998, s.33-34.; İsmail Cem yine sosyal demokrasi kavramını açıklarken şöyle bir genelleme yapmıştır: İşçi hareketi ve uzantılarının burjuvazi ile bir arada yaşayabilmesi için uzlaşmacı ortamı sağlayan demokrasi biçimidir. İşçi sınıfı bu uzlaşma ile sermayedarların varlığını ve yaşam hakkını garanti etmektedir. Parlamentar, temsili ve çoğulcu demokrasiyi bu zihniyetle benimsemektedir. Sosyal Demokrasi'nin önkoşulları ise şunlardır: Ekonomik ve siyasal iktidarın el değiştirebilir olması. İşçi hareketinin siyasal özgürlüklerin tümüne sahip olması, İşçilerin kendi gücü nispetinde sosyal dengeleri etkileyebilmesi ve iktidarın organlarında yer alabilmesi, hükümet olma hakkına sahip olması idi. Bkz. İ. Cem, **Sosyal Demokrasi...**,s.54.

birbirine barışçı yollarla yakınlaştıran ortanın solunun “kurtuluş yolu” olduğuna inandıklarını söyledi⁷⁸³.

CHP'nin Ağrı Mitingi gerek içerik gerekse söylem olarak diğer mitinglerden farklı bir takım özelliklere sahipti. CHP'nin TİP'e karşı izlediği politikanın ana hatlarının belirlenmesi; ortanın solu ve sosyal demokrasi kavramlarının Doğu sorununa çözüm olarak ileri sürülmesi; yine CHP'nin millet ve milliyetçilik anlayışının yeni yorumlar karşısında hangi konumda olduğunun belirlenmesinin ipuçları bu miting aracılığı ile daha iyi anlaşıldı.

2- TİP'in Ağrı Doğu Mitingi 22 Ekim 1967'de Toplanıyor

a) Miting Beyannamesi ve Beraberinde Getirdiği Tartışmalar

Ağrı Mitingi tamamen TİP'in kontrolünde yapılacaktı. Bu yüzden mitingin tertip komitesinde TİP Ağrı İl Başkanı Naci Kutlay⁷⁸⁴ ve Genel Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Ali Aslan yer alıyordu. Komite mitinge davet için bir bildiri metni hazırladı:

“Doğulu Kardeş!

Doğu, sömürge gibi idare edildi. Sen, sömürge halkı muamelesi gördün, öldürüldün, yoksul, işsiz, cahil bırakıldın. Etnik kökenlerinden dolayı horlandın, baskı gördün. Doğu ile Batı arasında ki ayrılık arttı. Fert başına düşen milli gelir Manisa'da 2350 lira, Aydın'da 2000 lira iken Ağrı'da 500 lira, Hakkâri'de 225 liradır. Yatırımlar Batı'nın belirli bölgelerine yapılarak aradaki uçurum derinleştirilmektedir. Faşist sağ kanat basının sana saldırısı, sürgün ve öldürme tehditleri, gün geçtikçe artmaktadır. Faşist zihniyetli hükümetler ve idareciler, çeşitli baskılarla seni susturmaya çalışmaktadırlar.

Ama susturamayacaklar artık. Eşitlik, mutlu ve kardeşçe beraber yaşama isteklerine karşı koyamayacaklardır. Faşizmi telin ve Doğu'nun geri bırakılmışlığını protesto mitinglerinden biri de Ağrı da düzenlenmiştir. Yoksulluktan, işsizlikten, cehaletten, baskıdan kurtulma ve insanca yaşama imkânlarına kavuşma mücadelesine bütün imkânlarla katıl. Çocuklarına, ezilmişliği, cehaleti, yoksulluğu değil, şerefli bir mücadeleyi ve mutlu bir düzeni miras bırak. Zafer her türlü sömürüye karşı olanlarındır. Zafer Halkındır! Zafer senindir!

⁷⁸³Ulus, 23 Ekim 1967, s.1/7

⁷⁸⁴ 1931'de Ağrı'da doğdu. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1959'da 49'lar davasından tutuklandı. Sonraki süreçte siyasete TİP safından girdi. Doğu Mitinglerinde rol aldı. DDKO yöneticileri arasında yer aldı. 12 Mart 1971'den sonra tutuklandı. 1974'de aftan yararlanarak tahliye oldu. Daha sonra CHP safına geçti ve milletvekili ve senatör adayı oldu. Fakat seçilemedi. 12 Eylül 1980'den sonra yeniden tutuklandı. Tahliye olduktan sonra İsveç'e yerleşti. Daha sonra Türkiye'de HADEP'in Genel Başkan Yardımcılığını yaptı. Yazarlık ve Kürt tarihi üzerine yaptığı çalışmaların yanı sıra makaleleri “Şarkın Dili”, “Invandrar”, “Yön”, “Sosyal Adalet”, “Barış Dünyası” dergilerinde, son yıllarda ise “Tarih ve Toplum”, “Bilim ve Siyaset”, “Virgül”, “War”, “Nâbihar” gibi dergiler de makaleleri yayımlandı. Ayrıca “Özgür Gündem”, “Yeniden Gündem”, “Özgür Politika” gazetelerinde de faaliyetlerine devam etti. Bkz. <http://www.biyografya.com/biyografi/5644> (Erişim Tarihi: 16.06.2017)

Ağrı Doğu Mitingi Tertip Komitesi

Not: Miting 22 Ekim 1967 Pazar günü saat 14.00'da Ağrı'da yapılacaktır. Bütün Türkiyeli kardeşlerimiz davetlidir"⁷⁸⁵.

Ağrı'da AP'ye yakınlığı ile bilinen "Mesuliyet" gazetesinde çıkan haberler miting hakkında bilgi veren temel birkaç kaynaktan birisi idi. Gazetede yazılan habere göre; mitingi etrafa duyurmak için "gizli beyannameler" dağıtılmıştı. Mitingi tertip edenlerin evlerinde ve iş yerlerinde güvenlik kuvvetlerince arama yapıldığı da bildirilmekteydi. Bu uygulamalar mitingin tam anlamıyla etrafa duyurulmasına engel olmuştu. Gazeteye göre TİP'liler "fikirdaşlarını" Ağrı'ya çağırarak katılımı da artırmaya çalışmışlardı. Bundan da bir sonuç alamamışlardı. İddia edildiğine göre TİP bunun üzerine CHP ile mitingleri birleştirmek üzere harekete geçti. TİP'lilerin bu teklifi "cephe birleştirme" gayesi ile yapılmıştı. Fakat CHP'liler bu teklifin görüşülmesini Bülent Ecevit'in Ağrı'ya gelişine bıraktılar. Zira "aynı yolun yolcusu olan bu iki partinin bir günde birleşmesinde ve anlaşmasında milletin bir sürpriz görmeyeceği" söyleniyordu⁷⁸⁶. "Mesuliyet" gazetesi CHP'ye muhalif olduğu için onu TİP ile eş tutuyordu. Bu sebeple her iki partinin herhangi bir sebeple ortaklaşa faaliyet göstermesi de doğal karşılanmalıydı.

Ağrı'da miting yapılacağı kamuoyunda öğrenildikten sonra tartışmalar başladı. Ancak TİP'in bu mitingleri düzenlemesi huzursuzluğa sebep oldu⁷⁸⁷. Güvenlik güçleri olası olaylara karşı önlem aldı. Ağrı Valisi Mustafa Kemal Şenol'da bu doğrultuda çaba gösterdi. Basına yansıyan haberlere göre Ağrı Valiliği tarafından memurların mitinge katılmamaları için emir verilmişti⁷⁸⁸.

Bir süreden beri Ağrı'da bulunan ve halk arasında sevilen ve saygı duyulan milletvekillerinden birisi olan Kasım Küfrevi⁷⁸⁹ ile Ağrı'da yayınlanan "Mesuliyet" gazetesi bir görüşme yaptı. Mitingler hakkındaki görüşünü belirtti. Doğu'nun iktisaden kalkınmamış bir yer olduğu söyledi. Bu geri kalmışlığa İkinci Beş Yıllık Plan'ın yeterli gelemeyeceğini vurguladı. Bunun için de "mücadele" gerekli idi. Ancak "Doğu'nun bu ıstırapının istismar edilerek Marksist doktrinler aşılmasına" da karşı olduğunu söyledi⁷⁹⁰. Ona göre geri kalan

⁷⁸⁵F. Sükan, **İhanetler karşısında Türkiye**, s.129.

⁷⁸⁶**Mesuliyet** (Ağrı), 17 Ekim 1967, s.1.

⁷⁸⁷**Mesuliyet** (Ağrı), 30 Eylül 1967, s.1/4

⁷⁸⁸**Van Postası**, 27 Ekim 1967, s.1.

⁷⁸⁹ 1920'de Bitlis'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. İstanbul Üniversitesinde asistanlık yaptı. Siyasete DP'den girdi. IX. Dönem Ağrı milletvekili seçildi. Bundan sonraki siyasi hayatı Bağımsız Milletvekilliği, YTP ve AP safından devam etti. X, XI, XIII, XIV. Dönemlerde de yine Ağrı Milletvekili seçildi. 1992'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁷⁹⁰ Kasım Küfrevi Marksizm ile Kürtçülük arasındaki bağı da şöyle kuruyordu: "Bir zamanlar Marksist-Kürtçü hareketin arkasındaki en ciddi güçlerden birisini SSCB oluşturdu. Sovyetler Birliği Komünist ideolojiyi

sadece Doğu değildi. Örneğin Trakya Bölgesi'nde, hatta İstanbul'un varoş semtlerinde, aynı şekilde geri kalmış yerler mevcuttu. Doğu Mitingleri'nin neden özellikle TİP'liler tarafından tertip edildiği sorusuna da cevap verdi. İktisaden mustarip olan Doğulular tarafından yapılacağı ya da tertip edileceğini düşünmediğini söyledi. Doğu'nun kasten geri bırakıldığı kanısında olmadığını belirtti. Doğu Mitingleri'nde okunan Kürtçe şiirlere de değindi. “*Kürtçe şiir okumak, Türkçe şiir okumak kadar Doğu'ya faydalı olamaz*” dedi⁷⁹¹.

Mitingi tertipleyenlerin çoğunlukla ağa ve şeyhler aleyhinde bulunmalarının sebebi meçhuldü. 22 Ekim'de Ağrı'da yapılacak olan mitingine taraftar olup olmadığına ise “*Ben kendi zaviyemden miting yapacak bir sebep görmüyorum. Hele Ağrı'da böyle bir mitinge lüzum dahi yoktur*” şeklinde cevap verdi. “*Türkiyeli Kardeşler*” deyiminden anladığı ise “*Türkiyeli teriminin açık bir sol deyimi olduğu*” idi. Kasım Küfrevi, bu dönemde YTP Milletvekili olarak Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesindeki baş sorumlunun AP olduğunu söyledi. “*Türkiye'de bir sağ bir de sol cephenin bulunduğunu ve sağ cephe önünde sol cephenin birleşebildiğini, buna karşılık iktidarın henüz tehlikeyi anlamadığını*” diyerek belirtti⁷⁹².

Ağrı Mitingi için yayımlanan bildiride diğer miting bildirimleri gibi halkın içinde bulunduğu zorlu şartlara atıfta bulunulmaktaydı. Bildiriye Ağrı yerel basınından “*Mesuliyet*” gazetesi ağırlıklı yer verdi. Kasım Küfrevioğlu'nun yine aynı gazeteye verdiği röportaj da konumuz açısından oldukça dikkate değerdi.

b) Ağrı Mitingi Gerçekleşiyor (22 Ekim 1967)

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Van'dan Ağrı'ya geçmeden önce beraberindekiler ile Erciş ve Patnos'a uğradı. Halkla temas etti. Patnos konuşmasında Mehmet Ali Aybar, “*sömürü düzenini ve kapkaç kapitalizmini*” şiddetle eleştirdi. Doğu'da halen derebeylik sisteminin devam ettiğini vurguladı. Bu düzenin TİP tarafından mutlaka

---

dünyaya yayabilmek ve hedeflerine ulaşabilmek için, dünyadaki tüm ayrılıkçı hareketler gibi Kürtçü hareketi yaratmak ve yaşatmak zorunda idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin zayıf düşürülebileceği hassas noktalar arasında etnik ayrılıklar yaratılması en önemli husustu. Zira bölgede Türk milletinin Kürt unsuru meskûndü. Bu unsurdan hareketle bir hassasiyet yaratılabilir”. Bkz. İlhami Nalbantoğlu, **Kasım Küfrevi'nin Ardından**, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.17.

⁷⁹¹**Mesuliyet** (Ağrı), 18 Ekim 1967, s.1/4; Kasım Küfrevi, Kürt diye bir milletin varlığını kabul etmemekteydi. Kürtleri Türklerin bir bileşeni olarak kabul etmekteydi. Türk adına daha bütünleştirici bir anlam yüklemekteydi. Bir ırk olarak kabul etmemekteydi. Üst kimlik olarak değerlendirmekteydi. Bu hukuki bir realite olarak da düşünmekteydi. Bağımsız bir Kürt kültüründen bahsedilemeyeceğini ifade etmekteydi. Milli kültürü temel almakta ve adının Türk kültürü olduğunu belirtmektedir. “*Gerçi aşiret dilleri ile yazılmış bir takım mevlitler, divanlar ve akaid kitapları vardır. Ancak bunlar müstakil bir edebi dilin ürünü olmaktan ziyade mevzii denemeler olup arşiv malzemesi karakterindedir*” demekteydi. Bkz. İ. Nalbantoğlu, **Kasım Küfrevi'nin Ardından**, s.37-38.

⁷⁹²**Mesuliyet** (Ağrı), 18 Ekim 1967, s.1/4.

değiştirileceğini söyledi. “Amerikan emperyalizmine ve onun işbirlikçilerinin saltanatına” son verilecekti. Bu düzen, “Anayasa’ya sahip çıkan köylü, işçi, zanaatkâr, küçük esnaf, arkasız memur, namuslu aydın ile emekçi halk” tarafından değiştirilecekti. Zira bu düzenin değişmesinden yalnız emekçi halkın menfaati vardı⁷⁹³.

Daha sonra Mehmet Ali Aybar ve beraberindekiler Ağrı’ya geldi. CHP’lilerin hükümet konağı yanındaki alanda yaptıkları toplantının ertesi günü 22 Ekim 1967’de Ağrı’da Doğu Mitingi yapıldı⁷⁹⁴.

Mitingde Mehmet Ali Aybar’ın dışında Tunceli İl Başkanı Kemal Burkay da hazır bulundu⁷⁹⁵. Tarık Ziya Ekinci, İsmail Keskin, Turgay Budak, Ahmet Aras, Naci Kutlay ve Behice Boran’da birer konuşma yapacaktı⁷⁹⁶. Komşu illerdeki TİP örgütleriyle bu bölgelerin demokrat aydınları da davet edilmişti. Çevre illerden gelenlerin yanı sıra Atatürk Üniversitesi’nden de mitinge katılanlar oldu. Tertip Komitesi’ne göre mitinge ilgi büyük, katılım ise yüksekti⁷⁹⁷.

Miting alanında şu dövizler taşınmaktaydı: “Doğu’nun kaderi açlık, işsizlik, hor görülme, Batı vatan ya Doğu ne? Doğu, Doğu dedikleri, eziyettir ettikleri; Doğulu mutlaka insanlığını, vatandaşlığını kabul ettirecektir; Plan, Plan, Batı’yı imar, Doğu’yu istismar; Doğu-Batı yok diye uyuttular bizi; Milli gelir Manisa’da 2350, Ağrı’da beş yüz; Amacımız halkın eşitliğini, kardeşliğini ve mutluluğunu gerçekleştirmektir; Jandarma baskısı yetsin artık; Karakol değil okul istiyoruz, Jandarma değil öğretmen istiyoruz; Batı’ya fabrika Doğu’ya komando, Petrol kanımızdır, onu da aldınız; Anayasa ilerde, onu geri itemezsin; Doğu planlı bir şekilde geri bırakılmaktadır; Dipçik değil uzatılacak el isteriz; Nerede İnsan Hakları? Anayasa nerede; Gençlik olarak ağalığa karşıyız; Doğu’da kazan Batı’da ye; İnsanca yaşamak istiyoruz; Doğu’lu kardeş uyanık davanda gazan mübarek olsun; Hiçbir kuvvet haklı haykırışımızı susturamaz; üvey evlatlıktan, sömürülmekten bıktık; yaşama hürriyeti, okuma hürriyeti, insanlık hürriyeti istiyoruz; İkinci Beş Yıllık Plan, hepsi de yalan; Mideme ekmek, sırtıma gömlek; Batı’ya fabrika, Doğu’ya mayın; Bölücü değiliz, eşitlik istiyoruz; Doğu sürgünlerin yatağı değildir; Lafı bırak, Doğu’ya bak”⁷⁹⁸.

⁷⁹³ TİP Haberleri, S. 1 (16 Kasım 1967), s.10.

⁷⁹⁴ Mesuliyet (Ağrı), 23 Ekim 1967, s.1; Milliyet, 23 Ekim 1967, s.3; TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9; T. Z. Ekinci, Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler, s.71; M. Zana; Bekle Diyarbakır, s.96.

⁷⁹⁵ İki kaynaktan hemen hemen aynı bilgileri verdiği için eksikleri birbirleriyle giderilerek yazılmıştır. Bkz. M. Zana, Bekle Diyarbakır, s.96; T. Z. Ekinci, Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler, s.71.

⁷⁹⁶ Z. Solan, “Mifingên Sala 1967an”, Çıra, S. 14, (Yaz 1998), s.70-71.

⁷⁹⁷ M. Zana, Bekle Diyarbakır, s.96; T. Z. Ekinci, Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler, s.71.

⁷⁹⁸ Bu sloganlar Ağrı Mitingini izleyen gazeteci Sadun Tanju’nun makalesinden alınmıştır. Bkz. Sadun Tanju, “Doğu’da Yapılan Mitingler”, Ulus, (24 Ekim 1967), s.7.

Konuşmacılardan Naci Kutlay, Mehmet Ali Aslan ve Kemal Burkay, TİP' in parti programı çerçevesinde Doğu sorununa yönelik görüşlerini açıkladılar. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise konuşmasına şöyle başladı: “*Doğu Mitingleri’ni sevinç ve heyecanla izliyoruz. Bu mitingler, son yıllarda gittikçe hızlanan özgürlük akımının güçlü bir kolunu teşkil etmektedir. Doğulu fukara emekçiler, Doğulu aydınlarla el ele vererek, haklarına bizzat sahip çıkmaya başlamışlardır*”. Yüzyıllardır yurdun ister doğusunda, ister batısında yaşayan emekçi halkın en doğal hakları çiğnenmekteydi. Emekçi, emekçi olduğu için horlanmakta, insan yerine konmamaktaydı. Doğulu emekçiler üstelik doğulu olmanın çilesini de çekiyordular. Doğulu olarak ayrıca horlanıyordular. Dillerinden, mezheplerinden, inançlarından dolayı farklı muamele ile karşılaşılıyorlardı. “*Jandarmanın dipçiği fukara emekçinin beline inerken, bir de doğulu sırtına indirilmiş küfürle yüklü bulunuyordu*”. Doğulu emekçiler, emekçi olarak sömürülürken üstüne üstlük haysiyetleri şerefleriyle de “*hayâsızca*” oynanıyordu⁷⁹⁹.

Mehmet Ali Aybar sözlerine şöyle devam etti: Doğu’ya “*mahrumiyet bölgesi*” adı takılmıştı. “*Mahrumiyet*” sadece yoldan, sudan, okuldan, hastane ya da fabrikadan yoksun olmak demek değildi. Aynı zamanda insanın “*pahalı, vazgeçilmez, devredilmez, temel haklardan yoksun bırakılma*” anlamını da taşıyordu. Doğu Mitingleri bu insanlık dışı durumu protesto ediyordu. Ona göre halkın haklarına sahip çıkması, haksızlığı protesto etmesi çok önemliydi. Devlete sahip çıkmanın ilk adımı, haklara sahip çıkmak, haksızlığı protesto etmektir. Kitlece yapılan protestolardan sonuç alınması için haksızlığın neden ileri geldiği, hakların neden çiğnendiği bilmek gerekirdi. Nedenler bilinmedi mi, protesto mitingleri, şikâyetleri dile getirmekten ileri gidemezdi. Oysa Doğu Mitingleri bu durumdan kurtulmanın ilk adımları olmalıydı⁸⁰⁰.

Mehmet Ali Aybar göre mitinglerin bir çeşit “*ağlama duvarı gösterisi olmaktan öteye geçmesi için*” bazı sorulara açık cevaplar aramak gerekmekteydi. Sorular şöyleydi: “*Doğu neden mahrumiyet bölgesidir? Acaba yalnız Doğu mudur mahrumiyet bölgesi olan? Doğulu emekçilerin sömürülmekten başka üstelik doğulu oldukları için horlanmaları, ayrı muameleye maruz bırakılmalarının nedenleri var mıdır? Varsa nelerdir? Doğu sorunu, çözümü apayrı ve Türkiye'nin öteki sorunları dışında bir sorun mudur? Yoksa doğu sorunu çözümü de öteki*

---

⁷⁹⁹TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s.593-598.

⁸⁰⁰TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

sorunlarımıza bağlı Doğusu Batısıyla tüm olarak emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmamıza bağlı sorun mudur?”⁸⁰¹.

Bu sorulara cevap arandığında en doğru yaklaşımı sergilemek gerekiyordu. Konular tek başına ele alınırsa, zm yolu bulmak da o kadar zor olurdu. Her bir sorun bir diğeri ile i içe idi. Temel gerekçelere ulaşabilmek için çaba göstermek gerekiyordu. Sosyal ve politik sorunlarda asıl sebepler tespit edilmedikten sonra doğru zm bulmak imknsızdı. Mehmet Ali Aybar buna örnek olarak da yine Doğu sorununu gösterdi: Ona göre bu mesele tek başına ele alındığında duygusal boyuta indirgenen bir takım Őikyetler olarak görünmekteydi. Böylece ne Doğu sorununun gerçek nedenleri anlaşılabilirdi ne de fakir halkın dertlerine çare bulunabilirdi. “*Doğu sorunu Türkiye’nin bütün sorunlarıyla birlikte ele alınacak ve zmlenecek bir sorundu*”. Mehmet Ali Aybar burada TP’in bu sorunun tanımlanmasına yönelik yaptığı katkıdan bahsetti. TP’in farkını ortaya koydu: TP kurulduktan sonra konuyu emekçilerin hakları, çıkarları açısından ele alıp, toplu zm nerileri getirdi. TP kurulmadan önce ise diğer partiler sorunları ya bilimsel ölçütlere göre sınıflandırmışlar ya da karmakarışık bir Şekilde kamuoyuna sunmuşlardı. Sorunları tecrit ederek sanki o sorundan başka mesele yokmuş gibi davranmışlardı. Politikacılar Doğu sorununu, bazen milletin duygularına hitap ederek diğer yurt sorunlarından bağımsız ele almışlar bazen de bu sorunu büsbütün inkâr etmişlerdi. “*Hiç biri Doğu sorununun, emperyalizmin boyunduruğu altında bir kapkaç düzeni içinde yaşamamızla ilişkili olarak değerlendirmemişti*”. Çünkü bu politikacıların hepsi, bu kapkaç düzenine bağlı, onu savunan kimselerdi⁸⁰².

Doğulu emekçilerin dertleri, “*Amerika emperyalizminin boyunduruğundan ve onun aracısı olan kapkaç kapitalizminin, sömürü, ezgi ve baskısından kurtulduğu zaman*”⁸⁰³ zmlenebilecekti. Doğulu emekçilerin dertleriyle emperyalizmin boyunduruğu altında yaşama arasında sıkı, fakat ilk bakışta görülmeyen bağlar vardı. Doğulu emekçilerin dertleriyle Batılı emekçilerin dertleri arasında fark yoktu. Bu anlaşılmadığıca Doğu’nun sorunları zlemezdi. “*Oy avcılığına çıkan kimi politikacılar yatırımlarda Doğu’ya ncelik*

⁸⁰¹TP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸⁰²TP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸⁰³ Gündemdeki tartışma konularından birisi “azgelişmişlikle” ilgili idi. Atatürk’ün bazı sözleri de bu bağlamda ön plana çıkarılmaktaydı. Bunlardan birisi 1 Mart 1922’de TBMM’de yaptığı konuşmada dile getirdiği konulardı. Atatürk’ün o dönemde yaptığı konuşma Şöyle idi: “*Bizi ezmek isteyen kapitalizme ve bizi yutmak isteyen emperyalizme karşı mücadele*” ifadesiydi. Bu sözler 1960’lı yıllarda TP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar tarafından sıklıkla kullanılmıştı. Bu ifadeler ayrıca etin Altan ile Fethi Naci’nin yazdığı kitaplarda da dayanak olmuştu. Bkz. Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı**, İletifim Yayınları, İstanbul, 2000, s.185.

verilmelidir, devlet Doğu'da daha çok alt yapı yatırımı yapmalıdır” diyorlardı. Devlet elbette yatırım yapmalıydı. Ama bugünkü düzen içinde bu mümkün değildi⁸⁰⁴.

Hükümet Doğu'ya el uzatır mı bu da bilinmiyordu. Aslında bilinmesi gereken şunlardı: “Amerika'ya tabi bugünkü kapkaç kapitalizmi düzeni içinde Doğu'ya yatırım politikası daima damla damla yürütülecekti”. Doğu'nun ihtiyaçları gereği gibi asla karşılanmayacaktı. Şimdiye kadar olanlar bunun göstergesi idi. “Geri kalmış Türkiye içinde Doğu daha da geri bırakılmıştı”. Mehmet Ali Aybar'a göre Kapitalist sistem “kâr mihveri” etrafında dönüyordu. Yatırımlar ancak kârlı işlere yapılırdı. Kapitalist düzende en kârlı olanlar hangisi ise yatırım oraya olurdu. “Doğu'nun geri bırakılmışlığı üzerine parlak nutuklar söyleyen doğulu kapitalistler de yatırımı Doğu'ya değil Batı'ya yapıyorlardı”. Kapitalist düzende devlet de bunlara uyar ve Doğu'ya gereği kadar alt yapı yatırımı yapmazdı. Çünkü kapitalist düzende devlet, kapitalizmin kanunlarına göre işleyen bir makineydi. O da kâr hesapları yapardı. “Kapkaç kapitalizm düzeninde yatırımlar kârlı kapkaç işlerine yapılırdı”. Bundan dolayı Doğu'nun kalkınması ve buraya daha çok yatırım yapılması, kapkaç kapitalizm düzeninin yerine, kapitalist olmayan, sosyalizme götüren bir düzen kurulmasına bağlıydı. “Hakların çiğnenmesi, Doğulu emekçinin horlanması, insandan sayılmaması da son tahlilde sömürücü kapkaç kapitalizminin açtığı yaralardandı”. Kapitalizm emekçiye, kâr sağlayan bir araç gözü ile bakardı. Üstelik emekçileri bölmek parçalamakta çıkarı olan bir sistemdi. Daha yakın zamana kadar emekçilerin sendika ve parti kurmalarına bile izin verilmemişti. “Kapkaç kapitalizmi” düzenini devam ettirmek için, emekçileri Türk-Kürt; Türk-Arap; Sünni-Alevi; Müslüman-Hıristiyan diye birbirine düşürmekten de geri kalmamıştı. “Aynı vatanın öz evlatlarını” birbirine düşürmeye devam etmişti⁸⁰⁵.

TİP kurulduktan sonra, ister Doğu'da ister Batı'da yaşasın, yurdun bütün emekçilerinin kardeş ve temelde çıkarlarının bir olduğunu ifade etmekteydi. Sorunlara sınıflar açısından bakılması gerektiğini halka anlatmaya başladığından beri bir şeyler olmaktadır. “Toprak ağaları ile aracı kapkaççılar ortalığı bulandırmak, emekçilerin bilinçlenerek gerçeği görmelerini önlemek için büyük gayretler göstermekte; halkın dikkatini başka tarafa çekebilmek umudu ile tertipler hazırlamaktaydılar”. “Yalan, iftira, nifak tohumları saçmak” bunların başlıca silahları idi. “TİP Doğulu vatandaşları kışkırtıyor; Bölgecilik yapıyor; Yurdu parçalamaya çalışıyor” demektedirler. Oysa Doğulu halka “dünyayı zindan edenler” bunları söyleyenler idi⁸⁰⁶.

⁸⁰⁴TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸⁰⁵TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸⁰⁶TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

TİP'in Doğu sorunu karşısında politikası açıktı. Anayasa'nın 3. Maddesi'nin ışığında, 12. Maddesi'nin⁸⁰⁷ eksiksiz uygulanmasını istiyordu. Dili, dini, inançları, mezhebi, siyasi ve felsefi düşünceleri ve mensup olduğu ırktan dolayı vatandaşlara farklı muamele yapılmasına karşıydı. “Doğulu emekçiler ikinci, üçüncü derecede vatandaş değildi”. Onlara bu gözle bakanlar ve kanunu farklı şekilde uygulayanlar suçluysa. “TİP bu gibilerden er geç hesap soracaktı”. TİP, Doğu sorununu Türkiye'nin birliği ve bütünlüğü içinde çözümlenecek bir sorun saymaktaydı. Türkiye Doğulu, Batılı herkesin vatanydı. Sınırları tüm halkın “kanıyla” çizilmişti. Doğulu emekçi halkın aşırı sömürülmesinde TİP'in iddiası, Doğulu ağalarla Batılı kapkaççıların ortaklığıyla olduğu yönündeydi. “Bu sömürü, ezgi ve baskı politikası yalnız Doğulu emekçilere karşı değil batılı emekçilerine karşı da yürütülmekteydi”. “Mahrumiyet Bölgeleri” Batı'da da vardı. Hem de Batı'nın en mamur şehirlerinde idi. Ankara'nın, İstanbul'un, İzmir'in gecekondu semtlerinin her biri mahrumiyet bölgesiydi. “Doğulu ve Batılı emekçiler mahrumiyet kardeşleriydiler. Menfaatleri temelde aynıydı. Bundan dolayı el ele verip sorunlarını çözmek için devlete hep beraber ağırlıklarını koymalıydılar”⁸⁰⁸.

TİP, Doğu'yu toptan “mahrumiyet bölgesi” haline getiren ve Doğulu emekçileri Anayasa dışı, kanun dışı, “ahlak ve insaf dışı işkenceye” reva görenleri, “insafsız politikalarında ısrar ederlerse, bölücülük asıl o zaman baş gösterecektir” diyerek uyarıyordu. Türkiye, Doğulusu, Batılısıyla hepimizin, bütün emekçilerin mutluluğa kavuştukları bir ülke haline getirilmeliydi. Bu ise “kapkaç kapitalizminin” yerine, “Türkiye sosyalizminin” kurulmasıyla gerçekleşecekti. “Doğulusu, Batılısıyla bütün emekçilerin, bütün namuslu ve yürekli aydınların” ilk ödevi, Amerikan emperyalizmi, ağa ve kapkaççıların boyunduruğundan Türkiye'nin kurtarılmasıydı. Amerikan emperyalizmi Türkiye'den atılmadıkça hiç bir sorunu çözülemeyecekti. Hatta “Türkiye'nin bir gün bir savaş alanına dönmesi de mukadderdi”. Amerikan emperyalizmi Türkiye'de kurduğu üsleri hiç şüphesiz amaçsız kurmamıştı⁸⁰⁹.

Temel sorun Amerikan emperyalizminden ve ona dayanan ve onun desteklediği kapkaççı kapitalist düzenden kurtulmaktı. “Emperyalizm ahtapotunun her iki kolu, dış ve iç sömürü vantuzları birlikte sökülüp atılacaktı”. Bunlardan yalnız “dış sömürü kolunu” söküp atmak, sömürülmekten, ezilmekten, horlanmaktan Türkiye'yi kurtaramazdı. “İçerdeki ağalarla kapkaççılar”, dış sömürü çevreleriyle yeniden ilişkiler kurma yolunu mutlaka

⁸⁰⁷ 1961 Anayasası'nın 3. Maddesinde şöyle denmektedir: “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçedir. Başkent Ankara'dır”. 12. Madde de ise: “Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir” hükmü bulunur. Bkz. **Resmî Gazete**, S. 10859, (20 Temmuz 1961), s.4641-4642.

⁸⁰⁸ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸⁰⁹ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

bulurlardı. Kırk yılı aşkın süre önce Türkiye emperyalizmi yenmişti. Ancak “köklü reformlarla kapitalist olmayan, sosyalizme götüren yol” tutulmadığı için, şimdi tekrar emperyalizmin boyunduruğuna girmişti. TİP’liler aynı hatayı bir daha işlemeyecekti: “Amerikan emperyalizmine karşı savaş aynı zamanda sosyalizm için mücadeleydi”⁸¹⁰.

TİP, Amerikan emperyalizmine karşı savaşı “pasif direnme” şeklinde yürütüyordu. Uyarmalar, protestolar, mitingler yapıyordu. Ancak mücadeleyi milletçe hızlandıracaklardı. Anayasal haklara, Doğu Mitingleri’nde olduğu gibi sahip çıkılacaktı. Hükümeti NATO’dan çıkması ve ikili anlaşmaları feshetmesi için etkilemeye çalışacaklardı. Türkiye’deki “küstah Amerikalıyı” gittikçe daralan bir nefret ve kin çemberi içine alacaklardı. Amerikan emperyalizmi bağımsızlığı, haysiyet ve şerefi çiğnemekte ısrar ederse “Ezelden beri hiir yaşamış” kimseler olarak “her belaya göğüs gereceklerdi”. Mehmet Ali Aybar’a göre TİP, öteki partiler gibi bir parti değildi. Çünkü milletin, emekçi halkın partisiydi. Mehmet Ali Aybar: “Şimdiye kadar sömürüldüğün, horlandığın köşenden çıkıp, bu partinin saflarında Anayasaya sahip çıkacak, devlete ağırlığını koyacaksın. Bu haksız sömürü düzenini kendi öz partin olan TİP saflarında el ele vererek kendin değiştireceksin. Böylece Doğu’nun dertlerine de batının dertlerine de sen çare bulacaksın” diyordu⁸¹¹.

“Ulus” gazetesi köşe yazarlarından Fikret Ekinci’nin⁸¹² aktardıklarına göre, miting tertipçileri açıktan, TİP ise kapalı olarak “dil özgürlüğü, ayrı dilde öğrenim, Kürtçe radyo yayını ve kapalı bir biçimde federatif ölçülerde bağımsızlık” temalarını işlediler. Bu ise “tıpkı Sovyetler Birliği biçimi bir kuruluş ima etmekte”. Ağrı Mitingi’nde kürsüye kırmızı mürekkeple “Dersim” yazılmıştı. Diyarbakırlı biri⁸¹³ “davaya ihanet ediyorlar” diye yerel halkı ve bazı tanınmış kişileri tehdit etti. “Bir gün hesap soracağız” diye çıktı. Ayrıca “Erzurum radyosunu dinlemeyin, bu radyo size ana dilinizi unutturmak için kurulmuştur”⁸¹⁴ diyen bu konuşmacı, fazla belli etmeden, anlaşılamayacak biçimde “Bizim kardeşimiz olanların radyosunu, Ermeni radyosunu dinleyin” dedi. “Ulus” gazetesinden Fikret Ekinci, Mehmet Ali Aybar’a yönelik de eleştirilerde bulunuyordu. Kendisinin “sureti haktan

⁸¹⁰ TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸¹¹ TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.8/9, M. A. Aybar, **Bağımsızlık-Demokrasi-Sosyalizm**, s.593-598.

⁸¹² Eski askeri hâkim olan Fikret Ekinci, 1967’de “Ulus” gazetesi yazarları arasında bulunuyordu. “Öncü” ve “Cumhuriyet” gazetelerinde de köşe yazarlığı yaptı. Ayrıca “Forum” ve “Meydan” dergilerinde de yazılar yazdı. Milli Piyango İdaresi Yönetim Kurulu üyeliği de yaptı. 31 Ocak 1984’de öldü. Bkz. **Milliyet**, 2 Ocak 1985, s.10; **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1985, s.6; **Milliyet**, 20 Ocak 1985, s.6.

⁸¹³ Kimliği tespit edilemedi.

⁸¹⁴ TRT’nin 1964’te kurulmasından sonra mevcut radyoların yayın niteliğinde de değişiklikler oldu. Erzurum’da 100 kilovat uzun dalga yayını devreye sokuldu. 1967 sonunda İzmir, Mersin ve Diyarbakır radyoları da dâhil olmak üzere radyo vericilerinin güç toplamı 727 kilovata yükseldi. Böylece Türkiye’nin %62’si radyo dinleme imkânına sahip oldu. Bu çalışmalar Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın bir sonucuydu. Bu bağlamda komünizm tartışmaları 1965’ten sonra arttı. Bkz. Doğan Koçak, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri Kapsamında “Partizan Radyo” Tartışmaları (1927-1980)**, s.115-116; Erzurum Radyosu programı için Bkz. Ek: 10.

görünerek” anayasanın bir hükmünü anlatıyormuş gibi aynı temaları işlediği ve federatif bir bağımsızlık verme havası içinde konuştuğunu ifade ediyordu. Tarık Ziya Ekinci'nin ise kendisine eleştiriler yönelten, Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'ye “*Anayasa değiştirilmeli, tadil edilmeli*” dediğini, bu girişimi de “*dil muhtariyeti*” için yaptığını Fikret Ekinci yazıyordu⁸¹⁵. TİP Mitingi içerik olarak bu partinin Doğu meselesinde nasıl bir yol izlediğini ifade etmesi için oldukça önemli bilgiler vermekteydi.

c) Mitinge Yönelik Yerel Basında Çıkan Eleştiriler

Ağrı Mitingi sert eleştirilere neden oldu. Mitingde bol miktarda ABD düşmanlığı, Kuzey Vietnam dostluğu⁸¹⁶ yapıldığı iddia edildi. Onlara göre miting günlerdir “*şişiriliyordu*” ve sonuçta olaysız bitmişti⁸¹⁷. Diğer bir eleştiri konusu ise TİP'in samimiyetsizliği idi. TİP'in mitingine Doğu Mitingi denmesi “*gerçekleri saklamaya kifayet etmemiştir*”. Çünkü bilhassa TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın konuşması devamlı surette parti meselelerinin izahından ibaretti ve diğer konuşmacılarda aynı hususu yinelemişlerdi. TİP'e samimiyetsizlik eleştirisi arazi meselesinde de yapıldı. Ağaların elindeki arazi miktarı 500 dönüm ile sınırlandırılmalıydı. Geri kalan arazi köylüye bedava dağıtılacaktı. Mehmet Ali Aybar, bu 500 dönüm arazi dışında ki taşınmaz malların bedellerinin arazi sahiplerine hazinece ödeneceğini belirtmemişti. Bu da olası TİP iktidarında tıpkı Sovyet Rusya'da olduğu gibi arazi sahiplerinin topraklarını hazineye geçirerek taksim işine başlayacakları demektir⁸¹⁸.

Mehmet Ali Aybar'ın dediklerinden ziyade demediklerinin üzerinde duruluyordu. Ayrıca bu eleştiriye göre Mehmet Ali Aybar'ın belirttiği bir kimsenin elinde en fazla 500 dönümlük toprak olacağı söylemi, Behice Boran tarafından bir vatandaşa 2.500 dönüm olarak ifade edilmişti. Ayrıca Behice Boran arazilerin Mehmet Ali Aybar'ın dediği gibi topraksız köylüye bedava dağıtılacağını dememiştir. On yıl taksitle verileceğini söylemişti⁸¹⁹. Mehmet Ali Aybar, Doğu'nun kalkınmasını “*TİP Tarihi*” isimli kitabında bölgesel kalkınma planları kapsamında değerlendirmekteydi. Geri kalmış ülkeler hakkında bir genelleme yaparak kaynak dağılımındaki eşitsizliğe dikkatleri çekmekteydi. Milli gelir dağılımı şayet eldeki imkânlar

⁸¹⁵ Fikret Ekinci, “*Politikalarını Kesin Açıklasınlar*”, **Ulus**, (31 Ekim 1967), s.3.

⁸¹⁶ 1967'den itibaren dünya siyasetinde Batı-Doğu ilişkilerine yeni bir yön veren bir takım gelişmeler oldu. Vietnam Savaşı'nın gittikçe şiddetlenmesi ve Arap-İsrail Savaşı bu olayların başında gelmekteydi. ABD'nin Sovyetler Birliği'ni kuşatma politikasında değişiklikler yaptığı bir yıl oldu. Böylece Ortadoğu giderek önem kazandı. Mehmet Ali Aybar Türkiye'deki gelişmeleri ise kendi partisi açısından şöyle değerlendirmekteydi: TİP'e yönelik sindirme ve baskı politikaları fiziksel saldırılara dönüşmüştü. Bunda başarı sağlanamayınca bu defa TİP'in kapatılması için ortam hazırlanmaya çalışıldığından bahsetmekteydi. AP Hükümeti, TİP'in Moskova'dan emir aldığı iddia ediyordu. Bkz. M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.106.

⁸¹⁷ **Mesuliyet** (Ağrı), 23 Ekim 1967, s.1/4.

⁸¹⁸ **Hâkimiyet** (Ağrı), 24 Ekim 1967, s.1.

⁸¹⁹ **Hâkimiyet** (Ağrı), 24 Ekim 1967, s.1.

doğrultusunda hak kavramı ile özdeşleşirse ekonomik kalkınma ile birlikte kültürel kalkınmanın da sağlanacağı iddia etmekteydi⁸²⁰. Anlaşılan konuyu gelir dağılımı ile bir tutmakta ve de eşitlik ilkesini gözetmekteydi. Toprak meselesini de bu bağlamda ele aldığına şüphe yoktu.

Bu konudaki tartışmalar bir türlü sona ermedi. TİP'in izlediği toprak siyasetinde de bir birliklilik olmadığına işaret etti. Zira TİP Milletvekili Sadun Aren TBMM'deki bütçe kanunu görüşmesinde şu ifadelerle yer vermişti: TİP'in taşınmaz malda, toprakta mülkiyeti tanımadığı, üretim mallarının mülkiyetinin devlete ait olduğunu belirtmişti. Ağrı'da yayınlanan "Hâkimiyet" gazetesinde TİP'e yönelik eleştirilerin şiddeti gün geçtikçe artıyordu. Yazılanlara göre TİP bölücülük yapıyordu. "Kürtler, Türkler, Lazlar, Tatarlar, Araplar ayrı ayrı birer devlet kurmalı ve bu devletler içişlerinde serbest, dış işlerinde tek bir hükümete bağlı olmalıydı". Her birinin ayrı lisanı, ayrı kanunu ve idaresi olmalıydı. Buradan da sözü Bülent Ecevit'in toprak reformu hakkında ki görüşlerine getiriyor ve TİP ile CHP'yi bu konuda karşılaştırılıyordu. Son söz olarak Doğu'nun şartlarını bilmeyen TİP mensupları, bazı bölücü çevrelerin isteklerini siyasi kalıplara sokarak halka kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu da Doğu'nun geleceği için tehlikeli bir süreçti⁸²¹.

Yapılan eleştiriler TİP üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Topraksız çiftçinin topraklandırılması, TİP'in izlediği siyasetin belirsizliği ve bölücülük konusu temel argümandı. AP yanlısı basın kurumlarının yerel bazda yaptığı yayınlarda hedef kitle bölge insanı idi. TİP'in halk nezdindeki gücünü kırmaya yönelik bir yaklaşım olarak da değerlendirilebiliriz.

d) Ulusal Basında Miting Sonrası Yapılan Genel Değerlendirme

Fikret Ekinci, 30 Ekim 1967'de "Ulus" gazetesinde "İyi Vatandaş İyi İnsan" başlıklı bir yazı yayımladı: Doğulu vatandaş da herkes gibi kendisini bu memleketin kaderine bağlamıştı. Ayırıcı akımları tasvip etmediklerini, Doğu'yu ayrı bir ülke gibi düşünmediklerini, halk arasında hiçbir ayrılık ve zümre çatışmasının olmadığını belirtti. Yüzyıllardır birbiri ile kaynaşmış bir kitleden bahsediyordu. Fakat yerel politikacılar Doğu'yu ayrı bir ülke gibi sunuyordu. Bölge insanının şikâyeti her yerde görülen yakınmalardandı. Sosyal ve ekonomik değişmeden halk tedirgindi. Politikacılardan rahatsızdı. Partilerin bölgeye ilgisi halkı memnun etmiş, Doğu insanının partizanlığı yadırgadığına örnek olarak da AP'lilerin Ecevit'e gösterdikleri ilgi gösterilmekteydi.⁸²².

⁸²⁰ M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, III, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s.64.

⁸²¹ **Hâkimiyet** (Ağrı), 24 Ekim 1967, s.1.

⁸²² F. Ekinci, "İyi Vatandaş İyi İnsan", **Ulus**, (30 Ekim 1967), s.3.

Osman Yüksel Serdengeçti ise 30 Ekim 1967 “*Yeni İstanbul*” gazetesinde “*Doğu Mitinglerini*” işledi. O mitingleri şöyle tanımlıyordu: “*Doğuda sosyalizm, sosyal adalet, Doğunun kalkınması, güya kendilerini itham eden bir yazara cevap vermek bahanesiyle yapılan mitingler, hattı zatında siyasi bir ayrılık hareketinin belirtileridir*”. Bunun temelinde ise “*Kürtçülük denilen bir asrı aşan fikrin, davanın ta kendisi yatmaktadır*”. Ona göre “*Doğu’ya bakılmıyormuş, Doğu’ya yatırım yapılmıyormuş*” sözünün lafı bile edilmezdi. “*Hükümet yatırım yapa yapa yan yattı çamura battı, neredeyse kırat nalları dikecek*” diyordu. Keban Barajı’nı örnek veriyor, Türkiye’nin doğusu geri kalmış da batısı pek mi ileri gitmiş diye soruyor, meşhur Antalya’da bile suyun, elektriğin gitmediği yerler var diyordu. Doğu’da yapılan yolların birçok bakımdan Batı’daki hele Güney’deki yollardan daha mükemmel olduğunu, bu bahaneleri bırakmayı, “*ağızlardaki baklayı çıkarmayı*” söylüyordu. Hükümeti erken önlem almaya davet ediyordu: “*Yoksa atı alan Üsküdar’ı geçmiş olacak, ne kırat kalacak ne sırat, ne köprü ne baraj. Memleket emniyet altına alınmadan memleketin içinde fesat unsurları böyle için için kaynarken vatandaşlar kıyama teşvik ve tahrik edilirken, ayağa kaldırılırken kalkınma olmaz Süleyman Bey biraderimiz*”⁸²³ diyordu.

Fikret Ekinci, 31 Ekim 1967’de “*Ulus*” gazetesinde “*Politikalarını Kesin Açıklasınlar*” başlığı ile bir yazı yayınladı. Bir sonraki gün de sözü Doğu Mitingleri’ne getirdi: Bu mitinglerden en çok tedirgin olan, “*tahrik edilmek istenen zümre ile hükümet*” idi. Buna örnek olarak, Doğubayazıt aşiret mensuplarının Doğu Mitingleri’nden şikâyetçi olmasını vermektedir. TİP’i şeffaf politika izlemeye davet ediyordu. Fikret Ekinci’ye göre miting tertipçileri açıktan, TİP ise kapalı olarak dil özgürlüğü, ayrı dilde öğrenim, radyo yayını ve federatif ölçülerde bağımsızlık temalarını işliyordu. Tertipçilerin ilk çıkışta “*masum bir görünüşe büründükleri*” için hemen hemen bütün partileri birleştirme “*oyununu*” denediklerini, bunu da asıl amaçlarına ulaşma gayesi ile yaptıklarını belirtti. Fikret Ekinci miting meydanındaki olumsuzluklardan da örnekler vermektedir. Mehmet Ali Aybar’ın Anayasa’yı kendisine kalkan yaparak asıl amacına hizmet ettiğini vurguluyordu⁸²⁴.

Fikret Ekinci, “*Ulus*” gazetesindeki bir diğer yazısında; Doğu’nun geri kalmışlığı konusuna bambaşka bir açıdan yaklaşıyordu: Başkentte sahte bir propaganda ile yaratılmış yanlış bir kaniya göre “*Doğu demek, birkaç isim demektir*”. Onların kazanılması halinde gerekli oy alınabilirdi. Bu durum Doğu’daki sosyal ve ekonomik yapıdan kaynaklanıyordu. Bu durum değişmedikçe Doğu’nun kalkınmasının imkânsız olduğunu belirtiyordu⁸²⁵.

⁸²³ Osman Yüksel Serdengeçti, “*Doğu Mitingleri*”, *Yeni İstanbul*, (30 Ekim 1967), s.3.

⁸²⁴ F. Ekinci, “*Politikalarını Kesin Açıklasınlar*”, *Ulus*, (31 Ekim 1967), s.3.

⁸²⁵ F. Ekinci, “*Fikrin Zaferi*”, *Ulus*, (2 Kasım 1967), s.3.

Diğer bir değerlendirme de Fikret Ekinci tarafından yine aynı gazetede 4 Kasım 1967'de yapıldı. Soğuk Savaş sürecinin bölgesel kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği burada ifade edilmekteydi. Bu söylem uzun bir zaman etkisini devam ettirecekti. Buna karşılık komşu ülke saldırı ihtimalini önemsemediği için bölgesel kalkınma hamlelerini devam ettirmekteydi. Bir taraf gerilerken diğer taraf geliyordu. Fikret Ekinci de yazısında bu konuya değinmişti. Fakat şu hatırlatmayı da yapmaktan geri durmamaktaydı: 1961'de bu politikadan vazgeçilmişti. CHP tarafından bu politika değiştirilmişti. Doğu kalkınması aynı zamanda halka güven veren bir dış politika ile de ilgili idi⁸²⁶.

Mümtaz Faik Fenik ise 17 Kasım 1967'de yayınlanan “*Doğu Mitinglerinde neler söylenmiş*” başlıklı makalesinde şu değerlendirmede bulunuyordu: Öncelikli olarak suç işlendiğini ifade etmekteydi. Konuşma mahallinde “*Dersim*” afişi bulunmaktaydı. Bazı kişiler halkı tehdit etmişti. Erzurum Radyosu'na sözlü saldırı yapılmıştı. İthamlarda bulunulmuştu. Bu gelişmelerin yanı sıra TİP'in bölgede rahatça davranarak siyasi propaganda yapmasını yanlış bulduğunu belirtmekteydi. Buna bir kıyas olarak da AP'li bir milletvekilinin zamanında Yassıada'yı yazdı diye partisinin kapatılma ihtimalinin gündeme gelmesini hatırlattı. CHP'yi de tavrından ötürü suçladı⁸²⁷.

Sadun Tanju, bugünlerde “*Ulus*” gazetesinde CHP politikası olan düzen değişikliği ekseninde yazılar kaleme alıyordu. Sadun Tanju bölge insanları ile yaptığı sohbetlerden edindiği izlenimleri aktardı: Bir vatandaş “*Bugüne kadar çok Bakan geldi buralara, ama bir gören olmadı*” demişti. Bu sözün sahibi “*Kanun varsa devlet var; köleyim, kanun yoksa devlet yok; eşkiyayım*” da diyecekti. Sadun Tanju'ya göre bu sözler, bozuk düzende kendi başının çaresine bakma korkusunu yaşayan birinin ağzından çıkmıştı. Bu durum; yasanın, huzurun, refahın olduğu bir düzende yaşamak isteğinin ifadesinden başka bir şey değildi⁸²⁸.

Dönemin ünlü dergilerinden olan Necip Fazıl Kısakürek'in “*Büyük Doğu*” dergisinde de Ağrı Mitingi sonrası Doğu Mitingleri'ne dair bir yorum yapıldı. Yazıyı hazırlayan Mustafa Yazgan idi. 15 Kasım 1967'de “*bütün partileri ve partizanlığı ret*” başlığını taşıyan yazı yayınlandı. Mustafa Yazgan, ilk önce Milli Şeflik Dönemi'nden bahsetti. İsmet İnönü döneminin Doğu hakkındaki görüşünü; “*bırakacaksın kendi haline el sürmeyeceksin*” cümlesine adapte ediyor, bu politikaya “*kör ve sağır Frankenstein politikası*” diyerek Anadolu'yu bu canavarın önüne sürülmüş bir kurbanı imgeliyordu. Daha sonra sözü; “*beynelmilel Sosyalist ve Mason kompradorları elinde mincıklana mincıklana perişan edilen*

⁸²⁶ F. Ekinci, “*Düzeltilen Bir Politika*”, *Ulus*, (4 Kasım 1967), s.3.

⁸²⁷ M. F. Fenik, “*Doğu Mitinglerinde neler söylenmiş*” *Güneyde Uyanış*, (17 Kasım 1967), s.2.

⁸²⁸ S. Tanju, “*Bozuk Düzen, Doğu'nun Hayat Hikâyesi: Hamal Sefer*”, *Ulus*, (24 Kasım 1967), s.3.

Doğu vilayetlerinin mamur, müreffeh ve mesut hale getirilmesi lafları, bir hıyanet maskesine bürünüyor ve Frankenstein'in gayri meşru komprador çocukları sahte, iğrenç, basit bir Doğu'yu Kalkındırma Mitingleri yaygarası koparıyor” cümlesi ile TİP'e getiriyordu. TİP, burada “*karanlık bir gölgenin ardında sesler çıkaran hamam böceklerine*” benzetiliyordu. Daha sonra sıra Süleyman Demirel'e geliyor, ona “*milletin hediye ettiği iktidar urbasını bir türlü kendine yakıştıramayan lider*” sıfatı veriliyordu. Bu yakıştırma Süleyman Demirel'in, memleketin Doğu'sunu Batı'sına düşman edici, bölücü, kin-nifak sokucu Doğu'yu Kalkındırma Mitingleri'ni sakın olarak takip ettiği için yapılıyordu. Diğer partiler ise Süleyman Demirel'in ve İsmet İnönü'nün çekişmeleri arasında “*Doğu'ya koşan rey çerçileriydi*”⁸²⁹.

Doğu Mitinglerini komünizm açısından değerlendirenlerden biri de İsmet Giritli idi. “*Dünya*” gazetesinde 3 Kasım 1967'de “*Kalkınma ve Komünizm*” başlıklı bir yazı yazdı. Ona göre komünizm tehlikesi bir memleketin kalkınma hızıyla ters orantılıydı. “*Toplumlar siyasi demokrasi yanında, yani demokrasi ideolojisini ve ahlakını benimsemek yanında ve dışında sosyal ve ekonomik sorunları hallettikleri nispette komünizm tehdit ve tehlikesini geride bırakırlar*” diyordu. Bunun için gelişmekte olan ülkelerde yapılan komünist propagandanın temelinde kalkınmanın ancak sosyalist-komünist rejim altında olduğu iddiası vardı. Buna karşılık Batı demokrasileri özgürlüklerinden hiçbir fedakârlık yapmadan da gerekli bütün sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınabileceğini ispat etmişlerdi. Batı Almanya ve İtalya gibi demokratik ülkelerin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ulaştıkları hayat seviyesinin Rusya'yı çok geride bıraktığını, hatta Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hızının da Rusya'yı çok geride bıraktığını söylüyordu. Buradan da sözü 1961 Anayasası'nda “*Hürriyet içinde kalkınma*” ilkesine getiriyordu⁸³⁰.

Türkiye'de kalkınmanın ancak Planlı Kalkınma ile olabileceğinin belirtildiği Anayasa maddesine atıf yapıyordu. Buradan da sözü memleketi parçalamak isteyen milletlerarası komünizmin taktik ve stratejilerine paralel olarak Türkiye'de suni bir bölgecilik meselesi canlandırmak isteyen aşırı solun yıkıcı propagandasına değiniyordu. Yazısının devamında İsmet Giritli, dünyanın en müreffeh ülkelerinde bile bölgeler arası bir takım farklılıkların olmasının muhtemel olduğunu söylüyordu. Türkiye ise Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasına süratle eğilmişti. Bunun delili 21 Ağustos 1967'de Resmi Gazete'de yayınlanan, 1968-72 dönemini kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın bölge planlamasındaki

⁸²⁹ Mustafa Yazgan, “*Bütün Partileri ve Partizanlığı Ret*”, **Büyük Doğu**, S. 18, (15 Kasım 1967), s.2.

⁸³⁰ İsmet Giritli, “*Kalkınma ve Komünizm*”, **Dünya**, (3 Kasım 1967), s.2.

tetkiki idi. Bu planın genel yapısıyla ilgili olarak Erzurum Milletvekili Cevat Önder'in kaleme aldığı “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Genel Yapısı”⁸³¹ adlı eserden örnek veriyordu.

Buradan aldığı bilgilere göre 1963-66 yılları arasında özellikle Doğu'da geri kalmış illere yapılan yatırımların toplam yatırım içinde ki yüzdesinin %11'den %18'e, buradan da %23'e çıktığı görülüyordu. 1960'da Doğu'da nüfusa düşen doktor oranı on bir bin dört yüz iken yedi bin yedi yüze düşmüştü. Ancak İkinci Beş Yıllık Plan'dan önemli sonuçlar alınacağı ortadaydı. Bununla beraber rakamlarla propaganda yapmak fırsatını kaçırmayanların tarımda işlenen arazi miktarının 1945'de 12.000.700 hektar iken 1965'de 23.840.000 hektara, 1945'deki traktör sayısının 1.100'den, 1965'de 54.700'e çıktığına dikkat etmesi gerekirdi. 1960-65 devresinde okuryazar oranı 7.800.000'den 12.200.000'e çıkmış, 1965'de ilkökul çağındaki çocukların %87'sinin okula gittiği görülmüştü. 1937'de ortalama yaşam kırk beş yaş iken 1965'de Türkiye için elli sekize çıkması diğer bir gelişmeydi. 1948'de fert başına düşen milli gelir 1.619 lira iken 1967'de 2.580 liraya çıkıp 287 dolara yükseldiği, buna karşılık “dünyaya komünizm ithal eden Çin'in” ise milli gelirinin 60-70 dolar olduğu hatırlatılıyordu. İkinci Beş Yıllık Plan'da ise kişi başına düşen milli gelirin 355 dolara çıkacağı öngörülmesi, komünistlerin neden son zamanlarda çok sabırsızlandıklarının anlaşılması için yeterliydi⁸³². Ağrı Mitingi sonra ulusal basında Doğu sorunlarının daha etraflıca ele alındığını tespit etmekteyiz. Komünizm tehdidi, bölünme endişesi basının öncelikli konuları arasındaydı. Buna karşılık Türkiye'nin sayısal verilerinin de diğer ülkelerle orantılanması bu açıdan dikkate değerdi.

H- AP GENEL BAŞKAN YARDIMCISI TALAT ASAL'IN MARDİN MİTİNGİ (22 EKİM 1967)

AP'yi temsilen bu günlerde birbiri ardına iki heyet Mardin'e gelecekti. Ekim ayının ortalarında Genel Başkan Yardımcısı Sadık Perinçek, AP'nin Meclis Grup Başkan Vekili Aydın Yalçın, Genel İdare Kurulu Üyesi Ahmet İhsan Kırımlı, Mardin'i ziyaret etti. Parti binasında bir toplantı düzenlendi. Ülke sorunları üzerine yapılan sohbetten sonra parti çalışmaları denetlenmişti⁸³³. Bu ziyaret Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal'ın gezisine ön hazırlık olarak da değerlendirilebilir. AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal ve beraberindeki heyetin katılımıyla 23 Ekim 1967'de Mardin Melek Sineması'nda bir toplantı

⁸³¹ Cevat Önder, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Genel Yapısı*, Ak Yayınları, İstanbul, 1967.

⁸³² İ. Giritli, “*Kalkınma ve Komünizm*”, *Dünya*, (3 Kasım 1967), s.2.

⁸³³ *Işık* (Mardin), 16 Ekim 1967, s.1

düşünülyordu⁸³⁴. Fakat bir son dakika değişikliği ile toplantı bir gün önceye çekildi ve şekli değişti. Mardin Cumhuriyet Meydanı'nda bir açık hava mitingi olarak düzenlenmesine karar verildi⁸³⁵. AP Heyeti Viranşehir civarında Derik ilçesi yakınlarında binlerce partili tarafından karşılandı. Yüzlerce arabanın eşlik ettiği bir konvoy ile coşku içerisinde Mardin'e gelindi⁸³⁶.

Böylece TİP'in Ağrı'da düzenlediği mitingle aynı gün AP'liler, Mardin'de bir açık hava toplantısında düzenleyecekti. AP'nin bu mitingi Doğu Mitingleri'ne karşı Diyarbakır ve Urfa'dan sonra yapılan üçüncü mitingdi⁸³⁷. İlk konuşma Mehmet Ali Eldem tarafından gerçekleştirildi. Daha sonra AP Gençlik Kolları Başkan Yardımcısı Ertuğrul Sonbaş bir konuşma yaptı: *“Doğu'nun ihmali diye ortaya atılan asılsız iddialar tamamen yalandır. Bunlar, şahsi menfaatleri düşünen kişilerin başı altından çıkma bir propagandadır”* dedi. Urfa Milletvekili Necmettin Cevheri ise *“AP hiç kimseyi itham etmez. Bizler verdiğimiz eserlerle konuşuruz. Biz doğruyuz, doğrunun yolunda çalışırız. Bu toplantımızın amacı Doğu'nun ihmali üzerinde toplanmaktadır; fakat bu iddialar tamamen yersizdir Hükümet Doğu'yu daima ön planda görür”* dedi. Ondan sonra da Genel İdare Kurulu üyelerinden Elazığ Milletvekili Kevni Nedimoğlu konuştu. Onun konuşması da Doğu Mitingleri ile alakalıydı: *“Son günlerde nesi belirsiz bazı kişiler Doğu'nun ihmal edildiğine dair beyanname dağıtıp mitingler yaptılar. Bu neyi belirsiz kişiler bambaşka gayeler için çalışmaktadırlar”* dedi. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan rakamlar vererek Doğu'nun ihmal edilmeyeceğini açıkladı. Bingöl Senatörü Arif Yurtsever ise konuşmasında: *“Aylardan beri Doğu'da ekilmek istenen kötü bir zihniyeti açıklamak için huzurunuzda bulunuyorum. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dünyanın hiçbir yerinde ne yapılacağı belli olmaz; fakat yoksun ve geri kalmış bölgeler daima ön safhada görülür. Doğu da kalkınmaya muhtaç olduğu için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ön safhada görülecektir”* dedi.

AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal ise şu konuşmayı yaptı: *“Tertiplediğimiz bu toplantıda kendimizi koruyacak değiliz. Biz Doğu'da yaşayan vatandaşlarımıza gerçekleri anlatmak, yapılmakta olan belirsiz propagandaları yok etmek için geldik. Türkiye 1923'te gelişmiş bir memleket değildi. Harpten çıkmış yoksun bir devletti. Başa geçen partiler daima hangi gaye ile çalışmış iseler de memleketi kalkındırmak için gaye gütmüşlerdir. Doğu'da ve Batı'dakiler arasında ne gibi bir fark vardır? Bence doğmak bir tesadüf eseridir. Bu farkta*

⁸³⁴ **Işık** (Mardin), 19 Ekim 1967, s.1.

⁸³⁵ **Şafak** (Mardin), 21 Ekim 1967, s.1; **Işık** (Mardin), 21 Ekim 1967, s.1.

⁸³⁶ **Işık** (Mardin), 23 Ekim 1967, s.1.

⁸³⁷ **Yeni Mardin**, 23 Ekim 1967, s.1.

ortadan kalkacak. Bu fark menfaatçi kişilerin ortaya attıkları iddialardan başka bir şey değildir”⁸³⁸.

Bu söylediklerinden başka Talat Asal, Doğu Mitingleri'nin bir klişesi haline gelmiş olan “jandarma baskısı” ile alakalı olarak; “Devletin emniyet kuvvetlerinden şikâyetçi olanlar, düşmanlarımıza, katillere, urz düşmanlarına yataklık mı etmek istiyorlar?” diye sordu. “Vatanın kaderi üzerinde kumar oynatmayız” dedi. Ayrıca bir bölge halkını diğer bir bölge halkına kışkırtmakla memleketin felakete sürükleneceğini belirtti. Böyle bir duruma vatansever hiç kimsenin müsamahası olamayacağını da belirtti. Ona göre; “Maceracılar kanun duvarına çarpacaklardı”⁸³⁹.

Ayrıca AP heyetinin Mardin'den ayrılacağı gün yapılan uğurlama esnasında Talat Asal: “Bütün dileklerinize yerine gelecektir. İhmal edilmiş olduğunuzu iddia etmekte haklısınız ama iktidarı elimize alalı yirmi üç ay oldu. Elimize öylesine bozuk ve karışık bir iktidar aldık ki bunu düzeltip vatandaşı refaha kavuşturmaya çok zaman ister. Daha Türkiye'nin birçok meselesini ele alıp çözmeye zaman bulamamışızdır. Ancak bütün halk bizi zamanla takdir edecektir. Bu işleri hızla ele alacağız. Amacımız sizden oy almak değil, bunu sizler değerlendirerek vereceksiniz. Yeter ki her zaman için el ele verip bir olalım” dedi⁸⁴⁰.

AP Mitingi'ne katılımın miktarı da basında çıkan haberler arasındaydı. Çoğunluğu memur ve çocuklardan oluşan miting kalabalığında AP rozeti takanların sayısı yüzü geçmemişti. Mardin'de Talat Asal'ın, “Güneydoğu'da yapılan mitinglerin komünizm ve Kürtçülük gayesi güden tefrik amaçlı mitingler olduğunu” söylemesi olumsuz tepkiye neden oldu. Yine o ve heyetinin “Güneydoğu Mitinglerini” komünist tertibi olarak kabul edip “sokak münakaşaları” diye vasıflandırmasına ve mitinglerle davanın halledilemeyeceğini belirtmelerine karşın kendilerinin de aynı hataya düşüp sokaklarda davanın “törpülenmesine” gayret göstermeleri eleştiriliyordu⁸⁴¹.

Mademki bu mitingler sokak münakaşalarıydı ve dava böyle halledilemezdi neden AP'de aynı hataya düşüp bu mitinglere karşı harekete geçmişti? Sorusunun cevabı aranılıyordu. Bununla beraber mitinglerin, hükümetler tarafından ihmal edilmiş “talihsiz bir Güneydoğu”ya yön verilmesi için kanunun tanıdığı bir hakka dayanarak yapıldığı fakat bazı “habis ve kötü niyetlilerin bunların arasına sızabildiği” kabul ediliyordu. Bu kötü niyetli kimselerin sözü ile bütün Güneydoğu'nun lekelenmesi doğru değildi. Ayrıca Talat Asal'ın, “Dersim ve Şeyh Sait isyanlarını mı çıkarttık?” Diyerek CHP'ye çatması da eleştiriliyordu. Bu isyanları

⁸³⁸Yeni Mardin, 23 Ekim 1967, s.1/4.

⁸³⁹Milliyet, 23 Ekim 1967, s.3.

⁸⁴⁰Işık (Mardin), 24 Ekim 1967, s.1.

⁸⁴¹Şafak (Mardin), 23Ekim 1967, s.1/4.

Hükümet'in haklı olarak bastırıldığı söyleniyordu. Ayrıca AP'lilerin rakamlar vererek yapılan yatırımın fazla olduğunu ispata çalışmaları da bir diğer eleştiri konusuydu. Buna karşılık da “AP'liler Mardin'i gelip yerinde gördüler ve eğer varsa övünülecek eserleri yüzlerine çarpsınlar” deniyordu⁸⁴².

Yapılan olumsuz eleştirilerin dışında olumlu söylemler de bulunmaktaydı. Doğu ihmal edilmişti. Fakat AP bu geri kalmışlığa müsaade etmeyecekti. AP Heyeti ziyaretini “bazı devlet idaresinden habersiz birkaç kişinin ortaya attığı yanlış fikirler ve bu fikirlerin vatandaşlar arasında meydana getirdiği yersiz olaylar” üzerine gerçekleştirmişti⁸⁴³. Ayrıca aleyhte iddiaların varlığına rağmen AP Mitingi'ne katılımın yüksek olduğu söyleniyordu⁸⁴⁴. Ağrı ve Mardin'de farklı siyasi görüşlere mensup siyasi partilerin düzenlediği mitingler, lehte ve aleyhte yorumlara rağmen 1967 Türkiye'sinde gündemin zorluğuna ve karmaşıklığına delildi. Bu durumun kısa sürede yeni bir sürece evrilmeyeceği de büyük olasılıktı. Tartışmalar bir süre daha varlığını devam ettirecekti.

İ- TİP'İN KARS MİTINGİ KAPSAMINDA SİYASİ HAREKETLİLİK

1- Miting Öncesi Kars'ta Siyasi Gelişmeler

a) Siyasetçilerin Ekim 1967'de Kars'a Yaptığı Ziyaretler ve CKMP Mitingi (14 Ekim 1967)

Kars'ta 14 Ekim 1967'de CHP ve CMKP, 15 Ekim 1967'de AP, 24 Ekim 1967'de ise TİP toplantı düzenledi. Kars Senatörü Mehmet Hazer⁸⁴⁵ Eylülün ilk haftası seçim bölgesini ziyaret etti. Köy ve nahiyelerde incelemede bulundu⁸⁴⁶. Bundan bir ay sonra CHP Kars Milletvekili Turgut Göle⁸⁴⁷ de Ekim'in ilk haftası Kars'a gitti⁸⁴⁸. Bu süreçte Osman

⁸⁴²Şafak (Mardin), 23Ekim 1967, s.1/4.

⁸⁴³İşık (Mardin), 23 Ekim 1967, s.1.

⁸⁴⁴Yeni Mardin, 23 Ekim 1967, s.1.

⁸⁴⁵ 1917'de Vartan'da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Çeşitli memuriyetlerin yanı sıra kaymakamlık görevinde de bulundu. Siyasete CHP'den girdi. X, XI. Dönem Kars milletvekili seçildi. Kurucu Meclis'te CHP'yi temsil etti. Cumhuriyet Senatosu'nda Kars üyeliği yaptı. Bu senatoda Bayındırlık ve Ulaştırma Komisyonu Başkanlığı görevini icra etti. Avrupa Konseyi İstişare Meclisi Türk Grubu Üyeliği yaptı. 1978'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017); https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁴⁶Hüryurt, 5 Eylül 1967, s.1.

⁸⁴⁷ 1913'de Ardahan'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. ABD'de mastır yaptı. Devlet memurluğunun yanında kaymakamlık görevinde de bulundu. Emniyet Müdürlüğü'nde çeşitli görevlerde çalıştı. Serbest avukatlık yaptı. Siyasete CHP'den girdi. X, XI. ve XIII. Dönem Kars Milletvekili seçildi. Kurucu Meclis'te CHP'yi temsil etti. Cumhuriyet Senatosu Kars üyeliği ve Avrupa Konseyi İstişare Meclisi Türk Grubu Üyeliğinde bulundu. Turgut Göle Karşılıklarından saygı ile anılan bir siyasetçi oldu. 2002'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017); https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁴⁸Hüryurt, 2 Ekim 1967, s.1.

Yeltekin⁸⁴⁹ de Kars'ta bulunmakta idi⁸⁵⁰. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in Kars'ı ziyaretinden birkaç gün önce “*Ulus*” gazetesi yazarlarından Fikret Ekinci de Kars'a gitti⁸⁵¹.

Sırasıyla Kars'ta CHP, CKMP ve TİP'in açık hava toplantısı yapacağını duyulması ve Başbakan Süleyman Demirel'in de bu günlerde şehre geleceğinin öğrenilmesi⁸⁵², basında “*Kars'a hücum*” diye yorumlara sebebiyet verdi. Yapılan yorumlarda Kars'a “*bu hücumun ne getireceği belli değilse de, işe yaramaz politikacılar için rey götüreceğinden*” bahsedilmekteydi⁸⁵³.

9 Ekim 1967'de CKMP miting tertip heyeti valiliğe bir beyanname verdi. Genel Başkan Alparslan Türkeş'in 14 Ekim 1967'de Kars'a geleceği ve Hal Meydanı'nda saat 13.00'de bir konuşma yapacağı bildirildi. Düzenlenecek açık hava toplantısı için izin istendi. Ertesi gün ise 14 Ekim 1967'de yapılacak olan CKMP Kars İl Kongresi kamuoyuna ilan edildi⁸⁵⁴. CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in, beraberinde eski Devlet Bakanı Mehmet Altınsoy ile Kars'a geleceği duyuruldu. Alparslan Türkeş hem Kars İl Kongresi'ni yapacak, hem de halka hitap edecekti⁸⁵⁵.

14 Ekim 1967'de Alparslan Türkeş, CKMP Kars İl Kongresi'ni Şoförler Kulübü'nde yaptı. “*Dokuz Işık*”⁸⁵⁶ doktrinini açıkladı. Parti üyeleri ile dinleyicilere CKMP'nin tüzüğünden bahsetti. Daha sonra söz alan diğer konuşmacılar da gündemi değerlendirdi. Kars halkını partilerini desteklemeye davet etti⁸⁵⁷. CKMP lideri Alparslan Türkeş'in mitingi ise Bülent Ecevit ile aynı güne denk düşmüştü. Bu sebeple mitinge fazla ilgi olmamıştı⁸⁵⁸. Fakat bunda

---

⁸⁴⁹ 1921'de Kars'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Hâkimliğin yanı sıra serbest avukat olarak çalıştı. Çeşitli kurumların yönetim kurullarında bulundu. Siyasete CHP safında girdi. Fakat siyasi hayatı CHP, Bağımsız Milletvekilliği ve CGP safından devam etti. XI, XIII ve XIV. Dönemde Kars Milletvekili seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁵⁰ **Kars**, 7 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵¹ **Hüryurt**, 12 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵² Başbakan Süleyman Demirel, Irak seyahatinden dolayı bu ziyareti gerçekleştirmedi.

⁸⁵³ **Ekinci**, 11 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵⁴ **Hüryurt**, 10 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵⁵ **Hüryurt**, 12 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵⁶ “*Kars*” gazetesinin 16 Ekim 1967'de yayınlanan nüshasında “*Yedi Işık*” diye yazılmış olmasına rağmen bunda bir tashih hatası olması lazım. Çünkü “*Dokuz Işık*” doktrini ilk defa Alparslan Türkeş tarafından 1965'de CKMP'nin başına geçtikten sonra küçük bir kitapçık olarak basılmıştır. Yirmi dört sayfadan ibaretti. Kitabın başında “*Dokuz Işık Alparslan Türkeş'in gençlik temsilcileri ile yaptığı bir konuşmada, tespit edilen prensiplerini ihtiva etmektedir. Türkeş'in bu prensipleri yakında genişletilmiş olarak basılacaktır*” denilmekteydi. Dokuz Işık doktrini 1- Milliyetçilik, 2- Ülkücülük, 3- Ahlakçılık, 4- İlimcilik, 5-Toplumculuk, 6- Köycülük, 7- Hürriyetçilik, 8- Gelişmecilik, 9- Endüstricilik. Bkz. A. Kuzu, **Alparslan Türkeş, Dokuz Işık...**, s.310.; Bir başka kaynakta ise “*Dokuz Işık*” doktrininin 24-25 Kasım 1967'de yapılan 8.Olağan Kurultayı'nda kamuoyuna sunulduğu bilgisine yer vermektedir. Alparslan Türkeş'in ilk defa “*Başbuğ*” ünvanını da bu kurultayda almıştı. Başlangıçta broşürken üst üste yapılan baskılarda eklenen yeni bölümlerle 1980'e gelindiğinde dört yüz sayfaya ulaşacaktır. Bkz. H. Bice, **Ülkücü Hareket Üzerine Notlar**, s.32.

⁸⁵⁷ **Kars**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁵⁸ **Ekinci**, 16 Ekim 1967, s.1.

hoparlörlerle miting tanıtımının halka yeterince yapılmamış olmasının da etkisi vardı⁸⁵⁹. Kars'ın siyasi gündemi yoğun geçeceğe benziyordu. Miting meydanı için CHP'nin valilik makamı ile yaşadığı gerginlik siyasi gündemi değiştirecekti.

b) CHP'nin Kars Gezisi ve Yaşanılan Tartışmalar (13-14 Ekim 1967)

CHP Heyeti de Doğu gezisi kapsamında Kars'a gelecekti. Miting için hazırlıklar günler öncesinden başlamıştı. Tertip komitesi 10 Ekim 1967'de Kars Valiliği'ne başvuruda bulundu. 12 Ekim 1967'de Kasaplar Hali önündeki meydana açık hava toplantısı düzenlemek istendiği belirtilerek izin istenildi. Valilikçe gereken izin verildi. Mitingin duyurulması için belediye hoparlörlerinden çağrı da yapıldı⁸⁶⁰. Fakat CHP Mitingi 12 Ekim 1967'de yapılamadı. Bunun sebebi hava muhalefeti idi. Bülent Ecevit Erzurum'a kadar uçakla gelmeyi ve buradan karayolu ile Kars'a gitmeyi planlıyordu. Hava ulaşımı seçeneği ortadan kalkınca Bülent Ecevit de mecburen havayolu yerine karayolunu tercih etti. Karayolu ile 10 Ekim 1967'de Muş Milletvekili Nermin Neftçi ile doğu gezisine çıktı⁸⁶¹. Planda olmayan Sivas ve ilçeleri de gezi planına eklendi. Böylece gezi planında değişiklik yapıldı. Kars Mitingi'nin tarihi 14 Ekim 1967'ye alındı. Yeniden Valiliğe başvuruda bulunuldu. Bu defa tedbirli davranarak olası gecikmelere karşı önlem amacıyla 15-21 Ekim arasındaki yedi gün boyunca saat 10'dan 17'ye kadar Kasaplar Hali önündeki meydanı istediler⁸⁶². Ancak süreç CHP Teşkilatı'nın öngördüğü gibi işlemedi. 14 Ekim 1967'de miting meydanı için önce CKMP başvurmuştu. Meydan onların hakkıydı. Onun için CHP'nin yapmayı planladığı açık hava toplantısı 14 Ekim 1967'de Yeltekin sinemasında kapalı salon toplantısı şeklinde yapıldı⁸⁶³.

CHP konvoyuna yol güzergâhı üzerinde de katılımlar oldu. Nevşehir CHP Milletvekili Selahattin Hakkı Esatoğlu ve Balıkesir CHP Milletvekili Mesut Ozansü⁸⁶⁴, Bülent Ecevit'le Erzurum'da buluştu⁸⁶⁵. Bülent Ecevit ve beraberindekiler 13 Ekim 1967'de Sarıkamış'a geldi. Kendisi Anadolu Kulübü'nde bir konuşma yaptı: “*Biz muhalefet olduğumuz halde ortanın solundaki fikirlerimiz iktidara gelmeye başladı*” dedi. Bu sözün

⁸⁵⁹Kars, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶⁰ “CHP'nin Kars'a geleceğini belediye hoparlörlerinden Karşılara günlerce on beşer dakika ara ile duyurdular”. Bu durum CHP aleyhtarı basın tarafından “CHP düdüğü mü, belediye hopalörü mü” diye eleştirilmekteydi. Bkz. **Hürnyurt**, 18 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶¹Ulus, 11 Ekim 1967, s.1, **Milliyet**, 11 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶²Hürnyurt, 18 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶³Kars, 16 Ekim 1967, s.1.; **Hürnyurt**, 16 Ekim 1967, s.1; **Ekinci**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶⁴ 1927'de Erzurum'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Fransa'da doktorasını tamamladı. Serbest avukatlık da yaptı. Siyasi hayatı MP, Bağımsız Milletvekilliği ve CHP safında devam etti. XIII. Dönem Balıkesir milletvekili seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁶⁵Ulus, 13 Ekim 1967, s.7.

söylenmesinde AP'li Köy İşleri Bakanı Turgut Toker'in⁸⁶⁶ “*Köylümüz yakın gelecekte araçların elinden kurtarılacaktır*” sözleri temel teşkil ediyordu. Bülent Ecevit'e göre bu Bakan, yakında CHP'nin iktidara geleceğine dair “*kehanette*” bulunuyordu. Ona göre bunları söylemenin komünistlik olduğunu iddia edenler “*ya dün yalan söylemiştiler ya da bugün komünist*” olmuşlardı. Bülent Ecevit, CHP iktidara geldiğinde yürürlükteki kalkınma planlarını ihtiyaçlara göre yeniden yapılandıracağını ifade etti. Doğu için devletçi politikaların ön plana çıkarılmasını daha gerçekçi bulduğunu belirtti⁸⁶⁷.

Bülent Ecevit'in Sarıkamış'a gelmesi bazı kesimleri rahatsız etti. AP yanlısı yerel basında çok sert yorumlar yapıldı. Bu gezinin Doğu'yu “*solun bir sığınağı haline sokabilmek*” amacıyla yapıldığı yazılmaktaydı⁸⁶⁸. Buna karşılık Bülent Ecevit'e “*ortanın solu lideri ve yeni nizamın bayraktarı*” yakıştırmaları yapılmaktaydı. Bu bir destek sloganıydı. CHP'nin onun şahsında ilerleme kaydettiği vurgulanıyordu. Yapılan yorumlara göre Bülent Ecevit'in art niyetli planları yoktu. Sarıkamış'ta yaptığı konuşma da huzur vericiydi⁸⁶⁹.

AP Milletvekili Abbas Ali Çetin⁸⁷⁰ ile Celal Nuri Koç⁸⁷¹ 15 Ekim 1967 Pazar günü Sarıkamış'a gittiler. AP'liler, CHP Heyeti'nin bütün etkinliklerini takip ediyordu. Amaç, Bülent Ecevit'in söylemlerinin halk üzerindeki etkisini kırmaktı. Fakat burada halka açık bir toplantıya gerek duymadılar. Halkla temas edip Bülent Ecevit'in ziyareti hakkında bilgi edinerek Kars'a geri döndüler⁸⁷².

CHP Heyeti Sarıkamış'taki mitingi tamamladıktan sonra Kars'a geldi. CHP, açık hava mitingi yerine kapalı salon toplantısı yapacaktı. Bülent Ecevit'in geldiği gün bir yerel gazete “*Kars'ı iktidarda unutup muhalefette hatırlayan parti: CHP*” manşetini atıyordu⁸⁷³. Çünkü on yıl boyunca tüm seçimleri kazanan DP, Malatya ve Kars'ta seçimleri kazanamamıştı⁸⁷⁴. Bu

⁸⁶⁶ Turgut Toker 1923'de Reşadiye'de doğdu. Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. Çeşitli devlet görevlerinin yanında kaymakamlık da yaptı. İstanbul ve Ankara Belediye Başkan Yardımcılığı yaptı. Siyasete AP'den girdi. XIII ve XIV, XV, XVI. Dönem Ankara Milletvekili seçildi. 30. Hükümet Çalışma Bakanı ve Köy İşleri Bakanlığı yaptı. 35. Hükümet İmar ve İskân Bakanı olarak Hükümette görev aldı. 2006'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi:14.06.2017)

⁸⁶⁷ **Ulus**, 15 Ekim 1967, s.1/7.

⁸⁶⁸ **Sarıkamış**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁶⁹ **Sarıkamış'ın Sesi**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁸⁷⁰ Ali Çetin 1914'de Revan'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Savcı ve hâkimlik yaptı. Siyasi hayata CHP'den girdi. IX. Dönem Kars milletvekili seçildi. Daha sonra AP'ye geçti. XIII. Dönemde yine Kars Milletvekili seçildi. 1975'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁷¹ 1924'de Kars'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Savcı, hâkim ve serbest avukatlık yaptı. Çeşitli dernek başkanlıkları yanı sıra İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanlığı'nda da bulundu. XIII. Dönem Kars milletvekili seçildi. 2010'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁸⁷² **Sarıkamış**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁷³ **Ekinçi**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁸⁷⁴ DP Kars teşkilatı kurulduğundan itibaren sıkıntılı idi. Bazı ilçelerde güçlü, bazılarında ise çok zayıftı. CHP ile arasındaki rekabet bazı zamanlar oldukça sert geçmekteydi. Bu ve buna bağlı sebeplerden ötürü 1950-

yüzden de takdire layık olan Kars için İsmet İnönü; *“İktidara geldiğimiz vakit Kars’a gelecek ve altı ay size belediye başkanlığı yapacağım”* sözünü vermişti. Fakat daha sonra iktidara gelen İsmet İnönü’nün Erzurum’a kadar gelip değil Kars’a belediye başkanlığı yapmak, *“nasılsınız?”* demek için bile Kars’a uğramadığı basında yer alıyordu⁸⁷⁵. Bu da CHP’nin Kars’ı sadece *“oy tarlası”* olarak görmesine yapılan bir eleştiriydi⁸⁷⁶.

CHP’liler Kars’ta açık hava mitingi yapamamalarından ötürü rahatsızdı. Sinema salonuna mecbur bırakılmalarını içermişlerdi. Kars Valisi Yusuf Ziya Eroğlu’na⁸⁷⁷ tepki göstermeleri için yeter sebepti. Basında yer alan haberlere göre *“Yokla var arasındaki bir yekûna hitap eden”* CHP’lilerin konuşmaları belediye hoparlörleri aracılığıyla açık yayına dönüştü. Toplantının açış konuşmasını yapan Avukat Turgut Artaç, Kars Valisi Yusuf Ziya Eroğlu’na eleştirilerini yöneltti⁸⁷⁸. Fikret Ekinci’de valiyi hedef aldı. Partizanlık yapan idarelerin geçmişte demokrasiyi yıkıma sürüklediğinden bahsetti. Söz sırası Bülent Ecevit’e gelince o da ilk olarak Kars Valisi’ni eleştirdi: *“İktidar kendini böyle partizan idarecilerden, böyle dostlardan korusun. İktidara geldiğimiz zaman böyle partizan idarecilerin yaptıklarını yanlarına bırakmayacağız”* dedi. Ekim ayının başlarında Kars’a gelen Turgut Göle’nin miting için kanuni müracaat ve temaslari yaptığını, fakat Kars Valisi’nin *“türlü oyunlarla”* bunu engellediğini söyledi⁸⁷⁹.

Bülent Ecevit konuşmasına; *“Yabancıların gözü topraklarımızın üstünde değil altındadır. Atalarımız savaşarak yeraltı servetlerini kurtarmışlardır. Fakat bugün AP, bir kanunla bunları yabancılara verme yolundadır. Eğer bunu yaparsa atalarımızın kanları boşuna akmış olacak”*⁸⁸⁰ sözleri ile başladı. Ecevit, Doğu Gezisi için yola çıktığı 10 Ekim 1967’de, Sivas’ın Kangal İlçesi’nde Toprak Tevzi Komisyonu tarafından dağıtılmadığı halde köylülerin 36.000 dönümlük araziye ekip biçtiklerini görünce *“köylümüz toprak reformunu bizzat kendisi yapmaya çalışıyor”* demişti⁸⁸¹. Kars’ta ise durum bunun aksi istikametindeydi. CHP’nin iktidara gelmesi halinde reform yaparak köylüye yeteri kadar toprak

---

1960arasında DP Kars’ta herhangi bir varlık göstermedi. Örgütlenmesini tamamlayamadı. Bkz. Cengiz Atlı, **Kars’ta Siyasi Hayat**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.259.

⁸⁷⁵ Burada CHP’nin kazandığı seçim, 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri idi. Bu seçimde birinci gelmişti. Fakat aldığı oy oranı tek başına iktidar olmak için yeterli değildi. CHP oyların %36,7’si ile yüz yetmiş üç milletvekili çıkarmıştı. CKMP ise %13,9 ile altmış beş milletvekilliği kazandı. AP ise oyların %34,7’si ile yüz elli sekiz milletvekiline sahip oldu. YTP’de %13,7 oy oranı ile elli dört milletvekili kazandı. CHP-AP Koalisyon hükümetinin kurulması söz konusu olmuştu. Bkz. Nuran Kılağız, **Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s.259.

⁸⁷⁶ **Ekinci**, 14 Ekim 1967, s.1.

⁸⁷⁷ 01.02.1966 - 11.10.1968 tarihleri arasında Kars Valiliği yapmıştır. Bkz. [http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiler#\(Erişim Tarih: 14.06.2017\)](http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiler#(Erişim Tarih: 14.06.2017))

⁸⁷⁸ **Kars**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁷⁹ **Ulus**, 16 Ekim 1967, s.1/7.

⁸⁸⁰ **Ekinci**, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁸¹ **Milliyet**, 12 Ekim 1967, s.9.

dağıtılacağından bahsetmekteydi. Bir de iktidarın hazırlıklarını yaptığı orman kanunu ile yeni ağaların ortaya çıkmasının an meselesi olduğunu söyledi⁸⁸².

Bülent Ecevit'e göre, Doğu'nun kalkınması için bağımsız bir plan hazırlanmalıydı. Bu mümkün olmazsa mevcut plan içerisinde ayrı bir bölüm olarak ele alınmalıydı. AP iktidarı İkinci Beş Yıllık Plan ile Doğu kalkınmasını ihmal etmişti. Bülent Ecevit, CHP iktidarında yürürlükteki planı değiştireceğini söyledi. CHP esas olarak karma ekonomi taraftarıydı fakat Doğu kalkınması için çok daha fazla devletçi bir plan uygulayacaktı. Doğu kalkınması için meraları genişletme, hayvancılığı geliştirme, tarım kredisi ile Et Balık Kurumunun avanslarını artırma, krediyi ihtiyaç sahiplerine ulaştırma gibi tedbirler alacaktı. Çünkü o günkü kredi sistemi "sağcı" bir sistemdi ve bu sistemin bankalar dâhil "sol" sisteme çekilmesi gerekiyordu⁸⁸³. Konuşmasının devamında ortanın solu politikasını Fransız İhtilali ile bağdaştırdı. Ortanın solu kelimesinin Fransa Millet Meclisi'nden doğduğunu söyledi. İki yüz yıl önceki sosyal durumun bugün ki sosyal durumla olan münasebetini anlatmaya çalıştı⁸⁸⁴.

Toplantıda söz alan CHP Milletvekili Selahattin Hakkı Esatoğlu, siyasi demokrasiden sonra sosyal demokrasiyi de gerçekleştirmek için çaba gösterdiklerinden bahsetti. Ülkedeki sosyal eşitsizliğin boyutlarından bahsetti. Ortanın Solu politikası ile mevcut düzenin değişeceğini vurguladı. Bir diğer CHP Milletvekili Mesut Ozansü ise geri kalmış bir ülkenin insanları olmanın acısını çektiklerini belirtti. Doğup büyüdüleri yerde iş veya toprak bulamayan köylünün Anadolu'yu boşalttığından, göç ettiğinden bahsetti. O da ortanın solu politikasının bu sorunları çözeceğine inanıyordu. CHP Muş Milletvekili Nermin Neftçi de, Atatürkçü olduğunu iddia eden AP'nin, özel teşebbüs ile övündüğünü ve devletçiliği reddettiğini, Doğu'nun kalkınmasını da özel teşebbüse bıraktığını söyledi. Konuşması AP'nin Atatürkçü olamayacağı ekseninde idi⁸⁸⁵.

CHP'nin Yeltekin Sineması'ndaki toplantısı bittikten sonra basında eleştirel yazılar çıktı. CHP'lilerin "bir avuç sömürücünün vatandaş sırtından geçinme saltanatına CHP'nin iktidara geldiğinde son vereceği" prensibini Kars'ta da tekrar etmesi, aslında onların "bindiği dalı kesmesi" demektir. Çünkü sömürücülerden kasıt tüccarlardı ve Kars şehir merkezinde, kazalarında, köylerinde CHP'liler genellikle zengindi. Tüccar ve köy ağalarının çoğunluğu CHP'yi destekliyordu. CHP'nin bunlara son verirse bindiği dalı kesecekti⁸⁸⁶. Yapılan

---

⁸⁸²Ekinci, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁸³Ulus, 16 Ekim 1967, s.1/7.

⁸⁸⁴Kars, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁸⁵Ulus, 16 Ekim 1967, s.7.

⁸⁸⁶Hüryurt, 18 Ekim 1967, s.1.

yorumlarda İlhami Soysal'ın Bülent Ecevit'ten daha çok alkışlandığından bahsediliyordu⁸⁸⁷. Bülent Ecevit'in valiyi hedef alması kendisinden beklenen “*umut ışığına gölge düşürmüş*” ve siyasi bir söylem olarak nitelendirilmişti⁸⁸⁸.

Diğer taraftan söylediği “*iktidara geldiğimiz zaman böyle partizan idarecilerin yaptıklarını yanlarına bırakmayacağız*” sözü, CHP'lilerin intikam alacağı şeklinde yorumlandı. Bu sözün yakışıksız kaldığı yönünde yorumlar yapıldı⁸⁸⁹. Hatta CHP'yi hedef alan bir şiir bile yazıldı⁸⁹⁰.

CHP'nin salon toplantısından hemen bir gün sonra Vali Yusuf Ziya Eroğlu kendisi hakkında ki iddialara düzenlediği bir basın toplantısı ile cevap verdi: 14 Ekim tarihinde miting düzenlemek için ilk başvurunun CKMP'den geldiğini belirtti. Bu sebeple Kasaplar Hali önündeki meydanın onların hakkı olduğunu söyledi. Vali izin için yapılan başvuruların tarihlerini teker teker sıraladı ve CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'e “*hakikatin dışında bilgi verildiğini*” vurgulayarak yanıltıldığını ifade etti⁸⁹¹.

Bu süreçte yaşanan bir diğer gelişme de CHP ve TİP arasında tartışmalara neden olacak olan ve Kars TİP İl Başkanı Hayati Tuncer'in CHP aleyhinde dağıttığı bildiriydi. “*Kimi Kandırıyorunuz?*” başlığı ile yazılmıştı. TİP Kars İl Başkanlığı imzalı bu bildiriye ortamın solu politikasına, “*egemen sınıfın yeni bir oyunu*” yorumu yapılıyordu. CHP'nin iktidarda olduğu dönemlerdeki uygulamalarından örnekler verilerek şimdi “*apayrı postla halkın karşısına*” çıktıklarından bahsediliyordu. Bildirinin dili çok sertti. “*Sömürücü burjuvalardan tutun da toprak ağası kapkaççı tüccarlara*” kadar birçok kesimin partisi haline geldiğinden bahsedildi. CHP'yi sosyalizm düşmanı ilan etti ve emperyalizm ile işbirliği yapmakla suçladı. Ortamın solu diye tarif edilen şeyin de sosyalizmi yozlaştırmak ve burjuvaziyi yüceltmekten başka bir anlam taşımadığı ifade edildi. “*Sınıf mücadelesini reddeden, üretim araçlarının yine özel mülkiyette kalmasını savunan, çıkarıcı, bir antiemperyalist savaşa yanaşmayan CHP yöneticileri açıkça diyorlar ki, biz, sömürücü burjuva, toprak ağası ve kapkaççı tüccarlarla, sömürücü komprador denilen kurtlarla kuzuları bir arada yaşatacağız*”⁸⁹².

⁸⁸⁷Ekinci, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁸⁸Kars, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁸⁹Ekinci, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁰Şiir Necip Varkır tarafından yazılmıştı: “*Nutuklar çekilir, vaatler sonsuz; Milyonlar sarf olur çok şehir dolsuz. Oy için yoklarlar yılda bir kere; Karnımız tok artık tatlı sözlere. Mebuslar yolladık çok kelli felli; Yaptığı hizmetler zabıtta belli. Bazısı sağcıdır bazısı solcu, Ortamın solu taze bir yolcu! CHP'yi paralayıp ikiye böldü, Bu maceraya Feyzioğlu çok güldü. Ecevit yol almış durmaz dolaşır, Sola akan sular sola bulaşır, Sınıf farkı olan ülke dolaşır. Necip Varkır durmadan söyle Solun yolu böyledir bu yollar böyle...*” Bkz. Kars, 16 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹¹Kars, 16 Ekim 1967, s.1; Hüryurt, 16 Ekim 1967, s.1; Ekinci, 16 Ekim 1967, s.1/4

⁸⁹²Akis, S. 2, (21 Ekim 1967), s.6.

Bildiride CHP'nin “kurtlarla kuzuları bir arada yaşatmaya çalıştığına” değinildi. Kurtların bir gün kuzuları yiyeceğinden bahsedildi. Aydınların bu duruma karşı harekete geçmesinin gereği vurgulandı. Bildirinin sonunda şu ifadelere yer verildi: “Bankalar devletleştirilerek emekçi halkın denetimi altına verilmeli, ağır sanayi devletleştirilerek kârın işçi kardeşlerimize dönüşümü sağlanmalıdır. Biz Kars emekçileri, yarım olmuş aydınları uyarır ve deriz ki; CHP'li kodamanlar kuzu postuna bürünerek bize yeni oyunlar oynama peşindedirler. Ama kuzu denilen biz emekçiler de uyanmışızdır. Biz diyoruz ki, kodamanlar emekçileri sömürmekten başka bir şey düşünmezler”⁸⁹³. Bülent Ecevit bu bildirinin içeriğinden Kars'tan ayrılırken haberdar olduğu için hemen cevap veremedi. İlerde de bahsedileceği üzere Ardahan'da gereken açıklamayı yapacaktı.

CHP Heyeti başta Bülent Ecevit olmak üzere gerek Sarıkamış gerekse Kars'ta ortanın solu kavramını anlatarak ülkenin sorunlarına bu yaklaşımın çözüm getireceğini belirtti. Kars basınının takındığı olumsuz tavır da dikkate değerdı. 1960 sonrası yaşanan siyasi gelişmelerin bunda etkisi olsa gerekti. Bununla birlikte bürokrat kadrolarında bulunan devlet memurlarının tarafsızlığını temel alan eleştirilerin varlığı da dikkate değerdı. Bu konudaki tartışmalar her dönem canlılığını muhafaza etmekteydi.

c) AP Kars İl Teşkilatı'nın Düzenlediği Miting (15 Ekim 1967)

CHP Mitingi için Kars Valiliği'ne yapılan başvurudan bir gün sonra 11 Ekim 1967'de de AP tarafından miting için izin talep edildi. Gerekçe olarak da halka, Kars'a yapılan hizmetleri açıklama amacı dile getirildi. Tarih olarak da 13-14 Ekim saat 12.00 ile 17.00'arası bildirildi. Yer için de Kasaplar Hali önündeki meydan istenildi⁸⁹⁴.

AP Kars İl Teşkilatı CHP Mitingi'ne karşılık vermek için 13 Ekim'i belirlemişti. Hâlbuki AP Genel Merkezi bu bağlamda CHP yerine Silvan, Diyarbakır, Siverek, Batman'da gerçekleştirilen Doğu Mitinglerini hedef almıştı. Bununla birlikte TİP'in bölgedeki etkinliklerini takip ediyordu. AP Kars Teşkilatı yerel sebeplerden ötürü böyle bir tavır takınmıştı. Ayrıca Kars'a TİP'in gelecek olmasına rağmen burada bir Doğu Mitingi düzenlenmeyecekti. Zaten AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal da Kars'a gelmeyecekti. AP il teşkilatı için CHP'nin burada attığı her adamı takip etmekteydi. Bu şartlar altında AP Mitingi'ne hazırlanmaktaydılar. AP'liler Doğu kalkınması ve iktidarın bu yöndeki çalışmalarının bariz delili saydıkları Birinci Beş Yıllık Plan döneminde Kars'a yapılan

⁸⁹³Akis, S. 2, (21 Ekim 1967), s.6; Ecevit Kars'ta iken CHP'nin milliyetçi gençleri Kars konuşmasında komünizmi eleştirmesi için Bülent Ecevit'e bir istekte bulunmayı kararlaştırmış olmalarına rağmen Kars'ta o, komünizme dair bir konuşma yapmadı. Bkz. **Ekinci** (Kars), 14 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁴**Hüryurt**, 16 Ekim 1967, s.1.

yatırımları anlatmak istiyorlardı. Ayrıca Doğu'nun uzun yıllar boyu “*üvey muamelesi*” gördüğü fakat AP iktidarının yönelttiği eşsiz gayret ve ilginin sayesinde Doğu'nun da “*öz evlat muamelesine kavuşmasının saadetinin yaşandığını*” savunmuşlardı. Bu alaka devam ettiği takdirde Doğu'nun da diğer yurt parçalarına kavuşmasının hızla gerçekleşeceğini öngörmektedirler⁸⁹⁵.

AP Kars İl Teşkilatı bunu sıkça dile getirirse de; beş yıllık kalkınma planına yapılan eleştirilerin halk nezdinde zemin tutmaması için karşı propagandaya ihtiyaç duyuyordu. Düzenlenecek mitingi de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. CHP'ye bir de AP Milletvekillerinin cevap vermesi istenilmişti. CHP'nin gezi programını etkisiz kılmak için ilk önlem olarak bir mitingin düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Miting de konuşmacı satışının artırılması için özel bir hazırlık yapılmaktaydı. Iğdır'da bulunan AP Milletvekili Abbas Ali Çetin'e Kars'a gelmesi dahi söylenmişti⁸⁹⁶.

Zaten bu süreçte AP Kars Milletvekili Celal Nuri Koç çok önceden Kars'a gelmişti⁸⁹⁷. ve AP, CHP'ye tedbir olarak bu iki milletvekilini görevlendirmişti. CHP'nin toplantısı 14 Ekim'e ertelenince AP'liler de kendilerininkini ertelediler. 15 Ekim'de bir miting düzenlediler. Böylece CHP toplantısının ertesi gününe denk getirilmeye çalışılan AP Mitingi, 15 Ekim 1967'de saat 13.00'de Kasaplar Hali önündeki meydana başladı. “*Hususi görevliler*” olarak basında tanıtılan AP Milletvekillerinden Abbas Ali Çetin ve Celal Nuri Koç konuştu⁸⁹⁸. Söyledikleri belediye hoparlörü aracılığıyla yayınlandı. Abbas Ali Çetin “*bayram değil seyran değil eniştem beni niye öptü*” misalini vererek partililerin Kars'a olan ilgisine değindi⁸⁹⁹. AP yanlısı basında “*Sol ekibin kötü niyetleri ve maksatları delillerle çürütülmüştü. Hakın ve haklılığın verdiği cesaretle kürsüde aslan gibi kükreyen AP ile diğer inanışın farkı ortaya çıkmıştı*”⁹⁰⁰ denilecekti. Kars'ta siyasetle ilgili olsun ya da olmasın, hatta buna folklor dernekleri de dâhil, o kadar çok bildiri-karşı bildiri yayımlamıştı ki Kars adeta bildiriler şehri olmuştu⁹⁰¹.

---

⁸⁹⁵Sarıkamuş, 5 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁶Ekinci, 14 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁷Kars, 7 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁸Ekinci, 17 Ekim 1967, s.1.

⁸⁹⁹Ekinci, 18 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰⁰Sarıkamuş, 18 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰¹Karaoğlu, “*Bildiriler Şehri*”, Ekinci, (20 Ekim 1967), s.1.

2- TİP'in Düzenlediği Kars Mitingi

a) Miting Öncesi Yaşanan Tartışmalar

Kars'ta TİP mitingi için 24 Ekim 1967 tarihi belirlenmişti⁹⁰². Bundan bir hafta önce, TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer dağıttığı bir bildiriden ötürü Basın Mahkemesi'nde yargılandı. İlk Doğu Mitingi olan Silvan Mitingi'nden bir gün sonra, 14 Ağustos 1967'de Hayati Tuncer, “İşçisi, köylüsü, arkasız memuru, küçük esnafı ile emekçi ve emekten yana aydın dostlar” başlıklı bir bildiri yayınlamıştı. Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Duruşması yukarıda da ifade edildiği üzere TİP Heyeti'nin Kars'a gelmesinden bir hafta önce yapıldı. Mahkeme başkanı Muhittin Satır'ın baktığı davada, iddia makamı Mustafa İşçan'dı. Hayati Tuncer'i, TİP Kars Milletvekili Adil Kurtel ve Avukat Ayhan Soysal savundu. Altı ay hapis ve 100 lira para cezasına mahkûm olan Hayati Tuncer'in hapis cezası, günlüğü on liradan hesaplanmak suretiyle 1900 lira para cezasına çevrildi ve beş taksitte tahsil edilmesi kararlaştırıldı⁹⁰³.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve beraberindekiler Ağrı'daki etkinliklerini tamamlayarak Iğdır'a geçti. Burada da halkla temas ederek konuşma yaptılar. Süleyman Demirel'in Sermaye-Emek Münasebetleri Semineri'ne gönderdiği mesaj, Mehmet Ali Aybar tarafından eleştirildi. Başbakan'ın, fakir halkın 3-5 kuruşluk zam isteğini Anayasaya aykırı bulduğunu iddia etmesi “gaflet” içine düşüldüğünün göstergesiydi⁹⁰⁴. Mehmet Ali Aybar, Başbakanın işçi haklarının daha da kısıtlanacağı mesajına değindi. Bu konuşmanın ana hatları şöyle idi:

“AP iktidarı, ağaların, şehirli sermayedar sınıfların servet ve nüfuzlarını katmerleştiren icraatı ile devlet çarkını fukara halk aleyhine döndürmektedir. AP iktidara geldiğinden bu yana, işçisi, köylüsü, küçük esnafı, arkasız memuru ile bütün halk sınıf ve zümrelerinin hayat şartları son derece ağırlaşmıştır. Fukaralık, işsizlik artmıştır. Doğu illerimizde yaşayan halkın durumu perişandır. Sermaye-Emek Münasebetleri Semineri'ne gönderdiği mesajında, Başbakan, işçi haklarının daha da kısıtlanacağı cihetine gidileceğini gösteren fikirler ileri sürmektedir. İşçilerin, ücretlerine zam istemesinin karşısına çıkarak, bunun verimliliği tahrip ettiğini, yani patronların kârının azaldığını iddia etmiş ve yüzündeki maskeyi atmıştır. Fukara işçinin üç-beş kuruşluk zam isteğinin, Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia etmek gafletinde bulunmuştur. İşçiler, köylüler, devlete, Anayasa'ya sahip çıkmaktan,

⁹⁰²Kars, 25 Ekim 1967, s.1; Ekinci, 25 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰³Ekinci, 21 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰⁴Ant, S. 44, (31 Ekim 1967), s.5.

politikada bilinçli ağırlığınızı koymaktan başka kurtuluş yolu yoktur”⁹⁰⁵. TİP Heyeti daha sonra Kars’a hareket etti.

TİP Heyeti’nin Kars geleceği öğrenildikten sonra halk arasında bu haberdan rahatsız olanlar çoğunlukta’ydı. Öyle ki “*zehrini saçmak isteyen solak zihniyet*” mensuplarının, “*babalıkları Aybar ile amcazadeleri Altan’ın*” katılacağı bu toplantının amacının malum olduğundan bahsediyorlardı. “*Aybar’ın oğulluklarının*” Kars’ta bir şeyler yapmak niyetinde olduklarını söylüyorlardı. Bunlara, “*komünizmin kılıçları ve süngüsüyle vatani ve istiklali için can veren Türklerin kemiklerinin Kafkas dağlarında mezarsız olarak beklediğinin*” hatırlatması yapılıyordu. “*Sonu uçuruma çıkan bir hayal olan komünizmin*” Türkiye’ye yerleşmeyeceğini ve bunların tutumlarından vazgeçmelerini söylüyorlardı⁹⁰⁶. Ayrıca diğer partilerin yapmış olduklarından ziyade TİP’in konuşmasına şehirde daha fazla önem veriliyordu. Çünkü solcu önderlerin yapacakları konuşmalar, ya taraftar sayısının artmasına ya da bunlara gösterilecek tepki ile mevzi kaybetmelerine sebebiyet verecekti. Bu düşünsel tepkinin güçlenmesinde basın rolü yadsınmayacak kadar fazla idi⁹⁰⁷.

TİP’lilerin Sarıkamış’a geldiği gün bazı basın kuruluşlarınca yapılan saldırıların dozu da artmıştı. TİP hedefe konulmuştu. Gazete manşetleri TİP’e yapılan eleştirilerle dolu idi. TİP’in, “*üstadı CHP’den aldığı dersle*” Doğu’da “*kızıl sol*” için yer aradığı söyleniyordu. Samimiyetsizlikle suçlanıyorlardı. Bunlara göre iki çeşit sol vardı: “*sol ve kızıl sol*”⁹⁰⁸. Buna karşılık veren basın da yok değildi. Adeta bir manşet savaşı başlamıştı. Türkiye’de gerçek bir komünizm tehlikesi varmış gibi durmadan yaygara koparıldığı, işin bu hale gelmesinde AP iktidarının “*yağcı, yordakçı ve eyyamcı*” yazarlarının da yeri olduğunu söyleyenler vardı. Doğu’da, hele Kars gibi bir “*şehitler yurdundan*”, komünistlerin çıkacağına söylenmesine şaşırılıyordu. Asıl tehlikeli olan; gittikçe artan iktisadi bütan, her gün biraz daha artan işsizlik, vatandaşı boğan hayat pahalılığı ve dağlarda kol gezen eşkıya ve buna benzer nice davalardı⁹⁰⁹.

TİP Kars’a gelmeden önce bir kaymakam vekilinin memurlara yaptığı uyarı dikkat çekiciydi. Bu uyarı öyle bir tarihte yapılmıştı ki tam da TİP’in Kars’ta olduğu gün “*Sarıkamış*” gazetesinin manşetine konu olmuştu. Kaymakam Vekili Fazıl Bayraktar, solun son zamanlarda Doğu’da giriştiği “*ıfsat etme*” hareketine bilerek veya bilmeyerek “*kendini kaptıran*” memurları uyarıyordu. O, mevcut hareketlerin mevzuat karşısında suç olduğunu

⁹⁰⁵TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.9.

⁹⁰⁶Hürriyet, 11 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰⁷Kars, 18 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰⁸Sarıkamış, 25 Ekim 1967, s.1.

⁹⁰⁹Sarıkamış’ın Sesi, 26 Ekim 1967, s.1.

hatırlatıyor ve tekrarına müsamaha gösterilmeyeceğini belirtiyordu. Kaymakam vekilinin bu kararı “komünistler hariç herkesi memnun etmişti”⁹¹⁰.

TİP’i sağcı basın şiddetle eleştiriyordu. Bunda dönemin siyasi ortamı da oldukça etkiliydi. Kars’ta TİP’e karşı kamuoyu oluşturulmaya çalışılıyordu. Üst düzey bürokratların tavrı da bunun bir göstergesiydi. Türkiye’de siyasi ortam gittikçe gerginleşmekteydi. Kars’ta yaşananlar aslında Türkiye’nin geri kalanı için de bir örnekti.

b) TİP Mitingi Kars’ta Toplanıyor (24 Ekim 1967)

Kars’ın Kasaplar Hali önündeki meydana 24 Ekim 1967’de TİP Mitingi gerçekleşti. Miting çok kalabalık değildi⁹¹¹. TİP İl Başkanı Hayati Tuncer’in açış konuşması ile saat 12.00’de Miting başladı. TİP Milletvekilleri partilerinin izlediği siyasetten bahsetti. Fakir halk için Kars’ta olduklarını ifade edildi. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise mevcut düzeni eleştirdi. Sorunlarının çözümü için AP’nin çözüm üretemediğine değindi. Gelir kaynaklarının millileştirilmesi gerektiğini vurguladı. Türkiye’de Amerikan üslerinin kurulmasının Atatürk ilkeleri ile uyummadığını izah etti⁹¹². AP’yi seçim bildirisi ve hükümet programındaki vaatlerini uygulamamakla suçladı:

“Bir han-ı yağma devri yaşıyoruz. DP’nin en hızlı zamanında bile böylesine vurgun görülmemiştir. Spekülasyon son haddi bulmuştur. Hiçbir emek sarf etmeden, bir kaleme milyonlar kazananların bir acayip piyasa kanunu hüküm sürmektedir. Piyasa, telaşlı bir hareketlilik içindedir. İşadamları, yangından mal kaçırma psikozu içindedirler. En kısa zamanda, en büyük vurgunlar vuruluyor. Dalaverenin her türlü pervasızca mubah hale getirilmiştir. ‘Kanun diye kanun tepeleyenler’ bu ‘han-ı yağmaya’ himaye kanatlarını germişlerdir”⁹¹³. Mehmet Ali Aybar mitingde toprak reformuna da değindi. Ona göre Türkiye toprak reformunu yapmakta gecikmişti. Şayet toprak reformu yapılmış olsaydı bugün ki düzen meydana gelmeyecekti⁹¹⁴. Mehmet Ali Aybar’ın sözü bu sırada kesildi. Komünizm aleyhinde bildiri dağıtan iki üniversite öğrencisi, bunlardan ona da vermeye çalıştı. Bildiri metni şöyleydi:

⁹¹⁰Sarıkamış, 24 Ekim 1967, s.1.

⁹¹¹ O günlerde TİP Kars İl Yönetim Kurulu’nda olan **Hıdır Keleş** ile 14.06.2017’de yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁹¹²Kars, 25 Ekim 1967, s.1.

⁹¹³TİP Haberleri, S. 1, (16 Kasım 1967), s.10; Kars’ta Mehmet Ali Aybar bu konuşmayı yaparken MP Genel Başkan Yardımcısı Mansur Ulusoy’da CHP ve TİP’in mitingler düzenleyerek Doğu’yu istismar etmeleri hakkında “Bu şahıslar, Türk Milleti tarafından haklarında verilmiş olan kötü notu asla silemeyeceklerdir” diyordu. Bkz. **Adalet** (Ankara), 25 Ekim 1967, s.1.

⁹¹⁴Kars, 27 Ekim 1967, s.1.

“Büyük Türk Milleti! Senin dinin, milliyetin, aile düzenin ve günlük bir lokma ekmeğini hürriyet içinde yemeni ve yaşamını çok gören, düşmanlarıyla birlik olup onların ağızlarıyla konuşan, soyu sopu belli olmayan kişiler son zamanlarda meydanı boş bulup yarışa çıkmaya başladılar.

Sen ki dinine sadık, Allah'ını tanıyan, ibadetini yapan kardeşim; Türklüğünü unutmayanlardansın, her yerde göğsünü kabartarak Türk ve Müslüman olduğunu söylüyorsun. Yine sen ki karını, kızını ve gelininin namusunu canından kıymetli biliyorsun, memleketin sömürüldüğünden bahsedener türedi. Allah ve peygamberimizin adını bunlar ağızlarına almadıkları gibi inkâr edenlerdendirler.

Bu hadise 1917'de Rusya'da böyle oldu. Komünist Rusya'nın durumunu duyuyorsun, bugün orası da sosyalizmle idare ediliyor. Rus ağızıyla konuşan bu adamlara inanma... Bolşeviklik, sosyalizm dedikleri perdenin arkasına gizlenmiştir. Uyanık ol! CKMP Gençlik Teşkilatı”⁹¹⁵.

Beyannameyi Mehmet Ali Aybar'a vermeye çalışan Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan'a, başta TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer ve etrafındakiler müdahale etti. Daha sonra olay polisler tarafından yatıştırıldı. Fakat TİP İl Başkanı Hayati Tuncer'in şikâyeti ile bu gençler polis tarafından yakalanarak karakola götürüldü. Gençler Hayati Tuncer'in kendilerini tartakladığını iddia ederek ondan şikâyetçi oldu. Adil Kurtel ve kahveci Hıdır Keleş'te⁹¹⁶ bu gençlerin “sukutu ihlal” ettiklerini beyan eden ifade verdiler⁹¹⁷. Bu yüzden iki genç tutuklandı. Davaları da 7 Kasım'a ertelendi⁹¹⁸. Miting sürecinde yaşananlar Türkiye'nin o dönemi için önemli veriler vermektedir. TİP'e karşı toplumun bakış açısını yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. TİP açıkça suçlanmaktadır. Böyle bir bloğun oluşmasında soğuk savaş ortamı, sağ partilerin etkisi ve dönemin ulusal ve yerel basın etkili olmaktadır. Özellikle yerel basın aracılığı ile halk yönlendirilebilmekteydi.

3- TİP Kars Mitingi sonrası Tutuklamalara Tepkiler ve Yaşanan Gelişmeler

a) Kars Basınında Yapılan Yorumlar ve Düzenlenen Komünizm Karşıtı Yürüyüş

TİP Mitingi'nin öncesi kadar sonrasında tartışmalı geçti. “Kars” gazetesinde Mehmet Ali Aybar'ın toprak reformu ile ilgili söylediklerine şu cevap veriliyordu: “Türkiye'de bırakın

⁹¹⁵Hürriyet, 24 Ekim 1967, s.1.

⁹¹⁶ 1932'de Gürcistan Ahilkelek'te doğdu. Ticaretle uğraştı. 1972'de gazeteciliğe başladı. Kars'ta bulunan on üç gazetenin birleşimi ile oluşturulan “Kars Manşet” ile “Denge” gazeteleri kurucuları arasında yer aldı. (Hıdır Keleş ile 14.06.2017'de yaptığımız görüşmede edinilen bilgi.)

⁹¹⁷Hıdır Keleş 14 Haziran 2017'de yaptığımız görüşmede böyle bir ifade vermediğini söyledi.

⁹¹⁸Kars, 26 Ekim 1967, s.1.

toprak reformunu, Şapka İnkılâbı bile güçlkle yapılabilmşti". Altı asırlık köklü alışkanlıkları devam ettiren bir ülkede böylesine köklü reformların gerçekleştirilmesine inanmak zordu. Bunun yanı sıra Mehmet Ali Aybar, NATO'ya Türkiye'nin üye olmasının Atatürk dış politikasıyla uyumlu olmadığını söylemesi de eleştirilen bir diğer konuydu. Atatürk'ün milli menfaatleri günün şartlarına göre tayin ettiği, 1946'da Rusların Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak iddia etmesiyle yalnız kalan Türkiye'nin NATO'ya girmeye mecbur kaldığı belirtiliyordu⁹¹⁹.

Ayrıca CKMP Gençlik Teşkilatı'nın hazırladığı bildiriye Aybar'a vermek isteyen iki gence karşı Mehmet Ali Aybar'ın tutumu da yeriliyordu. Gençlerden yardım dileyen, onların cesur olmalarını tavsiye eden Mehmet Ali Aybar'ın, "*cesur olanların uzattığı bildiriye geri itişinebu ne perhiz ne lahana turşusu yakıştırması*" yapılıyordu. Hatta taşlanan, yuhalanan, çıktığı kürsüleri devrilen, yerici beyanname verilince nezaketle katlayıp cebine koyanların, teşekkür edenlerin görüldüğünü fakat onun gibi eline uzatılan bildirinin "*iticisini ve bundan dolayı sukutu ihlal bahanesi uydurucusunu*" görmediklerini yazıyorlardı⁹²⁰. Mehmet Ali Aybar adına "*taşlama*" yazanlar bile vardı. Bu şiirde onun "*dümensiz denizaltında dipsiz denize daldığı ve sağa sola saptığı*" ifade ediliyordu. Her partiyi dinledikleri fakat "*iktidara gelenin hayrını görmedikleri*" vurgulanıyordu⁹²¹.

28 Ekim 1967'de "Ekinci" gazetesinde şöyle bir manşete yer verilmişti: "*Soyalanlar, Doğanlar tevkif edilir fakat komünizm Kars'a ve Türkiye'ye giremez*"⁹²². Bu başlıktan ötürü gazetenin yazı işleri müdürünün ifadesinin alınacaktı. Aynı gün AP, CHP, CKMP ve YTP gençlik kolları 9.30'da komünizmi yermek amacıyla, birleşip sessiz bir yürüyüş yapacaktı. Bu durum "*Sol cephe, sağ cephe önünde birleşebilmektedir*" diyen Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'ye "*sağ cephenin*" verdiği karşılık olsa gerekti. Yürüyüşün, "*memlekete komünizmi sokmaya çalışan, adalet huzurunda yemin edip adalet cihazını yanlış yola sevk etmeye uğraşanlar*" için düzenlendiği söyleniyordu. Komünizmi yerme ve Mehmet Ali Aybar'ı protesto da bir diğer amaçtı. Partilerin gençlik kolları öncülüğünde yapılan bu yürüyüş, esnafın da katılımıyla kitlesel bir eyleme dönüştü⁹²³. Eylemciler sayıca da kalabalıktı. "*Kars*" gazetesinde tüccar, esnaf, işçi ve arabacıyla birleşen halkın bu yürüyüşü gerçekleştirdiğinden bahsedilmekteydi⁹²⁴.

---

⁹¹⁹Kars, 27 Ekim 1967, s.1.

⁹²⁰Kars, 26 Ekim 1967, s.1.

⁹²¹Kars, 25 Ekim 1967, s.1.

⁹²²Ekinci, 28 Ekim 1967, s.1; Gazetenin attığı başlıktan dolayı Yazı İşleri Müdürü'nün ifadesinin alındığı haber için Bkz. Ekinci, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹²³Ekinci, 30 Ekim 1967, s.1.

⁹²⁴Kars, 30 Ekim 1967, s.1.

Zaten protesto kortejinin elindeki dövizler de bunu açıkça göstermekteydi: “*Komünist ve komünistleri himaye edenler kahrolsun*’, ‘*Milliyetçi orduya güvenimiz sonsuzdur; Ata, milliyetçiler izindedir; Baykuşlar susturulmalıdır; İki kişi değil iki bin kişiyi bu uğurda fedaya hazırız; Adalet mülkün temelidir sözünün gerçekleşmesini istiyoruz; Tesirle değil vicdanıyla hareket etmelisin; Fukara edebiyatına paydos; Ata emridir, Her gördüğümüz yerde ezileceksiniz; Yalanlara bu miller inanmayacaktır; Benim Milletim sınıflara bölünemez; Maskeliler elimizde çok deliller vardır; Milli benliği bilinmeyen millet başka milletin kölesidir; Karşular niçin eziliyor; Perde arkasında oynayanlar maskeleriniz indirilecektir; Sus demek zamanı geldi*”⁹²⁵.

Hıdır Keleş’in anlattığına göre yürüyüş kortejini bir kişi tahrik etti. Kitle, Hıdır Keleş ve arkadaşlarının üzerine yürüdüler. O ve arkadaşları da TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer’in kuru temizleme dükkânına sığındı. Emniyet mensuplarının araya girmesiyle olaylar yatıştırıldı⁹²⁶.

Kars’ta bir Doğu Mitingi yapılmamasına rağmen, bu mitinglerde açılan dövizlere ilk defa cevap veriliyor gibiydi. Ayrıca bu yürüyüşlerin, yapılan toplantıların bir süre sonra değerlendirilmesi yapılacak ve “*sosyalist maskeli komünistlerin bu yürüyüş ve toplantılardan sonra sindiği, görünmez oldukları*” söylenecekti⁹²⁷. Yaşanılan bu gelişmelerden sonra TİP Kars İl Teşkilatı’nda da istifalar oldu. Uzun süredir parti teşkilatında görev yapan Baykal Kırhan istifa etti. Bu olayın miting de bildiri dağıtan iki gencin tutuklanması sürecine denk düşmesi dikkate değerdi⁹²⁸.

Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan’ın tutuklanması konusu CKMP Genel Merkezi’ne kadar uzandı. CKMP Genel Sekreter Yardımcısı Mustafa Kemal Erkovan⁹²⁹ CMKP Kars İl Başkanlığı’na bir telgraf gönderdi. Tutuklanan bu iki gencin durumlarını öğrenmek istiyordu. Hangi suçla alıkonulduklarını ve genel başkanlıkça yapılması gereken girişimlerin acele bildirmesini söylüyordu. Mustafa Kemal Erkovan’ın yanı sıra CKMP Gençlik Kolları Genel Başkanlığı da Kars İl Başkanlığı’na bir telgraf çekti. “*Genç*

---

⁹²⁵Kars, 30 Ekim 1967, s.1.

⁹²⁶ 14.06.2017’de Hıdır Keleş ile yaptığımız görüşme.

⁹²⁷Ekinci, 16 Kasım 1967, s.1.

⁹²⁸Kars, 31 Ekim 1967, s.1.

⁹²⁹ 1929’da Niğde’de doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Serbest avukat olarak çalıştı. XII. Dönem Ankara Milletvekili seçildi. CKMP’den başladığı siyasi hayatı; Bağımsız Milletvekilliği, AP ve MHP safında devam etti. XV. Dönemde MHP, XVI. Dönem AP’den Ankara milletvekili seçildi. 39. Hükümet’te Devlet Bakanlığı yaptı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 14.06.2017)

ülküdaşlarının inançlarına olan bağlılığından gurur duyduklarını” bildiriyor, başarılar diliyordu⁹³⁰.

TİP’in Kars Mitingi sonrasında yapılan konuşmalar ve yaşanan olayların Kars basınında eleştirildiğini tespit etmekteyiz. TİP’in adeta bir “ütopyadan” bahsettiği de gazetelerde yapılan yorumlar arasındaydı. Yapılan komünizm karşıtı yürüyüşün önemli tarafı Kars’ta örgütlenmesini tamamlamış bütün siyasi partilerin katılımı ile gerçekleştirilmiş olmasıydı. Buna CHP de dâhildi. Çünkü bazı siyasi çevrelerde CHP’nin de TİP’e destek verdiği sıklıkla dile getiriliyordu. Özellikle AP, CHP’ye karşı mevzi kazanmak amacıyla bunu dillendirmekteydi.

b) Erzurum Atatürk Üniversitesi Öğrenci Dernek Başkanları Kars’a Çıkarma Yapıyor

31 Ekim 1967 Pazartesi günü saat 16.00’da Atatürk Üniversitesi öğrenci dernekleri başkanları ile elli üniversiteli genç, beraberlerinde Avukat Bahattin Ceylan⁹³¹ olduğu halde Erzurum’dan Kars’a, tutuklu bulunan Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan’ı ziyarete gitti⁹³². O gün Erzurum’dan Kars’a gelen kafilenden Erzurum Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti (YTTC) adına hazır bulunan Necati Güllülü⁹³³ “Biz oraya herhangi bir partinin savunuculuğu için gitmedik. Gayemiz Türk Milliyetçiliği idi” demektedir. Yine onun tarafından aktarılan bilgilere göre “Karşılar kendilerini çok iyi karşılamışlardı. İkranda bulunmuşlardı”. Buradan bir çıkarsama yapmamız gerekirse şu genellemede bulunabiliriz: Böylesine bir siyasi

⁹³⁰ CKMP Genel Merkezi’nin Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan’a çektiği telgraflar için Bkz. **Ekinci**, 31 Ekim 1967, s.1; **Kars**, 31 Ekim 1967, s.1.

⁹³¹ 5 Mart 1926’da Erzurum’da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre hâkim olarak çalıştıktan sonra Erzurum’a döndü ve burada avukatlık yaptı. Siyasi hayatına ise CKMP safından başladı. Partinin Erzurum’da teşkilatlanmasında rol oynadı. Kendisinin o günlerde CKMP Erzurum İl Başkanı olduğu bilgisi Necati Güllülü tarafından verilmiştir. (**Necati Güllülü** ile 29.06.2017’de yapılan görüşmede edinilen bilgi) Parti, MHP’ye dönüştükten sonra da görevine devam etti. MHP’nin sadece Erzurum’da değil tüm Doğu Anadolu’da teşkilatlanmasında rol oynadı. Erzurum’un önemli siyasi simalarından biri olan Bahattin Ceylan, 1980 Askeri Darbesi’nden sonra hapse giren Ülkücülerin davalarına herhangi bir vekâlet ücreti talep etmeden katıldı. 4 Ağustos 1984’te öldü. (Bahattin Ceylan’ın oğlu **Alparslan Ceylan** ile 4 Ağustos 2017’de yapılan görüşmede edinilen bilgi)

⁹³² **Kars**, 1 Kasım 1967, s.1; **Hüryurt**, 1 Kasım 1967, s.1; **Ekinci**, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹³³ 1942’de Erzurum’da doğdu. Palandöken ilkokulu, ardından Erzurum Lisesi’nin ortaokul bölümünü bitirdi. Lisenin ilk yılını burada okudu. Elazığ Lisesi’nden mezun oldu. Ankara İktisat ve Ticari İlimler Akademisi’ne girdi. Sonra naklini Erzurum İşletme Fakültesi’ne aldirdi. Üniversiteyi bitirdikten sonra Aşkale Çimento fabrikasının ticaret servisinde baş memur olarak çalıştı. Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayii A.Ş.’de Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Erzurum’da kurulan Başbakanlığa bağlı İstatistik Enstitüsü’nü kurdu ve bölge müdürlüğünü yaptı. 12 Eylül 1980’e kadar MHP Erzurum İl Başkanlığı yaptı. Aynı zamanda ticaretle uğraştı. 1984’te ise Erzurum Belediye Başkanı seçildi. XX. Dönemde ise ANAP Erzurum milletvekilliği yaptı. Halen Ankara’da ikamet etmektedir. (**Necati Güllülü** ile 29.06.2017’de yapılan görüşmede edinilen bilgi); Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html (Erişim Tarihi: 29.06.2017)

meselede konu adli makamlara sirayet ederse; o kişiyi yalnız bırakmamak adına dava arkadaşlarınca her türlü destek verilmekte ve dayanışma örneği sergilenmekteydi.

Erzurum'dan Kars'a gelenler, Cumhuriyet Savcısı'ndan izin alarak tutuklu iki genci beşer kişilik gruplar halinde ziyaret etti⁹³⁴. Ayrıca gençlerin aileleri de bu bağlamda unutulmadı⁹³⁵. Sonrasında bir basın bildirisi yayınlandı. Bildiride: “*Yalancılığın, iftiranın ve korkaklığın mükâfatlandırıldığı içtimai bir çevrede, bu çevrenin mahkûmları suçsuzdur*” denildi. Üniversiteli gençlik olarak, Türk Milliyetçiliğinin ve Milliyetçilerinin mahkûm edilmesi karşısında davalarının öksüz olmadığı vurgulandı. Şimdiye kadar Türk Milleti'nin davasına gerektiği gibi sahip çıkmaması, “*bazı Rus ajanlarının rahatlıkla Türkiye'de faaliyet göstermelerine sebep olmuştu*”. Türk adaleti tarafından “*komünizm suçu ile mahkûm edilmiş, kökü Moskova'da olan bu satılmışların hâlihazırda vatani kurtarmak iddiaları saçmaydı*”⁹³⁶.

Bildiride şu ifadeler de yer veriliyordu: Anadolu'nun kaderinde yoğrulan gerçek Türk aydını bugünkü idari mekanizmada yerini aldığı takdirde yarının “*muasır tekniğine*” erişmekten söz edilebilirdi. Vatani anarşi grupları haline getirerek parçalamak isteyen komünistler karşısında artık birbirlerine sahip çıkmanın zamanı gelmişti. “*Her türlü müesseseyi kendilerine göre yorumlayarak istismar eden ve hatta anayasamızı da tahrif etmeye çalışan bu zihniyet karşısında Türk Ordusu, Türk Aydını, Türk Köylüsü, Türk İşçisi azami titizliği göstermek*” mecburiyetindeydi. Kars'ta şahit oldukları “*milli şuur*”, Türk Gençliği olarak kendilerine güç vermişti. Artık şartlar ne olursa olsun bu “*hainlere*” fırsat verilmeyecekti⁹³⁷.

Bu bildiri; TMTF Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Teknik Cemiyeti Başkanı Özkan Somunkıran, TMTF Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Mustafa Nazikoğlu, MTTB Erzurum Mahalli İcra Konseyi Adına Yılma Durak, YTTC adına Necati Güllülü, Elazığ YTTC Başkanı Naci Onur, Ağrı YTTC adına Kadir Aras, Iğdır YTTC adına Mehmet Selçuk, Erzincan YTTC adına Başkan Bahattin Tokgöz, Marmara YTTC Başkanı Sami Sözat, Isparta YTTC Başkanı Selçuk Ünlü imzasını taşımaktaydı. “*Komünizmi lanetleyen gençlerin sedaları karanlıkları yırttığı gibi, serhatte öten baykuşlara da bir ikaz*” niteliği taşıyordu⁹³⁸. Ayrıca “*Ekinci*” gazetesine göre bu bildiri “*komünistlere karşı savaşın başladığının resmen ilanıydı*”⁹³⁹.

⁹³⁴Kars, 1 Kasım 1967, s.1; Hüryurt, 1 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹³⁵Necati Güllülü ile 29.06.2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁹³⁶Kars, 1 Kasım 1967, s.1; Hüryurt, 1 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹³⁷Kars, 1 Kasım 1967, s.1; Hüryurt, 1 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹³⁸Hüryurt, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹³⁹Ekinci, 4 Kasım 1967, s.1.

Erzurum'dan gelen öğrenci derneklerinin ziyareti, Kars'ın kurtuluş yıldönümüne denk düşmüştü. Bu yüzden Kars'ın düşman işgalinden kurtuluşunun kırk yedinci yılı münasebetiyle Halk Eğitim Salonu'nda düzenlenen kutlama törenine de yazılı bir açıklamayla katıldılar. Cezaevindeki ülküdaşlarını aralarında göremeyişlerinin üzüntüsünü ifade ettiler⁹⁴⁰. Kars'taki bazı basın kuruluşları da ilgili bölümde ifade edileceği üzere MTTB Erzurum teşkilatı tarafından 12 Kasım 1967'de düzenlenecek olan Anadolu Şahlanış Mitingi için hazırlanan bildiri yayımlandı. Bildiride adı verilmese de hedef olarak TİP gösterilmekteydi⁹⁴¹. MTTB, TİP Mitingi sırasında yaşanan tutuklama olayının takipçisi olacaktı⁹⁴².

Erzurum'dan gelen ve tamamı üniversiteli gençlerden oluşan heyetin ziyareti sırasında yayınladıkları bildiri oldukça sertti. Bildirinin altında Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrenci derneklerinin dışında civar iller ile Isparta ve Marmara gibi Yüksek Tahsil Talebe Cemiyet başkanlarının imzası da vardı. Büyük olasılıkla kendileri orada olmasalar bile hazırlanan bildiriye destek vermişlerdi. Üniversiteli gençlerin bundan sonraki siyasi gelişmelere artık nasıl tepki vereceğinin de bir göstergesiydi. Öğrenciler cezaevi ziyaretinden sonra yayınladıkları bildiri ile komünizmi protesto ettiler ve Kars'tan ayrıldılar.

c) Tutuklu Gençlere Milliyetçi Çevrelerden Artan Destek ve Kars Cumhuriyet Savcılığı'nın Olayla İlgili Açıklaması

İstanbul'dan Kars'a 3 Kasım 1967'de bir MTTB Heyeti geldi. Heyet üç öğrenciden oluşuyordu. Arif Perçin, Cemal Yılmaz ve Kemal Ekinci; hem tutuklu bulunan Kutlay Doğan ile Mehmet Ali Soyalan'ı ziyarete etmek hem de 7 Kasım'da yapılacak olan duruşmayı izlemek için Kars'a gelmişlerdi. Kars'a geldikten sonra MTTB Çağaloğlu Başkanlığı'na bir telgraf gönderdiler. “*Durumun tahminlerinden daha ciddi olduğunu, gereken yetkili mercilerle görüşmelerini*” istediler⁹⁴³.

Olaylar gitgide büyüdü. Kars'ta TİP Açık Hava Toplantısı esnasında tutuklanmaların yaşanması ve daha sonra olayın kamuoyunda tartışılması üzerine Kars Cumhuriyet Savcısı İsfendiyar Baruönü bir tekzip kaleme aldı. Mahkeme kararıyla bu tekzibi gazetelerde yayınlattı. “*Doğrusunu bizden duyun, kimse hakkında kanunsuz işlem yapılmadı*” başlıklı bu tekzipte; yukarıda aldığımız CKMP Gençlik Teşkilatı imzalı bildiriden başka, milliyetçi

⁹⁴⁰Kars, 1 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 1 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴¹Sarıkaş, 3 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴²Sarıkaş, 3 Kasım 1967, s.1; Kars, 6 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴³Sarıkaş, 3 Kasım 1967, s.1; Kars, 6 Kasım 1967, s.1.

gençlerin dağıttıkları “*Bunları tanıyor musunuz*” başlıklı ikinci bir bildiriden daha bahsediliyordu. Bu bildiri CKMP İl İdare Kurulu imzalı idi⁹⁴⁴.

Olay adli makamlarca şöyle anlatılıyordu: Bildiri dağıtanlar, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar kürsüde konuşurken bu bildirilerden ona da vermek istemişlerdi. Bunun üzerine kürsü etrafında görevli olan TİP mensupları ile bildiri dağıtan gençler arasında kavga çıkmıştı. Sonrasında güvenlik kuvvetleri 3005 sayılı kanuna göre bir evrak düzenlemiş ve sanıkları adliyeye sevk etmişti. Sevk edilen sanıklardan CKMP Kars İl Teşkilatı Sekreteri Kutlay Doğan ve yine bu partinin Gençlik Kolu Üyesi Mehmet Ali Soyalan hakkında 171 sayılı kanunun yirminci maddesine göre işlem yapılmıştı⁹⁴⁵.

Mitingde “*huzur ve sükûnun bozulmasına*” sebebiyet vermekten Kars Asliye Ceza Mahkemesi’nde kamu davası açılmıştı. Yine bu olayda ayrıca Kutlay Doğan, Mehmet Ali Soyalan ve TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer haklarında da yekdiğerine müessir fiil ve hakarete bulunmaktan dolayı aynı gün Kars Sulh Ceza Mahkemesinde de bir kamu davası açılmıştı. 171 sayılı kanuna atfen Asliye Ceza Mahkemesinde açılan davada iki sanığın tutuklanmasına karar verilerek duruşmaları 7 Kasım 1967 gününe bırakılmıştı. Sanıkların üst mercie yaptıkları itiraz da reddedilmişti. CKMP imzalı bildirilerin muhteviyatı itibariyle suç unsuru taşımadığı ve yine TİP’in açık hava toplantısında konuşan hatiplerinde “*Anayasa ile tanınan hürriyetlerin*” dışına çıkmadıkları gerekçesiyle takibatları yapılmamıştı. Tekzibin son kısmında yapılan işlemlerin kanun ve usul çerçevesinde cereyan ettiği ve herhangi bir parti veya şahsın himayesine gidilmediği belirtiliyordu⁹⁴⁶.

İki gencin tutuklanmaları büyük tepkilere yol açtı. Kars’ta ki bu olayın yankıları Ankara’dan işitiliyordu. Birçok dernek ve kuruluş olayı protesto etmişti. Bunlardan Türkiye Milliyetçi Gençlik Derneği Ankara Şubesi, olayın “*siyasi değil ideolojik bir manevra*” olduğundan bahsediyordu. Amacının halkı sindirmek, milliyetçi cepheyi korkutmak olduğundan bahsediliyordu. Onlar için önemli olan bir siyasi partinin davranışı değildi. İki milliyetçi gencin tutuklanması idi. Ankara’da bulunan milliyetçi gençler Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan’a destek veriyorlar ve olayla ilgili Kars Milletvekillerinin harekete geçtiğini söylüyorlardı. Kars’ta ki TİP protestolarını ise memnuniyetle karşılıyorlardı⁹⁴⁷.

---

⁹⁴⁴Kars, 4 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴⁵Kars, 4 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴⁶Kars, 4 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴⁷Ekinci, 4 Kasım 1967, s.1; Hüryurt, 6 Kasım 1967, s.1.

d) Tutuklu Gençler Kars'ta Yargılanıyor (7 Kasım 1967)

Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan'ın 7 Kasım 1967'de, Kars Asliye Ceza Mahkemesinde ikinci duruşmaları yapıldı. Savunmalarını İsmail Hakkı Alaca, Haydar Işıklı⁹⁴⁸ ve hatırlanacağı üzere 31 Ekim 1967'de Erzurum'dan Kars'a beraberinde kalabalık bir öğrenci kitlesiyle gelen Bahattin Ceylan üstlendi. Ayrıca Erzurum'dan Kars'a gelerek mahkemede hazır bulunan başka avukatlar da bulunmaktaydı. Saat 8.00'de duruşma başladı⁹⁴⁹.

Hâkim Mülazım Subaşı idi. Sanık ifadelerinden sonra verilecek olan cezanın para cezasına çevrilmesi yahut tecili talep edildi. Avukat Bahattin Ceylan, dosyanın incelenmesi için kısa mehil talebinde bulundu. Bunun üzerine duruşma aynı gün saat 14.00'e bırakıldı. Duruşmanın devamında sanıklardan son savunmalarını yapmaları istendi. Kutlay Doğan, "Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'ın kimliklerinin açıklandığı bildiri" verirken TİP İl Başkanı Hayati Tuncer'in müdahalesinin kanuna aykırı olduğunu söyledi. Ayrıca daima komünizmin karşısında olacağını belirtti ve suçsuz olduğunu söyleyerek beraatını talep etti. Mehmet Ali Soyalan ise; dedesinin komünizm zulmünden çektiği acıları anlattı. Mehmet Ali Aybar'a komünistlikten mahkûm olduklarını yazan bildiriye uzatarak açıklamasını istediğini söyledi. Bunun üzerine TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer'in üzerine saldırdığını ve elinde ki bildiriye yırttığını söyleyerek suçsuz olduğunu belirtti ve beraatını istedi⁹⁵⁰.

Duruşmayı izlemek üzere Atatürk Üniversitesi'nden yüz yirmi kişiyi aşan bir grup Kars'a gelmişti⁹⁵¹. Bu yüzden dolu olan mahkeme salonu, sanıkların son savunmalarından sonra tekrar ara verilerek boşaltıldı. Sonrasında salona sadece sanıklar ve avukatları alındı. Karar yüzlerine okundu. Mahkeme, Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan'ı altışar ay hapis ve beş yüzer lira para cezasına çarptırdı⁹⁵². Bu cezanın verilmesinde 171 sayılı yürüyüş ve tedbirler kanununa muhalefetin yanı sıra Mehmet Ali Aybar'a hakaret suçu etkili olmuştu⁹⁵³.

Davayı takip için Erzurum'dan Kars'a gelen üniversite öğrenci grubu, mahkemenin bu kararı almasından dolayı adliye önünde protesto gösterisinde bulundu⁹⁵⁴. Başta Selahattin Daloğlu⁹⁵⁵ olmak üzere hâkimin vermiş olduğu karara sert tepki gösterildi. Adliye binası

⁹⁴⁸Ekinci, 7 Kasım 1967, s.1.

⁹⁴⁹Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵⁰Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵¹Hüryurt, 8 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 8 Kasım 1967, s.1; Erzurum'dan gelen öğrenci kafilesi Kars'a bir gün öncesinde ulaşmış ve Kafkas Oteli'nde geceyi geçirmişti. (Necati Güllülü ile 29.06.2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi)

⁹⁵²Kars, 8 Kasım 1967, s.1; Ekinci, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵³Hüryurt, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵⁴Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵⁵ 1933'de Kars'ta doğdu. Liseyi bitirdikten sonra yerel ve ulusal basında çeşitli gazetelerde çalıştı. Bu gazetelerin bazılarında başyazarlık, köşe yazarlığı ve il temsilciliği yaptı. Aynı zamanda edebiyat ile de ilgilendi.

taşlandı⁹⁵⁶ Bu sırada Mahkeme önündeki kalabalık kısa bir süre önce TİP Kars İl Başkanı Hayati Tuncer'in de dağıttığı bir bildirimden ötürü yine aynı hâkim Mülazım Subaşı tarafından altı ay hapis cezasına çarptırıldığını öğrendi. Ancak adı geçen kişinin cezasının 1920 lira para cezasına dönüştürülerek serbest bırakıldığı duyulunca kalabalık galeyana geldi. Şiirler ve marşlar okunmaya başlandı⁹⁵⁷.

İçlerinden biri “7 Kasım Türk milliyetçiliğinin mahkûm olduğu gündür” diye bağırdı. Türkiye, “satılmışların ve kızıkların vatanı değil, bozkurtların diyarı” diye sloganlar atıldı. Öğrenciler daha sonra Plevne Marşı'nı hep bir ağızdan söyleyerek halk eğitim salonuna doğru harekete geçti ve burada bir toplantı yaptı. Toplantıyı Kars Valisi Yusuf Ziya Eroğlu ile askeri yetkililer de izledi⁹⁵⁸. Emniyet Müdürü, Azerbaycan Milliyetçileri Derneği Başkanı Naki Bayramgil de salonda hazır bulundu⁹⁵⁹. Yapılan konuşmalarda mahkemenin bu kararı tecil veya paraya çevirebileceğine değinildi. Kararın haksız olduğu ifade edildi. Toplantıdan sonra gençler, Atatürk Anıtı'na giderek “Tanrı Türkü Korusun” ve “Bozkurt” yazılı siyah bir çelenk bıraktılar. Aynı etkinliği Mahkeme binası önünde de sergiledikten sonra Kars'tan ayrıldılar⁹⁶⁰. Bu süreçte bazı olumsuzluklar da yaşandı. Erzurum kafilesi dönüş yolundayken Kars şehir merkezinin çıkışında araçlarına TİP'liler tarafından taşlı saldırıda bulunuldu. Araçtaki gençlerin de karşılık vermesi sonucu iki taraf arasında kısa süreli bir çatışma yaşandı⁹⁶¹.

Sonrasında Hâkim Mülazım Subaşı hakkında ortaya atılan iddialar olayı daha da hassaslaştırdı. Onun TİP Milletvekili Adil Kurtel'in bacanağı olduğu iddia ediliyordu. Bir diğer söylentide TİP'ten aday olarak seçimlere gireceği idi. “İki genci tutuklayarak ilk seçim faaliyetine başlamıştı bile”. Hatta bu “bacanak” yüzünden Türkiye tarihinde bir ilk de yaşanmıştı. İlk defa üniversiteli öğrenciler bir adliye binası önüne siyah çelenk bırakarak bir hâkimi protesto etmişlerdi⁹⁶². Ayrıca Hâkim Mülazım Subaşı, Atatürk Üniversitesi öğrenci dernekleri tarafından TİP'i himaye ettiği gerekçesiyle Yüksek Hâkimler Kurulu'na şikâyet edildi⁹⁶³. Fakat Hâkim Mülazım Subaşı mahkeme kararıyla bir tekzip kaleme aldı ve yayınlattı. Yazının başlığında “aldatılmışsınız” yazıyordu. Tekzipte, Adil Kurtel ile hiçbir

---

1966'da “Çitrî” adlı romanı “En İyi Roman” ödülünü aldı. 1996'da evinde ölü bulundu. Bkz. <https://turkkoc.wordpress.com/2015/04/25/erzurum-sehirder-merhum-gazeteci-yazar-selahattin-turgay-daloglunun-citri-ve-1915-1918-ermeni-zulmu-adli-eserlerinin-yeni-baskisini-yapti/> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)

⁹⁵⁶Necati Güllülü ile 29.06.2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁹⁵⁷Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁵⁸Ekinci, 8 Kasım1967, s.1.

⁹⁵⁹Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁶⁰Kars, 8 Kasım 1967, s.1.

⁹⁶¹Necati Güllülü ile 29.06.2017'de yapılan görüşmede edinilen bilgi.

⁹⁶²Son Havadis, 15 Ekim 1967, s.3; Ekinci, 20 Kasım 1967, s.1.

⁹⁶³Sarıkamış, 14 Aralık 1967, s.1.

akrabalık bağının bulunmadığını ve bacanak olmadıklarını söylüyordu. Ayrıca TİP milletvekili adaylığı gibi bir şeyi “*aklından dahi geçirmediyini*” beyan ediyordu⁹⁶⁴.

Yapılan bu yargılama birçok tartışmayı da beraberinde getirdi. Karar duruşması öncesi Erzurum’dan birçok öğrencinin Kars’a gelmesi tutuklulara verilen desteğin bir ifadesiydi. Dava ile ilgili olarak verilen karara gösterilen tepkiler, hâkim hakkındaki iddialar, buna adli makamlarca verilen cevaplar ve yapılan gösteriler yükseköğrenim gençliğinin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça önemliydi.

e) Öğrenci Birliklerinden Destek Bildirileri ve Tutuklu Gençlerin Serbest Kalması

Davayı takip amacıyla MTTB’yi temsilen İstanbul’dan Erzurum’a gelen Arif Perçin, Cemal Yılmaz ve Kemal Ekinci 9 Kasım 1967’de Kars’tan ayrılmaları dolayısıyla bir bildiri yayınladı. Bildirinin başlığı “*çağrı*” idi. Çağrılarını; ne sağ ne sol davası, ne de bir siyasi propaganda amacı taşııyordu. Karşılardan şöyle bir talepte bulunuyordu: İki milliyetçi arkadaşları mahkûm edilmişti. Bunu günün şartlarını da dikkate alarak yorumlamalıydılar. Konunun derinine kurallar çerçevesinde inmelerini, yetki dışına çıkmamalarını istediler. Bildirinin bir “*fikre karşı fikirle mücadele çağrısı*” olduğunu söylediler⁹⁶⁵.

İkinci bildiri de tıpkı diğeri gibi mahkemeden hemen sonra yayınlandı. Bu bildiri TMTF Mahalli İcra Başkanı Aziz Kaygısız⁹⁶⁶ imzasıyla “*Aşırı Sosyalistlere Son İhtar*” başlığını taşıyordu. Bildiri metninde “*Son günlerin aktüel olayları arasında memleketimizde maalesef çalışma zemini bulabilen aşırı sosyalistlerin, tahrik ve ayrımcı tutumları bilinmektedir*” deniyordu. Aydın, ilerici ve gerçek anlamıyla Atatürk gençliği olarak “*mahutların menfi emellerini*” gördüklerini belirtiyorlardı. Türk Milletine “*parçala ve yut formülünü*” uygulamaya kalkacak her gafilin karşısındaydılar. Onlara göre her milletin gerçekleri vardı ve bunların arasında çözülmesi gereken problemlerin olması normaldi. Çeşitli sebeplerle uygulanan strateji isteneni vermemiş olabilirdi. Yanlış adımlar da atılabırdı. Şuurlu Türk gençliği olarak adaletsizliğin, eşitsizliğin, istismarın, kasıtlı hareketin

⁹⁶⁴ Mahkeme Kararı ile yayınlanan Hâkim Mülazım Subaşıoğlu’nun tezkibi için Bkz. **Ekinci**, 23 Kasım 1967, s.1.

⁹⁶⁵ **Ekinci**, 9 Kasım 1967, s.1; **Kars**, 9 Kasım 1967, s.1.

⁹⁶⁶ 1940’da Kars’ta doğdu. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ni bitirdi. Kars Yükseköğrenim Derneği ve Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti ile TMTF Mahalli İcra Konseyi Başkanlığı yaptı. Edebiyat öğretmeni olarak görev almasının yanı sıra idari kısımda da çalıştı. Siyasete Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP)’nden girdi. MDP, Bağımsız Milletvekilliği ve ANAP’ta milletvekilliği yaptı. XVII. Dönem Kars Milletvekili seçildi. Kendisinin 1966’da TMTF Mahalli İcra Başkanlığına seçildiği anlaşılmaktadır. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 14.06.2017); **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1966, s.1.

karşısındaydılar. Ancak “yanlış atılmış adımları istismar edenlerin” çok daha önce karşısındaydılar. Bildiri şöyle devam ediyordu:

“Bolşevik uşakları, Türkiye’de bu halk ayaklanmasının gerçekleştirilemeyeceğini, saplandıkları menfur ideolojinin ilk gününde anlamışlardı. Melun maksatları için, Türk işçisini istismarı deneyip başarı sağlayamadılar. Köy enstitüleri ile sızmaya başladıkları milli eğitim çalışmaları aleyhlerine neticelendi. Kahraman Türk askerinin esir düzen hakkındaki fikrini, başbuğ ‘komünizm her görüldüğü yerde ezilmelidir’ vecizesi ile beyan etmiştir. Bu şartlar tahtında kendileri için uygulanması halinde kurtuluş umdukları bir ihtimal kalıyordu; Bölgesel ayrıma gitmek suretiyle uydurma etnik grupların varlığını iddia etmek ve onlar için istismar edilebilecek unsurlar aramak. Fakat bu da kendileri için çıkar yol olmayacaktır. Zira bu metot gizli komünist partisi muhtevasıdır. (Türkiye Gizli Komünist Partisi)

Milli azınlıkların Türkiye’den ayrılmak hakkı da dâhil olmak üzere, mukadderatlarını bizzat tayin etmek haklarını kayıtsız şartsız tanır (Madde 11)⁹⁶⁷. Türkiye Gizli Komünist Partisi, Kürtlere ve Lazlara mukadderatlarını serbestçe tayin etme ve arzu ederlerse devletten ayrılma hakkını tanır (Madde 58)⁹⁶⁸. Zavallılar Türk gençliğinin düşmanlarını bu derece tanıyabilecek güçte olduğunu bilmelidirler.

Kötü fikirlilere ve onlara hatırlatmak istenir ki, Atatürk Türkiye’inde yalnız ve yalnız Müslüman Türk Milletinin Atatürkçü fikirleri zemin bulabilir. Ne Mutlu Türküm Diyene!”⁹⁶⁹,

CKMP Genel Merkezi de başından beri Kars’taki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Tutuklu gençlere CKMP lideri Alparslan Türkeş, gençlere bir telgraf göndererek; “Hak bildiğiniz yolda haklı mücadeleniz haksız bir kararla neticelenmiştir. Müteessiriz, siz müteessir olmayınız. Çektiğiniz ıstırap boşa gitmeyecektir. Elbet bir gün hakikat tecelli edecektir. Bütün ulusdaşlarınız haklı davanızda yanınızdadır. Gözlerinizden öper, sabır tavsiye eder, kurtuluş gününüzün yakın olmasını Cenabı Haktan dilerim”⁹⁷⁰.

⁹⁶⁷ “Kars” gazetesinde matbu hatadan dolayı 111. Madde olarak yazılmıştır. Türkiye Komünist Partisi tüzüğünde 11. Maddedir. Bkz. Nejdet Sançar, **Gizli Komünist Belgeleri**, Afşın Yayınları, Ankara, 1966, s.63.

⁹⁶⁸ Nejdet Sançar bunu 55. Madde olarak vermektedir. TKP tüzüğünün bu maddesinde “Amele Köylü Hükümeti, kesif halk kütelleri halinde yaşayan milli azlıklara mukadderatlarını serbestçe tayin etmek ve arzu ederlerse devletten ayrılmak hakkını bahşeder. Milli azlıklara mensup komünistler, millettaşları arasında işçilerin beynelmilel tesanütü lehinde bir propaganda yapmak kendilerini maddi ve hususi menfaatler mukabilinde kısmen emperyalistlere satan varlıklı hâkim sınıfların, emekçi kütellerine nasıl emperyalizm boyunduruğunu geçirmeye uğraştıklarını anlatmak suretiyle, milli azınlıklara (Kürtler vesaire...) mensup işçiler ve köylülerle, Türk işçi ve köylülerinin kardeşçe ittifakı lehinde mücadelede bulunmak mecburiyetindedir. Aynı zamanda, bir Sovyet Cumhuriyeti şeklinde teşekkül eden Türkiye Amele ve Köylü Hükümeti, emperyalizme ve derebeylerine karşı el birliğiyle mücadele için mazlum milli azlıkların emekçi kütelleriyle Sovyet Cumhuriyetler Federasyonu şeklinde bir ittifak akdine matuf bir siyaset takip eder” denilmiştir. Bkz. N. Sançar, **Gizli Komünist Belgeleri**, s.71.

⁹⁶⁹ **Kars**, 9 Kasım 1967, s.1.

⁹⁷⁰ **Ekinci**, 13 Kasım 1967, s.1.

Tutuklularla ilgili olarak milliyetçiler açısından ilerleyen süreçte olumlu gelişmeler yaşandı. Çünkü tutuklu bulunan Kutlay Doğan ile Mehmet Ali Soyalan'ın avukatları haklarında verilen kararı temyize götürdü. Mahkemenin tutuklama kararı temyiz mahkemesi tarafından bozuldu ve tutuklular serbest bırakıldı. Karşılıklar, mahkemenin bu karardan ötürü memnuniyet duydu⁹⁷¹. Kutlay Doğan ve Mehmet Ali Soyalan serbest bırakıldıktan sonra basında çıkan haberler bu yöndeydi. Örneğin Namık Kemal'in tutukluken söylediği belirtilen “*Ben yüz sene, bin sene, hatta ömrüm boyunca ölüme mahkûm olsam, hürriyet uğruna çarpışacağım*” sözü alıntılanıyor ve etraflarında dönen kızıl tehlikeye dikkat çekiliyordu⁹⁷².

Yerel mahkemenin aldığı karar, yapılan başvuru ile bir üst mahkeme tarafından bozulması günlerdir gündemi meşgul eden bu davanın bitmesi anlamına geliyordu. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise Doğu gezisinde nereye gitse beraberinde tartışmalı bir gündem oluşturuyordu.

J- TİP'İN ARDAHAN MİTINGİ SÜRECİ VE CHP İLE YAŞANAN İDEOLOJİK TARTIŞMA (25 EKİM 1967)

1- TİP Mitingi'nin Halka Duyurulması ve Yerel Basının TİP'e Verdiği Destek

Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan, Bakanlığı ile ilgili incelenmelerde bulunmak üzere 16 Ağustos 1967 Çarşamba günü Kars'tan Ardahan'a da geldi. Sağlık kurumlarında yaptığı incelemelerden sonra hava muhalefeti nedeniyle geceyi Ardahan'da geçirmek zorunda kaldı. Ertesi günü Ardahan'dan Artvin'e geçen Sağlık Bakanı için Ardahan'da yayınlanan “*23 Şubat*” gazetesi şu yorumu yapmaktaydı: “*bütün devlet büyükleri gibi Ardahan'ın dert ve davalarının kenarından bakarak lakabının hakkını verdi, jet gibi gelip geçti*”⁹⁷³.

TİP Kars Milletvekili Adil Kurtel, 24 Eylül 1967 Pazar günü Ardahan'a geldi. Çünkü gelecek ay bir aksilik olmazsa TİP'in Ardahan'da bir toplantı düzenleme planı vardı. Şimdiden hazırlık yapılması gerekiyordu⁹⁷⁴. Ön hazırlıklar tamamlanınca TİP, 29 Eylül itibarıyla yapılacak gezinin programını Ardahanlılarla paylaştı. CHP'nin de Ardahan'da miting düşüncesi vardı. 6 Ekim 1967'de CHP'nin Ardahan Mitingi yerel basın aracılığı ile duyuruldu⁹⁷⁵. 25 Ekim 1967'de TİP'in Ardahan'a geleceği bildirildi. Ardahan'da yayınlanan “*23 Şubat*” gazetesi TİP'e destek veriyordu. Bu durum haberlerin içeriğine de yansiyordu.

⁹⁷¹Son Havadis, 11 Aralık 1967, s.1/7

⁹⁷²Kars, 9 Aralık 1967, s.1.

⁹⁷³23 Şubat, 18 ağustos 1967, s.1.

⁹⁷⁴23 Şubat, 29 Eylül 1967, s.1.

⁹⁷⁵23 Şubat, 6 Ekim 1967, , s.1.

Örneğin TİP'in halktan gördüğü ilgi, son umudun kendilerinde olduğu izlenimini veriyordu demektedir⁹⁷⁶.

Bu bağlamda TİP Heyeti'nin Ardahan'a gelişini şöyle değerlendiriyordu: Bölge halkı o güne kadar hep, *"hiç gelmiyorlar diye bağırmiş, gelenler varsa onlardan medet ummuş, karşılıklarına çıkıp iki kelime konuşanların en uzununu, bir an için onları mutlu etmişti"*. Üstelik bu *"yıllardır süregelen, bölge halkının sırtını bozartan bir oyundu"*. O güne kadar gelenlerin hepsi onlardan bir şeyler beklemiş, hatta *"hâlâ kokusu ellerinde olan tezek yapmalarına bile gözlerini dikmişti"*. Fakat şimdiye kadar gelenlerin hepsi *"sessizce, bağırılmayarak, sorunlara inmeyerek, hatta tenezzül edip selam dahi vermeden gelip geçmiş, en uzun konuşanları en kısa geçiştirmişti"* her şeyi. Zira *"halkı, halkın kendi oyları kandırmıştı"*. Fakat bu sefer gelenler, yani TİP, *"ne çıkarıcı, ne çıkarıcılık oynayan halk düşmanı, ne de havadan sudan konuşan"* insanlardı. Zira TİP, *"geç gelen akşam fırtınası"* gibiydi⁹⁷⁷.

Kars'ta yaşananlardan sonra Ardahan'da TİP oldukça sıcak karşılanacağı benziyordu. Basının desteği de ayrı bir güç kazandırmaktaydı. Zaten TİP'in Kars'tan bir milletvekili vardı. Bu da zaten belirli bir oy oranına sahip olduğunun göstergesiydi. Bu sebeple Kars'taki durumun aksine Ardahan'daki ilgiye şaşırılmaması gerekiyor.

2- CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Kars'ın İlçelerinde Halkla Temasa Devam Ediyor

a) Bülent Ecevit Ardahan'da (16 Ekim 1967)

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in 13 Ekim 1967'de Kars'tan Ardahan'a gelerek burada bir konuşma yapması öngörülmüştü⁹⁷⁸. Fakat ilgili kısımda da bahsedildiği üzere hava muhalefeti nedeniyle daha önceden hazırlanan gezi planı aksamıştı. Böylece Bülent Ecevit'in Ardahan gezisi 16 Ekim 1967'ye sarktı⁹⁷⁹. Bu da CHP ile TİP toplantısı arasındaki tarihi daha da kısalttı. Bülent Ecevit'in Ardahan'da yapacağı konuşmanın ne surette gerçekleşeceği havanın durumuna bağlıydı. Olumsuz hava şartları olursa kapalı salon toplantısı, aksi halde ise açık hava mitingi tarzında yapılacaktı⁹⁸⁰.

16 Ekim 1967'de Bülent Ecevit, beraberinde eşi Rahşan Ecevit, Muş Milletvekili Nermin Neftçi, Nevşehir Milletvekili Selahattin Hakkı Esatoğlu, Kars Milletvekili Turgut Göle, gazetecilerden Abdi İpekçi, İlhami Soysal ve Fikret Otyam ile bazı TRT muhabirleri ile

⁹⁷⁶23 Şubat, 9 Ekim 1967, s.1.

⁹⁷⁷23 Şubat, 16 Ekim 1967, s.1/2.

⁹⁷⁸Serhat Ardahan, 6 Ekim 1967, s.1.

⁹⁷⁹23 Şubat, 16 Ekim 1967, s.1; Serhat Ardahan, 16 Ekim 1967, s.1.

⁹⁸⁰Serhat Ardahan, 13 Ekim 1967, s.1.

Kars'tan Ardahan'a geldi⁹⁸¹. Milletvekillerinden Mehmet Delikaya⁹⁸² ile gazeteci Sadun Tanju'da Ardahan'a gelenler arasındaydı⁹⁸³.

Ardahan'da yaptığı konuşmada Bülent Ecevit, Başbakan Süleyman Demirel'in “Çalışmayan insanları, çalışanların kazancı ile geçindirecek değiliz” sözüne Ardahan'da cevap verdi. “Türkiye’de, halkın büyük gayretlerine rağmen nafakasını bile çıkaramadığı bir bozuk düzende yaşadığını” söyledi. Süleyman Demirel’e “Siz çalışmayan bir avuç insanı, çalışan, yorulan Türk işçisinin, Türk köylüsünün sırtından mı geçindirmek istiyorsunuz” sorusunu yöneltti. Ardahan'da Kars'ta edindiği izlenimlere de değindi. Bir özel sömürü düzeninden bahsetti. Bunu da düzenin değişmesi gerektiğine örnek olarak gösterdi. “Kuzuyu anasının karnında elli liraya satın alıp onu altı ay köylüye beslettikten sonra yüz elli liraya satan araçılar, koyunun karnında ki kuzuyu kapatıp yüz binler, milyonlar kazananlar burada size bir fabrika yapıyorlar mı? Hayır. Çünkü bugün ki düzende kazançları, bir fabrika veya işyeri açmaktan daha çok kârlı ve külfetsizdir. Şimdi söyleyin, anasının karnında ki kuzuyu Et Balık'tan aldığı avans veya bankalardan aldığı kredilerle sömüren düzen haklı mı? Bu düzen devam etsin mi?” diye sordu⁹⁸⁴.

Bülent Ecevit, TİP Kars Teşkilatı'nın CHP'yi hedef alan “Kimi Kandırılıyorsunuz” başlıklı bildiriye de cevap verdi. Öncelikle başlangıçta bu tartışmaya girmek istemediğinden bahsetti. Bildirinin ağır bir dille yazılmış olmasından ötürü mecbur kaldığını ifade etti. TİP'in CHP'den farklı bir yol izlediğini belirtti. Hatta tutumunu da parti olarak tehlikeli bulduklarını vurguladı. CHP ile TİP arasındaki farklılıklardan bahsetti. Sınıf mücadelesini reddettiklerini, az sayıdaki varlıklı kesimin çalışan kesimi ezmesine karşı olduklarını, barışı hedeflediklerini vurguladı. TİP'in de böyle davranmasını ümit ettiklerini belirtti. TİP'in CHP'yi özel mülkiyete destek olmakla suçlamasına da şu karşılığı verdi: Özel mülkiyete destek verdiklerini söylerken bunu da küçük bir azınlığı mutlu etmek amacıyla yapmadıklarını bütün Türk halkını düşünerek böyle bir karar aldıklarını ifade etti⁹⁸⁵.

Bülent Ecevit konuşmasında TİP'in “küçük parti” olduğunu, iktidarın bu partinin başını ezmek için fırsat kolladığını söyledi. CHP de “iktidarın ekmeğine yağ sürmemek için”

⁹⁸¹Serhat Ardahan, 16 Ekim 1967, s.1.

⁹⁸² 1924'de Malatya'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çiftçilik, serbest avukatlık, hâkimlik yaptı. Siyasete CHP safından girdi. XI, XII, XIII. ve XV. Dönem Malatya Milletvekili seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 14.06.2017)

⁹⁸³23 Şubat, 16 Ekim 1967, s.1.

⁹⁸⁴Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁸⁵Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

TİP'e dokunmak istemiyordu. Ama madem TİP'liler CHP'ye dokunmuştu, CHP de “*onlar kadar kırıcı olmadan*” cevabını verecekti⁹⁸⁶.

Sadece TİP'i hedef almadı. AP ile de kıyaslamalarda bulundu. Bunu da sınıf mücadelesini reddetmeleri bağlamında açıkladı: “*Biz sınıf mücadelesini reddeden bir partiyiz. Ama AP'nin istediği gibi bir avuç varlıklı sınıfın, bütün çalışan sınıfları ezsin isteyen bir parti de değiliz. Biz bir sınıfa öbürünü ezdirmeden, sınıfları birbirine vuruşturmadan, memlekette hiç kavga çıkartmadan herkese hakkını vermek suretiyle sınıf ayrılıklarını ortadan kaldırıp, sınıflar arasında barış ve kaynaşma sağlamak isteyen bir partiyiz. Evet, İşçi Partisinin dediği gibi sınıf mücadelesini reddediyoruz ve temenni ederiz ki onlar da reddetsinler*” dedi⁹⁸⁷.

Daha sonra Hayati Tuncer'in dağıttığı bildiride geçen “*CHP üretim araçlarının özel mülkiyette kalmasını sağlayan bir parti*” söylemine değindi. Bülent Ecevit'e göre CHP, üretim araçlarının geniş ölçüde özel mülkiyette kalmasını savunan bir partiydi. Ama CHP özel mülkiyet denince “*bütün Türk halkını düşünüyordu*”. AP sağcı bir partiydi ve diyordu ki Türkiye'nin büyük toprakları vardı ve onlar sahiplerinin elinde kalmalıydı. CHP'de “*hayır bu adalete sığmaz, Allah'ın toprağına bir avuç insan sahip çıkamaz*” diyerek karşı çıkıyordu. Çünkü bütün köylünün geçimi o topraktandı. CHP onun için toprakları daha adil dağıtacak. “*Demek ki özel mülkiyet istiyordu*”. Ama “*bir avuç insanın hatırı için*” değil de, bütün Türk köylüsü için özel mülkiyet istiyordu⁹⁸⁸.

Özel teşebbüse gelince de, CHP'nin devletçi bir parti olduğunu hatırlattı. Ama özel teşebbüsü reddeden, bazı iş adamlarının fabrikalar kurmasını istemeyen, iş yapmasını istemeyen bir parti değildi. TİP özel teşebbüsü kaldırmak istiyordu. Bu “*Bütün sığırları, koyunları devlet alsın, bütün ihracatı devlet yapsın, devlet de köylüye istediği kadar ücret versin*” demekti. Acaba Kars TİP İl Başkanı bunu mu istiyor diye soruyordu. “*Halkın sömürülmesini, soyulmasını reddetmek başka şeydir, özel teşebbüsü, özel mülkiyeti bütün ile reddetmek başka şeydi*”⁹⁸⁹.

Bülent Ecevit AP'nin 20-30 bin dönüm genişliğindeki arazilerin sahiplerinde kalmasını istediğine atıfta bulundu. CHP'nin bunu adaletsiz bulduğuna değindi. Bunun ne hukukta ne de dinde yeri olduğunu söyledi. Köylünün geçimi topraktan olduğuna göre CHP'ye düşen görev bunun adil bir surette dağıtılması idi. Özel mülkiyeti “*bir avuç insanın hatırı için değil, bütün Türk Köylüsü için*” istiyordu. Devletçi bir anlayışa sahip olmalarına rağmen özel teşebbüsü reddetmediklerini belirtti. İş adamları rahatlıkla fabrikalarını

⁹⁸⁶Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁸⁷Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁸⁸Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁸⁹Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

kurabilmeliydi. TİP'in ise buna karşı olduğunu söyledi. Bunun anlamı şu idi: “*Bütün sığırları, koyunları devlet alsın, devlet de köylüye istediği kadar ücret versin... Halkın sömürülmesini, soyulmasını reddetmek başka şeydir, özel teşebbüsü, özel mülkiyeti bütün ile reddetmek başka şeydir*” diyerek sözlerini tamamladı⁹⁹⁰. Böylece CHP'nin TİP'e verdiği cevap; “*savaşın hudutta başladığına*”⁹⁹¹ gösterge sayıldı. CHP Heyeti bu mitingden sonra Ardahan'dan ayrıldı.

b) Bülent Ecevit Posof-Göle-Kağızman'da (18-20 Ekim 1967)

Bülent Ecevit Ardahan'dan Posof'a geçti. Hanak ve Damal ilçelerinde de halkla temas etti⁹⁹². Daha sonra Rus sınırına yakın bir mesafede bulunan Posof ilçesinde, 18 Ekim 1967'de bir konuşma yaptı. Bu konuşma gerçekten de Rus hududunda yapılacak bir konuşma idi çünkü laf komünizme geldi. Bülent Ecevit: “*Sınır boylarına ordular dizerek bir tecavüzü önleyebilirsiniz, fakat komünizm tehlikesini ordularla durduramazsınız. Ekonomik ve sosyal tedbirleri alarak bugün ki düzeni değiştirmedikçe, yeni bir düzen kurmadıkça, güvenliğimizi sağlayamayız. Bugün ki bozuk düzeni muhafaza etmek için yalan ve iftiraları memlekette yaymak isteyenlerden çok daha hızlı koşarak, yalanı, iftirayı yolda boğuyor ve gerçekleri dile getiriyoruz*” diyordu⁹⁹³.

TİP ve CHP, Doğu gezisi kapsamında birbiri ardı sıra aynı şehir ve ilçeleri ziyaret ediyorlardı. Birbirlerini eleştiriyorlardı. “*Ulus*” gazetesinin ifadesine göre CHP, TİP'in “*yalanlarını yollarda boğuyordu*”⁹⁹⁴. Posoflular şöyle seslendi. “*Siz Türkiye'nin unutulmuş bir köşesinde, Türk Milletinin güvenliğine, mutluluğuna bekçilik ediyorsunuz*”. Kendisinin Posof'a yeni gelmiş olmasına rağmen onları “*tanıyıp bildiğini*” belirtti. Zonguldak'ta kömür işçisi olarak çalışan Posofluları tanıdığını söyledi. Almanya ve Belçika gibi ülkelerde Posoflularla tanıştığından bahsetti. Daha sonra yaptığı yurt içi gezilere değinerek vatandaşların sorunlarını yakından takip ettiğini belirtti. Bununla birlikte CHP'nin kendisine yeni bir siyasi yön belirlediğinden bahisle bunun sonucunda partinin daha aktif bir hale dönüştüğünü ifade etti. Sıra Türkiye'nin düzenini değiştirmeye gelmişti⁹⁹⁵.

Ona göre “*Ortanın solundaki CHP, nasıl geçmişte Rus tehlikesine karşı durmuş ve Kars'ı, Ardahan'ı isteyen Sovyet Rusya'ya karşı tek başına durmuşsa, bugün de komünizm*

---

⁹⁹⁰Ulus, 18 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁹¹Ekinci, 4 Kasım 1967, s.1.

⁹⁹²Serhat Ardahan, 20 Ekim 1967, s.1.

⁹⁹³Ulus, 19 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁹⁴Ulus, 19 Ekim 1967, s.1/7.

⁹⁹⁵Ulus, 19 Ekim 1967, s.1/7.

*tehlikesine karşı yurt içindeki bozuk düzeni değiştirmek ve anayasa düzenini kurmak için Ortanın Solu politikasıyla ve tam bir inançla mücadeleye atılıyor*⁹⁹⁶ idi.

Bunlardan başka, binlerce km uzakta, Amerika'nın yanı başındaki Küba'ya da komünizmin yerleştiğini, Türkiye'de de sefaleti, dolayısıyla komünizmi ortanın solunun önleyeceğinden bahsetti⁹⁹⁷. Bülent Ecevit'in konuşması esnasında ilginç bir olay yaşandı. Reklam aracı, bir yağ firmasının tanıtımını yapıyordu. Sürücü koltuğunda oturan görevli hoparlörlerden tanıtımları yağla yapılmış makarna dağıtacağından söz edince; Bülent Ecevit'i dinleyen kalabalığın yarısı miting alanını terk ederek reklam aracına koştu⁹⁹⁸. CHP'nin Ardahan Mitingi de böylece son bulmuş oldu. Fakat Türk siyasetinde "*makarna dağıtımı*" tartışması günümüze kadar güncelliğini korudu. "*Makarna*" adeta metafora dönüştü.

Bülent Ecevit 19 Ekim 1967'de Göle'ye uğradı. Burada da halkı tefecinin elinden kurtaracakları konusunda bir konuşma yaptı. Ayrıca yine düzen değişikliğinden bahsetti⁹⁹⁹. 20 Ekim'de ise Kağızman'da yaptığı konuşmada solun ölçüsünü belitti: "*Ortanın solundan daha sola kayan mutlaka daha halkçı olmaz, muhtemelen daha devletçi olur. Her şeyi devlet eline vermek ister. Hâlbuki o zaman, devlet o kadar büyük bir güç kazanır ki bu gücün altında halk ezilir*"¹⁰⁰⁰ diyerek TİP'e göndermede bulundu.

Bülent Ecevit'in bu sözü CHP'nin kuruluşunun kırk dördüncü yılı münasebetiyle İstanbul'da konuşan İnönü'nün dediği "*Sağımızda olanlar irtica yoluna varmışlar, solumuzda olanlar aşırı solda olduklarından ifrat yolundadırlar*"¹⁰⁰¹ sözünün biraz daha yumuşatılmışı idi. Kağızman'da Bülent Ecevit bir vatandaşın "*Sizin bu görüşünüzü kabul edenler mademki sola kaydıkça Halkçı olunuyormuş, öyle ise biz Ortanın Solu'ndan daha çok sola kayalım diye düşünmezler mi?*" Sorusuna, cebinde soğuk algınlığı için taşıdığı hapları örnek göstererek cevap verdi. İyi geldiği için uygun dozajda değil de tam iyileşmek için hepsini birden alırsa zehirlenip öleceğini söylüyordu. Solculuk da buna benzer diyordu. "*Solculuğun derecesi hayati önem taşır. Bir ölçüsü sıhhat, bir ölçüsü ölüm olabilir*"¹⁰⁰².

Bülent Ecevit'in ifadelerine çok geçmeden TİP'ten cevap geldi. Onun gerek Ardahan gerekse Kars'ın diğer ilçelerinde kendilerine yönelik ifadelerini, içinde barındırdığı sertliğe rağmen, "*himayekâr bir tavır*" olarak değerlendirdiler ve buna ihtiyaçları olmadığını

⁹⁹⁶Ulus, 19 Ekim 1967, s.1-7; Milliyet, 19 Ekim 1967, s.1-9; Serhat Ardahan, 20 Ekim 1967, s.1.

⁹⁹⁷Serhat Ardahan, 20 Ekim 1967, s.1.

⁹⁹⁸Milliyet, 19 Ekim 1967, s.9.

⁹⁹⁹Ulus, 20 Ekim 1967, s.1/7.

¹⁰⁰⁰Ulus, 21 Ekim 1967, s.1/7.

¹⁰⁰¹Ulus, 10 Eylül 1967, s.7.

¹⁰⁰²Ulus, 21 Ekim 1967, s.1/7.

belirttiler. Konya milletvekili Yunus Koçak¹⁰⁰³; “*Bu konuşmayı, Ecevit'in formasyonu ile bağdaştıramadım. Her akli başında adam bilir ki, TİP'in bir koruyucuya ihtiyacı yoktur*” dedi. En azından “*silik bir cevap*” da olsa bir cevap verilmiş oldu. Basında böyle konuşan siyasilerin TİP'in “*ikinci sınıf adamları*”¹⁰⁰⁴ olduğu yönünde yorumlar yapıyordu.

c) Abdi İpekçi “*Milliyet*” Gazetesi’ndeki Köşe Yazısında CHP İle TİP’i Karşılaştırıyor

CHP-TİP çatışmasında, CHP lehine sayılı yorumlardan birini, Bülent Ecevit’in Ardahan konuşmasından hemen sonra Abdi İpekçi yaptı. TİP’e karşı izlenen siyasette diğer partilerle CHP arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtiyordu. CHP dışındaki partilerin TİP’i aşırı solcu ve komünist olarak kabul ettiğine atıfta bulunuyordu. TİP’in kışkırtıcılık yaptığını ileri sürüyorlardı. Bu partinin açıkça tasfiyesini istediklerini belirtiyordu. Bülent Ecevit ve arkadaşlarının şahsında CHP böyle isteklerde bulunmamıştı. Ayrıca zaman zaman TİP’e ve TİP’lilere karşı yapılan saldırılara da karşı çıkmışlardı. Abdi İpekçi CHP’nin TİP gibi bir parti olduğu iddialarının herhangi bir delile dayanmadığını yazıyordu. Bir kere bu farklılaşma fikir özgürlüğü anlayışındaki farktan kaynaklanıyordu. Zira Bülent Ecevit ve arkadaşları kendi görüşlerinden daha solda da olsa fikirlere saygı duymak gerektiğine ve bu fikirlerle mücadeleyi baskı metotları ile yürütmek gerektiğine inanmaktaydı¹⁰⁰⁵.

Diğer taraftan CHP’nin sosyal adaletçi politikalarının dayandığı ilkeler ve uygulama esasları TİP’ten tamamen farklıydı. Birleştikleri tek nokta, sosyal adalete verilen önem ve öncelikti. Bu birleşme sosyal adaleti ihmal eden partiler tarafından anlaşılmadığı için her iki partiyi bütün konularda bir tutuyorlardı. Ancak TİP ile bugünkü CHP arasında gerek ilkeler gerek metot açısından kesin bir ayrılık vardı¹⁰⁰⁶.

Bu bağlamda TİP ile CHP’nin farklılıklarını ortaya koyan Abdi İpekçi, hemen hemen Ecevit’in Ardahan’da söylediklerine yakın şeylerden bahsediyordu. CHP’nin doktrinini “*TİP, bugünkü düzenin kökünden değiştirilip yerine yenisinin kurulmasını öngörmekte, CHP ise ıslahatçı reformlara inanmaktadır*” ifadesi ile özetliyordu. Bunun için TİP’liler Ecevit ve arkadaşlarını “*burjuva revizyonistleri*” olarak adlandırmaktaydı¹⁰⁰⁷. Ayrıca ona göre Bülent Ecevit Ardahan’da yaptığı konuşmada durumu açıklıkla ele almış ve farklılaşmayı belirtmişti.

¹⁰⁰³ 1918’de Antakya’da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest avukat olarak çalıştı. Çeşitli devlet memurluklarında bulundu. Siyasete TİP safından girdi. XIII. Dönem Konya Milletvekili seçildi. 1977’de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹⁰⁰⁴ **Akis**, S. 2, (21 Ekim 1967), s.5.

¹⁰⁰⁵ Abdi İpekçi, “*TİP ve CHP*”, **Milliyet**, (18 Ekim 1967), s.1.

¹⁰⁰⁶ A. İpekçi, “*TİP ve CHP*”, s.1.

¹⁰⁰⁷ A. İpekçi, “*TİP ve CHP*”, s.1.

Buna rağmen onu, arkadaşlarını ve CHP'yi TİP'in paralelinde göstermek isteyenler ya kasıtlı amaçlarını, ya da bilgisizliklerini ortaya koymuş olacaktı¹⁰⁰⁸.

Bülent Ecevit ve onun nezdinde CHP yetkililerinin bundan sonraki süreçte TİP'e yönelik ağır eleştirilerde bulunmadığı da tarafımızdan tespit edildi. Aynı durum TİP için de geçerliydi. Konuyu sıklıkla gündeme getiren ve böylece her iki partiyi de ideolojik açıdan eleştiren “sağ cephe” olmuştu.

d) GP ve YTP Yetkililerinin CHP ve TİP'e Yönelik Eleştirileri

GP tarafından 19 Ekim 1967'de Burdur bölge toplantısının bitiminde yayınlanan bir bildiri ile “CHP'nin çark ettiği” değerlendirmesine yer verildi: “Düne kadar TİP'in en sivri temsilcilerinin orak çekiç edebiyatına kanat gerenler ve bunların komünizmi açıkça öven yayınlarını bile Meclis kürsüsünde savunanlar, şimdi TİP'in tehlikeli yolda olduğunu söylüyorlar... TİP'i CHP dışındaki yegâne fikir partisi diye açıkça koruyanlar, bir tarihi partiyi TİP'in dümen suyuna itenler, Meclis Başkanlık Divanında bir kâtiplik TİP'e armağan edilmedi diye hiddete kapılanlar, şimdi TİP'in tehlikeli tutumundan bahsediyorlar... Değişik yollardan aynı sonuçlara varmak isteyen solcular arasında ki metot kavgası yeni değildir. Her geçen gün Türkiye'de ki solcuların iç kavgalarını ve samimiyetsizliklerini daha iyi aydınlatacaktır. Solcular er geç birbirlerini yiyeceklerdir” denilmekteydi¹⁰⁰⁹.

Adana'da 21 Ekim 1967'de bir toplantıda konuşan GP Genel Başkanı Turhan Fevzioğlu, CHP-TİP çatışmasının, Rusya'da “Menşevik-Bolşevik çatışmasında” olduğu gibi “milleti aldatmamasını” söylüyordu. Daha sonra “soldaki bu çatlağın” doğal bir gelişme olduğundan bahsediyordu. Bunun tarihsel gelişimi üzerinde duruyor ve CHP'ye bir soru yöneltiyordu. Turhan Fevzioğlu, Bülent Ecevit'in TİP'e yaptığı “Türkiye için tehlikeli” yorumuna “O halde neden TİP'in en sivri ve en uçta olan temsilcisini Meclis kürsüsünde masum sosyalist yazar diye savundunuz” diye sordu¹⁰¹⁰. Turhan Fevzioğlu, Türkiye'deki solcular arasındaki çatışmaların kökleri konusunda açıklamada bulunurken bu mücadelenin bir yönüyle “Kızıl Çin usulü Milli Kurtuluş Cephesi taktiğini benimseyenlerle Rus usulü kastik sınıf mücadelesini savunanlar arasındaki doktrin çatışmasıyla bağlantılı” olduğu yorumunu yaptı¹⁰¹¹.

Tartışmalara Turhan Fevzioğlu'nun yardımcısı Orhan Öztrak da katıldı. TİP'e eleştiriler yöneltti. Bunlardan ilki Bülent Ecevit'in “iktidarın ekmeğine yağ sürmemek” sözü

¹⁰⁰⁸ A. İpekçi, “TİP ve CHP”, s.1.

¹⁰⁰⁹ Yeni Tanin, 20 Ekim 1967, s.1/5.

¹⁰¹⁰ TİP Milletvekili Çetin Altan kastediliyor. Bkz. Yeni Tanin, 22 Ekim 1967, s.1/5.

¹⁰¹¹ Adalet (Siirt), 25 Ekim 1967, s.1.

ile ilgiliydi. Böyle bir anlayışın vatanperverlikle ve samimiyetle bağdaşmadığını belirtti. Ona göre “burjuva ve proleter edebiyatı ile Doğu Almanya övgülerini CHP’nin içine kadar sokanlar, şimdiki beyanlarıyla kendi gafletlerini belirtiyorlardı”. Ayrıca “öldürücü ve tehlikeli” bir partinin en sivri temsilcisini savunmak üzere bizzat CHP Genel Başkanı’nı kürsüye çıkararak “aynı konu meclise geldiğinde milli menfaatlerden mi yoksa komünizme övgü yazarlarından mı yana olacaklar” diyordu. Ona göre yaşanan bu gelişmeler, CHP içerisinde yaşanan tartışmalarda GP’yi kuranların haklılığını doğrular nitelikteydi¹⁰¹².

19 Ekim 1967’de açıklama yapan diğer bir parti ise YTP idi. Genel Başkan Vekili Süleyman Arif Emre yaptığı açıklamada TİP’in durumuna değindikten sonra ortanın soluna da bir açıklama yapma gereği duydu. “Ortanın Solu ekibinin faaliyetleri kendisinden ziyade bu aşırı sol cereyana yaramakta, yaptıkları propaganda zihinleri aşırı solu kabule daha müsait bir hale getirmekten başka bir neticeye varamamaktadır” dedi¹⁰¹³. Bu açıklamasıyla sanki YTP gerek TİP’i gerek CHP’yi aynı doğrultuda değerlendirerek, bunlara karşı diğer partileri iş birliğine çağırıyordu.

e) CHP İle TİP Arasındaki Tartışmanın Basındaki Yankıları

CHP-TİP ilişkisine yönelik yorumlar sadece siyasi partilerden gelmiyordu. Örneğin Ahmet Kabaklı, “Tercüman” gazetesinin 20 Ekim 1967’deki nüshasında Bülent Ecevit’in Ardahan’da söyledikleriyle “TİP’li soldaşlarına çattığını” belirtiyordu. Bunun sonucunda “kara listeye geçip, burjuva revizyonistlerine satıldığının, Amerika’nın aleti olduğunun” söyleneceğini ileri söylüyordu. “Bir gözü Bülent Ecevit, öteki gözü TİP olan ileri yobazlar” ise Bülent Ecevit gibi bir “kalelerinin yıkıldığından” şimdi ne yapacaklar diyordu. Ayrıca Bülent Ecevit’in konuşmasında “TİP’in başını ezmek için iktidarın beklediğini” söylemesi, Ahmet Kabaklı tarafından komünizmin “yılana” benzetilmesine ve başının ezileceğinin itirafı olarak değerlendirilmekteydi. Ahmet Kabaklı, Bülent Ecevit’in TİP’in bütün yaptıklarını bilmesine rağmen yine onlara “kıyamayacağını, İsmet Paşa’nın korkusundan bu sözleri ettiğini” söylüyordu. “Vermeyince fırsatı İsmet, neylesin Sekreter Bülent” diyordu¹⁰¹⁴.

22 Ekim 1967’deki yazısında ise Bülent Ecevit’in Ardahan’da söylediklerine “Soldan ricat eden Garp Cephesi kumandanının, daha doğrusu kendilerinden yüz çeviren halkın baskısıyla yapmış bulunması, iş bu Bülent endamının arınıp durunmasına, temiz bir milliyetçi olmasına, tayfasını dahi aklayıp paklamasına yetişir mi?” Sorusunu yöneltiyordu. Daha sonra

¹⁰¹²Yeni Tanin, 27 Ekim 1967, s.1/5.

¹⁰¹³Zafer, 20 Ekim 1967, s.5.

¹⁰¹⁴ A. Kabaklı, “Ecevit Dar Geçitte”, Tercüman, (20 Ekim 1967), s.2.

bunun tıpkı “*Bir kızıl derili kişiyi alsan, kırk gün kırk gece sıcak sular altında, her çeşit mis kokulu sabunlar ile yıkasan, o kimse beyaz derili adam olur mu?*” Sorusuna benzediğini ifade ediyordu. Ayrıca Ecevit’in TİP’in “*başını ezmeği bekleyen*” iktidar için bulduğu “*onların ekmeğine yağ sürmemek*” bahanesi “*yüz kızartıcı samimiyetsizlikteydi*”. Zira bu sözleri diyenin nasıl bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesiydi. Böyle bir kişi rakiplerini yok etmek için ülkesini umursamazdı. Ahmet Kabaklı TİP’in bütün faaliyetlerinden haberdar olup da Bülent Ecevit’in daha sonra kalkıp TİP’in yolunu tehlikeli bulduğunu söylemesini “*kuzu masumluğuna*” benzetiyordu. Zira samimi ve ciddi olunca Bülent Ecevit’in “*o tehlikeyi yaratanın da lüzumu halinde rakipleri sokturacak bir yılan gibi tecrübe tüplerinde besleyenin de kendileri olduğunu*” iddia ediyordu¹⁰¹⁵.

Tarık Buğra, “*Yeni İstanbul*” gazetesinin 19 Ekim 1967’deki nüshasında Bülent Ecevit’in az konuşup çok şey söylediğini, bunlardan bir tek cümlenin bile “*Türkiye için makaleler yazılabilecek*” kapasite de olduğunu belirtiyordu. O, TİP’in Bülent Ecevit tarafından tehlikeli görülmesine rağmen ses çıkarılmamasının “*iktidarın elindeki ekmeğin alınması*” için yapıldığı fikrindeydi. Bülent Ecevit’in sarf ettiği sözler “*Şefin kasasında kilitli durması gereken formülken, o ileri giderek bu büyük sırrı*” açıklamıştı. Ayrıca CHP’nin TİP’i desteklemesinin nedeni “*huzursuzluk unsurlarını beslemeyi iş edinmesindendi*”. Zira TİP’i ve TİP’i ortaya çıkaran “*sakat anlayışı*” CHP ortaya atmış, geliştirmiş, bununla da “*bir ek firma, bir paravan şirket*” kurmak istemişti. “*İktidarın ekmeğine yağ sürdürmemek için kimin aynı paralelde harmandalı oynadığını*”, TİP’in tutumuna karşı çıkanların TİP’ten önce karşılarında kimi bulduklarını sorguluyordu¹⁰¹⁶.

Fethi Tevetoğlu ise 25 Ekim 1967’de yayınlanan “*Son Baskı*” gazetesindeki köşesinde, Göle Savcısı başta olmak üzere, diğer Cumhuriyet savcılarını göreve davet etmek, asabiyeci ve adli tıpcı meslektaşlarının dikkatlerini çekmek için bir yazı kaleme aldığını vurguluyordu. Son zamanlarda kökü dışarıda ve içerde bulunan yerli “*kızılıklar*” ile “*kızılık kuruları*” tarafından Doğu’da “*kızıl ve kara kazanlar*” kaynatıldığını belirtiyordu. Buradan sözü “*doğurani ve doğurtturani tarafından bile tehlikeli sayılan TİP’in*” düzenlediği Doğu Mitinglerine getirdi. Bu parti temsilcisi “*kızılıklar*” tarafından Kürtçe nutuklar atıldığını, kendi yüzlerinin akı, Türk vatanının ve milletinin haini Nazım Hikmet Verzanski¹⁰¹⁷den şiirler okunduğunu söylüyordu. Doğu Mitingleri’nde TİP’liler tarafından söylenen sözlerin,

¹⁰¹⁵ A. Kabaklı, “*Çok Su Götürür*”, **Tercüman**, (22 Ekim 1967), s.2.

¹⁰¹⁶ Tarık Buğra, “*İktidar Ekmeği*”, **Yeni İstanbul**, (19 Ekim 1967), s.1/7.

¹⁰¹⁷ Verzanski yerine Borzecki olması gerekirdi. Nazım Hikmet’in Polonya asıllı dedesinin ismi Constantine Borzecki idi. Polonya’nın işgali ile başlayan ayaklanmaya katıldıktan sonra on üç yaşında ülkesinden Osmanlı’ya sığınıp Mustafa Celalettin ismini aldı. Bkz. Şeydanur Kantoğlu, “*İmkânsız Aşk ve İki Şair Arasında Bir Kadın Ressam: Celile Hikmet*”, **Masa**, S. 4, (Kasım-Aralık2016), s.22.

birçok yazarın da ifade ettiği gibi açıktan açığa Türkiye’yi bölmeye, parçalamaya ve bir iç savaşa sürüklemeye yönelik olduğunu belirtiyordu. Daha sonra CHP-TİP çatışmasına değinen Fethi Tevetoğlu, TKP Genel Sekreteri’nin yurt dışında yayınlanmış bir yazısında¹⁰¹⁸ açıkladığı “*sosyalist oryantasyon*” ve sosyalizme geçiş yolunda “*iş ve cephe birlikçisi olan iki partinin*” yani CHP ve TİP’in Doğu bölgesinde tehlikeli oyunlar oynamaya başladıkları ve birbirleriyle “*danışıklı kapışma numarası*” yaptıklarını söylüyordu. Ona göre bu hareketler “*ciddiyet ve samimiyetten uzak*” birer “*acemi politika oyunuydu*”¹⁰¹⁹.

Bülent Ecevit’in “*İşçi Partisi bizden ayrı düşünüyor*” ile başlayan sözleri de Fethi Tevetoğlu’na göre CHP’yi zor bir duruma sokmuştu. Bülent Ecevit “*biz sınıf mücadelesini reddeden bir partiyiz*” derken, TİP’in sınıf mücadelesine giden yolunu ve bu partiyi komünistlikle itham edip etmediğini açıkça belirtmesi gerekirdi. Sonra da “*Bizde iktidarın ekmeğine yağ sürmemek için TİP’e dokunmak istemiyoruz*” ifadesini de hem TİP’i yılana benzetmek, hem de siyasi hırsları ve çıkarları uğruna bu yılana dokunmadıklarının itirafı şeklinde değerlendiriyordu. Ayrıca CHP’lilerin “*AP’yi büyük zarara uğratar diye çıkarttıkları TİP’in*” bizzat kendileri için de yıkım olmaya başladığını görünce “*şefkatlerini süratle kine verdikleri ve yavrusunu boğazlayan kedi durumuna düştükleri*” yorumunu yapıyordu. Böylece komünizmin memlekette gelişmesinden sadece CHP’yi sorumlu tutuyordu¹⁰²⁰.

Fethi Tevetoğlu’nun yazıları oldukça sert ifadeler içeriyordu. Yapılan benzetmeler dönemin zihniyetini belirtmesi açısından dikkate değerdi. Yine bu bağlamda kendisinin 28 Ekim’de yayınlanan yazısında; “*aslı ve esası aynı olmakla beraber biri diğerinden bir gömlek farklı bulunan TİP’teki kızcıklarla, CHP’deki kızcık kurularının*” birbirleriyle çatışmasına değiniyordu. Fethi Tevetoğlu’na göre “*CHP ve TİP birbirlerinden boşanma numarası yapan bir çiftti*”¹⁰²¹.

Dönemin sağcı basınında çıkan yorumların pek çoğu birbirine benzemekteydi. Örneğin 20 Ekim 1967’de yayınlanan “*Hüryurt*” gazetesinde yayınlanan bir yazı bu doğrultuydu. Buna göre amacı ortak olan bu iki partinin aynı ad altında birleşmeleri bir zaruret haline gelmişti ve bu yüzden “*ortanın solu ile solun solcuları kol kola*” gezmekte idiler. Sonuçta CHP ve TİP Türkiye’de “*solizm partisi*” olacaktı¹⁰²².

---

¹⁰¹⁸ Fethi Tevetoğlu’nun 28 Ekim 1967’deki bir başka köşe yazısında verdiği bilgiye göre; Yakup Demir takma adıyla TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Zeki Baştınar’ın 1965 Mayıs’ında “*Dünya Marksist Dergisi*”nde yayınladığı “*Türkiye Kalkınma Yolları*” adlı yazısı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. **Son Baskı** (Ankara), (28 Ekim 1967), s.2.

¹⁰¹⁹ Fethi Tevetoğlu, “*Bu Düzeni Ne Yapmalı? Yıkmalı Öyle mi?*”, **Son Baskı**, (25 Ekim 1967), s.1/5.

¹⁰²⁰ F. Tevetoğlu, “*Bu Düzeni Ne Yapmalı? Yıkmalı Öyle mi?*”, **Son Baskı**, (25 Ekim 1967), s.1/5.

¹⁰²¹ F. Tevetoğlu, “*Kızcıklarla Kızcık Kuruları*”, **Son Baskı**, (28 Ekim 1967), s.2.

¹⁰²² **Hüryurt**, 20 Ekim 1967, s.1/4.

TİP ile CHP'nin bu tartışmalarına “*doktrin kavgasına başlama*” diye de yorumlanmaktaydı. Bülent Ecevit'in TİP'in tutumunu tehlikeli bulması sağ kesimde inandırıcı bulunmamaktaydı¹⁰²³.

Buraya kadar aktarmaya çalıştığımız CHP-TİP çatışması hakkında yapılan yorumların dikkat edilirse hep komünizm düşüncesi etrafında yoğunlaşmaktaydı. Bununla beraber Fethi Tevetoğlu'nun doğrudan Doğu Mitingleri'ne temas ettiği ve bölücülük olarak tanımladığı fikirleri hariç tutulursa, diğer yorumlarda da yer yer bölücülük imaları vardır. Bunun gerçekleşmesi için de komünizmi bir araç olarak düşündüklerinden bahsedilmekteydi.

Sertleşen CHP-TİP ilişkilerine yönelik en kapsamlı yorumlardan birisi İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker tarafından yapılmıştı. Metin Toker TİP'in, Doğu Mitinglerindeki bazı olaylardan ötürü; “*CHP'nin midesinin bulandığını hissettiğini, CHP Genel Merkezi tarafından, partinin Doğulu mahalli liderlerine, dikkatli olmaları talimatının verildiğinden haberdar olduklarından*” bahsediyordu. İlk mitinglerde TİP'lilerin CHP'nin yerel teşkilatlarıyla işbirliği yaptığını, sonradan tertip komitelerinde inisiyatifi ele geçirerek CHP'yi bir paravan durumuna soktuklarını, ancak CHP'nin bunun farkına vardığını belirtiyordu. Diğer taraftan, ortanın solunun iyi anlatılmasının, CHP ile TİP arasındaki farkları daha iyi ortaya çıkardığı ve “*armutlarla elmaların*” bir arada toplanmasına imkân olmadığı gerçeğinin belirdiğini vurguluyordu. TİP Genel Merkezini “*endişeli bir üzüntüye gark eden*” ise belki de kaçınılmaz hale gelen hesaplaşmayı başlatanın bir TİP'li İl Başkanı olmasıydı. Metin Toker yaşanan hesaplaşmanın zamanlamasını da anlamlı buluyordu¹⁰²⁴.

Bundan üç ay sonra AP yanlısı “*Adalet*” gazetesinde CHP ile TİP'in çekişmesine “*Bati tipi sol partiler ile Doğu tipi sol partilerin çekişmesinin ufak bir denemesi*” yorumunda bulunuluyordu. CHP ile TİP arasında sadece NATO ve Türkiye gibi “*entelektüel*” politika konularında değil, temel doktrinlerde de ayrılık vardı. Mülkiyet hakkı, rejim sorunu, sınıf çatışması, özel teşebbüs ve benzeri konularda bu partiler; tıpkı “*Bati'nin sol partileri ile Doğu'nun totaliter partileri*” gibi birbirlerinden ayrı tutuma sahipti. Esin Talu tarafından hazırlanan yazıda yaşanan süreçte yeni gibi görünenin ise TİP'in çok işlediği NATO konusunda CHP'nin tutumunu belirtmesi ve bir anlamda TİP'in politikasını yermesi olduğu belirtiliyordu. İlginç olanın ise CHP'nin “*anti TİP kampanyasına*” neden şimdi başlaması idi. Ayrıca CHP'nin TİP'e neden ılımlı bir tavır takındığı da sorgulanmaktaydı. TİP'in başlangıçta CHP'nin “*koruyucu kanatlarından*” istifade ettiğine değinilmekteydi. CHP de TİP'i karşısına almayı “*gereksiz*” görmüştü. Bunun nedenlerinden biri CHP'nin o zamanlarda

¹⁰²³ Esen Gündoğan, “*Çatışma*”, **Adalet** (Siirt), 21 Ekim 1967, s.1.

¹⁰²⁴ “*İç Olaylar, CHP-TİP Çatışması*”, **Akis**, S. 2, (21 Ekim 1967), s. 4/6.

kendi içerisindeki fikir ayrılıkları uğraşıyor olması idi. Ancak siyasette “*resmen solda yer aldıktan sonradır ki gözlerini TİP’e çevirmek*” gereğini hissetmişti¹⁰²⁵.

Esin Talu’nun değerlendirmesine göre CHP, TİP’e küçük parti olduğu için de dokunmamıştı. CHP, TİP’e harcayacağı enerjiyi iktidar partisine saklamıştı. Diğer bir sebep de CHP, kendisi gibi iktidarda olmayan bir parti ile çatışmayı “*apolitik*” bir durum saymıştı. Bu ve benzer sebeplerle başlangıçta TİP, CHP’nin “*gözünden kaçmıştı*”. TİP de Türk siyasi hayatından “*büsbütün tecrit edilmemek için*” CHP ile olan ilişkilerine son derece dikkat etmişti. Esas nokta temelde var olan ayrılıklar neden bugün açığa çıkmıştı. Büyük ihtimalle CHP-TİP çekişmesi “*bir beşeri tepki*” idi. CHP, “*sağ ve ortanın dolu olduğu siyasi platformda solu, özellikle sonraki seçimlerde TİP’e kaptırmamak gayretine girişmişti*”. CHP’nin gayreti “*Anayasanın da kapalı olduğu aşırı solu, TİP’in temsil ettiğini, dolayısıyla demokratik rejim içinde temsil edilme niteliğine sahip yegâne sol partinin kendisi olduğunu göstermekti*”. Diğer bir konu da CHP ile TİP’in hangisinin bir diğerini siyaset sahnesinden sileceği idi. Bu TİP’in CHP’yi silmesi açısından çok güç görünüyordu. Olası en yakın seçimde TİP’in oy oranı düşer, CHP’ninki artmaz ise Türk siyasi hayatında sol, “*ağır bir darbe yemiş*” olacaktı. Sonuç olarak konu “*CHP’nin kendi solunun ne olduğunu anlatabilmesine, TİP’in de kendi solunun ne olmadığını ispatlamasına*” dayanıyordu¹⁰²⁶.

3- TİP’in Ardahan Mitingi (25 Ekim 1967)

a) Mehmet Ali Aybar’ın Mitingde Yaptığı Konuşma ve TİP’in İdeolojisi

TİP’liler 25 Ekim 1967’de Ardahan’a geldi. Burada bir miting düzenlendi. Mehmet Ali Aybar söze AP’nin 1965 seçimlerinde “*vatandaşa neler vaat ettiğini*”¹⁰²⁷ hatırlatarak başladı. AP seçimlerden önce anayasaya canı gönülden saygılı olunacak, yeni iş sahaları açılacak, ülkede işsizlik ortadan kaldırılacak, köyler yola, suya, elektriğe kavuşturulacak, sosyal adalet sağlanacak, herkesten gücüne göre vergi alınacak gibi vaatlerde bulunmuştu. Herkes mali iktidarına göre devlete vergi verecekti. Dış politikada Türkiye eski itibarına kavuşturulacak ve dış politikada Atatürk’ün dış politika ilkelerine¹⁰²⁸ dönüş yapılacaktı.

¹⁰²⁵ Esin Talu, “*CHP-TİP Çekişmesi*”, **Adalet** (Ankara), (17 Ocak 1968), s.3.

¹⁰²⁶ E. Talu, “*CHP-TİP Çekişmesi*”, **Adalet** (Ankara), (17 Ocak 1968), s.3.

¹⁰²⁷ AP’nin ekonomi politikası liberal ekonominin ilkelerine göre hazırlanmıştı. Buna rağmen ekonomik kalkınmanın plana bağlanması için hazırlık yapıldığından, karma ekonomi ilkesini benimsediğini ifade etmeliyiz. Bu durumu Süleyman Demirel de defaten vurgulamıştı. Bkz. N. Kılığız, **...1965 Seçimleri**, s.214.

¹⁰²⁸ Atatürk’ün dış politikasının temel nitelikleri; gerçekçilik, taktikte ustalık, diyaloga açık olma, dün-bugün ve yarın başarılı kavrayış, güvenilirlik, kendi gücüne dayanma-fakat gerektiğinde ittifaklara girme, aktif fakat serüvencilikten uzak bir dış politika izlemek idi. Bu dış politikanın temel hedefleri de şöyle idi: Milli bir devlet kurmak, Bağımsızlığın korunması, barışın korunması, modernleşme ve demokratlaşmayı. Bkz. Mehmet Gönlübol-Ömer Kürçüoğlu, “*Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış*”, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s.351-373.

Mehmet Ali Bayar, “AP kuş sütünden başka hemen her şeyi vatandaşa vereceğini söyledi” dedi¹⁰²⁹.

Mehmet Ali Aybar AP’lilerin “hükümetimiz yeni, iktidara geleli iki sene oldu” sözünü eleştirdi. Ona göre AP’liler “Bu vaatlerimiz kolay kolay gerçekleşecek şeyler değildir. Hele durun bakalım biraz zaman geçsin, çalışacak zaman kalsın, eh bizde elbette ki bu vaatlerimizi yerine getireceğiz” diyordu. Ama hükümetler dört yıl için iktidara gelirdi. Seçim bildirimleri dört yıl içindi. “Sözünün eri” olan partiler ise dört yılda yapılacak işleri uzun vadeli işlerden ayırdılar. “Derler ki biz iktidara geldiğimiz ve iktidarda halkın oylarıyla kaldığımız takdirde işte şunları yapacağız, ilk dört senede bunlar gerçekleşecek. İkinci dört senede bunlar, şunlar gerçekleşecek. Ve nihayet Türkiye’yi bizim anladığımız manada şöyle kalkındıracağız”. Mehmet Ali Aybar’a göre hükümetler ilk dört sene için yapacaklarını bir bir sayarlardı. Vakit kalmadı, dört sene daha geçsin demeye tahammül yoktu¹⁰³⁰.

Ona göre AP zamana bağlı olamayan işlerde de sözünü tutmamıştı. Bunlar; partizanlıktan uzaklaşmak, idarenin, yönetimin tarafsız bir şekle sokulması, kanunlara saygı gösterileceği, hukuk devleti anlayışına saygılı bir hükümet ve idare kurulacağı hakkındaki vaatlerdi. Bu vaatler için zamana ihtiyaç yoktu. “Sözünün eri” olan bir hükümet iktidara gelir gelmez partizanlığa son verebilirdi. Kanunları harfi harfine uygulayabilirdi. Mahkeme kararlarına saygılı olabilirdi. Hâlbuki AP hükümeti iktidara gelir gelmez partizanlığa hız vermişti. İdare tarafgir bir idare haline getirilmişti. AP’ye boyun eğmeyen memurlar, genel müdürler, öğretmenler derhal işlerinden uzaklaştırılmıştı. Bazıları da Bakanlık emrine alınmış ya da eziyet olsun diye başka yerlere nakledilmişti. İşte bütün bu örnekler de zamana bağlı olmayan işlerde AP’nin sözünü tutmadığını gösteriyordu. AP mahkeme kararlarına da saygılı olmamıştı. Hükümetin bir takım tasarruflarını, icraatlarını mahkeme iptal etmişti. Bunlar içinde bazı genel müdürlerin nakilleri, yerlerinin değiştirilmesi hususunda Danıştay “tehir-i icra” kararı vermişti. Hukuk devleti kuracağız, kanuna, hukuka saygılı olacağız diye vaatte bulunan AP, mahkeme kararlarına saygılı olmamıştı. Mahkeme kararlarını da elinin tersiyle bir kenara itivermişti¹⁰³¹.

Mehmet Ali Aybar daha sonra işsizlik konusuna değindi. AP iktidarı zamanında işsizlik artmıştı. Hatta bir sosyal afet haline gelmişti. Ülkede çalışan nüfusun sayısı on beş milyon civarında olmasına rağmen bunların beş milyonu ya açık ya da gizli işsizdi. Gizli işsizlik Mehmet Ali Aybar’a göre bir kişinin yapabileceği işte; üç kişinin, dört kişinin

¹⁰²⁹23 Şubat, 30 Ekim 1967, s.1; 23 Şubat, 3 Kasım 1967, s.1.

¹⁰³⁰23 Şubat, 30 Ekim 1967, s.1; 23 Şubat, 3 Kasım 1967, s.1.

¹⁰³¹23 Şubat, 30 Ekim 1967, s.1; 23 Şubat, 3 Kasım 1967, s.1.

çalışması anlamına gelmekteydi. Yani Türkiye’de emekçi sınıf emek gücünü kullanabileceği iş sahası bulamamaktaydı. 650.000 vatandaşı Avrupa’da, Avustralya’da ya da başka yerlerde iş bulmak için sıra beklemekteydi. 150.000 kişi Almanya’da 300.000’e yakın kişi de Fransa’da, Belçika’da, Hollanda’da, çalışmaktaydı¹⁰³². “*Demek ki bu kadar insan da dışarıda emeğini satarak gününü gün etmeye maişetini temin etmek imkânını bulmaya çalışıyordu*”. Mehmet Ali Aybar’a göre böyle bir düzen olamazdı. Türkiye gibi geri kalmış bir ülkenin en büyük sermayesi emek gücüydü ve bu güç değerlendirilmeliydi. “*Emek gücünü değerlendiremeyen bir düzen bozuk bir düzendi*”. Emek gücünün istismarından, sömürülmesinden önce emek gücünün değerlendirilmesi, emek gücüne iş sahaları bulunması şarttı. Ülkenin kalkınması, ilerlemesi, vatandaşların geçimini temin etmeleri için şarttı. Demek ki AP bu vaadini de yerine getirememişti¹⁰³³.

Köylere yol, su, okul, gibi vaatlerinin ne derece tutulduğunu ise vatandaş kendisinden daha iyi biliyordu. Köyler yine perişan, yolsuz, susuz, okulsuzdu. Ülkedeki sağlık durumu da son derece perişanlık içindeydi. Hastaneler vatandaşların sağlığını üstlenebilecek ve teminat altına alacak durumda değildi. Üstelik emekçi vatandaşlar hastanelere gittikleri zaman kötü davranışlarla karşı karşıya kalmaktaydı. Onlara “*defol oradan sonra gel*” diyen bir yönetim vardı. Keza partizan idare vatandaşın günlük işlerinde de kendisini göstermekteydi¹⁰³⁴.

Vatandaşın oyunu alarak iş başına gelen AP, bu insanlara hala ikinci ya da üçüncü sınıf vatandaş muamelesi yapmaktaydı. Buna rağmen servet sahibi olanlar; büyük toprak ağları, ithalatçılar, fabrika sahipleri, banka kredilerini bol bol alanlar, gerek idarede ve gerekse ülke içinde itibarlı konumda bulunmaktaydı. Bu da şu anlama geliyordu: Anayasanın vatandaşlar arasındaki eşit tutum ve muameleyi emreden on ikinci maddesi AP tarafından uygulanmamaktaydı¹⁰³⁵.

Doğu ile Batı arasında gelişme bakımından son derece adaletsiz bir durum vardı. Yatırımlar Batı’ya yapılmaktaydı. Doğu’ya yapılan yatırımlar oransızdı. Rakam olarak belirli bir miktara ulaştığı halde bunların mahalli sarfı ya hapisane ya da kışlaydı. Bakanlar kürsüye çıkarak “*Efendim, işte şu kadar milyon Hakkâri iline yatırım oldu*” diyorlardı. Ama bu yatırım

---

¹⁰³² “*Türk vatandaşlarının hızla gelişmekte olan batı Avrupa ülkelerinin iş gücü piyasalarında meydana gelen boşluğu doldurmak üzere bu ülkelere yönelik göçleri 1960’ların ilk yıllarında başlamıştır. İşçi akımının düzenli gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak ve göçmen işçilerin ve işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Türkiye Almanya ile 1961’de; Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964’de; Fransa ile 1965’de ve Avustralya ile 1967’de iş gücü anlaşması imzalamıştır*”. Bkz. www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 19.06.2017)

¹⁰³³ **23 Şubat**, 3 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰³⁴ **23 Şubat**, 6 Kasım 1967, s.1.

¹⁰³⁵ **23 Şubat**, 6 Kasım 1967, s.1.

halka hizmet için olmamıştı. AP'nin vaatlerini tutmamış olmasını daha birçok örnekle anlatmak mümkündü¹⁰³⁶.

Mehmet Ali Aybar dış politikaya da değinerek AP'ye yönelik eleştirilerine devam etti. Sözü yine dış politikada izlenecek siyasete getirdi. Atatürk'ün dış politika ilkelerini takip edeceğini önceden açıklamış olmasına rağmen bunun yerine getirilmediğini vurguladı. Mehmet Ali Aybar yapmış olduğu konuşmada Atatürk'ün izlediği dış politikanın genel hatlarından da bahsetti. Bu politika Türkiye'nin yüzde yüz bağımsız bir devlet olmasına dayanıyordu. Türkiye milli savunma konusunda kendine güveniyordu. O dönemde Türkiye'nin etrafında bir dostluk çemberi kurulmuştu. Türkiye silahlarını kendi yapardı. Dışarıdan silah satın aldığı zaman şu veya bu devletin boyunduruğu altına girilmesin diye Atatürk devrinde silahın bir kısmı Almanya'dan, bir kısmı Fransa'dan, bir kısmı İsveç'ten, bir kısmı Çekoslovakya'dan alınırdı. Bunun sebebi basitti. *“Eğer, diye düşünmüştü, Atatürk. Zamanının idarecileri, eğer bir tek devletten silah alırsa o zaman yedek parça itibarı ile silahların yenilenmesi bakımından o devlete bağlı kalırdılar. Onun için esas bakımından, silahlarımızı kendimiz yapacağız, kendimizin yapamadığımız silahları da başka devletlerden parasını ödemek suretiyle değişik devletlerden alacağız”* demişti¹⁰³⁷.

1923'den Atatürk ölene kadar geçen on beş senede yabancı hiçbir devletle ittifak, askeri ittifak kurulmamıştı. Türkiye'yi tehdit eden tehlikeler o zaman da var olmasına rağmen Atatürk bir prensibi çok iyi bilirdi: *“Büyük ve güçlü bir devletle küçük bir devlet askeri ittifak kurarsa bu ittifak mutlaka büyük devletin lehine, küçük devletin aleyhineydi”*. Büyük devlet, bu ittifaka dayanarak küçük devleti istediği anda savaşa sokabilirdi. Atatürk Nutuk'ta Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'na girişinden şikâyet etmiş: Dönemin *“gafil hükümetler Almanya'yla bir ittifak yaparak Türkiye halkının kırılmasına yol açan savaşa oldubitti ile girdiler”* demişti¹⁰³⁸.

Mehmet Ali Aybar'a göre bunlar hakikatti. I. Dünya Savaşı'nda iki Alman zırhlısı gelip Boğazlardan içeri girmişler ve sonra hükümetin hiç haberi olmadığı zamanda Karadeniz'e çıkmıştılar. Rus limanlarını bombalayıp Türkiye'yi savaşa sokmuşlardı. Atatürk'ün de yakındığı buydu. Ve bundan böyle *“Türkiye de bu gibi hükümetler iş başına gelmemelidir”* demişti. Hâlbuki Atatürk öldükten sonra Türkiye bu bağımsızlık anlayışından uzaklaşmıştı. 1947'den itibaren *“Amerikan emperyalizminin boyunduruğu altına”* girmişti. Türkiye'de birçok Amerikan üssü vardı. Türkiye Amerika'ya elli dört adet ikili anlaşma ile

¹⁰³⁶23 Şubat, 6 Kasım 1967, s.1.

¹⁰³⁷23 Şubat, 10 Kasım 1967, s.1

¹⁰³⁸23 Şubat, 10 Kasım 1967, s.1

bağlıydı. Üstelik NATO ittifakı en önemlisiydi. AP'liler bu ortak savunmanın gerekli olduğunu söylüyordu¹⁰³⁹.

Sovyetler Birliği Türkiye'den Kars'ı, Ardahan'ı ve Boğazları istemişler. “*Ne yapalım, ona karşı savunmak içinde biz Amerikalılarla ittifak ettik*” diyorlardı. Rusların Türkiye'den bu talepte buldukları doğrudu. 1945'de bu taleplerini ileri sürmüşlerdi. Bu isteklere Türkiye cevabını kesin olarak vermişti. O dönemin hükümeti “*Eğer Ruslar Türkiye'ye tecavüz edecek olurlarsa biz son ferdimize kadar topraklarımızı müdafaa edeceğiz*” demişti. Verilmesi gereken cevap bu idi. Ruslar da Türkiye'ye saldırmak cesaretini kendilerinde görememişlerdi. Aradan iki sene geçtikten sonra da ABD ile ittifak yapılmıştı. Hükümetlerin, “*Efendim ne yapalım, Ruslara karşı koymak için biz Amerikalılarla ittifak ettik*” demeleri de bu yüzden doğru değildi. Amerika ile ittifak yapılmasının sebebi onların büyük sermayesi ile Türkiye'deki sermayenin ortak hareket etmeleri idi. İttifak anlaşmaları içerisinde bir takım yardım vaatleri de bulunuyordu. Bunlarda Türkiye'de belirli bir sınıf tarafından sömürülüyordu. Böylece Türk halkının zararına sonuçlanıyordu. Mehmet Ali Aybar'a göre o dönemde Türkiye'nin 20.000.000.000'dan fazla borcu vardı. Her doğan Türk çocuğu 20.000 lira borçlu doğuyordu. Bu politikanın Türkiye'nin bağımsızlığına, milli haysiyetine, Atatürk politikasına uymadığı ortadaydı¹⁰⁴⁰.

Mehmet Ali Aybar TİP'in TBMM'de verdiği mücadeleden de bahsetti. 7 Kasım 1965'de Atatürk'ün dış politikasının ne anlama geldiği anlatıldıktan sonra şu değerlendirmede bulunduğunu aktardı: “*Bugün, Türkiye'de Amerikan üsleri vardır, öyle üsler ki oraya hükümet giremez. Türk kanunu giremez, savcı giremez, hâkim giremez, polis giremez. Adeta Türkiye içinde küçük küçük Amerikalılar vardır*” demişlerdi. AP'liler ise buna itiraz etmişlerdi. Kendileri de AP'lilere anlaşmalara bakmalarını, bunların “*Sicil-i Kavanin*” de, “*Düstur*”da yazılı olduğunu söylemişti. Bu anlaşmalara göre Türkiye, ABD'ye bağımsızlıkla bağdaşmayacak ayrıcalıklar vermişti. Onun için TİP'liler, AP'lilere Atatürk devrine dönmek vaadinde bulunuyorsunuz, bu ikili anlaşmaları feshedecek misiniz? Diye sormuşlardı¹⁰⁴¹.

Önce yok öyle şey demişler, aradan altı ay geçtikten sonra da Dışişleri Bakanı, TBMM'de “*Filhakika aradık, araştırdık, elli dört tane anlaşma varmış. Fakat bu anlaşmalardan ancak biz otuz dört tanesini bulduk, yirmi tanesini bulamadık*” demişti. TİP'liler bu sözleri “*donarak, hayret ve dehşet*” içinde kalarak dinlemişlerdi. İki devlet aralarında bir anlaşma yapmıştı fakat bu anlaşmanın nüshası Amerika'da var, Türkiye'de

¹⁰³⁹23 Şubat, 10 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁴⁰23 Şubat, 10 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁴¹23 Şubat, 13 Kasım 1967, s.1/2; TBMMTD, I/2, (7 Kasım 1965), s.176.

yoktu. Bu bir “*gafletti, ihanetti*”. Hayal edilecek bir iş değildi. O anlaşmalarda Türkiye’nin haklarını, egemenliğini, salahiyetlerini, bağımsızlığını sınırlayan bir takım hükümler kabul edilmişti. Hükümet ise sözde bir buçuk seneden beri, ABD ile bu ikili anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi için görüşmelerde bulunuyordu. Ama ABD direniyordu. Aldığı tavizleri geri vermesi ise söz konusu değildi. Bu işin kısa yolu pazarlık yapmak değildi. Bu anlaşmaları feshetmekti. Bu da devletlerarası hukukun tanıdığı bir hakla yapılabilirdi. Buna göre bir milletin milli bağımsızlığını, egemenlik haklarını çiğneyen hükümler içeren anlaşmalar geçersiz sayılırdı¹⁰⁴².

TİP ise herkesi mal-mülk sahibi etmek için uğraş veriyordu. Mülkiyet düşmanı olduğu ise tamamen propagandaydı. TİP fakir halkın mal-mülk sahibi olmasını istiyordu. Toprağı, kredileri fukara halka dağıtacaktı. Fukara halkın, zanaatkârın, esnafın “*elini*” tutacaktı. Herkesin yaşanır bir ev sahibi olmasını istiyordu. O evde insanca yaşamak için gerekli olan araç ve gerecin de devletçe teminini talep ediyordu. Radyo ve buzdolabı bunlardan bir kaçıydı. Sosyalist Türkiye’nin üretimi de artacağı için buzdolabını kendi, radyosunu kendi yapacaktı. Millet de onun müşterisi olup, sanayi kollarını evlerine alacakları radyolarla, buzdolapları ile otomobillerle geliştirecekti. “*Nasıl olur da programı, her şeyi ile bu yolda olan TİP için mülkiyet düşmanıdır derler*”, Mehmet Ali Aybar buna şaşırıyordu¹⁰⁴³.

Kendisi TİP’in mülkiyet anlayışını da şöyle açıkladı: Mülkiyet iki türlüydü. TİP’e göre bunlardan biri tüketim malları mülkiyeti; yani harcanan, kullanılan malların mülkiyeti idi. Elbise, ev, radyo, buzdolabı gibi tüketim malları bunlara örnekti. İnsanlar bunları kullanır ve kullandıkça eskitir, yenisini alırdı. Bu çeşit mülkiyeti, TİP bütün halk kitlelerine en fazla vermek azmindeydi. Ama bir mülkiyet daha vardı. Bu da büyük toprakların mülkiyeti, madenlerin mülkiyeti, dış ticaret, ithalat, ihracat yapma yetkilerinin mülkiyeti idi. Bunlar bir grup azınlığın, birkaç kişinin elinde toplandığında, insanların diğer mülkiyetlere sahip olması imkânsız hale gelirdi. Halk radyo, buzdolabı ve insanca yaşanacak bir ev sahibi olamazdı. Çünkü büyük toprak sahipleri, fabrikatörler halkın emeğini sömürür ve bunun karşılığını da vermezdi. Halk da bir tasarrufta bulunup ev, radyo, otomobil sahibi olamazdı. Mehmet Ali Aybar’a göre başka türlü servet birikmezdi: “*Senin namuslu alın terinin karşılığı verilmeyecektir ki servet bir takım haramzadenin elinde biriksin. İşte biz bu haramzadelerin bu şekilde servet sahibi olmalarına karşıyız*”. TİP üretim mallarının, büyük fabrikaların, büyük toprakların mülkiyetine karşıydı. Hâlbuki “*küçük mülkiyete, tasarruf mülkiyeti*

¹⁰⁴²23 Şubat, 13 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁴³23 Şubat, 17 Kasım 1967, s.1.

kullanma mülkiyetine” karşı değildi. Bu mülkiyetin daha çok halkın eline geçmesi için mücadele ediyordu¹⁰⁴⁴.

Mehmet Ali Aybar ondan sonra TİP’in din karşıtlığı olduğu yönündeki iddialara değindi. İddia edilene göre TİP dine karşıydı. Hâlbuki TİP’ e üç yüz bin vatandaş oy vermişti. Üç yüz bin vatandaşımız dinsiz olamazdı. TİP’in elli binden fazla üyesi vardı. Bu vatandaşlar da dinsiz değildi. TİP insana kıymet veren, insanın mesut olmasını, mutlu olmasını isteyen bir parti idi. İnsanın dini inançlarından dolayı baskıya tutulması gibi kötü bir netice ortaya çıkarsa, insanın mutluluğuna erişmesi mümkün olmazdı. Bu suretle memleket içinde de huzur kalmazdı. Dininden dolayı baskı yapan bir hükümete karşı vatandaş direnirdi. Bundan dolayı da kardeşlik ve beraberlik bozulurdu. İnsana, bütün inançlarına, bütün samimi kanaat ve fikirlerine TİP gönülden bağlı olduğundan dolayı dine saygılıydı. Sosyalizm dine, diyanete aykırı bir rejim değildi¹⁰⁴⁵.

Bu mutlu düzeni ağalar, beyler, büyük toprak sahipleri, ithalatçılar, ihracatçılar kurmaya yanaşmıyorlardı. Çünkü onların böyle bir düzende menfaati yoktu. Menfaat halktaydı. Demek ki bu düzeni halk kuracaktı. Uyanarak, gerçekleri anlayarak bu düzen kurulacaktı. Halk gerçekleri anladıktan sonra TİP’e ve onun vasıtasıyla hükümete sahip çıkarak kuracaktı. Başka yolu yoktu. Demokrasi de bu demektir. *“Demokrasi uyandırılmamış halkların dört senede bir oy sandığına gidip oy kullanması demek değildir. Uyanmış halkın, kendi siyasi partisini tutması ve toprak ağalarının, kapkaççıların karşısına, onların partisinin karşısına, kendi partisi ile çıkması demektir”*. Demokrasi, anayasa çerçevesi içinde, sınıflar arasında mücadele demektir. Kendilerini dinleyen halk emekçi, toprak ağası da sermayedar sınıfındandı. Toprak ağaları yalnız TİP’e oy vermezdi. Ama emekçiler hep yanılıp onların partilerine oy veriyordu. Bu bir hataydı ve uyanık olup bu hataya bir daha düşmemek gerekiyordu¹⁰⁴⁶.

Mehmet Ali Aybar daha sonra NATO’ya değindi¹⁰⁴⁷. *“NATO ittifakı da Türkiye’nin Amerika ile ortak müdafaası için akdedilmiş bir ittifak muahedesi, anlaşması değildir”* dedi.

---

¹⁰⁴⁴23 Şubat, 17 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁴⁵23 Şubat, 20 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁴⁶23 Şubat, 20 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁴⁷ II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye NATO üyeliğini önemli bir çıkış noktası olarak görmekteydi. Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı dostane tavırlar takınmayacağı belli olmuştu. Türkiye’nin doğu sınırlarından bazı taleplerde bulunması ve boğazlardan üs istemesi bu durumun bir göstergesiydi. DP iktidara geldikten sonra NATO üyeliğini ve ABD yanlısı politika izlemeyi dış siyasetinin bir parçası olarak kabul etti. Sovyet baskısı ve güvenlik sorunları da bunda etkili oldu. Bu konu iç siyasette de sıklıkla gündeme geldi. Bunun dışında NATO’ya katılma, demokratik düzenin geleceği açısından önemliydi. Tarihsel süreç içerisinde Türkiye Batı’ya daha yakındı. NATO güvenlik sebebiyle gerekiyordu. Türkiye dünya siyasetindeki yerini bu ittifakla sağlamlaştırabilirdi. Bkz. Recep Murat Geçikli, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye ABD İlişkileri**, İleri Yayınları, İstanbul, 2016, 79-80.

Atatürk döneminin dış politika prensibini tekrar vurguladı. “*Bir büyük devlet küçük bir devlet ile askeri ittifak kurarsa mutlaka büyük devletin yönetimi altında ve onun menfaatine bu ittifak işlerdi*”. Mehmet Ali Aybar’a göre NATO, ABD emperyalizminin çıkarlarını korumak için imzalanan bir anlaşmaydı. Bunu bir örnekle ifade etmek gerekirse; bir ay evvel Saros Körfezi¹⁰⁴⁸’ne çıkarma girişimleri ve manevralar yapılmıştı. Buraya çıkarma yapılması “*Türkiye’nin tamamen elden gittiğini, düşman tarafından işgal edildiğini farz ederek yapılan bir manevraydı*”. Bundan çıkarılacak ibret verici bir ders vardı. Bir savaş halinde Türkiye tamamen boşaltılacak, ondan sonra kurtarılacaktı. TİP’liler “*kurtarılmış bir memleket, kurtarılmış bir millet*” olmayı istemiyorlardı¹⁰⁴⁹.

TİP’liler eğer Türkiye’ye saldırı olursa Milli Kurtuluş Savaşı verecekti. Kurtuluş Savaşı halk tarafından verilen bir savaştı. Bu tarz mücadelelerde müttefiklik olmazdı. Milli Kurtuluş Savaşı’nı halkın kendisi verirdi. Bu tarz savaşlarda strateji ve taktik itibarı ile ülkenin tamamen terk edilmesi konusu da yoktu. Çünkü halk toprağını bırakıp bir yere gitmezdi. Ölümü göze aldığı için de mutlaka ona saldıran düşmanı yenerdi. Düşmanların güçlü, devletin zayıf olmasından ötürü ABD yardımı alınmazsa halk vatanını nasıl müdafaa edecekti düşüncesini eleştiriyordu. “*Zihniyet ve felsefesi, temelden sakat, temelden merbut bir düşünce*” idi. Bu durum bir başka ifadeyle Rusya’dan korunmak için ABD’nin boyunduruğuna girmeyi kabul etmek demekti¹⁰⁵⁰.

Mehmet Ali Aybar’a göre NATO yalnız askeri bir ittifak olmaktan çıkmalı, daha kapsamlı bir hale sokularak siyasi bir iş birliği meydana getirilmeli idi. NATO mevcut haliyle Türkiye’yi tamamen bir ABD uydusu haline getiriyordu. NATO içinde eşit olalım fikrine değinen Mehmet Ali Aybar bunu şu örnekle temellendirdi: “*Fransa gibi bir devlet yani elinde atom bombası olan ve atom silahları olan bir devlet, NATO’dan çıktı*¹⁰⁵¹. *Niye çıktı biliyor musunuz? Neden? Çünkü kendisine eşit muamele edilmedi. Amerika kendisine eşit muamele etmediği için çıktı. Elinde atom gücü olan bir devlet o muameleye tahammül edemediği için çıktı. Peki, Türkiye hangi gücüne dayanarak Amerika’dan eşit muamele yapılmasını isteyecektir?*” dedi. Bu olacak iş değildi. Hükümet yapılan bu eleştirilere şu cevabı verecekti:

---

¹⁰⁴⁸ Ege Denizi’nin kuzey kesiminde yer alan Saros Körfezi; Güneyde Gelibolu Yarımadası, kuzeyde Trakya kıyıları arasına yaklaşık 60 km kadar sokulan üçgen biçimli bir girintidir. Bkz. www.sarosda.com/saros-korfezi/saros-kirfezi-hakkinda (Erişim Tarihi: 19.06.2017)

¹⁰⁴⁹ **23 Şubat**, 24 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁵⁰ **23 Şubat**, 24 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁵¹ De Gaulle Atlantik bloğunda çatlağa sebep oldu. 1958’de iktidarı yeniden sahip olunca ABD’nin liderliğini sorgulamaya başladı. Bağımsız Fransız nükleer gücünün oluşturulması, Fransız birliklerinin NATO’nun askeri kanadından çekilmesi, Banque de France’nin altın stoklarının tekrar oluşturularak ABD dolarının egemenliğine karşı çıkılması gibi eylemleri Atlantik bloğunu sarstı. Bkz. Georges Langlois, Jean Boismenu, Luc Lefebvre, Patrice Regimbald, **20.Yüzyıl Tarihi**, (Çev: Ömer Turan), Nehir Yayınları, İstanbul, 2000, s.299-300.

NATO’da eşit bir üye olarak kalacaklarını, ayrıca bunun ortak bir savunma olduğunu, anlaşmayı tadil ettireceklerini söylüyorlardı. Mehmet Ali Aybar’a göre ise anlaşma tadil edilmezdi¹⁰⁵².

“NATO İttifakı Amerikan emperyalizminin elinde,onların komutası altında bir ittifaktı”. Onun için eşitlik verilmezdi. Ancak bunlar teşkilat içindeki kademelerde eşitlik olmadığını gösteriyordu. NATO, Fransa ayrılmadan önce üç devlet tarafından yönetilirdi; ABD, İngiltere ve Fransa. Fransa en üst kademede olduğu halde ayrılmış, ABD ile İngiltere kalmıştı. Bu yüzden eşitlik söylemleri ancak “göz boyamak” için ileri sürülmüş iddialardı. Türkiye NATO’da kaldığı müddetçe boyunduruk altında bir devlet olarak kalacaktı. Böyle olduğu sürece de ne iktisaden kalkınması ne de sosyal adaleti sağlaması mümkün olmayacaktı¹⁰⁵³.

Mehmet Ali Aybar mitingde şu soruları sordu: Bozuk düzen nasıl düzelecek, halkın aleyhine dönen devlet çarkı nasıl onların lehine döndürülecekti? Cevabı da şöyle verdi: TİP fakir halkın partisi olduğunu ilan etmişti. Öteki partilerle farkı da burada başlıyordu. Diğerleri biz bütün milletin partisiyiz deseler de; milletin içinde fakir, emekçi sınıfların menfaatini gözeten, koruyan, onun için mücadele eden bir parti olduklarını söylemiyorlardı. TİP ise açıkça bunu ifade ediyordu. Türkiye’nin iç ve dış politikasını, fakir halkın menfaatleri açısından değerlendiriyordu. Milletin büyük çoğunluğunu emekçi halk kitleleri temsil ediyordu. Bu rakam TİP’e göre %99’dur. Ancak ülkede %1 oranına sahip “sömürücüler” vardı. Bunlar “kapkaççı tüccarlar, büyük bankerler, fabrikatörlerdi”. Bunların toplamı 300.000 idi. Türkiye’de milli gelirin %32’sini nüfusun %1’i alıyordu. Bunların sayısı 320.000 kişi idi. Milli gelirin geriye kalan %68’i de nüfusun %99’u arasında paylaştırılıyordu. Yani halk bu şekilde “sefil ve perişan” yaşıyordu. TİP’in dışındaki bütün partiler, 320.000 kişinin çıkarına hizmet ediyordu. Birçok parti iktidara gelmiş, ama milli gelir paylaşımındaki adaletsizliği giderememişti. Değiştirmediklerine göre de o partiler halkın değil, %1’lik kısmın partisiydi¹⁰⁵⁴.

TİP bu bozuk düzeni değiştirmek için toprak reformu yapacaktı. Zaten TİP toprak reformunu ortaya attığından beri bütün partiler bundan bahsediyorlardı. Bu partilere AP’de dâhildi. AP toprak reformu demiyor adını ziraat reformu olarak koyuyordu¹⁰⁵⁵. TİP’in

¹⁰⁵²23 Şubat, 24 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁵³23 Şubat, 27 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁵⁴23 Şubat, 27 Kasım 1967, s.1/2.

¹⁰⁵⁵ AP’nin 1965 seçim bildirgesinde köylünün kalkınması milletin varlık şartı olarak değerlendiriliyordu. Asıl dava zirai reformla birlikte zirai üretimin artırılması idi. “Toprak reformunda Türkiye’nin zirai istihsalini azaltan ve Türkiye’yi açlık ve sefalete sürükleyecek tedbirleri tasvip etmiyoruz. Bu husustaki görüşümüz, Türkiye’nin

yapacağı toprak reformu büyük toprak sahiplerinin elinde azami, 500 dönüm bırakmaktı. 500 dönümden fazla kısmını anayasanın belirttiği surette on taksitte bedelini ödemek şartıyla sahiplerinden alacaktı. Bunu da topraksız ya da toprağı yetmeyen köylüye dağıtacaktır. Mehmet Ali Aybar bu sözlerini halkın “*senet olarak*” kabul etmesini istiyordu. Çünkü daha şimdiden, iktidara gelmeden bu konuda bir kanun tasarısı hazırlayıp TBMM Başkanlığı’na vereli bir yıldan fazla zaman olmuştu. Ama kanun, komisyonda bekliyordu. Bekleyiş uzun da sürebilirdi. Çünkü TİP TBMM’de on beş kişiydi. Onların milletvekilleri ise dört yüz otuz beş kişiydi. Mehmet Ali Aybar halka: “*Sen ne zaman kendi partini açık seçik belirler, uyanır, ağalık düzenine karşı yekinir, anayasaya sahip çıkarsın, hükümete oylarınla sahip çıkmasını bilersen o zaman bu toprak reformu olur. Çünkü o zaman senin mebusların dört yüz otuz beş kişi onların mebusları beş kişi kalır*” diyordu¹⁰⁵⁶.

TİP toprak reformunu böyle uygulayacaktı. Başka partilere sorulacak olsa 5000 dönüme kadar toprak bırakacaklarını söylüyordular. Ağaların elinde 5000 dönüm toprak bıraktıktan sonra halkın sefaleti, yoksulluğu, topraksızlığı devam edecekti. Bu, bir taraftan da ağaların politik nüfuzu devam edecek demektir. Toprak ağaları yalnız toprağına sahip olmakla ekonomik nüfuza malik değillerdi. Aynı zamanda toprak ellerinde olduğu için politik güce de sahiptiler. Yani istediklerini seçtirirlerdi. Mehmet Ali Aybar’a göre bunun önüne geçmek için toprak reformunu TİP’in dediği gibi yapmak şarttı. Hatta TİP 500 dönümden daha da aşağıya inecekti. Sulu ziraat yapan yerlerde, bu rakam üstten aşağı doğru indirilecekti. Bunların taksimini ise köy kurulları yapacaktı. Her köyde topraksız köylülerden, toprağı yetmeyen köylülerden köy kurulları oluşturulacaktı. Toprağın dağılması işini o köy kurulları bizzat tayin edecekti¹⁰⁵⁷.

TİP 500 dönümden fazla toprağı ağaların elinden alacaktı. Fakat bunun kaynağını da göstermesi gerekiyordu. TİP dış ticareti, bankaları ve sigorta sektörünü millileştirecekti. Ona göre yalnız dış ticaretten her yıl küçücük bir azınlık, otuz beş firma 3.500.000.000 lira kâr etmekteydi. Bu işle uğraşan toplam beş yüz kişi idi. İhracatçı ve ithalatçılar bir yılda 4.000.000.000 lira civarında kâr sağlamaktaydılar. Bu gelir, devlet hazinesine girecekti ve halkın hizmetine verilecekti. Sigortacılık ve bankacılık da millileştirilecekti. Bankalardan olan şikâyetler belliydi. Bunlar kredi hususundaki şikâyetlerdi. Bankalar bu düzende halka kredi

---

zirai istihsalini artıracak tedbirler manzumesi olmak gerekir. Doktriner toprak taksimi ile karşı karşıya kalınmasından endişe edilmektedir”. Bkz. N. Kılağız, ...1965 Seçimleri, s.216.

¹⁰⁵⁶23 Şubat, 1 Aralık 1967, s.1.

¹⁰⁵⁷23 Şubat, 1 Aralık 1967, s.1/2.

vermez, yardım elini uzatmazdı. “Kodamanlara” yardım ederdi. Çünkü bankalar da onlardandı¹⁰⁵⁸.

Ülkenin kalkınması için sanayileşmesi icap ederdi. Bunu başaramayan bir ülke, başka devletlerin boyunduruğu altında yaşamak mecburiyetinde kalırdı. Mutlaka ağır sanayi kurmak gerekliydi. Tabi bu kolay değildi. Ona göre bağımsız olmayan bir millet, ağır sanayisini istediği gibi kuramazdı. Bunun iki sebebi vardı. Yabancı özel sermaye kendi çıkarını düşündüğünden ağır sanayinin kurulmasını istemezdi. Yerli özel sektör de yatırım yaparken çok kâr getiren iş sahalarını seçerdi. Özel sektör ihracatı tercih ederdi. Fabrika kurmak istemezdi. Ağır sanayinin kurulmasına pek yanaşmazdı. İnşaata yatırım yapardı. Zaten yatırımların üçte ikilik kısmı “*lüks inşaat*” diye tanımlayabileceğimiz sektöre aitti. Bu yatırımlar Batı’nın büyük şehirlerinde oluyordu; İstanbul’da, Ankara’da, İzmir’de. Henüz daha inşaat bitmeden katlar satılıyordu ya da yüksek ücretle kiraya veriliyordu. Böylece apartmana yatırılan paralar birkaç senede çıkarılıyordu. Mehmet Ali Aybar “*böyle kolay, böyle tatlı karlar varken özel sektör ağır sanayi kurar mı?*” diye soruyordu¹⁰⁵⁹.

Yabancı yatırımcı da Türkiye’de ağır sanayinin kurulmasını istemiyordu. Çünkü rekabet endişesi vardı. Türkiye’de otomobil, traktör, lokomotif yapılırsa o zaman bu araçları ithal edilmezdi. Böylece de dış sermaye için bir pazar kapanmış olurdu. Ereğli Demir Çelik Fabrikası, sanayi yatırımları içinde örnek gösterilse dahi görünüşte öyle değildi. 1.000.000.000 liraya mal olacak bir fabrika 3.000.000.000’a mal edilmişti. “*Daha inşaat halinde kapkaççı özel sektörün cebine 2.000.000.000 kâr girmişti.*” Bununla da yetinilmemiş, devletten garanti alınmıştı: Altı-yedi yıl kâr etmediği sürece %6 kazanç elde edecekti. Bu durum kapitülasyonlar zamanında tren hatlarında yapılan benziyordu. Kilometre başına tazminat bedeli kabul edilirdi. O zayıf Osmanlı hükümetleri ile şimdiki hükümetler arasında bir fark yoktu. Ayrıca yedi yıl sonra işletme kâra geçerse devlet kendi hissesini özel sektöre devretmeyi de kabul etmişti. Böyle pazarlık ya da sözleşme olamazdı. Ancak bunların varlığı devletin “*özel sektörçü*” olmasından kaynaklanıyordu. Devlet özel sektörün lehine, menfaatine çalışan bir devletti. İşte bundan ötürü TİP iktidarı ağır sanayi kollarını devlet eliyle kuracaktı¹⁰⁶⁰.

Mehmet Ali Aybar daha sonra partisinin devletleştirme konusundaki tutumuna değindi. Ona göre bu konuda halkın “*zihnini bulandırmak*” için birtakım gerçek dışı sözler söylenilmekteydi. Mehmet Ali Aybar TİP’in iktidara gelmesi durumunda “*herkesin malını*

¹⁰⁵⁸23 Şubat, 4 Aralık 1967, s.2.

¹⁰⁵⁹23 Şubat, 8 Aralık 1967, s.1; 23 Şubat, 11 Aralık 1967, s.1.

¹⁰⁶⁰23 Şubat, 8 Aralık 1967, s.1; 23 Şubat, 11 Aralık 1967, s.1.

mülkünü devletleştireceği” iddiasının gerçek dışı olduğunu ifade etti. Bunun TİP’in programıyla ters düştüğünü belirtti. Aksine TİP’in vatandaşı daha çok mal-mülk sahibi etmeyi düşündüğünü, toprak reformu yapacağını vurgulamaktaydı. Ama bunun anayasa kapsamında gerçekleştirileceğini belirtti. 500 dönümden fazla toprağı olanlardan artı miktar alınıp köylüye dağıtılacaktı. TİP 500 dönümden aşağısına dokunmayacaktı¹⁰⁶¹.

TİP’e yapılan eleştirilerden birisi de küçük ölçekli girişimcilerin mallarının da devletleştirileceği iddiası idi. Mehmet Ali Aybar’a göre bu gülünç bir iddiaydı. TİP mahalle bakkalını, küçük esnafı, küçük zanaatkârı bilakis teşvik edecek, ona sermaye verecekti¹⁰⁶².

Mehmet Ali Aybar TİP’in vergi konusundaki görüşüne de değindi. Kendi iktidarlarında vergilerin yasal çerçeve içerisinde alınacağını belirtti. “*Çok kazanan çok, az kazanan az*” vergi verecekti. Hâlbuki bu düzende az kazanan çok vergi veriyor, çok kazanan ya hiç vermiyor yahut da “*devede kulak kabilinden bir vergi*” veriyordu. Mehmet Ali Aybar, 1966’da TBMM’ye getirilen bütçenin 450.000.000 lira açık verdiğini ve bu konuda parti olarak hükümete gereken tepkinin gösterildiğini bahsetti. Hükümet bütçe açığını; gaza, şekerle vesaireye zam yaparak kapatacaktı. TİP’liler de bunun maliyetinin halka yansıtılmasından yakınmıştı. TİP’e göre bütçe açığı “*çok kapatandan*” alınacak vergi ile kapatılmalıydı. Toprak ağalarından, kapkaççı tüccardan, büyük fabrikatörden, sermaye üzerinden bu vergi alınmalıydı. Ama bu isteği kimseye dinletememişlerdi. Çünkü onlar dört yüz otuz beş, halkın menfaatini savunanlar ise on beş kişiydi¹⁰⁶³.

Yaşanabilir bir Türkiye birlik ve beraberlik içerisinde kurulacaktı. Bunun için de mevcut düzeni temelden değiştirmek gerekiyordu. Başka bir düzene geçmek gerekiyordu. Bu “*kapitalist olmayan, sermayedarı olmayan ve sosyalizmi hazırlayan bir düzendi*”. Bunu yapabilecek olan da sadece TİP idi. Başka partiler de düzeni değiştirmekten bahsediyordu fakat insanlara umut verecek bir programları bulunmuyordu. Sömürü düzenine hizmetten başka bir şey bilmiyorlardı¹⁰⁶⁴.

Mehmet Ali Aybar emekçilere “*boynunuz bükülmesin*” diyordu. Emekçi olmanın “*haysiyetini ve yürekliliğini hissedin*” tavsiyesinde bulunuyordu. Emekçiler yüreklerinde emekçi olmanın, “*bir numaralı vatandaş olmanın*” haysiyetini ve cesaretini duymalıydı. Ağaların, beylerin, paşaların karşısında boyunları bükük olmamalıydı. Anayasa bu hakkı

---

¹⁰⁶¹23 Şubat, 11 Aralık 1967, s.1.

¹⁰⁶²23 Şubat, 11 Aralık 1967, s.2.

¹⁰⁶³23 Şubat, 11 Aralık 1967, s.2.

¹⁰⁶⁴23 Şubat, 22 Aralık 1967, s.1.

tanıyordu. Anayasa onlara emanet edilmişti¹⁰⁶⁵. Mehmet Ali Aybar sonra Doğu gezisi kapsamında gittiği yerleri söyledi. “*Ben Hakkâri’den geliyorum. Hakkâri’den Van’a, Van’dan Ağrı’ya Ağrı’dan Kars’a geçtik. Şimdi bugün buradayız. Hep sizin gibi topluluklarla konuştum. Vatandaşın haklarına sahip, uyandığını gözlerimle gördüm ve bundan anladım ki mesut Türkiye, güzel Türkiye, demokratik sosyalist Türkiye’yi kurmak uzak değildir. Yakındır, çok yakındır*”¹⁰⁶⁶. Mehmet Ali Aybar halkı selamladıktan konuşmasını bitirdi¹⁰⁶⁷.

Daha sonra Mehmet Ali Aybar ile beraberindekiler Posof’a geçti. Burada da halka hitap etti: “*Geri kalmış bir ülkede kapitalist düzen muhafaza edildikçe, sosyal adalet sağlanamaz*” dedi. Ona göre ilerleyen süreçte Türkiye’de iki partinin varlığı güçlenecekti. Bunlardan birisi “*Sermayedarların partisi olan AP*”, diğeri de emekçi halk kitlelerinin partisi olan TİP’ti. Öteki partiler ya tamamen siyaset sahnesinden çekilecekler ya da güçlerini büyük ölçüde kaybedeceklerdi. Doğu gezisi sırasında halkla yaptığı temaslardan da bu izlenimi edinmişti. Mücadele TİP ile AP arasındaydı¹⁰⁶⁸.

Mehmet Ali Aybar ve beraberindekilerin son olarak Sarıkamış’a geldi. Burada halka bir konuşma yaptı. Osmanlı’dan itibaren halkın yönetimden uzak tutulmaya çalışıldığına değindi. Yönetilen halkın artık “*pasif vatandaşlıktan çıkarak aktif vatandaşlığa*” geçmesi gerektiğini belirtti:

“*Halk, aktif bir unsur haline gelme yolundadır. Siyasi partileri, kendi yaşantısının mihengine vurmaya başlamıştır. Böylece partiler iki gruba ayrılıyorlar; Bir yanda kapitalizmi esas alan yani halka vergi veren, sömürülen bir oy makinesi gözü ile bakan partiler; Bir yanda sömürü düzenini değiştirecek, halkı yönetilen, sömürülen pasif bir unsur olmaktan kurtarmaya, sosyalizmi kurmaya azimli Türkiye İşçi Partisi... Tarihimizin bir dönüm noktasında bulunuyoruz. Halkın eliyle sosyalizme geçiş dönemine giriyoruz.*”¹⁰⁶⁹

TİP Heyeti böylece Doğu gezisini noktaladı. Ardahan Mitingi’nde Mehmet Ali Aybar’ın yaptığı konuşma içerik açısından oldukça yoğun idi. TİP’in bölgesel ve ulusal bazda ülke sorunlarına bakış açısını kesin bir dille ifade etmekteydi. Konuşmanın bir diğer önemli tarafı da TİP’e yapılan eleştirilere cevap verilmesi idi.

---

¹⁰⁶⁵ Mehmet Ali Aybar’ın atıfta bulunduğu kısım; 1961 Anayasası’nın başlangıcında şöyle ifade edilmektedir: “*Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile hürriyete, adalete ve fazilete âşık evlâtlarının uyanık bekçiliğine emanet eder*”. Bkz. **Resmi Gazete**, S. 10859, (20 Temmuz 1961), s.4641.

¹⁰⁶⁶ **23 Şubat**, 30 Ekim 1967’den 22 Aralık 1967’ ye kadar, s. 1-2.

¹⁰⁶⁷ **23 Şubat**, 22 Aralık 1967, s.1/2

¹⁰⁶⁸ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.10; **Ant**, S. 44, (31 Ekim 1967), s.5.

¹⁰⁶⁹ **TİP Haberleri**, S. 1, (16 Kasım 1967), s.10; **Ant**, S. 44, (31 Ekim 1967), s.5.

b) AP'nin TİP'e Tepkisi

TİP'in Ardahan'da yaptığı toplantıya AP bir sonraki gün cevap verdi. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem¹⁰⁷⁰ 26 Ekim 1967'de Urfa'daydı. Kendisi 1967-68 eğitim-öğretim yılının açılışı münasebeti ile bakanlığına bağlı kurumlarda incelemelerde bulunuyordu¹⁰⁷¹. Düzenlenen toplantıda bir konuşmacı Doğu Mitingleri'ne değindi. Bunlarla mücadeleye öğretmenlerin de güçlü bir şekilde katılımının sağlanmasını istedi. Kürsüye gelen İlhami Ertem, Doğu'daki zararlı cereyanlarla her öğretmenin mücadele etmesi gerektiğini söyledi¹⁰⁷². Ayrıca Hükümetin bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek için çaba gösterdiğini, bunun sonuçlarının kısa sürede alınacağını belirtti. Ancak Urfalılar, İlhami Ertem'in şehirden ayrılmasından bir gün sonra Edirne'de bir mühendislik akademisinin açılacağını basından öğrendi. Bu onlarda hayal kırıklığı yarattı. “*Demokrat Urfa*” gazetesinde şu yorumlara yer verildi: Edirne'de onların şehriydi. Edirne'ye yapılan yatırım, en az bir Edirneli kadar bir Urfalıyı sevindirirdi. Ancak Doğu'ya, Doğu'nun davalarına nutuk çeken İlhami Ertem'in “*Doğu denildiği zaman doğduğu yeri anlamış olması*” söz konusuydu¹⁰⁷³.

Anlaşılacağı üzere İlhami Ertem'in seçim bölgesini Edirne idi. Yüksekokulun Edirne'ye açılması Urfa kamuoyunda tepki ile karşılanmıştı. İlhami Ertem'in Urfa'daki incelemeleri sırasında buraya yeni okulların açılması konusunda söz vermiş olması büyük olasılıktı.

TİP'e bir diğer cevap'ta Muş'ta bulunan AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal'dan gelecekti. Kendisi Doğu gezisi kapsamında Muş'ta bulunuyordu. 26 Ekim 1967'de Muş'ta yayınlanan “*Şark Telgraf*” gazetesi İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Doğu'ya bir şey getirmediği kanısının halk arasında yaygın olduğunu yazdı. Ayrıca halkın AP'nin Doğu illerine yaptığı ziyaretleri bölgedeki mitinglere karşı düzenlendiğini bilindiğinden, gelen konuşmacıların bu konuda ne diyeceğini merak ettiğini de gazete sütunlarına taşımıştı¹⁰⁷⁴.

AP toplantısı 26 Ekim 1967'de saat 10'da Site Sineması'nda düzenlendi. Talat Asal burada sistem değişikliği konusunu ele aldı ve bunu eleştirdi. Ona göre “*Solun kapısı*

¹⁰⁷⁰ 1918'de Edirne'de doğdu. Ankara Üniversitesi SBF'yi bitirdi. Çeşitli devlet görevlerinin yanında kaymakamlık ve valilik de yaptı. Siyasete AP safından girdi. XII, XIII, XIV, XV, XVI. Dönem Edirne Milletvekili oldu. 30. Hükümet Milli Eğitim, 31. ve 32. Hükümet'te Tarım, 41. Hükümet'te Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na getirildi. Gerek parlamenter gerekse bakan olarak hizmeti oldu. İlhami Ertem 1978'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 16.06.2017)

¹⁰⁷¹ **Demokrat Urfa**, 25 Ekim 1967, s.1; Bazı gazeteler de yaklaşık bir hafta sonra İlhami Ertem'in 26 Ekim 1967'de Urfa'da olduğu haberini yapmışlardı. Bkz. **Demokrat Türkiye** (Urfa), 30 Ekim 1967, s.1; **Demokrat Urfa**, 1 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁷² **Demokrat Türkiye**, 30 Ekim 1967, s.1.

¹⁰⁷³ **Demokrat Urfa**, 1 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁷⁴ **Şark Telgraf** (Muş), 26 Ekim 1967, s.1.

aralanırsa komünizm görünürdü”¹⁰⁷⁵. Söz Doğu Mitingleri’ne de geldi. Bunları “komünist kıskırtıcılığı ve nifak” olarak yorumladı. Toplantı 13.30’da sona erdi. “Şark Telgraf” gazetesinin 27 Ekim 1967’deki nüshasında “Muş gibi bir ilde hassaten komünizm konusu üzerinde durulması, gerçekten hafife alınacak bir konudur” denilmekteydi. Zira Doğu’da komünizm asla olamaz ve olmamıştı. Bildikleri kadarıyla “komünizm tohumları Batı’da atılmış ve orada yeşerme zemini” aramıştı¹⁰⁷⁶.

Basında Doğu’nun geri kalmışlığı da gündeme getirilmekteydi: “Doğu bölgesi Batılı eğlence muhitlerinin asırlarca sermayesi oldu” denildi. “Doğulu bu çilelere karşı şükür mü etmeliydi?”. AP’nin neden bu toplantıları düzenlediği sorgulandı. Doğu’ya komünizmi yakıştıranların “kanlarından şüphe ettikleri” gibi çabanın boşuna olduğunu belirtiyorlardı. Doğu Mitinglerinin devam edeceğini, hatta Muş’un da Doğu Mitingi için hazırlandığından bile bahsedilmeye başlanmıştı¹⁰⁷⁷. Doğu Mitingleri ve TİP’in bölgeye yaptığı gezi esnasında halk arasında bir siyasal “bilinç” oluşmaya başlamıştı. Yerel basında da bu tarz yazılar ve şiirler yer almaktaydı¹⁰⁷⁸. TİP ile AP arasındaki tartışmalar bir süre daha devam edeceğe benziyordu. İki parti arasındaki farklılık keskinleştiği için yapılan eleştirilerin de dozu gün geçtikçe artıyordu.

K- ANADOLU ŞAHLANIŞ MİTINGİ (12 KASIM 1967)

1- Yapılan Hazırlıklar

Çoğunluğu Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir grup gencin 1967 Ekim ve Kasım’ında Kars’ta gerçekleştirdiği destek eylemlerinden ve çıkan olaylardan ilgili kısımda bahsetmiştik. Kitlesele eylemler artık ülke gündeminin bir parçası olmuştu. Gerek Kürt siyasal hareketinin destekçileri gerekse sosyalist söylemlerin meydanları etkisi oranında doldurduğu günlerdi. Sağ ya da kendisini milliyetçi muhafazakâr olarak adlandıran kesimlerde varlıklarını yoğun olarak hissettirmeye başlamıştı. Sağ söylemin zemin bulmasında milli ve manevi değerlerin etkisi kadar Soğuk Savaş döneminin de katkısı yadsınamazdı. Muhafazakâr ve Milliyetçi kesimin Doğu Mitingleri’ne tepkisi, Erzurum’da 12 Kasım 1967’de düzenlenecek olan Anadolu Şahlanış Mitingi ile kendisini gösterecekti.

¹⁰⁷⁵Mesuliyet (Ağrı), 31 Ekim 1967, s.1.

¹⁰⁷⁶Şark Telgraf (Muş), 27 Ekim 1967, s.1.

¹⁰⁷⁷Şark Telgraf (Muş), 27 Ekim 1967, s.1.

¹⁰⁷⁸ Bu bağlamda yayımlanan bir şiir şöyleydi: Nurdan bir çizgi çizmek azmindeyiz işte biz, Gidecek umutsuzlar hedeflere o yoldan, Kalmayacak hiç kimse, karanlıkta kimsesiz, Yeni kuvvet olacak sızacak her damla kan, Bu çizgi uzayacak mutluluk iklimine, Gülmeyenler gülecek, ıstraplar dincecek ve dönecek çehreler adaletin sesine, Haklı başlar kalkarken hain başlar incek... Bkz. Şark Telgraf (Muş), 16 Ekim 1967, s.1.

Erzurum şehri ve Atatürk Üniversitesi gençliğinin takındığı tavır konumuz açısından oldukça önemlidir. Şehrin muhafazakâr yapısı sosyoloji biliminin kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir. Tarihsel süreç dikkate alındığında ise özellikle Atatürk Üniversitesi kurumsal olarak ele alınmalıdır. Bu üniversitenin ana paydaşlarından birisi olan genç kesimin milli meselelerden yana tavır koyduğunu burada belirtmemizde fayda vardır¹⁰⁷⁹.

Burada bir ilkten bahsetmeliyiz. Doğu Mitingleri'ne karşı en büyük tepki Erzurum'dan gelecekti. Doğrudan bu mitingler hedef alınacak ve ilk defa bir miting düzenlenecekti. Gerçi Doğu Mitingleri'ne karşı başka illerde siyasi partilerin etkinlikleri olmuştu ama böylesine kitlesel bir eylem olmamıştı. Basının düzenlenecek mitinge ilgisi büyüktü. Kamuoyunda her gün konuyla ilgili bir haber görmek mümkündü. Bu mitingi düzenleyenler aşağıda tam metnini vereceğimiz miting bildirisinden önce *“Türkiye'nin dokuz yüz yıllık kuruluşundan bugüne kadar yaşatılmasında İslamiyet'in fazilet ve imanını Türklük şuuru ile birlikte temellendirmiş olan bu milletin çocuklarını doğulu-batılı diye ayırmanın vatana ihanet olduğunu”* vurguluyorlardı. Ayrıca TİP'in *“Türk Milleti'nin iyi niyetinden istifade ederek 1917 Rus İhtilali'nda Lenin'in oynadığı oyunları Türkiye'de tatbik etmek istemesine”* atıfta bulunuyorlardı¹⁰⁸⁰.

Atatürk Üniversitesi bazı fakülte dernekleri ile MTTB Erzurum İcra Konseyi tarafından imzalanan bu bildiri ulusal basında TİP'in Lenin metoduyla hareket ettiği şeklinde yer bulmaktaydı. Gerek bu gerekse aşağıda tamamını vereceğimiz miting beyannamesi zaten Erzurum Mitingi'nin Doğu Mitingleri'ne ve bu kapsamda TİP'e karşı yapılacağını göstermekteydi. Bundan ötürü mitingin yapılış amacı *“Yurdun muhtelif yerlerinde bazı sapıklar tarafından tertip edilen istismar mitinglerinde imanlı halkımızı bölücülüğe sevk eden menfur zihniyeti telin, hükümet edenleri bu mevzuda harekete geçirmek ve halkımızı gerçekleri anlatmak maskelerinin iç yüzlerini ifşa etmek”* diye ifade ediliyordu¹⁰⁸¹. İçerik olarak Doğu Mitingleri'nin nasıl algılandığına da bu cümleler ipucu veriyor olsa gerekti. Söylem olarak karşı tarafı *“sapkınlıkla”* suçlamaktaydı.

---

¹⁰⁷⁹ İlgili kısımda da bahsedildiği üzere Kars'ta 1967'nin Ekim ve Kasım ayları içerisinde iki milliyetçi gencin tutuklanması olayına Atatürk Üniversitesi'nde okuyan gençler büyük tepki göstermişti. Aslında milli konularda Atatürk Üniversitesi gençliğinin hassasiyeti üniversitenin kuruluşundan beri vardı. Daha sonraki dönemlerde de bu tepki eksilmeden devam etti. Bkz. İsmail Eyyüpoğlu, *“Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”*, 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Temmuz 2002, (Yay. Haz. Yavuz Aslan, Salim Gökçen), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.807-839.

¹⁰⁸⁰ Bildirinin tam metni için Bkz. Ek: 11; İ. Beşikçi, *Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)*, s.78-80.

¹⁰⁸¹ **Hürsöz** (Erzurum), 13 Kasım 1967, s.1.

Miting için bir “icra heyeti” oluşturuldu¹⁰⁸². Miting İcra Heyeti Başkanı İbrahim Kipel’di¹⁰⁸³. TİP’in “Lenin Metodu” ile hareket ettiğini bildiren yukarıdaki beyannameden sonra bir de miting için çağrı bildirisi yayınlandı. Bu belgenin altında imzası bulunan kuruluşlar MTTB, TMTF, TKMD, YTTC, Milliyetçi Öğretmenler Birliği (MÖB) ile partilerin gençlik kollarından AP, GP, CKMP, MP ve birçok sendika ve esnaf örgütleri idi. Mitingin düzenlenişi ve icrasında ise MTTB’nin rolü büyüktü. Genel Başkanı bile mitinge katılıp konuşma yapacaktı. Bildiri metni ise şöyleydi:

“Vatanımızı bölmek isteyenlere son ihtar!

Türkiye’imizde yeraltı faaliyeti gösteren kızıl uşakları resmen himaye eden ve insan malzemesini hazırlayarak bizi birbirimize düşürmek isteyen soysuz bir teşkilat var. ‘Halktan yana ve müstakil Türkiye’ sloganlarıyla geçim sıkıntısı çeken vatandaşlarımızı kandırmak, meşru nizamu yıkmak için gayret sarf edenlere dikkat!

Bu sinsî düşman Ankara ve civarında sahte Atatürkçü, Doğu illerinde bölgeci, fikir kulüplerinde aydın ve ilerici balolarda ve içkili sofralarda mason ve sosyalist postuna bürünmektedir. Vatan hainleri; Laiklik zırhına bürünerek ilerici, İslam düşmanı... Dokunulmazlık olduğu için Atatürkçü... Komünistlik yasak olduğundan sosyalistiz, derler...

İslamiyet’in karşısına çıkmak işlerine gelmediğinden bizleri işçi-patron, ağa-maraba ve Doğulu-Batılı diye parçalamak istiyorlar. Doğu yaylalarında yaşayan Anadolu halkı yolsuz, elektriksiz, fabrikasız olabilir. Fakat asla komünist olamaz. Bu vatandaşların davaları ve müşkülâtları meydanlardan çapulcular tarafından değil, meşru bir yolla parlamento ile halledilir.

Moskoflardan emir alıp Vietnam’daki komünistleri müdafaa edenler şimdi de güzel Anadolu’muzu parçalamak için ‘Doğu’yu uyarma mitingi’ adı altında toplantılar tertip etmektedirler. Gayeleri her gün biraz daha su yüzüne çıkan bu alçaklar çetesine, asil Erzurumlu gereken cevabı verecek. O menhus zihniyetin öncüleri Anadolu’dan mutlaka atılacaktır. Moskof uşakları Erzurum’un kardeşlik ve hürriyet havasını bozmağa, bize Bolşevik ihtilal beyannamelerinden parçalar okumağa devam ederlerse bu mübarek vatan için canlarını seve seve feda eden Aziziye şehitlerinin torunları olarak o kızıkların Vietnam için sızlayan korkmuş kalplerini parçalayacağız. Sahte hürriyet bahanelerine, işkenceler altında inim inim inleyen Kırım, Doğu Türkistan ve Moğolistan’ı hatırlatırız.

¹⁰⁸² “Miting Tertip Komitesi” yerine “İcra Heyeti”ni tercih etmeleri dönemin mevcut zihniyetini ortaya koyması açısından oldukça anlamlıdır. Siyasal bölünmüşlük ifade ve kavramlara da sirayet etmişti.

¹⁰⁸³ Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

Müşterek birliğine sahip imanlı Anadolu halkı Doğu ve Batısı ile bir bütündür. Bu bütünlüğün verdiği sarsılmaz ruhla dernek, talebe teşekkülleri ve siyasi partiler imanlı sinelerine siper eden cumhuriyet orduları olarak vatana göz diken şer kuvvetlere karşı son ferdimize kadar çarpışacağımıza söz verdiğimizizi bütün Anadolu'ya ve insanlık âlemine duyururuz.

Allah'a inanan bizler sağ oldukça Anadolu ve ülküsü ebediyen yaşayacaktır. Zafer, Allah yolunda mücadele edenlerindir”¹⁰⁸⁴.

Miting bildirisi oldukça sert bir içeriğe sahipti. Milliyetçi muhafazakâr kesimlerin dışındaki oluşumlar hedef alınmaktaydı. Mitingleri düzenleyenler ve bunlara destek verenler, türlü hilelerle asıl amaçlarına ulaşmak için her yolu deneyenler olarak tanımlanmaktaydı. Bunlara karşı mücadele çağrısında bulunulmuştu. Miting için yayınlanan bildirimlerden başka yerel gazetelerde ilanlar da yayınlanıyordu. Bunun nedeni mitingi daha geniş bir kitleye duyurmak ve onları yapılacak mitinge davet etmektir¹⁰⁸⁵.

2- Miting Toplanıyor (12 Kasım 1967)

Anadolu Şahlanış Mitingi Erzurum Hükümet Meydanı'nda 12 Kasım 1967'de düzenlendi. İl dışından da katılım oldu. Mitingde on bini aşkın kişi hazır bulundu. Açış konuşmasını İbrahim Kipel yaptı. Mitingde; MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman, Milliyetçi oluşumlar adına Fuat Gökalp, TMTF'den Sami Gökalp, Erzurum Gazeteciler Cemiyeti'nden Yazı İşleri Müdürü Durdemir Bilirdönmez¹⁰⁸⁶, AP Gençlik kollarından Mehmet İstanbulluoğlu, Esnaf Dernekler Birliği adına Sırrı Karabacak, Erzincan heyeti Başkanı Abdi Ahmet Aras, MP adına Ahmet Şimşek, Harb-İş Sendikası Başkanı Mehmet Bindsen¹⁰⁸⁷, Tunceli Heyeti Başkanı Zeki Kızıloğlu, Erzurum Genel-İş Sendikası Başkanı

¹⁰⁸⁴ **Aziziye Postası** (Erzurum), 30 Ekim 1967, s.1; Bu beyanname çeşitli gazetelerde tam metin olarak yayınlandı. Tespit edebildiklerimizin bazıları; **Gayret** (Malatya), 4 Kasım 1967, s.1; **Yeni Harput** (Elazığ), 2 Kasım 1967, s.1; **Mesuliyet** (Ağrı), 9 Kasım 1967, s.1/4; **Sarıkamış**, 3 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁸⁵ Şahlanış Mitingi'ne çağrı ilanı için Bkz. Ek: 12.

¹⁰⁸⁶ 1943'de Erzurum'da doğdu. Lise eğitimini tamamladı ve 1961'de Erzurum'da günlük yayımlanan “*Hüryol*” gazetesinde gazeteciliğe başladı. 1962-1970 yılları arasında “*Hürsöz*” gazetesinde muhabir ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak çalıştı. 1974'ten 1992'ye kadar “*Tercüman*” gazetesi Erzurum Bölge Temsilciliği, 1993'den sonra “*İhlas Haber Ajansı*” Erzurum Bölge Müdürlüğü yaptı. Doğu Anadolu Gazeteciler Cemiyeti'nin başkanları arasında yerini aldı. 1982-84 ve 1989-94 yılları arasında bu cemiyetin başkanlığını üstlendi. 2011'de öldü. Bkz. <http://erzurumansiklopedisi.com/bilirdonmez-durdemir/> (Erişim Tarihi: 23.06.2017); <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a477374.aspx> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)

¹⁰⁸⁷ Erzurum'da siyasetçi kimliği ile tanınan Mehmet Bindsen, uzun yıllar sendikacılık faaliyeti yürüttü. Bir dönem de Erzurumspor Kulübü yöneticiliğinde bulunmasının yanı sıra Türkiye Emekliler Cemiyeti Erzurum Şube Başkanlığı da yaptı. 2010'da öldü. Bkz. <http://www.erzurumajans.com/mobile/haber-detay.asp?id=2874> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)

Süreyya Narmanlıoğlu¹⁰⁸⁸, Pasinler temsilcileri Vural Güler, Arif Polat ve Selahaddin Daloğlu birer konuşma yaptı¹⁰⁸⁹.

a) Miting İcra Heyeti Başkanı İbrahim Kipel'in Konuşması

Mitingde yapılan konuşmalar duygu yüklü ve heyecanlıydı. İcra Heyeti Başkanı İbrahim Kipel “*Âdem a.s. tutuşan insanlık meşalesinin sarsılmaz bekçileri, Edirne’den Kars’a kadar vatan safında dimdik duran kahraman ordu mensuplarını emniyet kuvvetlerimizi ve milli şuura ermiş Anadolu basınıni, miting icra kurulu başkanı olarak muhabbet ve hürmetle selamlarım*” diyerek söze başladı. Davalarına baş koyan milyonların heyecanıyla çalkalanan, düşmana aman vermeyen kahramanlar yuvası Erzurum’u manevi şahlanışın yıkılmaz sarsılmaz kalesi olarak selamlıyordu. 12 Kasım günü “*asırlık surların, taçların, tahtların devrildiği*” doksan sene evvel bir Anadolu çocuğu olan Gazi Osman Paşa’nın Plevne’de teslimiyeti reddettiği, Anadolu halkının tutuşan kalplerinde yükselen imanlı birliğin, onları bölmek isteyenlerin “*sinsi emellerine göğüs gerdiği*” gündü. 12 Kasım günü “*gelmiş, geçmiş ve geleceğin sinesinde bayraklaştıran bir milletin karar günüydü*”. Bugün “*alnı ak, taptığı hak*” olan Anadolu halkının milli değerlerine sahip olacağına insanların huzurunda ant içtiği gündü¹⁰⁹⁰.

İbrahim Kipel konuşmasında; kıtaları fethetmesini bildiği kadar gönülleri de fethetmesini bilen asil milletin “*Bizans kapılarında kükreyen dedeleri dört kelime ile yedi kıtayı titretmişti*”. Surların dibinde Avrupa’nın ölüm saçan ateşleri arasında “*La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah*” sesleri yükseliyordu.“*Kâinatta mevcut rejimlere meydan okuyan bu şüheda yeminine karşı düşman birleşmişti*”¹⁰⁹¹.

Siyonizm; Türkiye’deki Yahudilerin XIX. Yüzyılda müstakil Filistin için ettikleri masonluktu. Ancak hakikatte Hıristiyanlıkla boyanmıştı. “*Yahudi’nin sözde sulh yoluyla dünya saltanatı komünizm, yine Yahudi oyunuydu*”.Ezeli düşman “*Moskoflar*” arasında teşkilatlanmıştı ve ihtilalcıydı. Tek kelimeyle İslam’ın düşmanıydı. Bu üç düşmana karşı millet olarak birleşmek onların “*uşaklığını*” yapanlara müdahale etmek ve gerekirse canlarını vermeye hazırdılar. 1677’den 1918’e kadar geçen iki yüz kırk bir yıl içinde “*Moskof*” ile bir

¹⁰⁸⁸ 1939’da Erzurum’da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Erzurum’da tamamladı. Erzurum Belediyesi’nde çalışırken aynı zamanda sendikacılık da yaptı. 1967’de Erzurum Genel-İş sendikası başkanı olan Süreyya Narmanlıoğlu, 1977-84 yılları arasında Erzurum Belediye Başkanı olan Nihat Kitapçı Dönemi’nde Belediye Başkan Yardımcılığı da yaptı. 2010’da öldü.(Kemal Narmanlıoğlu ile 07.07.2017’de yapılan görüşmede edinilen bilgi); Bkz. <http://erzurumluyum.net/?q=esas-maddesi/2733%20> (Erişim tarihi: 23.06.2017); <http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Narmanlioglu-dualarla-ugurlandi/47879>(Erişim tarihi: 23.06.2017)

¹⁰⁸⁹Hürsöz (Erzurum), 13 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁹⁰Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

¹⁰⁹¹Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

fiil cephede elli yedi sene savaşmışlardı. Her on sekiz senede bir harp ilan edilmiş, Doğu Anadolu zaman zaman “*Moskof eline düşmüş*”, hatta Doksan Üç Harbi’nde Erzurum da işgale uğramıştı. 1918’e kadar Kars ve Ardahan tam kırk yıl “*esir*” kalmıştı. Şimdi onların hayranlığını duyanlar “*Bolşevik ihtilal beyannamelerinden*” pasajlar okuyorlardı. “*Köprü her rejimde geçit olarak kullanılmıştı*”¹⁰⁹².

İbrahim Kipel konuşmasında şu tespitlerde de bulunuyordu. Kışkırtmanın nerelere kadar gideceğini bilmeyenlerden değillerdi. Tunceli, Tercan Pülümür, Varto, Malazgirt, dağlarında yaşayan vatandaşları nereden geldiği bilinmeyen “*babası belirsizler*” istismar ediyorlardı. Türk-Kürt ayrımı yapıyorlardı. Bir ailenin üç çocuğunun adları Hasan, Ahmet, Mehmet’ti ve Ahmet’in Mehmet’e düşmanlık beslemesi olmazdı. “*Ordu*”da kurulan sınıf teşkilatı görevi kolaylaştırmak içindi yoksa yıkmak için değildi. Tuna boylarında biri yaralansa “*Kars kalesinde atlarına besmeleyle binen süvarileriler*” kendilerinden ayrı düşünmezdi. “*Sarıkamışlı Hasan Çavuş Kore’de on sekiz komünisti süngüyle gebertirken*” Ankaralı, İzmirli sevinmişti. “*Bu satılmışlar*” komünist değillerse neyin istismarını yapıyorlardı¹⁰⁹³.

Doğulu vatandaşın batıya göç etmesi yasak değildi. Üniversitede Kürtler, orduda, parlamentoda Doğulu vatandaş vardı. Kimseye bir yere girmesinde, okumasında, çalışmasında mani olunmamıştı. Kanun önünde herke eşitti. Bu eşitlik olmasa “*bir Rum serbestçe gelip şarkta faaliyet gösteremezdi*”. Aynı vatanın çocuğu aynı hükümetin vatandaşı, Allah’ı, kitabı, peygamberi bir olan millettiler. “*Bu birliklere itaat etmeyip illa da vatana ihanet edenlerin milletçe beynini parçalamasını da bilirlerdi*”. Doğululara etraflarını saran “*ölüm çemberini*” hatırlatılıyordu. Rus’un ve Yahudi’nin ittifakıyla “*vatanı çevreleyen*” hiçbir komşularında huzur yoktu. Dikkat edilmesi gereken bir konu vardı: “*sinekten kaçarken yılanın ağzına düşülmemeliydi*”¹⁰⁹⁴.

Doğu Mitinglerinde dile getirilen Kürtçe neşriyat konusuna da değiniliyordu. “*İnsan TRT’de, radyoda Kürtçe şarkı yok diye canını namusunu komünizm illetine satar mı?*” diye soruyordu. Onlara “*gizli gizli fısıldayanların*” bir eli de radyodaydı, ancak niçin yapmıyorlardı. Doğu fakir diyenlerin içinde 36.000 lira aylık alanlar vardı. “*Bu mülkiyet bir meteliğini yatırırca Şark’a fabrikalar kurulurdu*”. Irkçılık, aşırı milliyetçilik milli menfaatleri ile bağdaşmazdı. “*Manevi gıdalarını almayan cemiyetler manen çürüdüğünden ölüme*

¹⁰⁹²Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

¹⁰⁹³Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

¹⁰⁹⁴Hürsöz (Erzurum), 15 Kasım 1967, s.2.

mahkûmdular". Namusuyla çalışan insanların servetine göz dikerek "*kendi namussuzluklarını gizleyip*" fakir halkı kandıracaklarını zannediyordular¹⁰⁹⁵.

İbrahim Kipel'den sonra yeni konuşmacılar kürsüye geldi. Fakat bunların sırası tam olarak tarafımızca tespit edilemedi. Bu sebeple "*Hürsöz*" gazetesinin verdiği habere göre konuşmacılar sıralandı.

b) Harb-İş Sendikası Başkanı Mehmet Bindsen'in Konuşması

Mitingde konuşanlardan biri de Mehmet Bindsen idi. Sözlerine "*Yüzü nurlu, Kalbi imanla dolu Dadaşım*" cümlesi ile başladı. Ona göre gaziler diyarı, şehitler yatağı Anadolu'da "*bazı gafiller*" insanların İslami terbiyeden aldığı ağır başlılığından istifade ederek, "*at oynatmaya başlamışlardı*". Geçmişte Kars ve Ardahan sınırlarında, "*önünde dize eğilenlerin*" bugün bazı hayranları olan "*satılmışlar*" vardı. Bunlar "*Doğuyu kalkındırma mitingi adı altında vatandaşı birbirine düşürmek için köy köy şehir şehir dolaşmaktaydılar*". Bunların karşısında gerçek vatanseverler "*yüzlerindeki maskeyi yırtarak suratlarına*" çarpacaktı. Bu miting onun için tertiplenmişti. Mehmet Bindsen kuvvet ve ilhamlarını vatandaşın inancından aldıklarından bahisle bir de şiir okudu¹⁰⁹⁶. Müslümanların sorumluluk üstlenerek sahaya inmesini salıkıyor ve "*uyanmaları*" için çağrıda bulunuyordu¹⁰⁹⁷.

Ona göre; gazetesi ve dergisi ile solcular vatandaşa hücum etmekte, kutsiyetlerine ve inançlarına darbe indirmektedir. Bu sebeple nasıl hareket edeceklerine dair yukarıda adı geçen şiirden yapılan alıntı ile karşılık verildi: "*Davamızı kazanmak istiyorsak, vatanımızı parçalamak isteyen, Kızılların her türlü çalışmalarına karşı koyacak yeniliklere*" yönelmeleri lazımdı. Mali gücü yerinde olanların bu hususta, cemiyetlere yardımcı olmaları, kazançları için ayırdıkları zamanlarının bir kısmını bu sahaya ayırmaları gerekiyordu. Konuşması yine yukarıdaki şiirin bir kısmını okuyarak devam etti. Sonrasında art niyetli kesimlere bir hatırlatmada bulundu. İstismarcılar ancak kendilerini aldatıyorlardı, istediklerini asla bu vatan bulamayacaklardı. "*Onların yerleri hayranı oldukları kızılların yaşadığı Moskova'dan başka bir yer değildi*". Şiirin "*onu bu yerlerden kovmak için sende hemen yola çık*" kısmı ile de bu cümle bağlandı. Bir takım uyarılarda bulunuldu. "*Bu milleti bir sürü gibi şuursuz görmek isteyen sahte kahramanlar en sonunda hüsrana uğrayacaklardı*". Bu cümle de şiirin "*Sen uyanık ol, birlik ol, birlik olmak için*" kısmı ile bağlandı. Aralarına ayrılık sokanlara "*yeter artık demenin hatır saymanın, gönül oyalamanın*" zamanı çoktan geçmişti. O

¹⁰⁹⁵Hürsöz (Erzurum), 14 Kasım 1967, s.2.

¹⁰⁹⁶ Ahmet Tevfik Paksu tarafından yazılan "*Neredeyse Gün Doğacak*" adlı şiir. Bkz. <http://www.muzahir.com/nerdeyse-gun-dogacak-siiri-tevfik-paksu/> (Erişim Tarihi: 22.06.2017)

¹⁰⁹⁷Hürsöz (Erzurum), 14 Kasım 1967, s.2.

devirde fikir savaşı vardı. Bu savaşa da canla, başla, malla dâhil olunması gerekliydi. Çünkü “vatan için, Çanakkale’de, Sakarya’da, Aziziye’de, Dumlupınar’da şehit düşenlerin ruhları şad olmalı” idi. Daha sonra bir şiir daha okundu. “O günkü kızilları boğacak, Aybarları, Çetinlerin, Nesinleri, Kuasları bu yurttan kovacak” sözleri ile konuşmasını sonlandırdı¹⁰⁹⁸.

c) Esnaf Dernekler Birliği Adına Sırrı Karabacak’ın Yaptığı Konuşma

Mitingde Esnaf Dernekleri Birliği adına Sırrı Karabacak da konuştu. Sözlerine topluluğu selamlayarak başladı. Miting “Demokrasi anlayışınıza, hür ve serbest yaşayışımıza iman ve aksiyonumuza kuzu postuna bürünerek sinsice tuzak kuranlara karşı” düzenlenmişti. Mitingin amacı “Doğu’yu Kalkındırma Mitingleri namı ile lafta hak görünen aslında çirkin emellerin tahakkuku için mitingler tertipleyen menhus sol zihniyetin maskesini indirmektir”¹⁰⁹⁹.

Onlar Türkiye’yi bir bütün kabul ediyordular. En ücra köşesine yapılan yatırım ile topluca bir ilerleme adımı atıldığına inanıyorlardı. Doğu’nun ihtiyaçları varsa onu yasal yoldan alma hürriyetine sahiptiler. “Davaları sokaklara dökülecek kadar küçülmez, sahte zihniyetli mahutların çirkin emellerine alet olmazlardı”. Onları “bölgecilik, kavmiyetçilik efsaneleriyle bölmeye çalışanlar” vardı. Bunlar sonunda “milli birlik ve beraberliğimize leke kondurarak son vatan parçası anavatanımızı yâd ellere teslim etmek amacıyla” idiler¹¹⁰⁰.

Konuşmasına şöyle devam etti: Türk milleti uyanıktı, susuyorsa gafil değil, belki itidalli idi. “Eğer bu asıl ruhlu, necip milletimin sabrını taşıyarlarsa coşan iman seylabından birçok süprütüler temizlenecekti”. Sırrı Karabacak, Ziya Paşa’nın “Nush ile uslanmayı etmeli tekdir, Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür”¹¹⁰¹ deyişini hatırlatıyordu. “Bu milletin tokadını yiyenler soluğu esfelisafilinde alır müstakbel arzularından ebediyen mahrum kalırlardı”¹¹⁰².

Kendileri bu miting ateşini “bir nasihat ve bir ihtar mahiyetinde” yakmışlardı. “Bundan intibaha gelmeyenler kara akıbetlerini basiretleri varsa görür, izanları varsa anlarlardı”. Onlar en küçük ferdinden en büyük cemiyetine kadar aynı imanla birleşmişti. Aynı gaye ile kaynaşmış, asırlarca İslam’ın bayraktarlığını yapmış, Asya’dan Avrupa’ya hatta ta Afrika’ya kadar “cihanı at nallarıyla inletmişlerdi”. “Kahraman şüheda ecdadın vefakâr

¹⁰⁹⁸Hürsöz (Erzurum), 14 Kasım 1967, s.2.

¹⁰⁹⁹Hürsöz (Erzurum), 16 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁰Hürsöz (Erzurum), 16 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰¹ Ziya Paşa, **Terkib-i Bend ve Terci-i Bend**, Ahmet Kemal ve Şeriki Matbaası, 1928, s.11.

¹¹⁰²Hürsöz (Erzurum), 16 Kasım 1967, s.2.

torunları olarak” birlik ve beraberliklerini her vesile ile iç ve dış düşmanlarına göstereceklerdi. “Ezelden ebede daima şanlı” idiler¹¹⁰³.

Ölçülü olmalarından yararlanarak “milliyetçilik damarlarını” tahrik etmek isteyenlere karşı da o da bir şiirle karşılık verecekti. Sırrı Karabacak bu şiiri okumasının ardından “gafillere hidayet dileyip” halkı selamladı ve konuşmasını bitirdi¹¹⁰⁴.

d) TMTF adına Sami Sözat’ın Yaptığı Konuşma

Mitingde TMTF adına Sami Sözat da bir konuşma yaptı: “Yarınki Türkiye’nin temellerini atılırken dikkat edeceğimiz hususların ve ele alacağımız meselelerin başında istikbalde milletimizin bir takım kin, nefret ve düşmanlık grupları halinde parçalara bölünmesini önlemek gelir” dedi. Ona göre Türkiye bazı oyunların içindeydi. Bunlara karşı sistemli ve şuurlu bir mücadele gerekiyordu. Bu oyunların en büyüğü ve tehlikelisi sosyalizm maskesi altında komünizm faaliyeti gösteren Rus taraftarlarının oyunuydu¹¹⁰⁵.

Sami Sözat’a göre bazı köşe yazarları ile birkaç dergi milli kurumların yıkılması için çalışıyordu ve bunlar ihanet içerisindediydi. Ortaya attıkları “Amerikan uşakları, kapitalistler, sömürücüler, emperyalist tutsakları, faşistler” gibi söylemlerle, milletin huzurunu bozuyorlardı¹¹⁰⁶.

Doğu Mitingleri’nin iddia edildiği üzere Anadolu halkının bilinçlenmesiyle hiçbir ilgisi yoktu. Bambaşka gayelerle yapıyordu. Milli birlik ve bütünlüğü bozucu bir içeriği vardı. Eğer bir de mitinglerin kimler tarafından yapıldığı ve kimlerin konuştuğunu düşünülürse, gerçekler kendiliğinden ortaya çıkardı. “Gerici, ilerici, faşist, emperyalist ağalar, ırgatlar” gibi deyimleri “beyin yıkarcasına genç nesle enjekte etmek”, sınıf farklılıklarını ön plana çıkararak “milli birlik idealine tecavüzü” meşru gören bir davranıştı. Bunlar milliyetçilik ile bağdaşamazdı¹¹⁰⁷.

Milli bünyede topluca değişim isteyen, tarihe bağlılığı koparan “sol demokrasi” idi. Hâlbuki faziletin, üstün kabiliyetin; “vatan ve millet hizmetinde yarış rejimi” olması gerekirdi. Sami Sözat’a göre kendilerinde bu gibi kavramları görmeyenler demokrasiyi hazmedemezdi.

¹¹⁰³Hürsöz (Erzurum), 16 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁴“Dinim, dilim, vatanım, Devlet ve milliyetim; Tek potada yoğrulma hara ve medeniyetim; Bunlar, et turnak gibi kaynamış bir vücuda; Bizi tefrikalardan hıfz eylesin ol Huda; Sabrımızı istismar eden zümre, anlasın; Sağduyusu sağlamdır, imanı var bu nassın; Boğulması yakındır, çizmeyi çok aşılıyor; Solcu susmalı artık milli baraj taşıyor; Eğer bir coşturursa, sınır taşı dadaşı; Küfre kefarete olmaz ne yoldaşı ne başı; Söküyor işte şafak gözün varsa? Hakka bak...; Bir nesil geliyor ki ameli hak, sözü hak; Miskinlerin payıdır, yakışmaz bize zilleri; İtidale bir son var halk ayağı ey millet”. Bkz.Hürsöz (Erzurum), 16 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁵Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁶Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁷Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

“*Rus emperyalizminin Türkiye’deki azmaları*” sosyal adalet kılığına bürünerek insan haysiyetine, çalışma hürriyetine, meşru servet hakkına, aile ve dini kurumlara saldırmaktaydı. “*Bugün Türkiye’de ‘Türk adı ile ne bir ırk ve ne de bir kavim vardır’ demek cesaretini gösteren sapık kalemlerin yazıları görülmekteydi*”¹¹⁰⁸.

Bunu söyleyen “*kızıl kalemlere*” Anadolu’da yaşayan otuz milyon insanın adı nedir? Sorusu yöneltiliyordu. Bunlar kendilerine yeniden bir ad, tarih ve bayrak mı bulmalıydı. “*Türkiye’den kaçıp Moskova’ya vardığı zamana ben Moskova’nın çocuğuyum, yirmi dört yıl sonra bu şehre gelirken asıl ve büyük vatanıma düşmüş oluyorum diyen Moskoflaşmış, bir kızıl vatansız şaire, Türk adaletinin mahkûm ettiği kızıl uşaklara, vatan şairi mi*” denmeliydi. Nazım Hikmeti büyük vatan şairi diye tanıtanlar ya onun ülküsünü veya onun ülkesini özleyen, Türkiye’yi de o yöne yitmek isteyen “*satılık Rus uşakları*” idi¹¹⁰⁹.

Sami Sözat’a göre hayatını kazanmak için Avrupa’da çalışan Müslüman Türklere “*musallat*” olan ve onları din ve imanından döndürerek tek Allah inancından üç tanrı inancına yönelten Siyonistler vardı. Bunlar daha da ileri giderek; Türkiye’deki Türkleri de “*İsa kuzuları sürüsüne*” katmaya uğraşıyorlardı. Başarılacağını umdukları için de “*zavallı*” idiler. Bir yandan vicdan hürriyeti var deniliyordu ama yaşama hakkı bile hiçe sayılıyordu. Buna örnek Kıbrıs Türklerinin hayat ve hürriyet haklarına Hıristiyanlar Rumların yaptığı saldırılardı. Ama üzülmeye gerek yoktu çünkü Anadolu esas itibarıyla dindar ve Müslüman idi. Anadolu halkının hayatının özünü sabahtan akşama kadar çalışma, ailede hürmet ve sevgi, hemşeriler arasında yardımlaşma ve saygı teşkil ederd¹¹¹⁰.

Ona göre Anadolu asla komünizm ile idare olunamazdı. Komünizm ve din düşmanlığı Avrupa ve Asya’dan ilham alırken, kendilerindeki “*iman kuvvetinin*” farkında değillerdi. “*Hürriyetin değerini mahkûm, bayrağın değerini esir, vatanın değerini vatansız kalan en iyi bilendi*”. Türklük ve Müslümanlık uğrunda, Allah yolunda mukaddes bir ibadet ve Türklüğe en büyük hizmetti¹¹¹¹.

e) Erzurum Gazeteciler Cemiyeti’nden Durdemir Bilirdönmez’in Yaptığı Konuşma

Durdemir Bilirdönmez de mitingde bir konuşma yaptı. “*Dünya hâkimiyetini eline alıp Şarkta ve Garpta düşmanlarını dize getiren şanlı ecdadın imanlı nesli. Vefakâr Anadolu*

¹¹⁰⁸Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

¹¹⁰⁹Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹⁰Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹¹Hürsöz (Erzurum), 17 Kasım 1967, s.2.

halkı! Kahraman Erzurumlular” diye seslendi. Ona göre halkı burada bir araya getiren iman kuvvetiydi ve bu kuvvet kurtuluşu müjdelemekteydi¹¹¹².

Ülkede babayı oğuldan, anayı kızından, kardeşi kardeşten, işçiyi iş sahibinden ve zengini fakirden ayırmak isteyip birbirine düşman etmek isteyen “*tahrikçiler*” mevcuttu. 12 Kasım 1967 tarihi halkın karar günüydü. “*Dinsizliği moda haline getirenlere*” ilk ve son şamarın indirileceği, “*İşçim, eli nasırlım, marabam, köylüm, ırgatım*” diyerek imanlı ve masum halkı istismar edenlerin ebediyen boykot edileceği gündü. Ayrıca sosyalizm maskesine bürünen millet ve mukaddesat düşmanı Marksist zihniyete ve Moskova uşaklarına zincir vurmanın günüydü. “*İmanın küfre galip geldiği gün, topyekûn milli şuurun uyandırdığı gün, asil ve mert kararını verdiği gün*” kurtuluş onların olacaktı¹¹¹³.

Durdemir Bilirdönmez de mitingde bir şiir okudu. Şiir basit bir zabıta vakasından “*koparılan yaygarayı*” anlatıyordu. Daha sonra bir de Mehmet Akif’in “*Tefrika girmeden bir millete, düşman giremez, Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez*”¹¹¹⁴ şiirini okudu. Ardından “*Vietnam’daki komünistler için yas tutan kalpsizler, neden Moskof esaretindeki yetmiş milyon Müslüman Türk’ü düşünmez? Neden Kıbrıs’ta ölen kardeşlerimize acımaz?*” diye sordu. Ona göre acımazlardı çünkü onların “*kani kızıldı*”. “*Müslüman Türk’e, Müslüman acır, başkası asla*”¹¹¹⁵.

İmanlı Anadolu halkını her türlü felaketlerden kurtaracak ne Marks’ın maddeye dayanan “*sapık felsefesi*”, ne Siyonizm’in “*dinsiz düsturu*” idi. Onları kurtaracak tek şey İslam ahlakıydı. Durdemir Bilirdönmez sözlerini Mehmet Akif Ersoy’un “*Ye’s*” şiirini¹¹¹⁶ okuyarak bitirdi¹¹¹⁷.

f) Erzurum Genel-İş Sendikası Başkanı Süreyya Narmanlıoğlu’nun Konuşması

Erzurum Genel-İş Sendikası Başkanı Süreyya Narmanlıoğlu da mitingde söz aldı: “*Milli bütünlüğümüzü tehdit eden menfur ve hain bir düşman karşısında imanından aldığı şuur ile abideleşen ve bugün Erzurum’dan şahlanan Doğu’nun bu mert ve vakur sesi millet düşmanlarını düşündürecek niteliktedir*” dedi. Ona göre bu miting bir “*komünizmi telin mitingi*” değildi. Çünkü “*komünizm esasen felsefe ve doktrin olarak insanca yaşamının ve insanlığın karşısında olduğu kabul ve tescil edilmiş haysiyetsiz bir rejimdi*”. Bu yüzden de “*lanetlenmiş bir fikrin*” yerilmesi gereksizdi. Böyle bir mitinge vatanın çeşitli yerlerinde

¹¹¹²Hürsöz (Erzurum), 18 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹³Hürsöz (Erzurum), 18 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹⁴ Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, Hece Yayınları, İstanbul, 2009, s.184.

¹¹¹⁵Hürsöz (Erzurum), 18 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹⁶ M. A. Ersoy, **Safahat**, s.207.

¹¹¹⁷Hürsöz (Erzurum), 18 Kasım 1967, s.2.

bölgecilik unsurunu aşıl原因 ve aşırı milliyetçilik fikrini körükleyen kökü dışarıdaki teşkilatlar yüzünden gerek duyulmuştu. Bunlara “aksiyoner İslam ruhu” ile donatılmış Anadolu’nun gerçek sahipleri cevap verecekti. Bu bir ikaz hareketiydi¹¹¹⁸.

Süreyya Narmanlıoğlu bölücülerin ve özellikle TİP’in son zamanlarda “Doğu Anadolu’nun muhtelif yerlerinde yaptığı mitinglere” dikkat çekmekteydi. Ona göre bu tehlikeli gidiş bir an önce son verilmeliydi. Milli Mücadele yıllarında din, vatan ve namus uğruna düşmana karşı savaşan bu milleti, bugün Doğulu-Batılı, Kürt-Türk ve daha başka kamplara bölmek isteyenler vardı. Bu, “dünyanın en alçak ve ne tehlikeli zihniyetiydi”¹¹¹⁹.

Süreyya Narmanlıoğlu Türk milletinin manevi açıdan güçlü olduğuna değindi. Öncelikle hepsinin tanrısı, peygamberi, yurdu, bayrağı, devleti birdi. Bunlar kendilerini diğerlerine bağlayan manevi ve gerçek bağlardı. Atalarının imanla fethedip, ilim ve irfanla kurduğu ülkeleri bir avuç “soysuzun” ve bir o kadar “Rus sempatanının” serbestçe faaliyet göstereceği bir yer değildi. Bilinmesi gereken ülkenin sahipleri olduğuydu ve bunların hiçbir zaman uykuda olmadığını¹¹²⁰.

Daha sonra konuşmasında yeniden Doğu Mitingleri’ne değinen Süreyya Narmanlıoğlu: “Doğu Anadolu’nun muhtelif yerlerinde yapılan mitinglerin tertipçisi olan TİP’in, Türk işçi ailesi ile en küçük bir alakası mevcut değildir. İşçimizin asil ismini kendine perde eden bu teşkilat emeği sermaye ile çarpıştırıp Türkiye’imizde Sovyet Rusya’ya benzer bir rejim kurmak sevdasındadır” dedi. Ancak bunların hesaba katmadıkları unsur Türk işçisinin inanç ve imanıydı. “Kızıl emperyalizmin” himayesinde bağımsız bir devlet fikrini “sinsice aşıl原因 soysuzlara” Macaristan, Arnavutluk ve daha birçok doğu Avrupa devletlerini hatırlatıyordu: “Daha dün Sovyet Rusya’ya güvenen ve Arap sosyalizmi peşinde koşan bir kısım Arap devletlerinin bir avuç İsrail Siyonist’inin karşısındaki perişan hali, Rusya’ya güvenmenin acı dersini dünyaya göstermiştir” diyordu¹¹²¹.

Doğuyu kalkındırma adı altında miting yapan ama esasında Doğu’dan haberi olmayan “art düşünceli ve sapık fikirlilere” Mehmet Akif Ersoy’un “Şarkı bilmez, garbı görmez, Görgüde yok hissesi, Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz, Bütün sermayesi” mısralarını okudu¹¹²². Konuşmasını, Türk işçileri ve sendikacıları olarak ülkelerini bölecek ve milleti

¹¹¹⁸Hürsöz (Erzurum), 20 Kasım 1967, s.2.

¹¹¹⁹Hürsöz (Erzurum), 20 Kasım 1967, s.2.

¹¹²⁰Hürsöz (Erzurum), 20 Kasım 1967, s.2.

¹¹²¹Hürsöz (Erzurum), 20 Kasım 1967, s.2.

¹¹²² Mehmet Akif Ersoy’un bu şiirinde esasen “Şark’a bakmaz, Garb’ı bilmez, görgüden yok vayesi; Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermayesi” denmektedir. Bkz. M. A. Ersoy, **Safahat**, s.216.

kutuplara ayıracak bütün fikirlere karşı olduklarını vurgulayarak bitirdi. “*Mensup olmakla gurur duyduğumuz İslamiyet’in verdiği iman şuuru bize rehber olacaktır*” dedi¹¹²³.

g) AP Gençlik kollarından Mehmet İstanbulluoğlu’nun Konuşması

AP Gençlik Kolları da mitinge katılmıştı. Mitingde Mehmet İstanbulluoğlu bir konuşma yaptı: “*Bu miting ve bu asil topluluk karşısında*” heyecanlanmamak mümkün değil diyerek konuşmasına başladı. Sözü Doğu Mitingleri’ne getirdi. Ona göre bunları düzenleyenler milleti bölmek, Doğu-Batı, Kürt-Türk ayrımı yaparak öz kardeşi birbirine düşürmek istiyordu. Bunlar “*Türk tabir edilen Müslüman kardeşlerle*” bin senedir beraber yaşanıldığını ve yaşamaya da devam edileceğini bilmiyorlar mıydı? Hâlbuki Anadolu, doğu ve batısı, güney ve kuzeyi ile bir bütündü. “*Etten tırnak söker gibi doğuyu batıdan, kuzeyi güneyden ayırmak isteyenler buna muvaffak olamayacaklar ve er geç hüsrana uğrayacaklardı*”. Türklük ve İslamiyet’te ayırım, bölücülük, ırkçılık yoktu. Daha sonra Kur’an-ı Kerim’den bir ayet ile konuyu örneklendirdi: “*Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, ta birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki hayat-ı içtimaiyyeye dair münasebetleri bilesiniz, birbirinize muavenet edesiniz. Yoksa sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı yabani bakasınız, husumet ve adavet edesiniz değildir*”¹¹²⁴.

Mehmet İstanbulluoğlu’na göre bu fikir ve bu imanla hareket edildiği müddetçe Türk milleti birlik ve beraberlik içerisinde yaşayacaktı. Daha sonra Hz. Ömer’den bir örnek verdi. İran üzerine gönderdiği komutanı Said İbn-i Vakkas’a onların “*kılıçlarının dahi kını olmayan bu asker mi harp edecek*” dediğini anlattı. Said İbn-i Vakkas’ın “*Sizin askerleriniz yaşamayı severler, benim askerlerim ölümü tercih ederler*” dediğini anlattı. Sözü buradan da böyle bir imanla savaşan ordunun yenilmesine imkân olmadığına getirdi. Bin yıldır “*Kur’an-ı hâkimin bayraktarı olarak bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur’an-ı bayrak etmiş, milliyetlerini Kur’an ve İslamiyet’e kale yapmışlardır*” yorumuna yer verdi¹¹²⁵.

Ona göre “*Dünyanın her tarafındaki Türkler Müslüman idi*”. Diğer milletler gibi Müslim ve Gayrimüslim diye ikiye ayrılmamışlardır “*Nerede Türk milleti varsa Müslüman idi*”. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler Türklükten dahi çıkmışlardı. Bunun örneği Bulgarlar idi. Daha sonra Said Nursi’nin Türk milletine yönelik uyarılarından

¹¹²³Hürsöz (Erzurum), 20 Kasım 1967, s.2.

¹¹²⁴ Mehmet İstanbulluoğlu’nun atfı yaptığı Hucurât Suresi’nin 13. ayeti idi. Meal en şöyledir: “*Ey insanlar! Şüphesiz Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır*”. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hucurat-suresi-49/ayet-13/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 23.06.2017)

¹¹²⁵Hürsöz (Erzurum), 24 Kasım 1967, s.2.

bahisle¹¹²⁶ konuyu “kızillara” bağladı: “*Aile hayatımızı bile tehdit eden kızillar senin bütün manevi değerlerini yok etmek istiyorlar ve Türkiye’yi dedenin, şehit babanın ezeli düşmanı Moskoflara peşkeş çekmek istiyorlar. Sen nal sesleri ile Avrupa’yı titreten asil neslin çocuğu haysiyetsiz şerefsiz yaşayamazsın*” dedi. Dinleri ve asil kanları buna müsaade etmezdi. Köle olamazlardı çünkü “*ölmenin yaşamaya borcunu, şehitliğin ulviyetini biliyorlardı*”. Ataları, kat kat üstün düşmana karşı “*ölürsem şehidim, ölmezsem gaziyim*” inancı ile galip gelmesini bilmiş, dünyayı zaman zaman tehdit etmişlerdi. Miting alanında bulunan topluluk ise ecdat kanı taşıdığını görünüşü ile ispat etmekteydi¹¹²⁷.

“*Dillerinin altındaki kızıl baklayı çıkartmaktan çekinen bedhahlara*” Türk milletinin sabrının tükendiğini söyledi. Faaliyetlerine devam ederlerse onları “*filen yok etmek İslam’ın ve Türklüğün büyük eseri olacaktır*”. Bu yolda ölümleri zaferlerin en büyüğü olacaktır. Çünkü milleti ve şehitler bunu istiyor, Allah ile milletin asil kanı böyle emrediyordu¹¹²⁸.

h) MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman’ın Konuşması ve Mitingin Sona Ermesi

Mitingde son konuşmayı ise MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman yaptı. Ona göre “*Türkiye bir şahlanış, bir silkiniş ve aksiyona geçiş hareketindeydi*”. Çeşitli “*maskeler*” altında sureti haktan görünüp, milli ve manevi değerleri tahrip etmek isteyenler belirmişti. “*Şu ya da bu isim altında menfur ve hain emellere hizmet etmek isteyen bu bir avuç sapık topluluğa ders vermenin zamanı gelmişti*”.

Edirne’den Ardahan’a, Sinop’tan Mersin’e kadar bir bütün olan Türkiye’yi bölmek isteyen “*sapıklar*” vardı. Türkiye’nin Doğusu, Güneydoğusu diye bir ayırım kabul edilemezdi. Doğu’nun ayrı, Batı’nın ayrı değerlendirmesi eskiden beri devam eden bir “*oyundu*”. Bu bir “*komünist taktiği, vatan hainliğinin numunesi*” idi. Komünizm; “*din, ferdi mülkiyet ve aile müessesesi düşmanlığı esasları üzerine kurulmuştu*” ve Türkiye’de “*bir çırpıda*” parlamentoya kadar girerek “*bölücü*” hareketlerine cesaretle devam etmekteydi. Anadolu ise dinine ve manevi inançlarına bağlıydı. İsmail Kahraman’a göre “*Türklüğü ve İslamiyet’in faziletini reddeden bir görüşe karşı mutlak muzaffer olunacaktı*”. Çünkü “*zafer, Allah’a inananlarındı*”¹¹²⁹.

¹¹²⁶ Said Nursi burada şöyle demektedir: “*Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et! Senin milliyetin İslamiyet’le imtizaç etmiş. Ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvsn! Bütün senin mazideki mefahirin, İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefahir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefahiri kalbinden silme!*” Bkz. Said Nursi, **Mektubat**, Envar Neşriyat, İstanbul, BYY, s.324.

¹¹²⁷ **Hürsöz** (Erzurum), 24 Kasım 1967, s.2.

¹¹²⁸ **Hürsöz** (Erzurum), 24 Kasım 1967, s.2.

¹¹²⁹ **MTTB 49. Genel Kurul Faaliyet Raporu, 15 Mart 1967- 28 Nisan 1969**, İstanbul, 1969, s.137.

Bu konuşmalar yapıldıktan sonra miting için sonucu açıklayan bir bildiri daha dağıtıldı. Bu bildiri, ülkeyi Doğu-Batı diye bölmek isteyenlere karşı yapılacakların bir listesi niteliğindedir. “*Vefakâr Anadolu Halkı*” hitabı ile başlayan bildiri “*İki yüz seneden beri Türk milletinin bütünlüğünü parçalamak için gayret gösteren komünist, Siyonist ve Mason şebekelerinin oyunlarına artık son vermek mecburiyetindeyiz*” cümlesi ile devam ediyordu. Bunun için yapılacakları da şöyle sıralamaktaydı:

“1- Komünizmin istismar ettiği ‘geri kalmışlık’ sloganı karşısında Doğulu zenginlerimiz birleşerek Anadolu’ya en faydalı yatırımları yapmalıdır. Hükümet’te bu müteşebbislere kredi ve faiz kolaylığı göstermelidir.

2- Üç bin beş yüz ticari merkezimizi elinde bulunduran ve kendi çıkarını düşünerek milli geliri yurt dışına kaçıran Yahudilerle ticari alışveriş yapma.

3- Doğu’nun geri kalmışlığını istismar ederek bölgeciliği organize eden ve ırkçılığı kışkırtan TİP’in esasta saklı bu niyetini her vatandaşa anlat.

4- Yahudi çıkarına alet olan dinsiz mason localarının kapatılması için parlamentoda bulunan milliyetçi milletvekillerini birliğe davet et.

5- Meşru nizamın koruyucusu din ve aile müesseselerini yıpratmak isteyen her türlü soysuz teşkilat ve fertlerle fikren gelirse fiilen mücadeleye hazırlan.

6- İktisadi hamlenin yapılabilmesi için Türkiye’nin belli hızlı gelir kaynaklarıyla tezat teşkil eden lüks eşyalarını kalkınmamızda senin de payının bulunmasını istiyorsan alma.

7- Mili bünyemizi kemiren solcu gazete ve dergilere reklam verme, okuma, alma ve boykot et.

8- TRT’nin milli kültürümüze uygun yayın yapması için hükümetin bu konuda yapacağı çalışmaları destekle.

9- Kudüs’te Müslüman kardeşlerimizi ezen Yahudilerden, Azerbaycan’da, Kırım’da, Kafkasya’da ve Türkistan’da katledildikten sonra köpeklere yedirilen Müslüman Türklerden habersiz ve fakat aramızda Vietnam matemi tutanlara, kardeşi kardeşe düşürmek isteyen komünistlere karşı, İslam Türk dünya görüşü etrafında halkalanmakta olan büyük birliğe ve savaşa sen de katıl...

10- İmanlı Anadolu halkı! Seni menfur emellerine alet etmek isteyen Marksistlere bu broşürde gerçek hürriyeti ile tanı ve tanış!¹¹³⁰

Bildiride özel teşebbüs ön plana çıkarılarak ekonomik yatırım konusu teşvik edilmekteydi. TİP’in Doğu’nun geri kalmışlığını istismar ederek bölgecilik yaptığı

¹¹³⁰Hürsöz (Erzurum), 13 Kasım 1967, s.1.

vurgulanıyordu. Mason localarının kapatılması isteniyordu. Lüks tüketime karşı mücadele edilmesi isteniliyordu. Sol yayın kuruluşlarına karşı boykot çağrısında bulunuluyordu. Ailenin kutsallığı ile dini kurumların korunması için eyleme geçilmesi öneriliyordu. Bölücü yayınlara karşı propaganda yapabilecek en güçlü yayın organı olan TRT'nin desteklenmesi isteniliyordu. Dikkat edilirse bildiride ekonomik, siyasi, kültürel ve enformatik önlemler üzerinde durulmaktaydı.

L- DOĞU MİTINGLERİ VE BÖLGESEL KALKINMA SORUNU TBMM GÜNDEMİNDE (1 Kasım 1967-25 Şubat 1968)

1- Milletvekilleri TİP'in Doğu Mitinglerindeki Rolünü Sorguluyor

Mitingler kamuoyunda bütün yönleriyle fazlasıyla tartışıldı. Bunun bir de TBMM boyutu vardı ki o da konumuz açısından ayrı bir önem taşımaktaydı. Çünkü milli iradenin ortaya çıktığı bu yerde Doğu Mitingleri'nin gündem oluşturması kadar doğal bir durum olamazdı. Sahada yaşananlar araştırma konumuzun ilk iki bölümünde incelendi. Bu bağlamda halkın sözcülüğünü üstlendiklerini iddia eden bazı kesimler ve TİP, bölgesel eşitsizlik ve geri kalmışlıkla mücadele için mitingler düzenlemiş ve bir kamuoyu oluşturmuştu. Buna karşılık iktidar partisi AP ve muhalefetteki CHP, CKMP, GP ve YTP gibi partiler ya kendi bakış açıları çerçevesinde eleştirilerde bulundu ya da günlük siyasi tartışmalar içerisinde birbirine muhalefet etti.

TBMM'de konunun ele alınışını iki safhaya ayırmak mümkündür: TBMM'nin tatile girdiği Temmuz 1967 öncesinde yaşanan gelişmeler birinci safhayı; yeni yasama yılının başladığı 1 Kasım 1967 sonrası da ikinci safhayı oluşturmaktaydı. Bu bağlamda birinci safha araştırmamızın “Giriş” kısmında ifade edilen gelişmeleri içermekteydi. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1967 Nisan ve Haziran'ında “Ötüken” dergisinde yayınlanan makalelerinin kamuoyundaki akisleri doğal olarak TBMM'ye de yansımıştı. Konu 27 Haziran 1967'de TBMM'nin gündemine gelmiş ve TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci'nin açıklamalarına yer verilmişti¹¹³¹. 17 Temmuz 1967'de ise Cumhuriyet Senatosu'nda Selahattin Cizreli tarafından bu sorun dile getirilmişti¹¹³². Böylece gerek TBMM gerekse Cumhuriyet Senatosu tutanaklarına Doğu Mitingleri'ni yapıpış gerekçeleri girmişti.

“1938 Dersim İsyanından sonra Kürtlerin ilk defa kitlesel olarak bir araya geldiği Doğu Mitingleri”; TBMM'nin Temmuz 1967'de tatile girmesinden sonra birbiri ardı sıra yapılmaya başlandı. Böylece mitingler TBMM'nin tatilde olduğu döneme denk gelmişti. 1

¹¹³¹TBMMTD, XIX/2, (27 Haziran 1967), s.401.

¹¹³² Selahattin Cizrelioğlu'nun konuşması için Bkz. Ek: 3.

Kasım'da TBMM açıldı ve Doğu Mitingleri 3 Kasım 1967'de TBMM'de, Konya Milletvekili İsmet Kapısız¹¹³³ tarafından gündeme getirildi. İçişleri Bakanı Faruk Sükan'a konu ile ilgili soru soruldu¹¹³⁴.

Bunun cevabı alınmadan Doğu Mitingleri Tarık Ziya Ekinci tarafından yeniden 10 Ocak 1968'de TBMM gündemine taşındı. Konu Diyarbakır Mitingi'nde yaşanan bir "kanunsuz arama" ile ilgiliydi. Diyarbakır Mitingi'ni konuşmacılarından Edip Karahan'ı kastederek isim vermeden şunları söyledi: "5 Eylül 1967 günü Mardin'in Derik ilçesinde Mardin Valisi'nin yönetiminde yapılan kanunsuz bir aramayı zikretmek isterim. Diyarbakır'dan verilen bir giyabi tevkif kararını infaz etmek için bizzat Derik ilçesine giden Mardin Valisi, ilçe jandarma kumandanının yönetimindeki ekipte birlikte zan altında bulunan yurttaşı evinde bulduktan sonra, hâkim kararına lüzum görmeden kendi inisiyatifiyle bu yurttaşımızın evinde arama yaptırmış ve birçok kitapları¹¹³⁵ müsadere ettirmiştir. Anayasanın 16. Maddesinin açık hükümlerine aykırı olan bu davranış karşısında Hükümet'in ilgisiz kalması son derece anlamlıdır"¹¹³⁶.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan: "Şark mitinglerinin yüzde doksan konuşucuları ve tertipçileri TİP mensuplarıdır" diye cevap verdi. Ona göre "isyan", olaylar ve teknik dinleme ile herkesin huzurunda malumdu. Doğu Mitingleri düzenleyicileri, katılımcılarından otuz üç kişi hakkında kamu davası açılmıştı. Bunlardan bir kısmı bölücülük, ırkçılık ve milli bütünlüğe aykırı konuşmalar yapmışlardı. Konu adliyeye taşınmıştı. Faruk Sükan, Tarık Ziya Ekinci'nin isim vermeden "kanunsuz arama" diye zikrettiği konuya şu cevabı verdi: "5 Eylülde yapılan, zannediyorum ki Edip Karahan'a ait arama -isim de zikredelim- malum, hakkında Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı tarafından verilen müzekkere ile takibat yapılmıştır. Kaldı ki bu şahıs hakkında Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu'na göre gerekli, lüzumlu halde dâhi memleket menfaatleri ve devlet güvenliği bakımından lüzumu halinde arama yetkisini kanunlar vermiştir"¹¹³⁷.

¹¹³³ 1930'da Yozgat'ta doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi. Türkçe öğretmenliği yaptı. Türk Parlamenterler birliği kurucu üyesi ve Genel Sekreterliğinde bulundu. Siyasi hayatı CKMP, Bağımsız Milletvekilliği, MP, CGP, CP saflarında devam etti. MP ve MGP'nin kurucu üyesi oldu. XII. ve XIV. Dönem Yozgat, XIII. Dönem Konya Milletvekili seçildi. XII. ve XIII. Dönem'de TBMM Başkanlık Divanı Kâtip üyeliği yaptı. 2007'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹³⁴ Konya Milletvekili İsmet Kapısız'ın İçişleri Bakanı Faruk Sükan'a sözlü soru için Bkz. **TBMMTD**, XXII/2, (3 Kasım 1967), s.13.

¹¹³⁵ Bu kitaplar Mardin Milletvekili Esat Kemal Aybar'ın söylediklerine göre gizli olup Kürtçülüğü tahrik eden, Barzani'ye ait kitaplardı. Bkz. **TBMMTD**, XXIII/2, (10 Ocak 1968), s.207.

¹¹³⁶ **TBMMTD**, XXIII/2, (10 Ocak 1968), s.206.

¹¹³⁷ **TBMMTD**, XXIII/2, (10 Ocak 1968), s.208.

Konu MP Manisa Milletvekili Sami Binicioğlu'nun¹¹³⁸ 9 Şubat 1968'de gündem dışı olarak Türkiye'deki “yıkıcı cereyanlar” hakkında söz hakkı istemesi ile tekrar gündeme geldi. O, TBMM kürsüsünden Türkiye üzerinde oynanan oyunlardan söz ederken bunların içine Doğu Mitinglerini de kattı. Mitingleri tertip edenlerin veya “ettirenlerin” maksatlarının ne olduğu sordu. Amaçlarını ülkeyi Doğu-Batı diye bölmek olarak açıkladı. Bu mitinglerde konuşulanları bilmek, üzerinde durmak mecburiyetinde olduklarını belirtti. Doğu'da “körükleme” Kürtçülük ve mezhepçilik ayrımı idi. Bunları düzenleyen veya düzenlettirenler kimler idi? Amaçları ne idi? “Düzenlenen bazı açık oturumlar, kimler tarafından tertiplenir, kimler davet edilir, hangi konular seçilir ve işlenir?”¹¹³⁹ Gibi sorular yöneltti. Bunların cevabını da Türkiye'de ki komünizm tehlikesine bağladı. Hükümete ise şu uyarıda bulundu: “Hükümet bu belâyı defetmeden memleketin kalkınmayacağını bilmelidir”¹¹⁴⁰.

Yukarıda sorulan sorulara, AP Zonguldak Milletvekili Sadık Tekin Müftüoğlu¹¹⁴¹ cevap verdi. O da Doğu Mitinglerini Türkiye üzerinde oynanan oyunların bir parçası olarak değerlendirenlerdendi: “Bu misallerden birisini teşkil eden Doğu Mitingleri hakkında da zabıta gerekli tahkikatı ve gerekli işlemleri yapmak suretiyle maznunlar hakkında tespit ve tanzim etmiş olduğu evrakı adliyeye intikal ettirmiş, adliye de gerekli muameleleri yapmak suretiyle bir kısmı hakkında tevkif kararı vermiştir. Binaenaleyh, adliyeye intikal etmiş olan mevzularda huzurunuzda bir münakaşa yapılması veya meselenin tartışılması, Anayasanın 132. Maddesine göre mümkün olmadığından bu husustaki malûmatı burada kesmekle iktifa edeceğim”¹¹⁴² dedi. Adalete taşınmış olan konuya dair yorum yapmanın doğru olmayacağını söyledi.

19 Şubat 1968'deki toplantı ise olaylı geçti. Vakıflar Genel Müdürlüğü 1968 Bütçe Kanunu Tasarısı ve bu kanunda yapılan değişikliğe dair Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'nın tezkeresi görüşülecekti. Ayrıca Bütçe Karma Komisyonu Raporu'nun görüşülmesi de

¹¹³⁸ 1927'de Manisa'da doğdu. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İstanbul Sular İdaresi muhasebe servisinde çalıştı. Serbest avukatlık yaptı. Siyaseti hayatı ise MP, CKMP, Bağımsız Milletvekilliği ve AP safalarında devam etti. XIII. Dönem Manisa Milletvekili seçildi. Sami Binicioğlu 1992'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹³⁹ TBMMTD, XXIV/2, (9 Şubat 1968), s.341.

¹¹⁴⁰ TBMMTD, XXIV/2, (9 Şubat 1968), s.342.

¹¹⁴¹ 1927'de Zonguldak'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Siyasete AP safından girdi. XII, XIII, XIV, XV. Dönem Zonguldak milletvekili seçildi. XIII. Dönem TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği yaptı. 30. Hükümet'te Devlet ile Ticaret, 36. Hükümet'te Maliye Bakanlığına getirildi. 1975'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁴² TBMMTD, XXIV/2, (9 Şubat 1968), s.343.

planlanıyordu¹¹⁴³. Fakat konu Doğu Mitingleri'ne geldi. Faruk Sükan konuşmasında, TİP'in “dışarıdan” emir aldığını iddia etti ve delil olarak da Doğu Mitinglerini de gösterdi¹¹⁴⁴.

CHP Grubu adına Edirne Milletvekili Türkan Seçkin¹¹⁴⁵ söz aldı ve bir süre konu hakkında konuştu. Sözü AP Erzincan Milletvekili Süleyman Hüsametdin Atabeyli'ye¹¹⁴⁶ getirdi: “*Bakanın seçim çevresi olan Erzincan'da 1950-1960 yıllarında yapılan bir iş hanının yıkılıp yerine yeni çarşı yapılacağı haberini, Genel Müdürlüğün plân hazırlıkları içinde olduğunu, hayretle karşılıyor, israf sayıyoruz*”¹¹⁴⁷ dedi. Daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü 1968 Bütçe Kanunu Tasarısı ile ilgili olarak diğer milletvekilleri de konuştular. Sıra Süleyman Hüsametdin Atabeyli'ye geldi. O da CHP adına konuşan Edirne Milletvekili Türkan Seçkin'e cevap verdi: “*Sayın Seçkin, malûmunuzdur ki, CHP Grubu Doğu yatırımları üzerinde gayet hassas bir gruptur. Bunun için Doğu'da mitingler tertip eden, Doğu'ya yatırımlar götürülüyor diyen bir gruptur. Şimdi, doğrudur, yatırım götürülsün diyor*”¹¹⁴⁸ dedi. Erzincan'daki iş hanının durumunu anlattı.

Fakat Doğu ve miting kelimesinin yan yana geçmesi bazı milletvekillerinin durum değerlendirmesi yapmasına sebebiyet verdi. CHP Trabzon Milletvekili Hamdi Orhon¹¹⁴⁹, Hüsametdin Atabeyli'ye bir soru yöneltti: “*Sayın Bakan, Doğu Mitingleri konusundaki beyanınızın bir siyasi partiye matuf maksadı var mıdır, yoksa bu bir sürçü lisan mıdır? Ben bunu anlayamadım. Açıklanmasını rica ediyorum*”¹¹⁵⁰ dedi. Aslında Doğu Mitingleri denilirken kastedilenin ne olduğunu, bu konuşmaların hedefindeki partiyi soruyordu. Hüsametdin Atabeyli'nin cevabı gecikmedi: Erzincan'daki mevcut iş hanını, kendisini amorti ettiği için yıktıklarını söyledi. Bu iş hanının arazisi değerli fakat küçüktü. Bunun için iş hanı genişletilerek yapılacaktı. Buradan da Türkan Seçkin'in söylediklerine cevap verdi: “*Bakanın*

¹¹⁴³ TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s. 256.

¹¹⁴⁴ M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.179/232.

¹¹⁴⁵ 1926'da Edirne'de doğdu. Bolu Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Öğretmenlik mesleğinin yanı sıra özel anaokulu, özel dersane ve öğrenci yurdu işletmeciliği yaptı. Çocuk Esirgeme Kurumu Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. Siyasete CHP'den girdi ve XIII. Dönem Edirne Milletvekili seçildi. 2017'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017); <http://www.milliyet.com.tr/edirne-nin-ikinci-kadin-milletvekili-edirne-yerelhaber-1798668/> (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁴⁶ 1922'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukat olarak çalıştı. 1955-57 arasında Erzincan Belediye Başkanlığı yaptı. Siyasete YTP safından girdi. Daha sonra AP'ye geçti. XII, XIII, XIV, XV. Dönem de yine Erzincan Milletvekili seçildi. 30, 31 ve 32. Hükümet'te Devlet Bakanlığına getirildi. 2014'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017); <http://www.biyografya.com/biyografi/17648> (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁴⁷ TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s. 256.

¹¹⁴⁸ TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s. 275.

¹¹⁴⁹ 1910'da Trabzon'da doğdu. Mülkiye ve Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli devlet memurluklarının yanında kaymakamlık da yaptı. Serbest avukat olarak da çalıştı. Siyasete CHP safından girdi. VIII, IX ve XIII. dönem Trabzon milletvekili seçildi. Kurucu Meclis'te CHP temsilciliği yaptı. 2006'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁵⁰ TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.278.

memleketi olması itibariyle oraya bu yatırımı yapıyor derse, biz de ona karşı deriz ki veya demekte haklı oluruz ki, CHP Genel Sekreteri; Doğu'da, Kars'ta ve sairde geziler tertip etti, yatırımlar gelmiyor dedi. Doğu-Batı tefriki yapılıyor binaenaleyh siz artık uyanın, Doğu'ya da bir yatırım gelsin vs. Şimdi, bir taraftan Doğu'ya yatırım gitmiyor esprisini işlemek, diğer taraftan Doğu'ya giden bu tip yatırımları bakanın memleketi diye tenkit etmek, bir grup tenkidi içerisinde bana biraz mülayim gelmedi. Tabirimi hafif kullanıyorum; mülayim gelmedi. O itibarla bunu tebarüz ettirdim. Yanlış anlaşıldıysa, sadece bu noktaya matuftur"¹¹⁵¹ dedi.

Fakat CHP'den bu açıklamayı yeterli bulmayan milletvekilleri vardı. AP'li bir Bakan'ın, Doğu Mitingleri ile CHP'yi eşleştirmeleri onları "kızdırmış" olsa gerekti. CHP Ankara Milletvekili İbrahim Sıtkı Hatipoğlu¹¹⁵², Vakıflar Bütçesi Yeterlik Önergesi'nin kabul edilmemesini istiyor ve "Doğu Mitingleri ile ilgili mevzuyu biraz daha eleştirmek, açmak imkânım bulabilelim" diyordu. Konunun CHP ile ilgili olmadığını söylemek mecburiyetinde bulunuyordu. Doğu Mitingleri'ne ne CHP, ne bu partinin genel merkezi katılmıştı. Parti teşkilâtı ve milletvekillerinin de hiçbirisinin alakası da yoktu. Ancak CHP, sosyal dengenin sağlanması için Doğu'da yatırımlara öncelik verilmesini isteyen, ortanın solunda bir partiydi¹¹⁵³.

Sonra TİP Grubu adına Konya Milletvekili Yunus Koçak söz aldı. Konuya "Doğu sorunu" ve "Doğu halkları" kapsamında açıklık getirdi: "Doğu meselesinde de TİP'e yapılan bühhanlar, isnatlar basit iftiradan ibarettir. Doğu'da TİP'in yaptığı Doğu halklarının Anayasa haklarına sahip çıkmasına öncülük etmek ve Doğu halkının sömürülmesinin Batı halkının sömürmesi ile gelişmesinden ileri geldiğini söyleyerek Doğu halkına karşı yapılan bölücü, ayırıcı telkinleri tesirsiz bırakmaya çalışmaktadır"¹¹⁵⁴.

TBMM'deki oturumlarda kullanılan dil ve hükümet adına yapılan konuşmalar TİP için ilerleyen sürecin hiç de kolay geçmeyeceğine işaret etti. Özellikle bu partinin dış güçlerin uzantısı olarak değerlendirilmesine parti sözcüleri sert karşılık vermede ve suçlamaları reddetmekteydi.

---

¹¹⁵¹TBMMTD, XXV/2,(19 Şubat 1968), s.278.

¹¹⁵² 1924'de Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukat olarak çalışmasının yanı sıra çeşitli devlet memurlukları ile kaymakamlık ve mülkiye müfettişliği de yaptı. Gençlerbirliği Spor Kulübü Başkanlığı'nı üstlendi. Dünya Parlamenterler Birliği Türk Grubu Üyeliği ve Başkanvekilliği görevlerinde bulundu. Siyasi hayatı CHP, Bağımsız Milletvekilliği, AP ve CP saflarında devam etti. XII, XIII, XIV. Dönem Ankara Milletvekili seçildi. XII. Dönem'de TBMM Başkanlık Divanı İdare Amirliği ve Kâtip Üyeliği de yaptı. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁵³TBMMTD, XXV/2,(19 Şubat 1968), s.282.

¹¹⁵⁴TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.369.

2- İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın TBMM'de TİP'in Doğu Mitinglerinde Üstlendiği Role Dair Yaptığı Açıklamalar (19 Şubat 1968)

TİP'in dışında CHP'de sataşmalara maruz kalmaktaydı. CHP Ankara Milletvekili İbrahim Sıtkı Hatipoğlu Doğu Mitingleri ile alakadar olmadıklarını ifade ederek haklarındaki bütün iddiaları reddetmişti. Fakat Hükümet tarafından TİP'e yöneltilen suçlamaların ardı arkası kesilmiyordu. 19 Şubat 1968'de Faruk Sükan: “*Türkiye’deki ne kadar bozguncu hareket varsa TİP elemanları vardır, İçişleri Bakanı olarak söylüyorum, mesuliyetinin ağırlığını hisseden bir Hükümet azası olarak beyan ediyorum*” dedi. TİP Konya Milletvekili Yunus Koçakburada Faruk Sükan’a “*Mahkeme söyleyebilir, siz söyleyemezsiniz*” sözleri ile müdahale etti. İçişleri Bakanı Faruk Sükan ise konuşmasına devam etti: Konunun mahkemeye taşındığını ve mitinglerin hepsinin TİP tarafından düzenlendiğini söyledi. Ona göre Doğu’da vatandaşlara “*ırk ayrımını telkin*” ederek siyasi istismar yapılmıştı¹¹⁵⁵.

Bunların amacı anarşi yaratmaktı. Sorumlu da TİP’ti ve mahkemelerce tespit ve tescil edilmişti. Haklarında otuz üç dava açılmıştı. Mitinglerde yetmiş altı kişi konuşmuştu ve altmış üçü TİP’li idi. Ayrıca “*son günlerde Devlet bütünlüğünü bölmeye matuf faaliyet*” Türk emniyet kuvvetleri, Milli Emniyeti ve Emniyeti Umumiye tarafından “*mühriyle, vesikalarıyla, mektuplarıyla*” ortaya konmuştu. Bunlar da adalete sevk edilmiş ve dokuz kişi de tutuklanmıştı. Aynı zamanda bu kimseler mitinglerin tertipçisi idi. “*Türk halkı yapılan ve ortaya konmak istenen oyunun mahiyetini anlamış, Diyarbakır’dan itibaren en son Ankara’da işi tam manasıyla bir halli şuuru, milli şuur halinde kösteklemesini*” bilmişti¹¹⁵⁶.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ın konuşması devam etti ve tartışma gittikçe şiddetlendi. Yaşanılanların kontrolden çıkması İçişleri Bakanı Faruk Sükan’ın “*Nazım Hikmet’i, millî şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?*” Sorusuna TİP İstanbul Milletvekili Çetin Altan’ın “*En büyük şair idi Nazım Hikmet*” cevabını vermesi oldu¹¹⁵⁷. Bu andan itibaren TBMM’de AP’liler ile TİP’liler arasında büyük bir gerilim yaşanacaktı.

3- TBMM’de AP’liler ile TİP Milletvekilleri Kavga Ediyor

19 Şubat 1968 Pazartesi günü gerçekleşen bu olaylı birleşim, gece saat 01.45’de, AP’liler ile TİP’lilerin yumruklu, tekmeli kavga etmelerinin ardından TBMM Başkanvekili Atıf Şohoğlu’nun toplantıyı tatil etmesiyle son buldu¹¹⁵⁸.

¹¹⁵⁵TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.378-379.

¹¹⁵⁶TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.378-379.; M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.227.

¹¹⁵⁷TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.381.

¹¹⁵⁸TBMMTD, XXV/2, (19 Şubat 1968), s.381.

TBMM’de bu olayların yaşanırken orada bulunan TİP İstanbul Milletvekili Sadun Aren geceyi şöyle anlatmaktaydı: *“Gece geç vakit, biz dört-beş kişiyiz. Sanki bir işaret verilmiş gibi AP’liler bizim tarafa doğru hücumla geçtiler. Hepimiz ayağa kalktık. Bir ara Çetin’in yerde tekmelendiğini gördüm. Birisi Nebioğlu’nu arka üstü yatırmış, gırtlığına yapışmıştı. Birisi de benim gözüme bir yumruk attı. Ama yumruktan çok orta parmağını mahmuz gibi ileri çıkartarak gözüme vurdu. O kadar çok acıdı ki öylece kaldım. Yunus Koçak’ın başına tabancayla vurmuşlar, kafası kanıyordu. CHP’lilerin araya girmesiyle olay bitti”*¹¹⁵⁹. Sadun Aren’e atılan yumruk onun sinüs yollarını açmış ve kendisini sinüzitten kurtarmıştı¹¹⁶⁰.

TİP’lilerin TBMM’de AP’liler tarafından tartaklanması ülkenin gündemine oturdu. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar’a göre TİP’in sesini kesmek için AP’liler bir plan hazırlamıştı. Bu tıpkı bir yıl önce bütçe görüşmelerinde uyguladıkları taktiğin aynısıydı. Faruk Sükan, TİP’in *“Moskova’dan emir alan”* bir parti olduğunu iddia edecekti. Moskova’da toplanan komünist partiler toplantısı ile TİP’li yöneticilerin konuşmaları arasında bağlantılar kuracak; Akdeniz Konferansı ve Doğu Mitinglerini TİP’in dışa bağımlılığının kanıtı olarak ileri sürecekti¹¹⁶¹.

TBMM’de yapılan bu tartışmalardan iki gün sonra gazeteler 22 Şubat 1968’de bir haber yaptı. Haberin başlığı *“Başsavcı TİP’lilerin Doğu Mitingi konuşmasını inceliyor”* idi. İçişleri Bakanı Faruk Sükan, TİP ile ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı’na belge sunmuştu. Faruk Sükan’ın Doğu Mitingleri ile ilgili dosyasının bayağı *“kabarık”* olduğuna dair iddialar kamuoyu ile paylaşılıyordu. Elli sekiz kişinin konuşma kaydından bahsediliyordu. Ancak bu mitinglerde milletvekili olarak konuşanlardan Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Tarık Ziya Ekinci ve Ali Karcı’nın isimleri üzerinde duruluyordu. Haberin devamında Başsavcının halen bu mitingler üzerinde çalışmakta olduğu, sorulan soruları cevapsız bıraktığı, yapılan veya yapılacak bütün işlemlerin gizli olduğuna vurguda bulunulmaktaydı¹¹⁶². Süleyman Demirel’in daha iki gün önce TBMM kürsüsünden söylediği; *“Doğu mitinglerinde yaptığınızı bir gün izah edeceğiz bu kürsüde ve Türk Anayasasına, Devlet bütünlüğüne, Türk Anayasasının birçok maddelerine aykırıdır yaptığınız iş”*¹¹⁶³ sözleri hatırlanıyordu.

¹¹⁵⁹ Sadun Aren, **Puslu Camın Arkasından**, İmge Yayınları, Ankara, 2006, s.128.

¹¹⁶⁰ S. Aren, **Puslu Camın Arkasından**, s.129.

¹¹⁶¹ M. A. Aybar, **TİP Tarihi**, II, s.232.

¹¹⁶² **Milliyet**, 22 Şubat 1968, s.1/7.

¹¹⁶³ **TBMMTD**, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.421.

Diğer taraftan olay; “Ant” dergisinin 27 Şubat 1968’de yayınlanan 61. sayısında şöyle yorumlanmaktaydı: AP iktidarının “SS Şefi” Faruk Sükan’ın uzun süreden beri TİP’in kapatılmasını sağlamak için hummalı bir çalışma içinde olduğu, bu çalışmanın ilk defa Doğu Mitingleri esnasında kendisini açık ettiği ifade ediliyordu. Çalışmanın sebebi de ezilmiş Doğu halkının tek kurtuluş umudu olarak TİP’e sarılmasının AP kadar CHP’yi de telaşlandırmış olması idi. Ayrıca TİP’e karşı AP-CHP ittifakından da söz ediliyordu¹¹⁶⁴. Anlaşılan TİP büyük bir komplo ile karşı karşıya kaldığı görüşündeydi.

4- TİP’lilere Yapılan Saldırı Sonrası TBMM’de Doğu Mitingleri Hakkında Yapılan Tartışmalar

TBMM’de 20 Şubat 1968’de gerçekleşen oturumda milletvekilleri söz alarak görüşlerini açıkladılar. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, İsmet İnönü’nün konuşmasından sonra kürsüye çıktı ve gece yaşanan üzüntülü olaylardan bir süre bahsetti. Faruk Sükan’ın Doğu Mitingleri ile alakalı söylediklerine cevap verdi: “*Uzun zamandır dinliyoruz; iktidar partisi, partimiz aleyhinde deliller topladığını ifade ediyor. Her seferinde delil diye ortaya çıkardıkları şeyler, bizim en tabii haklarımızın istimalinden ibaret. Doğu’da mitingler yapılmış, TİP’liler bu mitinglere katılmışlar. Katılır hakları; Doğulu vatandaşlarımızın da miting yapmak hakları. Ne söylemiş TİP’liler? TİP’liler Doğu meselesine bir zaviyeden bakmışlar ve o zaviyeden demişler ki: ‘Doğu meselesi, her şeyden evvel Türkiye’de bu bozuk düzenin değiştirilmesi meselesidir. Bir istismar meselesidir. Doğulu vatandaşa Batılı vatandaşımız aynı istismar çarkı içindedir ve Doğu’daki mahrumiyet bölgesine muadil olarak en mamur şehirlerimizde de mahrumiyet bölgeleri vardır. Binaenaleyh bu düzenin değiştirilmesi için emekçi vatandaşlarımız, Doğulu, Batılı, el ele vermelidir’ demiş ve her halükârda ve her şartta tekrar etmiştir. ‘Biz Doğu meselesini Anayasanın 3. Maddesi ışığında yani Türkiye’nin milleti ve ülkesi ile bölünmezliği prensibinden hareket ederek 12. Maddesi’nin emirlerinin yerine getirilmesi şeklinde anlıyoruz’ diye söylemiş, tekrar etmiş ve bundan başka bir şey söylememiş. Tekrar ediyorum; Doğu’da mitinglere katılmak en tabii hakkımız ve Doğu probleminin çözülmesi için görüşlerimizi ifade etmek en tabii hakkımız olduğu gibi Doğulu vatandaşlarımızın miting yapmak da en tabii hakları...*”¹¹⁶⁵.

Sırayla konuşmaların yapılması devam ederken AP Giresun Milletvekili İbrahim Ethem Kılıçoğlu kürsüye çıktı. O, yapılanların Doğu Mitingi ile alakası ne diye soru

¹¹⁶⁴Ant, S. 61, (27 Şubat 1968), s.4.

¹¹⁶⁵TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.402.

soruyor¹¹⁶⁶, fırsatı kendilerinin verdiklerini, kabahatin de kendilerinde olduğunu, TİP'in dört yıldır hep aynı şeyi söylediğini ifade ediyordu. TİP sürekli “Sömürülüyor, ağalık, istismar, NATO, Amerikan dostluğu, uydusu” gibi sözler ediyordu. Ethem Kılıçoğlu, bu sürekli tekrarın “sepette pamuğun bitmesinden” ileri geldiğini söylüyordu¹¹⁶⁷.

İbrahim Ethem Kılıçoğlu'ndan sonra milletvekilleri söz almaya devam etti. Fakat Süleyman Demirel'in yaptığı konuşmaya kadar kimse Doğu Mitingleri hakkında bir şey söylemedi. Süleyman Demirel ise yaptığı konuşmada Doğu Mitingleri ile alakalı olarak şunları söyledi: “...Şimdi diyor ki, TİP'in Sayın Genel Başkanı: Emekçi sınıflar iktidara gelecek. Partiler Kanunu'na aykırı bu beyanınız. Partiler Kanununun 89. Maddesi'ne aykırı, 91. Maddesi'ne aykırı, birçok maddelerine de aykırı bu beyanınız, Ayrıca Türk Anayasasınının 4. ve 12. Maddesi'ne aykırı. E, peki biz de diyoruz ki: Siz eğer bu faaliyetleri burada yaparsanız bunun münakaşası yapılır. E... Yurt sathında da yapıyorsunuz bu faaliyetleri. Sonra geliyorsunuz burada Doğu Mitingleri'nin izahını yapıyorsunuz. Doğu Mitingleri'nde yaptığınız buradan izah ettiğiniz iş değildir. Şu anda zamanınızı almak istemem, ama Doğu Mitingleri'nde yaptığınızı bir gün izah edeceğiz bu kürsüde ve Türk Anayasasına, Devlet bütünlüğüne, Türk Anayasasınının birçok maddelerine aykırıdır yaptığınız iş...”¹¹⁶⁸

Süleyman Demirel'in yaptığı konuşmadan sonra da milletvekilleri Doğu Mitingleri'ne pek de değinmediler. TBMM'de İçişleri Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri için yeterlilik önergesi verilince Tarık Ziya Ekinci, önerge aleyhinde söz aldı. Sözü Doğu Mitingleri'ne getirdi. İçişleri Bakanı ve Başbakan'ın, TİP'in yasa dışı hareketlerde bulunduğunu ima ettiklerini belirtti. Bunun yalan, iftira olduğunu ve bu mitingleri doğrudan TİP'in düzenlemediğini vurguladı. Mitingler, Doğulu vatandaşların ve istisnasız bütün siyasi parti mensuplarının katıldığı mitinglerdi. Anayasa'nın vatandaşlara tanıdığı hakları kullanma yolunda yapılan bir faaliyet olduğunu belirtti¹¹⁶⁹. Tarık Ziya Ekinci'nin konuşmanın ardından yeterlilik önergesi kabul edildi ve İçişleri Bakanlığı Bütçesi'nin görüşmeleri tamamlandı¹¹⁷⁰.

Mehmet Ali Aybar TİP'e yapılan saldırıları ve eleştirilerin dozunun kaçırıldığını ifade ediyordu. Ona göre yapılan etkinlikler anayasal çerçevede gerçekleşen eylemlerdi. AP Milletvekili İbrahim Ethem Kılıçoğlu ise TİP'e fırsat verdiklerinden ötürü kendilerini suçluyordu ki, bu oldukça ilginç bir genelleme idi. İktidarın sana verdiği alan kadar özgürsün söyleminin bir yansıması olarak tarihteki yerini alıyordu. Süleyman Demirel ise TİP'i etik

¹¹⁶⁶TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.414.

¹¹⁶⁷TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.414.

¹¹⁶⁸TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.421.

¹¹⁶⁹TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.439/440.

¹¹⁷⁰TBMMTD, XXV/2, (20 Şubat 1968), s.439/440.

davranmamakla itham ediyordu. Sahada yaptıkları ile TBMM’de söylediklerinin birbirini tutmadığını belirtiyordu.

5- Bakanlık Bütçeleri Görüşülürken Doğu’nun Kalkınmasının Gündeme Gelmesi

21 Ocak 1968 günü TBMM’de konu görüşülmeye devam edildi. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi görüşülürken Hükümet, bu defa Bülent Ecevit’in yaptığı bir eleştiriye cevap vermeyi gerekli gördü. AP’nin Doğu’ya hiçbir şey yapmadığından hareketle bölgeler arası sosyal adaletsizliğe neden olduğu iddia ediliyordu. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem bunu rakamlar vererek yalanladı¹¹⁷¹.

22 Şubat 1968’de TBMM’de Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşülecekti. İlk sözü CHP Grubu adına Diyarbakır Milletvekili Metin Cizreli aldı. Sözünü Doğu ile Batı arasındaki dengesizliğe getirdi: Ona göre devlet hizmetlerini yurdun her bölgesinde vatandaşa ulaştıran Bayındırlık Bakanlığı’nın, kalkınma plânlarının uygulanmasında önemli bir yeri vardı. CHP öteden beri bölgeler arasındaki sosyal adalet dengesini sağlamayı savunmuştu. Ancak 1965’den sonra yıllık programların, bu temel hedeften ayrıldığını görmüşler ve bunun ümitsizliği ve üzüntüsü içine düşmüşlerdi. Gönülden inandıkları bu temel hedefi ihmal etmek, Anayasa’ya aykırı düşülmesi demekti.1968 bütçesi incelendiğinde, bölgeler arası dengeli kalkınmanın unutulmuş olduğu açıkça görülürdü. Doğu bölgesinin Batı’ya kıyasla içinde bulunduğu kötü şartlara bir an önce çare bulmak, hem plân hedeflerine hem de Anayasanın “*Vatandaşları insan haysiyetine yaraşır bir seviyeye ulaştırmak*” hükmüne uygundu. Devleti “*Doğu’da jandarması ve komandosu ile değil, bayındırlık hizmetleri ve bölgeyi süratle kalkındırıcı, yatırımlarla*” görmek istiyorlardı¹¹⁷².

¹¹⁷¹ İlhami Ertem konuşmasında; “*Sayın Ecevit diyorlar ki; ‘Bölgelerarası sosyal adaletsizlik vardır, Doğu’ya hiçbir şey yapılmamıştır.’ Yalan arkadaşlar. Şimdi rakamları veriyorum. Türkiye’nin muhtelif yerlerindeki aynı nüfusu taşıyan muhtelif illerle, Doğu’nun illerini ve yapılan yatırımları kıyaslayacağım. Muhterem arkadaşlarım, 1967 yılında; aşağı yukarı nüfusu birbirini tutan, öğrenci çağı nüfusu birbirine eşit olan vilâyetlerden Hakkâri’ye 1967 yılında 4.340.000 lira verilmiştir. Buna karşılık Bilecik’e -Sadi Binay’ın gönlü kalmasın- 1.835.000 lira verilmiştir. 4.500.000 iken şimdi 2.000.000 yakın. Bingöl, Bitlis, Tunceli vilâyetleri öğrenci çağ nüfusları aynıdır, 17.046.000 lira. Buna karşılık Burdur, Uşak, Isparta aynı durumda; 9.877.000 lira. Erzincan, Adıyaman, Ağrı ve Muş aynı, 22.360.000 lira. Buna karşılık; Amasya, Gümüşhane, Çanakkale ve Tekirdağ aynı 20.165.000. Elâzığ, Van, Siirt 21.806.000, Muğla, Bolu, Eskişehir 22.378.000. Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Hatay 34.452.000. Çorum, Sakarya, Giresun, Afyon 18.000.000. Urfa, Erzurum, Kars 59.846.000. Balıkesir, Ordu, Bursa 25.856.000. Hani Doğu’ya hiçbir şey yapılmadığı, hani Doğu’ya öncelik tanınmadığı... 1968 rakamları da aynı, fakat zamanınızı almamak için devam etmiyorum” diyerek AP’nin Doğu’ya hiçbir şey yapmadığı ve sosyal adaleti sağlamadığı eleştirilerine cevap veriyordu. Bkz. **TBMMTD**, XXV/2, (21 Şubat 1968), s.553.*

¹¹⁷²**TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.4.

Metin Cizreli Doğu'da ki yolların ilkel olmasının devlet otoritesi açısından zaaf oluşturduğuna da değinmekteydi¹¹⁷³. GP grubu adına Bingöl Milletvekili Cemal Yavuz'da¹¹⁷⁴ hava meydanları ve akaryakıt tesisleri ile ilgili olarak konuşurken kış aylarında Doğu ve Güneydoğu illerinin, diğer bölgelerle olan hava irtibatının kesildiğini söyledi. Buna rağmen Malatya ve Gaziantep Hava Meydanı'nın bu yılki bütçede yer almadığına değindi. Ödeneğin artırılması ve zaruri hizmetlerin yerine getirilmesini talep etti¹¹⁷⁵.

Daha sonra MP Grubu adına Maraş Milletvekili Hüseyin Yaycıoğlu¹¹⁷⁶ söz aldı. Yaycıoğlu il ve ilçe yollarındaki daimi geçitlerin sürekli açık tutulması gerekirken, lüks yatırımların yapılması gereksizdi. Örnek olarak da İstanbul Boğaz Geçiş Köprüsü'nü veriyor, Doğu'nun yolları dururken böyle yatırımları erken buluyordu¹¹⁷⁷.

Bayındırlık Bakanı Orhan Alp¹¹⁷⁸ TBMM'de söz aldı. CHP adına konuşan Metin Cizreli'nin AP'yi kastederek söylediği 1965'den beri "*Bölgelerarası Sosyal Adalet*" den ayrıldığı gerçeğe bir ilişkisi olmadığını söyledi. Bilhassa bakanlığıyla ilgili olan hizmetlerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere yurdun bütün bölgelerine önem verilmekteydi. Özellikle Doğu bölgelerinin kalkınmasıyla ilgilendiklerini söyledi. Doğu illeri birbirine bağlayan yolların Batı kesimlerine kıyasla daha da üstün olduğunu belirtti. "*Fakat demek istemiyorum ki, Doğu bölgelerimize yol yapımı duracaktır. Daha da süratle devam edecektir*" dedi¹¹⁷⁹.

Orhan Alp AP olarak Doğu illerine büyük önem verdiklerini vurguladı¹¹⁸⁰. Fakat kürsüde Bayındırlık Bakanı öyle bir şey söyledi ki, belki buraya kadar anlatılanlar içinde en trajik olanı idi. Aslında bunu Bakan Orhan Alp söylememişti. AP Manisa Milletvekili Mithat

¹¹⁷³ **TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.7.

¹¹⁷⁴ 1925'de Rize'de doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukat olarak çalıştı. Kurucu Meclis'te Bingöl'ü temsil etti. Siyasi hayatı CHP, Bağımsız Milletvekili ve GP safından devam etti. XIII. Dönem Bingöl milletvekili seçildi. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁷⁵ **TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.10.

¹¹⁷⁶ 1926'da Maraş'ta doğdu. Ortaokulu bitirdikten sonra ticaret ve ziraatla uğraştı. Tüccarlık ve çiftçilik yaptı. Siyasete MP safından girdi. XIII. Dönem Maraş Milletvekili seçildi. 2009'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁷⁷ **TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.11.

¹¹⁷⁸ 1919'da Isparta'da doğdu. Berlin Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği'ni bitirdi. Mesleği ile alakalı çeşitli devlet memurlukları yanı sıra ODTÜ'de öğretim görevlisi olarak çalıştı. Siyasi hayatı MP, Bağımsız Milletvekilliği ve AP saflarında devam etti. XIII, XIV, XV, XVI. Dönem Ankara Milletvekili seçildi. XIV. ve XV. Dönem Dışişleri Komisyonu Başkanlığı yaptı. 29. ve 30. Hükümet'te Bayındırlık, 42. Hükümet'te Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına getirildi. 2010'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁷⁹ **TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.28.

¹¹⁸⁰ **TBMMTD**, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.28.

Dülge¹¹⁸¹ tarafından dile getirilmişti. Meclis Başkanlığı'na gönderdiği bir yazıda Manisa'da “Doğu bölgesini andıran mahrumiyet ilçeleri” durumunda olan iki yerleşim biriminin yani, Demirci ile Selendi arasındaki 45-50 kilometrelik yolun 1968 programında yapılacağını vaat edildiğini, bu yolun yapılıp yapılmayacağını soruyordu. Bakan bu soruya yazılı olarak cevap vermeyi uygun görmüştü. Zabıtlara ise bir milletvekilinin, Batı bölgesindeki bir ili, Manisa'yı örnek göstererek “Doğu bölgesini andıran mahrumiyet ilçeleri” sözü geçmişti¹¹⁸².

Fakat bugün “meclisin pazıları kuvvetli” idi. MP Grubu adına Kayseri Milletvekili Fehmi Cumalıoğlu'da¹¹⁸³ Sağlık Bakanlığı Bütçesi hakkında söz aldı ve o da bir “mahrumiyet bölgesi” vurgusu yaptı. Bakanlıkça bir tayin ve nakil yönetmeliğinin düzenlenmesini, “mahrum bölgelerdeki hizmetlerin” iki-üç yıla indirilmesini, İzmir, İstanbul ve Ankara gibi “büyük ve konforlu” şehirlere ömür boyunca “çöreklenmek” üzere yerleşen hekimlerin de Doğu Anadolu'ya gönderilmesini talep etti. Ona göre “hatır ve iltimas” kaldırılmaydı¹¹⁸⁴.

TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci, Sağlık Bakanlığı'nın 1968 bütçesi görüşülürken malzeme ve personel giderleri için ayrılan bütçe bölümünün yetersizliği sebebiyle yatırımların ölü olarak kalacağını TİP'in düzenlediği gezilerden bir örnek vererek açıklıyordu: “Geçen yaz Doğu illerinde yaptığımız inceleme gezisinde büyük masraflarla inşa edilen sağlık ocaklarının tabii tahriplere terk edildiğini bizzat müşahade etmiş bulunuyoruz” dedi¹¹⁸⁵. Konuşmasının devamında şu konulara değindi: “Sayın Milletvekilleri, sağlık personeli ve tedavi kurumlarının yurt çapında dağılışı da dengesizdir. Hâlâ İstanbul'da beş yüz on yedi kişiye bir hekim düşerken, Gümüşhane'de otuz bin kişiye ve Adıyaman'da ise yirmi yedi bin kişiye bir hekim düşmektedir. Aynı şekilde yirmi sekiz ilimizde on bin nüfusa 1/10 yatak düşerken, bir ilimizde on bin kişiye elliden fazla yatak düşmektedir”¹¹⁸⁶.

AP Grubu adına söz alan Isparta Milletvekili Ali İhsan Balım¹¹⁸⁷ ise ülkede sağlık hizmetlerine, koruyucu ve eğitici faaliyetlere öncelik ve ağırlık verilmesine dair herkesin aynı

¹¹⁸¹ 1903'de Manisa'da doğdu. İstanbul Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü yaptı. Siyasete AP safından girdi. XIII. Dönem Manisa Milletvekili seçildi. 1982'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁸² TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.37.

¹¹⁸³ 1912'de Tekirdağ'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Ankara Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde uzmanlığını yaptı. Askeri hastanelerde uzman doktor ve başhekim olarak çalıştı. İlim Yayma Cemiyeti Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. Yazarlık da yaptı. MP ve MNP kurucu üyeleri arasında yer aldı. Siyasi hayatı MP, MNP ve MSP saflarında sürdü. XIII. dönem Kayseri, XV ve XVI. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi. XV ve XVI. Dönem Milli Savunma Komisyonu Başkanlığı yaptı. 1996'da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁸⁴ TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.100.

¹¹⁸⁵ TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.106.

¹¹⁸⁶ TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.107.

¹¹⁸⁷ 1923'de Isparta'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Başhekimlik yanı sıra üniversitelerde de çalıştı. Yazarlık da yaptı. Siyasete ise AP safından girdi. XII, XIII, XIV, XV. Dönem Isparta milletvekili seçildi. 2013'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi:

fikirde olduğunu ve plân kanunlarının da bunu emrettiğini söyledi. Ona göre hekimliğin sosyalleştirilmesi bu memleketin bünyesine en uygun sistem olarak görünmekteydi. “Çok isabetli bir şekilde yurdumuzda hekimliğin sosyalleştirilmesine Doğu ve Güney-Doğu Anadolu’dan yani gelişmekte geri kalmış illerimizden başlanılmıştır”¹¹⁸⁸ diyordu.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Vedat Ali Özkan’da kürsüye çıkanlar arasındaydı. Sözüne, sağlıkta sosyalizasyon çalışmalarından başladı ve Doğu bölgesi ile ilgili olarak şunlara değindi: Ona göre sosyalizasyonun asli unsuru sağlık ocakları idi. Sağlık ocakları hizmetleri gerçek anlamda Doğu bölgesine ve bütün ülkeye götürecekti, ulaştıracaktı unsurdu¹¹⁸⁹. Vedat Ali Özkan, “Sağlık sosyalizasyonunun öncesi ve sonrası” kıyasını da yapıyordu. Konuşmasına şöyle devam etti: “Sosyalizasyondan evvel Doğu bölgesinin durumu personel bakımından ne idi? Bunun hakkında da size çok kısa olarak malûmat vereceğim. Mütihazsıs hekim 110, sosyalizasyon tatbikatından sonra 227; pratisyen 182,tatbikattan sonra 416; sağlık memuru 436, sosyalizasyondan sonra 1.108; hemşire 271, sosyalizasyondan sonra 670; ebe 407, sosyalizasyondan sonra 1434. O halde arkadaşlarım görüyorsunuz ki, sosyalizasyon aynı zamanda hekim olarak yardımcı sağlık personeli olarak da bu bölgelerdeki adedi yükseltmiştir”¹¹⁹⁰.

23 Şubat 1968 Cuma günü TBMM’de Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nın 1968 mali yılı bütçesi görüşüldü. CHP Grubu adına Kayseri Milletvekili Mehmet Yüceler¹¹⁹¹ görüş beyan etti. O, tütün ekimine müsait olan veya olmayan sahalarda arasındaki durumu fakirlikle birlikte ele aldı. Doğu’da tütün ziraatına çok müsait sahalarda olduğu halde ihmal edilip geliştirilmediğini söyledi. Tütün ziraatının Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya yayılması üzerinde durdu. Bölge topraklarının değerlendirilmesi, istihdam hacminin genişlemesi ve işsizliğin azaltılması aynı zamanda Devlet hizmetlerinin de bu sahalarda daha hızla girmesini temin edecekti¹¹⁹².

03.07.2017); www.gazete32.com.tr/isparta/ali-ihsan-balim-hayatini-kaybetti-h47725.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁸⁸TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.111.

¹¹⁸⁹TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.119.

¹¹⁹⁰TBMMTD, XXVI/2, (22 Şubat 1968), s.120.

¹¹⁹¹ 1923’de Kayseri’de doğdu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’ni bitirdi. Bir süre Ankara Üniversitesi’nde Ziraat Kimya Asistanı olarak çalışmasının yanı sıra sonraki süreçte mesleği ile alakalı çeşitli devlet memurluklarında bulundu. İki dönem Ziraat Mühendisleri Odası Başkanlığı yaptı. Siyasete AP’den katıldı. XII. Dönem Kayseri Milletvekili seçildi. Fakat Daha sonra AP’den ihraç edildi. CHP’ye geçti. 28. Hükümet’te Gümrük ve Tekel Bakanlığına getirildi. XIII, XIV, XV, XVI. Dönem’de bu partiden Kayseri Milletvekili seçildi. 42. Hükümet’te Gıda, Tarım ve Hayvancılık, yine aynı hükümette İmar ve İskân Bakanlığı’na getirildi. 2010’da öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017); www.tomarza.bel.tr/haber/707/eski-bakanlarımızdan-mehmet-yüceler-vefat-etti.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁹²TBMMTD, XXVI/2, (23 Şubat 1968), s.174.

GP Grubu adına Rize Milletvekili Mazhar Basa¹¹⁹³ söz hakkı aldı. Kaçakçılığın Doğu'daki durumuna değindi. Ülkede kaçakçılık daha çok Güneydoğu'da, karayolu üzerinden yapılıyordu. Bunun sebebi ise komşu devletlerin geri kalmış olmaları ve gelişmiş devletlere açık pazar teşkil etmeleri idi. Ayrıca ithal malların ucuz olmasından dolayı kaçakçılığı özendirildiğinden bahsetti. YTP Grubu adına söz alan Hakkâri Milletvekili Ali Karahan¹¹⁹⁴ ise Doğu'da yapılan kaçakçılığa dair rakamlar verdi. Üç yüz bin civarında koyunun, Doğu sınırlarından İran ve Irak'a kaçırıldığının resmen teyit edildiğini belirtti. Çözümün ise gümrük kapılarında açık hayvan pazarlarının tesis etmekten geçtiğini söyledi¹¹⁹⁵.

Ali Karahan'dan sonra TİP Grubu adına Adana Milletvekili Ali Karacı söz aldı: Tekel Bakanı'nın geçen yıl kendilerine verdiği cevapta; Güney ve Doğu illerinde yapılan kaçakçılık için *"Kaçakçılık, idari tedbirlerle değil, iktisadi tedbirlerle önlenir"* diyerek onlar gibi düşündüklerini belirtti. Fakat Hükümet'in kaçakçılığın önlenmesi için şimdiye kadar hangi bir ekonomik önlem alıp almadığını sordu. Daha sonra konuyu Doğu'nun durumuna getirdi. Topraksızlık ve işsizliğin kaçakçılığı çoğaltacağına değindi¹¹⁹⁶.

Aynı gün Tarım Bakanlığı bütçesi için görüşmelere geçildi. Sonrasında Bütçe Kanunu Tasarısı'nın maddelerine ait görüşmeler bitti. Tümü üzerinde görüşmelere sıra geldi. Gruplar adına konuşmalar bittikten sonra Hükümet adına Başbakan Süleyman Demirel kürsüye çıktı. Konuşmasının ilgili kısmında Doğu Mitingleri'ne değindi:

"Muhterem milletvekilleri; Ortanın Solu her yerde başka çeşitte görünüyor. Ortanın solu diyor, Doğu kalkınmasının yolu, Sarıkamış beyanati; sayın sözcünün¹¹⁹⁷. Doğu'da mitingler yapılıyor. Mitinglerin ne maksatla yapıldığı ortadadır. Özgürlük hakkı aranıyormuş. Bunlar yalandır. Ve mitingler üç şeye istinat ediyor; birincisi, 'İkinci Beş Yıllık Plân Doğu'ya bir şey getirmiyor'. İkincisi, 'Doğu'ya bir şey yapılmamıştır', üçüncüsü, 'Doğu'ya bir şey yapılamayacaktır'. Bu her üç iddia da doğru değildir. Bununla, Doğu bölgemizin, Güneydoğu bölgemizin kalkınmasını canı gönülden arzu etmeyi birbirine karıştırmayalım. Ayrı ayrı

¹¹⁹³ 1909'da Rize'de doğdu. Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Göz doktoru olarak çeşitli hastanelerde çalıştı. Siyasi hayata CHP safından girdi. XIII. Dönem Rize Milletvekili seçildi. Daha sonra bu partiden ayrılıp GP'ye geçenler arasında yerini aldı. 1987'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁹⁴ 1919'da Siverek'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Hâkim ve başsavcı yardımcılığı yaptı. Siyasete YTP safından girdi. XIII. Dönem Hakkâri Milletvekili seçildi. 2003'de öldü. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html(Erişim Tarihi: 03.07.2017)

¹¹⁹⁵ **TBMMTD**, XXVI/2, (23 Şubat 1968), s.187.

¹¹⁹⁶ **TBMMTD**, XXVI/2, (23 Şubat 1968), s.189.

¹¹⁹⁷ Süleyman Demirel ilerleyen tarihlerde TBMM'de yaptığı konuşmasında, Bülent Ecevit'in Sarıkamış'ta söylediklerini şöyle açıklıyordu: *"Ondan sonra da aynı partinin genel sekreteri gidip Sarıkamış'ta; 'Doğu'ya hiçbir şey yapılmamıştır, ortanın solu Doğunun kalkınmasının yolu' diyecek, bunu anlamaya imkân yok. Gazetelerde çıkmamıştır bu beyan. 13 Ekimi 14 Ekime bağlayan akşamı, yanılmıyorsam tarihi mevcut, 10.45 ajans haberlerin TRT vermiştir ve TRT'nin bülteninden aldım"*. Bkz. **TBMMTD**, XXVI/2, (28 Şubat 1968), s.717.

işlerdir. 'Doğu'ya bir şey yapılmamıştır, İkinci Beş Yıllık Plân Doğu'ya bir şey götürmüyor'. İkinci Beş Yıllık Plân, hangi sektöre kaç para ayrılacağını koymuş orta yere. İkinci Beş Yıllık Plân bunu koymuş. Nereye ne yapılacağını ortaya koymamış. Mitingler yapılıyor; 'İkinci Beş Yıllık Plân Doğu'ya bir şey getirmiyor'. Tahriktir mitingler. Bölücü tahriktir, ama nerede bulmuştur dersini? Doğu'nun aziz ve kahraman halkının, bölünmez Türkiye'nin asil halkının vicdanında bulmuştur. Bizim güvendiğimiz o. Sonra, Türk adliyesinde bulmuştur cevabını. Plân henüz nereye ne yapılacağını tespit etmiş değil, 'Doğu'ya bir şey gelmiyor' diye iddialar yapılıyor. Bu ne kadar haksız bir iştir muhterem milletvekilleri? Doğu'ya çok şey yapılmasını, Doğu'ya her şeyin yapılmasını canı gönülden istiyoruz. Ama arz ettiğimiz gibi, denge sağlayacağız diye dengesizliğe gitmemek kayıt ve şartıyla. Nasıl olacaktır Doğu'nun kalkınması? Ayrı bir plân yapılmalı. Bu fikir burada da tartışıldı. Yine o Sarıkamış beyanının içinde var; 'CHP iktidara gelirse ayrı bir plân yapacak'. Anayasayı değiştirmeden ayrı bir plân yapamazsınız. Bunu bilmeniz lâzım. Anayasanın gerekçesinde, Türk Plânının bir tüm plân olduğu ve Varoni plânı gibi bölümleri ihtiva etmeyeceği yazılı. Bunun münakaşasını yaptık burada. Ama gideceksiniz, miting yapana; 'Haklısınız, yapın miting' diyeceksiniz. 'Çünkü Doğu'ya bir şey yapılmamıştır' diyeceksiniz. 'Çünkü İkinci Beş Yıllık Plân Doğu'ya bir şey getirmiyor' diyenleri teyit edeceksiniz, bu olmaz. Bunun, ortanın solu, 'Doğunun Kurtuluş Yolu' ile tahrikten başka hiçbir alâkası yoktur"¹¹⁹⁸.

Süleyman Demirel'in mitinglerin üç temel söyleme dayandığına dair ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Burada yapılan sınıflama konumuz açısından oldukça önemlidir. Özellikle ilk ikisi mitinglerde sıkça dillendirilmişti. İkinci Beş Yıllık Plan'ın yetersizliği ve Doğu'nun ihmal edildiği iddialarına yer verilmişti. Mitinglerin bölücülüğe hizmet ettiğini ve tahrik dolu olmasını da eleştirmektedir. CHP ile birlikte Bülent Ecevit'te Süleyman Demirel'in eleştirilerinden payını alacaktı.

M- TİP'E YAPILAN SALDIRILARIN 68 KUŞAĞI'NI ETKİLEMESİ

TBMM'de bu gelişmeler yaşanırken TİP ve onu destekleyen gençler de boş durmuyordu. 24 Şubat 1968 Cumartesi saat 13.30'da bir yürüyüş ve miting planlandı. Buna göre kortej Tandoğan Meydanı'ndan harekete geçecek ve bu kitlesel eylem Kurtuluş Meydanı'nda yapılacak olan Anayasa Mitingi ile sona erecekti. TİP milletvekillerine karşı yapılan saldırılara tepki göstermek amacıyla bir bildiri hazırlandı. Yapılacak açık hava toplantısının bir diğer adı da "Uyanış Mitingi" idi. Düzenleyenler ODTÜ Sosyalist Fikir

¹¹⁹⁸TBMMTD, XXVI/2, (28 Şubat 1968), s.717/718.

Kulübü, ODTÜ Öğrenci Birliği, ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği, FKF, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Talebe Birliği, DİSK, İTÜ Teknik Okulu Talebe Birliği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Ankara Üniversitesi SBF Öğrenci Derneği, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Öğrenci Derneği idi¹¹⁹⁹.

Miting için yayınlanan bildiri şöyleydi:

“20 Şubat 1968 günü Yüce Mecliste Türk Demokrasisine büyük bir darbe indirilmiştir. Halk temsilcileri hunharca, gaddarca dövülmüşler, fikirler kaba kuvvetle susturulmaya çalışılmıştır. Olaylar, artık kamuoyundan saklanamaz hale geldi. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki halk temsilcilerinin güvenliği sağlanamaz oldu.

Atatürkçüler görev başına. Geriye dönüş hızlandı. Atatürk yargılanıyor. Yüce Mecliste halkın temsilcileri öldüresiye dövülüyor. İrtica, hortlatılıyor. Kısaca, Anayasa düpedüz çiğneniyor. Anayasa bekçileri, görev başına. Türkiye Cumhuriyetinin yürekli bekçileri, sonuna dek direnecek elbette. Halkın yönetimi kuruluncaya dek Anayasanın tanıdığı tüm haklar kullanılacak.

Demokrasi düşmanlarının sorumsuzca, küstahça sürdürdükleri baskı hareketlerine karşı Anayasa’dan, halktan yana olanların da gerçek güçlerini göstermelerinin, insanlık dışı hareketlere dur demelerinin zamanı gelmiştir. Bu tüm Türk halkının üstüne düşen en büyük görevdir. Görevini yapmak üzere 24 Şubat 1968 Cumartesi günü saat 13.30’da Tandoğan Meydanından yürüyüşle başlayıp Kurtuluş Meydanı’nda yapılacak olan Anayasa Mitingine sen de katıl.”¹²⁰⁰

TİP Milletvekillerine yapılan saldırıyı kınamak adına yukarıdakinden başka bir bildiri daha yayımlandı. Bildirinin altında destek veren dernek ve kulüplerin adları bulunmaktaydı: ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü, ODTÜ-Öğrenci Birliği, SBF Öğrenci Derneği, Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti, SBF Sosyal Demokrasi Derneği, Hacettepe Üniversitesi Fikir Kulübü, Veteriner Fakültesi Fikir Kulübü, Âşıklar Derneği idi. Yayınlanan bildiri de özetle şöyle denilmekteydi:

“...Mecliste can güvenliği ortadan kaldırılıyor. ...Yasal mitinglere saldırılıyor. ...İrtica şahlanıyor.

Bunların ardından ulusal bağımsızlıktan yana düşünceleri savunanlar, gazeteciler, düşünce adamları, öğrenci liderleri, emperyalizmin yordakçıları tarafından ceza evlerine yollanıyor. Tevkipler tevkifleri kovalıyor.

¹¹⁹⁹ Turhan Feyizoğlu, Sinan, Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 214-215.

¹²⁰⁰ T. Feyizoğlu, Sinan, Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa, 214-215.

*Amerikan uşaklarına hatırlatalım ki, Mustafa Kemal Türkiye'sinde, ulusal bağımsızlıktan yana düşünenler, yalnız değildirler ve İşbirlikçilere Türkiye'yi mezar edecek güçtedirler. Faşizm kendi mezarını kazıyor*¹²⁰¹.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra miting günü Tandoğan'dan harekete geçen kortej şu pankartları taşıyordu: *“Faşizm döve döve geldi, öle öle gidecek; Akan kanlar zalimleri boğar; Dayak yedikçe güçleniyoruz; Son kozunuzu oynuyorsunuz; Mustafa Kemal Bursa Nutku'nu bugün için yazmıştır; Tarihi oluşu kuvvet durduramaz*”. Katılımcılar yol güzergâhı boyunca şu marşı hep birlikte okudu: *“Türk Gençliği devrimi yapacak, bize Amerika selam duracak, toplarıyla, tanklarıyla saldırırsa bile Türk gençliği ayakta duracak*”. Anayasa Mitingi'ne bazı öğrenci dernekleri de siyasi görüş farklılıkları nedeniyle karşı çıkmaktaydı. Onlarda bir bildiri yayımlayarak gerekçelerini kamuoyu ile paylaşacaktı¹²⁰².

Anayasa Mitingi saat 13.30'da üç yüz kişilik bir grubun hazır bulunmasıyla başladı. Katılımcılar ellerinde şu pankartları taşıyorlardı: *“Morison Süleyman, yolculuk ne zaman; Sosyalist Türkiye*”. AP Milletvekili Hamit Fendoğlu'nun kuklası *“kravatlı eşkiya*” ibaresi ile yakılmak istendi. Fakat mitinge müdahale eden sağcı gençlerle yaşanan arbede esnasında bu kukla parçalandı. AP'lilerin tepkileri karşısında TİP'liler *“Emekçiler Meclis'e*” sloganı ile dağıldılar. Toplantıda konuşacağı ilan edilen Çetin Altan, İlhan Selçuk ve Osman Koçtürk bu imkâna sahip olamadı¹²⁰³. Kurtuluş Meydanı'nda yapılan mitingin haberi; içeriğinden ziyade basında çıkan olaylarla hatırlandı. Mitingde sağcı ve solcu gençler sopalarla birbirlerine saldırdı, aralarında yaralananlar oldu. Onlarca kişi gözaltına alındı¹²⁰⁴.

Karşıt görüşe sahip iki yüz kişilik bir grup Gürsel alanının karşısındaki sokakta *“Türkistan, Türkistan; Türkiye Türk'tür Türk kalacaktır*” sloganlarıyla beraber karşı tarafa sataşmalarda bulundu. Bunun üzerine polis önlemleri artırıldı. Fakat emniyet güçleri bu kalabalığa müdahale etmedi. Karşıt görüşe sahip gençlerin çoğunluğu AP kökenli idi¹²⁰⁵. Elllerinde bayraklarla Kızılay Meydanı'na geldiler ve AP Genel Merkezi önünde toplandılar. Bu sırada polis kuvvetleri ABD Büyükelçiliği ve AP Genel Merkezi gibi önemli yerlerde

¹²⁰¹ T. Feyizoğlu, **Sinan, Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa**, s.215.

¹²⁰² Bildiride şu derneklerin imzası bulunuyordu: Mili Talebe Federasyonu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Talebe Derneği, Türkiye Yüksek Tekniker Okulları Talebe Birliği, Ankara Erkek Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Talebe Derneği, Konya İslam Enstitüsü Talebe Derneği, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrenci Cemiyeti, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrenci Cemiyeti. Bkz. **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1967, s.1.

¹²⁰³ **Milliyet**, 25 Şubat 1968, s.7.

¹²⁰⁴ **Milliyet**, 25 Şubat 1968, s.1; **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1967, s.1.

¹²⁰⁵ **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1968, s.1.

tedbir aldı. Gürsel Meydanı'nda ise sağcı grup "Akşam" ve "Cumhuriyet" gazetelerini yaktılar. Bazı gazete muhabirlerini de tartakladılar¹²⁰⁶.

Ankara'da bu gelişmeler yaşanırken buradakine benzer bir gösteri de; 25 Şubat 1968 Pazar günü İstanbul'da gerçekleşecekti. Destek amacıyla Ankara'dan da öğrenciler geldi. ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü Başkanı Sinan Cemgil ile ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü yöneticilerinden Halil Çelimli de katılımcılar arasındaydı¹²⁰⁷. İstanbul'daki Uyanış Mitingi'ne İTÜ Talebe Birliği, İTÜ-TOTB, FKF ve TÖS destek verdi. Miting Taksim Meydanı'nda gerçekleştirildi. Toplantıya Binlerce kişi katıldı. Mehmet Ali Aybar, Çetin Altan, Yunus Koçak ve öğrenci dernek temsilcileri konuştu. AP iktidarını şiddetle eleştirdiler. Mitingde şu marş okundu: "*Halk, İşçi, Gençlik, devrim yapacak; Amerika bize selam duracak; Coplariyla, toplariyla gelseler dahi sosyalist olacak Türk'ün ülkesi*". Miting devam ederken Harbiye yönünden yüz kişiye yakın bir topluluk mitinge müdahale etmek istediye de polis buna izin vermedi¹²⁰⁸.

Mitingde Çetin Altan; "*Türkiye koruyacağız diye gelmesinler. Koruyacaklarsa önce kendilerini korusunlar. Onlar Türkiye'yi değil sömürücüleri, kompradorları korumak için geliyorlar. Dostlarım, Türkiye kurtulacaktır. İkinci Milli Kurtuluş Savaşı içindeyiz. Daha çok çalışarak dünyanın en mutlu ülkesini kuracağız ve o ülkenin adı sosyalist Türkiye olacak*" dedi¹²⁰⁹.

Miting sırasında çıkan arbedede yaralanan Yunus Koçak başı sarılı olduğu halde kürsüye çıkarak şu konuşmayı yaptı: "*Biz güçlendikçe bu kalleşçe saldırılar devam edecektir. Görüyorsunuz yaşıyorum, yaşıyoruz ve bundan sonra da bütün savaşlara hazırız. Gerekirse başa baş, dişe diş dövüşeceğiz*". Yunus Koçak'ın yaptığı konuşmanın içeriği oldukça sertti. Adeta karşı tarafa bir "*meydan okuma*" idi. 1968'de başlayacak olan öğrenci hareketlerinin ve devamında yaşanacak olan sağ-sol çatışmasının habercisi idi.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar da yoğun tezahüratlar eşliğinde kürsüye çıktı: "*Bu soygun düzenine cevap vereceksin. Türkiye'de sosyalizmi önleyemezler. Türkiye'de halkın iktidara gelmesini önleyemezler. Milleti sevmezler. Bunlar yalnız mideleri ile dışarıya bağlı olan kimselerdir. Arkadaşlar, anayasaya sahip çıkın, el ele verin, örgütlenin, uyanın. Türkiye'nin her tarafında uyanmaktasınız. Güzel günler göreceğiz ve bu güzel günler yaklaşıyor*". Mehmet Ali Aybar TBMM'de yaşanan olayların da AP'nin bir tertibi olduğunu

¹²⁰⁶Milliyet, 25 Şubat 1968, s.7.

¹²⁰⁷ T. Feyizoğlu, Sinan, Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa, s.215-216.

¹²⁰⁸Milliyet, 26 Şubat 1968, s.1.

¹²⁰⁹Milliyet, 26 Şubat 1968, s.7.

da vurguladı¹²¹⁰. Mehmet Ali Aybar AP'nin TBMM'deki tavrı ve eylemleri ile “suçüstü” yakalandığını belirtti¹²¹¹. Böylece miting meydanını dolduran kalabalık hep birlikte gençlik marşını okudu ve miting sona erdi¹²¹².

TİP'in TBMM'de tartaklanmasını protesto ile başlayan yürüyüş ve mitingler; Türkiye'de 1968 Öğrenci Olaylarını besleyen gelişmelerden birisi idi. Sonraki süreçte dünyadaki gençlik olayları ile koşut olarak literatüre geçen “68 Gençliği” söylemini Türkiye için geçerli kılacaktı. Sonrasında öğrenci ve gençlik eylemleri yoğunluk kazandı. Yaşanılanlar karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışmaya dönüştü. Artık Türkiye için yeni bir dönem başlıyordu.

---

¹²¹⁰Milliyet, 26 Şubat 1968, s.7.

¹²¹¹Cumhuriyet, 26 Şubat 1968, s.1.

¹²¹²Milliyet, 26 Şubat 1968, s.7.

SONUÇ

Doğu Mitingleri olarak bilinen kitlesel eylemlere öncülük eden gelişme 1967 Nisan'ında yaşandı. Başka bir deyişle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da geniş katılımı halk toplantıları için bir gerekçeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu şartların olgunlaşmasıyla da ilintili bir durumdu. İş bu seviyeye geldikten sonra ona ivme kazandıracak bir etmeden bahsedilebilirdi. Bu aynı zamanda bir başlangıç noktası oluşturacak niteliğe de sahip olmalıydı. Yani toplumsal tepkileri yükseltmeli ve tek bir hedefe yönlendirmeliydi.

Hüseyin Nihal Atsız tarafından “*Ötüken*” dergisinde yayınlanan makale Doğu Mitinglerine gerekçe teşkil edecekti. Yazı sert bir üslupla hazırlanmıştı. Ayrılıkçı Kürtler için düşünülen çözüm yolu, onların Türkiye'yi terk etmelerinden geçiyordu. Bu bağlamda önerilerde bulunuyordu. Makalenin yayınlanmasından sonra Kürtçü kimliği ön plana çıkan yetkin kişilerce oluşturulan organizasyonlar tarafından karşı bildiriler yazılarak dağıtıldı. Bu gelişme Doğu Mitingleri'ne bir başlangıç teşkil etti ve her mitingde bu konuya değinilerek tepki gösterildi.

Doğu Mitingleri'nin ilki 13 Ağustos 1967'de Silvan'da düzenlendi. Yapılan hazırlıklarda TİP ilçe teşkilatı öncü rol oynadı. İlçe Başkanı Mehdi Zana idi. Kendisi sadece burada değil, diğer mitinglerde de etkin olarak sorumluluk üstlendi. Silvan Mitingi için hazırlanan bildiri “*anadil ve anayurt*” kavramlarına vurguda bulunuldu. Doğu ve Güneydoğu insanının hak ettiği konumda olmadığı, anayasal haklardan yeterince faydalanmadığı, Doğu ve Batı arasındaki farklılıkların yöre insanının aleyhine olduğu ifade edildi. Bu olumsuzluklara halkın tepki göstermesi için çağrıda bulunuldu. Bu talepler diğer mitinglerde de içeriği aynı olmak şartıyla farklı surette dile getirilecekti. Kürt siyasal bilincinin ulaştığı seviyeyi göstermesi açısından da Silvan Mitingi oldukça dikkate değerdi. Mitingde sosyalist söylem ön planda olmasına rağmen katılımcıları motive eden unsurlardan birisinin de Kürt milliyetçiliği olduğunu burada belirtmeliyiz.

Silvan Mitingi üç safhada incelenebilir: Miting tertip komitesinin faaliyetleri, miting sürecinde yaşananlar ve sonraki tartışmalar. Aslında bu dizge mitinglerin geneli için geçerli olan bir sıralamadır. Silvan Mitingine dönecek olursak yukarda ifade edilenlere ek olarak güvenlik güçlerinin ve adli kurumların takındığı tavrı irdelememiz gerekmektedir. Bu aynı zamanda devletin kurumsal olarak konuya bakış açısının da ipuçlarını vermektedir.

Diyarbakır Mitingi ise 3 Eylül 1967'de düzenlendi. Orada da miting tertip komitesinin yoğun bir hazırlık sürecinden geçtiğini tespit etmekteyiz. Mitinge davet için bir bildiri hazırlanarak gerek Diyarbakır gerekse çevre illerde basın aracılığı ile halka ulaştırıldığını burada belirtmeliyiz. Bu ve bundan sonraki mitinglerde katılımı yüksek tutmak amacıyla

basının araç olarak kullanıldığının tespit edildiğini ifade etmemiz gerekiyor. Her miting bildirisi aynı zamanda dile getirilen taleplerinde içeriğini de oluşturuyordu. Diyarbakır Mitingi'nde başta hükümette bulunan AP olmak üzere şimdiye kadar ki bütün hükümetler suçlanıyordu. Doğal olarak daha miting düzenlenmeden yayınlanan bildiriye farklı çevrelerden tepki gösteriliyordu. Yapılan eleştirilerin ortak noktalarından birisi “*halkın isyana*” davet edilmesi söylemi idi. Bunlar da ya muhalif sivil toplum kurumlarından, öğrenci derneklerinden ya da siyasi partilerden gelmekteydi.

Şu bir gerçek ki Doğu Mitingleri ile birlikte Türkiye'nin gündemi değişecekti. Hükümet kanadından gelen eleştirilerin sözcülüğünü çoğu zaman İçişleri Bakanı Faruk Sükan parti adına da AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal yapacaktı. AP bu bağlamda her miting öncesi ve sonrası değerlendirmelerde bulunarak mitinglerle oluşturulmaya çalışılan kamuoyunu tam aksi istikamette etkilemeye çalışacaktı. Mitingi düzenleyenler ise halkın katılımının yüksek olduğunu vurguladılar. Buna karşılık iktidar ise katılımın düşük olduğunu belirtti. Gerçekte ise tespit ettiğimiz birkaç miting dışında katılımın ne oranda olduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Diyarbakır Mitingi'nden hareketle taşınan dövizlerin içeriğinden de Doğu Mitingleri'nden neyin talep edildiği hakkında araştırmacılara önemli bilgiler sunulmaktadır. Kürt siyasal hareketinin ilerleyen süreçte temel söylemlerinden birisi olacak “*anadil*” konusu da gündeme getirilecekti. Bu amaçla mitinglerde izlenen taktik, konuşmacılardan birinin ya da bir kaçının şiir okuması, konuşma yapması şeklinde cereyan ediyordu.

Bir diğer Doğu Mitingi ise Siverek'te 24 Eylül 1967'de düzenlenecekti. Miting tertip komitesince yayınlanan bildiride İslami konulara da değinilmişti. Bundan önceki bildirimlerde daha çok demokratik hak talebi ve devrimci söylem ön planda tutulurken şimdi İslami değerlere atıfta bulunuluyordu. Bildirimlerdeki içerik farklılığı bunların ortak bir aklın ürünü olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Mitingleri düzenleyen komiteler, eylemlerini her ne kadar siyasi bir fikre dayanmıyormuş gibi göstermeye çalışsa da bu durum; eylemlerin seyri değerlendirildiğinde çok basit kalmaktaydı. Mitingleri yönlendirmeye çalışan ve buralarda etkin rol alan katılımcıların yanı sıra tertip komitelerinde faaliyet gösteren kişilerin siyasi geçmişleri ortada idi. Birçok katılımcının yakasında TİP rozeti bulunuyordu. Komiteler, Hükümet baskısından ve adli kovuşturmadan uzak kalmak için böyle bir yol izlenmiş olsa gerekti.

Mitingleri düzenleyen komiteler bazı çevrelerce anti-empyralist olarak da tanımlanmaktaydı. Bu da, Soğuk Savaş döneminin bir sonucu olarak Doğu-Batı geriliminin ortasında kalan Kürt imajını ortaya çıkarmaktaydı.

Öğrenci birlik ve derneklerince yayınlanan bildirimlerle mitinglere destek verildi ya da tepki gösterildi. Çoğu zaman aynı dernek çatısı altında temsilciler ikiye bölündü. Bunlardan bir kısmı destek verirken diğeri tepki göstermekteydi. Özellikle Siverek Mitinginden sonra bu durum sıkça yaşanılmaya başlandı. Anlaşılacağı üzere derneklerde birlik yoktu, bölünmüşlük vardı. Mitinglere verilen desteği canlı tutabilmek için üç kesim hedef alınmıştı. Bunlar siyasiler, öğrenci birlik ve dernekleri ile dindar kesim idi.

Mitinge katılımcılar ve bunlara eleştiri yöneltenler ise şöyle sınıflandırılabilir: Bölge insanı; Siyasi Kürtçülük hareketine destek verenler ve mütedeyyin olarak tanımlayabileceğimiz dindar kesim. Birinci kesim mitingleri tertip edenler idi. Sosyalist düşünceye sahiptiler. Temel söylemleri arasında Doğu-Doğulu-Kürdistan-Kürtçü terimleri vardı. Bununla beraber yaptıkları açıklamalarda bölücü olmadıklarını ifade ediyorlardı. Anti-kapitalistler. Mütedeyyin kesim ise Doğu'nun geri kalmışlığının, bakımsızlığının ve ihmal edilmişliğinin dile getirilmesini söylem olarak ön palan çıkarıyor ve bu bağlamda mitinglere destek veriyordu. Bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılmasını sıkça dile getiriyorlardı. Mütedeyyin kesim içinde AP'ye destek verenler de vardı. Ancak mitingler yapılırken partinin genel siyasetine eleştirel bir tavır takındıkları da tespit edildi. Bu özellikle bölge basınında, örneğin "Adalet" ve "Demokrat" isimli gazetelerde haber konusu olmaktaydı. Doğu ve Güneydoğu bölgesi dışındaki kesim mitingleri, "Kürtçü-Bölücü-Komünist" eylemler olarak tanımlamakta, bunun dışındaki bütün söylemleri, gerçek amaçların saklanmasıyla yönelik paravan eylemler olarak değerlendirmekteydiler. Özellikle Batman Mitingi'nde 49'lar davasından tutuklu iken ölen Emin Batu'ya "şehit" terimini kullanmaları ve saygı duruşunda bulunmaları, mitinglerin Kürtçülük ile alakasına bir delil olarak sayılıyordu.

Doğu Mitingleri'nde ilkler de yaşanmıyor değildi. Örneğin mitinglerde komando birliklerinin görev alması bu eylemlere özgü bir durumdu. Her ne kadar Diyarbakır ve Batman'da düzenlenen mitinglerde ilk defa komandolar görevlendirildiyse de hangisinin ilk olduğu tartışmalıdır. Komandoların varlığı, bölge insanı için yeni bir güvenlik birimiyle tanışmaları anlamına geliyordu.

Mitinglerde, Batman'da olduğu gibi, TİP dışındaki farklı siyasi partilerden de konuşmacılar yer almaktaydı. Bunun sebebi ise katılımcıların siyasi görüşünden kaynaklanıyor olsa gerekti. Diğer partilerin yerel temsilcileri mitingleri, geri kalmışlığa gösterilen bir tepki olarak algılıyorlardı. Ancak bunlardan bazılarının mitinglerde konuşmacı olarak yer alması karşı tarafı rahatsız ediyordu. Hatta TİP'liler bu kişileri gerici olarak nitelendiriyorlardı.

Doğu Mitinglerinde AP Hükümeti kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap verirken bölgeye yapılan yatırımların İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi'nde de devam edeceğini söylüyordu. Ayrıca AP heyetleri bölgedeki il ve ilçeleri daha sık ziyaret etmeye başlamış, halkla daha fazla temas etme gereği duymuştu. Kalkınma planında Doğu'ya daha fazla yatırım yapılacağı vurgulanıyordu. Yapılan eleştirilere rağmen bu mitinglerin hükümet politikalarını etkilediğini de burada belirtmeliyiz. Doğu Mitingleri bölgesel sorunlara “*dikkat çekme*” konusuna katkı sunmuştu.

Miting yapılan illerin valileri, çoğunlukla miting öncesi, basın toplantıları gerçekleştiriyordu. Amaç İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na yapılan eleştirileri cevaplandırmaktı. Bundan Doğu illerinin yeterince faydalanmayacağı iddiası mitinglerde dillendirilmekteydi. Valiler Doğu'ya o güne değin yapılan yatırımlar konusunda halkı bilgilendiriyor ve İkinci Plan devresinde de bunun devam edeceğini söylüyordu. Bu etkinlik aynı zamanda “*devlet propagandası*” anlamına da gelmekteydi.

15 Ekim 1967'de gerçekleşen Tunceli Mitingi'nde ise geniş çaplı olayların çıkması bekleniyordu. Bu yönde duyumlar alınmıştı. Miting tertip komitesinin çabaları sonucu beklentiler boşa çıktı. Bunda Kürt siyasal hareketinin önde gelen simalarından birisi olan Kemal Burkay'ın etkisi olsa gerekti.

Süleyman Demirel Tunceli Mitingi sonrası yaptığı değerlendirmede; mitingin anayasal bir hak olduğunu, çıkacak olaylardan da miting tertip komitesinin sorumlu tutulacağını açıklamıştı. Yöre insanının orada bulunmuş olmakla herhangi bir yükümlülük altına sokulamayacağını ifade etti. Bu söylem hükümetin korumacı tavrına bir örnek idi. Aynı zamanda dönemin hükümetinin olaylara müdahale tarzını ya da “*bakış açısını*” yansıtmaması bakımından önemli idi.

Tunceli Mitinginin kamuoyunda tartışıldığı günlerde TİP; hem bölge sorunlarını yerinde inceleme hem de ideolojik gerekçelerle Doğu'ya bir gezi programı düzenledi. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar da etkinliğe katıldı. On gün sürecek olan bu geziden TİP'lilerin beklentisi bölgede sosyalist bir bilincin oluşumuydu. Yapılan toplantılar bundan önceki mitinglerden bağımsızdı. Bu süreç ile eş zamanlı olarak AP'de bölgeye ziyaretler gerçekleştiriyordu. Amaç Doğu Mitinglerine ve TİP'e cevap vermektir. Halka hükümet politikalarını anlatmakta bir diğer gerekçeydi. Toplantılar hemen hemen aynı günlere denk düşüyordu. Örneğin Siirt'te TİP etkinliğinden bir hafta sonra AP'liler burada bir toplantı düzenledi. Toplantıda AP'lier, TİP'i bölücülükle suçladı. Ayrıca bölgesel geri kalmışlığa sebep olarak da CHP gösterildi. Siirt toplantısı AP'nin CHP ve TİP'e karşı söylemlerine bir örnek oldu.

Bölgenin bir diğer ziyaretçisi de CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş idi. Onun bölgeye yaptığı gezi de hemen hemen aynı günlere denk gelmekteydi. CKMP'lilerin Doğu Mitingleri ile ilgili kanaati ise bunların faydalı olduğu yönünde idi. Hukuk içerisinde kalındığı sürece iddialarının arkasında duracaklardı. Ancak bu görüşten 12 Ekim 1967'de Van'da yaptıkları toplantıda vazgeçmeye başlayacaklardı. Sonraki süreçte CKMP'liler, aşırı unsurların mitingleri istismar ettiği kanısında olduklarını belirttiler.

CHP içerisinde başta Genel Sekreter Bülent Ecevit olmak üzere bazı parti idarecileri Doğu Mitinglerine katılarak; bu toplantıların bir parçası olmak ya da idealist bir bakış açısıyla demokratik yaklaşım sergileyip, halkın nabzını tutmak gibi düşüncelere sahipti. Fakat parti içerisindeki bazı kesimler bu fikre karşı çıkmakta idi. CHP'nin sosyalist ve bölücülerle adının anılmasını istemiyorlardı. Mitinglerin bir kaçına CHP'lilerin katılım sağlaması buna örnek olarak verilebilirdi. İddia edilene göre İsmet İnönü bu mitinglere partisinden katılım olmaması doğrultusunda kesin emir vermişti.

CHP'nin 21 Ekim 1967'de düzenlediği Ağrı Mitingi'nde yapılan konuşmalar bu partinin Kürt söylemine bakış açısını yansıtması bakımından dikkate değerdi. CHP, Türkiye'de yaşayan bütün insanları Türk sayıyor ve kendi anlayışlarının "*Orta Asya Milliyetçiliği*" olduğunu belirtiyordu. Sağa ve aşırı sola karşı mesafeli olduklarını vurguluyorlardı. "*Kafatasçı*" ve ümmetçi olmadıklarını söylüyorlardı. Bölgecilğe ve Kürtçülüğe karşı olduklarını ifade ediyorlardı. Bununla beraber mitinglerin birer hak arama eylemi olduğuna dair açıklamalarda yapıyorlardı. Bu açıklamalar CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit tarafından yapıldığı için CHP'nin düşüncelerine açıklık getirmesi bakımından önemlidir. CHP'nin sömürü karşıtı, hak ve emek söylemlerini ön plana çıkarmasına rağmen parti, bölücü unsurlara karşı mesafeli idi. Aksi takdirde Ağrı Mitingi'nde iddia edildiği üzere TİP ile birlikte miting düzenleme fikri, bir şekilde gerçekleştirilebilirdi. Bu olmadığı gibi CHP Ağrı'da mitingleri istismar edenleri "*vatana ihanet*" ile suçladı.

TİP'in düzenlediği Ağrı Mitinginde ise Mehmet Ali Aybar, partisinin Doğu sorununa ilişkin görüşlerine dair önemli açıklamalarda bulundu. Bu konuda kendi siyasal oluşumlarını bir "*milat*" olarak değerlendirdi. TİP'in farkı, konuya emekçi hakları ve çıkarları açısından yaklaşması idi. Bunu merkeze alarak toplu çözüm önerilerinde bulunuyordu. Diğer partiler ise sorunu anlamlandıramadıkları için ya bilimsel kalıplar içerisinde kalıyor ya da kendi "*yarattıkları çözümsüzlüğün içerisinde*" kayboluyorlardı. Kamuoyuna çözüm diye önerdikleri de karmaşık söylemler yığınıydı. Mehmet Ali Aybar, politikacıların konuya yaklaşım tarzlarını da eleştirmekteydi. Ya duygusal ya da inkârcı bir tavır takındıklarını belirtmekteydi.

“Emperyalizmin baskısı altında varlığını sürdüren bir kapkaç düzeninden” söz edilebilirdi. Ona göre politikacılar da bu düzenin bir unsuru idi.

TİP Anayasa'nın 12. Maddesi'nin eksiksiz uygulanmasını istiyordu. Vatandaşların ortak değerleri oldukça fazla idi. Emekçilerin sorunları ülkenin her tarafında aynıydı. Temel sorun; ABD emperyalizmi ve onun düzenlediği “kapkaççı kapitalist düzen” idi. Bunun için “Kapkaç kapitalizmi” yerine “Türkiye sosyalizminin” kurulması gerekiyordu. ABD emperyalizmine ve ağalık düzenine “dur demek” gerekiyordu.

TİP'in izlediği siyasete yönelik eleştiriler de fazlasıyla vardı. Mitinglerde açıkça söylenese de TİP'in dil özgürlüğünü savunduğu ifade edilmekteydi. Buna “ana dilde eğitim” ve “radyo yayınları” da dâhildi. TİP'e buradan keskin eleştiriler yöneltiliyordu. Konuşmacıların parti içi siyasete değinerek Doğu'nun geri kalmışlığını kendilerine “paravan” yaptıkları söylenmekte idi. Bu durum ise TİP'in “samimiyetsizlik” ile suçlanmasına neden olmaktaydı.

Ekim 1967'de siyasi parti heyetlerinin uğrak yerlerinden birisi Kars idi. Gelen her heyet, kendi siyasi eğilimini halka yansıtmaya çalışacaktı. Bu yüzden Kars, siyasi rekabet açısından gündemdeki yerini alacaktı. CKMP ve CHP 14 Ekim 1967'de toplantılar düzenleyecekti. AP Kars İl Teşkilatı ise CHP'yi yakın takibe almıştı. Onlardan bir gün sonra cevap niteliğinde bir miting düzenlemişlerdi. CHP ortanın solunu çözüm olarak sunmaktaydı. AP ise iktidardayken yaptığı yatırımları ön plana çıkarmaktaydı. Bülent Ecevit ve beraberindekilerin yaptığı konuşmalar şiddetle eleştirilmişti.

Kars'taki TİP Mitingi ise hem öncesi hem de sonrasındaki tartışmalarla gündemdeki yerini alacaktı. Miting esnasında toprak reformuna değinilmiş, bunun gereği üzerinde durulmuştu. Hak ve eşitlik kavramları ön plana çıkarılmıştı. Mehmet Ali Aybar ise AP iktidarı döneminde sürekli olarak Moskova'dan emir almakla suçlanmış ve eleştirilmişti. Bu ve benzeri söylemler; TİP'in bölücü ya da dış güçlerle işbirliği içerisinde olduğuna dair AP iddialarına dayanak oluşturacaktı. Bu durum AP'nin güçlü olduğu her yerde TİP'e karşı kullandığı söylemlerden birisi idi. TİP'liler bu iddiaları reddetseler de suçlamaların sonu gelmeyecekti. Buna Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar ve milliyetçi-muhafazakâr kesimin çekinceleri de eklenince, tablo daha ağır bir görünüm arz edecekti.

Bu durumun en belirgin örneği Kars'ta yaşandı. Bildiri dağıtma gerekçesiyle iki milliyetçi-muhafazakâr genç, Mehmet Ali Aybar'a miting esnasında müdahale etti. Olay adliyeye yansıdı ve Kars dışından gelen öğrenciler durumu protesto etti. Sonraki süreçte de tartışmalar bir türlü sonlanmadı. Tutuklu iki gence destek vermek için Kars'a gelenler arasında Türk siyasetinde sonraki süreçte adından sıkça söz ettirecek kişiler bulunmaktaydı.

TİP'in 25 Ekim 1967'de gerçekleştirdiği Ardahan Mitingi ise bu partinin nasıl bir siyaset izlediği konusunda güçlü ipuçları vermeye devam etmekteydi. Yapılan miting, yerel basında geniş yer buldu. Belki de ilk defa bir TİP mitingi gazete sütunlarında bu kadar fazla kendisine yer bulmuştu. Bunda o basın kuruluşunun TİP'e ne oranda destek verdiği de sorgulanmalıydı. Bu mitingde AP'liler tarafından karşılıksız bırakılmadı. Türkiye'nin birkaç yerinde düzenlenen farklı siyasal etkinliklerle cevap verildi.

12 Kasım 1967'de Erzurum'da düzenlenen Anadolu Şahlanış Mitingi ise Doğu Mitingleri'ne karşı düzenlenen ilk kitlesel eylemdi. Hem halkın yoğun ilgisi hem de konuşmacıların değindiği konular açısından dikkate değerdi. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sekiz konuşmacı kürsüye çıktı. Türkiye üzerinde oynanan oyunlara, dış güçlerin entrikalarına ve bu bağlamda kökü dışarıda olan fikri akımlarına değinildi. Eleştirilerin merkezinde ise TİP ve Kürtçülük var idi. Milli birlik ve beraberlik mesajı verildi. Miting sonrası dağıtılan on maddelik bildiri ise adeta “iç ve dış” düşmanlara karşı “Müslüman-Türk halkının” nasıl davranması gerektiğini açıklamaktaydı. Yaşanılanlar TİP'e karşı dönemin sağ zihniyetini yansıtmaları açısından oldukça önemli idi.

TİP'e karşı yapılan saldırılar sadece mitinglerle sınırlı kalmadı. Sözlü sataşmalar zamanla fiziksel müdahalelere dönüştü. Bunun en bariz örneği 20 Şubat 1968'de TBMM'de yaşandı. Sonrasında bazı öğrenci birlikleri ve sivil toplum kuruluşları TİP'e destek için biri 24 Şubat 1968'de Ankara'da, diğeri de 25 Şubat 1968'de İstanbul'da olmak üzere olaylı iki miting düzenledi. Bu iki eylemin konumuz açısından dikkate değer olan özelliği 1968 kuşağına zemin oluşturmasıydı.

EKLER

EK: 1. Hüseyin Nihal Atsız'ın "Ötüken" dergisinde yayınlanan "Konuşmalar" adlı makalesinin ilk sayfası.

EK: 2. Hüseyin Nihal Atsız'ın "Ötüken" dergisinde yayınlanan "Kızıl Kürtlerin Yaygarası" isimli makalesi.

EK: 3. Cumhuriyet Senatosu'nda Diyarbakır Senatörü Selahattin Cizrelioğlu'nun Hüseyin Nihal Atsız hakkında yaptığı konuşmanın tutanak örneği.

Ek: 4. Diyarbakır Mitingi Beyannamesi.

Ek: 5. Diyarbakır Mitingi için yapılan duyuru.

Ek: 6. Batman Mitingi için yapılan duyuru.

EK: 7. Urfa Valisi Kemalettin Gazezoğlu'nun düzenlediği basın toplantısı sonrası Urfa'ya yapılan yatırımların basında yer alması.

EK: 8. TMTF'nin Doğu Mitingleri'ne karşı tavrını ifade eden bir gazete kupürü.

Ek: 9. CHP Ağrı İl Başkanı Süreyya Onay'ın Ağrı Mitingi ile ilgili yaptığı duyuru.

Ek: 10. Erzurum Radyosu'nun yayın ilke ve akışına yapılan eleştirilere binaen yayınlanan program.

Ek: 11. Şahlanmış Mitingi öncesi dağıtılan bir bildiri.

Ek: 12. Şahlanmış Mitingi ilanı.

ÖTÜKEN

Aylık Türkçü Dergi

40. SAYI

NİSAN 1967

Sahibi : Atsız
Basın Sorumlusu : Kayabek
Sayman : Muzaffer Eriş

KONUŞMALAR

ATSIZ

§ Bütün dünya ile birlikte Türkiye de büyük ve düşündürücü bir değişiklik içindedir. Çünkü bu değişiklik daha çok olumsuz yönlerle doğrudur.

Türkiye, çağdaş devlet olmaktan çıkmıştır.

Devletin tarifi nedir? Bir vatandaş teşkilatlanmış bağımsız bir millet, değil mi? Türkiye bu tarife uymuyor.

Bir kere bu vatandaki millet teşkilatlanmış değildir. Teşkilâthi demek bazı ana ilkeleri kabullenip benimsemis, o ilkeler içinde disiplinli, değer hükümleri belli topluluk demektir.

Bu vatandaki millet hangi ana ilkeleri kabullenip benimsemiştir? Hiç!... Cumhuriyetçilik, kemalizm, lâyiklik, müslümanlık, nurculuk, sosyalizm, komünizm, Türkçülük, anadoluculuk, demokrasi, faşizm ve daha ne varsa bu millet bunlardan bir tekinin çevresinde bile toplanmış değildir.

Ya değer hükümleri? O da öyle... Ahlak nedir? Ahlâksızlık nedir? Hürriyet nedir? Zevk nedir? Belli değil...

Bundan dolayıdır ki Türkiye bir karnaval manzarası göstermektedir. Herkes kendi ilkesine ve değeryargısına göre davranınca da ortada disiplin diye bir şey kalmamaktadır. Disiplinsiz bir topluluk ilkel bir topluluktur. Zenci oymağı veya Avusturalya yerlileri gibi.

Bu görünüş büyük bir hastalığın belirtisidir. Bütün büyük hastalıklarda olduğu gibi

2

türlü türlü âraz göze çarpmaktadır. Teşhis doğru konmazsa tedavi fayda değil, zarar verir. Galiba Türkiye bu durumdadır.

§ Türkiye'nin illetlerinden birisi bir takım azınlıkların bulunması ve bunların bugünkü aşırı hürriyetten ve dış desteklerden faydalanarak kendi milliyetçiliklerini kendi çaplarında yürütmesidir. 8 Ocak 1967 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki bir haber bu bakımdan çok dikkat çekicidir. Haber aynen şöyledir:

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindekiler dün Gaziantep'e gelmişlerdir. Yol boyunca halk Cumhurbaşkanına büyük ilgi göstermiş ve tezahürat yapmıştır. Ankara - Reyhanlı yolu üzerinde İsmail Barak isimli bir işçi, Cumhurbaşkanı hitaben «gelişinizi dört gözle bekliyorduk. Buradaki idareciler Araplar'a toprak dağıtıyor, Türkler'e vermiyor» demiştir. Bunun üzerine Sunay kendisine «Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür. Türk, Arap diye bir şey yoktur. Türk olmayan var'a gidebilir» cevabını vermiştir. Cumhurbaşkanı daha sonra Kilis'e uğramış, oradan da Gaziantep'e gelmiştir.

Devlet Başkanı bu cevap ile Türkiye'deki

EK: 1. Hüseyin Nihal Atsız'ın "Ötüken" dergisinde yayınlanan "Konuşmalar" adlı makalesinin ilk sayfası.(Hüseyin Nihal Atsız, "Konuşmalar", Ötüken, S.40, Nisan-1967)

ÖTÜKEN

Aylık Türkçü Dergi

42. SAYI

HAZİRAN 1967

Sahibi : Atsız
Basın Sorumlusu : Kayabek
Sayman : Muzaffer Eriş

Kızıl Kürtlerin Yaygarası

Atsız

1961 anayasasının getirdiği aşırı hürriyetlerden faydalananak, anayasasının yasakladığı konularda da kıpırdanışlar ve davranışlar olduğu bilinmektedir. Bu türlü davranışlara kalkanlar, kanun bakımından suçlu olduklarını bildikleri için savunma taktikleri de suçlulara has nitelikte, yani iftira, yalan ve şirretlik alanındadır. Bunlar, gerçeklerin ışığına bakamayan baykuşlar gibidirler.

Bu baykuşlar hakiki maksatlarını açığa vuramadıkları için dolambaçlı yoldan gitmeye mecburdurlar. Hakiki maksatları yüzlerine vurulunca da, yüzleri insan yüzü olmadığı için kızarmaz, bütün hayasız ve şerefsizlerin başvurduğu yola saparak çamur ve çirkef atarlar.

Ötüken'in Nisan 1967 tarihli 40. sayısında yayınladığım «Konuşmalar» başlıklı bir yazıda Türkiye'deki Kürtçülük akımından da bahsederek örnekler vermiş, Kürtler'in ilkel bir Fars topluluğu olduğunu belirtmiş ve Cumhurbaşkanı Sunay'ın «Türk olmayan varsa gidebilir» sözünü alarak şöyle demiştim:

Evet... Kürt kalmakta direnir, dört beş bin kelimelik o iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek; Gürcüler'in, Ermeniler'in, Rumlar'ın kökünü kazıyarak aldık; yine oluk gibi kan dökerek Haçlılar'ın savaşı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler 1839 yılına kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana'dan Yemen'e kadar her yerde Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köy-

lerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İran'la yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman da daima fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda bu sefer İran'la birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. Birinci Cihan Savaşında bize topyekün ihanet eden Ermeniler, yerleşik Türk halkını vahşi bir kırgınla birtirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırgından kurtulmuş olmasaydı bugün çoğunlukta oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukta olsalar bile Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurmak hayalleri, hayal olarak kalacaktır. Yunanlılar'ın Bizans, Ermeniler'in büyük Ermenistan hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belaya sokmadan, kedileri de yok olmadan çekilip gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereye görür, gönülleri nereye çekerse oraya gitsinler. İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman "kağan arslan" gibi önünde durulmadığını, ırkdaşları Ermeniler'e sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin.

Açıkça anlaşılacağı üzere bu satırlar Türkiye'yi bölmek, doğu illerimizde bağımsız Kürdistan kurmak isteyen vatan hainlerine karşı yazılmıştır. Türklüğe sadık olanların ve kendini Türk duyanların bundan kocunmamaları gerekir. Kocunanlar ancak, o yazımda bahsettiğim, vatani parçalamak isteyen hainlerdir. Bu hainler, suçlu psikozu içinde, şirretlik ve mügaleta metodlarına başvurarak bozuk Türkçeleriyle ve yukarıya aldığım parçanın baş tarafını hesaba katmayarak ve yalnız «Türk mil-

EK: 2. Hüseyin Nihal Atsız'ın "Ötüken" dergisinde yayınlanan "Kızıl Kürtlerin Yaygarası" isimli makalesi.(Hüseyin Nihal Atsız, "Kızıl Kürtlerin Yaygarası", Ötüken, S.42, Haziran-1967)

Sunay'ın (Türk topraklarında yaşayan herkes Tüktür) sözü ele alınarak, (Türk topraklarında yaşayan herkes Türk değildir) şeklinde tamamen bölücü bir maksat ve zihniyet taşıyan bir yazı çıkmıştır.

Eğer, bu dergideki yazı, ele aldığı mevzuda yazılmış ilk yazı olsaydı, üzerinde durmaya elbetteki değmezdi.

Fakat, zaman, zaman, Türkiye'nin, millî birlik ve beraberliğini millî duygu ve şuurunu zedelemek, sarsmak ve milleti bölmek, parçalamak, maksadına mâtuf bu kabil yazılar yazılmakta, sözler sarf edilmekte olduğundan, meselelerin üzerine eğilmekte fayda ve zaruret vardır.

İsmi geçen dergideki, yazının yazarına göre (Türkiye'de sadece toplum ahlakını bozan işlemlerle meşgul çingeneler varmış, bunlar insan değillermiş, bunları sürmek lâzımmış, Hindistan'a sürülmeliymişler, çünkü vatanları orasıymış, eğer Hindistan kabul etmezse, bunlar için en münasip yer Hakkâri imiş, zira yolları azmış, oradakiler Kürt ve Zaza imişler, bu çingeneler bir arada yaşasınlarmış; bundan, güzel bir nesil meydana gelirmiş.

Yazı buraya gelince, Kürtlerden bahsetmek lâzımmış, Türk topraklarında yaşayan herkes Türk değildir; Arap, Kürt, Zaza, şu veya bu diye yirmi millet varmış, Doğu ve Güney - Doğudakiler Kürt ve Zaza imişler, adedleri iki milyon civarında imiş, aslen Fars imişler. Türkler için Yörükler ne imişse Farslar için de Kürtler o imiş. Bunlar, bu memleketten gitmeliymişler. Nereye mi? Nereye isterlerse oraya gitsinlermiş, İran'a, Hindistan'a, Barzani'ye ve sairereye.

Ve yazı bu şekilde devam edip gidiyor.

Bu yazının, sebeb olduğu haklı üzüntü ve teessürle bir kısım gençler, bir bildiri ile; yazıya cevap veriyorlar. Dergideki yazının yazarı, işlediği büyük hatayı idrakte, özür diliyeceğine, bu kere derginin, Haziran 1967 tarih ve 42 sayılı nüshasında; daha ağır bir şekilde, ikinci bir yazı yazıyor, bu yazıya göre de «bildiride, faşist kelimesi kullanılmış, bunu komünistler Türkcülere söylemiş, millet yerine halk tâbiri kullanılmış ki, halk tâbiri komünistler kullanmış. Hayalî kürdistanın, merkezi olarak düşünülen, Diyarbakır, Uzun Hasan'ın başkenti imiş, dinî kisve altında kürdistan kurmak için isyan eden

Şeyh Sait, bildiriye yayınlayan gençlerin ağa babası imiş» ve saire diye devam edip gidiyor.

İşte, Türkiye'de çıkan bir dergide yazılan yazılar. Dergi Türkiye'de çıkıyor ve yazıları yazan da Türklüğü kendi inhisarında görüyor.

Yazı sahibi, hem Türklüğü inhisarına alıyor, hem de Türk'ün en büyük hasleti olan, insanlığı inkâr ediyor. Hem, Türklükten bahsediyor, hem de, Türk birliğini, temelinden yıkmaya çalışıyor.

Muhterem senatörler;

Mesele, çok mühimdir, üzerinde tam bir ciddiyet ve derin bir hassasiyetle durmak lâzımdır, elzemdir.

Evvvelâ, çingeneler kimdir? Çingeneler de birer insandırlar ve bu vatanın vatandaşlarıdır. Bu vatan üstünde ve ay yıldızlı bayrak altında, bu vatan ve bu millet için yaşayan herkes vatandaşdır ve bu milletin evlâdıdır.

Kimsenin, kimseyi hor ve hakir görmeye hakkı yoktur ve olamaz. İnsanlık, Türklük, din, mantık ve vicdan da bunu böyle emreder. Bunu bilmeyenler gaflet içindedirler.

Bu memlekette, asırlardan beri devam edegelen, bir millî birlik ve beraberlik, millî duygu ve şuur vardır.

Fakat, şurası da bir hakikattir ki, bu memlekette, bütün bu kıymetli ve aziz varlıkları hiçe sayan, Türk olmayı sadece ve sadece kendine has telâkki edip, koyu bir inhisarcılık zihniyetiyle, Türkiye'yi ister bilerek, ister bilmeyerek olsun, bölmeye, parçalamaya gayret edenler vardır ve bunlar; zaman, zaman bahsi geçen dergide çıkan şekilde yazılar yazar, sözler sarf ederler.

Herkes, şunu, katıyetle bilmelidir ki, bu memlekette Türklük kimsenin inhisarında değildir ve olamaz. Yine heskes bilmelidir ki, Türkiye'yi böyle inhisarcı bir zihniyetle; ayrıma tâbi tutmak, Türkiye'yi, Türk Milletini ve Türkiye'nin millî bütünlük ve beraberliğini sevmek değildir. Bunun tamamen aksine olarak, bunu hazmedememek, çekememektir.

Türk olmayı, sadece kendilerine has ve kendi inhisarlarında görmek isteyenler için, bu vatanın Doğusundakiler Kürt, Zaza; Kuzeyindekiler Lâz, Gürcü; Güneyindekiler Arap, Fellâh; Batısındakiler Çerkez, Arnavut; Orta - Anadolu'dakiler ise Yörük ve Tatardırlar. Türklük ise,

EK: 3. Cumhuriyet Senatosu'nda Diyarbakır Senatörü Selahattin Cizrelioğlu'nun Hüseyin Nihal Atsız hakkında yaptığı konuşmanın tutanak örneği. (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, XLIII/I, 17 Temmuz 1967)

Doğulu ve Güneydoğulu kardeş

Yıllar yılı terkedilmişliğin, ihmalın, farklı muamelenin kurbanı!..
Cehaletin, işsizliğin girdabına düşen ; yirminci asrın Türkiyesinde karanlık mağaralarda, kümes gibi evlerde yaşayan : hayvan nefesiyle ısınan, tezek yakan ezilmiş insan!..

Bir gün dahi ümidini kaybetmedin.

Hep bekledin, hep yalnız kaldın, hep unutuldun, hep uyutuldu, yolsuz kaldın, okulsuz kaldın, Fabrika bacaları hayalinde boğuldu, işsiz kaldın : kuru ekmek kavgasında mayın tarlalarında can verdin.

Bu gün Türkiye planlı bir şekilde kalkınırken sen yine planlı bir şekilde geri bırakılmaktasın İkinci beş yıllık kalkınma planı Batı-Doğu uçurumunu daha da derinleştirmektedir.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi seni öz yurdundan kovmak için düşünen Faşist — Turancı Zihniyete karşı hükümet lakayt kalmıştır.

Plandaki haksız ve bölgeci tutumu takbih etmek ve Doğuyu hakir gören zihniyete hep bir ağızdan haykırmak için 3/9/1967 Pazar günü saat 14:00 te Diyarbakırda tertiplenen DOĞU VE GÜNEYDOĞU MITİNGİ'ne sen de katıl.

Diyarbakır Doğu ve Güneydoğu Mitingi
Tertip Komitesi

Ek: 4. Diyarbakır Mitingi Beyannamesi.(Yeni Mardin, 28 Ağustos 1967)

Doğu ve Güneydoğunun dertleri dile getiriliyor

Doğulu ve Güneydoğulu kardeş:

Önümüzdeki pazar, Diyarbakırda yapılacak olan

Doğu ve Güneydoğu Mitingine

S E N D E K A T I L !

Ek: 5.Diyarbakır Mitingi için yapılan duyuru.(Siirt, 29 Ağustos 1967)

Vatandaş! Batman'da yapılacak 4. Doğu Mitingine Katıl

Ek: 6. Batman Mitingi için yapılan duyuru.(Memleket (Siirt), 4 EKİM 1967)

Vali Kemalettin Gazezoğlunun Basın Toplantısı

—TABLO 1—

İlgili Daire	1966 YILI		İlgili Daire	1967 YILI	
	K.şif B-deli	Sarf edilen		K.şif B-deli	Sarf edilen
Y S E	13 943 444 TL	13 735 934 TL	Y S E	5 301 000 TL	3 825 917 TL
Toprak su	1 283 644	1 351 230	Toprak su	1 723 1000	583 919
Bayındırlık	8 470 437	9 704 172	Bayındırlık	23 940 836	16 509 262
Belediye Gn. Yc.	270 824	241 074	Belediye Gn. Yc.	611 450	746 020
" El-kt - Su			" Elektrik - Su		11 550 000
D Ü Ç	2 255 498	1 754 185	D Ü Ç	—	8 942 910
V.terluar	—	—	V.terluar	1 321 570	İhale-i yapıldı
Teknik Ziraat Md	—	411 882	T Ziraat Md	—	571 080
Zirat Donatım	—	106 981	Zirat Donatım	60 000	—
Toprak - İskan			Toprak - İskan		
İmar ve İskan	300 000	256 950	İmar ve İskan	—	—
S.ğlık Md.	1 999 026	1 923 446	S.ğlık Md	7 863 153	4 770 655
Milli Eğitim	6 380 000	4 528 000	Milli Eğitim	4.175 000	1 640 968
Et. Balık Kombi	—	—	Et Balık Kombi.	—	4 000 000
UMUMİ YEKÜN	34 902 873	34 013 864	UMUMİ YEKÜN	44.996 139	52 740 631

Tablo 1 in retkikindende anlatıldığı üzere 1966 yılı içinde 34 013 854 TL si sarf edilmiştir. 1967 yılında ise 52 740 631 TL si ildeki çeşitli hizmetler için sarf edilmiş olup. 1966/1967 yılları ceman 86 754 485 TL si bütün bu işler için Devlet ve Özel idare bütçesinden harcamıştır. Sözelime buradı son verirken toplantıya katılma zahmetine katılan siz arkadaşlarıma tekrar teşekkürlerimi sunarım. Kemal Gazezoğlu (Vali)

Ek: 7. Urfa Valisi Kemalettin Gazezoğlu'nun düzenlediği basın toplantısı sonrası Urfa'ya yapılan yatırımların basında yer alması.(Demokrat Urfa, 14 Ekim 1967)

T. M. T. F. BAŞKANI UFUK ŞEHİRİ

“Doğu Mitingi,, adı altında, bölücü ve parçalayıcı faaliyetleri yerd

“Kürtçülük, Komünizm, Şeriatçılık ve diğer azınlık faaliyetleri ile Ebedi mücadeleye devam Edeceğiz,,

T. M. F. Başkanı Ufuk Şehri Doğu vilayetlerinde yapılan mitingler hakkında aşağıda metni yazılı bildiriye yayınlamıştır.

“Son günlerde Doğu vilayetlerimizde Doğu mitingi adı altında, bölücü ve parçalayıcı faaliyetler yapıldığını esefle müşahade etmiş bulunmaktayız.

Tasvîpkârı olmadığımız gibi, tamamen karşısında bulunduğumuz Türkiyemizin Doğu meselelerini istisna eden böyle şursuz toplantılarda Türk Yüksek öğrenim gençliğini en üst kademe temsil eden teşkilatımızı nadim da kul lanarak ne idüğü belirsiz şahıslar kürtçe şiirler okuyup halkı tahrik etmek iste diklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

T. M. T. F. olarak biz:

a) Bu mitingi esasen Doğu vilayetlerimizin davası na hizmet etmek gayesiyle tertip edildiğine inanmadığımızdan; teşkilatımız adına da yetkili şahıs göndermedik. Fakat bu mitingte bir takım sapıklar ve vatan hainleri camiamızın adını menfur emellerine alet etmek cüretini göstermişlerdir.

b) Doğu vilayetlerimizin çözüm bekleyen meselelerinin bu günde dahilmi ih mali, Türk gençliği olarak herkesten çok bizi ilgilendirmekte ve endişelendirilmektedir. Fakat gerek çözüm ve gerekse Doğulu vatandaşlarımızın yaralarını sarmaktan uzak olan ve bir takım profesyonel anarşistlerin oynamak istedikleri oyunun arkasındaki niyeti çok iyi bilmekteyiz.

c) Doğu vilayetlerimizde ki yaşayan ve kürtçe konuşan vatandaşlarımızın, Türk olduğunu isbata hazırız. Ki bunların bir an için Türk soyundan gelmediklerini kabul etsek bile, bin yıldan beri bizlerle aynı bayrak altında, aynı dava, aynı ideal için cephelede müşterek kan döktüler. Kız alıp, kız verdiler. Kültürü, örfü, Adet ve Ananeleri ile karışıp kaynaştılar. Aynı dine mensup, olup, aynı Kâbe'yi Kible kabul ettiler.

Bütün bu gerçekler; asırlar boyu böylece Türkleşen ve kat'iyen kürt diye bir ayırımın olamayacağı - nı ortaya koyan tabii ve mantıklı netice olarak karşı

mızdadır. Müşterek ve açık olan bu vasıflardan sonra kasıtlı Türk Milletini bölmek isteyen vatan hainlerinden bunların hesabı sorulacaktır.

Kürtçülük hiç bir akl esasa dayanmayan tamamen kökü dışarıdaki emperyalist uşakların ortaya attığı gülünç ve meş'um bir iddiadır. Gayeleri, süratle uyanan ve emperyalistlere savaş açılması mu kadder Türkiye'miz da, Doğu da alevlendirilecek bir kürt isyanı nazarları oraya çekmek suretiyle bu kürt sal savaşı bir müddet erteleyip, böylece kendileri Türkiye'miz üzerindeki sömürü düzenin muhafaza etmek arzusunadırlar.

Diğer yandan bütün efor larını ve güçlerini sarfetmek suretiyle yeraltı kaynakları bakımından çok zengin olan doğu illerimiz üzerinde zayıf ve cılız bir kürdistan devleti sömürüye şüphesiz Türkiyemiz'den daha elverişli olacaktır.

Emperyalistlerin Doğu meselesindeki ard niyetleri bu kadar açık ve pariziken, bugüne kadar emperyalizme karşı olduğunu iddia edenlerin hatta bu mesele ile ilgili olarak, Vietnam'a kadar gidip yerinde tetkik yapanların Kıbrıs ve Batı Trakya meselemizdeki ilgisizlikleri, Doğu mevzuundaki samimiyet sizliklerini göstermesi yö-

nünden ilgi çekicidir. Yani bunlar emperyalizme hakiki çağırıda bulunulardır.

d) Kürtçülük, komünizm şeriatçılık ve diğer azınlık faaliyetleri ile ebedi mücadeleye devam edeceğiz.

T. M. T. F. olarak:

Türk adli mekanizması -nın ve Türk savcılarının derhal harekete geçmesini istiyoruz. Atalarımızın uğruna can verdiği ve emanet ettiği son hür Türk ülkesi olan güzel yurdumuzdan bir avuç toprak vermeyeceğiz. Bizim davamız emane ti ilelebet korumak, onu yüceltmek ve yükseltmek davasıdır.

Asil milletimize duyuru ruz-

EK: 8. TMTF'nin Doğu Mitingleri'ne karşı tavrını ifade eden bir gazete kupürü. (Elazığ, 21 Ekim 1967)

AĞRI'LI HEMŞEHRİM

Cumhuriyet Halk Partisinin Genel Sekreteri Bülent Ecevit ve arkadaşlarının Ağrıya gelişleri dolayısıyla tertip ettiğimiz açık hava toplantısının pazar günü yapılmasına bazı kötü niyetli tertipler mani oldu.

SANA, DOĞUNUN DERTLERİNİ ve BUNLARA KARŞI ALINACAK ÇARELERİ ANLATMAYA AHDETTİK, ONUN İÇİNDE AÇIK HAVA TOPLANTIMIZI CUMARTESİ GÜNÜNE ALDIK.

21/10/1967 CUMARTESİ GÜNÜ SAAT 13.00 TEN İTİBAREN HÜKÜMET KONAĞI YANINDA DAVALARINI VE DEVALARINI DİNLEMeye GEL..

DOĞUNUN KALKINMASINDA GİRİŞTİĞİMİZ BU ÂSİL MÜCADELE SENİN TOPLANTIDA BULUNMANLA KUVVET KAZANACAKTIR. TOPLANTIDA BULUNMAK SENİN İÇİN BİR HAK OLDUĞU KADAR DA VAZİFEDİR.

BİZ, HALK İÇİNDE AYIRICI DEĞİL BİRLEŞTİRİCİYİZ.. TOPLANTIMIZ SONUNDA BİZE HAK VERECEKSİN.

BÜLENT ECEVİT'İ DİNLEMELİK FIRSATINI KAÇIRMA.. ZİRA DAVAMIZ SENİN ÖZ DAVANDIR.

21/10/1967 GÜNÜ YAPILACAK TOPLANTI DOĞUNUN KARANLIK UFKUNDA BELİREN BİR GÜNEŞTİR, SENİN MEVCUDİYETİN BU İŞİĞİ ARTIRACAKTIR. **HER ŞEY AĞRI İÇİN**

Pazar günü Ağrı'da siyasî toplantımız yoktur

C. H. P. İl Başkanı
Avukat
SÜREYYA ÖNAY

**EL-ELE, K
O
L
K
O
L
A**

Ek: 9. CHP Ağrı İl Başkanı Süreyya Onay'ın Ağrı Mitingi ile ilgili yaptığı duyuru.(Hâkimiyet (Ağrı), 21 Ekim 1967)

Erzurum Radyosu

GÜNLÜK PROGRAM.

06 35 Açılış Programından Haberlerinden
Özetler

06 30 Günaydın
07 00 Sabah şarkıları
07 30 HABERLER VE HAVA DURUMU

Türkiye Radyoları

07 45 Küçük İnanlar Çevremizde bugün
07 50 Hafif müzik
08 00 Her telden
08 30 Sabah şarkıları
08 45 Türküler geldi
9 00 Çocuk saati
09 45 Hacer buluştan türküler
10 00 Günün sorularımız
10 20 Sevilen melodiler
10 30 Kısa haberler
10 45 Sevilen sesler
11 00 Turhan karabuluttan türküler
11 15 Çocuk Bahçesi
11 30 Öğle konseri
12 00 Yurttan sesler
12 30 Sanatçılar geldi
12 55 Küçük İnanlar

13.00 HABERLERİ RESMİ GAZETEDEN

BUGÜN ve HAVA DURUMU

Türkiye radyoları

3 20 Yurdun sesi
3 35 Yurdun sesli korusu
14 00 Amerikan melodileri
14 30 Program ve Kapanış
16 55. AÇILIŞ PROGRAMI ve

Kısa Haberler

17 00 Afjetap karacadan türküler
17 20 Hafif müzik
17 30 Erzurum Halk türküler korusu
18 00 Tarih sayfası
18 40 Akşamın solisti
18 55 Küçük İnanlar
18 20 Akşamın solisti

19 00 HABERLER YORUM GÜNÜN OLAY

LARI ve HAVA DURUMU

19 40 Hafif müzik
19 35 Muzaffer Ekşüoğlu türküler
20 Akşamın Yarın
20 40 İstanbulun sesi
21 00 Küçük dinleyiciler masası
21 10 Doğu postası
21 24 Saat olayları
21 40 Cumartesi solisti
22 00 Radyomuzda bu hafta
22 30 Gecenin ardından

22 45 HABERLER VE HAVA DURUMU

Türkiye Radyoları

23 00 Sizin seçtikleriniz
23 30 Dana müziği
24 00 Günün önemli haberlerinden

Özetler programı kapanış,

Ek: 10. Erzurum Radyosu'nun yayın ilke ve akışına yapılan eleştirilere binaen yayınlanan program. (Albayrak (Erzurum), 23 Ekim 1967)

BİLDİRİ

BÜYÜK TÜRK MİLLETİ

Dokuzyüz küsür yıllık tarihi olan Türkiye'nin kuruluşundan bugüne kadar yaşatılmasında, İslâmiyetin fazilet ve imanını Türklük şuru ile birlikte temel yapmış olan bu milletin çocuklarını doğulu-batılı yahut başka herhangi bir şekilde ayırmak vatana ihanettir.

Türkiye işçi partisi ve bunun dışındaki diğer komünistler Türk Milletinin iyi niyetinden azami istifade ederek 1917 Rusya ihtilalinde Lenin'in oynadığı oyunları Türkiye'de tatbik etmek istemektedirler.

Bir taraftan aşiret adları, yaşayış tarzları, dini bir, doğu hudutlarımızın asil Türk akıncıları olan vatandaşlarımızı ayrı milletten olarak göstermek istemeleri Rusyada Lenin'in Türklere vadettiği sloganları tekrar etmeleri, bu partinin açık niyetini gösterdiği gibi, yine Rusyada sonradan komünistler tarafından Türklerin Sibiryaya sürülmeleri ve katledilmeleride vatandaşlarımızımıza örnek olmalıdır.

Ancak bugüne kadar gelen hükümetlerin doğuya karşı ilgisizlikleri yüzünden Anadolu'nun geri kalmışlığı, fakirliği bu vatan toprağını hepimize gurbet etmiştir. Ama, 40 yıl önce yine böyle taş yığılan Ana-

doluya bakarak "böylemi olmalı benim vatanım,, diyen örnek insan Akifin faziletini bugün kaç aydınımız yüreğinde duymaktadır?

Araştırmaktan, vatanımızın maddi ve manevi taşıdığı gerçeklerden mahrum, başka milletlere göre düzenlenmiş iktisadî doktrinleri Türkiye için kurtuluş formülü olarak gören bazı aydınlarımız, ne gün saygıyla Türk milletine bakmasını öğreneceklerdir.

Ne zaman vatana ihanet halinde olan komünist mason-siyonist şebekelerin oyunlarına son verilecek ve Müslüman - Türk milletinin istediği düzen kurulacaktır.

Artık mesut aile yuvamızın saadetini tehdit edecek kadar ilerleyen bu ihanet şebekelerine yaşama hakkı tanımamalıyız.

Dadaşın taşıdığı büyük mâna ile İstiklâlimizin ilk mücâhidi ünvanını kazanmış olan Erzurumlular! Tarihin içinde muhafaza ettiğin yerini komünistlere indireceğin son darbe ile bir daha isbat etmek mecburiyetindedin. 67 Vilâyet senin bu örnek hareketini İstiklâl harbinde olduğu gibi beklemektedir.

"Yarı elbet bizim elbet bizimdir.."

M.T.T.B. Erzurum
Mahalli İcra Konseyi

M.T.T.B. A.Ü
Ziraat Fakültesi
Talebe Derneği

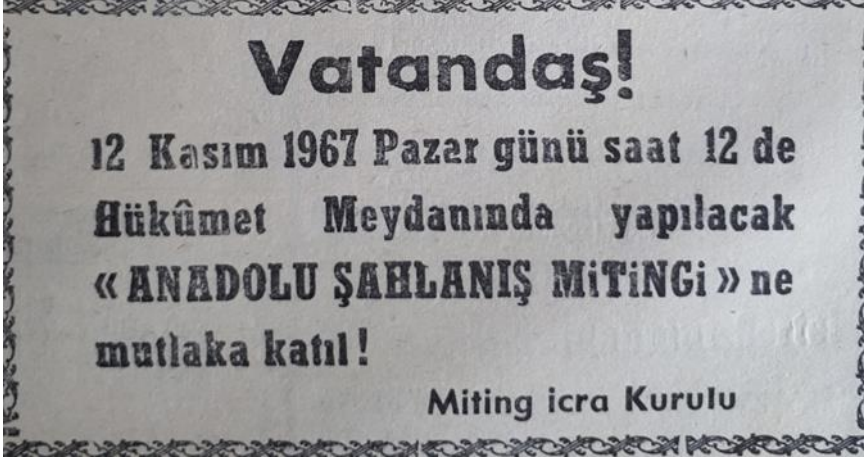
T.M.T.F. A.Ü
Fen-Edebiyat fakültesi
Talebe Cemiyeti

T.M.T.F. A.Ü
Ziraat Fakültesi
Talebe Cemiyeti

M.T.T.B. A.Ü
Fen-Edebiyat Fakültesi
Talebe Derneği

Ek: 11. Şahlanış Mitingi öncesi dağıtılan bir bildiri.(Milletin Sesi (Erzurum), 28 Ekim 1967)

Ek: 12. Şahlanış Mitingi ilanı.(Hürsöz (Erzurum),10 Kasım 1967)

FOTOĞRAFLAR

F-1: Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay.

F-2: Başbakan Süleyman Demirel.

F-3: AP Genel Başkan Vekili Talat Asal.

F-4: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü.

F-5: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit.

F-6: GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu.

F-7: CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş.

F-8: YTP Genel Başkanı Yusuf Azizoğlu.

F-9: TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar.

F-10: TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci.

F-11: TİP Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana.

F-12: Doğu Mitingi Konuşmacılarından Cemil Akgül.

F-13: T-KDP Genel Sekreteri Sait Elçi.

F-14: Avukat Bahattin Ceylan.

F-15: 3 Eylül 1967'de düzenlenen Diyarbakır Doğu Mitingi'nde konuşanlardan Hüseyin Kiraz.

F-16: 24 Eylül 1967'de düzenlenen Siverek Mitingi.

F-17: CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Ağrı'da.

F-18: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Ağrı'da.

F-19: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Göle'de.

F-20: 18 Kasım 1967'de düzenlenen Ankara Mitingi.

F-21: MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman bir mitingde konuşuyor.

F-22: Anadolu Şahlanış Mitingi konuşmacılarından Süreyya Narmanlıoğlu.

F-1: Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay.

F-2: Başbakan Süleyman Demirel.

F-3: AP Genel Başkan Vekili Talat Asal.

F-4: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü.

F-5: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit.

F-6: GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu.

F-7: CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş.

F-8: YTP Genel Başkanı Yusuf Azizoğlu.

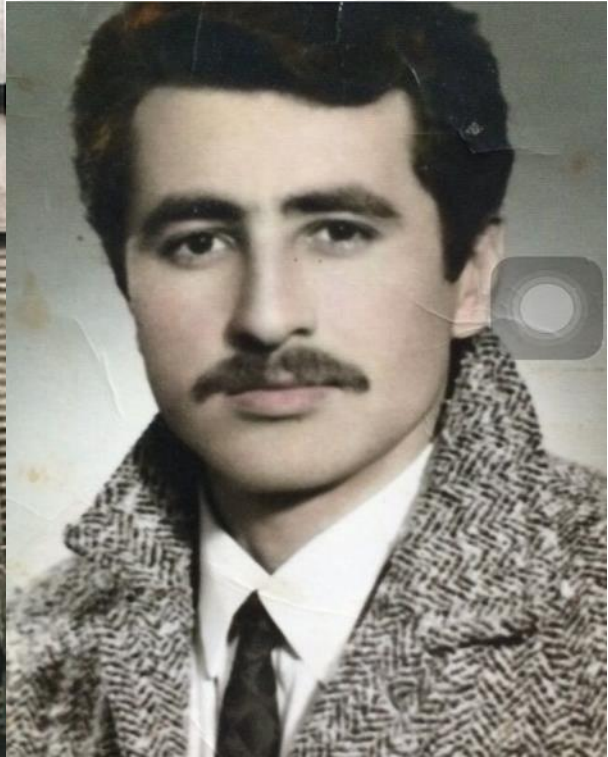
F-9: TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar.

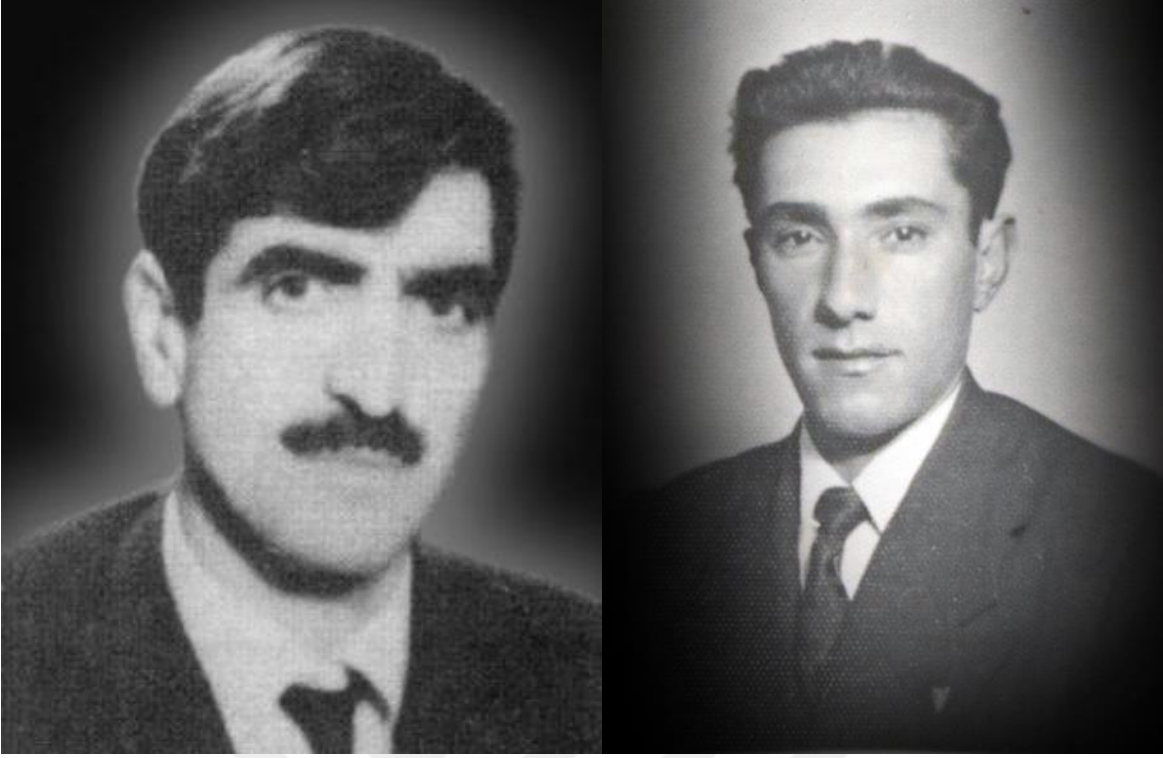
F-10: TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci.

F-11: TİP Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana.

F-12: Doğu Mitingi Konuşmacılarından Cemil Akgül.

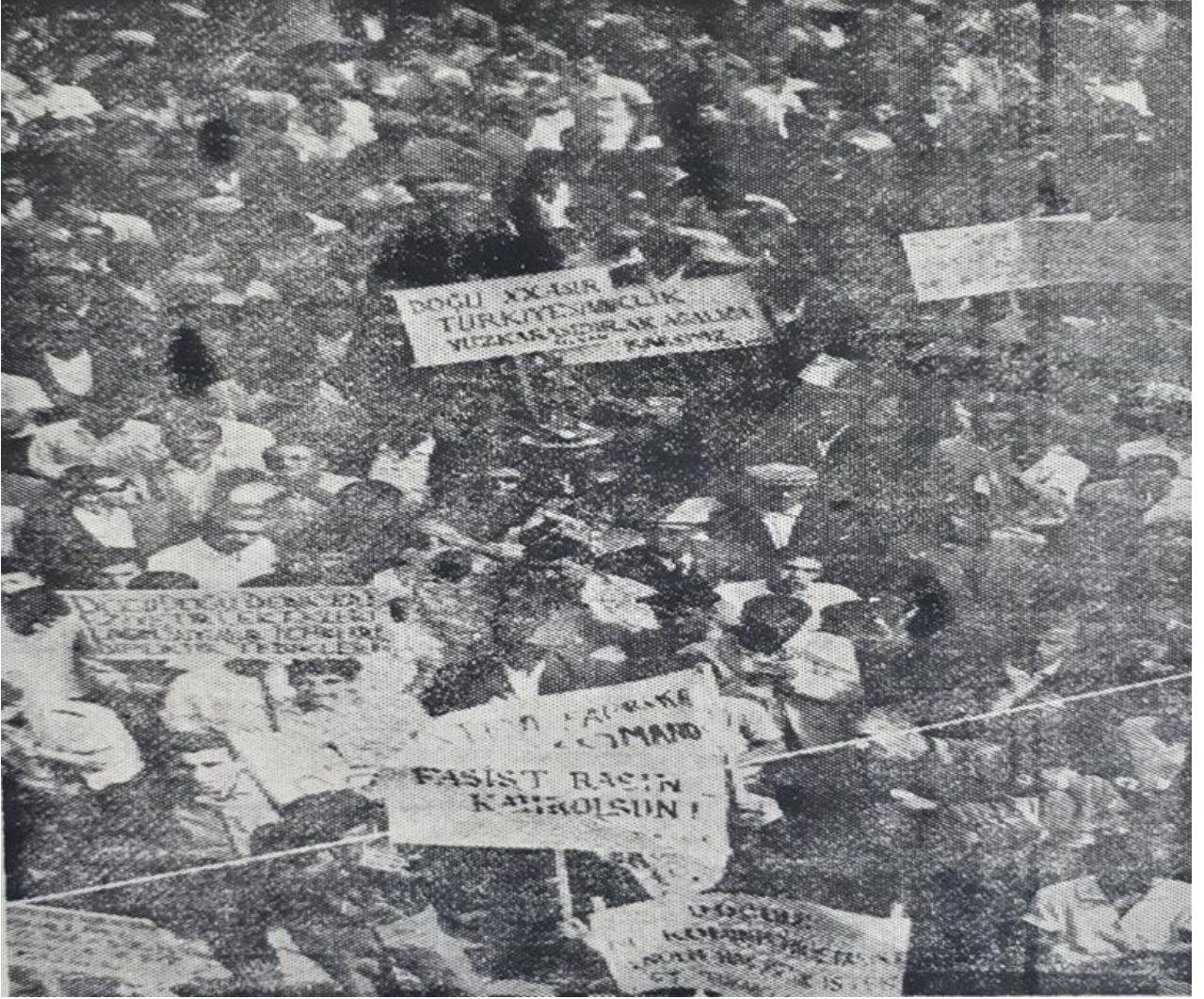
F-13: T-KDP Genel Sekreteri Sait Elçi.

F-14: Avukat Bahattin Ceylan.

F-15: 3 Eylül 1967’de düzenlenen Diyarbakır Doğu Mitingi’nde konuşanlardan Hüseyin Kiraz.

F-16: 24 Eylül 1967'de düzenlenen Siverek Mitingi. (Ulus, 24 Eylül 1967)

F-17: CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Ağrı'da.(**Mesuliyet** (Ağrı), 14 Ekim 1967)

F-18: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Ağrı'da.(**Ulus**, 28 Ekim 1967)

F-19: CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Gölde. (Ulus,23 Ekim 1967)

F-20: 18 Kasım 1967'de düzenlenen Ankara Mitingi.(Adalet (Ankara), 19 Kasım 1967)

F-21: MTTB Genel Başkanı İsmail Kahraman bir mitingde konuşuyor.

F-22: Anadolu Şahlanış Mitingi konuşmacılarından Süreyya Narmanlıoğlu.